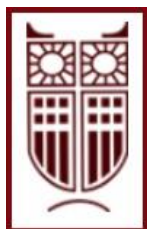

**ΠΑΝΤΕΙΟΝ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΚΟΙΝΩΝΙΚΩΝ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΚΩΝ
ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ**

PANTEION UNIVERSITY OF SOCIAL AND POLITICAL SCIENCES

ΣΧΟΛΗ ΠΟΛΙΤΙΚΩΝ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ

ΤΜΗΜΑ ΠΟΛΙΤΙΚΗΣ ΕΠΙΣΤΗΜΗΣ ΚΑΙ ΙΣΤΟΡΙΑΣ

**Φοιτητικές-πολιτικές νεολαίες της άκρας δεξιάς στην Ελλάδα, 1949-
1981**

ΔΙΔΑΚΤΟΡΙΚΗ ΔΙΑΤΡΙΒΗ

Μιχαήλ Χρ. Μπολώσης

Αθήνα, 2020

Τριμελής Επιτροπή

Παπαδημητρίου Δέσποινα, Αναπληρώτρια Καθηγήτρια Παντείου Πανεπιστημίου
(επιβλέπουσα)

Βούλγαρης Ιωάννης, Ομότιμος Καθηγητής Παντείου Πανεπιστημίου

Γεωργιάδου Βασιλική, Καθηγήτρια Παντείου Πανεπιστημίου

Copyright © Μιχαήλ Χρ. Μπολώσης

All rights reserved. Με την επιφύλαξη παντός δικαιώματος.

Απαγορεύεται η αντιγραφή, αποθήκευση και διανομή της παρούσας διδακτορικής διατριβής εξ ολοκλήρου ή τμήματος αυτής, για εμπορικό σκοπό. Επιτρέπεται η ανατύπωση, αποθήκευση και διανομή για σκοπό μη κερδοσκοπικό, εκπαιδευτικής ή ερευνητικής φύσης, υπό την προϋπόθεση να αναφέρεται η πηγή προέλευσης και να διατηρείται το παρόν μήνυμα. Ερωτήματα που αφορούν στη χρήση της διδακτορικής διατριβής για κερδοσκοπικό σκοπό πρέπει να απευθύνονται προς τον συγγραφέα.

Η έγκριση της διδακτορικής διατριβής από το Πάντειο Πανεπιστήμιο Κοινωνικών και Πολιτικών Επιστημών δεν δηλώνει αποδοχή των γνώμων του συγγραφέα.

Συντομογραφίες

- Α.Κ.Ε.Λ.: Ανορθωτικό Κόμμα Εργαζόμενου Λαού
Α.Σ.Ο.Ε.Ε.: Ανωτάτη Σχολή Οικονομικών και Εμπορικών Επιστημών
Α.Σ.Π.Ι.Δ.Α.: Αξιωματικοί Σώσατε Πατρίδα, Ιδανικά, Δημοκρατία, Αξιοκρατία
Γ.Δ.Ε.Α.: Γενική Διεύθυνσις Εθνικής Ασφαλείας
Γ.Ε.Α.: Γενικό Επιτελείο Αεροπορίας
Γ.Ε.Ε.Θ.Α.: Γενικό Επιτελείο Εθνικής Άμυνας
Γ.Ε.Σ.: Γενικό Επιτελείο Στρατού
Δ.Α.Π. – Ν.Δ.Φ.Κ.: Δημοκρατική Ανανεωτική Πρωτοπορία – Νέα Δημοκρατική
Φοιτητική Κίνηση
Δ.Α.Σ. 114: Δημοκρατική Αντίσταση Σπουδαστών 114
Δ.Ε.Η.: Δημόσια Επιχείρηση Ηλεκτρισμού
Δ.Ε.Σ.Π.Α.: Διοικούσα Επιτροπή Συλλόγων Πανεπιστημίου Αθηνών
ΔΗ.ΚΙ.Φ.: Δημοκρατική Κίνηση Φοιτητών
Δ.Κ.Ε.Λ.: Δημοκρατικό Κόμμα Εργαζόμενου Λαού
Δ.Π.: Δημοκρατική Παράταξη
Ε.Α.Μ.: Εθνικό Απελευθερωτικό Μέτωπο
Ε.Δ.Α.: Ενιαία Δημοκρατική Αριστερά
Ε.ΔΗ.Κ.: Ένωση Δημοκρατικού Κέντρου
Ε.ΔΗ.Ν.: Ελληνική Δημοκρατική Νεολαία
Ε.Ε.: Ευρωπαϊκή Ένωση
Ε.Ε.Ε.: Εθνική Ένωσις Ελλάδος
Ε.Ι.Ρ.: Εθνικό Ίδρυμα Ραδιοφωνίας
Ε.Κ.: Ένωσις Κέντρου
Ε.Κ.Α.: Ελληνική Κοινωνική Αναγέννησις
Ε.Κ.Α.Π.: Εθνική Κίνησις Αναδημιουργίας Παντείου
Ε.Κ.Ν.Ε.: Εθνικό Κίνημα Νέων Επιστημόνων
Ε.Κ.Ο.Φ.: Εθνική Κοινωνική Οργάνωσις Φοιτητών
Ε.Λ.Α.Σ.: Ελληνικός Λαϊκός Απελευθερωτικός Στρατός
Ε.Λ.Ι.Α.: Ελληνικό Λογοτεχνικό και Ιστορικό Αρχείο
Ε.Λ.Κ.: Ένωση Λαϊκών Κομμάτων
Ε.Μ.Ι.Α.Ν.: Εταιρεία Μελέτης της Ιστορίας της Αριστερής Νεολαίας
Ε.Μ.Π.: Εθνικό Μετσόβιο Πολυτεχνείο
Ε.Ν.Β.Η.: Εθνική Νεολαία Βορείου Ηπείρου

ΕΝ.Ε.Κ.: Ενιαίο Εθνικιστικό Κίνημα
 Ε.Ν.Ε.Π.: Ένωσης Νέων Εθνικής Παρατάξεως
 Ε.Ο.Κ.: Ευρωπαϊκή Οικονομική Κοινότητα
 Ε.Ο.Κ.Α.: Εθνική Οργάνωση Κυπρίων Αγωνιστών
 Ε.Π.: Εθνική Παράταξις
 Ε.Π.Ε.: Εθνική Παμποιτητική Ένωση
 Ε.Π.Ε.Κ.: Εθνική Προοδευτική Ένωση Κέντρου
 Ε.Π.Ε.Ν.: Εθνική Προοδευτική Ένωση Νέων
 Ε.Π.ΕΝ.: Εθνική Πολιτική Ένωση
 Ε.Ρ.Ε.: Εθνική Ριζοσπαστική Ένωση
 Ε.Ρ.Ε.Ν.: Εθνική Ριζοσπαστική Ένωση Νέων
 Ε.Σ.: Ελληνικός Συναγερμός
 Ε.Σ.Α.: Ελληνική Στρατιωτική Αστυνομία
 Ε.Σ.ΔΗ.Ν.: Ελληνική Σοσιαλιστική Δημοκρατική Νεολαία
 Ε.Σ.Ε.Σ.Ι.: Εθνικός Σύνδεσμος Ελλήνων Σπουδαστών Ιταλίας
 Ε.Σ.Σ.Δ.: Ένωση Σοβιετικών Σοσιαλιστικών Δημοκρατιών
 Ε.ΣΥ.Π.: Εθνικό Συμβούλιο Παιδείας
 Ε.Φ.Ε.Ε.: Εθνική Φοιτητική Ένωση Ελλάδος
 Ε.Φ.Ε.Π.: Εθνική Φοιτητική Ένωση Παντείου
 Ε.Φ.Σ.Ε.Ε.: Εθνική Φοιτητική Σπουδαστική Ένωση Ελλάδος
 Η.Π.Α.: Ηνωμένες Πολιτείες Αμερικής
 Ι.Δ.Ε.Α.: Ιερός Δεσμός Ελλήνων Αξιωματικών
 Ι.Κ.Α.: Ίδρυμα Κοινωνικών Ασφαλίσεων
 Κ.Ε.Α.: Κίνησις Εθνικής Αναδημιουργίας
 Κ.Ε.Κ.: Κίνηση για την Επάνοδο Καραμανλή
 Κ.Ε.ΜΕ.: Κόμμα Ελλήνων Μεταρρυθμιστών
 Κ.Κ.Ε.: Κομμουνιστικό Κόμμα Ελλάδας
 Κ.Ν.Ε.: Κομμουνιστική Νεολαία Ελλάδας
 ΚΟ.ΔΗ.ΣΟ.: Κόμμα Δημοκρατικού Σοσιαλισμού
 Κ.Υ.Π.: Κρατική Υπηρεσία Πληροφοριών
 Κ.Φ.: Κόμμα Φιλελευθέρων
 Κ4Α: Κόμμα 4^{ης} Αυγούστου
 ΛΑ.Ο.Σ.: Λαϊκός Ορθόδοξος Συναγερμός
 Λ.Ε.Κ.: Λαϊκό Ενωτικό Κόμμα

N.Δ.: Νέα Δημοκρατία
N.O.A.: Ναζιστική Οργάνωσις Αθηνών
N.Π.Κ.: Νέα Πολιτική Κίνησις
Ο.Ε.Α.: Όμιλος Εθνικής Αναγεννήσεως
Ο.Ε.Φ.Ι.: Οργάνωσις Εθνικοφρόνων Φοιτητών Ιατρικής
Ο.Ε.Φ.Σ.Ι.: Ομοσπονδία Ελληνικών Φοιτητικών Συλλόγων Ιταλίας
Ο.Η.Ε.: Οργανισμός Ηνωμένων Εθνών
Ο.Ν.Ε.Κ.: Οργάνωσις Νέων Ενώσεως Κέντρου
Ο.Ν.ΝΕ.Δ.: Οργάνωση Νέων Νέας Δημοκρατίας
Ο.Τ.Ε.: Οργανισμός Τηλεπικοινωνιών Ελλάδος
ΠΑ.ΣΟ.Κ.: Πανελλήνιο Σοσιαλιστικό Κίνημα
Π.Α.Σ.Π.Ε.: Πάντειος Ανωτάτη Σχολή Πολιτικών Επιστημών
Π.Ε.Ε.Φ.Σ.: Πανελλαδική Ένωσις Εθνικοφρόνων Φοιτητών – Σπουδαστών
Π.Ε.Ν.: Προοδευτική Ένωσις Νέων
Τ.Ε.Α.: Τάγμα Εθνοφυλακής Αμύνης
Υ.Ε.Μ.: Υπηρεσία Ειδικών Μελετών
Φ.Ε.Α.Κ.: Φοιτητική Εθνική Αγονιστική Κίνησις
Φ.Ε.Α.Π.Θ.: Φοιτητική Ένωσις Αριστοτελείου Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης
Φ.Ε.Π.: Φοιτητική Εθνική Πρωτοπορία
C.E.D.A.D.E.: Círculo Español de Amigos de Europa
C.I.A.: Central Intelligence Agency
F.A.N.E.: Fédération d'Action Nationale et Européenne
F.E.N. : Fédération des Etudiants Nationalistes
F.N.: Front National
F.U.A.N.: Fronte Universitario d'Azione Nazionale
F.N.E.: Faisceaux Nationalistes Européens
G.R.E.C.E.: Groupement de Recherche et d'Etudes pour la Civilisation Européenne
G.N.R.: Groupes Nationalistes Revolutionnaires
I.U.S.: International Union of Students
M.S.I.: Movimento Sociale Italiano
N.A.T.O.: North Atlantic Treaty Organization
P.S.I.: Partito Socialista Democratico Italiano
R.O.L.A.: Reparto Operazioni Lotta Anticomunista
U.S.I.S.: United States Information Service

Ευχαριστίες

Κατά τη διάρκεια της έρευνας και της συγγραφής της παρούσας διατριβής, διάφορα πρόσωπα μου έδωσαν τις συμβουλές τους και μου προσέφεραν την στήριξή τους. Το πρώτο άτομο που θα ήθελα να ευχαριστήσω δεν μπορεί να είναι άλλο από την επιβλέπουσά μου, την Αναπληρώτρια Καθηγήτρια του τμήματος Πολιτικής Επιστήμης και Ιστορίας του Παντείου Πανεπιστημίου, κα Δέσποινα Παπαδημητρίου, καθώς ήταν αυτή που με καθοδηγούσε καθ' όλη την διάρκεια αυτής της επίπονης, αλλά τόσο δημιουργικής και ευχάριστης προσπάθειας. Το δεύτερο άτομο είναι η κα Βασιλική Γεωργιάδου, Αναπληρώτρια Καθηγήτρια του ιδίου τμήματος, η οποία μου έδωσε χρήσιμες συμβουλές, σχετικές τόσο με βιβλία και πηγές στα οποία θα έπρεπε να ανατρέξω, όσο και με τον τρόπο συγγραφής μιας διδακτορικής διατριβής.

Θα ήταν παράλειψη να μην ευχαριστήσω όλους όσους βοήθησαν στην ολοκλήρωση της παρούσας διατριβής, είτε παραδίδοντάς μου αρχειακό υλικό, είτε παραχωρώντας μου συνέντευξη. Δεδομένου ότι πρόκειται για πρόσωπα που έζησαν και έδρασαν στην υπό μελέτη περίοδο, γίνεται αντιληπτή η συνεισφορά τους στην κατανόηση των γεγονότων που άπτονται της διατριβής.

Τέλος, θα ήθελα να ευχαριστήσω ξεχωριστά τον κ. Θανάση Καλαφάτη, Καθηγητή του Πανεπιστημίου Πειραιώς και πρόεδρο της Εταιρείας Μελέτης της Ιστορίας της Αριστερής Νεολαίας (Ε.Μ.Ι.Α.Ν.) για τη γενικότερη καθοδήγηση και την πρόσβαση που μου προσέφερε στο αρχείο της Εταιρείας, καθώς και τον ομότιμο καθηγητή Ιστορίας του Παντείου Πανεπιστημίου Γιάννη Γιανουλόπουλο, ο οποίος υπήρξε Γενικός Γραμματέας της Διοικούσας Επιτροπής Συλλόγων Πανεπιστημίου Αθηνών (Δ.Ε.Σ.Π.Α.) (1961-1962), Γενικός Γραμματέας του πρώτου Κ.Σ. της Εθνικής Φοιτητικής Ένωσης Ελλάδος (Ε.Φ.Ε.Ε.) (1963-1964), Πρόεδρος της Ε.Φ.Ε.Ε. (1964-1965) και αρχισυντάκτης (1962-1965) της Φοιτητικής Εφημερίδας *Πανσπουδαστική*. Η βοήθειά του υπήρξε σημαντική ως προς την κατανόηση της συνύπαρξης και κοινής δράσης του ελληνικού κράτους και παρακράτους, όπως αυτά έδρασαν κατά την εξεταζόμενη χρονική περίοδο.

Περιεχόμενα

Εισαγωγή	11
Στόχος της εργασίας	11
Μεθοδολογία	14
Δομή της εργασίας.....	17
Θεωρητικό πλαίσιο	20
 Α. Προσπάθεια ανασυγκρότησης του κράτους	31
Λήξη εμφυλίου πολέμου και πρώτες μετεμφυλιακές εκλογές.....	31
Ζυμώσεις στο χώρο του κέντρου και πρώτη κυβέρνηση Πλαστήρα	32
Τρικομματική κυβέρνηση	34
Η παραίτηση Παπάγου από τη θέση του Αρχιστρατήγου και το κίνημα της 30 ^{ης} Μαΐου 1951 από τον Ι.Δ.Ε.Α.	35
Η κάθοδος του Παπάγου στην πολιτική και οι εκλογές της 9 ^{ης} Σεπτεμβρίου 1951 – Νέα κυβέρνηση Πλαστήρα	36
Το κέντρο και οι ισορροπίες μεταξύ δεξιάς και αριστεράς	38
Εκλογές της 16 ^{ης} Νοεμβρίου 1952 - Επικράτηση Ελληνικού Συναγερμού – Πρωθυπουργός ο Παπάγος	41
Εσωτερική πολιτική της κυβέρνησης Παπάγου.....	42
Ισχυροποιείται ο Ι.Δ.Ε.Α.	43
Πρώτοι τριγμοί της κυβέρνησης Παπάγου - Αποχώρηση Μαρκεζίνη - Κυπριακό	43
Εμφάνιση πρώτων φοιτητικών συλλόγων με αίτημα την ένωση της Κύπρου με την Ελλάδα – Δημήτριος Βεζανής – Μάνος Φαλτάιτς.....	45
Έναρξη του εθνικοαπελευθερωτικού αγώνα της Ε.Ο.Κ.Α. – Τριμερής συνδιάσκεψη	47
Αποστάσεις Καραμανλή από την κυβέρνηση Παπάγου – Θάνατος Παπάγου – Ο Καραμανλής Πρωθυπουργός	48
 Β. Η ίδρυση της Εθνικής Ριζοσπαστικής Ένωσης (Ε.Ρ.Ε.), οι μυστικές υπηρεσίες και η Εθνική Κοινωνική Οργάνωση Φοιτητών (Ε.Κ.Ο.Φ.)	51
Αλλαγή εκλογικού νόμου – Διάλυση Ελληνικού Συναγερμού και ίδρυση Ε.Ρ.Ε. – Εκλογές 19 ^{ης} Φεβρουαρίου 1956	51
Προεκλογική περίοδος και δραστηριοποίηση Ι.Δ.Ε.Α.	52

Πρώτη διετία κυβέρνησης Ε.Ρ.Ε. – Εξορία Μακαρίου στις Σεϋχέλλες – Αμφισβήτηση Καραμανλή.....	53
Το Α΄ Πανσπουδαστικό Συνέδριο και το Κυπριακό Ζήτημα	55
Εκλογές 11 ^{ης} Μαΐου 1958 – Νίκη Ε.Ρ.Ε. – Συνθήκη Ζυρίχης – Σύνδεση με Ε.Ο.Κ.	56
Το κέντρο μετά τις βουλευτικές εκλογές του 1958 και η θέση του απέναντι στην ΕΔΑ	57
Η ΕΔΑ αντιπολίτευση – Ίδρυση Γενικής Διεύθυνσης Εθνικής Ασφάλειας – Εμφάνιση αντικομμουνιστικών οργανώσεων	59
Η ίδρυση της Ε.Κ.Ο.Φ. (Εθνική Κοινωνική Οργάνωση Φοιτητών) και ο ρόλος του κρατικού μηχανισμού	61
Ιδεολογία της Ε.Κ.Ο.Φ.	69
Β΄ και Γ΄ Πανσπουδαστικά Συνέδρια – Επικράτηση της Ε.Κ.Ο.Φ. στο Γ΄ Πανσπουδαστικό Συνέδριο – Επεισόδια στην εφημερίδα ΜΑΚΕΔΟΝΙΑ.....	77
Πρωτομαγιά 1961 – Αντιπαράθεση αριστεράς-ΕΚΟΦ – Φραστική επίθεση μελών της ΕΚΟΦ προς τον βουλευτή Ν. Ζορμπά εντός της Βουλής	84
Νέος εκλογικός νόμος – Ίδρυση Ένωσης Κέντρου (Ε.Κ.)	86
Σχέδιο Περικλής – Εκλογές 29 ^{ης} Οκτωβρίου 1961	88
Το πνεύμα του «Ανένδοτου» στον φοιτητικό κόσμο	91
Δ΄ Πανσπουδαστικό Συνέδριο	98
Δολοφονία του βουλευτή της ΕΔΑ Γρηγόρη Λαμπράκη	100
Γ. Απαρχή εσωτερικών συγκρούσεων στην ΕΡΕ – Η ακροδεξιά πτέρυγα της ΕΡΕ κάνει αισθητή την παρουσία της – Οι εθνικιστές φοιτητές ως ανεξάρτητη παρουσία	104
Παραίτηση Καραμανλή	104
Η Ένωση Κέντρου στην εξουσία	104
Ε΄ Πανσπουδαστικό Συνέδριο.....	106
Εισβολή εκοφιστών και μελών εθνικιστικών οργανώσεων στη Βουλή	109
Υπόθεση «ΑΣΠΙΔΑ».....	113
ΣΤ΄ Πανσπουδαστικό Συνέδριο	115
Πτώση της κυβέρνησης της Ε.Κ.	115
Σχέσεις ΕΚΟΦ - κράτους.....	116

Ίδρυση του Κόμματος 4 ^{ης} Αυγούστου (Κ4Α) και του φοιτητικού του βραχίονα Φοιτητική Εθνική Πρωτοπορία (ΦΕΠ)	122
Εσωτερική διαμάχη στην Ε.Ρ.Ε. και η στάση της Ε.Κ.Ο.Φ.	124
 Δ. Η άκρα δεξιά καταλαμβάνει την εξουσία – Κορύφωση του ελληνικού εθνικιστικού φοιτητικού κινήματος στην Ιταλία.....	138
Ο δρόμος προς την επιβολή της δικτατορίας της 21 ^{ης} Απριλίου 1967.....	138
Η επιβολή του καθεστώτος της 21 ^{ης} Απριλίου 1967	140
Η 21 ^η Απριλίου και η διάλυση της ΕΚΟΦ – Ίδρυση Εθνικού Συνδέσμου Ελλήνων Σπουδαστών Ιταλίας (Ε.Σ.Ε.Σ.Ι.)	141
Τα πρώτα βήματα του ΕΣ.Ε.Σ.Ι. και οι κινήσεις των βασικών στελεχών του.....	144
Ε.Σ.Ε.Σ.Ι. και ελληνοϊταλική αριστερά	146
Σχέσεις καθεστώτος 21 ^{ης} Απριλίου και Ιταλών εθνικιστών	149
Ιδεολογία του Ε.Σ.Ε.Σ.Ι.	155
Το τέλος του Ε.Σ.Ε.Σ.Ι. – Η μετέπειτα πορεία των κυρίων στελεχών του	162
Ο Ε.Σ.Ε.Σ.Ι. στη δίνη των «μολυβένιων χρόνων» της Ιταλίας	170
 Ε. Αποκατάσταση της δημοκρατίας και εμφάνιση νέων εθνικιστικών φοιτητικών οργανώσεων – Τα πρώτα χρόνια της ΔΑΠ-ΝΔΦΚ και η σχέση της με τους εθνικιστές φοιτητές	175
Η προσπάθεια φιλελευθεροποίησης του καθεστώτος της 21 ^{ης} Απριλίου και η πτώση του.....	175
Η τουρκική εισβολή στην Κύπρο και η αποκατάσταση της δημοκρατίας	177
Β' περίοδος της Φ.Ε.Π.....	181
Ιδεολογία της Φ.Ε.Π.	183
Σχέσεις της Φ.Ε.Π. με φοιτητικές – πολιτικές οργανώσεις της Ελλάδας και του εξωτερικού	191
Φοιτητική Εθνική Αγωνιστική Κίνηση (Φ.Ε.Α.Κ.)	194
Ιδεολογία της Φ.Ε.Α.Κ.	197
Φ.Ε.Α.Κ. και φοιτητικά ζητήματα.....	204
Δημοκρατική Ανανεωτική Πρωτοπορία – Νέα Δημοκρατική Φοιτητική Κίνηση (ΔΑΠ – ΝΔΦΚ).....	205
Ιδεολογία της ΔΑΠ - ΝΔΦΚ.....	209

Προσπάθεια της άκρας δεξιάς να προσεγγίσει τη Νέα Δημοκρατία σε πολιτικό και φοιτητικό επίπεδο – Η Κίνηση της Βόλβης και οι Ανανεωτές	214
ΔΑΠ – ΝΔΦΚ και ν.815	218
ΣΤ. Συμπεράσματα - Ιδεολογικά ζητήματα, διαφοροποιήσεις και συγκλίσεις	221
Πηγές - Βιβλιογραφία.....	240
Πηγές	240
Βιβλιογραφία.....	244

Εισαγωγή

Στόχος της εργασίας

Πριν γίνει αναφορά στον στόχο της εργασίας, κρίθηκε σκόπιμη η ερμηνεία της επιλογής της χρονικής περιόδου 1950 - 1981. Ο περιορισμός της μελέτης εντός της προαναφερθείσας τριακονταετίας έγινε σκόπιμα και για τρεις λόγους. Ο πρώτος λόγος αφορά στην ίδια την αφετηρία της υπό μελέτη περιόδου, καθώς ξεκινά από το τέλος μίας ταραγμένης δεκαετίας, αυτής του 1940, όταν επιτακτικό ζητούμενο ήταν ο σχηματισμός μίας κυβέρνησης που θα αναλάμβανε να επουλώσει τις πληγές μίας ρημαγμένης χώρας. Ο δεύτερος λόγος αφορά το τέλος της υπό μελέτη περιόδου, το έτος 1981. Ιδιαίτερα σημαντικό, καθώς θεωρείται έτος κομβικό για τη Γ' Ελληνική Δημοκρατία και αυτό γιατί πραγματοποιείται μία κυβερνητική εναλλαγή κατά την οποία την εξουσία αναλαμβάνουν πολιτικές δυνάμεις με σαφές προοδευτικό και δημοκρατικό πρόσημο. Το αίτημα του ελληνικού λαού για ακόμα περισσότερη δημοκρατία και οριστική ρήξη με το διχαστικό παρελθόν, καθώς και η επιθυμία των Ελλήνων πολιτών να προχωρήσουν σε ακόμα βαθύτερες κοινωνικές αλλαγές, από αυτές που ευαγγελίζονταν μέχρι τότε οι κυβερνήσεις της Δεξιάς, ήταν τα στοιχεία που οδήγησαν σε αυτήν την κυβερνητική εναλλαγή. Εδώ, θα πρέπει να διευκρινίσουμε πως το γεγονός ότι η παρούσα διατριβή έχει ως τελικό όριο το 1981 για τους λόγους που προαναφέραμε, δεν σημαίνει πως πολλοί εκ των πρωταγωνιστών των οργανώσεων που μελετώνται δεν συνέχισαν τη δράση τους μέσα από διάφορους κομματικούς σχηματισμούς ή οργανώσεις. Ο τρίτος λόγος προκύπτει από τους δύο προηγούμενους, καθώς πρόκειται για μία περίοδο όπου, εάν εξαιρέσουμε ένα ελάχιστο χρονικό διάστημα, η διακυβέρνηση της χώρας ήταν αποκλειστικά ζήτημα των διαφόρων εκδοχών της ευρύτερης Δεξιάς.

Η επιλογή της χρονικής περιόδου, όπως αυτή οριοθετήθηκε παραπάνω έχει απόλυτη σχέση με τον στόχο της παρούσας έρευνας, ο οποίος έχει δύο σκέλη. Το πρώτο σκέλος αφορά την ανάδειξη της αντιμετώπισης που τύγχαναν οι υπό έρευνα οργανώσεις από το κράτος (το οποίο σε σχεδόν απόλυτο βαθμό μπορεί να θεωρηθεί κράτος της Δεξιάς) και πώς αυτή μεταβάλλεται ανάλογα με τις πολιτικές εξελίξεις (απελευθέρωση της Κύπρου από τους Άγγλους, φυγή Καραμανλή στο Παρίσι, πραξικόπημα, Κυπριακό) και τις ιδεολογικές ζυμώσεις που τις ακολουθούν. Το δεύτερο σκέλος αφορά το πώς η άκρα Δεξιά προσπάθησε να επιβιώσει στον χώρο της

σπουδάζουσας νεολαίας, είτε με αυτόνομη παρουσία είτε ως τάση στο πλαίσιο πιο μετριοπαθών φοιτητικών σχηματισμών. Ταυτόχρονα αναδεικνύεται ο ρόλος αυτών των οργανώσεων στις ιδεολογικές και κομματικές ζυμώσεις του χώρου της ευρύτερης Δεξιάς. Επιπλέον, επιχειρείται για πρώτη φορά μία διεξοδική ανάλυση φοιτητικών οργανώσεων, για κάποιες από τις οποίες υπάρχουν κάποιες αναφορές, όπως είναι ο ΕΣΕΣΙ¹, ενώ για κάποιες άλλες η πληροφόρηση μέσα από την ήδη υπάρχουσα βιβλιογραφία είναι από ελάχιστη, όπως συμβαίνει με την ΦΕΠ μετά την Μεταπολίτευση, έως απύθνητο, όπως συμβαίνει με την περίπτωση της ΦΕΑΚ. Κάτι τέτοιο δεν θα ήταν εφικτό χωρίς να μελετηθούν τα ιδεολογικά χαρακτηριστικά αυτών των φοιτητικών οργανώσεων, ο τρόπος δράσης τους, η χρονική περίοδος κατά την οποία έδρασαν, οι πολιτικοί σχηματισμοί με τους οποίους συμπορεύθηκαν, οι τυχόν συνεργασίες ή συγκρούσεις, είτε ανάμεσα σε κάποιες από αυτές είτε μέσα στους κόλπους μίας από αυτές και πώς αυτές προέκυψαν. Μελετώντας λοιπόν την ιδεολογία, τον τρόπο και τον χρόνο δράσης, καθώς και τις αναμεταξύ τους σχέσεις θα προσεγγίσουμε τον στόχο της παρούσας έρευνας.

Ως εκ τούτου, θα επιχειρηθεί η κατηγοριοποίηση των υπό μελέτη οργανώσεων βάσει των ιδεολογικών τους αρχών. Επομένως, θα πρέπει να προβούμε σε ανάλυση των ιδεολογιών που ερίζουν για το πραγματικό πολιτικό υπόβαθρο των οργανώσεων, όχι μόνο από αυτά που έλεγαν, αλλά και από τον τρόπο δράσης τους ή αμφίεσης τους. Μάλιστα, εάν δεχτούμε τον ισχυρισμό πως βασικό χαρακτηριστικό των φασιστικών οργανώσεων είναι να εμφανίζονται τα μέλη τους στις δράσεις που πραγματοποιούν με ομοιόμορφη ή ίδια περιβολή², τότε ίσως έχουμε άλλο ένα στοιχείο που θα μπορούσε να μας βοηθήσει στην όσο το δυνατό πιο ορθή ιδεολογική κατηγοριοποίηση που θα επιχειρήσουμε. Η μελέτη, εκτός από τα απαραίτητα και απολύτως χρήσιμα για συμπεράσματα ιστορικά γεγονότα, επιχειρεί να ξεκαθαρίσει το θολό ιδεολογικό πλαίσιο εντός του οποίου δημιουργήθηκαν και κατ' επέκταση έδρασαν αυτές οι οργανώσεις.

Πριν εξειδικεύσουμε την έρευνα στα ιδεολογικά χαρακτηριστικά των υπό μελέτη οργανώσεων, κρίνεται σκόπιμο να αναφέρουμε κάποια στοιχεία σχετικά με το

¹ Για τον ΕΣΕΣΙ βλ. Μαρίνας Κωνσταντίνου, *Έλληνες φοιτητές στην Ιταλία της περιόδου της 7ετούς δικτατορίας*, Μεταπτυχιακή Διπλωματική Εργασία Παν. Ιωαννίνων, 2014 και Αθανάσιος Γκανούλης, *Ακροδεξιές οργανώσεις και παρακράτος στην μεταπολεμική Ελλάδα, 1949-1967*, Μεταπτυχιακή Διπλωματική Εργασία, Πανεπιστήμιο Μακεδονίας, Θεσσαλονίκη, 2016

² Βλ. Michael G. Roskin, Robert L. Cord, James A. Medeiros, Walter S. Jones, *Εισαγωγή στην Πολιτική Επιστήμη*, εκδ. Επίκεντρο, Θεσσαλονίκη 2008, σελ. 197

τι είναι ιδεολογία. Υπάρχει η άποψη που θεωρεί τις ιδεολογίες ως γνωστικές δομές, οι οποίες, αν και υποκειμενικές, προσφέρουν κάποιες γνώσεις που προκύπτουν από τα αξιώματα και την επιχειρηματολογία κάθε μίας³, όπως επίσης υπάρχει και η θεωρία που υποστηρίζει πως οι ιδεολογίες λειτουργούν όπως οι μύθοι, καθορίζοντας τα όρια της πραγματικότητας βάσει του σημείου που αυτή γίνεται πιστευτή από το κοινό⁴. Ωστόσο, χωρίς η αναζήτηση ορισμού της ιδεολογίας να είναι αντικείμενο αυτής της μελέτης, δεχόμαστε κάποια βασικά χαρακτηριστικά, όπως αυτά δίνονται από τον Van Dijk. Εξάλλου, όπως υποστηρίζει και ο Michael Freeden «με περισσότερους από έναν τρόπους ο κατακερματισμός των ιδεολογιών που συντελέστηκε στην προηγούμενη γενιά αντικατοπτρίζεται στην απουσία μίας κυρίαρχης αντίληψης περί του τι είναι οι ιδεολογίες και τι εξυπηρετούν»⁵. Σύμφωνα, λοιπόν, με την προσέγγιση του Van Dijk η ιδεολογία αποτελεί ένα σύστημα πεποιθήσεων, τις οποίες μοιράζονται τα μέλη μίας κοινωνικής ομάδας. Συνήθως, τα μέλη που έχουν κοινή ιδεολογία μοιράζονται και τις ίδιες πολιτισμικές αξίες, τις οποίες ενσωματώνουν στην ιδεολογία τους⁶. Ένας τρόπος για να αντιληφθεί κάποιος το ιδεολογικό στίγμα μίας οργάνωσης είναι να μελετήσει ιδεολογικά κείμενα γραμμένα από μέλη της οργάνωσης, τα έντυπά τους, ενώ ταυτόχρονα, όσο αυτό μπορεί να γίνει αντιληπτό, να ερευνηθεί το επίπεδο δέσμευσης των μελών-υποστηρικτών των οργανώσεων απέναντι στις βασικές ιδεολογικές αρχές και πώς, τελικά, μετουσιώνουν την ιδεολογία σε πράξη⁷. Ένα παράδειγμα που θα αναλύσουμε στη συνέχεια της μελέτης είναι η ανακολουθία κάποιων στελεχών της ΕΚΟΦ όσον αφορά την πίστη τους στην δημοκρατία, τη στιγμή που συνεργάστηκαν ή προσχώρησαν στην καθαρά αντιδημοκρατική ΦΕΠ το 1966. Με αυτόν τον τρόπο μπορούμε να καταλάβουμε ποιος είναι ο πραγματικός πολιτικός στόχος μίας οργάνωσης, πέραν του πολιτικού λόγου της⁸. Ο ισχυρισμός του Van Dijk, πως μπορεί κάποιος να δηλώνει πως σέβεται και στηρίζει τη δημοκρατία και τους θεσμούς της επειδή αυτή είναι η κυρίαρχη τάση, αλλά στην κοινωνική του δράση να ακολουθεί άλλα πρότυπα⁹, δείχνει να ταιριάζει σε μεγάλο βαθμό στην περίπτωση των στελεχών

³ Βλ. Bo Strath, «Ideology and history», *Journal of political ideologies*, 2006, Vol 11, No 1, σελ. 23

⁴ Στο ίδιο, σελ.29

⁵ Βλ. Michael Freeden, «The resurgence of ideology studies: Twenty years of the JPI», *Journal of Political Ideologies*, 2016, Vol.21, No. 1, σελ. 6

⁶ Βλ. Teun A. van Dijk, *Political discourse and ideology*, University of Amsterdam, Universitat Pompeu Fabra, σελ. 16

⁷ Βλ. Anthony A. J. Williams, «Ideology in three voices: an adapted methodology for the study of political ideology», *Journal of Political Ideologies*, 2017, Vol. 22, No. 3, σελ. 285

⁸ Στο ίδιο, σελ. 291

⁹ Βλ. Teun A. van Dijk, ό.π.

της ΕΚΟΦ. Σαφώς, για πιο ολοκληρωμένη εικόνα οφείλουμε να κάνουμε συνεχείς αναφορές στην εποχή στην οποία ιδρύονται, δρουν και επηρεάζουν, καθώς και τα κοινωνικοπολιτικά δεδομένα αυτής.

Μεθοδολογία

Η βιβλιογραφία μέχρι σήμερα είτε επικεντρώνει στη μελέτη της νεολαίας ως συνόλου, είτε δίδει το μεγαλύτερο βάρος στην έρευνα γύρω από τη δράση κεντρικών ή αριστερών φοιτητικών κινημάτων και οργανώσεων. Προκειμένου να μελετηθεί το κομμάτι της φοιτητικής νεολαίας που κινήθηκε στα δεξιά του πολιτικού φάσματος ή ακόμα πιο ακραία, έπρεπε να γίνει ενδελεχής έρευνα, προκειμένου να έρθουν στην επιφάνεια όσο το δυνατόν περισσότερα στοιχεία.

Οι συνεντεύξεις με κεντρικά πρόσωπα αυτών των οργανώσεων, η παράθεση στοιχείων και η διασταύρωσή τους με τα γεγονότα της εποχής με αρχειακό υλικό (π.χ. η γνωριμία Πλεύρη-Μανιαδάκη στην οποία είχε αναφερθεί ο Πλεύρης επιβεβαιώνεται και από τον Τύπο της εποχής) αποσκοπούν στην κάλυψη του κενού που υπάρχει στην ήδη υπάρχουσα βιβλιογραφία. Η επιλογή των προσώπων που αποδέχθηκαν να παραχωρήσουν συνέντευξη δεν ήταν τυχαία, καθώς πρόκειται για άτομα που ο καθένας πρωταγωνίστησε στην ή στις οργανώσεις που μελετώνται στην παρούσα διατριβή. Ως εκ τούτου, θεωρήθηκαν ως καθ' ύλην αρμόδιοι για να μας πληροφορήσουν για ζητήματα όπως οι συνθήκες και ο τρόπος με τον οποίο φτιάχτηκαν αυτές οι οργανώσεις, οι ιδεολογικές ανησυχίες τους και οι σχέσεις τους με άλλες οργανώσεις στην Ελλάδα ή στο εξωτερικό. Είναι σημαντικό να τονιστεί πως κατά τη διάρκεια των συνεντεύξεων με τα ιστορικά υποκείμενα τηρήθηκαν οι απαραίτητες αποστάσεις ανάμεσα στον ερευνητή και τον συνεντευξιζόμενο, καθώς οι στόχοι των δύο πλευρών είναι τελείως διαφορετικοί. Στόχος του ερευνητή, όπως σημειώνει και ο Freedon, είναι να αποκωδικοποιήσει τον τρόπο σκέψης του ερωτώμενου και όχι να διαφωνήσει ή να συμφωνήσει με τις απόψεις του¹⁰.

Βασικά εργαλεία στην αναζήτηση του ιδεολογικού προσήμου των υπό μελέτη οργανώσεων, αλλά και κατανόησης του ιστορικού πλαισίου εντός του οποίου δρουν οι φοιτητικές οργανώσεις αποτέλεσαν τα έργα του Pierre Milza *Οι μελανοχίτωνες της Ευρώπης*, του Στάνλεϊ Πέιν *Η Ιστορία του Φασισμού*, ενώ το βιβλίο της Δέσποινας Παπαδημητρίου *Από τον λαό των νομιμοφρόνων στο έθνος των εθνικοφρόνων, η*

¹⁰ Βλ. Anthony A. J. Williams, ό.π., σελ. 288

συντηρητική σκέψη στην Ελλάδα 1922-1967 βοήθησε στην κατανόηση του όρου «εθνικοφροσύνη». Το έργο του Paul Hainsworth *Η Ακροδεξιά, Ιδεολογία – Πολιτική – Κόμματα*, επίσης συνέβαλε στην ιδεολογική κατηγοριοποίηση των οργανώσεων, ενώ πρόλογος της Βασιλικής Γεωργιάδου στο ίδιο, αλλά και το έργο της ίδιας *Η άκρα δεξιά στην Ελλάδα 1965 – 2018*, αποτέλεσαν οδηγό στην μεθοδολογία μελέτης της Άκρας Δεξιάς. Στο σκέλος της κατηγοριοποίησης των υπό έρευνα οργανώσεων βάσει των ιδεολογικών τους αρχών πολύτιμη βοήθεια προσέφερε η ξενόγλωσση βιβλιογραφία κορυφαίων ξένων επιστημόνων όπως ο M. Freeden, ο C. Mudde, ο Van Dijk κ.ά.

Τα βιβλία *Η γέννηση του φασισμού στην Ελλάδα*, του Γ. Κάτρη, *Το Ελληνικό φοιτητικό κίνημα 1821-1973*, του Χ. Λάζου και *Η καχεκτική δημοκρατία*, του Η. Νικολακόπουλου, καθώς και η υπόλοιπη βιβλιογραφία, αποτέλεσαν πολύτιμα βοηθήματα για μία ουσιαστική και σε βάθος γνωριμία με την εποχή που μελετάται και τα γεγονότα που την σημάδεψαν. Ενδεικτικό της βιβλιογραφικής ένδειας που υπάρχει γύρω από τις φοιτητικές οργανώσεις που κινούνται δεξιότερα του Κέντρου και της Αριστεράς, είναι πως τα βιβλία του Α. Λεντάκη συνεχίζουν να αποτελούν μία αξιόπιστη πηγή για μία πρώτη και ταυτόχρονα ουσιαστική γνωριμία με την ΕΚΟΦ, αλλά και άλλες παρόμοιων ιδεολογικών αποχρώσεων οργανώσεις, οι οποίες όμως δρούσαν εκτός πανεπιστημίου. Ωστόσο η εκτενής, κατά τα άλλα, αναφορά του στην ΕΚΟΦ δεν μπορεί να θεωρηθεί επαρκής για μία πιο ολοκληρωμένη εικόνα της οργάνωσης ως προ τη δράση της, τα κίνητρά της, τις ιδεολογικές ζυμώσεις στο εσωτερικό της και την φυγή μελών της προς άλλες οργανώσεις.

Προκειμένου, λοιπόν, να καλυφθεί αυτό το κενό ανατρέξαμε στο αρχειακό υλικό. Εδώ, τεράστια ήταν η συμβολή της Εταιρείας Μελέτης της Ιστορίας της Αριστερής Νεολαίας (EMIAN), στο αρχείο της οποίας μελετήθηκαν φύλλα της εφημερίδας της ΕΚΟΦ *Ηχώ των Σπουδαστών*, η Συλλογή του Γεωργίου Χατζόπουλου (Φάκελος 1 υποφάκελος 3, φάκελος 19 υποφάκελος 2), η Συλλογή του Γιάννη Γιανουλόπουλου (Φάκελος 21 υποφάκελος 1, Φάκελος 50 υποφάκελος 1) και η Συλλογή του Αριστείδη Μανωλάκου (Φάκελος 28 υποφάκελος 1).

Επιπλέον, η έρευνα επεκτάθηκε στην Βιβλιοθήκη της Βουλής – Βιβλιοθήκη Πόλης και συγκεκριμένα στο αρχείο του Τύπου, όπου μελετήθηκαν φύλλα των εφημερίδων *Η Αυγή* (1955, 1960, 1963, 1966), *Το Βήμα* (1957, 1960-1967, 1972, 2008), *Ελευθερία* (1950-1951, 1954-1955), *Η Καθημερινή* (1962), *Μακεδονία* (1960, 1962). Από το προσωπικό αρχείο του Ιωάννη Γιαννάκενα διατέθηκαν προς μελέτη

φύλλα των εφημερίδων *Ελεύθερος Κόσμος* (1978), *Θεσσαλονίκη* (1974, 1979), *Τα Νέα* (1978), *Εστία* (1978) και *Ριζοσπάστης* (1979)¹¹. Στο αρχείο της Γενναδείου Βιβλιοθήκης μελετήθηκαν τεύχη του περιοδικού *Αντί* της περιόδου 1975-1979, τα οποία φώτισαν ακόμα περισσότερο γεγονότα που σχετίζονταν με το θέμα της διατριβής.

Στο Ελληνικό Λογοτεχνικό και Ιστορικό Αρχείο (Ε.Λ.Ι.Α.) μελετήθηκε το αρχείο του Τρύφωνος Τριανταφυλλάκου, ενώ από το προσωπικό αρχείο του εκλιπόντος οικογενειακού φίλου Θεόδωρου Φάκου η έρευνα επικεντρώθηκε στα περιοδικά *Αντίδοτο* (1990-1991), *Ελληνικόν Αύριον* (1976-1985), *Νέα Δύναμις* (1982), *Νέα Ελλάδα* (1968), *Νέα Ενιαία Δεξιά* (1976), *Προβολή* (1981), *Τότε* (1988), *Φοιτητικά Χρονικά* (1978), *Αντεπίθεση* (2003), *Χρυσή Αυγή* (1983, 1988), καθώς και τις ειδικές εκδόσεις της ΦΕΠ της Β' Περιόδου (από το 1974-1985) *Πόλεμος και Εθνικισμός* και *Φοιτητικά Χρονικά*.

Η Εισαγωγή, περιλαμβάνει ξεχωριστό υποκεφάλαιο με τίτλο *Θεωρητικό πλαίσιο*, στο οποίο επιχειρείται μία επισκόπηση των ιδεολογημάτων της εθνικοφροσύνης, του αντικομμουνισμού και του θεσμικού πλαισίου που καθόρισε το πολιτικά «νόμιμο» και «παράνομο» για το μετεμφυλιακό κοινοβουλευτικό σύστημα.

¹¹ Για την *Αυγή*, την τρίτη απόπειρα – μετά τις εφημερίδες *Ο Δημοκράτης* και *Η Δημοκρατική* – για την έκδοση νόμιμου αριστερού καθημερινού φύλλου μετά τον Εμφύλιο βλ. Ιωάννα Παπαθανασίου, *Η Αυγή*, στο Λουκία Δρούλια-Γιούλα Κουτσοπανάγου (επιμ.), *Εγκυκλοπαίδεια του ελληνικού Τύπου 1784-1974*, τ. Α', Α-Δ, Αθήνα 2008, σελ. 319-322, για το *Βήμα*, εφημερίδα η οποία έδωσε έμφαση στην οικονομική ανασυγκρότηση, στον εκσυγχρονισμό της χώρας και στις αξίες εκείνες που καθόρισαν την ταυτότητα του «νομιμόφρονος δημοκρατικού κόσμου» πέρα από την ιδεολογία «των δύο άκρων», βλ. Ριχάρδος Σωμερίτης, *Το Βήμα* στο Λουκία Δρούλια-Γιούλα Κουτσοπανάγου (επιμ.), ό.π., τ. Α', Α-Δ, σελ. 362-363, για την *Ελευθερία*, εφημερίδα η οποία μετά τα «Δεκεμβριανά» εντάσσεται σταθερά στον χώρο του Κέντρου και προβάλλει νέους πολιτικούς που προέρχονταν από μη ΕΑΜικές αντιστασιακές οργανώσεις της Κατοχής, βλ. Μανώλης Κανδυλάκης, *Ελευθερία* στο Λουκία Δρούλια-Γιούλα Κουτσοπανάγου (επιμ.), ό.π., τ. Β', Ε-Κ, σελ. 95-97, για την *Καθημερινή*, συντηρητική εφημερίδα με συχνές αναφορές υπέρ των ελληνικών παραδόσεων και των ιδεωδών του ελληνικού έθνους, βλ. Δέσποινα Παπαδημητρίου, *Η Καθημερινή* στο Λουκία Δρούλια-Γιούλα Κουτσοπανάγου (επιμ.), ό.π., τ. Β', Ε-Κ, σελ. 476-477, για τη *Μακεδονία*, τη μακροβιότερη εφημερίδα της Βορείου Ελλάδος, βλ. Αλέξανδρος Κιτρορέφ, *Μακεδονία* στο Λουκία Δρούλια-Γιούλα Κουτσοπανάγου (επιμ.), ό.π., τ. Γ', Λ-Π, σελ. 88-91, για τον *Ελεύθερο Κόσμο*, βασικές ιδεολογικές συνιστώσες του οποίου ήταν ο αντικομμουνισμός, ο παλαιο-συντηρητισμός και ο αντι-ολοκληρωτισμός, βλ. Δέσποινα Παπαδημητρίου, *Ελεύθερος Κόσμος* στο Λουκία Δρούλια-Γιούλα Κουτσοπανάγου (επιμ.), ό.π., τ. Β', Ε-Κ, σελ. 108-109, για την *Θεσσαλονίκη*, εφημερίδα της Βορείου Ελλάδος με κεντροαριστερές θέσεις, βλ. Μανώλης Κανδυλάκης, *Θεσσαλονίκη* στο Λουκία Δρούλια-Γιούλα Κουτσοπανάγου (επιμ.), ό.π., τ. Β', Ε-Κ, σελ. 429-430, για τα *Νέα*, μία από τις σημαντικότερες εφημερίδες της χώρας με σταθερό κεντροαριστερό προσανατολισμό, βλ. Ριχάρδος Σωμερίτης, *Τα Νέα*, στο Λουκία Δρούλια-Γιούλα Κουτσοπανάγου (επιμ.), ό.π., τ. Γ', Λ-Π, σελ. 230-231, για την *Εστία*, εφημερίδα που ξεκίνησε ως φιλοβενιζελική, ωστόσο στήριξε τη μεταξική δικτατορία και μεταπολεμικά στήριξε τις συντηρητικές δυνάμεις, βλ. Δέσποινα Παπαδημητρίου, *Εστία* στο Λουκία Δρούλια-Γιούλα Κουτσοπανάγου (επιμ.), ό.π., τ. Β', Ε-Κ, σελ. 263-264, για τον *Ριζοσπάστη*, επίσημο όργανο του ΚΚΕ, βλ. Δέσποινα Παπαδημητρίου, *Ριζοσπάστης* στο Λουκία Δρούλια-Γιούλα Κουτσοπανάγου (επιμ.), ό.π., τ. Δ', Ρ-Ω, σελ. 34-35.

Η βιβλιογραφία, οι αναφορές του Τύπου της εποχής, οι αρχειακές πηγές και οι προφορικές συνεντεύξεις έχουν ως στόχο την όσο το δυνατόν πληρέστερη προσέγγιση των υπό μελέτη οργανώσεων, προκειμένου οι απαντήσεις στις προβληματικές που έχουν τεθεί να είναι τεκμηριωμένες.

Δομή της εργασίας

Όπως σημειώθηκε και πιο πάνω, η μελέτη των οργανώσεων δεν μπορεί να είναι αποκομμένη από την εποχή τους. Επιλέχθηκε να ερευνηθούν ταυτόχρονα και οι πολιτικές συνθήκες που είχαν δημιουργηθεί μετά το τέλος του Εμφυλίου 1946 – 1949 και οι οποίες αποτέλεσαν τα θεμέλια για να οικοδομηθεί ένα σύστημα, το οποίο κάποιοι παράγοντες υπηρέτησαν και κάποιοι άλλοι το πολέμησαν, είτε ως ανελεύθερο και κατασταλτικό, είτε ως ιδιαίτερα επιεικές απέναντι στους ηττημένους του εμφυλίου και την Αριστερά γενικότερα. Είναι γεγονός πως η μελέτη ακολουθεί τα ιστορικά γεγονότα και ταυτόχρονα προσπαθεί να αναδείξει, εκτός από ζητήματα πολιτικής ιδεολογίας, την δράση των υπό έρευνα φοιτητικών οργανώσεων και πως αυτές επηρέασαν είτε την ευρύτερη κοινωνία, είτε ομάδες ανθρώπων που εντάχθηκαν σε αυτές και δραστηριοποιήθηκαν στους κόλπους τους, με αποτέλεσμα να διαμορφώσουν μία πιο σαφή ιδεολογική ταυτότητα. Το ιστορικό πλαίσιο μας βοηθά και να θέσουμε τα ερωτήματα, αλλά και να φτάσουμε στην απάντησή τους, εάν θεωρήσουμε πως οι πράξεις των ιστορικών υποκειμένων ερμηνεύονται ορθότερα εφόσον μελετηθεί επαρκώς το πολιτικό και κοινωνικό τους περιβάλλον.

Η περίοδος με την οποία ασχολείται η παρούσα έρευνα διαιρείται σε τρεις υποπεριόδους, λαμβάνοντας ως αρχή της καθεμιάς ένα έτος κατά το οποίο έλαβε χώρα ένα σημαντικό γεγονός για την εξέλιξη της πορείας της χώρας. Ξεκινάμε, λοιπόν, από το 1949, έτος κατά το οποίο έλαβε τέλος ο αιματηρός ελληνικός Εμφύλιος πόλεμος, που ακολούθησε μετά την απελευθέρωση από τα γερμανικά, ιταλικά και βουλγαρικά στρατεύματα κατοχής. Με το τέλος του Εμφυλίου η βασική μέριμνα των Ελλήνων πολιτικών, του Στρατού και των Αμερικανών (οι τελευταίοι πήραν την σκυτάλη της επιρροής στην Ελλάδα από την Μεγάλη Βρετανία με το τέλος του ελληνικού εμφυλίου) ήταν η διενέργεια εκλογών και η ανάδειξη μίας σταθερής κυβέρνησης που θα μπορούσε να οδηγήσει την Ελλάδα σε πιο ήρεμα νερά από αυτά των προηγούμενων ετών. Η πρώτη φορά που επιτυγχάνει μία κυβέρνηση να παραμείνει στην εξουσία για μία τριετία είναι το διάστημα 1952 – 1955, όταν στην

κυβέρνηση βρισκόταν ο Ελληνικός Συναγερμός του Αλέξανδρου Παπάγου. Τον Παπάγο διαδέχτηκε στην εξουσία ο Κωνσταντίνος Καραμανλής, ο οποίος ευαγγελιζόταν το νέο στην πολιτική σκηνή της Ελλάδας.

Γι' αυτόν το λόγο ο Καραμανλής διαλύει τον Ελληνικό Συναγερμό και ιδρύει την Εθνική Ριζοσπαστική Ένωση (ΕΡΕ). Ταυτόχρονα δημιουργείται και η οργάνωση νεολαίας της ΕΡΕ, η Εθνική Ριζοσπαστική Ένωση Νέων (ΕΡΕΝ). Το γεγονός αυτό ήταν μία ουσιώδης διαφορά της ΕΡΕ με τον Ελληνικό Συναγερμό. Ο Καραμανλής διέκρινε την ανάγκη ύπαρξης μίας ισχυρής νεολαίας, ως αντίβαρο στην Αριστερά, η οποία είχε διεισδύσει με ιδιαίτερη επιτυχία στον χώρο της νέας γενιάς. Ωστόσο, η ίδρυση κομματικής νεολαίας φάνηκε ότι δεν ήταν αρκετή, ώστε να ακουστεί η φωνή της ΕΡΕ συντεταγμένα σε ολόκληρη τη νεολαία. Υπήρχε το νευραλγικό κομμάτι της σπουδάζουσας νεολαίας, στο οποίο εκείνη την εποχή κυριαρχούσε η Αριστερά. Η μελέτη στέκεται σε αυτό το σημείο, προσπαθώντας να αναδείξει όλη την προεργασία που πραγματοποιήθηκε προκειμένου να δημιουργηθεί ένας φοιτητικός φορέας της Δεξιάς. Γίνεται μία προσπάθεια, μέσα από την διατριβή, να αναδειχθούν όλα τα πρόσωπα που διαδραμάτισαν σημαντικό ρόλο σε αυτή τη διεργασία, καθώς και οι τακτικές που ακολούθησε κάθε ένα από αυτά, προκειμένου να στηρίξουν αυτό το εγχείρημα, τόσο όσον αφορά την ίδρυση και εδραίωσή του, όσο και την μετέπειτα πορεία του.

Άλλο ένα ζήτημα που παρουσιάζει εξαιρετικό ενδιαφέρον είναι ο κεντρικός ρόλος της ΕΚΟΦ στην ανάδειξη μίας ακραίας, στα όρια του αντικοινοβουλευτισμού, τάσης μέσα στην ΕΡΕ. Η ΕΚΟΦ, χωρίς ίσως αρχικά να ήταν αυτός ο σκοπός της, διαδραμάτισε σημαντικό ρόλο στα εσωτερικά του κόμματος της ΕΡΕ. Στην εσωτερική διαμάχη που ακολούθησε την φυγή του Κ. Καραμανλή στο εξωτερικό, η ΕΚΟΦ με την στάση της, ανέδειξε τάσεις εντός του κόμματος οι οποίες θα παραμείνουν έως και σήμερα ενεργές. Οι ιδεολογικές ζυμώσεις στην ΕΡΕ φαίνεται ότι λαμβάνουν χώρα σε μία εποχή που το κόμμα είναι μάλλον απροετοίμαστο για μία τέτοια διαδικασία και η έλλειψη μίας ηγετικής παρουσίας είναι κάτι παραπάνω από εμφανές.

Η διαμάχη αυτή στο εσωτερικό της ΕΡΕ φέρνει στο φως πιο καθαρά τις τάσεις που επικρατούν στο κόμμα και, ουσιαστικά, αποτελεί το ξεκίνημα μίας σύγκρουσης ανάμεσα στα ακραία και τα μετριοπαθή στοιχεία, σύγκρουσης που υποβόσκει έως και σήμερα στον χώρο της Δεξιάς. Η μελέτη αναλύει εκτενώς τις θέσεις και των δύο πλευρών και επιχειρεί μία σύνδεση με μελλοντικές διαμάχες από

την μεταπολίτευση κι έπειτα. Το ενδιαφέρον είναι πως η σύγκρουση αυτή ερμηνεύει και την στάση των πρωταγωνιστών της, οι οποίοι μέσα στην ιδεολογική τους αναζήτηση, τυγχάνει να έχουν συμμετάσχει με τον ένα ή τον άλλο τρόπο σε παραπάνω από μία από τις υπό μελέτη οργανώσεις. Επιπροσθέτως, αναδεικνύεται το παράδοξο οι ακραίοι της ΕΡΕ να τάσσονται με φανατισμό στο πλευρό του Κ. Καραμανλή από το 1963 έως και το 1967, καθώς είχε το προφίλ του ισχυρού ηγέτη, έναντι του Κανελλόπουλου, που εμφανιζόταν πιο μετριοπαθής.

Η δεύτερη υποπερίοδος ξεκινά από το 1967, έτος κατά το οποίο στις 21 Απριλίου λαμβάνει χώρα η κατάλυση της δημοκρατίας και κατάληψη της εξουσίας με πραξικόπημα από μία ομάδα αξιωματικών του στρατού, με επικεφαλής τον Γεώργιο Παπαδόπουλο.

Όπως προαναφέρθηκε, ένα από τα σημεία της διατριβής στο οποίο θα εστιάσουμε αφορά τον ιδεολογικό προσανατολισμό των οργανώσεων. Έχει ενδιαφέρον το πώς παρουσιάζονται αρχικά, πώς εξελίσσονται με το πέρασμα του χρόνου και πώς αυτή η ιδεολογική εξέλιξη επηρεάστηκε τόσο από τις εγχώριες πολιτικές συνθήκες όσο και από τις διεθνείς. Οι ιδεολογικές ζυμώσεις που έλαβαν χώρα στον δεξιό ή εθνικιστικό φοιτητικό κόσμο κατά την υποπερίοδο 1967-1975 καθόρισαν και τη μορφή πολλών πολιτικών σχηματισμών στα επόμενα χρόνια.

Ειδικά η περίπτωση του Εθνικού Συνδέσμου Ελλήνων Σπουδαστών Ιταλίας (ΕΣΕΣΙ), ο οποίος, αρχικά, ήταν σε άμεση σύνδεση με το καθεστώς της 21^{ης} Απριλίου, παρουσιάζει μεγάλο ενδιαφέρον για τις ιδεολογικές τάσεις εντός της οργάνωσης. Πρόκειται για τάσεις που συνδυάζουν τον εθνικισμό με την επαναστατική Αριστερά και φέρνουν σε δύσκολη θέση τον Παπαδόπουλο, ο οποίος σε αντίθεση με την αρχική στήριξη που προσέφερε στην οργάνωση, όπως θα αναλυθεί παρακάτω, αποφασίζει να την διακόψει, υιοθετώντας ένα πιο μετριοπαθές προφίλ, προκειμένου να μην επιβαρύνει την θέση του καθεστώτος στην διεθνή πολιτική σκηνή. Βάσει αυτής της λογικής ερμηνεύεται και η στάση του σχετικά με την συνέχιση ή όχι της λειτουργίας της ΕΚΟΦ, αλλά και σχετικά με το Κυπριακό ζήτημα. Ο ΕΣΕΣΙ, δρώντας μέσα σε ένα πολιτικό περιβάλλον πιο ακραίο μεν, πιο ώριμο ιδεολογικά δε, όπως ήταν αυτό της Ιταλίας την περίοδο 1965-1975, ξεφεύγει από τα στενά πλαίσια της «εθνικοφροσύνης» και, προκειμένου να σταθεί στα ιταλικά πανεπιστήμια, υιοθετεί μεγάλο μέρος της «αριστερής» ρητορικής στα κοινωνικά ζητήματα. Το γεγονός προετοιμάζει την ιδεολογική απόσχιση των μετέπειτα ελληνικών εθνικιστικών κινημάτων (φοιτητικών ή μη) από την ελληνική Δεξιά.

Η τρίτη και τελευταία υποπερίοδος ξεκινά το 1974, αμέσως μετά την πτώση της στρατιωτικής χούντας, την αποκατάσταση της Δημοκρατίας και την ανάληψη της διακυβέρνησης της χώρας από τον Κ. Καραμανλή. Αντίθετα με την τακτική που ακολούθησε από το 1955 έως την αποχώρηση του από την Ελλάδα το 1963, ο Καραμανλής αρχίζει να αποδυναμώνει την ακραία δεξιά πτέρυγα, παρόλο που η πτέρυγα αυτή προσπαθεί να απλωθεί και στο φοιτητικό σκέλος της Νέας Δημοκρατίας, της ΔΑΠ – ΝΔΦΚ (Δημοκρατική Ανανεωτική Πρωτοπορία – Νέα Δημοκρατική Φοιτητική Κίνηση), όπως θα δούμε στη συνέχεια. Μέσα από την παρουσίαση που γίνεται, αναδεικνύονται με σαφή και τεκμηριωμένο τρόπο οι υπόγειες αλλά και φανερές σχέσεις που είχαν μέλη των οργανώσεων μεταξύ τους. Θα μπορούσε να πει κανείς ότι υπάρχει μία ανακύκλωση προσώπων για μία περίπου δεκαπενταετία (1965-1980).

Θεωρητικό πλαίσιο

Υπάρχουν περιοχές της συντηρητικής, αλλά και της άκρας Δεξιάς που άλλες έχουν μελετηθεί εκτενώς, ενώ άλλες χρειάζονται περαιτέρω έρευνα και μελέτη. Στην παρούσα διατριβή εστιάζουμε σε μία υποπεριοχή της συντηρητικής και άκρας Δεξιάς, αυτήν του φοιτητικού σκέλους. Στο συγκεκριμένο υποκεφάλαιο θα επιχειρηθεί η ανάλυση κάποιων εννοιών προκειμένου ο αναγνώστης να διευκολυνθεί στην κατανόηση των πολιτικών συνθηκών της περιόδου που μελετάται, αλλά και στην κατανόηση τόσο των ιδεολογιών των φοιτητικών οργανώσεων, όσο και της ιδεολογικής κατηγοριοποίησής τους που θα επιχειρηθεί. Εξάλλου, όπως τονίστηκε και παραπάνω, η κατηγοριοποίηση των οργανώσεων βάσει των ιδεολογικών αρχών τους και εν τέλει η αποκωδικοποίηση της ιδεολογίας τους, θα αποτελέσει ένα από τα βήματα που θα φωτίσει ακόμα περισσότερο τις σχέσεις του κράτους με τις υπό έρευνα οργανώσεις, μέσα στα χρονικά πλαίσια που έχουν οριστεί.

Οι M. Roskin, R. Cord, J. Medeiros και W. Jones δέχονται πως κατά βάση η ιδεολογία έχει ως αντικειμενικό σκοπό να δώσει λύση στο πρόβλημα διακυβέρνησης ενός κράτους. Πρόκειται, λοιπόν, για ένα σύστημα ιδεών και αντιλήψεων για το πώς μπορεί να βελτιωθεί μία κοινωνία ακολουθώντας αυτές τις αντιλήψεις και ιδέες. Σημειώνουν, ωστόσο, και την άποψη που θέλει τις πολιτικές ιδεολογίες πολλές φορές

να εκφράζουν ευσεβείς πόθους, με αποτέλεσμα να βρίσκονται μακριά από την πραγματικότητα και τις πολιτικοκοινωνικές συνθήκες που τις περιβάλλουν¹².

Οι υπό μελέτη οργανώσεις θα μπορούσαν να ενταχθούν σε μία μεγάλη ομάδα διαφορετικών ιδεολογιών με αρκετά, όμως, κοινά χαρακτηριστικά. Υπό αυτήν την έννοια, λοιπόν, οι ιδεολογικές ανησυχίες όλων των υπό μελέτη οργανώσεων κυμαίνονται μεταξύ συντηρητισμού, εθνικοφροσύνης και εθνικισμού, με την καθεμιά να δίνει βαρύτητα σε συγκεκριμένους ιδεολογικούς τομείς, διαφοροποιώντας έτσι την ρητορική της από τις υπόλοιπες. Εδώ, η θεώρηση του Ignazi, η οποία εκλαμβάνει την Δεξιά ως την μεγάλη οικογένεια που περικλείει ή διαιρείται σε τρεις διαφορετικές εκδοχές, φαίνεται να βρίσκει εφαρμογή. Για τον Ignazi, λοιπόν, η πρώτη εκδοχή είναι η συντηρητική, με έμφαση στην τάξη και την παράδοση, χωρίς όμως να απορρίπτει τη νεωτερικότητα. Η δεύτερη είναι αυτή που απορρίπτει οτιδήποτε επαναστατικό και προτείνει την αναδιοργάνωση της κοινωνίας με βάση την φύση και τους νόμους της και η τρίτη είναι αυτή του φασισμού, ο οποίος εκφράζει την ανησυχία για την πορεία και εξέλιξη του πολιτισμού και προτάσσει λύσεις για την ανοικοδόμηση της κοινωνίας με όρους κυρίως πνευματικούς και όχι υλιστικούς¹³. Πολλοί ιστορικοί και πολιτικοί φιλόσοφοι θεωρούν πως η δεύτερη και η Τρίτη εκδοχή συναποτελούν την Άκρα Δεξιά¹⁴. Ούτως ή άλλως, όπως σημειώνει η E. Carter, όλες οι έρευνες που ασχολούνται με τη μελέτη οργανώσεων που κινούνται στον χώρο του δεξιού εξτρεμισμού-ρίζοσπαστικής δεξιάς κάποια στιγμή έρχονται αντιμέτωπες με το γεγονός της έλλειψης ενός κοινού ορισμού για αυτές τις οργανώσεις¹⁵.

Οι απαρχές του συντηρητισμού ως πολιτικής έκφρασης στην Ελλάδα απαντώνται τον Φεβρουάριο του 1915, όταν ο βασιλιάς όρισε ως αρχηγό της συντηρητικής αντιβενιζελικής παράταξης τον Δημήτριο Γούναρη. Με τον τρόπο αυτό το παλάτι καθιέρωσε μία τακτική κατά την οποία το ίδιο επέλεγε τον επικεφαλής της παράταξης και οι υποστηρικτές του έπρεπε να ακολουθήσουν¹⁶. Ωστόσο, στην

¹² Βλ. Michael G. Roskin, Robert L. Cord, James A. Medeiros, Walter S. Jones, *Εισαγωγή στην Πολιτική Επιστήμη*, εκδ. Επίκεντρο, Θεσσαλονίκη 2008, σελ. 178

¹³ Βλ. Piero Ignazi, *Extreme Right Parties in Western Europe*, Oxford, 2006, σελ. 18

¹⁴ Στο ίδιο, σελ. 20

¹⁵ Βλ. Elisabeth Carter, «Right-wing extremism/radicalism: reconstructing the concept», *Journal of Political Ideologies*, 2018, Vol. 23, No. 2, σελ. 157

¹⁶ Ο Burke θεωρούσε πως η φύση, για να προστατεύσει τον άνθρωπο από την επιπόλαιη πλευρά του χαρακτήρα του, τον θωράκιζε με ισχυρά ένστικτα, σκοπός των οποίων είναι να μετριάζουν την ελευθερία όποτε αυτό κρίνεται αναγκαίο από την «ιερότητα και το ειδικό βάρος της περίπτωσης». Σύμφωνα με τον Burke με αυτόν τον τρόπο διασφαλίζεται η αξιοπρέπεια του ανθρώπου και η ελευθερία δεν οδηγεί στην αναρχία και την υπερβολή, βλ. Edmund Burke, *Στοχασμοί για την Επανάσταση στη Γαλλία*, εκδ. Σαββάλας, Αθήνα 2010, σελ. 75 και Θανάση Διαμαντόπουλου, *Η*

Ευρώπη ο συντηρητισμός έχει πιο βαθιές ρίζες, με αποτέλεσμα να υπάρξει σφοδρή αντίδραση στις ιδέες της Γαλλικής Επανάστασης του 1789. Ο συντηρητισμός, κρατώντας στενούς δεσμούς με τον Ρομαντισμό, παρουσιάζεται ως εναλλακτική στα επαναστατικά αιτήματα για ελευθερία και ισότητα¹⁷. Ο Βρετανός πολιτικός και συγγραφέας του 18^{ου} αιώνα, Edmund Burke, είχε εκφράσει την έντονη αντίθεσή του ως προς τον τρόπο διάδοσης των φιλελεύθερων ιδεών στην επαναστατημένη Γαλλία. Εκείνη την εποχή στη Γαλλία η αριστοκρατική τάξη παρέμενε ισχυρή, ενώ και η ρωμαιοκαθολική Εκκλησία είχε εδραιωθεί στη γαλλική κοινωνία, με αποτέλεσμα η επανάσταση να απειλεί να μεταβάλλει τις ισχύουσες συνθήκες με κίνδυνο να χαθούν τα προνόμιά της. Η επιθυμία των επαναστατών για ριζική μεταβολή στην γαλλική κοινωνία και κατάργηση όλων των παλαιών θεσμών οδήγησε στην αλόγιστη βία με τις εκτελέσεις στην γκιλοτίνα να κατέχουν κυρίαρχη θέση στην καθημερινότητα των Γάλλων. Για αυτή την έξαρση της βίας και του χάους προειδοποιούσε ο Burke, καθώς πίστευε πως οι άνθρωποι, σε αντίθεση με τις αντιλήψεις των φιλελεύθερων επαναστατών, δεν είναι απόλυτα λογικά όντα, με αποτέλεσμα θεσμοί όπως η μοναρχία, η θρησκεία, η ανάπτυξη παραδόσεων και εθίμων να αποκτούν έναν ιδιαίτερα σημαντικό ρόλο για την διατήρηση των ισορροπιών στην κοινωνία, απορροφώντας τους κραδασμούς από τα παράλογα πάθη των ανθρώπων. Ο Burke θεωρούσε πως εάν λείψουν αυτοί οι θεσμοί, υπάρχει κίνδυνος εκδήλωσης βίαιης συμπεριφοράς σε υπερθετικό βαθμό, δημιουργώντας έτσι συνθήκες που οδηγούν στο χάος και στη συνέχεια στην τυραννία¹⁸.

Υπάρχει η άποψη πως ο εθνικισμός εμφανίστηκε μόνο με τη Γαλλική Επανάσταση, όπου ο λαός ήταν προοδευτικός και επιθυμούσε να διαδώσει τις φιλελεύθερες ιδέες του στην υπόλοιπη Ευρώπη¹⁹. Ωστόσο, αυτή η θεώρηση αναφέρεται περισσότερο στο εκκοσμικευμένο έθνος-κράτος, απαλλαγμένο από την δραστική ανάμειξη της Εκκλησίας, όπου ο λαός είναι κυρίαρχος και όχι ο εκάστοτε μονάρχης, με αποτέλεσμα η συγκεκριμένη θεώρηση να αποκόβει τους δεσμούς του εθνικισμού από τις παραδόσεις και την θρησκεία του, θεσμούς που οι εθνικιστές

ελληνική συντηρητική παράταξη: ιστορική προσέγγιση και πολιτικά χαρακτηριστικά, εκδ. Παπαζήση, Αθήνα 1994, σελ. 36 - 37

¹⁷ Βλ. Bo Strath, «Ideology and history», *Journal of Political Ideologies*, 2006, Vol. 11, No. 1, σελ. 33

¹⁸ Βλ. Michael G. Roskin, Robert L. Cord, James A. Medeiros, Walter S. Jones, *Εισαγωγή στην Πολιτική Επιστήμη*, εκδ. Επίκεντρο, Θεσσαλονίκη 2008, σελ. 183

¹⁹ Στο ίδιο, σελ. 195-196

υπερασπίστηκαν σε πολλές χώρες της Ευρώπης²⁰. Όσο περίεργο και αν φαίνεται, οι Γάλλοι ευγενείς και κληρικοί συνασπίστηκαν με μεγάλο αριθμό αγροτών, ανέργων, τεχνιτών, οι οποίοι ήταν καθολικοί και πίστευαν στον θεσμό της βασιλείας. Παρ' όλα αυτά, υπάρχει εξήγηση για αυτή την φαινομενικά αλλόκοτη συμμαχία. Στις περιοχές, αγροτικές κατά κύριο λόγο, στις οποίες κυριαρχούσαν οι αντεπαναστάτες δεν είχαν απήχηση οι φιλελεύθερες ιδέες της Γαλλικής Επανάστασης, αφού είχαν δημιουργηθεί ισχυροί δεσμοί μεταξύ των ευγενών, των αγροτών, των τεχνιτών και του κλήρου. Οι ευγενείς αυτών των περιοχών είχαν κερδίσει την εμπιστοσύνη των αγροτών, αφού ασχολούνταν και οι ίδιοι με τη γη τους και φρόντιζαν να μην απουσιάζουν στις πόλεις, ώστε να επιβλέπουν οι ίδιοι τις εργασίες και να μην αφήνουν τους επιστάτες ανεξέλεγκτους εις βάρος των αγροτών. Επιπρόσθετα, οι κάτοικοι των αγροτικών περιοχών είχαν αναπτύξει μία στενή σχέση με τον κλήρο, τη στιγμή που και οι ίδιοι οι κληρικοί μοιράζονταν τη φτώχεια των κατοίκων. Ως εκ τούτου, οι διώξεις, εκ μέρους των επαναστατών, εις βάρος των κληρικών, που δεν δήλωναν πίστη στην Πολιτική Σύνταξη του Κλήρου ήταν επόμενο να βρουν αντίθετους τους κατοίκους των αγροτικών περιοχών. Εκτός από τα ζητήματα της πίστης και της κατάργησης ενός κοινωνικού μοντέλου που ανθούσε στην γαλλική επαρχία, η Γαλλική Επανάσταση έπληξε και τον κλάδο των τεχνιτών, αφού η εισαγωγή νέων μηχανών, που όπως υποστήριζαν οι επαναστάτες στόχευαν στην μακροπρόθεσμη ευημερία όλων, ακύρωνε τις όποιες δεξιότητες είχαν οι τεχνίτες. Βλέποντας λοιπόν να απειλούνται η εκκλησία, οι συντεχνίες και οι παραδόσεις ετών, πολλοί απλοί πολίτες αγροτικών περιοχών δημιούργησαν αντάρτικες ομάδες με σκοπό να αντισταθούν στην ιδεολογική - πολιτική επικράτηση της Γαλλικής Επανάστασης. Ως αποτέλεσμα όλων των παραπάνω έχουμε για πρώτη φορά το φαινόμενο μία μεγάλη μάζα

²⁰ Ο Χοσέ Αντόνιο Πρίμο ντε Ριβέρα, ιδρυτής της ισπανικής εθνικιστικής Φάλαγγας το 1933 και ένας από τους θεωρητικούς του εθνικισμού, ανέφερε στον ιδρυτικό λόγο της Φάλαγγας στο θέατρο Κομέντια της Μαδρίτης, στις 29 Οκτωβρίου 1933: «Θέλουμε λιγότερη φιλελεύθερη φλυαρία και περισσότερο σεβασμό για τις πραγματικές ελευθερίες του ανθρώπου. Γιατί η ελευθερία του ανθρώπου γίνεται σεβαστή μόνο όταν αντιμετωπιστεί όπως εμείς την αντιμετωπίζουμε, σαν φορέας των αιώνιων αξιών. Όταν αντιμετωπίζεται σαν το σωματικό κέλυφος μιας ψυχής που είναι σε θέση να καταδικασθεί ή να σωθεί. Μόνον όταν αντιμετωπίζεται μ' αυτόν τον τρόπο ο άνθρωπος, δύναται να λεχθεί πως γίνεται σεβαστή η ελευθερία του, όταν η ελευθερία συμπληρώνεται μέσα σ' ένα σύστημα εξουσιών, ιεραρχίας και τάξεως. Θέλουμε να πάψουν να διεκδικούνται παράλογα ατομικά δικαιώματα. Αλλά ο κάθε άνθρωπος, το κάθε μέλος της κοινότητας, να έχει τη δυνατότητα να κερδίσει με την εργασία του μία αξιοπρεπή και ανθρώπινη ζωή. Θέλουμε το θρησκευτικό συναίσθημα, κλειδί των καλύτερων περιόδων της Ιστορίας μας, να γίνει σεβαστό και να προστατευθεί χωρίς φυσικά το Κράτος να αναμειχθεί σε λειτουργίες που είναι έξω από τις αρμοδιότητές του, ούτε από την άλλη πλευρά να μεταβιβάσει σε άλλους τις δικές του αρμοδιότητες», βλ. <https://m.youtube.com/watch?v=47EVK6G7wrQ> και Χοσέ Αντόνιο Πρίμο ντε Ριβέρα, *Λόγοι μάχης*, εκδ. Ελεύθερη Σκέψις, Αθήνα 1983, σελ. 21-22

ανθρώπων κατώτερης κοινωνικής τάξης να ασπάζεται συντηρητικές απόψεις και να συγκροτεί συντηρητικά κοινωνικά κινήματα²¹.

Για να μπορέσουμε να ορίσουμε το ιδεολογικό στίγμα μίας οργάνωσης θα πρέπει να καταδείξουμε όχι μόνο το τι είναι, αλλά και το τι δεν θέλει να είναι²². Με αυτό το σκεπτικό, εάν θέλουμε να συνδέσουμε την αναφορά μας στην αντεπανástαση στη Γαλλία του 18^{ου} αιώνα με τις ιδεολογικές ζυμώσεις της ελληνικής συντηρητικής παράταξης, θα παρατηρήσουμε πως στην Ελλάδα η ιδεολογία που συνδεόταν με τις συντηρητικές αξίες ήταν η εθνικοφροσύνη, όπως διαμορφώθηκε στο τέλος της δεκαετίας του 1940. Εχθρός για τους εθνικόφρονες δεν ήταν μόνο ο κομμουνισμός αλλά και οποιαδήποτε ιδεολογία έθετε σε κίνδυνο τις παραδοσιακές ελληνικές αξίες. Ο κομμουνισμός θεωρείτο επικίνδυνος τόσο κατά τη διάρκεια του Μεσοπολέμου, όσο και μετά τον πόλεμο, αλλά για διαφορετικούς λόγους. Για τους αντικομμουνιστές τη δεκαετία του '30, ο κομμουνισμός εναντιωνόταν στο αστικό καθεστώς, ενώ μετά τον πόλεμο αποτελούσε τον υπ' αριθμόν ένα κίνδυνο για τον ελεύθερο άνθρωπο²³.

Ωστόσο, η εθνικοφροσύνη έπρεπε να ισορροπήσει ανάμεσα στις διακηρύξεις της υπέρ του ελεύθερου ανθρώπου και της δημοκρατίας και στην ανάγκη της να προστατευθεί από τον κομμουνισμό (ασφάλεια). Κατά τη διάρκεια του Εμφυλίου, οι όροι εθνικόφρων Ελλάς και εθνικιστική Ελλάς είναι σχεδόν ταυτόσημοι. Ο εθνικιστής παρουσιαζόταν ως αντικομμουνιστής και δημοκράτης, σε αντιπαράθεση με το καθεστώς που επικρατούσε στις κομμουνιστικές χώρες²⁴. Η επίκληση του σλαβικού κινδύνου, όμως, οδήγησε στη σύγκρουση της εθνικοφροσύνης ως ιδεολογίας του ελεύθερου κόσμου με τον εθνικισμό, ο οποίος προέτασσε το εθνικό συμφέρον²⁵.

Η εθνικοφροσύνη, ως ιδεολογία του πολιτικού κατεστημένου μετά τον πόλεμο, είχε παγιδευτεί ανάμεσα στις ιδέες της Δύσης και στον διωγμό των κομμουνιστών από τον εθνικό κορμό²⁶. Ο Αλέξανδρος Παπάγος θεωρούσε πως η εθνικοφροσύνη ήταν η απάντηση στην απειλή των «διεθνών ανατροπών», αλλά

²¹ Βλ. John Weiss, *Συντηρητισμός και Ριζοσπαστική Δεξιά, Παραδοσιοκρατία, Αντίδραση και Αντεπανástαση στην Ευρώπη 1770-1945*, εκδ. Θύραθεν, Αθήνα 2009, σελ. 31 - 33

²² Βλ. Elisabeth Carter, «Right-wing extremism/radicalism: reconstructing the concept», *Journal of Political Ideologies*, 2018, Vol. 23, No. 2, σελ. 159

²³ Βλ. Δέσποινα Ι. Παπαδημητρίου, *Από τον λαό των νομοφρόνων στο έθνος των εθνικοφρόνων, η συντηρητική σκέψη στην Ελλάδα 1922-1967*, εκδ. Σαββάλα, Αθήνα 2006, σελ. 270-272

²⁴ Στο ίδιο, σελ. 210-11

²⁵ ό.π., σελ. 207-208

²⁶ ό.π., σελ. 178

παράλληλα αποδέχεται την αξία της «Αριστεράς», αρκεί να αποδέχεται και να λειτουργεί εντός του εθνικού πλαισίου²⁷. Ωστόσο, τίποτα δεν εμπόδιζε την εθνικοφροσύνη να είναι σφοδρή πολέμια και του ναζισμού – εθνικοσοσιαλισμού, παράλληλα με την αντίθεση που έδειχνε προς τον κομμουνισμό²⁸. Εξάλλου, οι ΗΠΑ, οι οποίες είχαν οριστεί ως προστάτιδες της ελευθερίας του κόσμου απέναντι στην Σοβιετική Ένωση, που απειλούσε το οικοδόμημα του δυτικού τρόπου ζωής, προέτασαν πια ένα κράτος πρόνοιας, αποδομώντας την ιδεολογία γενικά²⁹, θεωρώντας πως από αυτήν πήγασαν ο κομμουνισμός και ο ναζισμός, δύο εξίσου καταστροφικά καθεστώτα. Παράλληλα, όμως, με την αποδυνάμωση των ιδεολογιών με όπλο μία πολιτική πρόνοιας (στην οποία εντάσσεται και το Σχέδιο Μάρσαλ), λαμβάνει χώρα η γέννηση της ιδέας του αντιολοκληρωτισμού³⁰.

Μέσα σε αυτό το διεθνές πλαίσιο η Δεξιά, μέσω του κύριου εκφραστή της που ήταν η ΕΡΕ, καλείτο να ανταπεξέλθει σε δύο ρόλους: ο πρώτος ήταν να κυβερνήσει και ο δεύτερος να ισορροπήσει ανάμεσα στα ξενοφοβικά αισθήματα προς τους βόρειους γείτονες της Ελλάδας και στο γενικώς αισιόδοξο κλίμα ευφορίας που πήγαζε από το όραμα της οικονομικής ανάπτυξης και τεχνολογικής προόδου³¹. Ο λόγος της Δεξιάς απευθύνεται και στα λαϊκά κοινωνικά στρώματα, τα οποία, όπως υποστηρίζει, προστάτευαν την Ελλάδα μη αποδεχόμενα τα κηρύγματα του κομμουνισμού. Η Δεξιά αποκτά επιθετικό προσδιορισμό και γίνεται λαϊκή Δεξιά³². Η λαϊκή Δεξιά επιδιώκει να εκφράσει τον ελεύθερο άνθρωπο που δεν επιθυμεί να θέσει σε κίνδυνο την ατομική ελευθερία του προς όφελος κάποιας ιδεολογίας που ευαγγελίζεται κοινωνική δικαιοσύνη και κοινωνική ισότητα³³. Για τη λαϊκή Δεξιά ως «πρόμαχο των συμφερόντων των λαϊκών τάξεων, των μικροαστών και των αγροτών» είχε κάνει λόγο ο Παναγιώτης Πιπινέλης, στέλεχος της ΕΡΕ και εκπρόσωπος της ακραίας τάσης της³⁴. Τις απόψεις και την πολιτική τοποθέτηση του Πιπινέλη ασπάζονταν και τα μέλη της ΕΚΟΦ, καθιστώντας αυτόν και τον Νικόλαο Φαρμάκη καθοδηγητές τους, όπως θα αναδείξουμε στην συνέχεια της έρευνας. Πάντως, ο λόγος της λαϊκής Δεξιάς θυμίζει έντονα την περίοδο της Γαλλικής Επανάστασης, όπως

²⁷ ό.π., σελ. 233

²⁸ ό.π., σελ. 181

²⁹ Βλ. Michael G. Roskin, Robert L. Cord, James A. Medeiros, Walter S. Jones, *Εισαγωγή στην Πολιτική Επιστήμη*, εκδ. Επίκεντρο, Θεσσαλονίκη 2008, σελ. 206

³⁰ Βλ. Δέσποινα Ι. Παπαδημητρίου, ό.π., σελ. 186-187

³¹ Στο ίδιο, σελ. 209

³² ό.π., σελ. 235

³³ ό.π., σελ. 274

³⁴ ό.π., σελ. 236

προαναφέρθηκε, όπου είχαμε το φαινόμενο φτωχοί πολίτες και αγρότες να μην ακολουθούν τις νέες και ριζοσπαστικές ιδέες των επαναστατών και να συσπειρώνονται γύρω από συντηρητικούς θεσμούς με σκοπό την προστασία των παραδόσεων, έτσι και η λαϊκή Δεξιά έρχεται να εκφράσει και τους οικονομικά αδύναμους πολίτες, που παρά την ανέχειά τους δεν επιθυμούσαν ριζικές αλλαγές που θα έθεταν σε κίνδυνο τον παραδοσιακό τρόπο ζωής τους.

Ο συντηρητισμός της Δεξιάς γίνεται ευδιάκριτος όταν ένα άλλο «εθνικό» κόμμα, η Ένωση Κέντρου, επικεντρώνεται στον δημοκρατικό εκσυγχρονισμό της χώρας, ενώ η ΕΡΕ δίνει βαρύτητα στον τεχνικό εκσυγχρονισμό με στόχο την οικονομική ανάπτυξη, αδιαφορώντας όμως για την ταυτόχρονη ανάπτυξη και θεμελίωση των δημοκρατικών θεσμών. Επιπλέον, η Ένωση Κέντρου δείχνει να αποδέχεται το κλίμα κοινωνικής απελευθέρωσης σε αντίθεση με τη Δεξιά που ήταν αφοσιωμένη στην ανασυγκρότηση της οικονομίας και στην ηθική διαπαιδαγώγηση³⁵.

Όπως προαναφέρθηκε, στον δυτικό κόσμο τις πρώτες δεκαετίες μετά τον πόλεμο προέχει να εδραιωθεί ένα κράτος πρόνοιας και οι ιδεολογίες να παραμεριστούν, εφόσον όξυναν τα πάθη και οδήγησαν είτε στον καταστροφικό Β΄ ΠΠ είτε σε καθεστώτα με ιδιαίτερα περιορισμένη την ατομική ελευθερία. Η ΕΡΕ, προκειμένου να μην κατηγορηθεί η ίδια για παράτυπη και βίαιη συμπεριφορά, εκμεταλλεύεται οργανώσεις στις οποίες ο αντικομμουνιστικός λόγος κυριαρχεί. Εάν δεχτούμε τον ισχυρισμό του Δημήτριου Βεζανή³⁶ πως η διαφορά ανάμεσα στον

³⁵ ό.π., σελ. 283 - 284

³⁶ Ο Δημήτρης Βεζανής γεννήθηκε το 1904 και πέθανε από ανακοπή καρδιάς στις 19 Μαρτίου 1968 στην Αθήνα. Σπούδασε νομικά στο Πανεπιστήμιο Αθηνών και έκανε μεταπτυχιακές σπουδές στο Πανεπιστήμιο του Μονάχου στη Γερμανία, όπου ανακηρύχθηκε διδάκτορας στη σχολή Πολιτικών Επιστημών. Το 1932 εκλέχθηκε υφηγητής στην έδρα της Γενικής Πολιτειολογίας Πανεπιστημίου Αθηνών και τα διαστήματα από το 1948, όταν έδωσε τον εναρκτήριο λόγο του στην αίθουσα τελετών του Πανεπιστημίου Αθηνών έως το 1951 και από το 1953 μέχρι το 1956 ήταν Έκτακτος καθηγητής της ίδιας έδρας. Είχε εκλεγεί επίσης Έκτακτος καθηγητής της Γενικής Πολιτειολογίας και του Συνταγματικού δικαίου στην Πάντειο Ανωτάτη Σχολή Πολιτικών Επιστημών, (Π.Α.Σ.Π.Ε), το σημερινό Πάντειο Πανεπιστήμιο, ενώ από το 1943 ήταν τακτικός καθηγητής της ίδιας έδρας, στην οποία δίδαξε έως το θάνατο του το 1968. Την περίοδο 1930-1931 διατέλεσε Νομάρχης Άρτας, ενώ από το 1936 έως το 1948 ήταν διευθυντής στο Ίδρυμα Κοινωνικών Ασφαλίσεων, (Ι.Κ.Α.). Ήταν ενεργό πολιτικό και ιδεολογικό στέλεχος εθνικιστικών κινήσεων και μαζί με τους Γεώργιο Ι. Ρουμάνη, Πάνο Παμπούκη, Δημήτριο Σούτζο, υπήρξε ηγετικό στέλεχος της οργάνωσης «Εθνικιστικός Σύνδεσμος», η οποία στην κατοχή δημιούργησε την οργάνωση «Πρόμαχοι» και εξέδιδε τα έντυπα «Ο Προμαχών» και «Η Μπόμπα». Ήταν συνεργάτης της δεκαπενθήμερης εφημερίδας «Ο Εθνικοσοσιαλιστής» που εξέδιδε από το 1934 το πολιτικό κόμμα «Οργάνωσις Εθνικοφρόνων Σοσιαλιστών» του Ιάκωβου Διαμαντόπουλου και του περιοδικού «Αρχαίον Οικονομικών και Κοινωνικών Επιστημών», που εξέδιδε ο καθηγητής Δημήτριος Εμμ. Καλιτσονάκης. Πραγματοποίησε την πρώτη δημόσια ομιλία του για το Κυπριακό ζήτημα στις 17 Μαΐου 1951 στη Λέσχη Ελλήνων Σιδηροδρομικών και έκτοτε το Κυπριακό αποτέλεσε το βασικό του μέλημα, έως το τέλος της ζωής του. Στις 2 Ιουνίου 1952, μαζί με τον Αρχιεπίσκοπο Κύπρου Μακάριο, τον στρατηγό Νικόλαο Παπαδόπουλο-Παππού, τον πρώην υπουργό Γεώργιο Στράτο, τον καθηγητή Πανεπιστημίου Γεράσιμο Κονιδάρη, τον δικηγόρο Αντώνιο

εθνικιστή και τον εθνικόφρονα είναι πως ο εθνικιστής δεν αρκείται στην πίστη στην ιδέα του Έθνους³⁷, αλλά επιδιώκει και την πραγματοποίηση της, τότε δεχόμαστε πως το στοιχείο του ακτιβισμού είναι βασικό χαρακτηριστικό του εθνικιστή.

Υπό αυτή την έννοια, οργανώσεις όπως η ΕΚΟΦ, θα μπορούσαν να χαρακτηριστούν εθνικιστικές. Δεν αρκεί όμως ο ακτιβισμός για να χαρακτηριστεί μία οργάνωση εθνικιστική. Στην περίοδο της διακυβέρνησης της ΕΡΕ περισσότερο έχουμε να κάνουμε με μία στείρα αντικομμουνιστική ρητορική, χωρίς ιδεολογικό υπόβαθρο. Η περίπτωση της ΕΚΟΦ αποτελεί σαφές παράδειγμα, όπως θα αναλυθεί στη συνέχεια, οργάνωσης που απλώς ήταν προέκταση του κυβερνώντος κόμματος στα πανεπιστήμια, ενεργώντας περισσότερο με στείρα αντικομμουνιστικά και κομματικά κριτήρια, χωρίς να γίνεται μία ουσιαστική προσπάθεια για συγκεκριμένη πολιτική πρόταση³⁸. Η ΕΚΟΦ, λοιπόν, δρα ως μέρος ενός ευρύτερου συνόλου, που ήταν η ΕΡΕ³⁹. Σε αυτό το σημείο βλέπουμε την ΕΡΕ και την ΕΚΟΦ, να δίνουν μάχη από διαφορετικούς χώρους δράσης, να οικοδομήσουν αυτό που ο Cas Mudde αποκαλεί *ισχυρό κράτος*. Χαρακτηριστικά αυτού του ισχυρού κράτους είναι το δόγμα νόμος και τάξη, τόσο ως προς τους εξωτερικούς εχθρούς, όσο και ως προς αυτούς που ασκούν κριτική και αντιπολίτευση στο εσωτερικό⁴⁰. Αυτό από μόνο του δεν αρκεί για να γίνει αντιληπτή η φύση της οργάνωσης. Θα πρέπει να αναζητηθούν και να μελετηθούν οι πραγματικές προθέσεις και οι πρακτικές που ακολουθεί⁴¹ (συμμετοχή σε επεισόδια, διαδηλώσεις, φοιτητικές εκλογές), όπως και ο τρόπος που η δράση της έγινε δεκτή από την ελληνική κοινωνία (κόμματα, άλλες φοιτητικές

Αυγίκο, τον δικηγόρο Σάββα Λοϊζίδη, τον δικηγόρο Σωκράτη Λοϊζίδη, τον συνταγματάρχη Γεώργιο Γρίβα, τον αντισυνταγματάρχη Ηλία Αλεξόπουλο, τον πλοιοκτήτη Γεώργιο Ζήση και τους Ηλία Τσατσόμοιρο, έμπορο, και Δημήτριο Σταυρόπουλο, συνεδρίασαν στο σπίτι του και αποφάσισαν την ίδρυση Μυστικής οργάνωσης για την απελευθέρωση της Κύπρου. Η επιλογή των προσώπων που συμμετείχαν στη συνεδρίαση δεν ήταν τυχαία, καθώς τους συνέδρους τους πρότεινε ο ίδιος ο Βεζανής, αφού ήταν προσωπικοί του φίλοι από την οργάνωση «Εθνικιστικός Σύνδεσμος», όπου ήταν πρόεδρος. Στη συνέχεια εκλέχθηκε στη δωδεκαμελή επιτροπή που συγκροτήθηκε στην Αθήνα για την ένωση της Κύπρου με την Ελλάδα, η οποία ορκίστηκε στην Καινή Διαθήκη. Η επιτροπή είχε πρόεδρο τον Αρχιεπίσκοπο Μακάριο, που ήταν ο πολιτικός αρχηγός του Αγώνα.. Βλ. Δέσποινα Ι. Παπαδημητρίου, ό.π., σελ. 97 και http://kokkinosfakelos.blogspot.gr/2010/12/blog-post_8030.html, τελ. είσοδος 16/5/2017 και Παναγιώτης Παπαγαρυφάλου και Σπύρος Δημητρίου, *Δημήτριος Βεζανής (1904 – 1968) Σκέψεις και Μαρτυρίες*, εκδ. Πελασγός, Αθήνα 2013

³⁷ Βλ. Δέσποινα Ι. Παπαδημητρίου, ό.π., σελ. 210 - 211

³⁸ Η έλλειψη ιδεολογίας εκ μέρους της ΕΚΟΦ ήταν ο κυριότερος λόγος, σύμφωνα με τον ιδρυτή του Κ4Α Κ. Πλεύρη, που το Κ4Α είχε απήχηση σε πολλά μέλη της ΕΚΟΦ, βλ. συνέντευξη με τον Κ. Πλεύρη, Αθήνα 20 Φεβρουαρίου 2015

³⁹ Βλ. Cas Mudde, *The Ideology of the Extreme Right*, εκδ. Manchester University Press, Manchester and New York 2010, σελ. 2

⁴⁰ Βλ. Elisabeth Carter, «Right-wing extremism/radicalism: reconstructing the concept», *Journal of Political Ideologies*, 2018, Vol. 23, No. 2, σελ. 162

⁴¹ Στο ίδιο, σελ. 159

οργανώσεις, εφημερίδες). Από την άλλη μεριά, εάν ως πολιτικό κόμμα ορίσουμε μία πολιτική ομάδα, η οποία χρησιμοποιεί συγκεκριμένο όνομα και σύμβολο και θέτει υποψήφιους σε εκλογικές διαδικασίες⁴², τότε μπορούμε να αντιληφθούμε πως η ΕΚΟΦ ενέχει στα Πανεπιστήμια τον ρόλο που έχει η ΕΡΕ στην κοινωνία. Οπότε, είναι λογικό να αποκτήσει η ΕΚΟΦ έναν διαφορετικό και πιο ανεξάρτητο λόγο. Όταν αυτός ο λόγος ήρθε σε ρήξη με την ηγεσία του κόμματος, τότε έχουμε από τη μία πλευρά την ριζοσπαστικοποίηση της ΕΚΟΦ και από την άλλη την αποχώρηση αρκετών μελών της προς πιο ιδεολογικά συμπαγείς σχηματισμούς, όπως το Κ4Α και τον φοιτητικό του βραχίονα, την ΦΕΠ.

Τα χρόνια που ακολούθησαν την φυγή του Κ. Καραμανλή στο Παρίσι προσφέρουν το πεδίο για ανάπτυξη των πρώτων καθαρά εθνικιστικών σχηματισμών, οι οποίοι βρήκαν απήχηση και στους χώρους του πανεπιστημίου⁴³. Οι νέοι αυτοί σχηματισμοί περικλείουν δύο βασικά στοιχεία του εθνικισμού: τον ακτιβισμό και την αντικαπιταλισμό, που εκφράζεται μέσα από την έντονη αμφισβήτηση των δυτικών κοινωνιών. Έτσι λοιπόν, ενώ ο εθνικισμός απαιτεί προσήλωση και ενεργητικότητα, είναι σαφές ότι αυτή η ενεργητικότητα μπορεί να μην φέρει κανένα αποτέλεσμα, εφόσον υπάρχει αδυναμία της υλοποίησης των εθνικών στόχων. Εδώ εντοπίζεται άλλη μία ουσιώδης διαφορά μεταξύ του εθνικισμού και της εθνικοφροσύνης, αφού η δεύτερη φροντίζει να ευαγγελίζεται την σταθερή τροχιά προς την πρόοδο του έθνους σε συνθήκες ασφάλειας⁴⁴.

Στην παρούσα διατριβή δίδεται έμφαση στα ιδεολογικά χαρακτηριστικά αυτών των οργανώσεων, στον τρόπο δράσης και έκφρασης των απόψεών τους, στην περίοδο κατά την οποία δραστηριοποιήθηκαν και στις συνεργασίες που αυτές ανέπτυξαν, είτε με άλλες αντίστοιχες ελληνικές οργανώσεις, είτε με οργανώσεις του εξωτερικού. Για την τεκμηρίωση των συμπερασμάτων της παρούσας μελέτης, σχετικά με τα παραπάνω ζητήματα, κρίθηκε επιβεβλημένη μια πιο ενδελεχής ματιά στις εξελίξεις (είτε είναι ιδεολογικές είτε αφορούν συνεργασίες) στον χώρο της άκρας δεξιάς σε ευρωπαϊκό επίπεδο, αναδεικνύοντας παράλληλα τις επιρροές που δέχτηκαν οι υπό μελέτη οργανώσεις από τις ιδεολογικές ζυμώσεις που λάμβαναν χώρα στην Ευρώπη κατά την χρονική περίοδο που εξετάζουμε.

⁴² Βλ. Cas Mudde, *The Ideology of the Extreme Right*, εκδ. Manchester University Press, Manchester and New York 2010, σελ. 1

⁴³ Βλ. παρακάτω στο αντίστοιχο κεφάλαιο για Κόμμα 4^{ης} Αυγούστου (Κ4Α), Φοιτητική Εθνική Πρωτοπορία (ΦΕΠ), Φοιτητική Εθνική Αγωνιστική Κίνηση (ΦΕΑΚ) και Εθνικό Σύνδεσμο Ελλήνων Σπουδαστών Ιταλίας (ΕΣΕΣΙ)

⁴⁴ Βλ. Δέσποινα Ι. Παπαδημητρίου, ό.π., σελ. 222

Η άκρα δεξιά του τέλους της δεκαετίας του 1960 με τις αρχές της δεκαετίας του 1970 εντάσσεται στην ύστερη μεταπολεμική εποχή. Η άκρα δεξιά της συγκεκριμένης περιόδου δεν αποτελεί συνέχεια των πολιτικών φορέων ή σχηματισμών των πρώτων μεταπολεμικών ετών, παρά το, εν μέρει αναπόφευκτο, γεγονός ότι περιελάμβανε στελέχη της παλαιότερης εποχής. Εντούτοις, δεν στηρίζεται ακραιφνώς στην ιδεολογική συνέχεια με το φασισμό, προκειμένου να προσεγγίσει το κοινό, του οποίου οι ανάγκες και τα αιτήματα έχουν εξελιχθεί και διαφοροποιηθεί από αυτά της μεταπολεμικής περιόδου⁴⁵.

Για τον Ignazi, σημείο καμπής αποτελεί το τέλος της δεκαετίας του 1970. Τότε μπαίνει στην εξίσωση η έννοια της Νέας Δεξιάς, στην οποία θα αναφερθούμε πιο αναλυτικά στην συνέχεια. Ο λόγος της Νέας Δεξιάς επηρέασε σε μεγάλο βαθμό την άκρα δεξιά, παρά το γεγονός ότι η πρώτη δεν αποτελούσε μέρος της δεύτερης, χωρίς ωστόσο να μπορεί να θεωρηθεί η Νέα Δεξιά ως κάτι τελείως ξένο προς την άκρα δεξιά. Τότε είναι, κατά τον Ignazi, που ο φασισμός παύει να είναι το μοναδικό σημείο αναφοράς για τους πολιτικούς σχηματισμούς της άκρας δεξιάς⁴⁶.

Μπορεί η Ελλάδα του 1974 να αποτελεί μία ιδιάζουσα περίπτωση, μαζί με την Ισπανία και την Πορτογαλία, λόγω της πτώσης της δικτατορίας και της αποκατάστασης της δημοκρατίας, ωστόσο οι παγκόσμιες εξελίξεις δεν θα αργήσουν να φανούν και στην χώρα μας. Έτσι λοιπόν, μπορεί τα δύο βασικά στοιχεία της οικονομικής πολιτικής της Νέας Δημοκρατίας να είναι η ταχύτερη αύξηση των μισθών των εργαζομένων από τη μία και η αύξηση του κρατικού παρεμβατισμού από την άλλη, όμως οι νέες τάσεις παγκοσμιοποίησης και η κυριαρχία νεοφιλελεύθερων αντιλήψεων θα ήταν αυτές που από τότε θα ξεκινούσαν να διαμορφώνουν μία νέα πολιτική πραγματικότητα⁴⁷. Τα πρώτα χρόνια που ακολούθησαν τη δεκαετία του 1960 ορίζουν και το τέλος του κεϋνσιανού⁴⁸ κοινωνικού κράτους, με τον κίνδυνο ακυβερνησίας των δυτικών δημοκρατιών και ολιγωρίας έναντι των κομμουνιστικών

⁴⁵ Βλ. Paul Hainsworth, ό.π., σελ. 15.

⁴⁶ Βλ. Piero Ignazi, *Extreme Right Parties in Western Europe*, Oxford University Press, 2006, σελ. 22

⁴⁷ Βλ. Γιάννης Βούλγαρης, *Η μεταπολιτευτική Ελλάδα 1974-2009*, εκδ. ΠΟΛΙΣ, Αθήνα 2013, σελ. 100-101

⁴⁸ Ο Τζων Μέυναρντ Κέυνς (1883-1946) ήταν Άγγλος οικονομολόγος. Πίστευε πως εάν πως οι κυβερνήσεις έπρεπε να λαμβάνουν μέτρα για την σταθεροποίηση της οικονομίας της αγοράς σε μία κατάσταση πλήρους απασχόλησης, προκειμένου να μην χαθεί το πλεονέκτημα των αγορών, κάτι που θα ευνοούσε την άνοδο ακραίων στοιχείων που θα καταργούσαν τις αγορές, την ειρήνη και την ελευθερία, βλ. Robert Skindelsky, *Keynes, επιστροφή στην διδασκαλία του*, εκδ. Κριτική, 2012, σελ. 23-26

καθεστώτων να είναι ορατός⁴⁹. Είναι οι αρχές της δεκαετίας του 1970 που διαμορφώνουν τις συνθήκες, ώστε η νέα, πλέον, άκρα Δεξιά να εμφανιστεί ως μία «κανονική παθολογία των σύγχρονων βιομηχανικών κοινωνιών», όπως εύστοχα παρατηρούν οι Scheuch και Klingemann. Φυσιολογικά, λοιπόν, η νέα άκρα Δεξιά καρπώνεται μέρος της δυσαρέσκειας των λιγότερο προνομιούχων (άνεργοι, νέοι, εργάτες, συνταξιούχοι, μικρομεσαίοι επιχειρηματίες) μίας εποχής που ο εκσυγχρονισμός υποβόσκει και εξελίσσεται, χωρίς ωστόσο αυτή η δυσαρέσκεια να είναι και ο μοναδικός λόγος προσέγγισης της άκρας Δεξιάς από τυχόν υποστηρικτές της⁵⁰, όπως αναφέραμε και προηγουμένως⁵¹.

⁴⁹ Βλ. Γιάννης Βούλγαρης, *Φιλελευθερισμός, Συντηρητισμός, Κοινωνικό Κράτος 1973 – 1990*, εκδ. Θεμέλιο, Αθήνα 2003, σελ. 23

⁵⁰ Βλ. Paul Hainsworth, ό.π., σελ. 16

⁵¹ Βλ. σελ. 29 στην παρούσα διατριβή.

Α. Προσπάθεια ανασυγκρότησης του κράτους

Λήξη εμφυλίου πολέμου και πρώτες μετεμφυλιακές εκλογές

Με τη λήξη του Εμφυλίου Πολέμου, το φθινόπωρο του 1949, τερματίστηκε ο κύριος ρόλος και προορισμός της Βουλής που είχε εκλεγεί τον Μάρτιο του 1946, αλλά και της κυβέρνησης Εθνικής Ενότητας, η οποία με άξονα την συνεργασία του Λαϊκού Κόμματος και του Κόμματος των Φιλελευθέρων είχε διαχειριστεί από τον Σεπτέμβριο του 1947 την τελευταία και πλέον επώδυνη διετία του Εμφυλίου. Η διενέργεια νέων εκλογών προσλάμβανε επομένως βαρύνουσα σημασία για την εκλογική νομιμοποίηση του αποτελέσματος του Εμφυλίου και ταυτόχρονα αποτελούσε βασικό σημείο εκκίνησης για την ανασυγκρότηση του συστήματος των κομμάτων και την ανανέωση του πολιτικού προσωπικού⁵².

Στις ιδιαίτερα ρευστές πολιτικές συνθήκες, υπήρχαν πολιτικές δυνάμεις φιλικές προς τα Ανάκτορα, οι οποίες επεδίωκαν την εμπλοκή του αρχιστρατήγου Αλέξανδρου Παπάγου στην πολιτική. Αυτή την άποψη υποστήριζαν με θέρμη ο Παναγιώτης Πιπινέλης και ο Σπύρος Μαρκεζίνης. Ο Μαρκεζίνης, δίδοντας την δική του άποψη για την τότε πολιτική κατάσταση της χώρας, υποστήριξε ότι παρά την δική του επιθυμία για ανανέωση του πολιτικού προσωπικού, θεωρούσε ότι οι εκλογές δεν θα βοηθούσαν στην ομαλή μετάβαση της χώρας από την εμπόλεμη κατάσταση του εμφυλίου στην ειρήνη και την ανάπτυξη. Πίστευε πως οι εκλογές θα έπρεπε να αναβληθούν, έως ότου υπάρξει κλίμα σταθερότητας. Ο ίδιος ο Μαρκεζίνης επισκέφτηκε μάλιστα την Βασίλισσα Φρειδερίκη, η οποία του ζήτησε να μην επιδιώξει την ανάμειξη του Παπάγου στην πολιτική. Ο Μαρκεζίνης επέμεινε, παραθέτοντας ως βασικό επιχείρημα πως η χώρα εκείνη την στιγμή χρειαζόταν μία στιβαρή προσωπικότητα που «θα ήταν σε θέση να αντιμετωπίσει το έργο της ανορθώσεως». Ωστόσο, η Φρειδερίκη έκρινε ότι ο Ιωάννης Θεοτόκης θα ήταν ο πλέον κατάλληλος εκείνη τη στιγμή προκρίνοντας και η ίδια την λύση των εκλογών⁵³.

Παρά τα σχέδια για αναβολή των εκλογών, οι εκλογές ορίστηκαν για τις 19 Φεβρουαρίου 1950. Καταλυτικό ρόλο στην απόφαση αυτή στάθηκε η πίεση που άσκησε ο Αμερικανός πρεσβευτής Χένρυ Γκρέιντι, ο οποίος τόνισε ότι έπρεπε να

⁵² Βλ. Ηλίας Νικολακόπουλος, «Από το τέλος του Εμφυλίου Πολέμου έως την άνοδο της Ένωσης Κέντρου», *Ιστορία του Ελληνικού Έθνους*, τόμος ΙΣΤ, εκδ. Εκδοτικής Αθηνών, Αθήνα 2000, σελ. 172

⁵³ Βλ. Σπύρος Μαρκεζίνης, *Σύγχρονη Πολιτική Ιστορία της Ελλάδος 1936-1975*, εκδ. Πάπυρος, Αθήνα 1978, σελ. 338

γίνουν εκλογές το συντομότερο δυνατό. Υπηρεσιακός πρωθυπουργός ορίστηκε ο πρώην πρόεδρος της Βουλής Ιωάννης Θεοτόκης, ο οποίος είχε αποχωρήσει από το Λαϊκό Κόμμα. Τελικά, οι εκλογές διεξήχθησαν στις 5 Μαρτίου 1950 και σηματοδεύτηκαν από δύο γεγονότα. Το πρώτο αφορούσε τον Παπάγο και την απόφασή του, τον Ιανουάριο του 1950, να μην πολιτευτεί και το δεύτερο αφορούσε το εκλογικό σύστημα και την απλή αναλογική που επελέγη. Αυτά τα δύο γεγονότα φανερώνουν ότι σκοπός των εκλογών αυτών ήταν η καταγραφή των τάσεων του εκλογικού σώματος και ότι τόσο ο σχηματισμός σταθερής κυβέρνησης. Μάλιστα, κατά την προεκλογική περίοδο ολοκληρώθηκε η άρση του στρατιωτικού νόμου, κρίνοντας ότι αυτός δεν συμβαδίζει με την διεξαγωγή ελεύθερων εκλογών. Τα μέτρα αυτά δεν διασφάλιζαν την ελεύθερη διακίνηση ιδεών, αλλά θα επέτρεπαν στην μη κομματική Αριστερά να λάβει μέρος στις εκλογές με στοιχειώδεις όρους ισότητας. Αυτό το μέτρο έδειχνε και την διαφοροποίηση της προεκλογικής περιόδου από την καθημερινή ζωή των αριστερών πολιτών που χαρακτηριζόταν από διώξεις, φυλακίσεις και ουσιαστική απαγόρευση δημόσιας πολιτικής έκφρασης.

Το αποτέλεσμα των εκλογών της 5ης Μαρτίου 1950 έδειξε ότι τα δύο προπολεμικά κόμματα, το Λαϊκό Κόμμα και το Κόμμα Φιλελευθέρων, έχασαν σημαντική εκλογική δύναμη, ενώ το Κέντρο και ιδιαίτερα οι κεντροαριστερές δυνάμεις, όπως η Εθνική Προοδευτική Ένωση Κέντρου (ΕΠΕΚ), η Δημοκρατική Παράταξη και το Δημοκρατικό Σοσιαλιστικό Κόμμα, έκαναν δυναμική εμφάνιση, δείχνοντας ότι στο μέλλον θα αποτελούσαν έναν από τους πρωταγωνιστές της πολιτικής ζωής της Ελλάδας⁵⁴.

Ζυμώσεις στο χώρο του κέντρου και πρώτη κυβέρνηση Πλαστήρα

Η αρχική διαμόρφωση του ελληνικού Κέντρου πραγματοποιείται αμέσως μετά την απελευθέρωση, κυρίως μετά τα Δεκεμβριανά. Σε πρώτη φάση λοιπόν, το Κέντρο, παρουσιάζεται ως εκφραστής μίας μετριοπάθειας, η οποία έρχεται σε αντίθεση τόσο με την «βασιλόφρονα Δεξιά», όσο και με την «κομμουνιστική Αριστερά». Η ΕΠΕΚ, με αρχηγό τον Νικόλαο Πλαστήρα, προσπάθησε να οριοθετήσει την αυτόνομη παρουσία ενός ιδιαίτερου πολιτικού χώρου, της Κεντροαριστεράς⁵⁵.

⁵⁴ Βλ. Ηλίας Νικολακόπουλος, «Από το τέλος του Εμφυλίου Πολέμου...», ό.π., σελ. 172-173

⁵⁵ Βλ. Ηλίας Νικολακόπουλος, *Η Καχεκτική Δημοκρατία, κόμματα και εκλογές, 1946 – 1967*, εκδ. Πατάκη, Αθήνα 2001, σελ. 33-37

Στις 12 Μαρτίου 1950 οι αρχηγοί των κομμάτων του Κέντρου (Ν. Πλαστήρας, Σ. Βενιζέλος και Γ. Παπανδρέου) συνυπέγραψαν και απέστειλαν στον βασιλιά πρωτόκολλο κυβερνητικής συνεργασίας συμφωνώντας να προτείνουν ως πρωθυπουργό τον Πλαστήρα⁵⁶. Ο βασιλιάς, παρά το γεγονός ότι το μετεκλογικά συγκροτημένο Κέντρο διέθετε την πλειοψηφία, έδωσε εντολή στον Κ. Τσαλδάρη, διότι σύμφωνα με το Σύνταγμα τη δεδηλωμένη εξέφραζε το Λαϊκό Κόμμα, που είχε έρθει πρώτο στις εκλογές της 5^{ης} Μαρτίου. Ωστόσο, ο Τσαλδάρης δεν πέτυχε να σχηματίσει κυβέρνηση και από τον βασιλιά δόθηκε εντολή στον Σοφοκλή Βενιζέλο, αρχηγό του δεύτερου κόμματος. Ο Βενιζέλος, αθετώντας την συμφωνία της 12^{ης} Μαρτίου σχημάτισε κυβέρνηση, η οποία όμως υπό το βάρος της ισχυρής αντιπολίτευσης, αλλά και την απειλή του Αμερικανού πρεσβευτή για διακοπή της αμερικανικής βοήθειας, έδωσε τη θέση της στον συνασπισμό του Κέντρου, με πρωθυπουργό τον Πλαστήρα⁵⁷.

Η κυβέρνηση Πλαστήρα παρέμεινε στην εξουσία μόνο τέσσερις μήνες. Με κρίσιμο ζήτημα αντιδικίας τα «μέτρα ειρηνεύσεως» που προώθησε η κυβέρνηση (δυνατότητα αναθεώρησης των αποφάσεων των Έκτακτων Στρατοδικείων, κατάργηση του «Οργανισμού Αναμορφωτηρίων Μακρονήσου») και αφορμή μία δήλωση του πρωθυπουργού στην Τήνο, κατά τον εορτασμό του Δεκαπενταύγουστου, εναντίον της θανατικής ποινής, το Κόμμα Φιλελευθέρων του Βενιζέλου απέσυρε την υποστήριξή του στην κυβέρνηση. Παράλληλα, ο Γεώργιος Παπανδρέου κατηγόρησε τον Πλαστήρα πως με την πολιτική που ακολουθεί, ελευθερώνοντας κομμουνιστές, απειλεί την κοινωνική ειρήνη. Κατόπιν αυτών των εξελίξεων, ο Πλαστήρας παραιτήθηκε στις 18 Αυγούστου 1950⁵⁸. Προσπάθειες και προτάσεις που σκοπό είχαν την εθνική συμφιλίωση είχαν γίνει και το καλοκαίρι του 1949, όταν ο Παναγιώτης Πιπινέλης, ως σύμβουλος του παλατιού, είχε προτείνει την άμεση αναστολή των εκτελέσεων με απώτερο σκοπό την κατάργηση της θανατικής ποινής για όλες τις κατηγορίες που βάραιναν τα μέλη του δημοκρατικού στρατού. Τότε, η πρόταση του Πιπινέλη είχε την έγκριση και του αμερικανικού παράγοντα, ωστόσο δεν προχώρησε λόγω της σφοδρής αντίδρασης των ελληνικών ενόπλων δυνάμεων⁵⁹. Το ξέσπασμα του πολέμου της Κορέας, στις 26 Ιουνίου 1950, ωστόσο, ανάγκασε τις ΗΠΑ να

⁵⁶ Βλ. Ηλίας Νικολακόπουλος, «Από το τέλος του Εμφυλίου Πολέμου...», ό.π., σελ. 175

⁵⁷ Βλ. Σπύρος Μαρκεζίνης, ό.π., σελ. 341

⁵⁸ George Politakis, *The post-war reconstruction of Greece – A history of economic stabilization and development, 1944-1952*, εκδ. Palgrave – Macmillan, σελ. 237

⁵⁹ Στο ίδιο, σελ. 228

δώσουν προτεραιότητα, σε όλα τα κράτη που βρίσκονταν υπό δυτική επιρροή, ανάμεσά τους και η Ελλάδα, στην αντιμετώπιση της «κομμουνιστικής απειλής»⁶⁰, δείχνοντας με αυτόν τον τρόπο πως η πραγματική αιτία της πτώσης της κυβέρνησης Πλαστήρα βρίσκεται στο έντονο ψυχροπολεμικό κλίμα που είχε διαμορφωθεί σε παγκόσμια κλίμακα, με κορύφωση την έναρξη του πολέμου της Κορέας. Μέσα σε αυτό το πλαίσιο είχε αρχίσει ήδη από τον Ιούλιο του 1950 να αναθερμαίνεται η «λύση Παπάγου», ως μεταβατική κυβέρνηση. Οι διαπραγματεύσεις ανάμεσα στα Ανάκτορα, τον Παπάγο και την αμερικανική πρεσβεία δεν απέφεραν καρπούς. Κύρια αιτία ήταν η επιθυμία των Ανακτόρων να έχουν τον απόλυτο έλεγχο της κυβέρνησης και να μην αντιμετωπίσουν τον Παπάγο ως πολιτικό ηγέτη, αλλά ως μία μορφή που θα ένωνε τους εθνικόφρονες⁶¹.

Τρικομματική κυβέρνηση

Αμέσως μετά και ενώ είχε ναυαγήσει η «λύση Παπάγου», συγκροτήθηκε τρικομματική κυβέρνηση με πρωθυπουργό τον Σοφοκλή Βενιζέλο και ισομερή συμμετοχή του Κόμματος Φιλελευθέρων (Κ.Φ.), του Λαϊκού Κόμματος (Λ.Κ.) και του Δημοκρατικού Σοσιαλιστικού Κόμματος (Δ.Σ.Κ.). Η κυβέρνηση αυτή διήρκεσε 51 μέρες. Υπό το βάρος οικονομικών σκανδάλων που αποκάλυψαν οι εφημερίδες *Τα Νέα* και *Το Βήμα*, κάποιο στενοί συνεργάτες του Κ. Τσαλδάρη εμφανίζονταν αναμειγμένοι, γεγονός που οδήγησε στη διάσπαση του Λαϊκού Κόμματος και σε κυβερνητική κρίση. Ο Βενιζέλος προχώρησε σε ανασχηματισμό της κυβέρνησης αφαιρώντας όλα τα υπουργεία από τα στελέχη του Λαϊκού Κόμματος. Ταυτόχρονα, 27 από τους 62 βουλευτές του Λαϊκού Κόμματος ανεξαρτητοποιήθηκαν και σχημάτισαν το Λαϊκό Ενωτικό Κόμμα, το οποίο απέσυρε την εμπιστοσύνη του στην κυβέρνηση. Ο Βενιζέλος, ωστόσο βρήκε κοινοβουλευτική στήριξη στην ΕΠΕΚ του Πλαστήρα. Στις 3 Μαΐου 1951 οι τρεις ηγέτες του Κέντρου ανακοίνωσαν πως τον Σεπτέμβριο του ίδιου έτους θα προχωρούσαν σε νέες βουλευτικές εκλογές.

⁶⁰ ό.π., σελ. 236

⁶¹ Βλ. Ηλίας Νικολακόπουλος, «Από το τέλος του Εμφυλίου Πολέμου...», ό.π., σελ. 175

Η παραίτηση Παπάγου από τη θέση του Αρχιστρατήγου και το κίνημα της 30^{ης} Μαΐου 1951 από τον Ι.Δ.Ε.Α.

Το πολιτικό κλίμα μεταβλήθηκε ριζικά, όταν στις 29 Μαΐου 1951 ο Στρατάρχης Παπάγος υπέβαλε οριστικά την παραίτησή του από τη θέση του αρχιστρατήγου, παρά τις επίμονες προσπάθειες τόσο του βασιλιά όσο και του πρωθυπουργού να τον μεταπείσουν. Είναι γεγονός πως ως το 1951, ο Ιερός Δεσμός Ελλήνων Αξιωματικών (Ι.Δ.Ε.Α.)⁶², μία μυστική οργάνωση που δημιουργήθηκε στη Μέση Ανατολή κατά τη διάρκεια του Β' Παγκοσμίου Πολέμου αποτελούμενη από εθνικιστές και βασιλόφρονες αξιωματικούς, είχε δείξει μεγαλύτερη αφοσίωση στον Παπάγο παρά στο παλάτι⁶³. Η κρίση, μάλιστα, κορυφώθηκε, όταν την επόμενη μέρα εκδηλώθηκε στρατιωτικό κίνημα από ηγετικά στελέχη του Ι.Δ.Ε.Α. καταλαμβάνοντας τα γραφεία του Γενικού Επιτελείου Στρατού (ΓΕΣ) και του Γενικού Επιτελείου Εθνικής Άμυνας (ΓΕΕΘΑ), καθώς και τον Ραδιοφωνικό Σταθμό Αθηνών. Η στάση που τήρησε ο Παπάγος την επομένη του πραξικοπήματος απέναντι στους κινηματίες αξιωματικούς έδειξε στην ελληνική κοινή γνώμη πως η υστεροβουλία δεν ήταν ένα από τα στοιχεία του χαρακτήρα του, καθώς οι πρωταίτιοι φυλακίστηκαν ή αποτάχθηκαν και επανήλθαν μετά την εκλογική νίκη του Παπάγου το 1952⁶⁴, όπως θα δούμε παρακάτω.

Επισημώς, ο Παπάγος επικαλέστηκε ζητήματα υγείας προκειμένου να υποβάλει την παραίτησή του, ωστόσο οι πραγματικές αιτίες ήταν διαφορετικές. Σε συνάντηση που είχε ο παραιτηθείς αρχιστράτηγος με τον πρωθυπουργό Σοφοκλή Βενιζέλο του εξήγησε πως ο πραγματικός λόγος της απόφασής του ήταν οι πληροφορίες που είχε συλλέξει σχετικά με τη στάση του διευθυντού του πολιτικού γραφείου του βασιλιά, Α. Μεταξά, κατά το ταξίδι του τελευταίου στις ΗΠΑ. Ο Παπάγος είχε ενημερωθεί πως ο Μεταξάς δεν δίσταζε να τοποθετηθεί εναντίον του κατά τη διάρκεια του ταξιδιού. Σύμφωνα με την εφημερίδα *Ελευθερία*, οι κύκλοι που μετέφεραν αυτές τις πληροφορίες στον Παπάγο ήταν αυτοί που επιθυμούσαν διακαώς την ανάμειξη του στρατάρχη στην πολιτική⁶⁵.

⁶² Ο Ι.Δ.Ε.Α ήταν μυστική οργάνωση που δημιουργήθηκε στη Μέση Ανατολή κατά τη διάρκεια του Β' Παγκοσμίου Πολέμου και αποτελούταν από εθνικιστές και βασιλόφρονες αξιωματικούς. Για τον Ι.Δ.Ε.Α. βλ. Γ. Καραγιώργας, *Από τον ΙΔΕΑ στο πραξικόπημα της 21^{ης} Απριλίου*, εκδ. Ιωλκός, Αθήνα 2003

⁶³ Βλ. Θάνος Βερέμης, *Ο στρατός στην Ελληνική Πολιτική*, εκδ. Κούριερ, Αθήνα 2000, σελ. 242

⁶⁴ Στο ίδιο, σελ. 243

⁶⁵ Βλ. εφημερίδα *Ελευθερία*, 31/5/1951

Το κίνημα της 30^{ης} Μαΐου 1951 είχε ως στόχο να καταδείξει ότι ο στρατός αναγνώριζε κι εμπιστευόταν μόνο τον στρατάρχη Παπάγο και επομένως αμφισβητούσε ευθέως τη δυνατότητα, τόσο της κυβέρνησης όσο και του βασιλιά να ελέγξουν το στράτευμα. Πρόκειται για την πρώτη αντιβασιλική εκδήλωση ηγετικών κύκλων του ΙΔΕΑ, ο οποίος είχε σχηματιστεί το 1945 και είχε αποκτήσει μεγάλη επιρροή στο στράτευμα κατά τη διάρκεια του Εμφυλίου. Με αυτήν την έννοια, το κίνημα του 1951 μπορεί να θεωρηθεί ως προοίμιο για όσα συνέβησαν το 1967⁶⁶. Δεδομένου πως ο ΙΔΕΑ δεν αποτελούσε επίσημο όργανο του κράτους, η δράση του μπορεί να χαρακτηριστεί και ως παρακρατική. Με αυτό ως δεδομένο, παρατηρείται στις κινήσεις του ΙΔΕΑ ένας ρεαλισμός, ο οποίος αποτέλεσε ένα από τα χαρακτηριστικά γνωρίσματα του ελληνικού παρακράτους της μετεμφυλιακής περιόδου. Οι μηχανισμοί του παρακράτους δεν εκδηλώνονταν ανοιχτά, εκτός εάν αισθάνονταν ισχυροί και σίγουροι πως μπορούσαν να παραμερίσουν τα κόμματα και τον κοινοβουλευτισμό και να περάσουν από το παρασκήνιο στο προσκήνιο. Ένα τέτοιο παράδειγμα αποτελέσαν το κίνημα του 1951 και το πραξικόπημα του 1967. Μάλιστα, το κίνημα του ΙΔΕΑ μπορεί να εκδηλώθηκε χωρίς τελικά να επικρατήσεις, ωστόσο ανεστάλη από τους ίδιους τους επίδοξους πραξικοπηματίες, όταν κατάλαβαν πως η αλλαγή ρόλου του Παπάγου δεν θα επηρέαζε την δράση τους⁶⁷.

Η κάθοδος του Παπάγου στην πολιτική και οι εκλογές της 9^{ης} Σεπτεμβρίου 1951 – Νέα κυβέρνηση Πλαστήρα

Στις 30 Ιουλίου 1951 η κυβέρνηση προκηρύσσει εκλογές για τις 9 Σεπτεμβρίου του ίδιου έτους, αλλά το κλίμα διαφοροποιείται πλήρως, όταν στις 6 Αυγούστου ο Παπάγος ανακοινώνει την κάθοδό του στην πολιτική και ιδρύει τον Ελληνικό Συναγερμό. Η ίδρυση του Ελληνικού Συναγερμού ουσιαστικά σηματοδότησε την αρχή για την ριζική αναδόμηση της Δεξιάς και την δημιουργία ενός νέου πλέγματος εξουσίας. Πλέον, με την προσχώρηση του Λαϊκού Ενωτικού Κόμματος (ΛΕΚ) και του Νέου Κόμματος του Μαρκεζίνη στον Συναγερμό οι εκλογές της 9^{ης} Σεπτεμβρίου αποκτούσαν διπλή σημασία, καθώς από τη μία έχουμε μία ενδοπαραταξιακή

⁶⁶ Βλ. Ηλίας Νικολακόπουλος, «Από το τέλος του Εμφυλίου Πολέμου...», ό.π., σελ. 177

⁶⁷ Βλ. Γιάνης Γιανουλόπουλος, «Το ελληνικό παρακράτος και η μακρά ιστορία του, το φοιτητικό κίνημα των αρχών της δεκαετίας του '60, η δολοφονία του Γρηγόρη Λαμπράκη», *Δολοφονία Λαμπράκη – Η ιστορική συζήτηση 50 χρόνια μετά (πρακτικά ημερίδας)*, Τμήμα Εκδόσεων Ιδρύματος της Βουλής, Αθήνα 2014, σελ. 3

αναμέτρηση στους κόλπους της Δεξιάς και ταυτόχρονα μία αντιπαράθεση ανάμεσα στην αναδομημένη Δεξιά με τα κόμματα του Κέντρου.

Στην κάθοδο του Παπάγου στον στίβο της πολιτικής αντιτάχθηκαν τα Ανάκτορα, τα οποία ζήτησαν, χωρίς επιτυχία, από τον τότε αρχηγό του ΓΕΣ Θρασύβουλο Τσακαλώτο να συλλάβει τον Παπάγο με την αιτιολογία της παραπλάνησης των Ανακτόρων⁶⁸. Πέρα όμως από τις αντιδράσεις του βασιλιά Παύλου, οι εκλογές που θα ακολουθούσαν είχαν ιδιαίτερο ενδιαφέρον τόσο γιατί θα έδειχναν την απήχηση του Ελληνικού Συναγερμού στο εκλογικό σώμα, όσο και γιατί θα ήταν η πρώτη φορά που θα εφαρμοζόταν ένα μικτό εκλογικό σύστημα, το οποίο προϋπέθετε υψηλό ποσοστό για την είσοδο των κομμάτων στην Β' κατανομή⁶⁹. Αυτό το εκλογικό σύστημα ήταν και ο λόγος που τα μικρά κόμματα περιορίστηκαν ή εξαφανίστηκαν, δίνοντας τη θέση τους σε μεγαλύτερους πολιτικούς σχηματισμούς. Τελικά, το αποτέλεσμα των εκλογών δεν ανέδειξε αυτοδύναμη πλειοψηφία, ο βασιλιάς Παύλος πρότεινε κυβέρνηση συνασπισμού των τριών μεγάλων κομμάτων (Ελληνικός Συναγερμός, Κόμμα Φιλελευθέρων και ΕΠΕΚ), αλλά ο Παπάγος ζήτησε εκ νέου εκλογές με σκοπό να σχηματιστεί «κυβέρνηση σταθερά και αντιπολίτευση εθνική αξιόλογη». Κατόπιν αυτής της τοποθέτησης Παπάγου, ο βασιλιάς ανέθεσε την πρωθυπουργία στον Νικόλαο Πλαστήρα.

Η νέα κυβέρνηση Πλαστήρα προχώρησε στην ολοκλήρωση της ένταξης της Ελλάδας στους θεσμούς της δυτικής ασφάλειας - NATO - το 1952, ενώ ο υπουργός Συντονισμού της κυβέρνησης Πλαστήρα, Γεώργιος Καρτάλης, εφάρμοσε πρόγραμμα αυστηρής λιτότητας, με την υποστήριξη της αμερικανικής αποστολής που βρισκόταν στην Ελλάδα. Η αυστηρή πολιτική του Γ. Καρτάλη οδήγησε στην οικονομική σταθερότητα και δημιούργησε τις προϋποθέσεις για την νομισματική υποτίμηση του 1953, η οποία σήμανε και το πέραςμα στην ανάπτυξη⁷⁰. Επιπλέον, η κυβέρνηση Πλαστήρα ψήφισε τον Απρίλιο του 1952 τον νόμο 2058/1952 «περί μέτρων ειρηνεύσεως», ο οποίος μετέτρεπε σε ισόβια όλες τις θανατικές καταδίκες, επέτρεπε την αναθεώρηση των δικαστικών αποφάσεων του Εμφυλίου και διευκόλυνε την απελευθέρωση ορισμένων κατηγοριών από τους εξόριστους.

⁶⁸ Βλ. Ηλίας Νικολακόπουλος, «Από το τέλος του Εμφυλίου Πολέμου...», ό.π., σελ. 177 και Σ.Π. Ζερβός, *Ιστορικά περί Αποστασίας και Δικτατορίας*, επιστολή στην εφημερίδα *Το Βήμα*, 11/6/2008

⁶⁹ Βλ. Ηλίας Νικολακόπουλος, *Η καχεκτική δημοκρατία*, ό.π., σελ. 132

⁷⁰ Βλ. Ευάνθης Χατζηβασιλείου, *Ο Ψυχρός Πόλεμος ως κρίση εκσυγχρονισμού: υπέρβαση κρίσεων και ελληνική εμπειρία, 1932-1959*, στον συλλογικό τόμο *Η Ελλάδα, η Δύση και η Μεσόγειος 1945-1962, Νέες ερευνητικές προσεγγίσεις*, επιμέλεια Κωνσταντίνα Μπότσιου, Γιάννης Σακκάς, Θεσσαλονίκη, Πανεπιστήμιο Μακεδονίας, 2015, σελ. 19-24

Η κυβέρνηση Πλαστήρα, όμως, είχε να αντιμετωπίσει την ισχυρή αντίδραση του Ελληνικού Συναγερμού, που θεωρούσε ότι «ανοίγει τις πύλες στον κομμουνισμό», αλλά και τον ίδιο της τον εαυτό, αφού κατά τη θητεία της έλαβαν χώρα δύο πολύκροτες δίκες που συγκλόνισαν την μετεμφυλιακή Ελλάδα. Πρώτη, η δίκη του Νίκου Μπελογιάννη και η θανατική καταδίκη του μαζί με τους Δ. Μπάτση, Ν. Καλούμενο και Η. Αργυριάδη. Σε αυτήν τη δίκη, τα πράγματα θα είχαν πάρει διαφορετική τροπή, εάν κατά τη διάρκειά της δεν είχαν αποκαλυφθεί δύο κρύπτες ασυρμάτων, που χρησίμευαν για επικοινωνία του παράνομου μηχανισμού με την ηγεσία του ΚΚΕ που έδρευε στο εξωτερικό⁷¹.

Η δεύτερη υπόθεση που κλόνισε την αξιοπιστία της κυβέρνησης Πλαστήρα ήταν η υποψία «κομμουνιστικής» διείσδυσης στην Πολεμική Αεροπορία. Στην δίκη που ακολούθησε παραπέμφθηκαν είκοσι στρατιωτικοί και πολίτες, δώδεκα εξ αυτών καταδικάστηκαν και δύο εκτελέστηκαν. Ωστόσο, η υπόθεση αυτή κλόνισε την αξιοπιστία της κυβέρνησης, γιατί ενεπλάκησαν και στρατιωτικοί οι οποίοι είχαν πολεμήσει τις ανταρτικές ομάδες κατά την διάρκεια του Εμφυλίου. Πίσω από το κατηγορητήριο βρισκόταν ο αρχηγός ΓΕΑ (Γενικό Επιτελείο Αεροπορίας) Εμμανουήλ Κελαϊδής, στέλεχος του ΙΔΕΑ και πολιτικός φίλος του Σοφοκλή Βενιζέλου, ο οποίος ήταν αντιπρόεδρος της κυβέρνησης Πλαστήρα⁷².

Το κέντρο και οι ισορροπίες μεταξύ δεξιάς και αριστεράς

Το φαινόμενο των μεταπτώσεων του Κέντρου μπορεί να αποδοθεί σε δύο λόγους. Ο πρώτος συνδέεται με την κοινωνική σύνθεση της παράταξης του Κέντρου. Στην εποχή του Ελευθερίου Βενιζέλου η αστική τάξη, η οποία έδειχνε σημάδια ανόδου, ενώ αποτελούσε ταυτόχρονα την βάση του κόμματος των Φιλελευθέρων, είχε μία προοδευτική για την εποχή προσέγγιση των καταστάσεων με απώτερο σκοπό να αποκτήσει πρόσβαση στα μέσα παραγωγής και ως εκ τούτου κυρίαρχο ρόλο στην ελληνική κοινωνία. Από την στιγμή που πήρε τον ρόλο της άρχουσας τάξης πολλά μέλη της στράφηκαν προς την συντήρηση με σκοπό την διατήρηση των κεκτημένων. Αυτή η μεταστροφή, σε συνδυασμό με την στροφή της βρετανικής εύνοιας από το Κέντρο προς τη Δεξιά, οδήγησαν το Κέντρο σε αναπόφευκτες παλινωδίες που σκοπό

⁷¹ Βλ. Ηλίας Νικολακόπουλος, «Από το τέλος του Εμφυλίου Πολέμου...», ό.π., σελ. 177-181

⁷² Βλ. Ηλίας Νικολακόπουλος, *Η Καχεκτική Δημοκρατία*, ό.π, σελ. 157

είχαν να συγκρατήσουν πολιτικές δυνάμεις που μέχρι εκείνη τη στιγμή έβρισκαν στέγη στην κεντρώα παράταξη⁷³.

Μέχρι εκείνη την χρονική περίοδο (1952) το Κέντρο είχε ήδη δείξει με κάποιες επιλογές του κατά το παρελθόν πως σημαντικό κομμάτι των υποστηρικτών του, αλλά και της ηγεσίας του, έκλινε προς ιδέες που παραπέμπουν είτε σε βασιλόφρονες είτε σε ακραίους δεξιούς σχηματισμούς. Ο Ελευθέριος Βενιζέλος, ο οποίος θεωρείται ιδεολογικός πρόγονος του μετέπειτα συσταθέντος Κέντρου στην Ελλάδα, όντας παράλληλα θαυμαστής της αγγλικής πολιτικής και των αλλαγών που συντελούνταν σε αυτήν, μετά το τέλος του Α΄ Παγκοσμίου Πολέμου. Το συντηρητικό αγγλικό κόμμα ουσιαστικά αντικατέστησε τους Φιλελεύθερους και την θέση των Φιλελεύθερων πήραν οι Εργατικοί, στους οποίους έβρισκαν πολιτική στέγη σοσιαλιστές, αλλά και ακραία ιδεολογικά στοιχεία. Ως εκ τούτου, οι Φιλελεύθεροι έμειναν στο κενό, αφού το νέο συντηρητικό αγγλικό κόμμα συνδύαζε έως κάποιο βαθμό τον συντηρητισμό με τον προοδευτισμό, δείχνοντας να ανταπεξέρχεται με μεγαλύτερη ευελιξία στις ανάγκες της εποχής. Ιδεολογικά, ίσως το νέο συντηρητικό αγγλικό κόμμα να ήταν πλησιέστερο στις απόψεις του Βενιζέλου. Όμως, όταν ο Βενιζέλος κάνει την εμφάνισή του στην Αθήνα το 1910, δεν χρειάζεται να εκδηλώσει κανενός είδους συντηρητισμό, αφού απέναντί του βρίσκεται μία κρατική ηγεσία ιδιαίτερα οπισθοδρομική. Μάλιστα, την περίοδο 1917-1920 ο Βενιζέλος έδειχνε μία τάση προς ακόμα μεγαλύτερη προοδευτική στροφή, κάτι το οποίο ουσιαστικά δεν ολοκληρώθηκε ποτέ. Κατά την τετραετία 1928-1932, ο Βενιζέλος στηρίχτηκε στον αγγλικού τύπου συντηρητικό φιλελευθερισμό, προχωρώντας σε ενέργειες ενδεικτικές της σαφούς πολιτικής μετατόπισής του⁷⁴.

Χαρακτηριστικό δείγμα της ιδεολογικής ευλυγισίας του Βενιζέλου και της κυβέρνησής του είναι το ζήτημα του ιδιώνυμου⁷⁵ και οι απόψεις του γύρω από

⁷³ Βλ. Γιάννης Κάτρης, *Η Γέννηση του Νεοφασισμού στην Ελλάδα 1960 – 1970*, εκδ. Το Βήμα Βιβλιοθήκη, Αθήνα 2010, σελ. 75

⁷⁴ Βλ. Σπύρος Μαρκεζίνης, *Πολιτική Ιστορία της Συγχρόνου Ελλάδος 3, 1924 – 1932*, εκδ. Πάπυρος, Αθήνα 1978, σελ. 284

⁷⁵ Η χαρακτηριζόμενη από τον ποινικό νόμο ως αδίκημα πράξη, η οποία δεν φέρει κατά τις βασικές διατάξεις αυτού τον χαρακτήρα αδικήματος ή, εάν φέρει τέτοιον, τιμωρείται όμως από τον νόμο με ιδιαίτερη ποινή χαρακτηριζόμενη από άλλο όνομα και όχι αυτό του αδικήματος, στην έννοια του οποίου υπάγεται αυτή. Ειδικότερα, ιδιώνυμο αδίκημα ονομάστηκε το υπό του νόμου 4229/1929 «περί μέτρων προστασίας του κοινωνικού καθεστώτος και προστασίας των ελευθεριών των πολιτών» κατά το άρθρο 1 του οποίου τιμωρούνταν η επιδίωξη εφαρμογής ιδεών οι οποίες έχουν σαν έκδηλο σκοπό την ανατροπή με βίαια μέσα του κρατούντος κοινωνικού συστήματος ή την απόσπαση μέρους της επικράτειας ή ενέργειες προσηλυτισμού υπέρ των ιδεών αυτών. Το αδίκημα αυτό πέρασε στην δικαιοδοσία του στρατοδικείου με τον νόμο 509/1947. Βλ. Εγκυκλοπαίδεια *Ήλιος*, τόμος Ι, εκδ. Ήλιος, Αθήνα 1975, σελ. 549, ωστόσο πρόγονοι του ως άνω νόμου ήταν ένας νόμος του 1871, ο οποίος είχε

ενδεχόμενη συνταγματική μεταρρύθμιση. Ο Βενιζέλος αποδεχόταν το άρθρο 48 του συντάγματος της Βαϊμάρης, άρθρο που προετοίμασε την άνοδο του Αδόλφου Χίτλερ στην εξουσία, προωθούσε το δημοψήφισμα ως θεσμό και έβλεπε θετικά το πολίτευμα της προεδρική δημοκρατίας των ΗΠΑ⁷⁶.

Οι παλινωδίες του Βενιζέλου συνεχίζονται, όταν το 1935 τάσσεται υπέρ της παλινόρθωσης της βασιλείας και της επιστροφής του βασιλιά Γεωργίου Β΄. Το Κέντρο, ακολουθώντας τα πεπραγμένα του ιδεολογικού του προγόνου, συνέδεσε μία περίοδο της διακυβέρνησής του με την επίδειξη ανοχής σε ενέργειες που είχαν αντικομμουνιστικό χαρακτήρα. Κατά την περίοδο 1945-1946, γνωστή και ως περίοδος «λευκής τρομοκρατίας⁷⁷», ο Θεμιστοκλής Σοφούλης, αρχηγός του Κόμματος των Φιλελευθέρων, στηλίτευσε τις πράξεις βίας εναντίον της εαμικής αριστεράς, ωστόσο, όταν ανέλαβε την πρωθυπουργία δύο χρόνια αργότερα, με σαφή υποστήριξη των ΗΠΑ, η τακτική αυτή εξακολούθησε να εφαρμόζεται⁷⁸.

Ο δεύτερος λόγος, που συνδέεται στενά με τον πρώτο, σχετίζεται με την υπακοή του Κέντρου στην εκάστοτε ξένη προστάτιδα δύναμη. Αποτέλεσμα πιέσεων ήταν και η εφαρμογή της απόφασης για την εκτέλεση του Μπελογιάννη, απόφαση η οποία αποδυνάμωσε έντονα και αποφασιστικά την δημοτικότητα του Πλαστήρα. Ως εκ τούτου, στις εκλογές του Νοεμβρίου 1952 η ΕΠΕΚ ηττήθηκε και την κυβέρνηση ανέλαβε ο Ελληνικός Συναγερμός, που όπως είδαμε και παραπάνω έκανε προσπάθεια να αποτελέσει την ναυαρχίδα της Δεξιάς⁷⁹.

ως στόχο τους αντιπάλους της κυβέρνησης και την αντιμετώπιση της ληστείας. Ο νόμος αυτός τροποποιήθηκε το 1913, με στόχο επίσης την προστασία της δημόσιας ασφάλειας, βλ. Polymeris Voglis, «Political Prisoners in the Greek Civil War, 1945-50: Greece in Comparative Perspective», *Journal of Contemporary History*, Vol. 37, No. 4, σελ. 527.

⁷⁶ Βλ. Σπύρος Μαρκεζίνης, *Πολιτική Ιστορία της Συγχρόνου Ελλάδος 3, 1924 – 1932*, εκδ. Πάπυρος, Αθήνα 1978, σελ. 284

⁷⁷ Λευκή Τρομοκρατία ονομάστηκε η περίοδος που ακολούθησε τη συμφωνία της Βάρκιζας και τον αφοπλισμό του ΕΛΑΣ μέχρι την έναρξη του τρίτου γύρου του ελληνικού εμφυλίου πολέμου, το 1946. Ήταν μια περίοδος που χαρακτηρίστηκε από την εξαπόλυση βίας εναντίον της εαμικής αριστεράς που ενορχηστρώθηκε από την ηγεσία του επίσημου στρατιωτικού και αστυνομικού μηχανισμού και στην οποία συνέβαλαν τα μέγιστα ένα πλήθος ακροδεξιών οργανώσεων.

⁷⁸ Βλ. Γιάννης Κάτρης, *Η Γέννηση του Νεοφασισμού στην Ελλάδα 1960 – 1970*, εκδ. Το Βήμα Βιβλιοθήκη, Αθήνα 2010, σελ. 74

⁷⁹ Στο ίδιο, σελ. 75

Εκλογές της 16^{ης} Νοεμβρίου 1952 - Επικράτηση Ελληνικού Συναγερμού – Πρωθυπουργός ο Παπάγος

Πριν τις βουλευτικές εκλογές της 16^{ης} Νοεμβρίου 1952, το ενδιαφέρον της πολιτικής αντιπαράθεσης μονοπώλησε η μετατροπή του εκλογικού συστήματος σε πλειοψηφικό. Για να καθιερωθεί αυτό το εκλογικό σύστημα χρειάστηκε η συμπόρευση των δύο μεγάλων κομματικών σχηματισμών της εποχής, του Ελληνικού Συναγερμού (ΕΣ) και της ΕΠΕΚ, με την αρωγή πάντα της αμερικανικής πρεσβείας. Κύριο χαρακτηριστικό αυτού του συστήματος ήταν η διαφορά στον τρόπο καθορισμού των εκλογικών περιφερειών. Ουσιαστικά, έχουμε επαναφορά του συστήματος που εφαρμόστηκε στις εκλογές του 1928 και 1933, όπου είχαμε την στενή περιφέρεια της Παλαιάς Ελλάδας και την ευρεία περιφέρεια των Νέων Χωρών, όπως λέγονταν οι περιοχές που προσαρτήθηκαν στην Ελλάδα μετά το 1912. Ο τρόπος καθορισμού των εκλογικών περιφερειών ευνοούσε εμφανέστατα τα κεντρώα κόμματα, τα οποία έτρεφαν την ελπίδα ότι μπορούσαν να επικρατήσουν στις εκλογές χάρη στην υπεροχή που παραδοσιακά διέθεταν στις Νέες Χώρες. Αυτός ήταν και ο κύριος λόγος που ο ΕΣ καταψήφισε τον εκλογικό νόμο, προβάλλοντας ταυτόχρονα την αντίθεσή του στο γεγονός πως ο νέος εκλογικός νόμος δεν έδινε δικαίωμα ψήφου στις γυναίκες και καταργούσε τις ειδικές διευκολύνσεις για την συμμετοχή στην εκλογική διαδικασία των δημοσίων υπαλλήλων και των στρατιωτικών. Παρά τις αντιδράσεις ο νέος εκλογικός νόμος ψηφίστηκε στις 4 Οκτωβρίου 1952 και είχε ως αποτέλεσμα την καθιέρωση του πλειοψηφικού συστήματος. Το τελευταίο φάνταζε ως η οριστική λύση για την κυβερνητική και πολιτική αστάθεια της διετίας 1950-1952. Πλέον, άνοιγε ο δρόμος για την αναμέτρηση δύο ευρύτερων πολιτικών σχηματισμών (ΕΣ από την μία πλευρά και η συμμαχία ΕΠΕΚ – Κόμματος Φιλελευθέρων από την άλλη), οι οποίοι διέθεταν όγκο υποστηρικτών ικανό να επιβάλει τους δικούς του συσχετισμούς με την εξουσία και την κατοχή αυτής⁸⁰.

Στις εκλογές αυτές ο ΕΣ, μετά και τις επαναληπτικές εκλογές της 29^{ης} Μαρτίου 1953, συγκέντρωσε το 49,2% των ψήφων και εξασφάλισε τεράστια κοινοβουλευτική πλειοψηφία καταλαμβάνοντας τις 247 από τις 300 έδρες. Η αναδομημένη Δεξιά, όπως διαμορφώθηκε από τον ΕΣ και αργότερα από την ΕΡΕ, όπως θα δούμε παρακάτω, κυριάρχησε για μία δεκαετία έχοντας δημιουργήσει μία

⁸⁰ Βλ. Ηλίας Νικολακόπουλος, *Η Καχεκτική Δημοκρατία*, ό.π., σελ. 159-160 και Ηλίας Νικολακόπουλος, «Από το τέλος του Εμφυλίου Πολέμου...», ό.π., σελ. 181 - 182

εκλογική βάση του 45% με 50%. Κύριο στήριγμά της ήταν ο αγροτικός πληθυσμός, το 50% και πλέον του οποίου στήριξαν πρώτα τον ΕΣ και μετέπειτα την ΕΡΕ. Αντιθέτως, στα αστικά κέντρα η δημοτικότητα της δεξιάς περιοριζόταν στο 40%. Ο Γρηγόριος Δαφνής, δημοσιογράφος, υποστηρικτής του Γεωργίου Παπανδρέου από το 1944, είχε αναφέρει για τον Παπάγο: *«ο Παπάγος αποτέλεσε την έκφραση μίας βαθύτερας αλλαγής, που φορέας της έπρεπε να είναι η νεοφιλελευθέρα παράταξις, στηριζόμενη εις την εμφανισθείσα μεταπολεμικώς νέαν αστική τάξιν που διεξεδίκη θέσιν ιθυνούσης και που επεδίωκε την ησυχίαν, την τάξιν, την σταθερότητα»*⁸¹. Ο ΕΣ κατάφερε να συνεργαστεί με ένα ευρύ φάσμα πολιτικών δυνάμεων, κυρίως από τον χώρο του Κέντρου, όπως ο Γεώργιος Παπανδρέου και ο Εμμανουήλ Τσουδερός με περίπου σαράντα πολιτευτές της κεντρώας παράταξης. Αυτό το άνοιγμα οφειλόταν στο γεγονός πως υπήρχε και στον χώρο του κέντρου μία μερίδα που αποζητούσε μία κυβέρνηση που θα του διασφάλιζε την «τάξη και την ασφάλεια» και ταυτόχρονα συνέτεινε στο να δείχνει ο ΕΣ ως η «τρίτη λύση» στα διχαστικά διλήμματα της προπολεμικής και εμφυλιακής περιόδου⁸².

Εσωτερική πολιτική της κυβέρνησης Παπάγου

Η ισχυρή κοινοβουλευτική πλειοψηφία επέτρεψε στον ΕΣ να εφαρμόσει απερίσπαστος την εσωτερική πολιτική που έκρινε ότι χρειαζόταν η χώρα την δεδομένη χρονική στιγμή. Ο Παπάγος προχώρησε σε ριζικές αλλαγές στην ηγεσία του στρατού και της αστυνομίας, σε εκκαθάριση των δημόσιων υπηρεσιών (ν. 2500/1954), σε απολύσεις ανεπιθύμητων προσώπων από τον χώρο της τοπικής αυτοδιοίκησης καθώς και σε εντατικοποίηση των διώξεων των στελεχών και υποστηρικτών της Αριστεράς. Σύμφωνα με τα επίσημα στοιχεία ο αριθμός των 5.000 φυλακισμένων και 1.000 εξόριστων δεν μεταβλήθηκε καθ' όλη την διάρκεια της διακυβέρνησης της Ελλάδας από τον ΕΣ. Σαφώς, το κυριότερο αποδεικτικό στοιχείο της προσπάθειας από την πλευρά της συγκεκριμένης κυβέρνησης να διατηρηθεί έως ένα βαθμό το εμφυλιοπολεμικό κλίμα ήταν και η απόφαση για θανατική καταδίκη του Νίκου Πλουμπίδη, ποινή που εκτελέστηκε στις 14 Αυγούστου 1954 και αποτελούσε την τελευταία θανατική εκτέλεση για πολιτικούς λόγους στην Ελλάδα. Ο

⁸¹ Βλ. Ηλίας Νικολακόπουλος, «Από το τέλος του Εμφυλίου Πολέμου...», ό.π., σελ. 183

⁸² Βλ. Ηλίας Νικολακόπουλος, *Η Καχεκτική Δημοκρατία*, ό.π, σελ. 161-162

Πλουμπίδης, στέλεχος της ιστορικής ηγεσίας του ΚΚΕ, ήταν το μόνο στέλεχος της Κεντρικής Επιτροπής του κόμματος που διέφευγε της σύλληψης⁸³.

Ισχυροποιείται ο Ι.Δ.Ε.Α.

Πάντως, η εξέλιξη με την μεγαλύτερη σημασία για τις πολιτικές εξελίξεις στην Ελλάδα της επόμενης 20ετίας ήταν ο έλεγχος του στρατού από τον αναζωογονημένο ΙΔΕΑ, ο οποίος είχε δηλώσει την πίστη του στον Παπάγο με το κίνημα του Μαΐου 1951. Εντός της κυβέρνησης Παπάγου λειτουργούσαν παρασκηνακά διάφορες ομάδες ποικίλων συμφερόντων. Μία από αυτές ήταν και η *Ομάδα των Νέων*, την οποία συνέθεταν ο Κ. Καραμανλής, ο Γ. Ράλλης και ο Π. Παπαληγούρας και έχαιρε της υποστήριξης του Ι.Δ.Ε.Α. Ταυτόχρονα η *Ομάδα των Νέων* είχε την δύναμη να ασκεί επιρροή στον Παπάγο⁸⁴. Καίριες θέσεις καλύφθηκαν από αξιωματικούς μέλη του ΙΔΕΑ, που είχαν αποστρατευθεί και επανήλθαν μετά την ανάληψη της εξουσίας από τον Παπάγο. Μία από τις σημαντικότερες αν όχι η σημαντικότερη θέση, αυτή του αρχηγού της Κρατικής Υπηρεσίας Πληροφοριών, ανατέθηκε στον Α. Νάτσινα, αξιωματικός που είχε αποστρατευθεί λόγω της συμμετοχής του στο κίνημα της 30^{ης} Μαΐου 1951⁸⁵. Ο έλεγχος του στρατού από τον ΙΔΕΑ αποτέλεσε αντικείμενο έντονης κριτικής από την αντιπολίτευση, η οποία κατονόμασε τον τότε αρχηγό του ΓΕΣ Σόλωνα Γκίκα ως «αρχηγό» του ΙΔΕΑ⁸⁶. Ο ΙΔΕΑ και τα στελέχη που τον αποτελούσαν, θα μας απασχολήσουν στη συνέχεια, καθώς η δράση τους είναι αδιάκοπη και πολύπλευρη.

Πρώτοι τριγμοί της κυβέρνησης Παπάγου - Αποχώρηση Μαρκεζίνη - Κυπριακό

Η παντοδυναμία του ΕΣ άρχισε να κλονίζεται την άνοιξη του 1954 από δύο γεγονότα, την παραίτηση του Σπύρου Μαρκεζίνη από την κυβέρνηση και την σταδιακή ανάδειξη του Κυπριακού ζητήματος σε μείζον διακύβευμα της εσωτερικής πολιτικής. Ο Μαρκεζίνης, ως άμεσα εμπλεκόμενος, δίνει την δική του ερμηνεία για την στάση που επέδειξε και η οποία κατέληξε στην παραίτησή του. Όπως ο ίδιος αποκαλύπτει, η διαφωνία του με τον αρχηγό του ΕΣ ως προς την επιλογή του προσώπου για την

⁸³ Βλ. Ηλίας Νικολακόπουλος, «Από το τέλος του Εμφυλίου Πολέμου...», ό.π., σελ. 184

⁸⁴ Βλ. εφημερίδα *Ελευθερία*, 15/8/1954

⁸⁵ Βλ. Ηλίας Νικολακόπουλος, «Από το τέλος του Εμφυλίου Πολέμου...», ό.π., σελ. 184

⁸⁶ Βλ. Ηλίας Νικολακόπουλος, *Η Καχεκτική Δημοκρατία*, ό.π, σελ. 181

κάλυψη της θέσης του προέδρου του Ελεγκτικού Συνεδρίου ήταν απλώς η αφορμή για την παραίτησή του από την κυβέρνηση Παπάγου. Η βασική αιτία ήταν η άρνηση του Παπάγου να δεχθεί το άνοιγμα προς την Σοβιετική Ένωση και η μη τοποθέτηση του Μαρκεζίνη στην θέση του υπουργού Εξωτερικών. Ο Μαρκεζίνης ήθελε να αναλάβει τα ηνία αυτού του υπουργείου, γιατί όπως ο ίδιος έχει υποστηρίξει, ο χειρισμός του κυπριακού ζητήματος θα έπρεπε να είναι προσεκτικός και η ανακίνηση του ζητήματος σε λάθος χρονική στιγμή θα μπορούσε να είναι καταστροφική όσον αφορά την ένωση της Κύπρου με την Ελλάδα⁸⁷.

Η σύγκρουση ανάμεσα στον Παπάγο και τον Μαρκεζίνη έπληξε σε μεγάλο βαθμό την αξιοπιστία του ΕΣ. Από την στιγμή της παραίτησης του υπουργού Συντονισμού ξεκίνησε μία αντιπαράθεση διαρκείας, η πορεία της οποίας οδηγούσε σε αποκαλύψεις που μόνο κακό έκαναν στο κύρος της νεοσυσταθείσας ελληνικής δημοκρατίας. Τελικώς, ο Μαρκεζίνης αποχώρησε από τον ΕΣ και στις 3 Φεβρουαρίου 1955 ίδρυσε, μαζί με ακόμα 22 από τους 25 βουλευτές που αποχώρησαν τον Νοέμβριο του 1954 από τον ΕΣ, το Κόμμα των Προοδευτικών, κατηγορώντας τον Παπάγο για παλαιοκομματισμό, ο οποίος «*αποσυνθέτει όσους τον εγκολπούνται*»⁸⁸. Είχε προηγηθεί η έντονη διαφωνία ανάμεσα στον Παπάγο και τον Μαρκεζίνη, όταν ο πρώτος κατηγόρησε τον δεύτερο πως είχε προχωρήσει σε δεσμευτικές συμφωνίες με δύο γερμανικές εταιρείες, τη Siemens και την Telefunken, με τον Γερμανό ομόλογό του Λούντβιχ Έρχαρτ⁸⁹.

Η άρνηση της Γενικής Συνέλευσης του ΟΗΕ τον Δεκέμβριο του 1954 να συζητήσει την ελληνική προσφυγή για το Κυπριακό, όπως έγινε γνωστό το κυπριακό ζήτημα, οδήγησε σε ογκώδεις διαδηλώσεις, με αντιβρετανικά και αντιαμερικανικά συνθήματα σε ολόκληρη την ελληνική επικράτεια. Εν τω μεταξύ, εκτός από την αποχώρηση της μαρκεζινικής πτέρυγας και την όξυνση του Κυπριακού, η κυβέρνηση του ΕΣ είχε να αντιμετωπίσει το παρασκήνιο και τους κλυδωνισμούς που είχε φέρει στην επιφάνεια ο κλονισμός της υγείας του Παπάγου⁹⁰.

⁸⁷ Βλ. Σπύρος Μαρκεζίνης, *Σύγχρονη Πολιτική Ιστορία της Ελλάδος 1936 – 1975*, εκδ. Πάπυρος, Αθήνα 1978, σελ. 54

⁸⁸ Βλ. εφημερίδα *Ελευθερία*, 4/2/1955

⁸⁹ Βλ. Ηλίας Νικολακόπουλος, *Η Καχεκτική Δημοκρατία*, ό.π., σελ. 186 και Ηλίας Νικολακόπουλος, «Από το τέλος του Εμφυλίου Πολέμου...», ό.π., σελ. 187

⁹⁰ Βλ. Ηλίας Νικολακόπουλος, *Η Καχεκτική Δημοκρατία*, ό.π., σελ. 186 και Ηλίας Νικολακόπουλος, «Από το τέλος του Εμφυλίου Πολέμου...», ό.π., σελ. 186-18

Εμφάνιση πρώτων φοιτητικών συλλόγων με αίτημα την ένωση της Κύπρου με την Ελλάδα – Δημήτριος Βεζανής – Μάνος Φαλτάιτς

Το τοπίο αυτής της περιόδου όσον αφορά τον «εθνικόφρονα» χώρο και την παρουσία του στα πανεπιστήμια είναι ακόμα δυσδιάκριτο και θα χρειαστεί να περάσουν λίγα χρόνια ακόμα για να αποκρυσταλλωθεί, όπως θα δούμε στη συνέχεια, σε μία οργάνωση που θα εκφράσει σε μεγάλο βαθμό τις ιδεολογικές ανησυχίες εθνικοφρόνων, δεξιών, ακροδεξιών, εθνικιστών και βασιλικών.

Ωστόσο, το Κυπριακό ζήτημα είναι αυτό που θα ωθήσει, για πρώτη φορά τόσο έντονα, τους φοιτητές να εγκύψουν σε ένα «εθνικό ζήτημα». Το Κυπριακό ζήτημα μπαίνει σε νέα φάση με το δημοψήφισμα της 15ης Ιανουαρίου του 1950, με το οποίο 95,7% των Ελλήνων Κυπρίων ζήτησαν την Ένωση της Κύπρου με την Ελλάδα⁹¹. Ο τότε Αντιπρόεδρος της ελληνικής κυβερνήσεως και Υπουργός Δημοσίας Τάξεως Γεώργιος Παπανδρέου προέβη σε μία «ουδέτερη» επίσημη δήλωση στον Δήμαρχο Λευκωσίας Θεμιστοκλή Δέρβη, που τον είχε επισκεφθεί στην Αθήνα: «Η Ελλάδα αναπνέει με δύο πνεύμονες, τον ένα αγγλικόν τον δε αμερικανικόν και δι' αυτό δεν ημπορεί, λόγω του Κυπριακού, να κινδυνεύσει να πάθει ασφυξίαν». Ο Δημήτριος Βεζανής ήταν ο άνθρωπος που βρήκε τον τρόπο μέσω του οποίου θα μπορούσε να διεξαχθεί το δημοψήφισμα της 15ης Ιανουαρίου του 1950. Επειδή τους εκλογικούς καταλόγους στην Κύπρο τους είχε ο Άγγλος κυβερνήτης και δεν υπήρχε δυνατότητα εκλογών, ο Βεζανής εισηγήθηκε τη σύνταξη καταλόγων από τις εκκλησιαστικές ενορίες και βάσει των καταλόγων αυτών διεξήχθη το δημοψήφισμα, το οποίο κατάληξε στο 95,7% υπέρ της Αυτοδιάθεσης του Κυπριακού λαού⁹². Παρά το συντριπτικό αποτέλεσμα η κυβέρνηση προσπάθησε να υποβαθμίσει το δημοψήφισμα χαρακτηρίζοντάς το ως απλή συγκέντρωση υπογραφών⁹³.

Κάτω από αυτές τις συνθήκες η ελληνική νεολαία, φοιτητική και μη, διεκδικεί, για πρώτη φορά με τέτοια μαζικότητα, λύση για το Κυπριακό ζήτημα και ένωση της Κύπρου με την Ελλάδα. Είναι χαρακτηριστική η επιστολή – έκκληση που

⁹¹ Οι ψηφοφόροι είχαν να επιλέξουν ανάμεσα σε δύο ψηφοδέλτια. Το ένα έγραφε «*Αξιούμεν την ένωσιν της Κύπρου μετά της Ελλάδος*» και το άλλο «*Δεν επιθυμώ την ένωσιν της Κύπρου μετά της Ελλάδος*», βλ. εφημερίδα *Ελευθερία*, 17/1/1950

⁹² Αυτά καταθέτει ο επιστημονικός συνεργάτης του Δημητρίου Βεζανή, Δημήτριος Καρακώστας, Βλ. Παναγιώτης Παπαγαρυφάλλου και Σπύρος Δημητρίου, *Δημήτριος Βεζανής (1904 – 1968) Σκέψεις και Μαρτυρίες*, εκδ. Πελασγός, Αθήνα 2013, σελ. 41

⁹³ Βλ. Σοφία Αργυρίου, *Το εθνικό κίνημα των Ελληνοκυπρίων κατά την περίοδο της Αγγλοκρατίας 1945-1960*, Διδακτορική Διατριβή, Πάντειο Πανεπιστήμιο, Αθήνα, 2014, σελ. 139

υπογράφουν πολλές οργανώσεις νεολαίας από όλο το πολιτικό φάσμα προς τους νέους όλου του κόσμου να σταθούν στο πλευρό του κυπριακού ελληνισμού και να εμποδίσουν τις θηριωδίες των Άγγλων στο νησί. Ανάμεσα στις οργανώσεις που υπογράφουν την επιστολή είναι η νεολαία της ΕΡΕ, η νεολαία της Ένωσης Κέντρου, η νεολαία της ΕΔΑ και άλλοι⁹⁴. Είναι γεγονός πως η υποχωρητικότητα της κυβέρνησης Καραμανλή στις έντονες πιέσεις των Βρετανών και οι συνεχείς αποτυχημένες απόπειρες εγγραφής του Κυπριακού ζητήματος στον ΟΗΕ κατέστησαν ένα ευαίσθητο εθνικό ζήτημα σε πρόσφορο έδαφος ευρύτερης κοινωνικής συναίνεσης και ταυτόχρονα αντίδρασης και δυσαρέσκειας προς την κυβέρνηση, αλλά και την αποικιοκρατική πολιτική της Μεγάλης Βρετανίας⁹⁵.

Ένας από τους πρωτεργάτες εκείνων των κινητοποιήσεων ήταν και ο Μάνος Φαλτάιτς. Ο Φαλτάιτς εισέρχεται στην ΠΑΣΠΕ (Πάντειος Ανωτάτη Σχολή Πολιτικών Επιστημών, τώρα Πάντειο Πανεπιστήμιο Κοινωνικών και Πολιτικών Επιστημών) το 1955 και ξεκινά αμέσως την πολιτική και φοιτητική του δράση. Γνωρίζεται με τον καθηγητή Δ. Βεζανή, ο οποίος του δίνει το βιβλίο του *Εθνικιστικός Σύνδεσμος*, φέρνοντας με αυτόν τον τρόπο τον Φαλτάιτς σε επαφή με το έργο του Περικλή Γιαννόπουλου. Όπως ο ίδιος ο Φαλτάιτς σημειώνει στην ανέκδοτη βιογραφία του, με τον Δημήτριο Βεζανή, τον Απόστολο Δασκαλάκη, καθηγητή της Φιλοσοφικής Σχολής και τον Γεράσιμο Κονιδάρη, καθηγητή στην Θεολογική Σχολή, τον συνέδεαν κοινοί αγώνες και οράματα. Ο ίδιος ο Βεζανής είναι αυτός που τον μπει στην ΕΟΚΑ⁹⁶.

Το 1956-57 ιδρύει την «Εθνικήν Παμφοιτητικήν Ένωσιν» και εκλέγεται πρόεδρος της. Έχοντας εκπροσώπους από όλα τα πανεπιστήμια της Ελλάδας, η ΕΠΕ αναπτύσσει έντονη δραστηριότητα για τα «εθνικά» θέματα και κατά κύριο λόγο για το Κυπριακό⁹⁷. Ο Φαλτάιτς, ως πρόεδρος της ΕΠΕ, ηγείται του μεγάλου συλλαλητηρίου κατά την άφιξη του Εθνάρχη Μακαρίου και των τριών άλλων

⁹⁴ Την επιστολή αυτή την υπογράφουν ανάμεσα σε άλλους η Προοδευτική Ένωση Νέων, η ΕΡΕΝ, η Νεολαία Εθνικής Προοδευτικής Ένωσης Κέντρου, η Εθνική Φοιτητική Ένωση Κυπρίων, ο Σύνδεσμος Σπουδαστών Εθνικού Μετσόβειου Πολυτεχνείου, ο Εθνικός Σύλλογος Σπουδαστών Ανωτάτης Σχολής Οικονομικών και Εμπορικών Επιστημών, ο Σύλλογος Σπουδαστών Γεωπονικής Σχολής Αθηνών, ο Εθνικός Σύλλογος Σπουδαστών Παντείου Ανωτάτης Σχολής Πολιτικών Επιστημών κ.ά., βλ. εφημερίδα *Το Βήμα*, 19/9/1957

⁹⁵ Βλ. Μιχάλης Μωραϊτίδης, *Το φοιτητικό κίνημα στην Ελλάδα – Πολιτική ριζοσπαστικοποίηση και συλλογική δράση (1956-1964)*, Διδακτορική Διατριβή, Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας, Βόλος, Σεπτέμβριος 2015, σελ.34

⁹⁶ Βλ. ομιλία Άννας Φαλτάιτς στην «Γιορτή του Ίωνος 2019» από την Επιτροπή Ενημερώσεως επί των Εθνικών Θεμάτων, 20/10/2019

⁹⁷ Βλ. http://www.inskyros.gr/%CE%BC%CE%B1%CE%BD%CE%BF%CF%82_%CF%86%CE%B1%CE%BB%CF%84%CE%B1%CE%B9%CF%84%CF%83/, τελευταία είσοδος 12/05/2014

εξόριστων του, από τις Σεϋχέλλες στην Αθήνα, τον Απρίλιο του 1957. Ωστόσο, ο Φαλτάιτς και μετά τις σπουδές του, δεν σταμάτησε να μάχεται για το Κυπριακό ζήτημα. Η ΕΠΕ φάνηκε να μην μπορεί να παίζει ρόλο στα φοιτητικά ζητήματα από ένα χρονικό σημείο και μετά, αφού δεν επεδίωξε διασυνδέσεις με κόμματα, όπως έκαναν οι υπόλοιπες φοιτητικές παρατάξεις⁹⁸. Θα μπορούσε να υποστηρίξει κάποιος πως η ΕΠΕ είναι η πρώτη φοιτητική οργάνωση που θέτει τα «εθνικά» ζητήματα της Ελλάδας ως πρώτη προτεραιότητα και παρά το γεγονός ότι δεν υπάρχει κάποια κομματική εξάρτηση, αυτή η προτεραιότητα την διαφοροποιεί, σε πρώτη φάση, από τη νεολαία της αριστεράς, η φρασεολογία της οποίας επικεντρώνεται κυρίως σε κοινωνικά ζητήματα.

Η δράση του Μάνου Φαλτάιτς συνεχίστηκε και το 1962 ίδρυσε την Πανελλήνια Ένωση Αγονιζομένων Νέων (Π.Ε.Α.Ν.), το μεγαλύτερο μέρος των μελών της οποίας ήταν φοιτητές. Κύριος σκοπός της οργάνωσης ήταν «η αφύπνιση του εθνικού φρονήματος του ελληνικού λαού και η δημιουργία ελληνοκεντρικού υποβάθρου προκειμένου να αντιμετωπιστεί το καταλυτικό ρεύμα της πανευρώπης με την ένταξη της Ελλάδας στην ευρωπαϊκή κοινή αγορά το 1961. Σκοπός ήταν η δημιουργία ενός αντίρροπου ρεύματος με όχημα την εθνική και πνευματική αναγέννηση και βάση τα κείμενα των Περικλή Γιαννόπουλου και Ίωνα Δραγούμη». Μάλιστα η ΠΕΑΝ εξέδωσε και περιοδικό με τίτλο *Οδηγητής*, το πρώτο τεύχος του οποίου εκδόθηκε τον Μάρτιο του 1963. Η πορεία της ΠΕΑΝ άρχισε να φθίνει το 1964, όταν ο Ανένδοτος αγώνας, στον οποίο θα γίνει εκτενής αναφορά στην συνέχεια της διατριβής, γιγαντώθηκε και αποτέλεσε το επίκεντρο του ενδιαφέροντος για πολλούς συμπαθούντες την ΠΕΑΝ, θέτοντας την τελευταία στο περιθώριο⁹⁹.

Έναρξη του εθνικοαπελευθερωτικού αγώνα της Ε.Ο.Κ.Α. – Τριμερής συνδιάσκεψη

Την 1^η Απριλίου 1955 ξεκινάει ο ένοπλος αγώνας της ΕΟΚΑ για την απελευθέρωση της Κύπρου από τους Άγγλους και την ένωση με την Ελλάδα¹⁰⁰. Η τεταμένη

⁹⁸ Βλ. http://www.inskyros.gr/%CE%BC%CE%B1%CE%BD%CE%BF%CF%82_%CF%86%CE%B1%CE%BB%CF%84%CE%B1%CE%B9%CF%84%CF%83, τελευταία είσοδος 12/05/2014

⁹⁹ Βλ. ομιλία Άννας Φαλτάιτς στην «Γιορτή του Ίωνος 2019» από την Επιτροπή Ενημερώσεως επί των Εθνικών Θεμάτων, 20/10/2019

¹⁰⁰ Η έναρξη του ένοπλου αγώνα της ΕΟΚΑ αντιμετωπίστηκε με σκεπτικισμό από μερίδα του πολιτικού κόσμου. Έτσι, σε άρθρο της εφημερίδας *Αυγή* διαβάζουμε τα ακόλουθα: «...Οι σκοπιμότητες και οι συμβιβασμοί της υψηλής υπερατλαντικής πολιτικής που και αυτός και η Συναγερμική Κυβέρνησις

κατάσταση στη μεγαλόνησο οδηγεί τους Άγγλους να συγκαλέσουν τριμερή συνδιάσκεψη στο Λονδίνο, με τη συμμετοχή και της Τουρκίας. Ο σκοπός των Άγγλων ήταν προφανής και δεν ήταν άλλος από το να βγει η Αγγλία από το επίκεντρο του προβλήματος και η προσοχή να στραφεί σε μία πιθανή ελληνοτουρκική αντιπαράθεση.

Η συμμετοχή της Ελλάδας στην τριμερή συνδιάσκεψη έγινε χωρίς όρους και ουσιαστικά αναγνώριζε την Τουρκία ως Τρίτη ενδιαφερόμενη χώρα Υπήρξαν έντονες αντιδράσεις από την αντιπολίτευση για αυτή την απόφαση. Ο Μαρκεζίνης, ως αρχηγός του Κόμματος των Προοδευτικών, ζήτησε σύγκληση του Συμβουλίου του Στέμματος, προκειμένου να χαραχθεί ενιαία πολιτική γραμμή και προέτρεψε τον Στεφανόπουλο να θέσει όρο για αναγνώριση του δικαιώματος της αυτοδιάθεσης σε εύλογο χρονικό διάστημα. Τελικά, η τριμερής συνδιάσκεψη είχε ως αποτέλεσμα τον εναγκαλισμό Αγγλίας και Τουρκίας και την απομόνωση της Ελλάδας¹⁰¹.

Αποστάσεις Καραμανλή από την κυβέρνηση Παπάγου – Θάνατος Παπάγου – Ο Καραμανλής Πρωθυπουργός

Ήδη, από τον Ιούνιο του 1955 ο βασιλιάς Παύλος, σύμφωνα με μαρτυρία του Κωνσταντίνου Καραμανλή, διαβίβασε στον τελευταίο την επιθυμία να εξεταστεί η δυνατότητα δημιουργίας διάδοχης κατάστασης από νέους ανθρώπους. Στις 2 Ιουλίου ο Καραμανλής υποβάλει την παραίτησή του από υπουργός Συγκοινωνιών και Δημοσίων Έργων με αφορμή τη σύμβαση με τη SIEMENS, παραίτηση που, όμως, δεν έγινε δεκτή. Ο Καραμανλής φρόντισε πάντως να διαχωρίσει τη θέση του με κάποιες κυβερνητικές αποφάσεις και ενέργειες. Το ίδιο διάστημα, ο Ιωάννης Βουλπιώτης απηύθυνε κατηγορίες εναντίον του υφυπουργού Συγκοινωνιών Κώστα Παπακωνσταντίνου, οι οποίες οδήγησαν τον υφυπουργό σε φυλάκιση 14 μηνών και

ετήρησαν στην περίπτωση της προσφυγής στον ΟΗΕ, αποξένωσαν την Κυπριακή υπόθεση από τους αληθινούς συμπαραστάτες της. Έριξαν τον κυπριακό λαό στην περιπέτεια των ανατινάξεων και των βομβών εκείνων που στις προκηρύξεις τους γράφουν: 'Άγγλοι! Βγάλετε από το νου σας ότι ημπορείτε να έχετε βάσεις εις μίαν Κύπρον υπόδουλον. Μία υπόδουλος Κύπρος θα είναι πάντα εναντίον σας. Μία ελευθέρα Κύπρος θα είναι πάντα μαζί σας! Ατενίζουμε προς τον βρετανικό λαό ως προς φίλο. Μισούμε όμως την κυβέρνησιν που μας εμποδίζει από του να ενωθούμε με την Ελλάδα και που προσπαθεί να μας κάνει να λησμονήσουμε ότι είμαστε Έλληνες!' Αυτές τις προκηρύξεις διανέμει η οργάνωσις ΕΟΚΑ.», βλ. εφημερίδα *Αυγή*, 14/4/1955

¹⁰¹ Βλ. Σπύρος Μαρκεζίνης, *Σύγχρονη Πολιτική Ιστορία της Ελλάδος 1936 – 1975*, εκδ. Πάπυρος, Αθήνα 1978, σελ. 65 - 66

επέτειναν το συγκρουσιακό κλίμα μέσα στους κόλπους του Ελληνικού Συναγερμού.¹⁰²

Εν τω μεταξύ, η κατάσταση της υγείας του Παπάγου χαρακτηριζόταν ως μη αναστρέψιμη. Δεδομένης της κατάστασης, ο Στέφανος Στεφανόπουλος διορίζεται Αναπληρωτής Πρωθυπουργός. Η απόφαση αυτή, που χαρακτηρίστηκε από τον Μαρκεζίνη ως «αντισυνταγματική, αντίθετη προς το δημόσιο αίσθημα και ατυχής από πάσης απόψεως», δημοσιεύθηκε στην Εφημερίδα της Κυβερνήσεως το πρωί της 4^{ης} Οκτωβρίου 1955. Λίγο πριν τα μεσάνυχτα της ίδιας μέρας ο Παπάγος αποβιώνει και ο Στεφανόπουλος, κατόπιν εντολής του βασιλιά, παραιτείται και του ανατίθεται η εντολή σχηματισμού κυβέρνησης. Παρά το γεγονός, όμως, πως η κοινοβουλευτική ομάδα του Ελληνικού Συναγερμού είχε συγκληθεί για την εκλογή νέου αρχηγού, ο βασιλιάς αναθέτει τον σχηματισμό κυβέρνησης στον Καραμανλή. Η ανάθεση της πρωθυπουργίας στον Καραμανλή αιφνιδίασε και τα κόμματα της αντιπολίτευσης, αλλά και τους βουλευτές του Ελληνικού Συναγερμού. Ωστόσο, στο παρασκήνιο, συζητιόταν αρκετό καιρό πριν ένα τέτοιο ενδεχόμενο. Ήδη, περίπου είκοσι ημέρες πριν, ο Βασιλιάς ευρισκόμενος στο Βελιγράδι προσκεκλημένος του Τίτο, είχε ζητήσει την γνώμη του Γεωργίου Ράλλη για ένα τέτοιο ενδεχόμενο. Ο Ράλλης, απαντώντας στον βασιλιά, εξέφρασε την άποψη πως «ο μόνος που μπορεί να δώσει κάποια ζωή στο κόμμα και να το ανορθώσει είναι ο Καραμανλής».¹⁰³

Είναι γεγονός πως είχαν προηγηθεί εκτεταμένες συζητήσεις ως προς τη στάση της κυβέρνησης ενώπιον των δύσκολων καταστάσεων που είχε να αντιμετωπίσει (θάνατος Παπάγου και διαδοχή, Κυπριακό). Άκρως αποκαλυπτική ως προς τις εξελίξεις ήταν και η απόρρητη έκθεση του αρχηγού της CIA Allen Dulles προς τον αδερφό του και υπουργό Εξωτερικών των ΗΠΑ J. F. Dulles, στην οποία εκφράζει την πεποίθηση πως ο Καραμανλής θα αναλάβει την πρωθυπουργία μέχρι το Νοέμβριο του 1955 και θα προσπαθήσει να καταλήξει σε μία «έντιμη λύση» για το Κυπριακό.

Ο ίδιος ο Καραμανλής, σχολιάζοντας τον τρόπο που έγινε η πρωθυπουργοποίησή του, δεν αρνήθηκε πως θα ήταν δημοκρατικότερη τυχόν επιλογή του μέσα από το κόμμα, αλλά υποστήριξε ότι από συνταγματικής άποψης ο βασιλιάς είχε τη δυνατότητα να αναθέσει την πρωθυπουργία σε οποιοδήποτε Έλληνα πολίτη, με την προϋπόθεση αυτός να εμφανιστεί ενώπιον της Βουλής προκειμένου να λάβει

¹⁰² Βλ. Ιστορία του Ελληνικού Έθνους, ό.π., σελ. 190

¹⁰³ Βλ. Σπύρος Μαρκεζίνης, ό.π., σελ. 68

ψήφο εμπιστοσύνης. Πράγματι, στις 12 Οκτωβρίου 1955 η νέα κυβέρνηση Καραμανλή θα λάβει ψήφο εμπιστοσύνης και θα ορκιστεί.¹⁰⁴

Πάντως, ο Στέφανος Στεφανόπουλος κάνοντας μία αποτίμηση των πολιτικών εξελίξεων εκείνης της εποχής αρκετά χρόνια αργότερα (1970) άφησε να εννοηθεί πως ενώ ο βασιλιάς τον καθιστούσε σχετικά με την διάδοχη κατάσταση στον Ελληνικό Συναγερμό, το ίδιο διάστημα είχε προαποφασίσει, με την καθοριστική συμβολή και της βασίλισσας Φρειδερίκης, να προχωρήσει στη λύση Καραμανλή. Η επιθυμία του Στεφανόπουλου να ακολουθηθούν οι προβλεπόμενες διαδικασίες εντός του κόμματος, αλλά και οι πολλές μυστικές συναντήσεις του βασιλιά με τον Καραμανλή έθεσαν τον Στεφανόπουλο εκτός πλάνων για τη διαδοχή του Αλέξανδρου Παπάγου και ανέδειξαν τον Κωνσταντίνο Καραμανλή σε νέο ισχυρό άνδρα του Ελληνικού Συναγερμού.¹⁰⁵

¹⁰⁴ Βλ. Ηλίας Νικολακόπουλος, «Από το τέλος του Εμφυλίου Πολέμου...», ό.π., σελ. 190 - 191

¹⁰⁵ Βλ. Σπύρος Μαρκεζίνης, ό.π. σελ. 68 - 69

Β. Η ίδρυση της Εθνικής Ριζοσπαστικής Ένωσης (Ε.Ρ.Ε.), οι μυστικές υπηρεσίες και η Εθνική Κοινωνική Οργάνωση Φοιτητών (Ε.Κ.Ο.Φ.)

Αλλαγή εκλογικού νόμου – Διάλυση Ελληνικού Συναγερμού και ίδρυση Ε.Ρ.Ε. – Εκλογές 19^{ης} Φεβρουαρίου 1956

Στις 21 Νοεμβρίου 1955 η κυβέρνηση κατέθεσε το νομοσχέδιο για την αλλαγή του εκλογικού συστήματος, το οποίο παρουσιάστηκε ως «πλειοψηφικό με περιορισμένη εκπροσώπηση της μειοψηφίας». Σύμφωνα με το νέο εκλογικό νόμο προβλεπόταν πως για να έχει το δεύτερο κόμμα δικαίωμα στη διανομή των εδρών μίας εκλογικής περιφέρειας έπρεπε να συγκεντρώσει το 15% ή το 25% σε περίπτωση συνασπισμού κομμάτων των έγκυρων ψηφοδελτίων και στην συγκεκριμένη περιφέρεια και στο σύνολο της επικράτειας. Το σύστημα αυτό ψηφίστηκε και εφαρμόστηκε χωρίς ουσιαστικά να στηρίζεται σε κανενός είδους συναίνεση. Ήταν φυσικό επακόλουθο λοιπόν η αντιπολίτευση να συγκροτήσει Λαϊκό Μέτωπο προκειμένου να διεκδικήσει τη νίκη στην επόμενη εκλογική αναμέτρηση.¹⁰⁶

Μετά την ψήφιση του νέου εκλογικού νόμου, ο πρωθυπουργός Κ. Καραμανλής ανακοίνωσε, στις 4 Ιανουαρίου 1956, την πρόθεσή του να επισπεύσει τη διεξαγωγή των εκλογών, οι οποίες προσδιορίστηκαν για τις 19 Φεβρουαρίου 1956 και ανακοίνωσε την ίδρυση νέου πολιτικού κόμματος που ονομάστηκε Εθνική Ριζοσπαστική Ένωση (ΕΡΕ). Η ΕΡΕ είχε ως κύριο κορμό τη μεγάλη πλειοψηφία των βουλευτών του Ελληνικού Συναγερμού ο οποίος αυτόματα έπαψε να υπάρχει. Προσχώρησε όμως επίσης και μια ομάδα πολιτευτών και στελεχών που προέρχονταν από τις διάφορες πτέρυγες του κόμματος Φιλελευθέρων (Ευάγγελος Αβέρωφ-Τοσίτσας, Κωνσταντίνος Τσάτσος, Γρηγόριος Κασιμάτης, Δημήτρης Μακρής κ.ά.)¹⁰⁷. Στην ομιλία της 4^{ης} Ιανουαρίου 1956, ο Κωνσταντίνος Καραμανλής προαναγγέλλει τον τερματισμό της αποστολής των δύο μεγάλων πολιτικών παρατάξεων όπως αυτές προέκυψαν από τον Εθνικό Διχασμό του 1915. Τονίζει την ανάγκη εμφάνισης νέων πολιτικών σχημάτων (όπως η ΕΡΕ), μέσα από τα οποία θα αναδεικνύονταν νέα ηγετικά στελέχη, που θα αναλάμβαναν τα ηνία της χώρας. Ο Καραμανλής, μιμούμενος τον Νικόλαο Πλαστήρα, αναφέρεται και αυτός στην «Αλλαγή» που πρέπει να έρθει στη χώρα, αυτή τη φορά μέσα από μία «ειρηνική

¹⁰⁶ Βλ. Ηλίας Νικολακόπουλος, «Από το τέλος του Εμφυλίου Πολέμου...», ό.π., σελ. 192

¹⁰⁷ Βλ. στο ίδιο, σελ. 198 και Ηλίας Νικολακόπουλος, *Η Καχεκτική Δημοκρατία*, ό.π., σελ. 186

επανάσταση»¹⁰⁸. Εκτός ΕΡΕ παρέμεινε η ως τότε ηγεσία του Συναγερμού, δηλαδή ο Στέφανος Στεφανόπουλος (ο οποίος πολιτεύτηκε με δικό του συνδυασμό στον νομό Ηλείας, χωρίς όμως να εκλεγεί) και ο Π. Κανελλόπουλος (ο οποίος πάντως εντάχθηκε στους συνδυασμούς της ΕΡΕ και εκλέχτηκε ως ανεξάρτητος συνεργαζόμενος βουλευτής στην Αχαΐα. Η ΕΡΕ αποτελούσε έτσι μετεξέλιξη του Συναγερμού, με ριζική όμως αλλαγή της ηγετικής του ομάδας και ιδιαίτερο τονισμό εκείνων ακριβώς των σημείων που συνιστούσαν την πρωτοτυπία του σε σχέση με τις έως τότε εκφράσεις της αντιβενιζελικής παράταξης¹⁰⁹.

Στις εκλογές της 19 Φεβρουαρίου 1956, η ΕΡΕ απέσπασε την κοινοβουλευτική πλειοψηφία, η διασφάλιση της οποίας στηρίχθηκε στον εκλογικό νόμο, που δεν επέτρεψε ουσιαστικά στην Δημοκρατική Ένωση να κερδίσει τις εκλογές έχοντας λάβει ποσοστό μεγαλύτερο από αυτό της ΕΡΕ¹¹⁰.

Προεκλογική περίοδος και δραστηριοποίηση Ι.Δ.Ε.Α.

Η προεκλογική περίοδος της αναμέτρησης μεταξύ ΕΡΕ και Δημοκρατικής Ένωσης έχει πολύ μεγάλο ενδιαφέρον, γιατί καταδεικνύει, για δεύτερη φορά μετά το κίνημα της 30^{ης} Μαΐου 1951, την ύπαρξη εντός του στρατού αξιωματικών, οι οποίοι ήταν διατεθειμένοι να αναλάβουν δράση προκειμένου να διασφαλίσουν την επικράτηση της Δεξιάς, αλλά και να επέμβουν σε περίπτωση επικράτησης της Δημοκρατικής Ένωσης. Το γεγονός ότι η Δημοκρατική Ένωση περιελάμβανε και την ΕΔΑ είχε σε εγρήγορση τον κρατικό και παρακρατικό μηχανισμό.

Κυρίαρχο ρόλο στην προσπάθεια αποφυγής μίας ενδεχόμενης νίκης της Δημοκρατικής Ένωσης κατείχε ο ΙΔΕΑ. Ο ΙΔΕΑ και οι πρακτικές του απασχολούσαν κατά καιρούς την αντιπολίτευση. Στις 14 Μαΐου 1955 είχε συζητηθεί στη Βουλή, ύστερα από επερώτηση του Κωνσταντίνου Μητσοτάκη για τις προαγωγές και αποστρατείες ανώτατων αξιωματικών, ο ρόλος του ΙΔΕΑ και πόσο αυτός καθορίζει τις κρίσεις στο στράτευμα. Στη συζήτηση αυτή ο βουλευτής του ΔΚΕΛ (Δημοκρατικό Κόμμα Εργαζόμενου Λαού) Γιώργος Γρηγορίου είχε αναφερθεί σε τρεις διαφορετικές τάσεις εντός του ΙΔΕΑ. Η πρώτη αφορούσε τους πιο δραστήριους

¹⁰⁸ Βλ. Σπύρος Λιναρδάτος, *Από τον Εμφύλιο στη Χούντα*, τόμος Β΄, 1952-1957, εκδ. Το Βήμα Βιβλιοθήκη, Αθήνα 2009, σελ. 478-479

¹⁰⁹ Βλ. Ηλίας Νικολακόπουλος, *Η Καχεκτική Δημοκρατία*, ό.π, σελ. 186 και Βλ. Ηλίας Νικολακόπουλος, «Από το τέλος του Εμφυλίου Πολέμου...», ό.π., σελ. 198

¹¹⁰ Βλ. Ηλίας Νικολακόπουλος, *Η Καχεκτική Δημοκρατία* ό.π, και Ηλίας Νικολακόπουλος, «Από το τέλος του Εμφυλίου Πολέμου...», ό.π., σελ. 202

και ακραίους αξιωματικούς, κάνοντας ειδική αναφορά σε έναν από αυτούς, ο οποίος, σύμφωνα με τον βουλευτή, επεδίωκε να γίνει ο «Νάσερ της Ελλάδας», φωτογραφίζοντας, από την εποχή εκείνη ακόμα, τον Γεώργιο Παπαδόπουλο, μετέπειτα επικεφαλής του στρατιωτικού πραξικοπήματος της 21^{ης} Απριλίου 1967. Η δεύτερη τάση είναι πιο μετριοπαθής, γιατί περιελάμβανε αξιωματικούς που διέκριναν πως ο ελληνικός λαός στην πλειοψηφία του στήριζε τον κοινοβουλευτισμό. Τέλος, στην τρίτη τάση ανήκαν αξιωματικοί οι οποίοι δεν θα είχαν πρόβλημα να συνεργαστούν με οποιαδήποτε νέα κυβέρνηση διαδεχόταν αυτήν του Ελληνικού Συναγερμού¹¹¹.

Τον Γιώργο Γρηγορίου ήρθε να επιβεβαιώσει μερικά χρόνια αργότερα, το 1968, μέσα από την εφημερίδα *Ελεύθερος Κόσμος* που εξέδιδε, ο Σάββας Κωνσταντόπουλος. Σύμφωνα με τον Κωνσταντόπουλο, ο Παπαδόπουλος είχε αναλάβει δράση από το 1956, όταν αστικά κόμματα, όπως ήταν τα κεντρώα, συνεργάστηκαν με την Αριστερά. Ήταν πεποίθηση του Παπαδόπουλου πως τέτοιες ενέργειες θα οδηγούσαν σε εσωτερική κρίση¹¹².

Πρώτη διετία κυβέρνησης Ε.Ρ.Ε. – Εξορία Μακαρίου στις Σεϋχέλλες – Αμφισβήτηση Καραμανλή

Η νέα κυβέρνηση της ΕΡΕ είχε από την πρώτη μέρα της θητείας της πολύ δύσκολο έργο να φέρει εις πέρας. Ήδη από τον Οκτώβριο του 1955 είχαν ξεκινήσει συνομιλίες μεταξύ του Μακάριου και Βρετανού κυβερνήτη της Κύπρου Τζον Χάρτνινγκ. Στόχος του Καραμανλή ήταν η παραχώρηση φιλελεύθερου συντάγματος και η διαβεβαίωση για μελλοντική άσκηση του δικαιώματος αυτοδιάθεσης, χωρίς όμως ακριβή χρονικό προσδιορισμό¹¹³. Οι συνομιλίες τελικά ναυάγησαν. Ο Σπύρος Μαρκεζίνης απέδωσε την αποτυχία των συνομιλιών στην απροθυμία της κυβέρνησης Καραμανλή να αναλάβει οποιαδήποτε έντονη πρωτοβουλία από τη μία και στην ζοφερή κινητικότητα του Μακαρίου από την άλλη. Ο συνδυασμός αυτός προκάλεσε τη βίαιη αντίδραση των Βρετανών, η οποία οφειλόταν και στα ανθελληνικά αισθήματα του Βρετανού υπουργού Εξωτερικών Άντονι Ήντεν. Οι Βρετανοί συνέλαβαν και εξόρισαν τον

¹¹¹ Βλ. Σπύρος Λιναρδάτος, *Από τον Εμφύλιο στη Χούντα*, τόμος Β', 1952-1957, εκδ. Το Βήμα Βιβλιοθήκη, Αθήνα 2009 σελ. 326-327

¹¹² Στο ίδιο, σελ. 504

¹¹³ Βλ. Ηλίας Νικολακόπουλος, *Η Καχεκτική Δημοκρατία*, ό.π, σελ. 186 και Όθων Τσουνάκος, «Από την άνοδο της Ένωσης Κέντρου στην δικτατορία, 1963-1967», *Ιστορία του Ελληνικού Έθνους*, τόμος ΙΣΤ, εκδ. Εκδοτικής Αθηνών, Αθήνα 2000, σελ. σελ. 218

Μακάριο στις Σεϋχέλλες, μαζί με τον Μητροπολίτη Κηρυναίας Κυπριανό, τον ιερέα Σταύρο Παπαγαθαγγέλλου και τον Κύπριο πατριώτη Πολύκαρπο Ιωαννίδη¹¹⁴.

Ο Καραμανλής συμβουλευτήκε τους πρώην πρωθυπουργούς και βολιδοσκόπησε τον Σοφοκλή Βενιζέλο για το ενδεχόμενο μίας κυβερνητικής συνεργασίας. Ο Βενιζέλος όμως θεωρούσε πως η κρισιμότητα της κατάστασης απαιτούσε ευρύτερη συνεργασία, που θα περιελάμβανε και τον Γεώργιο Παπανδρέου και τον Κωνσταντίνο Τσαλδάρη. Ο Καραμανλής δεν έδωσε συνέχεια στην πιθανότητα ευρύτερης συνεργασίας και προχώρησε σε εσωτερικές αλλαγές στην κυβέρνηση προκειμένου να αντιστρέψει το κλίμα. Απομάκρυνε τον Σπύρο Θεοτόκη από υπουργό Εξωτερικών, στη θέση του τοποθέτησε τον Ευάγγελο Αβέρωφ και κατηγόρησε την αντιπολίτευση ότι ουδέποτε είχε τολμήσει να ανακινήσει το Κυπριακό. Η αντίδραση του Βενιζέλου ήταν οξύτατη και αμφισβήτησε ανοιχτά τον Καραμανλή λέγοντας πως «εστερείτο πολιτικής επί του Κυπριακού»¹¹⁵.

Ο Βενιζέλος επιθυμούσε διακαώς την απομάκρυνση και την ανατροπή του Καραμανλή, αφού είχε στείλει υπόμνημα στον βασιλιά με το οποίο του διεμήνυε πως ήταν διατεθειμένος να υποστηρίξει μία κυβέρνηση προερχόμενη από την ΕΡΕ αρκεί να μην μετείχε ο Καραμανλής σε αυτή. Οι διαθέσεις του Βενιζέλου απέναντι στον αρχηγό της ΕΡΕ συνέπιπταν με αυτές ορισμένων ανθρώπων του παλατιού, με τους οποίους ο Καραμανλής είχε έρθει σε σύγκρουση. Οι συνομιλίες μεταξύ ΕΡΕ και Κόμματος Φιλελευθέρων για την αλλαγή του εκλογικού νόμου ήταν μία πρώτη ένδειξη πως υπήρχε περίπτωση η χώρα να οδηγηθεί σε εκλογές σύντομα. Ο νέος εκλογικός νόμος καθιέρωνε σύστημα ενισχυμένης αναλογικής, η οποία διέφερε πάντως από αυτή του 1951. Με το προτεινόμενο εκλογικό σύστημα διαφώνησε ο Γ. Ράλλης και αποχώρησε από την ΕΡΕ. Ο Ράλλης πίστευε πως μέσω του νέου εκλογικού συστήματος θα επιτρεπόταν στην ΕΔΑ να αναδειχθεί αξιωματική αντιπολίτευση, ενώ αποχώρησε και ο Π. Παπαληγούρας, κατηγορώντας τον Καραμανλή για αυταρχική διακυβέρνηση. Το ίδιο δρόμο με τους Ράλλη και Παπαληγούρα ακολούθησαν ακόμα δέκα τρεις βουλευτές της ΕΡΕ.

¹¹⁴ Βλ. Σπύρος Μαρκεζίνης, ό.π. σελ. 75

¹¹⁵ Στο ίδιο, σελ. 78

Το Α' Πανσπουδαστικό Συνέδριο και το Κυπριακό Ζήτημα

Οι αγώνες του φοιτητικού κινήματος ξεκινούν ουσιαστικά από το 1955-1956 με τον προβληματισμό να στρέφεται γύρω από το ζήτημα των διδασκτρων. Το 1956-1957 χαρακτηρίζεται από την συζήτηση γύρω από την τρίτη εξεταστική περίοδο και το φθινόπωρο του 1957 οι συνθήκες είναι ώριμες για την διεξαγωγή του Α' Πανσπουδαστικού Συνεδρίου, προσπάθεια σύγκλισης του οποίου είχε γίνει και στη διάρκεια του καθεστώτος της 4^{ης} Αυγούστου, χωρίς όμως επιτυχία. Στο συνέδριο αυτό επιχειρήθηκε μία σφαιρική εξέταση των φοιτητικών προβλημάτων, όπως οι συνθήκες διαβίωσης και σπουδών, τα δίδακτρα, οι εγγραφές, τα προγράμματα, τα βιβλία και θέματα που αφορούσαν τις Γραμματείες, τη Σύγκλητο και τους καθηγητές. Επιπλέον, ζητήθηκε η επέκταση των υποτροφιών σε όλους τους φοιτητές που συγκέντρωναν βαθμό από 6,5 και άνω, η παροχή ιατροφαρμακευτικής περίθαλψης, η δημιουργία Αθλητικού Φοιτητικού Κέντρου και η συνεργασία του ελληνικού φοιτητικού κινήματος με την Διεθνή Φοιτητική Ένωση (IUS)¹¹⁶.

Στο Α' Πανσπουδαστικό Συνέδριο συζητήθηκε και το θέμα της Κύπρου, όπου γίνεται λόγος για «αυτοδιάθεση»¹¹⁷ σε μία εποχή που ο Μακάριος, με την επιστροφή

¹¹⁶ Βλ. Χρήστος Λάζος, *Το Ελληνικό Φοιτητικό Κίνημα 1821-1973, κοινωνικοί και πολιτικοί αγώνες*, εκδ. Γνώση, Αθήνα 1987, σελ. 322 – 324

¹¹⁷ Είναι γεγονός, πως το ζήτημα του αγώνα της ΕΟΚΑ εναντίον των Άγγλων κατακτητών στην Κύπρο είχε συγκινήσει και αγγίξει το σύνολο της νεολαίας, όπως φάνηκε και στις διαδηλώσεις που έλαβαν χώρα στην Αθήνα το 1955. Σε αυτές τις διαδηλώσεις συμμετείχαν νεολαίοι από την ΕΡΕ, την ΕΔΑ την Ένωση Κέντρου και γενικά από όλο το πολιτικό φάσμα της Ελλάδας. Ωστόσο, το ΑΚΕΛ δεν τασσόταν υπέρ της ένοπλης, ανταρτικής δράσης, των σαμποτάζ και των εχθροπραξιών, που μόνο «ζημιά», όπως υποστήριζε, μπορούσαν να προκαλέσουν στον εθνικοαπελευθερωτικό αγώνα και ήταν υπέρ του ενιαίου, μαζικού, ανοικτού αγώνα που θα προερχόταν από μαζική, λαϊκή κινητοποίηση. Το ΑΚΕΛ δημοσιοποιεί τη στάση του απέναντι στην ένοπλη δράση της ΕΟΚΑ με ανακοίνωσή του στην εφημερίδα-επίσημο όργανο του κόμματος *Δημοκράτης*: «Απέναντι στους «Διγενήδες» και την ΕΟΚΑ που ξεφύτρωσε σαν συνέχεια της δημαγωγίας και κυπροκαπηλείας, η θέση μας είναι καθαρή: Τα πυροτεχνήματα και οι απειλές δεν είναι σοβαρά πράγματα. Εκείνοι που τα ενέπνευσαν παίζουν το παιχνίδι του ιμπεριαλισμού. Πάνε να σκεπάσουν την προδοσία και το ξεπούλημα της κυπριακής εθνικής μας υπόθεσης με τυχολογισμούς. Εκείνοι που παρασύρθηκαν από αγνό πατριωτισμό σε τέτοιες περιπέτειες γίνονται θύματα, και πολύ σύντομα θα αντιληφθούν την πλάνη τους», βλ. Σοφία Αργυρίου, *Το εθνικό κίνημα των Ελληνοκυπρίων κατά την περίοδο της Αγγλοκρατίας 1945-1960*, Διδακτορική Διατριβή, Πάντειο Πανεπιστήμιο, Αθήνα, 2014, σελ. 423. Επιπλέον, το ΑΚΕΛ καταδικάζει τη βία, «η οποία μπορεί να αποβεί μοιραία για τον εθνικό σκοπό», βλ. εφημερίδα *Ελευθερία*, φύλλο 2/4/1055. Το γεγονός ότι ο Γεώργιος Γρίβας, επικεφαλής της ΕΟΚΑ, είχε υπάρξει και ηγέτης της αντικομμουνιστικής οργάνωσης Χ, κατά την διάρκεια της κατοχής της Ελλάδας από τους Γερμανούς, ήταν και ο βασικός λόγος που στις 26 Απριλίου 1955 ο ραδιοφωνικός σταθμός του ΚΚΕ, με έδρα το Βουκουρέστι, μεταδίδει άρθρο του Νίκου Ζαχαριάδη, μέσω του οποίου το ΚΚΕ αποκηρύσσει τον αγώνα της ΕΟΚΑ και αποκαλύπτει την ταυτότητα του Γ. Γρίβα στους Άγγλους, βλ. περ. Πρώτη Γραμμή, τ. 10, Ιούνιος 1988, σελ. 17 και Σοφία Αργυρίου, *Το εθνικό κίνημα των Ελληνοκυπρίων κατά την περίοδο της Αγγλοκρατίας 1945-1960*, Διδακτορική Διατριβή, Πάντειο Πανεπιστήμιο, Αθήνα, 2014, σελ. 425. Τη γραμμή ΚΚΕ-Ζαχαριάδη δεν ακολούθησε, ωστόσο η ΕΔΑ, η οποία «ασπαζόταν την ηρωική αντίσταση του Διγενή και των συναγωνιστών του», στάση με την οποία συντάχθηκε το ΚΚΕ

του από τις Σεϋχέλλες, εγκατέλειπε το αίτημα της συντριπτικής πλειοψηφίας των Ελλήνων σε Ελλάδα και Κύπρο και έκανε λόγο για ανεξάρτητο κράτος.

Εκλογές 11^{ης} Μαΐου 1958 – Νίκη Ε.Ρ.Ε. – Συνθήκη Ζυρίχης – Σύνδεση με Ε.Ο.Κ.

Δεδομένων των συνθηκών ο Κωνσταντίνος Καραμανλής, ζήτησε διάλυση της βουλής και την διεξαγωγή εκλογών. Οι εκλογές διεξήχθησαν στις 11 Μαΐου 1958 και βρήκαν νικήτρια την παράταξη της ΕΡΕ με 41,2%, έναντι 24,4% της δεύτερης ΕΔΑ.¹¹⁸ Μετά την αποχώρηση των Α. Αποστολίδη, Γ. Ράλλη και Π. Παπαληγούρα επιτελικό ρόλο στη νέα κυβέρνηση διαδραματίζουν ο Κωνσταντίνος Τσάτσος, ο Ευάγγελος Αβέρωφ και ο Δημήτριος Μακρής¹¹⁹.

Πρώτη και άμεση προτεραιότητα της νέας κυβέρνησης ήταν η αντιμετώπιση του Κυπριακού, δεδομένου ότι οι διπλωματικές προσπάθειες για την επίλυσή του είχαν οδηγηθεί σε αδιέξοδο. Τον Ιούνιο του 1958 η Μεγάλη Βρετανία παρουσίασε ως σχέδιο λύσης του Κυπριακού μια τριπλή διοίκηση από Έλληνες, Τούρκους και Βρετανούς, γνωστή και ως «σχέδιο Μακμίλλαν», από το όνομα του Βρετανού πρωθυπουργού Χάρολντ Μακμίλλαν. Αυτή η λύση έβαζε για μία ακόμα φορά τους Τούρκους σε θέση ισότιμου συνομιλητή. Ο Μακάριος, έχοντας αλλάξει στάση μετά την επιστροφή του από τις Σεϋχέλλες, μιλάει τώρα για ανεξάρτητη Κύπρο και όχι για Ένωση με την Ελλάδα. Η Βρετανία, αλλά και η ελληνική και τουρκική κυβέρνηση

μετά την διαγραφή του Ζαχαριάδη, βλ. Σοφία Αργυρίου, *Το εθνικό κίνημα των Ελληνοκυπρίων κατά την περίοδο της Αγγλοκρατίας 1945-1960*, Διδακτορική Διατριβή, Πάντειο Πανεπιστήμιο, Αθήνα, 2014, σελ. 425. Παρ' όλα αυτά, ο Γ. Γρίβας δεν έκανε διακρίσεις όσο αφορούσε τους συμμετέχοντες στον αγώνα και είναι χαρακτηριστικό ότι για προδοτική στάση των κομμουνιστών μίλησε στις προκηρύξεις του το 1958 και όχι κατά την έναρξη του αγώνα. Ένα χαρακτηριστικό απόσπασμα μίας από τις προκηρύξεις του Γ. Γρίβα είναι το ακόλουθο: «Πολλές φορές διεκηρύξαμε ότι δεν κάμνουμε ούτε κομματικών ούτε ταξικών αγώνων, αλλά εθνικοαπελευθερωτικών. Δεν μας ενδιαφέρει η κομματική ιδεολογία του καθενός. Μας ενδιαφέρει μόνον όλοι να είναι πατριώτεςκαι να συνενώσουν μαζί μας τες δυνάμεις τους για να διώξουμε τον δυνάστην, πολεμώντας τον με όλα τα όπλα που έχουμε στη διάθεσι μας. Γιατί ο εχθρός δεν φεύγει από το νησί μας με τες ανοησίες που λέγει το ΑΚΕΛ, με αγώνα ειρηνικό..... ενιαίο.....παλλαϊκό.....δημοκρατικό και άλλα τέτοια κουρουφέξαλα και φυλλάδες που γεμίζουν από μελάνι», ενώ σε άλλη προκήρυξη αναφέρει τα εξής: «Όταν σήκωσα το λάβαρο του εθνικού μας κινήματος κάλεσα στον στίβο της παλαιίστρας ΟΛΟΥΣ ΑΝΕΞΑΙΡΕΤΩΣ κοινωνικών ή πολιτικών φρονημάτων. Ο Αγώνας ήτο κοινός και ΔΙΚΑΙΩΜΑ ΟΛΩΝ. Την επομένην, όμως, ξαφνικά ακούσαμε μαζί με τη φωνή των Άγγλων και την φωνήν της αριστεράς παρατάξεως, η οποία μας απεκάλει «βαρελλότους» και «ψευδοδιγενήδες». Τους προδότας αυτούς τους περιφρονήσαμε και κοιτάξαμε να κτυπήσουμε τον κατακτητήν». Είναι, ωστόσο γεγονός, πως πολλοί υποστηρικτές του ΑΚΕΛ δεν ακολούθησαν την κομματική γραμμή και είτε εντάχθηκαν στην ΕΟΚΑ είτε παρέιχαν βοήθεια και καταφύγιο στα μέλη της, βλ. Σοφία Αργυρίου, *Το εθνικό κίνημα των Ελληνοκυπρίων κατά την περίοδο της Αγγλοκρατίας 1945-1960*, Διδακτορική Διατριβή, Πάντειο Πανεπιστήμιο, Αθήνα, 2014, σελ. 424

¹¹⁸ Βλ. Ηλίας Νικολακόπουλος, «Από το τέλος του Εμφυλίου Πολέμου...», ό.π., σελ. 199

¹¹⁹ Βλ. Σπύρος Μαρκεζίνης, ό.π., σελ. 81

βλέπουν θετικά αυτήν την προοπτική.¹²⁰ Τελικά, στις 19 Φεβρουαρίου 1959 υπογράφεται η Συνθήκη της Ζυρίχης για την Κύπρο, μία συνθήκη η οποία για πολλούς θεωρήθηκε, λόγω των δικαιωμάτων που αναγνωρίστηκαν στην τουρκοκυπριακή πλευρά, ως μία νίκη των Τούρκων, απέναντι στην επιθυμία της πλειοψηφίας του κυπριακού λαού, που ήταν η ένωση με την Ελλάδα¹²¹.

Εκτός της επίλυσης του Κυπριακού όσο το δυνατό πιο σύντομα και με υψηλό κόστος, η κυβέρνηση Καραμανλή είχε στραφεί και στην Σύνδεση της Ελλάδας με την Ευρωπαϊκή Κοινότητα (ΕΟΚ). Ο προσανατολισμός της Ελλάδας προς την ΕΟΚ οριστικοποιήθηκε κατά την επίσημη επίσκεψη του Κ. Καραμανλή στη Βόννη τον Νοέμβριο του 1958. Η σύσφιξη των διμερών οικονομικών σχέσεων μεταξύ Ελλάδας και Γερμανίας, που είχαν αρχίσει να αναπτύσσονται από το 1953, συνέβαλε σημαντικά στην οριστική επιλογή της σύνδεσης με την ΕΟΚ. Η επιλογή αυτή βασίστηκε στον προσανατολισμό της ελληνικής οικονομίας προς τις οικονομίες των χωρών μελών της ΕΟΚ, με αντίστοιχη αποδυνάμωση της αμερικανικής οικονομικής παρουσίας. Επιπλέον, αντανakλούσε την ταχύρρυθμη αναπτυξιακή δυναμική που είχε αποκτήσει η ελληνική οικονομία κατά την προηγούμενη περίοδο, καθώς και τις πρώτες προσπάθειες οικονομικού προγραμματισμού που αποτυπώθηκαν στο πρώτο πενταετές πρόγραμμα οικονομικής ανάπτυξης που υιοθέτησε η κυβέρνηση την άνοιξη του 1959. Βασικοί άξονες της οικονομικής πολιτικής που ακολούθησαν οι κυβερνήσεις Καραμανλή ήταν η νομισματική σταθερότητα, ο αναπροσανατολισμός της ελληνικής οικονομίας με ενίσχυση της βιομηχανικής παραγωγής και η πραγματοποίηση μεγάλων έργων υποδομής¹²².

Το κέντρο μετά τις βουλευτικές εκλογές του 1958 και η θέση του απέναντι στην ΕΔΑ

Οι κυβερνητικές επιλογές στον τομέα της εσωτερικής πολιτικής, όπως αυτές διαμορφώθηκαν και σταθεροποιήθηκαν από τα μέσα του 1959, οδήγησαν σε ασφυκτικό πολωτικό κλίμα, φέρνοντας μνήμες της δεκαετίας του 1940¹²³. Εξάλλου, η περίοδος από τις δημοτικές εκλογές του 1959 μέχρι τις βουλευτικές εκλογές του 1961

¹²⁰ Βλ. Ηλίας Νικολακόπουλος, *Η Καχκετική Δημοκρατία*, ό.π.,σελ. 186 και Ηλίας Νικολακόπουλος, «Από το τέλος του Εμφυλίου Πολέμου...», ό.π., σελ. 252-253

¹²¹ Βλ. Σπύρος Μαρκεζίνης, ό.π., σελ. 81-82

¹²² Βλ. Ηλίας Νικολακόπουλος, «Από το τέλος του Εμφυλίου Πολέμου...», ό.π., σελ. 200

¹²³ Βλ. στο ίδιο, σελ. 261 και Ηλίας Νικολακόπουλος, *Η Καχκετική Δημοκρατία*, ό.π, σελ. 186

χαρακτηρίζεται από την πολυδιάσπαση που επικρατούσε στον χώρο του Κέντρου, με αποτέλεσμα, ελλείψει ενός ισχυρού κεντρώου πόλου, να μεγαλώνει η πόλωση μεταξύ της ΕΡΕ και της ΕΔΑ.

Το Κέντρο, για μία ακόμη φορά στην ιστορία του βρίσκεται διασπασμένο, έχοντας να επιλέξει ανάμεσα στα δύο στρατόπεδα. Το Κέντρο εκφραζόταν από τρεις τάσεις. Η πρώτη εξ αυτών εκφραζόταν κυρίως από τον Γεώργιο Παπανδρέου και το Αγροτικό Κόμμα του Αλ. Μπαλτατζή και είχε σαφείς προσανατολισμούς προς την κυβερνητική παράταξη¹²⁴. Κύριος λόγος της ασθενούς αυτής σύμπλευσης ΕΡΕ – Γεωργίου Παπανδρέου ήταν η πιο θετική στάση που κράτησε ο τελευταίος όσον αφορά τις Συμφωνίες Ζυρίχης – Λονδίνου¹²⁵.

Η δεύτερη τάση εκφραζόταν από τον Σοφοκλή Βενιζέλο, ο οποίος υιοθετώντας θέσεις περί σύσφιξης των σχέσεων Ελλάδας – ΕΣΣΔ, αλλά και προοπτικής νομιμοποίησης του ΚΚΕ, προσέγγισε περισσότερο την ΕΔΑ. Στην προσπάθειά του να διευρύνει αυτόν τον πόλο, ο Σ. Βενιζέλος προσέγγισε τον Γεώργιο Γρίβα, ο οποίος, γνωστός από τη δράση του στον απελευθερωτικό αγώνα της ΕΟΚΑ στην Κύπρο, είχε ιδρύσει το φθινόπωρο του 1960 την Κίνηση Εθνικής Αναδημιουργίας (ΚΕΑ)¹²⁶. Το κόμμα αυτό θα μπορούσαμε να το χαρακτηρίσουμε εφήμερο. Ο Γεώργιος Γρίβας, με την ίδρυση της ΚΕΑ, στόχευε στην ανάληψη της εξουσίας στην Ελλάδα και στην εφαρμογή μίας πολιτικής, η οποία θα οδηγούσε, σύμφωνα με τον Γεώργιο Γρίβα, στην οριστική λύση του κυπριακού ζητήματος, προς όφελος του ελληνισμού¹²⁷.

Πιο ανανεωτική και απαλλαγμένη από το κεντρώο δίπολο Παπανδρέου – Βενιζέλου εμφανιζόταν η τρίτη τάση, εκφρασμένη από νεότερα στελέχη του Κέντρου, όπως ο Κ. Μητσοτάκης και ο Γ. Μαύρος. Έτσι, τον Φεβρουάριο του 1960 συγκροτείται η Νέα Πολιτική Κίνηση (ΝΠΚ) ή ομάδα των δέκα, με βουλευτές από το Κόμμα Φιλελευθέρων, το ΔΚΕΛ, την ΕΛΚ (Ένωση Λαϊκών Κομμάτων), αλλά και ανεξάρτητους βουλευτές¹²⁸. Εν τω μεταξύ, η ΕΔΑ ακολουθούσε επιλογές που την

¹²⁴ Βλ. Ηλίας Νικολακόπουλος, *Η Καχεκτική Δημοκρατία*, ό.π και Κωνσταντίνος Σβολόπουλος, «Η διεθνής θέση της Ελλάδας, 1955-1967», *Ιστορία του Ελληνικού Έθνους*, τόμος ΙΣΤ, εκδ.Εκδοτικής Αθηνών, Αθήνα 2000, σελ. 261

¹²⁵ Βλ. Ηλίας Νικολακόπουλος, «Από το τέλος του Εμφυλίου Πολέμου...», ό.π., σελ. 201

¹²⁶ Βλ. Ηλίας Νικολακόπουλος, *Η Καχεκτική Δημοκρατία*, ό.π και Κωνσταντίνος Σβολόπουλος, «Η διεθνής θέση της Ελλάδας...», ό.π., σελ. 263

¹²⁷ Βλ. <http://www.kathimerini.gr/720535/opinion/epikairothta/arxeio-monimes-sthles/49-xronia-prin-17vi1961>, τελευταία είσοδος 6/7/2014

¹²⁸ Βλ. Ηλίας Νικολακόπουλος, *Η Καχεκτική Δημοκρατία*, ό.π και Κωνσταντίνος Σβολόπουλος, «Η διεθνής θέση της Ελλάδας...», ό.π., σελ. 261 - 262

μετέτρεπαν ουσιαστικά περισσότερο σε νόμιμη έκφραση του ΚΚΕ, παρά σε έναν ισχυρό δημοκρατικό πόλο¹²⁹. Η τάση «κομμουνιστοποίησης» της ΕΔΑ έγινε σαφής με την μυστική συμμετοχή επτά βουλευτών της και κάποιων στελεχών της στο 8^ο Συνέδριο του ΚΚΕ, που έλαβε χώρα στην Ρουμανία, το καλοκαίρι του 1961¹³⁰.

Η ΕΔΑ αντιπολίτευση – Ίδρυση Γενικής Διεύθυνσης Εθνικής Ασφάλειας – Εμφάνιση αντικομμουνιστικών οργανώσεων

Το κύριο στοιχείο των εκλογών του 1958 ήταν σαφώς η ανάδειξη της ΕΔΑ σε αξιωματική αντιπολίτευση. Τα εμφυλιακά διχαστικά πάθη έκαναν εκ νέου την εμφάνισή τους μετά από εννέα δύσκολα χρόνια, τουλάχιστον ως προς το ζήτημα του κατευνασμού των εντάσεων και της λήθης. Το θέμα της πόλωσης δέσποζε απόλυτα σε όλες τις πολιτικές επιλογές της περιόδου και σε μεγάλο βαθμό καθόρισε την τάση επιστροφής σε αυταρχικότερες μορφές διακυβέρνησης στα ζητήματα εσωτερικής πολιτικής. Ήδη, από τις εκλογές του Φεβρουαρίου 1956 η ΚΥΠ είχε εκδηλώσει την ανησυχία της για το γεγονός ότι η Δημοκρατική Ένωση είχε λάβει περισσότερες ψήφους από την ΕΡΕ, παρά το γεγονός ότι η τελευταία αναδείχθηκε νικήτρια αυτής της εκλογικής αναμέτρησης. Οι προτάσεις της ΚΥΠ για την αντιμετώπιση του «κομμουνιστικού κινδύνου» αφορούν την διαφώτιση του ελληνικού λαού, τη δημιουργία εθνικιστικών οργανώσεων και τον εκτοπισμό των «επικίνδυνων» στελεχών του παράνομου ΚΚΕ. Μάλιστα, στην ίδια έκθεση, η ΚΥΠ εκτιμά πως σε περίπτωση επικράτησης της ΔΕ θα καταργούνταν τα έκτακτα μέτρα (Ν. 375 περί κατασκοπείας και Ν. 509 περί εκτοπισμών) και θα παρείχετο γενική αμνηστία¹³¹.

Το μεγάλο ποσοστό που έλαβε η ΕΔΑ στις εκλογές του Μαΐου 1958 και η ανάδειξή της σε αξιωματική αντιπολίτευση οδήγησαν την ΚΥΠ στην υποβολή δύο νέων εκθέσεων, τον Μάιο και τον Νοέμβριο του ίδιου έτους. Οι εκθέσεις αυτές αφορούν την εκτίμηση της κατάστασης όπως αυτή διαμορφώθηκε μετά το εκλογικό αποτέλεσμα του 1958 και περιλαμβάνει και μέτρα τα οποία θα έπρεπε, κατά την ΚΥΠ, να ληφθούν. Ο χαρακτήρας των μέτρων αυτών είναι προληπτικός και κατασταλτικός. Ωστόσο, η ΚΥΠ θεωρεί πως οι δημοτικές εκλογές του Απριλίου 1959

¹²⁹ Βλ. Ηλίας Νικολακόπουλος, «Από το τέλος του Εμφυλίου Πολέμου...» ό.π., σελ. 201

¹³⁰ Βλ. Ηλίας Νικολακόπουλος, *Η Καχεκτική Δημοκρατία*, ό.π. και Κωνσταντίνος Σβολόπουλος, «Η διεθνής θέση της Ελλάδας...», ό.π., σελ. 262

¹³¹ Βλ. Παύλος Αποστολίδης, *Μυστική δράση, Υπηρεσίες Πληροφοριών στην Ελλάδα*, εκδ. Παπαζήση, Αθήνα 2015, σελ. 148 - 149

έδωσαν πιο θετικά μηνύματα. Σε αυτό είχε παίξει σημαντικό ρόλο η εξάμηνη αναβολή των δημοτικών εκλογών, γεγονός που είχε ως αποτέλεσμα να κερδίσει χρόνο η ΕΡΕ, να επέλθει η επίλυση του Κυπριακού με την υπογραφή των Συμφωνιών Ζυρίχης – Λονδίνου και να φανούν και τα πρώτα αποτελέσματα της κυβερνητικής διαφώτισης του λαού εναντίον της ΕΔΑ¹³². Η όλη επιχείρηση της ΚΥΠ είχε ως αρχιτέκτονα τον Στρατηγό Αλέξανδρο Νάτσινα, επικεφαλής της Ειδικής Συμβουλευτικής Επιτροπής, η οποία είχε συσταθεί από τις 20 Ιουλίου του 1958¹³³. Η παραπάνω επιτροπή είχε ως σκοπό να προχωρήσει «εις τον σχεδιασμόν, την κατεύθυνσιν, τον συντονισμόν και τον έλεγχον απασών των ενεργειών εθνικής προπαγάνδας». Την επιτροπή αυτή στελέχωναν ο διευθυντής της ΚΥΠ Αλέξανδρος Νάτσινας, οι δημοσιογράφοι Σάββας Κωνσταντόπουλος, Νικόλαος Βέρρος και Δ. Πουλάκος, ο διευθυντής προγράμματος του ΕΙΡ Άγγελος Προκοπίου, ο πρόεδρος της Ενώσεως Θεατρικών Συγγραφέων Γ. Ασημακόπουλος, ο δικηγόρος Άρης Σεραφετινίδης και ο Αντισυνταγματάρχης της ΚΥΠ Κ. Μητρέλης¹³⁴. Η Επιτροπή εργάστηκε επί πέντε μήνες και ασχολήθηκε με τον προγραμματισμό της «εθνικής» προπαγάνδας. Εντούτοις, διαπιστώθηκε η έλλειψη εκτελεστικού οργάνου, ρόλο τον οποίο ανέλαβε η Υπηρεσία Ειδικών Μελετών (ΥΕΜ) της ΚΥΠ, με επικεφαλής τον Κ. Μητρέλη αρχικά και από το 1959 τον Γεώργιο Παπαδόπουλο. Τη χρησιμοποίηση της ΥΕΜ σε αυτό το ρόλο είχε αποφασίσει η Επιτροπή Υπουργών, με επικεφαλής τον Νάτσινα¹³⁵. Η Επιτροπή Υπουργών αποτελείτο από μέρος του υπουργικού συμβουλίου και συστήθηκε ένα μήνα πριν την Ειδική Συμβουλευτική Επιτροπή, τον Ιούνιο του 1958. Σκοπός της ήταν «η μελέτη των μεθόδων και των πάσης φύσεως μέτρων διά την αποτελεσματικήν αντιμετώπισιν της κομμουνιστικής δραστηριότητας, της κομμουνιστικής προπαγάνδας και των εκ τούτων προκαλουμένων κινδύνων». Αρχικά μέλη της ήταν οι υπουργοί Εξωτερικών (Ευ. Αβέρωφ), Προεδρίας (Κων. Τσάτσος) και Εργασίας (Αρ. Δημητράτος), ο υφυπουργός Εσωτερικών και Δημ. Τάξης (Ευ. Καλαντζής), ο διευθυντής της ΚΥΠ (Αλ. Νάτσινας) κι ο δημοσιογράφος Σάββας Κωνσταντόπουλος, μετέπειτα εκδότης του *Ελεύθερου Κόσμου*¹³⁶.

¹³² Στο ίδιο, σελ. 149

¹³³ Βλ. Σωτήρης Ριζάς, *Η Ελληνική Πολιτική μετά τον Εμφύλιο*, Αθήνα 2008, σελ. 219

¹³⁴ Για τη συσχέτιση των μηχανισμών του αντικομμουνιστικού κράτους της περιόδου εκείνης με την σύγχρονή μας βλ. *Η Εφημερίδα των Συντακτών*, 20-4-14, άρθρο του «Ιού» με τίτλο «*Διαφώτιση*» και «*Ψυχολογικός Πόλεμος*» το 1960, <http://archive.efsyn.gr/?p=191086>, τελ. είσοδος 24/06/2015

¹³⁵ Βλ. Παύλος Αποστολίδης, ό.π., σελ. 151

¹³⁶ Βλ. <http://archive.efsyn.gr/?p=191086>, τελ. είσοδος 24/06/2015

Η ίδρυση της Ε.Κ.Ο.Φ. (Εθνική Κοινωνική Οργάνωση Φοιτητών) και ο ρόλος του κρατικού μηχανισμού

Στο τεχνικό πεδίο, στη διεξαγωγή της αντικομμουνιστικής προπαγάνδας, μαζί με την ΥΕΜ, έδρασαν η Ελληνική Επιμορφωτική Εταιρεία, και η Διεύθυνση Πληροφοριών του υπουργείου Προεδρίας, με πολιτικό προϊστάμενο τον υφυπουργό Τρύφωνα Τριανταφυλλάκο, μετέπειτα υπουργό Δημοσίων Έργων του καθεστώτος της 21^{ης} Απριλίου¹³⁷. Η Ελληνική Επιμορφωτική Εταιρεία, ιδρυθείσα ήδη από τον Σεπτέμβριο του 1957, φιλοδοξούσε να αποτελέσει βασική πηγή πληροφοριών σχετικά με θέματα που αφορούσαν τον κομμουνισμό γενικότερα. Για το λόγο αυτό, εκτός από την άμεση συνεργασία που είχε με την Γενική Διεύθυνση Τύπου και Πληροφοριών, εξασφάλισε και την συνδρομή της USIS (United States Information Service). Κατά τη διετή δράση της η Εταιρεία δημιούργησε ένα «ειδικό αρχείο Τύπου» και ένα αρχείο για τα «Σωματεία κατά κατηγορίαν», με σκοπό την προσέλκυση ιδιωτικών φορέων στον αντικομμουνιστικό αγώνα. Το 1959, με την ευκαιρία της συμπλήρωσης δέκα ετών από το τέλος του Εμφυλίου Πολέμου, η Εταιρεία διοργάνωσε ψηφίσματα, δημόσιες συζητήσεις και διαγωνισμό δοκιμίου. Ωστόσο, η δράση της Εταιρείας σταματά το 1959-60 με κύριες αιτίες της παύσης της λειτουργίας της τον θάνατο του προέδρου και του αντιπροέδρου της και την ελλιπή χρηματοδότησή της¹³⁸. Το 1960 η Διεύθυνση Πληροφοριών αναβαθμίστηκε σε αυτοτελή υπηρεσία, την Υπηρεσία Πληροφοριών με επικεφαλής τον απόστρατο στρατηγό Νικόλαο Γωγούση¹³⁹.

Το ΓΕΕΘΑ από την πλευρά του, δραστηριοποιείται ως κύριος φορέας θεμάτων προπαγάνδας και λήψης μέτρων κατά του κομμουνισμού το 1960¹⁴⁰. Στις 30 Αυγούστου 1960 συγκροτείται η Δευτεροβάθμια Συντονιστική Επιτροπή με πρόεδρο τον Α/ΓΕΕΘΑ Αθανάσιο Φροντιστή και μέλη τους αρχηγούς ΓΕΣ, Αστυνομίας και Χωροφυλακής, τον διευθυντή της ΚΥΠ και τον επικεφαλής της Υπηρεσίας Πληροφοριών του υπουργείου Προεδρίας. Αρμοδιότητά της ήταν «να θέτη τας γενικάς γραμμάς συντονισμού των υπηρεσιών εις τον τομέα των Πληροφοριών και της Διαφωτίσεως».

¹³⁷ Βλ. <http://archive.efsyn.gr/?p=191086>, τελ. είσοδος 01/07/2015

¹³⁸ Βλ. Ιωάννης Στεφανίδης, *Η Δημοκρατία δυσχερής; Η ανάπτυξη των μηχανισμών του «αντικομμουνιστικού αγώνος» 1958-1961*, Μνήμων, 29, 2008, σελ. 224-225

¹³⁹ Βλ. <http://archive.efsyn.gr/?p=191086>, τελ. είσοδος 01/07/2015

¹⁴⁰ Βλ. Παύλος Αποστολίδης, ό.π., σελ. 152

Αξιοσημείωτο είναι το γεγονός πως ο μετέπειτα επικεφαλής του καθεστώτος της 21^{ης} Απριλίου, Γεώργιος Παπαδόπουλος, διαδραμάτισε σημαντικό ρόλο στη λειτουργία αυτού του μηχανισμού, αφού πέραν του ότι ήταν επικεφαλής της ΥΕΜ από το 1959, το 1961 γίνεται γραμματέας της Δευτεροβάθμιας Συντονιστικής Επιτροπής¹⁴¹. Η ΥΕΜ είναι λοιπόν η αιχμή του δόρατος της κυβέρνησης προκειμένου να τεθεί σε εφαρμογή το σχέδιο της εθνικής προπαγάνδας, υπό την ανησυχία περαιτέρω ισχυροποίησης της ΕΔΑ. Στην ΥΕΜ δημιουργήθηκε Ειδικό Γραφείο Ενημέρωσης για την αντικομμουνιστική προπαγάνδα, συντάσσοντας σε καθημερινή βάση δελτία που αφορούσαν την πορεία του εγχειρήματος.

Το φοιτητικό κίνημα δεν θα μπορούσε να μην απασχολήσει τον κρατικό μηχανισμό, προκειμένου αυτός να δημιουργήσει τις προϋποθέσεις ώστε να σταματήσει η κυριαρχία της ΕΔΑ στα πανεπιστήμια. Στην ΠΑ.Σ.Π.Ε (Πάντειος Σχολή Πολιτικών Επιστημών, νυν Πάντειο Πανεπιστήμιο), φοιτούσαν φοιτητές (Κωνσταντίνος Πλεύρης, Γρηγόρης Μιχαλόπουλος) οι οποίοι είχαν αναπτύξει κάποια συνδικαλιστική δράση εντός του πανεπιστημίου με την δημιουργία της Εθνικής Φοιτητικής Ένωσης Παντείου (ΕΦΕΠ)¹⁴². Μάλιστα, ο Γ. Μιχαλόπουλος εξέδιδε στην Πάντειο το περιοδικό *Νέοι Άνθρωποι*¹⁴³ και ακολούθως έγινε στενός συνεργάτης στην εφημερίδα της ΕΚΟΦ *Ηχώ των Σπουδαστών*¹⁴⁴. Ανάμεσα σε αυτούς ήταν και φοιτητές άλλων σχολών, οι οποίοι δεν καλύπτονταν ιδεολογικά από την ΕΚΟΦ και επιθυμούσαν την αποσύνδεση με την ΕΡΕ, όπως ο Τηλέμαχος Κόμπης, ο Δημήτρης Δημόπουλος, ο Σπύρος Μανωλόπουλος, ο Παναγιώτης Κουτράκος, ο Σπύρος Σταθόπουλος¹⁴⁵, ο Φαναριώτης Καναβός και άλλοι¹⁴⁶.

Αυτή η ομάδα φοιτητών εντάσσεται στην Εθνική Ριζοσπαστική Ένωση Νέων (ΕΡΕΝ), αλλά ταυτόχρονα συχνάζει και έρχεται σε επαφή με τον Κωνσταντίνο Μανιαδάκη, υπουργό Ασφαλείας κατά την διάρκεια του καθεστώτος της 4^{ης} Αυγούστου 1936, ο οποίος τους δέχεται και σπíti του. Άλλες προσωπικότητες της πολιτικής εκείνης της εποχής με τις οποίες έρχονται σε επαφή πολλοί δεξιοί ή

¹⁴¹ Βλ. <http://archive.efsyn.gr/?p=191086>, τελ. είσοδος 01/07/2015

¹⁴² Βλ. Κώστας Πλεύρης, *Γεγονότα 1965-1977, Τα άγνωστα παρασκήνια*, εκδ. Ήλεκτρον, Αθήνα 2009, σελ. 21 - 22

¹⁴³ Βλ. εφημερίδα *Ηχώ των Σπουδαστών*, Ιανουάριος 1961, αρ. φύλλου 14-15

¹⁴⁴ Βλ. εφημερίδα *Ηχώ των Σπουδαστών*, Φεβρουάριος-Μάρτιος 1961, αρ. φύλλου 16-17

¹⁴⁵ Συνέντευξη με Κώστα Πλεύρη 20/02/2015

¹⁴⁶ Βλ. Κώστας Πλεύρης, ό.π., σελ. 21 - 22

εθνικιστές φοιτητές είναι ο Παναγιώτης Πιπινέλης, ο Κατσούλος και ο Μιχάλης Κλης¹⁴⁷.

Παρατηρούμε πως υπάρχει ήδη πριν την ΕΚΟΦ μία βάση στελεχών πάνω στην οποία θα μπορούσε να στηριχτεί η υπό ίδρυση οργάνωση. Πριν την ίδρυση της ΕΚΟΦ είχε γίνει μία προσπάθεια έκδοσης ενός φοιτητικού, αντικομμουνιστικού εντύπου, του *Σπουδαστικού Κόσμου*. Παρά το γεγονός πως η προσπάθεια δεν προχώρησε, οι φοιτητές που ασχολήθηκαν με αυτό το εγχείρημα αποτέλεσαν την βάση για την στελέχωση της ΕΚΟΦ. Σημαντικό ρόλο προς αυτήν την κατεύθυνση έπαιξε και το Σπουδαστικό Τμήμα της Γενικής Ασφάλειας¹⁴⁸, οι αστυνομικοί του οποίου εντόπιζαν και στρατολογούσαν φοιτητές οι οποίοι επιθυμούσαν να ασχοληθούν με τα φοιτητικά κοινά στο πλαίσιο μίας αντικομμουνιστικής εθνικόφρονος φοιτητικής οργάνωσης¹⁴⁹.

Στις 14 Δεκεμβρίου 1959 επρόκειτο να επισκεφθεί την Ελλάδα ο τότε πρόεδρος των ΗΠΑ Ντουάιτ Αϊζενχάουερ. Με αφορμή αυτή την επίσκεψη, φοιτητικοί σύλλογοι ανέλαβαν πρωτοβουλία και εξέδωσαν ένα εξασέλιδο φυλλάδιο με το οποίο καλωσόριζαν τον Αμερικανό πρόεδρο, παρουσιάζοντάς τον ως *«ηγέτη των ελευθέρων λαών, στο πρόσωπο του οποίου τα νιάτα της Ελλάδος βλέπουν σήμερα την έκφρασι των δημοκρατικών αρχών που στην πατρίδα μας πρωτογεννήθηκαν»*. Το φυλλάδιο αυτό το υπογράφουν η Εθνική Παμφοιτητική Ένωση, ο Σύλλογος Φοιτητών ΑΣΟΕΕ, ο Σύλλογος Σπουδαστών Παντείου Σχολής, ο Σπουδαστικός Σύλλογος Εθνικού Μετσοβείου Πολυτεχνείου, ο Σύλλογος Σπουδαστών Ανωτάτης Γεωπονικής Σχολής, ο Σύλλογος Σπουδαστών Ανωτάτης Βιομηχανικής Σχολής, η Εθνική Φοιτητική Ένωση Κυπρίων και ο Σύλλογος Βορειοηπειρωτικής Φοιτητικής Νεολαίας¹⁵⁰.

Σύμφωνα με τη μαρτυρία του Κ. Πλεύρη στα μέσα Μαΐου του 1959, συναντήθηκαν στο σπίτι του Μποδοσάκη στην Κηφισιά ο Κωνσταντίνος Καραμανλής, ο Σάββας Κωνσταντόπουλος και ο Κώστας Πλεύρης, ως εκπροσώπων

¹⁴⁷ Στο ίδιο, σελ. 24 και εφημερίδα *Το Βήμα* της 8^{ης} Ιουλίου 1964, όπου γίνεται αναφορά σε μία συγκέντρωση νεολαίας της ΕΡΕ στα γραφεία του κόμματος με ομιλητή τον Κ. Μανιαδάκη.

¹⁴⁸ Το Σπουδαστικό Τμήμα Γενικής Ασφάλειας ιδρύθηκε το 1958 και αποτελούσε μέρος των μέσων πίεσης που διέθετε η κυβέρνηση της ΕΡΕ προς τους Αριστερούς αρχικά, αλλά και τους Κεντρώους στην συνέχεια.

¹⁴⁹ Βλ. Χρήστος Πουλιάνας, *Εθνική Κοινωνική Οργάνωση Φοιτητών (ΕΚΟΦ): Πρακτικές και πολιτική ιδεολογία του δεξιού εξτρεμισμού στην μετεμφυλιακή Ελλάδα (1960-67)*, Μεταπτυχιακή Διπλωματική Εργασία, Εθνικό και Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών, Αθήνα 2017, σελ. 55-56

¹⁵⁰ Βλ. φυλλάδιο με τίτλο *«Ο ηγέτης των ελεύθερων λαών επισκέπτεται την πατρίδα μας»*, Συλλογή Γεωργίου Χατζόπουλου, φάκελος 1, υποφάκελος 3, αρχείο ΕΜΙΑΝ

τον φοιτητικό χώρο και έχοντας καταθέσει τα πολιτικά του διαπιστευτήρια με τη δράση του ως φοιτητής μέχρι εκείνη τη στιγμή¹⁵¹. Ο Κ. Πλεύρης, μιλώντας για αυτήν την συνάντηση, υποστήριξε πως η πρωτοβουλία ανήκε στον Γεώργιο Παπαδόπουλο, επικεφαλής της ΥΕΜ και ήταν και ο ίδιος παρών. Η συνάντηση αυτή είχε ως στόχο και τελικό αποτέλεσμα την δημιουργία μίας εθνικόφρονος φοιτητικής παράταξης, η οποία θα οργάνωνε τους εθνικόφρονες φοιτητές και θα αποτελούσε ανάχωμα στην άνοδο της επιρροής της ΕΔΑ στην σπουδάζουσα νεολαία. Αποφασίστηκε η άμεση μηνιαία χρηματοδότηση από την ΚΥΠ¹⁵². Την προεδρία της ΕΚΟΦ ανέλαβε ο Παύλος Μανωλόπουλος¹⁵³, ενώ ο ίδιος ο Πλεύρης παρέμεινε στις τάξεις της ΕΚΟΦ στο Πάντειο, στο πλευρό του Λουκά Παπαγγελή, επιφανούς στελέχους της ΕΚΟΦ¹⁵⁴.

Το 1959 ιδρύθηκε η Εθνική Κοινωνική Οργάνωσις Φοιτητών (ΕΚΟΦ¹⁵⁵), η οποία επισήμως ήταν «υπερκομματική», όπως θα δούμε στη συνέχεια, ουσιαστικά όμως υπήρξε ο φοιτητικός βραχίονας της ΕΡΕ.

Η ΕΚΟΦ Αθηνών εμφανίστηκε με διακήρυξη της, στις 9 Δεκεμβρίου του 1959, λίγους μήνες μετά τη συνάντηση που έλαβε χώρα στο σπίτι του Μποδοσάκη και στις 8 Ιανουαρίου 1960, υπέβαλλε το καταστατικό της στο Πρωτοδικείο, που αναγνωρίστηκε με την απόφαση 17306/1960. Το καταστατικό υπέβαλε στο Πρωτοδικείο ο δικηγόρος Άρης Σεραφετινίδης, ο οποίος υπήρξε μέλος της Ειδικής Συμβουλευτικής Επιτροπής του 1958, όπως αναφέρθηκε πιο πάνω¹⁵⁶. Σύμφωνα με το 2^ο άρθρο του καταστατικού της ΕΚΟΦ Αθηνών, σκοποί της οργανώσεως ήταν η παροχή «παντοειδούς βοήθειας εις τους φοιτητάς-σπουδαστάς», η «δι' επιστημονικών μεθόδων ανάπτυξης των ελληνικών κοινωνικών και οικονομικών θεσμών και προβλημάτων» και η μέριμνα «διά την προώθησιν και επίλυσιν των διαφόρων φοιτητικών και εθνικών ζητημάτων». Στο τρίτο άρθρο του Καταστατικού, η ΕΚΟΦ επιθυμώντας να πείσει πως η όποια δράση της θα είναι σύμφωνη με τον νόμο, δεσμεύεται να κινηθεί «εντός των πλαισίων των κειμένων νόμων» τονίζοντας πως η δράση της θα βασιστεί στις εκδόσεις «βιβλίων, φυλλαδίων, δελτίων και

¹⁵¹ Συνέντευξη με Κώστα Πλεύρη 17/06/2015

¹⁵² Στο ίδιο, 04/06/2015

¹⁵³ Βλ. Χρήστος Πουλιάνας, *Εθνική Κοινωνική Οργάνωσις Φοιτητών (ΕΚΟΦ): Πρακτικές και πολιτική ιδεολογία του δεξιού εξτρεμισμού στην μετεμφυλιακή Ελλάδα (1960-67)*, Μεταπτυχιακή Διπλωματική Εργασία, Εθνικό και Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών, Αθήνα 2017, σελ. 54

¹⁵⁴ Συνέντευξη με Κώστα Πλεύρη 20/02/2015

¹⁵⁵ Βλ. Γιώργος Αλεξιάτος, *Σημειώσεις για την ιστορία των φασιστικών κινήσεων στην Ελλάδα (Μέρος 3ο)*, στο <https://www.ektosgrammis.gr/website/simeioseis-gia-tin-istoria-ton-fasistikon-kiniseon-stin-ellada-meros-2o>, τελευταία είσοδος 04/03/2013

¹⁵⁶ Βλ. σελ. 58 στην παρούσα διατριβή

περιοδικών» «διαλέξεων, ραδιοφωνικών ομιλιών ή προβολών». Ωστόσο, το τρίτο άρθρο του Καταστατικού δίνει τη δυνατότητα στο Διοικητικό Συμβούλιο της οργάνωσης να κάνει χρήση «παντός άλλου μέσου διά την επιτυχίαν των σκοπών του Σωματείου», αφήνοντας έτσι ανοιχτό το ενδεχόμενο να προσφύγει στον βίαιο ακτιβισμό, όταν αυτός κριθεί απαραίτητος για την επίτευξη των σκοπών της οργάνωσης. Το άρθρο τέσσερα ορίζει ως έμβλημα της οργάνωσης τις δύο χιαστί τιθέμενες δάδες με την επωνυμία «Εθνική Κοινωνική Οργάνωσις Φοιτητών» να τις περιστοιχίζει¹⁵⁷.

Ο Αντρέας Λεντάκης, έχοντας ζήσει τα φοιτητικά πράγματα της εποχής, παρουσιάζεται πεπεισμένος πως η κυβέρνηση της ΕΡΕ, στην προσπάθειά της να ελέγξει στους σπουδαστικούς μηχανισμούς και να αποφύγει τις κατηγορίες για ανάμιξη, τόσο της ίδιας, όσο και της αστυνομίας σε φοιτητικά ζητήματα οργάνωσε μέσα από τον μηχανισμό του κόμματος μία φοιτητική κίνηση η οποία με τη δική της βοήθεια θα πρόβαλε τις ιδέες και τις απόψεις της κυβέρνησης. Ο ίδιος υποστηρίζει πως κατά πρώτον υπήρχαν καθοδηγητές μέσα από τον κρατικό μηχανισμό που είχε εδραιώσει η ΕΡΕ (ΚΥΠ, Υπουργείο Προεδρίας) και οι οποίοι διαδραμάτιζαν σημαντικό ρόλο και κατά δεύτερον πολλά μέλη της ΕΚΟΦ είχαν ήδη σχέση με το κόμμα της ΕΡΕ. Την άποψη αυτή τη στήριξε στο γεγονός πως τόσο ο Σ. Πανουσάκης, γενικός γραμματέας της ΕΚΟΦ και ιδρυτικό στέλεχος της οργάνωσης, ήταν ταυτόχρονα και μέλος της ΕΡΕΝ, όσο και ο Κ. Τσίλιγιάννης της ΕΚΟΦ Θεσσαλονίκης ήταν επιφανές στέλεχος της ΕΡΕΝ Θεσσαλονίκης. Αναφέρει επίσης, πως όλα τα μέλη της οργάνωσης είχαν κάποιους δεσμούς με την ΕΡΕΝ¹⁵⁸.

Η εφημερίδα Αυγή στέκεται ιδιαίτερα σε μία ισχυρή προσωπικότητα για την ΕΡΕ και την δεξιά γενικότερα, τον Νικόλαο Φαρμάκη¹⁵⁹. Η εφημερίδα παρουσιάζει τον Φαρμάκη ως έναν από τους ανθρώπους που στήριξαν την δημιουργία της ΕΚΟΦ και έπαιξαν καθοδηγητικό ρόλο ως προς τα υπόλοιπα μέλη της οργάνωσης. Η Αυγή σημειώνει πως «μετά τη δημιουργία των παρακρατικών νεοφασιστικών οργανώσεων

¹⁵⁷ Βλ. Χρήστος Πουλιάνας, ό.π. σελ. 67-68

¹⁵⁸ Βλ. Αντρέας Λεντάκης, *Παρακρατικές Οργανώσεις και 21η Απριλίου*, εκδ. Καστανιώτη, Αθήνα 1975, σελ. 158 και 197

¹⁵⁹ Ο Ν. Φαρμάκης, ως βουλευτής της ΕΡΕ, κατέθεσε ένα νομοσχέδιο για την Ανώτατη Εκπαίδευση που προέβλεπε τον θεσμό του Γενικού Διευθυντή – Συντονιστή καταργώντας την αυτοτέλεια των Πανεπιστημίων, βλ. εφημερίδα *Αυγή* 12/09/1963. Σύμφωνα με τον Λεντάκη ο θεσμός αυτός ήταν πρόδρομος του θεσμού των κυβερνητικών επιτρόπων όπως αυτός εφαρμόστηκε από το καθεστώς της 21^{ης} Απριλίου, βλ. Αντρέας Λεντάκης, ό.π., σελ. 135.

*Εθνική Νεολαία, Αντικομμουνιστική Σταυροφορία*¹⁶⁰, *Εθνική Κοινωνική Δράσις, Πανελλήνιος Ένωσις Ελπιδοφόρων Νέων και Νεανίδων, Εθνική Κοινωνική Εξόρμησις κ.ά.*, που δρουν και είναι οργανωμένες κατά στρατιωτικό τρόπο, εμφανίστηκε, στους φοιτητικούς πλέον χώρους η ΕΚΟΦ (8 Ιανουαρίου 1960)»¹⁶¹. Η εφημερίδα παρουσιάζει ως οργανωτή τον Άγγελο Προκοπίου, ο οποίος παραχωρεί στην ΕΚΟΦ το γραφείο του στην οδό Ακαδημίας 64. Η ΕΚΟΦ παρ' όλα αυτά δεν δείχνει να έχει τη δυναμική να κυριαρχήσει πλήρως στο φοιτητικό σώμα. Τότε κάνει την εμφάνισή του για πρώτη φορά στην Ελλάδα ο Αμερικανός Σέρμαν Μίλλερ, στέλεχος της Κου Κλουξ Κλαν. Ο Μίλλερ καταπιάνεται με την οργάνωση της νεολαίας της ΕΡΕ, αποδυναμώνει την ΕΚΟΦ, αναδιοργανώνει τις «παρακρατικές» οργανώσεις νεολαίας και προχωρεί στο πλάνο δράσης της νεολαίας ενόψει των εκλογών του 1961¹⁶².

Σύμφωνα με την Αυγή, ο Μίλλερ έρχεται για δεύτερη φορά στην Ελλάδα τις παραμονές των εκλογών του 1961. Αυτή τη φορά ήρθε ως μέλος επιτροπής αποτελούμενης από Γερμανούς, Ολλανδούς, Βέλγους, Αμερικάνους και Γάλλους. Σκοπός της επιτροπής ήταν να τεθούν οι βάσεις για μία «ενιαία φασιστική οργάνωση»

¹⁶⁰ Η *Αντικομμουνιστική Σταυροφορία* είχε επικεφαλής τον Α. Θωμόπουλο, ο οποίος είχε διακηρύξει ενυπόγραφα πως ήταν διατεθειμένος να βάλει τα χέρια του ακόμα και με αίμα προκειμένου να επιτύχουν οι σκοποί της κυβέρνησης της ΕΡΕ. Μάλιστα, ο στρατηγός Γωγούσης, ειδικός σύμβουλος της Υπηρεσίας Πληροφοριών, είχε αποστείλει επιστολή προς τον υφυπουργό προεδρίας με το οποίο ενέκρινε την δράση της οργάνωσης και σχολίαζε την επερώτηση βουλευτών στη Βουλή για την *Αντικομμουνιστική Σταυροφορία*, σε συνδυασμό με άρθρο πολωνικής εφημερίδας για την εν λόγω οργάνωση ως εξής: «*Το δημοσίευμα της πολωνικής εφημερίδος εν συνδυασμό με την επερώτησιν αριστερών βουλευτών περί εμφανίσεως νεοφασισμού εν Ελλάδι, δημιουργεί την εντύπωσιν νέας οργανωμένης προσπάθειας προς υπονόμευσιν του ηθικού του λαού και αποθάρρυνσιν των αντιδράσεων κατά της κομμουνιστικής δραστηριότητος*». Επιπλέον, στην επιστολή αυτή ο Γωγούσης αναφέρει πως σκοπός της Αντικομμουνιστικής Σταυροφορίας ήταν «*η διά νομίμων μέσων εξύψωσις των ιδανικών της πατρίδος, η πνευματική διαπαιδαγώγησις του λαού, η καταπολέμησις του κομμουνισμού και η παροχή συνδρομής προς τας πολιτικές και στρατιωτικές αρχάς και τα Σώματα Ασφαλείας κατά τυχόν κομμουνιστικού κινδύνου*». Τέλος, προκειμένου ο υφυπουργός να έχει μία πλήρη εικόνα, ο Γωγούσης προχωράει και στην περιγραφή του σήματος της οργάνωσης, το οποίο είναι κυκλικό και «*εντός του κύκλου φέρει νεκροκεφαλήν υπερθεν δύο οστών χιαστί και υπερθεν αυτής το σημείον του Σταυρού*». Εξάλλου, στο υπ' αριθμόν Ι22 υπηρεσιακό σημείωμα, ο στρατηγός Γωγούσης εκπροσωπώντας την Υπηρεσία Πληροφοριών, ζήτησε από την Διεύθυνση Οικονομικών Υπηρεσιών την χορήγηση χαρτιού προκειμένου να τυπωθεί η εφημερίδα της Αντικομμουνιστικής Σταυροφορίας *Εθνικών Φως*. Ωστόσο, ο επικεφαλής της οργάνωσης, Α. Θωμόπουλος, ήταν και υποστηρικτής του Γ. Γρίβα, γεγονός που τον οδήγησε στην διαγραφή του από την ΕΡΕ και την διακοπή της οικονομικής βοήθειας για την έκδοση του *Εθνικού Φωτός*. Ο Θωμόπουλος, θέλοντας να υπερασπιστεί τη δράση του προκειμένου να συνεχιστεί η χρηματοδότηση της εφημερίδας, έστειλε επιστολή στον στρατηγό Γωγούση, το περιεχόμενο της οποίας είναι ιδιαίτερα αποκαλυπτικό για τις μεθόδους που ακολούθησε η ΕΡΕ προκειμένου να κερδίσει τις εκλογές του 1961. Αποκαλύπτει λοιπόν πως στις εκλογές κινδύνευσαν να φυλακιστούν προκειμένου να βοηθήσουν την ΕΡΕ να εκλεγεί κυβέρνηση, ομολογώντας ουσιαστικά πως είχαν προβεί σε ενέργειες μη νόμιμες, προσθέτοντας πως πολλοί αναγκάστηκαν να βάψουν τα χέρια τους με αίμα για την επίτευξη του στόχου τους. Τελικά ο Θωμόπουλος διεγράφη από την ΕΡΕ και το 1963 προσχώρησε στο Κόμμα των Προοδευτικών, βλ. έκθεση του Γ. Μπέρτσου, Ειδικού Συμβούλου του Υφυπουργού Προεδρίας, Γ. Μυλωνά, την 1^η Απριλίου 1964, Αρχείο Τρύφωνος Τριανταφυλλάκου, Ελληνικό Λογοτεχνικό και Ιστορικό Αρχείο (Ε.Λ.Ι.Α.)

¹⁶¹ Βλ. εφημερίδα *Αυγή*, 17/3/1963

¹⁶² Στο ίδιο, 17/3/1963

νεολαίας. Αρχηγός θα οριζόταν ένας από τους βουλευτές της ΕΡΕ και συγκεκριμένα, ένας εκ των Φαρμάκη, Βαρβιτσιώτη, Παπαδάκη, Τρικούπη και Αλ. Καραμανλή. Τελικά, ορίστηκε αρχηγός ο Βαρβιτσιώτης, ο οποίος προσπάθησε να διαλύσει την ΕΚΟΦ και στη θέση της να δημιουργήσει μία ενιαία *Εθνική Νεολαία*, ωστόσο το σχέδιό του στέφθηκε με αποτυχία. Αυτή η αποτυχία είναι που στέλνει για δεύτερη φορά τον Μίλλερ στην Αθήνα και συγκεκριμένα στην οδό Αμερικής, όπου βρίσκεται το γραφείο του Φαρμάκη. Η *Αυγή* μας πληροφορεί πως εκεί πραγματοποιήθηκε ευρεία σύσκεψη μεταξύ Σέρμαν Μίλλερ, διεθνών φασιστών και Ελλήνων, για την οργάνωση της φασιστικής νεολαίας στην Ελλάδα. Προβάλλεται ο Φαρμάκης. Δυναμικό στοιχείο για τη νεολαία της ΕΡΕ και τις παρακρατικές οργανώσεις¹⁶³.

Παρά τις αντιδράσεις της εφημερίδας *Καθημερινή*, η οποία τόνιζε πως ο Κ. Καραμανλής δεν επιθυμούσε δυναμικές λύσεις στο ζήτημα της νεολαίας¹⁶⁴, η άποψη του Φαρμάκη επικράτησε. Η εφημερίδα της ΕΚΟΦ, *Ηχώ των σπουδαστών*, υποδέχτηκε το αποτέλεσμα με πανηγυρικό τρόπο υποστηρίζοντας πως «η ελληνική νεολαία, υπό την ηγεσίαν ενός δυναμικού και εμπνευσμένου νέου μαχητού είναι βέβαιον, θα δοξασθή και πάλιν εις την πρωτοπορίαν των ιερών εθνικών μας αγώνων. Εκ των δυναμικωτέρων οδηγών της νέας γενιάς, ο αγωνιστής βουλευτής κ. Ν. Φαρμάκης ηγείται μίας πανελληνίου σταυροφορίας, πλαισιούμενος από χιλιάδας νέους, οι οποίοι εις το πρόσωπόν του θαυμάζουν έναν εμπνευσμένο ηγέτη, ικανό να τους οδηγήσει μαχητικά σε νέους δρόμους εθνικών θριάμβων»¹⁶⁵. Στις συγκεντρώσεις νέων που πραγματοποιεί ο Φαρμάκης τονίζει πως «είναι αναγκαίο η σημερινή νέα γενιά να μορφωθεί επί της κομμουνιστικής δράσεως εις τον τόπο μας». Αποτέλεσμα τέτοιων ομιλιών ήταν επεισόδια όπως αυτό που έλαβε χώρα στις 6/3/1963 στον κινηματογράφο *Ιρις*, όπου κατά τη διάρκεια της γενικής συνέλευσης των μελών του συλλόγου της Νομικής ένας εκοφίτης φοιτητής απευθυνόμενος σε δημοκρατικούς φοιτητές τους είπε παρουσία αστυνομικών: «Εμείς θα σας φάμε. Ο τέταρτος γύρος θα γίνει από μάς» ή απειλές εις βάρος καθηγητών που στράφηκαν

¹⁶³ ό.π., 17/3/1963

¹⁶⁴ Σε άρθρο της *Καθημερινής* με τίτλο *Περί τα φοιτητικά* διαβάζουμε τα ακόλουθα: «...Διότι η όλη πολιτεία της ηγεσίας του Κέντρου αποτελεί τον πλέον επικίνδυνον στρατολόγον του κομμουνισμού. Διά των αχαρακτήριστων επιθέσεων της εναντίον του θρόνου, διά της πράγματι εγκληματικής αναμοχλεύσεως των παθών του Διχασμού, διά της υπούλου διαβρώσεως του κύρους των θεσμών, επέτυχε να ισοσταθμισθεί ηθικώς με την κομμουνιστικήν επίθεσιν κατά των θεσμών. Τώρα, περισσότερον από κάθε άλλην φοράν, ο φοιτητικός κόσμος έχει τη δυνατότητα να θέση καλοπίστως τα αιτήματά του. Μακράν από την οχλαγωγίαν των δρόμων, χωρίς περιττάς φωνασκίας...», βλ. εφημερίδα *Καθημερινή*, 15/4/1962

¹⁶⁵ Βλ. εφημερίδα *Αυγή*, 17/3/1963

εναντίον της ΕΚΟΦ, όπως έγινε με καθηγητές της Παντείου, που απειλήθηκαν με απόλυση¹⁶⁶.

Μέσα σε αυτά τα πλαίσια έλαβε χώρα η δημιουργία και η ίδρυση της ΕΚΟΦ, η οποία, πάντως, προβάλλονταν ως μια ανανεωτική και υπερκομματική κίνηση που θα άνοιγε νέους δρόμους για την επίλυση των προβλημάτων των φοιτητών, ενώ ταυτόχρονα, είχε και έντονο αντικομμουνιστικό χαρακτήρα. Σύμφωνα με τον Παύλο Μανωλόπουλο, πρώτο πρόεδρο της ΕΚΟΦ Αθηνών, «το μονοπώλιο το οποίο παρουσίαζε τότε η Αριστερά ήταν εκείνο το οποίο οδήγησε τους μη αριστερούς φοιτητές να δημιουργήσουν μία φοιτητική δύναμη η οποία να ήταν χωρίς κομματική ταυτότητα»¹⁶⁷. Τα στελέχη της ΕΚΟΦ ήταν συνδικαλιστές εκλεγμένοι μέσα από τα φοιτητικά συνέδρια, τα οποία γίνονταν με πρωτοβουλία των προηγούμενων φοιτητικών διοικήσεων που ήταν όλες αριστερές σε ποσοστό 90%¹⁶⁸. Ιδρυτικά μέλη της ΕΚΟΦ Αθηνών ήταν οι παρακάτω: Παύλος Μανωλόπουλος, Σωτήρης Πανουσάκης, Λουκάς Παπαγγελής, Αλέξανδρος Ρωσσέτης, Χάρης Καρατζάς, Άγγελος Μπρατάκος, Αχιλλέας Τρύφωνας, Δημήτριος Κορέλλας, Ανέστης Πετρόπουλος, Γεώργιος Ορφανουδάκης, Γεώργιος Πνευματικός, Γεώργιος Κράγκαρης, Στυλιανός Βλαχόπουλος, Αυγουστίνος Βιτζηλαίος, Γεώργιος Μίχος, Ιωάννης Πατσογιάννης, Παναγιώτης Φωτέας, Παύλος Γερογιάννης, Παναγιώτης Σκεμπέας και Βασίλειος Τζούμας. Το πρώτο συμβούλιο αποτελείτο από τον Παύλο Μανωλόπουλο (Πρόεδρος), τον Σωτήρη Πανουσάκη (γενικός γραμματέας), τον Άγγελο Μπρατάκο (α' αντιπρόεδρος), τον Λουκά Παπαγγελή (β' αντιπρόεδρος) και τον Χάρη Καρατζά (ταμίας).

Ταυτόχρονα με την ΕΚΟΦ Αθήνας, δημιουργήθηκε και η ΕΚΟΦ Θεσσαλονίκης. Η ΕΚΟΦ Θεσσαλονίκης υπέβαλε παρόμοιο καταστατικό με αυτό της ΕΚΟΦ Αθηνών, στις 5 Μαρτίου του 1961 και αναγνωρίστηκε με την απόφαση 1233/61 του Πρωτοδικείου. Όσον αφορά την ΕΚΟΦ Θεσσαλονίκης τα ιδρυτικά μέλη ήταν τα παρακάτω: Κωνσταντίνος Κυριακόπουλος, Νικόλαος Μπαλκίζας, Χριστόφορος Παπαδόπουλος, Νικόλαος Τσιράκογλου, Μανώλης Πλαϊτάκης, Αθανάσιος Δεσλής, Μιχαήλ Γκονόπουλος, Χρήστος Παπακωνσταντίνου, Βασίλειος Μήτσου, Βασίλειος Παπαβασιλείου, Κωνσταντίνος Ζουζακίδης, Κωνσταντίνος

¹⁶⁶ Βλ. εφημερίδα *Αυγή*, 17/3/1963

¹⁶⁷ Βλ. http://rwf-archive.gr/interviews_senaria-new.php?id=196&interview=1&interview_id=790, τελευταία είσοδος 04/03/2013

¹⁶⁸ Βλ. http://rwf-archive.gr/interviews_senaria-new.php?id=196&interview=1&interview_id=790, τελευταία είσοδος 04/03/2013

Φίτζιος, Ιωάννης Βότσης, Γεώργιος Γούλας, Γρηγόριος Παπαδόπουλος, Δημήτριος Καλέσης, Γεώργιος Χιώτης, Α. Βαφόπουλος, Ευάγγελος Αστρίδης, Στέλιος Ζαγκλιβεριανός, Αθανάσιος Καραγκιόζης, Νικόλαος Αυγερινίδης¹⁶⁹.

Παρά την ίδια επωνυμία της ΕΚΟΦ Θεσσαλονίκης με την ΕΚΟΦ Αθηνών, αυτή της Θεσσαλονίκης, δήλωνε ότι δεν είχαν καμίασχέση μεταξύ τους και ο πρώτος πρόεδρος της ΕΚΟΦ Θεσσαλονίκης Κωνσταντίνος Κυριακόπουλος υπερθεμάτιζε πως η οργάνωση της Θεσσαλονίκης δεν αποτελούσε «ούτε παράρτημα της ΕΡΕ, ούτε υποκατάστημα των Αθηνών»¹⁷⁰. Ωστόσο, ο πρόεδρος της ΕΚΟΦ Αθηνών υποστηρίζει πως ο ίδιος βοήθησε στην σύσταση της ομώνυμης οργάνωσης της Θεσσαλονίκης¹⁷¹.

Ιδεολογία της Ε.Κ.Ο.Φ.

Για να μπορέσουμε να κατανοήσουμε το ιδεολογικό πλαίσιο εντός του οποίου κινήθηκε η ΕΚΟΦ θα πρέπει να μελετηθεί προσεκτικά η ιδρυτική διακήρυξή της, η οποία θέτει με τρόπο μάλλον ασαφή τις ιδεολογικές ανησυχίες της οργάνωσης:

«Συνάδελφοι! Από μας, από τους σημερινούς φοιτητάς και σπουδαστάς, θ' αναδειχθούν τ' αυριανά στελέχη της κοινωνίας μας στον επιστημονικό, τον κρατικό, τον οικονομικό, τον πολιτικό, τον πνευματικό τομέα. Από μας θ' αναδειχθεί η αυριανή ηγεσία της Ελλάδος, η ηγεσία ενός έθνους που έχει πίσω του μίαν από τις λαμπρότερες ιστορικές σταδιοδρομίες.

Το έθνος μας στο σημερινό στάδιο της αναπτύξεώς του πιέζεται ακόμη από οικονομικά και κοινωνικά προβλήματα που το εμποδίζουν να παίξει στο ακέραιο τον Ιστορικό του ρόλο. Ουδέποτε όμως έπαυσε να είναι ένας ζωντανός οργανισμός με το βλέμμα στραμμένο εμπρός και με την ισχυρή θέλησι να ξεπεράση τη σημερινή του υλική καθυστέρησι και να τοποθετηθή στο επίπεδο εκείνο, που αρμόζει στη ζωτικότητα και τις ικανότητες του ελληνικού λαού. Αλλά για αυτόν ακριβώς τον λόγο είναι τεράστιες οι δικές μας ευθύνες και τα καθήκοντα. Και δεν συνίστανται μόνον στην άρτια από κάθε άποψι επιστημονική μας κατάρτησι, αλλά και στην ορθή και αποφασιστική

¹⁶⁹ Βλ. Αντρέας Λεντάκης, ό.π., σελ. 159

¹⁷⁰ Λάκης Ιωαννίδης, *Το Κίνημα της Νεολαίας*, Θεσσαλονίκη 1973, σελ. 31

¹⁷¹ Βλ. Χρήστος Πουλιάνας, *Εθνική Κοινωνική Οργάνωσις Φοιτητών (ΕΚΟΦ): Πρακτικές και πολιτική ιδεολογία του δεξιού εξτρεμισμού στην μετεμφυλιακή Ελλάδα (1960-67)*, Μεταπτυχιακή Διπλωματική Εργασία, Εθνικό και Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών, Αθήνα 2017, σελ. 59-60

αντιμετώπισι ενός πλήθους καθημερινών προβλημάτων, που συνδέονται τόσο με τις σπουδές μας όσο και με τη γενική κοινωνική μας συμπεριφορά και τους ιδεολογικούς προσανατολισμούς μας. Κάθε λάθος εδώ, κάθε επιπολαιότητα, κάθε αμέλεια, δεν θα έχη μόνον συνέπειες πάνω στη δική μας σταδιοδρομία, αλλά και στην σταδιοδρομία του έθνους μας. Και οι κίνδυνοι που αντιμετωπίζουμε δεν είναι μικροί ούτε λίγοι – και το σπουδαιότερο – δεν είναι πάντοτε φανεροί. Κρύβονται πίσω από ένα πλήθος απατηλά, ελκυστικά σχήματα. Εκδηλώνονται με τη μορφή του «ενδιαφέροντος» για τα φοιτητικά ζητήματα, με τη μορφή του «υπερπατριωτισμού», με τη μορφή της «αλληλεγγύης», με τη μορφή της «προοδευτικότητας». Πίσω όμως από αυτές τις μάσκες προωθούνται σχέδια που αδυνατούμε να ελέγξουμε ή να διακρίνουμε αν δεν διαθέτουμε μεγάλη πολιτική πείρα.

Το πιο ευνοϊκό έδαφος για την ανάπτυξι των κινδύνων αυτών είναι η έλλειψις οργανώσεως, η άγνοια διαφόρων σημερινών πραγματικοτήτων, η εξαφάνισις των ορίων μέσα στα οποία μπορεί να αναπτυχθή ασφαλώς η φοιτητική δραστηριότητα και, τέλος, η αντιμετώπισι των προβλημάτων μας με τρόπο επιπόλαιο και απρογραμμάτιστο, που όχι μόνο δεν οδηγεί στη λύση τους, αλλά ευνοεί και τα στοιχεία εκείνα που επιδιώκουν να μας παρασύρουν στην εξυπηρέτησι εξωφοιτητικών και συχνά αντεθνικών σκοπών.

Συνάδελφοι! Για να τεθή τέρμα στην κατάστασι αυτή, για να προωθηθούν αποφασιστικά τα ζητήματά μας, για να ματαιωθή κάθε σχέδιο που αποβλέπει στην εκμετάλλευσι των ζητημάτων αυτών προς χάριν εξωφοιτητικών επιδιώξεων, για να δημιουργηθούν οι ευνοϊκότερες δυνατές συνθήκες για τις σπουδές μας και την επαγγελματική μας αποκατάστασι, για να συμβάλουμε θετικά στην προαγωγή κάθε εθνικού ζητήματος, χωρίς η συμβολή αυτή να μετατραπή σε όπλο στα χέρια των εχθρών του έθνους, για να συμβάλουμε στη ματαίωσι κάθε απόπειρας παραβιάσεως της συνειδήσεώς μας και ανατροπής των εθνικών και πολιτειακών πλαισίων μέσα στα οποία και μόνον είναι δυνατή η πλήρης και ανεμπόδιστη ανάπτυξι της επιστημονικής και πνευματικής προσωπικότητός μας, προχωρήσαμε στην ίδρυσι της Εθνικής Κοινωνικής Οργανώσεως Φοιτητών.

Η οργάνωσί μας αυτή 1^{ον}) θ' αναλάβη τη συστηματική και συνεχή παρακολούθησι όλων των φοιτητικών ζητημάτων και την εκπόνησι προγραμμάτων δράσεως για την επιτυχή αντιμετώπισί τους, 2^{ον}) θ' αγωνισθή για την αποκάλυψι και την απομόνωσι όλων εκείνων των στοιχείων, τα οποία, καλυπτόμενα πίσω από ένα υποκριτικό ενδιαφέρον για τα ζητήματά μας, εξυπηρετούν εξωφοιτητικούς σκοπούς,

3^{ov}) θ' αγωνισθή για τη ματαίωσι κάθε προσπάθειας, που τείνει στην μετατροπή των φοιτητικών οργανώσεων σε κομματικά παραρτήματα και στην διάσπασι του φοιτητικού σπουδαστικού κόσμου, 4^{ov}) θα μελετά και θα υποδεικνύει προς τους αρμόδιους σχέδια για τη δημιουργία των ευνοϊκωτέρων δυνατών όρων σπουδών και επαγγελματικής αποκαταστάσεως και θα αναζητή τα προσφορότερα μέσα για την εφαρμογή των σχεδίων αυτών, 5^{ov}) θα συμμετέχη ενεργητικά σε κάθε αγώνα, σε κάθε προσπάθεια που τείνει στην προαγωγή των εθνικών επιδιώξεων και στην στερέωσι και διεύρυνσι των ελευθέρων θεσμών, 6^{ov}) θ' αγωνισθή για τη ματαίωσι των σχεδίων εκείνων, που τείνουν στην καπηλεία των ζητημάτων του έθνους και της ελευθερίας, για την προώθησι επιδιώξεων που δεν έχουν καμμιά σχέση με το έθνος και την ελευθερία, 7^{ov}) θα επιδιώξη συστηματικά να φέρη σε στενότερη επαφή τον φοιτητικό κόσμο με την πνευματική ηγεσία της χώρας μας, 8^{ov}) θα συμβάλη στην ανάπτυξι της φοιτητικής αλληλεγγύης και αλληλοβοήθειας, 9^{ov}) θα ενημερώνει τους φοιτητάς επί όλων των ζητημάτων των. Συνάδελφοι! Η Εθνική Κοινωνική Οργάνωσις Φοιτητών σας καλεί να συμβάλλετε στο έργο που αναλαμβάνει, μακριά από κάθε κομματική ή άλλη πολιτική επιρροή και με μοναδικό σκοπό την προαγωγή των ζητημάτων μας στο πλαίσιο των γενικών συμφερόντων του έθνους».¹⁷²

Με μία πρώτη ανάγνωση της ιδρυτικής διακήρυξης της ΕΚΟΦ δεν μπορούν να γίνουν άμεσα διακριτά τα ιδεολογικά χαρακτηριστικά της οργάνωσης, τουλάχιστον με μία μορφή η οποία να συνάδει με την μετέπειτα πορεία της οργάνωσης. Αυτό που καθίσταται σαφές είναι η προτεραιότητα που φαίνεται να δίνει η ΕΚΟΦ σε ζητήματα που σχετίζονται με το έθνος. Δεν είναι τυχαίο ότι μέσα στην διακήρυξη συναντάμε επτά φορές τη λέξη «έθνος», ενώ παράλληλα γίνεται αναφορά σε «στοιχεία που επιδιώκουν να μας παρασύρουν στην εξυπηρέτησι αντεθνικών σκοπών». Αυτά τα στοιχεία από μόνα τους θα μπορούσαν να προσδώσουν στην ΕΚΟΦ τον χαρακτηρισμό της εθνικόφρονος φοιτητικής παράταξης. Ωστόσο, παρά το γεγονός ότι προσπαθεί να μην ταυτιστεί με κανένα κόμμα και να αποκηρύξει τον «υπερπατριωτισμό», τονίζει πως θα συμβάλει «στη ματαίωσι κάθε απόπειρας ανατροπής των εθνικών και πολιτειακών πλαισίων», υποδηλώνοντας με αυτόν τον τρόπο πίστη στο κατεστημένο όπως αυτό είχε παγιωθεί μετά τον Εμφύλιο. Εξάλλου, οι αναφορές περί «απομόνωσης όλων των στοιχείων που εξυπηρετούν

¹⁷² Βλ. Ιδρυτική Διακήρυξη της ΕΚΟΦ, Συλλογή Γεωργίου Χατζόπουλου, φάκελος 1, υποφάκελος 3, αρχείο EMIAN

εξωφοιτητικούς σκοπούς» και «ματαίωσης των σχεδίων καπηλείας των ζητημάτων του έθνους και της ελευθερίας» είναι ουσιαστικά προειδοποιήσεις προς την φοιτητική νεολαία της Αριστεράς. Θα μπορούσε κάποιος να ισχυριστεί πως ο αντικομμουνισμός¹⁷³, που αποτελούσε την επίσημη ιδεολογία της μετεμφυλιακής Ελλάδας, ήταν ένα από τα κυρίαρχα στοιχεία της ιδεολογίας της ΕΚΟΦ. Σαφώς η ΕΡΕ κατείχε τα πρωτεία σε αυτήν την αντίληψη, αλλά και τα υπόλοιπα κόμματα (πλην της ΕΔΑ) είχαν τέτοια στοιχεία, κυρίως πριν το 1961. Οι αντιπαραθέσεις που ακολούθησαν τις βουλευτικές εκλογές εκείνης της χρονιάς ως προς το αδιάβλητο της διεξαγωγής τους, οδήγησαν στην ολοένα αυξανόμενη προσέγγιση Ένωσης Κέντρου και ΕΔΑ. Ωστόσο, υπήρχε διάχυτη η αίσθηση ότι το ρόλο του παράνομου ΚΚΕ είχε αναλάβει να φέρει εις πέρας η ΕΔΑ. Σύμφωνα με τον Λάκη Ιωαννίδη, επιφανές στέλεχος της ΕΚΟΦ Θεσσαλονίκης, ο τρόπος δράσης της είχε πάρα πολλά κοινά σημεία με αυτά της δράσης του παράνομου, έως το 1974, ΚΚΕ. Έδινε βάρος στην προσέγγιση της νεολαίας (ξεκινώντας από τους μαθητές, συνεχίζοντας στους φοιτητές και καταλήγοντας στους εργάτες) θέλοντας να δημιουργήσει έναν στρατό, ο οποίος την κατάλληλη στιγμή θα συνεισέφερε τα μέγιστα στην εγκαθίδρυση της δικτατορίας του προλεταριάτου.¹⁷⁴ Η ΕΚΟΦ, έχοντας ως κύριο στόχο την διατήρηση του κοινωνικοπολιτικού status της χώρας στα επίπεδα όπως αυτά διαμορφώθηκαν τα πρώτα χρόνια που ακολούθησαν την λήξη του Εμφυλίου, υπεραμυνόταν των κοινοβουλευτικών θεσμών και άρθρωνε το λόγο της στη βάση της υπεράσπισης της δημοκρατίας, εξισώνοντας πολλές φορές τον φασισμό με τον κομμουνισμό, ως ανελεύθερες ιδεολογίες¹⁷⁵. Υπό αυτό το πρίσμα μπορεί να ερμηνευθεί και το περιεχόμενο των ανακοινώσεων της ΕΚΟΦ, βάσει του οποίου εξισώνεται η «γερμανική και κομμουνιστική θηριωδία»¹⁷⁶. Ο Γ. Γεωργαλάς, σε άρθρο του στην

¹⁷³ Βλ. φυλλάδιο της ΕΚΟΦ με τίτλο *Οι εχθροί του ΟΧΙ*, όπου παρατίθενται απόψεις Ελλήνων και ξένων κομμουνιστών σχετικά με τον Β΄ Παγκόσμιο Πόλεμο, αρχείο Γιάννη Γιαννουλόπουλου, φάκελος 21, υποφ. 1, ΕΜΙΑΝ

¹⁷⁴ Βλ. Λάκης Ιωαννίδης, *Το Κίνημα της Νεολαίας*, Θεσσαλονίκη 1973, σελ. 38

¹⁷⁵ Βλ. εφημερίδα *Ηχώ των Σπουδαστών*, Απρίλιος-Μάιος 1961, αρ. φύλλου 21-22, για τον ολοκληρωτισμό βλ. Κώστας Παπαϊωάννου, *Η Γέννηση του Ολοκληρωτισμού*, εκδ. Εναλλακτικές Εκδόσεις, Αθήνα 2017

¹⁷⁶ Βλ. ανακοίνωση - διαμαρτυρία της ΕΚΟΦ με αφορμή τα επεισόδια στο Νέο Θέατρο, όπου έλαβε χώρα συγκέντρωση εργαζόμενων φοιτητών: «Προς την Ελληνικήν Κυβέρνησιν, τους πολιτικούς αρχηγούς, την πνευματική ηγεσίαν του τόπου, τον τύπον και την κοινήν γνώμην. Το Δ.Σ. της ΕΚΟΦ συνελθόν εκτάκτως εξ αφορμής των εκτρόπων που έλαβον χώραν το παρελθόν Σάββατον εις το Νέον Θέατρον κατά τη διάρκειαν της συγκεντρώσεως των εργαζομένων φοιτητών υπό του γνωστού Κομμουνιστικού Συλλόγου των Εργαζομένων Φοιτητών, απεφάσισε να υψώσει φωνήν διαμαρτυρίας: 1) Διά την αποκάλυπτον αντεθνικήν κομμουνιστικήν προπαγάνδαν, η οποία έγινε εις βάρος του Έθνους αφού ερρίπτοντο συνθήματα καθαρώς κομμουνιστικά ως 'Αμνηστία', 'Ζήτω η ΕΔΑ', 'Λευτεριά στον Γλέζο', 'Υφεις και Ειρήνη', 'Ήλθε η ώρα', 'ΕΛΑΣ' κλπ. 2) Δια την κυνικήν προκλητικότητα, την

Ηχώ των Σπουδαστών με τίτλο «*Οδηγεί στον φασισμό ο αντικομμουνισμός;*», αφού υποστηρίζει πως «ο φασισμός (ή έστω η απλή δικτατορία) είναι η τιμωρία που μοιραία υφίστανται οι Δημοκρατίες εκείνες που έδειξαν μεγάλη ανοχή και παθητικότητα απέναντι στην κομμουνιστική απειλή», καταλήγει πως «η ουσία του φασισμού και του κομμουνισμού είναι η ίδια: άρνησις του δυτικού ουμανιστικού πολιτισμού, άρνησις της δυτικής αντιλήψεως περί της ανθρώπινης αξίας, θεοποίησης του Κράτους, εξαφάνισις του ατόμου, προώθησις της άμορφης, απρόσωπης και ανελεύθερης μάζας, ιδεολογικός δογματικός φανατισμός, στρατιωτικοποίησης της κοινωνικής και πνευματικής ζωής»¹⁷⁷.

Ένας από τους λόγους, που δημιουργήσαν το κλίμα της εποχής στα φοιτητικά δρώμενα ήταν η αμφισβήτηση από πλευράς ΕΚΟΦ της απόλυτης κυριαρχίας του αριστερού κινήματος¹⁷⁸ και η προσπάθεια επιβολής της δικής της, καταφεύγοντας και στην χρήση βίας προκειμένου να επιτύχει τους σκοπούς της. Ο Παύλος Μανωλόπουλος σε συνέντευξή του στο *Ρεπορτάζ Χωρίς Σύνορα*, βρίσκει το ανάλογο της κατάστασης που επικρατούσε στην πολιτική πραγματικότητα επί κατοχής. Για τον λόγο αυτό μνημονεύει την δολοφονία του συνταγματάρχη Ψαρρού από τον ΕΛΑΣ, υποστηρίζοντας πως υπήρχε διάθεση μονοπώλησης από την πλευρά του ΕΑΜ-ΕΛΑΣ της αντίστασης εναντίον των κατοχικών δυνάμεων¹⁷⁹. Ωστόσο, η ΕΚΟΦ δεν είναι η μόνη αντικομμουνιστική οργάνωση που δραστηριοποιείται στον

ανερυθρίαστον θρασύτητα των κομμουνιστών, αφού εις την συγκέντρωσιν παρενρέθησαν πρόην εξόριστοι, εξωφοιτητικοί παράγοντες, οικοδόμοι, λογισταί κλπ.), οι οποίοι και κινητοποιούσαν ωσάν μαριονέττες τους εντολοδόχους φοιτητάς και έρριπτον τα συνθήματα. 3) Διά την πρωτοφανήν θηριωδίαν των μπράβων της ΕΔΑ, αφού έδειραν φοιτητάς μέχρι σημείου αναισθησίας, το δάπετο του θεάτρου αιματοβάφθηκε και τα εφημερεύοντα νοσοκομεία φιλοξένησαν τελικώς τα θύματα της κομμουνιστικής μανίας. Αν στο 1961, στην καρδιά της Αθήνας, αποθρασύνονται πλήρως οι κομμουνισταί και εκτρέπονται εις παντός είδους παρανομίας ερωτώμεν ποία πρέπει να είναι η στάσις των αρμοδίων; Η Εθνική Κοινωνική Οργάνωσις Φοιτητών, ενδιαφερομένη διά την ευνομίαν και ηρεμίαν του τόπου κάνει έκκλησιν προς όλους τους ανωτέρω, ίνα συμβάλλουσι εις την ανακοπήν της διαβρωτικής ροής των αντεθνικών δρώντων και εμποδίσουν την επιστροφήν εις τας θλιβεράς ημέρας της Γερμανικής και κομμουνιστικής θηριωδίας του 1940 – 1949», βλ. Συλλογή Γεωργίου Χατζόπουλου, φάκελος 1, υποφάκελος 3, αρχείο ΕΜΙΑΝ.

¹⁷⁷ Βλ. εφημερίδα *Ηχώ των Σπουδαστών*, Μάρτιος-Απρίλιος 1962, αρ. φύλλου 33-34

¹⁷⁸ Χαρακτηριστικό δείγμα του πόσο είχε επηρεαστεί ο ελληνικός λαός από το πνεύμα του Ψυχρού Πολέμου, που εκείνη την εποχή ήταν στην κορύφωσή του, είναι και η ακόλουθη διαμάχη που ξέσπασε ανάμεσα στην εφημερίδα *Ηχώ των Σπουδαστών* (προσκειμένη στην ΕΚΟΦ) και την Πανσπουδαστική (προσκειμένη στην Αριστερά) με αφορμή την λεκτική επίθεση αριστερών φοιτητών στον εκπρόσωπο των ΗΠΑ στο Γ' Πανσπουδαστικό Συνέδριο τον Δεκέμβριο του 1960. Χαρακτήρισαν τον Αμερικάνο φοιτητή πράκτορα των μυστικών υπηρεσιών της Αμερικής και αμφισβήτησαν την εγκυρότητα της συμμετοχής του στο συνέδριο, αφού σπούδαζε στην Αθήνα και όχι σε κάποιο αμερικανικό πανεπιστήμιο. Το παράδειγμα του αντιπροσώπου της Ανατολικής Γερμανίας που σπούδαζε στην Τσεχοσλοβακία και συμμετείχε στο συνέδριο έφερε ως απάντηση η *Ηχώ των Σπουδαστών*, γεγονός που δείχνει πως και ο ελληνικός εμφύλιος ήταν ακόμα πρόσφατος και ο Ψυχρός Πόλεμος επηρέαζε τις αντιδράσεις του φοιτητικού και όχι μόνο κόσμου. Βλ. εφημερίδα *Ηχώ των Σπουδαστών*, Ιούνιος 1961, έτος Β', αρ. φύλλου 23-24, σελ. 3.

¹⁷⁹ http://rwf-archive.gr/interviews_senaria-new.php?id=196&interview=1&interview_id=790, τελευταία είσοδος 04/03/2013

χώρο των πανεπιστημίων. Παράλληλα, δρουν οργανώσεις σε διάφορες σχολές, οι οποίες λειτουργούν ως παρακλάδια της ΕΚΟΦ. Μία τέτοια ήταν η Οργάνωση Εθνικοφρόνων Φοιτητών Ιατρικής (ΟΕΦΙ). Η ΟΕΦΙ εξέδιδε κατά καιρούς ανακοινώσεις για διάφορα ζητήματα, στις οποίες η αντικομμουνιστική ρητορική ήταν πολλές φορές εντονότερης από εκείνη στις αντίστοιχες ανακοινώσεις της ΕΚΟΦ¹⁸⁰.

Η ΕΚΟΦ χαρακτηρίστηκε από την Αριστερά ως «φασιστική οργάνωση φοιτητών», παρά το γεγονός ότι πέραν της εναντίωσής της στον κομμουνισμό, περισσότερο εμφανιζόταν ως δεξιά φοιτητική παράταξη, η οποία δεν είχε το ιδεολογικό υπόβαθρο να υποστηρίξει τον ως άνω χαρακτηρισμό. Οι φιλοσημιτικές θέσεις που εκφράζονται μέσα από το ιδεολογικό όργανο της ΕΚΟΦ, την *Ηχώ των Σπουδαστών*, την άνοιξη του 1961, φανερώνουν κατά πρώτον την απουσία του φυλετικού ρατσισμού από τον λόγο της ΕΚΟΦ και δεύτερον, τον σαφή αντικομμουνιστικό προσανατολισμό της φοιτητικής αυτής παράταξης. Εξαίρεση αποτελούσαν οι βόρειοι γείτονες της Ελλάδας (Αλβανία, Γιουγκοσλαβία, Βουλγαρία) καθώς θεωρούνταν από τους εκοφίτες διαρκής απειλή για τα βόρεια σύνορα της χώρας, όπως θα δούμε και στην συνέχεια. Η ΕΚΟΦ, λοιπόν, θεωρούσε ότι οι Ιουδαίοι ήταν ένας έξοχος λαός, άξιος να παραβληθεί στους Αρίους (όπου Άριοι οι Έλληνες). Θαύμαζε την πίστη στον προορισμό του, παρά τους διωγμούς και τις καταστροφές που υπέστη στο πέρασμα του χρόνου. Δεν διστάζει η εφημερίδα να χαρακτηρίσει τους Ισραηλίτες «εκλεκτό λαό της ιστορίας», του οποίου «η πίστη και η προσήλωση στην πατρίδα είναι άξια θαυμασμού».

Από την άλλη πλευρά, η εκδήλωση θαυμασμού προς το Ισραήλ έχει και την πολιτική της εξήγηση. Βρισκόμαστε στο αποκορύφωμα του Ψυχρού Πολέμου και η ΕΣΣΔ έχει κατηγορηθεί επανειλημμένως για φαινόμενα αντισημιτισμού, κυρίως επί εποχής Ιωσήφ Στάλιν¹⁸¹. Η εφημερίδα υπενθυμίζει την καταγωγή των περισσότερων αγίων της εκκλησίας και κρίνει ότι ο αντισημιτισμός οφείλεται στο κληρονομικό

¹⁸⁰ Χαρακτηριστική είναι μία προεκλογική προκήρυξη της ΟΕΦΙ, η οποία θέτει ερωτήματα στους φοιτητές και συγκεκριμένα διερωτάται εάν ο κάθε φοιτητής γνωρίζει «ότι συνάδελφοί μας, αποτελούντες φερέφωνα των συνθημάτων της Μόσχας, θα ζητήσουν την ψήφον σου διά την κατάληψιν μιας θέσεως εις το συμβούλιον του συλλόγου μας;» και πως «αυτοί οι κατ' όνομα μόνον συνάδελφοι, οι κακώς ονομαζόμενοι Έλληνες, είναι διάδοχοι των σφαγέων του Δεκεμβρίου και του Συμμοριτοπολέμου», συμπληρώνοντας πως «είναι εκείνοι οι οποίοι επικρότησαν την ρωσικήν αιματηράν επέμβασιν εις την Λαϊκήν εξέγερσιν της Ουγγαρίας, η οποία είχε ως αποτέλεσμα εκτός των άλλων και την σφαγήν χιλιάδων Ούγγρων συναδέλφων μας», βλ. Συλλογή Γεωργίου Χατζόπουλου, φάκελος 1, υποφάκελος 3, αρχείο ΕΜΙΑΝ.

¹⁸¹ Βλ. Yaacov Roi, *Jews and Jewish Life in Russia and the Soviet Union*, εκδ. Frank Cass, England 1995, σελ. 127-171 και Ευγενία Κριτσέφσκαγια, *Η σοβιετική μνήμη*, στο <http://www.avgi.gr/article/10812/2018273/e-sobietike-mneme>, τελ. είσοδος 12/02/2018

αίσθημα αντιπάθειας προς τους Εβραίους και δεν αποτελεί προϊόν μελέτης ή προϊόν βαθιών αντισημιτικών αντιλήψεων. Δεν διστάζει μάλιστα η εφημερίδα να χαρακτηρίσει μεγαλοφυή τον πρώτο πρωθυπουργό του Ισραήλ, τον Δαβίδ Μπεν Γκουριόν, ο οποίος «μπορεί να διδάξει τρόπους συμπεριφοράς σε κράτη τα οποία έχουν ιστορία πολλών αιώνων».¹⁸²

Ως σκοποί της ΕΚΟΦ εμφανίζονταν η συνεισφορά της οργάνωσης σε εθνικά θέματα, η ηθική και πνευματική διάπλαση των φοιτητών και η ανάδειξη των καθαρά φοιτητικών ζητημάτων, χωρίς κομματικές σκοπιμότητες¹⁸³. Οι σπουδαστές θα ήταν άξιοι του ονόματός τους μόνο εάν εμπνέονταν από τις υπέρτατες ηθικές αξίες των Ελλήνων¹⁸⁴. Οι νέοι που ασπάζονταν τις ιδέες του ελληνοχριστιανισμού όφειλαν να είναι ενωμένοι απέναντι στον μοναδικό εχθρό, που δεν ήταν άλλος από τον ξενοκίνητο κομμουνισμό.¹⁸⁵ Ελληνισμός και χριστιανισμός είναι έννοιες αλληλένδετες για την ΕΚΟΦ που θεωρεί την Εκκλησία συνδεδεμένη με όλες της ιστορικές στιγμές της Ελλάδας τόσο εν καιρώ πολέμου, όσο και σε ειρηνικές περιόδους.¹⁸⁶

Η ΕΚΟΦ έδειξε ιδιαίτερη ευαισθησία σε θέματα εξωτερικής πολιτικής, όπως ήταν το βορειοηπειρωτικό ζήτημα. Όπως μας πληροφορεί η *Ηχώ των Σπουδαστών* το καλοκαίρι του 1960, η Διοικούσα Επιτροπή Συλλόγων Πανεπιστημίου Αθηνών (ΔΕΣΠΑ) διοργανώνει παμφοιτητικό συλλαλητήριο διαμαρτυρίας στον χώρο μπροστά από το Πανεπιστήμιο. Σκοπός του συλλαλητηρίου ήταν η διαμαρτυρία για ένα πολιτικό και διπλωματικό ατόπημα της ιταλικής κυβέρνησης απέναντι στην ελληνική, προς όφελος της Αλβανίας. Παρά το γεγονός ότι οι Ιταλοί αναδιπλώθηκαν, η συγκέντρωση πραγματοποιήθηκε κανονικά, εστιάζοντας σε συνθήματα όπως «*Ιταλοί μη διασπάτε το NATO*», «*Λευτεριά στη Βόρειο Ήπειρο*», «*Ερυθρέ φασίστα Χότζα η Βόρειος Ήπειρος θα έρθει στην αγκαλιά μας*» και «*NATO σημαίνει αλληλοσεβασμός, κάτω οι διασπαστές του*». Η εφημερίδα τονίζει τον μη κομματικό χαρακτήρα της εκδήλωσης, προκειμένου να καταδικάσει συνθήματα εναντίον του NATO και των Συμμάχων, τα οποία φώναζαν φοιτητές προσκείμενοι στην ΕΔΑ. Σύμφωνα με την *Ηχώ των Σπουδαστών*, η στάση των αριστερών φοιτητών εξυπηρετεί ιδέες, οι οποίες στρέφονταν ουσιαστικά εναντίον της φιλοδυτικής πολιτικής που

¹⁸² Βλ. εφημερίδα *Ηχώ των Σπουδαστών*, Απρίλιος-Μάιος 1961, αρ. φύλλου 21-22

¹⁸³ Βλ. Λάκης Ιωαννίδης, *Το Κίνημα της Νεολαίας*, Θεσσαλονίκη 1973, σελ. 63

¹⁸⁴ Βλ. εφημερίδα *Ηχώ των Σπουδαστών*, Ιούλιος 1960, αρ. φύλλου 12

¹⁸⁵ Στο ίδιο, Φεβρουάριος 1963, αρ. φύλλου 38-39

¹⁸⁶ Βλ. Λάκης Ιωαννίδης, *Το Κίνημα της Νεολαίας*, Θεσσαλονίκη 1973, σελ. 230

ακολούθησε η Ελλάδα από τη λήξη του Εμφυλίου και μετά.¹⁸⁷ Πάντως, η νεοσύστατη ακόμα ΕΚΟΦ, δεν έκρυψε τον αλυτρωτικό λόγο της ήδη από την επέτειο της Ελληνικής Επανάστασης, στις 25^{ης} Μαρτίου 1960. Σε σειρά ανακοινώσεων της ΕΚΟΦ με αφορμή την εθνική επέτειο γίνεται λόγος για «δημιουργία μιας καλλιτέρας και μεγαλυτέρας πατρίδος» και «απελευθέρωσιν της Βορείου Ηπείρου και την Ένωσιν της Κύπρου με την Ελλάδα»¹⁸⁸. Στις ίδιες ανακοινώσεις δεν παραλείπεται και η κριτική προς την ρητορική της Αριστεράς, καλώντας τους νέους να μείνουν «μακριά από αφερεγγύους πολιτικές αντιλήψεις και από προλήψεις και δισταγμούς για την προοδευτικότητα της εποχής μας», ενώ γίνεται λόγος για «χτύπημα στην ξενόδογλη προπαγάνδα» και αναφορά στην Βόρεια Ήπειρο ως «κομμάτι του είναι μας που στενάζει κάτω από τον αβάσταχτο ζυγό των κομμουνιστών του Χότζα»¹⁸⁹.

Πέραν του βορειοηπειρωτικού ζητήματος, οι σχέσεις Ελλάδας – Βουλγαρίας απασχολούσαν τους εκοφίτες φοιτητές. Κάποιες δηλώσεις του Μανώλη Γλέζου την άνοιξη του 1963 σχετικά με την δυνατότητα εξόδου της Βουλγαρίας στο Αιγαίο, όταν η Αριστερά έρθει στην εξουσία, έδωσαν την ευκαιρία στην ΕΚΟΦ να εκθέσει τις θέσεις της σχετικά με αυτό το πολύ σοβαρό ζήτημα. Η αναφορά του Γλέζου σε «σλαβομακεδόνες» και αυτόνομη Μακεδονία έβγαλαν στην επιφάνεια διαφωνίες που

¹⁸⁷ Βλ. εφημερίδα *Ηχώ των Σπουδαστών*, Ιούλιος 1960, έτος Β', αρ.φύλλου 12, σελ. 3

¹⁸⁸ Βλ. ανακοινώσεις της ΕΚΟΦ, με αφορμή την επέτειο για την Ελληνική Επανάσταση, στις 25/3/1960, Συλλογή Γεωργίου Χατζόπουλου, φάκελος 1, υποφάκελος 3, αρχείο ΕΜΙΑΝ.

¹⁸⁹ Βλ. ανακοινώσεις της ΕΚΟΦ, με αφορμή την επέτειο για την Ελληνική Επανάσταση, στις 25/3/1960, Συλλογή Γεωργίου Χατζόπουλου, φάκελος 1, υποφάκελος 3, αρχείο ΕΜΙΑΝ. Έχει ενδιαφέρον η προκήρυξη που εξέδωσε η, προσκείμενη στην ΕΚΟΦ, Βορειοηπειρωτική Φοιτητική Νεολαία – Ε.Ν.Β.Η., με αφορμή τον εορτασμό της επετείου της 28^{ης} Οκτωβρίου: «Πολύνεκρους και νικηφόρους αγώνες διεξήγαγε διά μέσου των αιώνων το ένδοξον Ελληνικόν Έθνος και με το αίμα των παιδιών του μεγάλωσε και φούντωσε το πανώριο Λέντρο της Ελευθερίας σύμβολον της ακαταδάμαστης και αλύγιστης Ελληνικής ψυχής που πάντοτε ένθεα προσασπίζει τα ευγενέστερα και λαμπρότερα Ιδανικά. Ελληνικέ Λαέ: Το αναστάσιμον σάλπισμα των γενναίων Σαλαμινομάχων 'Ιτε παίδες Ελλήνων, 'Ιτε Ελευθερούτε Πατρίδα...' ζαναζωντάνεψε στις ηρωικές τιτανομαχίες των Βυζαντινών, στον υπέρ όλων αγώνα του θρυλικού εικοσιένα, στις γιγαντομαχίες του 1912-13 και αποθεώθηκε στην άφθαστη εποποιία του 1940-41, στο Μπόγραδετς, στο Τεπελένι, στη Χειμάρρα, στο Γράμμο και στο Βίτσι με νέους θριάμβους και με καινούργιες δόξες που κατεθάμβωσαν και κατέπληξαν σύμπασα την οικουμένη. Ελληνικέ Λαέ: Σήμερα που γιορτάζεις περήφανος την άφθαστη και ανυπέρβλητη ΝΙΚΗ της 28^{ης} ΟΚΤΩΒΡΙΟΥ θυμήσου την πολύπαθη και μαρτυρική ΒΟΡΕΙΟ ΗΠΕΙΡΟ ΣΟΥ. Είναι ένα κομμάτι αναπόσπαστο της δικής σου καρδιάς, είναι η θερμουργός εστία των ιδανικών σου, είναι η πνοή και το αίμα σου. Είναι δέσμια και ημιθανής, αιμοστάλαχτη και αλύτρωτη, τραγικά φιμωμένη και αλυσοδεμένη στον πάσσαλο των βασανιστηρίων και της φρίκης. Ελληνικέ Λαέ: Συ που διασκορπίζεις, όπως ο πρωινός ήλιος την πάχνη, τας βουλιμίας των αλλοφύλων και τυράννων. Συ, που με το χέρι σου χτίζεις Παρθενόνες και με το πνεύμα σου ανεβάξεις και φερονγίζεις την ζωή στον έβδομο ουρανό. Συ ο κυματοθραύστης της βαρβαρότητας και αμαθείας. Συ που με την ζιφολόγη σου γράφεις τις πύρινες εποποιίες. Άκουσε την φωνή της πολυβασανισμένης ΒΟΡΕΙΟΥ ΗΠΕΙΡΟΥ και κλάψε την τραγική της μοίρα και νοιώσε το δράμα της και γιγαντώσου και τρέξε να την λυτρώσης. Είναι καθήκον σου ατομικό, εθνικό και ιστορικό. Είναι χρέος και θεία επιταγή, είναι ευθύνη. Βορειοηπειρωτική Φοιτητική Νεολαία – Ε.Ν.Β.Η.», βλ. Συλλογή Αριστείδη Μανωλάκου, φάκελος 28, υποφάκελος 1, αρχείο ΕΜΙΑΝ

χρονολογούνταν από τον εμφύλιο πόλεμο. Οι δηλώσεις του Γλέζου θύμισαν στην ΕΚΟΦ τις διακηρύξεις του επίσημου ΚΚΕ την περίοδο του εμφυλίου και επομένως η ανακοίνωση της οργάνωσης, η οποία ακολούθησε τις συγκεκριμένες δηλώσεις, έκανε αναφορές στην ελληνική ιστορία του τόπου από την εποχή του Μεγάλου Αλεξάνδρου μέχρι τον Μακεδονικό Αγώνα και τους Βαλκανικούς Πολέμους.¹⁹⁰

Β' και Γ' Πανσπουδαστικά Συνέδρια – Επικράτηση της Ε.Κ.Ο.Φ. στο Γ' Πανσπουδαστικό Συνέδριο – Επεισόδια στην εφημερίδα ΜΑΚΕΔΟΝΙΑ

Το Β' Πανσπουδαστικό Συνέδριο (12-15 Απριλίου 1959) έθεσε τα φοιτητικά ζητήματα πιο επιτακτικά σε σχέση με το Α' Πανσπουδαστικό Συνέδριο και σε συνδυασμό με την άνοδο των ποσοστών της ΕΔΑ στις εκλογές του 1958 δημιούργησε κλίμα έντασης μεταξύ της κυβέρνησης της ΕΡΕ και της αντιπολίτευσης. Είναι η εποχή που οι εθνικόφρονες φοιτητές αρχίζουν σιγά σιγά να οργανώνονται, θεωρώντας πως «πλέον τα φοιτητικά ζητήματα έχουν αντικατασταθεί από τα πολιτικά και το φοιτητικό κίνημα εμφορείται από ιδέες οι οποίες δεν βρίσκουν σύμφωνους όλους τους φοιτητές, παρόλα αυτά κυριαρχούν στα πανεπιστήμια». Έτσι, εν γνώσει και με τη βοήθεια, τόσο του κυβερνώντος κόμματος, όσο και των υπηρεσιών που το πλαισίωναν, όπως αναλύσαμε πιο πάνω, ιδρύεται η ΕΚΟΦ¹⁹¹.

Στις 17-23 Δεκεμβρίου 1960 διεξάγεται στη Θεσσαλονίκη το Γ' Πανσπουδαστικό Συνέδριο, στο οποίο η ΕΚΟΦ αναδείχθηκε σε πρώτη δύναμη. Στο συνέδριο αυτό συζητήθηκαν μεγάλης σημασίας ζητήματα αναφορικά με την πρωτοβάθμια, τη δευτεροβάθμια και τριτοβάθμια εκπαίδευση. Σχετικά με την πρωτοβάθμια εκπαίδευση ο προβληματισμός περιστράφηκε γύρω από την ανάγκη αύξησης των δημοτικών σχολείων, επέκτασης του θεσμού των αγροτικών νηπιαγωγείων και περιορισμού του αριθμού των μαθητών με ανώτατο όριο τους τριάντα ανά αίθουσα. Η δημιουργία 8.500 αιθουσών διδασκαλίας με τον ταυτόχρονο διορισμό δασκάλων για την κάλυψη των κενών θα μπορούσε να καταπολεμήσει δραστικά τον αναλφαβητισμό, ο οποίος εκείνη την περίοδο ήταν αυξημένος.

Προτάσεις έγιναν και για την επίλυση των προβλημάτων της Μέσης Εκπαίδευσης. Εκεί προτάθηκε η κατάργηση του ενιαίου εξατάξιου γυμνασίου και ο

¹⁹⁰ Βλ. Λάκης Ιωαννίδης, *Το Κίνημα της Νεολαίας*, Θεσσαλονίκη 1973, σελ. 69-70

¹⁹¹ Βλ. Χρήστος Λάζος, *Το Ελληνικό Φοιτητικό Κίνημα 1821-1973, κοινωνικοί και πολιτικοί αγώνες*, εκδ. Γνώση, Αθήνα 1987, σελ. 322-324

διαχωρισμός του σε δύο κύκλους, έναν τριετή και έναν τετραετή. Ο τριετής θα αφορούσε τον επαγγελματικό προσανατολισμό και ο τετραετής την γενική μόρφωση. Ο τελευταίος θα χωριζόταν σε κλασικό γυμνάσιο, όπου θα δινόταν βαρύτητα στα φιλολογικά και ιστορικά μαθήματα, σε θετικό γυμνάσιο όπου θα επικεντρωνόταν στα μαθηματικά και τις θετικές επιστήμες και σε εσπερινό γυμνάσιο, για τους εργαζόμενους μαθητές. Ειδική αναφορά έγινε και για τη μέση επαγγελματική εκπαίδευση, η οποία θα πρέπει να περιλαμβάνει επαγγελματικά σχολεία όπου θα λαμβάνεται και γενική μόρφωση πέραν της επαγγελματικής, θα είναι εξοπλισμένα με όλα τα απαραίτητα τεχνικά μέσα και θα έχουν εκπαιδευμένα στελέχη, τα οποία θα έχουν συγχρόνως και παιδαγωγική συγκρότηση.

Η τριτοβάθμια εκπαίδευση δεν θα μπορούσε να λείπει από το πακέτο των προτάσεων του συνεδρίου για την παιδεία. Μερικές από τις προτάσεις αυτές ήταν αρκετά μπροστά από την εποχή τους και ικανοποιήθηκαν μετά από αρκετά χρόνια. Στο πλαίσιο του συνεδρίου ζητήθηκε η διαίρεση των μαθημάτων σε υποχρεωτικά και προαιρετικά, η προσθήκη ενός μαθήματος γενικής μόρφωσης (φιλοσοφία, λογοτεχνία, ιστορία πολιτισμού κλπ.) σε όλες τις σχολές, η υποχρεωτική παρακολούθηση μίας ξένης γλώσσας και η κατάργηση των φροντιστηριακών μαθημάτων. Επιπρόσθετα, ζητήθηκε οι εξετάσεις να εξαγγέλλονται 15 ημέρες πριν τη διεξαγωγή τους και να δίνεται ένα μάθημα ανά δύο ημέρες. Ο θεσμός των εξετάσεων ενώπιον επιτροπής να ισχύει και για τους επί πτυχίω φοιτητές μετά από δύο συνεχόμενες αποτυχίες στο ίδιο μάθημα.

Άλλο θέμα που απασχολούσε την οργάνωση ήταν η απόκτηση από πλευράς πανεπιστημίου του δικού του τυπογραφείου, ενός βιβλιοπωλείου, όπως επίσης και ταχυδρομικού γραφείου. Η υπηρεσία έκδοσης βιβλίων ανωτάτων σχολών θα πρέπει να αναλάβει την έκδοση συνοπτικών διδακτικών εγχειριδίων που θα περιέχουν τις παραδόσεις των καθηγητών. Ούτε το ζήτημα των εισιτηρίων εξετάσεων έμεινε έξω από τη συζήτηση. Ως προς αυτό το θέμα, ζητήθηκε η συνέχιση του θεσμού, ο περιορισμός των εισακτέων, κυρίως στις θεωρητικές σχολές και μείωση του αριθμού των εισακτέων θηλέων με την τήρηση σταθερής αναλογίας μεταξύ των δύο φύλων. Η επέκταση των υποτροφιών θεωρήθηκε απαραίτητη, όχι μόνο στην ανώτατη εκπαίδευση, αλλά και στις δύο προηγούμενες βαθμίδες και χορήγηση αυτών σε αποδεδειγμένα άπορους ή άριστους φοιτητές και μαθητές, αποκλείοντας ταυτόχρονα

τους εύπορους, ακόμα και αν έχουν αριστεύσει. Επιβεβλημένη θεωρείτο η αύξηση του αριθμού των βιβλιοθηκών και η επάνδρωσή τους με άπορους φοιτητές¹⁹².

Παρά τη διάθεση για εξεύρεση λύσης σε μία σειρά από σημαντικά ζητήματα, το Συνέδριο έμεινε γνωστό για τη διαμάχη μεταξύ των δύο πλευρών, δεξιάς και αριστεράς. Ήδη, πριν την έναρξη του συνεδρίου οι φοιτητές της Οδοντιατρικής Σχολής Αθηνών κυκλοφόρησαν έντυπη καταγγελία όπου επισήμαινε «τον εκ των έσω κίνδυνο που διατρέχει το Γ' Πανσπουδαστικό Συνέδριο, το οποίο η αποκαλούμενη εκτελεστική επιτροπή του Β' Πανσπουδαστικού Συνεδρίου προσπαθεί να οργανώσει κατά τον 'δικό της' τρόπο». Συνεχίζοντας την καταγγελία τους πρόσθεσαν πως «οι φοιτητικές συνδικαλιστικές ελευθερίες έχουν γίνει τελευταία στόχος των νεοφασιστών που προσπαθούν ακόμα και με τη βία να διαλύσουν τις φοιτητικές οργανώσεις. Αυτοί βρίσκονται πίσω από την αποκαλούμενη του Β' Πανσπουδαστικού Συνεδρίου, η οποία, όπως είναι γνωστό υπογράφει όλα τα πτωματολογικά και αντικομμουνιστικά έντυπα που ρυπαίνουν τους τοίχους και τους δρόμους»¹⁹³.

Το συνέδριο χαρακτηρίστηκε από την κεντρώα και αριστερή φοιτητική νεολαία ως αντιδημοκρατικό, γιατί με απόφαση της Εκτελεστικής Επιτροπής αποκλείστηκε η φοιτητική εφημερίδα *Πανσπουδαστική*, οι τοπικοί σύλλογοι και ο Σύλλογος Εργαζομένων προσκλήθηκαν ως παρατηρητές, ο χρόνος διεξαγωγής του συνεδρίου αυτός καθ'αυτός κρίθηκε ύποπτος από την Αριστερά, καθώς συνέπιπτε με περίοδο διακοπών, γεγονός που θεωρήθηκε ότι έγινε σκόπιμα, ενώ ο εσωτερικός κανονισμός στο σύνολό του, αλλά ιδιαίτερα το άρθρο 9 είχε προκαλέσει αντιδράσεις. Ο λόγος ήταν ότι καθόριζε πως «ένσταση περί μη ύπαρξης απαρτίας λαμβάνεται υπόψη όταν είναι υπογεγραμμένη τουλάχιστον από δέκα παρόντες συνέδρους». Πέραν των διαφωνιών γύρω από διαδικαστικά θέματα, υπήρξαν καταγγελίες για ξυλοδαρμό φοιτητών και παρατηρητών από μέλη της ΕΚΟΦ.¹⁹⁴ Η *Αυγή*, αναφερόμενη στα επεισόδια κατά τη διάρκεια του συνεδρίου, πληροφορεί το αναγνωστικό κοινό της πως «φοιτηταί εκακοποιήσαν από μέλη νεοφασιστικής οργανώσεως»¹⁹⁵. Άλλη αιτία διαφωνίας μεταξύ των συμμετεχόντων στο συνέδριο αφορούσε και στα θέματα που έρχονταν προς συζήτηση. Όταν μία ομάδα φοιτητών ζήτησε να εξεταστούν τα οικονομικά προβλήματα των φοιτητών, οι διοργανωτές

¹⁹² Βλ. εφημερίδα *Ηχώ των Σπουδαστών*, Ιανουάριος 1961, έτος Β', αρ. φύλλου 14-15, σελ. 1

¹⁹³ Βλ. εφημερίδα *Αυγή*, 17/12/1960

¹⁹⁴ Βλ. Αντρέας Λεντάκης, *Οι νεοφασιστικές οργανώσεις στη νεολαία*, εκδ. ΔΚΝ Γρηγόρης Λαμπράκης, Αθήνα 1963, σελ. 39-41

¹⁹⁵ Βλ. εφημερίδα *Αυγή*, 20/12/1960

απέρριψαν το αίτημα και αντί των οικονομικών θεμάτων πρόκριναν τη συζήτηση για τα εκπαιδευτικά ζητήματα. Μάλιστα, όταν ο Α. Λεντάκης, με την ιδιότητα του παρατηρητή, ζήτησε να πληροφορηθεί πότε θα δινόταν ο λόγος στους παρατηρητές του συνεδρίου, περί τα 30 μέλη της ΕΚΟΦ επιτέθηκαν στον ίδιο και στους φοιτητές Αλέκο Γρίμπα και Θανάση Γρέβια και τους χτύπησαν. Η Πανσπουδαστική κατηγόρησε ως πρωτοστάτες του επεισοδίου δύο χωροφύλακες και τους εκοφίτες φοιτητές της Γεωπονοδασολογικής Σχολής Θεσσαλονίκης Γιάννη Παπαδημόπουλο και Άρη Δεσλή¹⁹⁶. Επιπλέον, όσον αφορά τη θεματολογία, η *Αυγή*, προφανώς θέλοντας να αποτρέψει ένα τέτοιο ενδεχόμενο, τόνισε πως το προεδρείο του συνεδρίου έφερε, κατά παράβαση της ημερήσιας διάταξης, προς συζήτηση το βορειοηπειρωτικό ζήτημα, ενώ ματαίωσε συζήτηση για το κυπριακό, υπό τον φόβο πως οι φοιτητές θα ασκούσαν κριτική στην κυβέρνηση της ΕΡΕ για τις Συμφωνίες Ζυρίχης-Λονδίνου¹⁹⁷.

Η πόλωση που είχε προκληθεί από τις αλληλοκατηγορίες των συμμετεχόντων στο συνέδριο ήταν διάχυτη και εμφανής στην ειδική έκδοση της εφημερίδας της ΕΚΟΦ *Ηχώ των Σπουδαστών*, με αφορμή τα όσα διαδραματίστηκαν στην Θεσσαλονίκη. Αφού πρώτα σημειώνει πως για τον τόπο και τον χρόνο διεξαγωγής του συνεδρίου υπήρξε αρχικά συμφωνία όλων των πλευρών, συνεχίζει, χρησιμοποιώντας ιδιαίτερα επιθετικό ύφος, υποστηρίζοντας πως «ειδικοί στο σαμποτάζ εγκέφαλοι δεν ήθελαν να γίνει το συνέδριο και εφρόντισαν με κάθε τρόπο να το σαμποτάρουν, επειδή είχαν την μειοψηφία και δεν θα κατώρθωναν να κάνουν εκείνο που ήθελαν»¹⁹⁸. Οι εκοφίτες, μέσα από αυτή την ειδική έκδοση – ανακοίνωση, ισχυρίζονται πως οι αριστεροί φοιτητές, εφόσον δεν πέτυχαν την ματαίωση του συνεδρίου, ακολούθησαν την τακτική της «συγχύσεως και δυσφημήσεως». Χρησιμοποιώντας πολύ σκληρή γλώσσα επιτίθενται σχεδόν αποκλειστικά στη φοιτητική εφημερίδα της Αριστεράς, την *Πανσπουδαστική*, κατηγορώντας την πως επιδίωκε να πείσει την κοινή γνώμη πως «ο φοιτητικός κόσμος είναι αγανακτισμένος κατά των οργανωτών του συνεδρίου και να καλλιεργήσουν πνεύμα αποδοκιμασίας κατά της Ε. Επιτροπής και των επιτεύξεών της, ιδιαιτέρως των εθνικών, που δεν τους συνέφεραν»¹⁹⁹. Μάλιστα, καταλήγει στο συμπέρασμα ότι «εμμέσως η επίθεσις ήτο

¹⁹⁶ Στο ίδιο, 20/12/1960

¹⁹⁷ ό.π., 22/12/1960

¹⁹⁸ Βλ. ειδική έκδοση της εφημερίδας *Ηχώ των Σπουδαστών* για το Γ' Πανσπουδαστικό Συνέδριο, αρχείο ΕΜΙΑΝ

¹⁹⁹ Στο ίδιο

αντεθνική» και χαρακτηρίζει την Πανσπουδαστική «αδιάντροπη φυλλάδα» επειδή, όπως υποστηρίζει, η εφημερίδα διαμαρτυρόταν «διότι θα πολυσυζητηθούν εθνικά θέματα²⁰⁰». Ωστόσο, εάν εστιάσουμε στην φράση «εθνικών θεμάτων που δεν τους συνέφεραν», γίνεται αντιληπτό πως και οι δύο αντιμαχόμενες πλευρές δεν επιθυμούσαν να συζητήσουν όλα τα ανοιχτά εθνικά ζητήματα, όπως το Κυπριακό και το ζήτημα της Βορείου Ηπείρου. Το μεν πρώτο το απέφευγε η ΕΚΟΦ, η οποία θα έπρεπε να υπομείνει την κριτική για τους χειρισμούς της κυβέρνησης της ΕΡΕ²⁰¹, το μεν δεύτερο το απέφευγε η Αριστερά, εξαιτίας του γεγονότος ότι θα έπρεπε να καταφερθεί εναντίον ενός κομμουνιστικού καθεστώτος, όπως αυτό της Αλβανίας εκείνης της εποχής. Στην ανακοίνωσή της η *Ηχώ των Σπουδαστών* δεν περιορίστηκε σε αυτές τις κατηγορίες, αλλά αρνούμενη τον χαρακτηρισμό της ΕΚΟΦ ως φασιστικής οργάνωσης υποστήριξε ότι η μάχη με σύνθημα 'Κάτω οι φασιστικές οργανώσεις' συνδυάστηκε έντεχνα από τον διεθνή κομμουνισμό με νεοναζιστικές εκδηλώσεις, με σκοπό να καταρρακώσουν ορισμένες εθνικής πνοής οργανώσεις που πέτυχαν την συσπείρωση του φοιτητικού κόσμου και απεμάκρυναν, για το παρόν, τον κομμουνιστικόν κίνδυνον από τον συνδικαλισμό μας²⁰².

Οι κύριες κατηγορίες στις οποίες έπρεπε να δώσουν απαντήσεις τα μέλη της ΕΚΟΦ αφορούσαν τα γεγονότα στην εφημερίδα *Μακεδονία* και την εισβολή περίπου εκατό μελών της στα γραφεία, στις 23 Δεκεμβρίου 1960. Σύσσωμη η αντιπολίτευση μιλά για «κατάλυση κάθε έννοιας δημοκρατίας»²⁰³, καθώς και για καταστροφές και κακοποίηση δημοσιογράφων²⁰⁴. Η εφημερίδα *Μακεδονία* βγήκε την επομένη με ένα μαχητικό αντικυβερνητικό εξώφυλλο, στο οποίο έγραφε πως «φοιτηταί του Συνεδρίου, ενεργούμενα της Ε.Ρ.Ε., επέδραμον κατά των γραφείων της *Μακεδονίας* και προέβησαν εις πρωτοφανείς βανδαλισμούς. Εξύβριζον χυδαιότατα τους συντάκτας και υπαλλήλους, ββαιοπράγησαν, ηπείλυσαν και επροπηλάκισαν αυτούς, έθραυσαν κρύσταλλα των γραφείων και υαλοπίνακας»²⁰⁵.

Από την άλλη πλευρά δεν έλειψε η απάντηση. Η ΕΚΟΦ υποστήριξε ότι προσπάθησαν να διαλύσουν το συνέδριο οι 17 αποχωρήσαντες σύνεδροι, τη στιγμή

²⁰⁰ ό.π.

²⁰¹ Βλ. εφημερίδα *Αυγή*, 22/12/1960

²⁰² Βλ. ειδική έκδοση της εφημερίδας *Ηχώ των Σπουδαστών* για το Γ' Πανσπουδαστικό Συνέδριο, αρχείο ΕΜΙΑΝ

²⁰³ Βλ. εφημερίδα *Μακεδονία*, 25/12/1960

²⁰⁴ Βλ. Σπύρος Λιναρδάτος, *Από τον Εμφύλιο στη Χούντα*, τόμος Γ', 1958-1962, εκδ. Το Βήμα Βιβλιοθήκη, Αθήνα 2009, σελ. 312

²⁰⁵ Βλ. εφημερίδα *Μακεδονία*, 24/12/1960

που το σύνολο των συνέδρων ήταν 124²⁰⁶. Επιπλέον, οι φοιτητικοί σύλλογοι που πρόσκεινταν στην ΕΚΟΦ (Θεολογικός Σύνδεσμος, Σύλλογος Φοιτητών Φυσικομαθηματικής, Εθνικός Σύλλογος Σπουδαστών ΕΜΠ, Εθνικός Σύλλογος Σπουδαστών Α.Σ.Ο.Ε.Ε., Εθνικός Σύλλογος Σπουδαστών Παντείου, Σύλλογος Φιλοσοφικής «ο Πλάτων» και Σύλλογος Φοιτητών Γεωπονικής) έβγαλαν ανακοίνωση στην οποία παρουσιάζουν την δική τους εκδοχή για τα γεγονότα που προκλήθηκαν στην εφημερίδα Μακεδονία. Σύμφωνα με την ανακοίνωση, στις 22 Δεκεμβρίου είχε προηγηθεί επίσκεψη επιτροπής (Π. Φωτέας, Α. Μπρατάκος, Γ. Γεωργόπουλος, Χ. Καρατζάς, Ι. Χριστάκης, Χ. Φύσσας, Φ. Παπαγεωργίου, Π. Μανωλόπουλος, Γ. Κατσαρός και Γ. Μίχος) με επικεφαλής τον πρόεδρο του συνεδρίου στον αρχισυντάκτη της εφημερίδας Ιωαννίδη, από τον οποίο ζήτησαν να σταματήσει την κριτική στο συνέδριο. Ωστόσο, στο φύλλο της *Μακεδονίας* της 23^{ης} Δεκεμβρίου 1960 γίνεται λόγος για διάλυση του συνεδρίου, όπως ισχυριζόταν η αντιπολίτευση, αφού εκτός των 17 συνέδρων, αποχώρησαν και οι αντιπρόσωποι της Νομικής και της Παντείου Σχολής²⁰⁷. Η ανακοίνωση συνεχίζει αναφέροντας πως η αντιπροσωπεία της Παντείου δεν αποχώρησε και το είχε δηλώσει επίσημα στον αρχισυντάκτη της εφημερίδας, όπως επίσης δεν αποχώρησε και κανείς από τους αντιπροσώπους της Νομικής. Για την ΕΚΟΦ, αυτός ήταν ο λόγος της διαμαρτυρίας της επιτροπής του συνεδρίου στα γραφεία της εφημερίδας. Η οργάνωση πέρασε στην αντεπίθεση καταγγέλλοντας πως οι φοιτητές έγιναν δεκτοί στα γραφεία με ύβρεις και προσβολές και ένας από τους δημοσιογράφους της εφημερίδας έσπασε κάποιο γυάλινο αντικείμενο, προκειμένου να δημιουργηθεί κλίμα έντασης²⁰⁸.

Για το ίδιο γεγονός, ανακοίνωση εξέδωσαν και 33 σύνεδροι μόλις επέστρεψαν στην Αθήνα από την Θεσσαλονίκη. Σε αυτήν τονιζόταν ότι το συνέδριο δεν διοργανώθηκε από τη νεολαία της ΕΡΕ, ούτε έλαβε κάποια κομματική απόφαση. Αντιθέτως, σύμφωνα με την ανακοίνωση, έλαβε αρκετές αντικυβερνητικές αποφάσεις, όπως η κριτική στην κυβερνητική πολιτική για το χαμηλό ποσοστό του κρατικού προϋπολογισμού που αντιστοιχεί στην παιδεία, η αποδοκιμασία της κυβερνητικής πολιτικής στον Ο.Η.Ε. για το αλγερινό ζήτημα, όπως και η αντίθεση του συνεδρίου στην λύση που δόθηκε στο κυπριακό ζήτημα, αφού η μόνη πραγματική λύση για τους υπογράφοντες την ανακοίνωση είναι η ένωση με την

²⁰⁶ Βλ. *Ηχώ των Σπουδαστών*, Ιανουάριος 1961, έτος Β΄, αρ. φύλλου 14-15, σελ. 4-5 και Λάκης Ιωαννίδης, *Το Κίνημα της Νεολαίας*, Θεσσαλονίκη 1973, σελ. 424

²⁰⁷ Βλ. εφημερίδα *Το Βήμα*, 23/12/1960

²⁰⁸ Βλ. εφημερίδα *Ηχώ των Σπουδαστών*, Ιανουάριος 1961, έτος Β΄, αρ. φύλλου 14-15, σελ. 4-5

Ελλάδα. Επιπλέον, αναφερόμενοι στα γεγονότα στα γραφεία της εφημερίδας «Μακεδονία», ξεκαθάρισαν ότι έγιναν δύο επισκέψεις διαμαρτυρίας. Στην πρώτη μίλησαν με τον αρχισυντάκτη, του εξήγησαν τους λόγους που διαμαρτύρονται και του έδωσαν κείμενο με τις απόψεις τους, το οποίο όμως δεν μπήκε ποτέ στην εφημερίδα, παρά τη σχετική συμφωνία. Με τη λήξη του συνεδρίου, σύμφωνα με την ανακοίνωση των 33 συνέδρων, επισκέφθηκαν για δεύτερη φορά τα γραφεία της «Μακεδονίας» με αστικό λεωφορείο και όχι με πούλμαν, όπως είχε γραφτεί. Εντός των γραφείων μπήκε οκταμελής επιτροπή, η οποία, όπως σημειώθηκε και παραπάνω, αντιμετωπίστηκε με άσχημο τρόπο. Μάλιστα, η ανακοίνωση αυτή είναι πιο λεπτομερής ως προς τις υλικές ζημιές και δείχνει σαν υποκινητές τους δημοσιογράφους, έναν εκ των οποίων κατηγόρησε ότι έσπασε έναν επιτραπέζιο υαλοπίνακα με ένα σταχτοδοχείο²⁰⁹.

Η αστυνομία επενέβη έγκαιρα και συνέλαβε επτά φοιτητές, οι οποίοι τελικά ζήτησαν συγγνώμη και ο διευθυντής της εφημερίδας απέσυρε τις κατηγορίες²¹⁰. Ο υπουργός Βορείου Ελλάδος Θεολογίτης σχολιάζοντας τα γεγονότα υποστήριξε ότι «η κυβέρνηση έδειξε πως καταδικάζει έμπρακτα τέτοιες τακτικές με το να συλλάβει τους υπεύθυνους, αλλά θεωρεί πως δεν είναι υποχρέωση της κυβέρνησης να απολογείται για τις πράξεις οποιουδήποτε πολίτη της χώρας». Όμως, ο βουλευτής των Φιλελευθέρων Μπακατσέλος διατύπωσε επιφυλάξεις σχετικά με το εάν ο υπουργός Βορείου Ελλάδος δεν έχει καμιά ηθική ευθύνη για το επεισόδιο, αφού τόνισε πως είναι πιθανό με τον λόγο που εκφώνησε προς τους φοιτητές στην δεξίωση που έγινε στο κυβερνείο μετά το συνέδριο, να ώθησε μερικούς από αυτούς στην επίθεση στα γραφεία της εφημερίδας²¹¹.

Ούτως ή άλλως, το τεταμένο κλίμα και οι συνεχείς διαφωνίες των συμμετεχόντων επισκίασαν το συνέδριο. Από τη μία πλευρά η ΕΚΟΦ προσπαθούσε να αμβλύνει τις όποιες αρνητικές εντυπώσεις και να υποβαθμίσει γεγονότα βίας και από την άλλη η Αριστερά, έχοντας καταγγείλει βίαιες μεθόδους από τους εκοφίτες πριν ακόμα από το συνέδριο, συνέχισε την κριτική της και κατά τη διάρκεια του συνεδρίου²¹².

²⁰⁹ Στο ίδιο, σελ. 4-5

²¹⁰ Βλ. Σπύρος Λιναρδάτος, *Από τον Εμφύλιο στη Χούντα*, τόμος Γ', 1958-1962, εκδ. Το Βήμα Βιβλιοθήκη, Αθήνα 2009, σελ. 312

²¹¹ Βλ. εφημερίδα *Το Βήμα*, 27/12/1960

²¹² Στην εφημερίδα *Αυγή* της 21/12/1960, στη στήλη «*Η φωνή της αλήθειας*», διαβάζουμε τα ακόλουθα: «*Το 'Πανσπουδαστικό Συνέδριο', που συνεχίζει τις εργασίες του στη Θεσσαλονίκη, ούτε συνέδριο είναι, ούτε καμία σχέση με τους πραγματικούς φοιτητές έχει. Είναι μία οικτρή παρασυναγωγή*

Πρωτομαγιά 1961 – Αντιπαράθεση αριστεράς-ΕΚΟΦ – Φραστική επίθεση μελών της ΕΚΟΦ προς τον βουλευτή Ν. Ζορμπά εντός της Βουλής

Η Πρωτομαγιά του 1961 δεν πέρασε χωρίς εντάσεις. Η Αριστερά εκδίδει ανακοινώσεις με αφορμή τους εορτασμούς και η κυβέρνηση, υπό τον φόβο των επεισοδίων, απαγορεύει την συγκέντρωση σε ανοιχτό χώρο και προκρίνει το Νέο Θέατρο, στο κέντρο των Αθηνών. Οι ταραχές που ακολούθησαν έγιναν αντικείμενο συζητήσεων μέσα στη Βουλή, καθώς το Κέντρο²¹³ και η Αριστερά κατηγόρησαν την ΕΚΟΦ για βιαιοπραγίες και συνθήματα εναντίον τους²¹⁴, ενώ η κυβέρνηση στάθηκε στην προκλητικότητα των αριστερών νέων έναντι των αστυνομικών δυνάμεων²¹⁵. Συγκεκριμένα, οι λόγοι που εκφωνήθηκαν από το βήμα της Βουλής, καθώς και οι συχνές διακοπές και παρεμβάσεις δείχνουν το κλίμα βαθιάς πόλωσης που επικρατούσε. Ο υφυπουργός Εργασίας Ε. Καλαντζής μίλησε για *«αφέλεια και ανυπόκριτο φαρισαϊσμό της Άκρας Αριστεράς, που δεν τολμά να αναφέρει ό,τι πιστεύει περί ταξικής Πρωτομαγιάς, δηλαδή κόκκινης Πρωτομαγιάς»*, ο Π. Κανελλόπουλος διερωτήθηκε *«τι λόγον είχαν αι μικραί δμελείς ομάδες εις διάφορα σημεία της πόλεως, κατά τα επεισόδια της Πρωτομαγιάς»*, ενώ ο Η. Ηλιού ανέφερε πως *«αποτελεί καθήκον των βουλευτών η συμπαράστασις των εις νομίμους εργατικάς εκδηλώσεις»*, συμπληρώνοντας πως και *«ο ίδιος κακοποιήθηκε από αστυνομικά όργανα και δήθεν αγανακτισμένους πολίτες»*²¹⁶.

Η ΕΚΟΦ από την πλευρά της πέρασε στην αντεπίθεση²¹⁷ και κατήγγειλε ξυλοδαρμό υποστηρικτών της επί της οδού Στουρνάρα, κοντά στο Νέο Θέατρο, από

μερικών εξημιμένων νεαρών της νεοφασιστικής ΕΚΟΦ, που μαζεύτηκαν για να υμνήσουν το 'υπέρ των φοιτητών' ενδιαφέρον του κ. Καραμανλή, να επευφημήσουν τον αδερφό του κ. Αχιλλέα Καραμανλή και να τσακίσουν στο ξύλο όλους εκείνους που ετόλμησαν να υψώσουν μία φωνή ή κι ένα ψίθυρο διαμαρτυρίας. Οι αθλιότητες της Θεσσαλονίκης αποτελούν ύβρι για το φοιτητικό κόσμο και τις δημοκρατικές παραδόσεις του και δείχνουν πώς η κυβέρνησι και τα κινούμενά της φαντάζονται τη δημοκρατική λειτουργία των φοιτητικών οργανώσεων. Όμως, οι τραμπουκισμοί των μπράβων της ΕΡΕ δεν πρόκειται να ανακόψουν τις προσπάθειες των φοιτητών να εξυγιάνουν τις οργανώσεις τους και να διεκδικήσουν τα δικαιώματά τους στη μόρφωση και την ζωή. Οι δημοκρατικές δυνάμεις των φοιτητών είναι σε θέσι να τσακίσουν κάθε προσπάθεια να μεταβληθούν τα ιδρύματα σε νεοφασιστική ζούγκλα».

²¹³ Στις συζητήσεις εκείνων των ημερών στη Βουλή ο Γεώργιος Παπανδρέου έδωσε μία άλλη θεώρηση του πώς πρέπει να αντιμετωπίζεται ο κομμουνισμός. Αφού έκανε σαφές πως και ο ίδιος γνωρίζει τον κίνδυνο που λέγεται κομμουνισμός, πιστεύει ότι με αστυνομικό κράτος και στρατολογία δεν μπορεί να αντιμετωπιστεί. Και αυτό γιατί και ο ίδιος ο κομμουνισμός με αυτά τα συστατικά στοιχεία συντηρείται, βλ. εφημερίδα *Το Βήμα*, 3/5/1961

²¹⁴ Βλ. περ. *Ουτοπία*, τ. 102, Ιαν-Φεβ 2013, εκδ. ΤΟΠΟΣ, σελ. 58

²¹⁵ Βλ. εφημερίδα *Το Βήμα*, 3/5/1961

²¹⁶ Στο ίδιο, 3/5/1961

²¹⁷ Ανακοίνωση – καταγγελία για τα γεγονότα στο Νέο Θέατρο εξέδωσε και η Πανελλαδική Ένωση Εθνικοφρόνων Φοιτητών – Σπουδαστών (Π.Ε.Ε.Φ.Σ.), παρακλάδι της ΕΚΟΦ: *«Η Πανελλαδική*

κομμουνιστές φοιτητές και εργάτες. Θύματα ήταν ο διευθυντής της εφημερίδας *Ηχώ των Σπουδαστών* Κώστας Παπαπαναγιώτου, ο φοιτητής Κωνσταντίνος Τζίφας και άλλοι περίπου είκοσι φοιτητές και φοιτήτριες. Το γεγονός ακολούθησε πορεία διαμαρτυρίας μέχρι τα γραφεία της ΕΔΑ, όπου οι συγκεντρωμένοι αφαίρεσαν την ταμπέλα του κόμματος²¹⁸. Παρά τους ισχυρισμούς και τις τοποθετήσεις της ΕΚΟΦ, το Μονομελές Πλημμελειοδικείο καταδίκασε τον Ιούνιο του 1962 τους φοιτητές-μέλη της ΕΚΟΦ Α. Παναγόπουλο και Ι. Γυμνίδη για τον ξυλοδαρμό του φοιτητή της Βιομηχανικής Κ. Κάπου, κατά την εκδήλωση για την Πρωτομαγιά του 1961 στο Νέο Θέατρο²¹⁹. Ο ανεξάρτητος βουλευτής Ν. Ζορμπάς επέστησε την προσοχή της κυβέρνησης σε οργανώσεις «οι οποίες δεν έχουν ευαισθησίες ούτε για εθνικά θέματα, ούτε για φοιτητικά, αλλά σκοπός τους είναι η τρομοκρατία και ο εκφοβισμός άλλων φοιτητών», αναφερόμενος στην ΕΚΟΦ. Η κυβέρνηση απάντησε μέσω του Υπουργού Παιδείας πως όλες οι φοιτητικές οργανώσεις λειτουργούν μέσα στα νόμιμα πλαίσια που έχει ορίσει η πολιτεία.²²⁰ Όμως η ΕΚΟΦ δεν αρκέστηκε στην απάντηση του αρμόδιου υπουργού. Στις 10 Μαΐου 1961, πολυμελής ομάδα στελεχών της ΕΚΟΦ επισκέφτηκε τον ανεξάρτητο βουλευτή στο καφενείο της Βουλής. Σκοπός τους ήταν να του ζητήσουν εξηγήσεις για τα όσα είχε πει για την ΕΚΟΦ στη Βουλή. Το επεισόδιο έμεινε σε φραστικό επίπεδο και έληξε με την απομάκρυνση των φοιτητών από την αστυνομία. Ο Ζορμπάς, αμέσως μετά τη λήξη του επεισοδίου συνομίλησε με τον Γεώργιο Παπανδρέου και τον Σ. Παπαπολίτη, ηγετικό στέλεχος της Κίνησης Εθνικής Αναδημιουργίας (ΚΕΑ), κόμμα στο οποίο ανήκε ο Ζορμπάς πριν

Ένωσης Εθνικοφρόνων Φοιτητών – Σπουδαστών διαμαρτύρεται εντόνως διά την επαίσχυντον αντιφοιτητικήν και αντεθνικήν στάσιν την οποίαν επέδειξαν κατά την επί τη ευκαιρία της Πρωτομαγιάς συγκέντρωσιν του Σαββάτου εις το Νέον Θέατρον γνωστοί εκάθετοι της κομμουνιστικής αριστεράς, οι οποίοι αιματοκύλησαν την εκδήλωσιν υπενθυμίσαντες τας θλιβεράς ημέρας των Δεκεμβριανών. Περί τους 20 φοιτητάς ετραυματίσθησαν εκ των οποίων δύο μετεφέρθησαν εις τα νοσοκομεία όπου ενοσηλεύθησαν και ευρίσκονται ευτυχώς σήμερον εκτός κινδύνου. Ο φοιτητής της Α.Σ.Ο.Ε.Ε. συνάδελφος Κ. Τζίφας παρ' ολίγον να τυφλωθή, ενώ ο συνάδελφος Κ. Παπαπαναγιώτου Διευθυντής της εφημερίδος *‘Ηχώ των Σπουδαστών’* υπέστη θλαστικά τραύματα ελαφράν εγκεφαλικήν διάσεισιν και παράλυσιν επί δύωρον του σώματός του. Φοιτητικό αίμα έβαψε τα πεζοδρόμια της οδού Στουρνάρα και Πατησίων. Οι κομμουνισταί κραυγάζοντες ‘θάνατος’, ‘θέλουμε να ρουφήξουμε το αίμα σας’, ‘Ζήτω η Ε.Δ.Α.’, ‘Λευτεριά στο Γλέζο’, ‘Διγενή προδότη’, ‘Έφτασε η ώρα σας’, ‘Αμνηστία’, ‘Ζήτω το Ε.Α.Μ.’ κλπ. εσυνέχισαν επί ημίωρον τας ανομολογήτους βαναυσότητάς των εις βάρος των φοιτητών και φοιτητριών. Το απόγευμα του παρελθόντος Σαββάτου φοβούμεθα ότι εγράφη ο πρόλογος του ‘τέταρτου γύρου’. Η ‘Πανελλαδική Ένωσης Εθνικοφρόνων Φοιτητών – Σπουδαστών’, καταδικάζοντας το νέο κομμουνιστικό όργιο, καλεί τους Έλληνας σπουδαστάς, τον τύπον και το Κράτος να ενδιαφερθούν και να λάβουν υπ’ όψιν των σοβαρώς τα τραγικά συμβάντα. Η δημοκρατία και η Ελευθερία κινδυνεύει. Το αιματοκύλισμα ζανάρχησε. Π.Ε.Ε.Φ.Σ.», βλ. Συλλογή Γεωργίου Χατζόπουλου, φάκελος 1, υποφάκελος 3, αρχείο ΕΜΙΑΝ

²¹⁸ Βλ. εφημερίδα *Ηχώ των Σπουδαστών*, Ιούλιος 1961, έτος Γ', αρ. φύλλου 25-26

²¹⁹ Βλ. εφημερίδα *Το Βήμα*, 8/6/1962

²²⁰ Στο ίδιο, 3/5/1961

ανεξαρτητοποιηθεί, από τους οποίους ζήτησε να προβούν σε έντονα διαβήματα εναντίον της κυβέρνησης²²¹.

Εξάλλου, η ΚΕΑ ήταν ένα κόμμα του οποίου η νεολαία είχε τοποθετηθεί σαφώς ως προς την γνώμη που έχει για την ΕΚΟΦ και τον τρόπο δράσης της. Σε ανακοίνωσή της, στις 30 Δεκεμβρίου 1960 κατέληγε στο συμπέρασμα πως «η ΕΡΕ μέσω της οργανώσεως ΕΚΟΦ έχει οργανώσει ομάδες κρούσεως με σκοπό να επιβάλουν τη γνώμη και κυριαρχία τους επί των αντιπάλων τους και να δημιουργούν επεισόδια».²²² Αξίζει να σημειωθεί πως οι φοιτητές της ΕΚΟΦ επιχείρησαν να ζητήσουν εξηγήσεις και από τον βουλευτή της Αριστεράς Κομνηνού Πυρομάγλου, αλλά ο βουλευτής απέφυγε να συνομιλήσει μαζί τους²²³. Όπως ήταν φυσικό, η αντιπαράθεση στη Βουλή συνεχίστηκε και τις επόμενες μέρες. Ο βουλευτής της ΕΡΕ Κωνσταντίνος Μανιαδάκης, όντας παρών στο επεισόδιο, υπεραμύνθηκε της ΕΚΟΦ υποστηρίζοντας πως «το επεισόδιο δεν είχε την έκταση και την ένταση που ήθελε να προσδώσει ο Ν. Ζορμπάς», χαρακτήρισε την έκταση που πήρε το θέμα «ως αποτέλεσμα προπαγάνδας της ΕΔΑ» και εξέφρασε την άποψη πως «η δράση της ΕΚΟΦ είναι, σε γενικές γραμμές, προς τη σωστή κατεύθυνση», θέτοντας εκ νέου θέμα κινδύνου από τον αντεθνικό λόγο των κομμουνιστικών οργανώσεων²²⁴.

Τη δράση της ΕΚΟΦ είχε στηλιτεύσει και ο Σύλλογος Φοιτητών της Ιατρικής Σχολής του Πανεπιστημίου Αθηνών, όχι όσον αφορά τη χρήση βίας εκ μέρους της ΕΚΟΦ, αλλά για απόπειρα χρηματισμού φοιτητών. Έτσι λοιπόν, ο Σύλλογος σε ανακοίνωσή του κατηγορούσε την ΕΚΟΦ για απόπειρα εξαγοράς τριών συνδικαλιστικών εκπροσώπων του πρώτου έτους της Ιατρικής και επεσήμαινε «τον κίνδυνο που διατρέχει, συνεπεία της τοιαύτης δραστηριότητος της ΕΚΟΦ ο φοιτητικός κόσμος», ζητώντας τη διάλυσή της²²⁵.

Νέος εκλογικός νόμος – Ίδρυση Ένωσης Κέντρου (Ε.Κ.)

Εν τω μεταξύ, στις αρχές του 1961 ξεκίνησαν οι πρώτες συζητήσεις για επίσπευση των βουλευτικών εκλογών. Ωστόσο, ο κύριος προβληματισμός στρεφόταν γύρω από το ποια μορφή θα λάβει η συγκεκριμένη εκλογική αναμέτρηση. Εάν δηλαδή, θα

²²¹ Ο.π., 11/5/1961

²²² Βλ. Αντρέας Λεντάκης, *Παρακρατικές Οργανώσεις και 21η Απριλίου*, εκδ. Καστανιώτη, Αθήνα 1975, σελ. 222

²²³ Βλ. εφημερίδα *Το Βήμα*, 11/5/ 1961

²²⁴ Στο ίδιο, 13/5/1961

²²⁵ Ο.π., 18/6/1961

έπαιρνε τη μορφή αντιπαράθεσης Δεξιάς – Αριστεράς, ή εάν θα μπορούσε να υπάρξει χώρος και για το, διασπασμένο εκείνη την στιγμή, Κέντρο²²⁶. Η ΕΡΕ πρότεινε στα κόμματα του Κέντρου ένα εκλογικό σύστημα «συγγενών κομμάτων», το οποίο θα λειτουργούσε ως πλειοψηφικό έναντι της ΕΔΑ και ως αναλογικό μεταξύ των «εθνικών» κομμάτων. Τελικά τα κόμματα του Κέντρου αρνήθηκαν να συμπράξουν με την ΕΡΕ και πρόκριναν ένα «αντιπολιτικό» σύστημα που θα έδινε τέτοια δύναμη στο Κέντρο, ώστε να περιορίζονταν κατά πολύ οι πιθανότητες συνεργασίας με την ΕΔΑ²²⁷. Με βάση αυτήν την άποψη του Κέντρου, η κυβέρνηση προχώρησε σε κάποιες τροποποιήσεις της ενισχυμένης αναλογικής, οι οποίες έγιναν ευνοϊκά αποδεκτές από τα κεντρώα κόμματα²²⁸.

Η επίσημη ανακοίνωση για την προκήρυξη των εκλογών καθυστέρησε, προκειμένου να ολοκληρωθεί η διαδικασία ενοποίησης των κομμάτων του Κέντρου, η οποία είχε ξεκινήσει από τη στιγμή που ψηφίστηκε στη Βουλή ο νέος εκλογικός νόμος²²⁹. Κόμματα και ομάδες από τη δεξιά πτέρυγα του Κέντρου μέχρι την μετριοπαθή Αριστερά ενώθηκαν σε έναν ενιαίο πολιτικό σχηματισμό με την ονομασία *Ένωση Κέντρου*. Στο νέο πολιτικό συνασπισμό, ο οποίος ιδρύθηκε στις 19 Σεπτεμβρίου 1961, το κόμμα του Γ. Παπανδρέου, το Κόμμα των Φιλελευθέρων υπό τον Σοφοκλή Βενιζέλο, η ΕΠΕΚ με αρχηγό τον Σάββα Παπαπολίτη, η Δημοκρατική Ένωση υπό τον Ηλία Τσιριμώκο, το Λαϊκό Κοινωνικό Κόμμα υπό τον Στέφανο Στεφανόπουλο. Μάλιστα, για τις επερχόμενες εκλογές του Οκτωβρίου 1961, η Ένωση Κέντρου συνεργάστηκε με το Κόμμα των Προοδευτικών του Σπύρου Markezinis²³⁰. Στα πλαίσια των ζυμώσεων του Κέντρου ο Σοφοκλής Βενιζέλος απέσυρε την υποστήριξή του από την ΚΕΑ του Γεωργίου Γρίβα, σηματοδοτώντας την αποχώρηση του αρχηγού του απελευθερωτικού αγώνα της Κύπρου από την πολιτική²³¹.

Η ίδρυση της ΕΚ αποτέλεσε ριζική μεταβολή του πολιτικού σκηνικού της Ελλάδας. Ουσιαστικά, η ΕΚ δημιούργησε τις προϋποθέσεις για τον περιορισμό της ΕΔΑ σε τρίτη πολιτική δύναμη και όχι αξιωματική αντιπολίτευση, όπως αναδείχθηκε το 1958. Ο ίδιος ο αρχηγός της Ένωσης Κέντρου δεν έκρυψε ότι πρώτος στόχος της

²²⁶ Βλ. Ηλίας Νικολακόπουλος, «Από το τέλος του Εμφυλίου Πολέμου...», ό.π., σελ. 201

²²⁷ Βλ. Ηλίας Νικολακόπουλος, *Η Καχεκτική Δημοκρατία*, ό.π., σελ. 265

²²⁸ Βλ. Ηλίας Νικολακόπουλος, «Από το τέλος του Εμφυλίου Πολέμου...», ό.π., σελ. 201

²²⁹ Στο ίδιο, σελ. 202

²³⁰ Βλ. Σπύρος Markezinis, *Σύγχρονη Πολιτική Ιστορία της Ελλάδας 1936-1975*, εκδ. Πάπυρος, Αθήνα 1978, σελ. 96 - 97

²³¹ Βλ. Ηλίας Νικολακόπουλος, «Από το τέλος του Εμφυλίου Πολέμου...», ό.π., σελ. 202

ΕΚ ήταν να περιορίσει τη δύναμη της ΕΔΑ σε ποσοστό μικρότερο του 20%, ούτως ώστε να σταματήσει να αποτελεί ρυθμιστικό παράγοντα και να παραμείνουν «τα δύο εθνικόφρονα κόμματα να παλαίουν εντός των πλαισίων της δημοκρατίας»²³².

Σχέδιο Περικλής – Εκλογές 29^{ης} Οκτωβρίου 1961

Στις 16 Σεπτεμβρίου 1961, πριν ακόμα ιδρυθεί η ΕΚ, η ΕΔΑ επιδίδει στους αρχηγούς των υπόλοιπων κομμάτων της αντιπολίτευσης αντίγραφο «σχεδίου διενεργείας των προσεχών εκλογών», που είχε καταρτιστεί από τις κρατικές μυστικές υπηρεσίες. Σύμφωνα με το σχέδιο τα κόμματα του Κέντρου εμμέσως ενισχύουν τον κομμουνισμό και επομένως θα έπρεπε να γίνει πεποίθηση στους ψηφοφόρους ότι ουσιαστικά μόνο η ΕΡΕ ήταν εθνικόφρονα παράταξη. Εν τέλει, όποιος ήταν εναντίον της κυβέρνησης της ΕΡΕ ήταν και εναντίον της Ελλάδας²³³. Την τακτική αυτή ακολούθησε η Υπηρεσία Πληροφοριών και μετά την ίδρυση της ΕΚ. Η εν λόγω υπηρεσία εξέδιδε και διαμοίραζε δελτία ενημέρωσης των αξιωματικών, των σωμάτων ασφαλείας και εν γένει των κρατικών λειτουργών, οι οποίοι με τη σειρά τους όφειλαν να κάνουν γνωστό το περιεχόμενο των δελτίων στην κοινή γνώμη. Σε ένα από αυτά τα δελτία δινόταν η εντολή να καταγγέλλεται στον λαό η συνεργασία της ΕΚ με την ΕΔΑ, καθώς και η υιοθέτηση από την ΕΚ «κομμουνιστικών συνθημάτων»²³⁴.

Το σχέδιο προέβλεπε και την αντιμετώπιση των αριστερών ή κεντρώων δημοσίων υπαλλήλων. Εδώ δεν γινόταν αναφορά σε δράση κάποιου μυστικού κρατικού μηχανισμού, αλλά ουσιαστικά για άλλους υπαλλήλους, οι οποίοι θα αναλάμβαναν τους μεν κεντρώους να τους πείσουν ότι άλλη επιλογή πλην της ΕΡΕ θα έφερνε τον κομμουνισμό στην Ελλάδα, τους δε αριστερούς να τους απειλήσουν να σταματήσουν να ασχολούνται με την υποστήριξη και προβολή της ΕΔΑ. Σε αυτό το πλαίσιο «εξουδετέρωσης των αριστεριζόντων» θα δρούσαν και τα Τάγματα Εθνοφυλακής Αμύνης (Τ.Ε.Α.), στρατιωτικά τμήματα εφέδρων που δρούσαν υπό τις οδηγίες αξιωματικών του ελληνικού στρατού²³⁵. Την ουσία της καταγγελίας της ΕΔΑ

²³² Στο ίδιο, σελ. 202

²³³ Βλ. Σπύρος Λιναρδάτος, *Από τον Εμφύλιο στη Χούντα*, τόμος Γ', 1958-1962, εκδ. Το Βήμα Βιβλιοθήκη, Αθήνα 2009, σελ. 371 - 372

²³⁴ Βλ. έκθεση του Γ. Μπέρτσου, Ειδικού Συμβούλου του Υφυπουργού Προεδρίας, Γ. Μυλωνά, την 1^η Απριλίου 1964, Αρχείο Τρύφωνος Τριανταφυλλάκου, Ελληνικό Λογοτεχνικό και Ιστορικό Αρχείο (Ε.Λ.Ι.Α.)

²³⁵ Βλ. Σπύρος Λιναρδάτος, *Από τον Εμφύλιο στη Χούντα*, τόμος Γ', 1958-1962, εκδ. Το Βήμα Βιβλιοθήκη, Αθήνα 2009, σελ. 372 - 373

δεν αμφισβήτησε ουσιαστικά ούτε η ίδια η ΕΡΕ, ωστόσο απέδωσε τη σύνταξη του σχεδίου σε «ανεύθυνο πρόσωπο». Μάλιστα, ούτε τα κόμματα του Κέντρου αντέδρασαν έντονα, αφού έβλεπαν πως ένα τέτοιο σχέδιο θα μπορούσε να φοβίσει τους ψηφοφόρους να επιλέξουν την ΕΔΑ και να στραφούν στο Κέντρο²³⁶.

Τα επεισόδια εναντίον οπαδών και βουλευτών της ΕΔΑ εντάθηκαν από την ημέρα προκήρυξης των εκλογών και επεκτάθηκαν και σε κεντρώους, αποδεικνύοντας έτσι ότι ούτε η ΕΚ μπορούσε να θεωρηθεί από το υπάρχον πολιτικό κατεστημένο ως αξιόπιστη εθνικόφρων εναλλακτική πρόταση, αφού για να έχει εκλογική επιτυχία, εκ των πραγμάτων θα έπρεπε να λάβει τις ψήφους μέρους των ψηφοφόρων της ΕΔΑ, ενός μη εθνικόφρονος κόμματος και επομένως να τους εκφράσει ως έναν βαθμό²³⁷. Η ανακοίνωση που εξέδωσε στις 16/9/1961 η Προοδευτική Ένωση Νέων (Π.Ε.Ν.) του Κόμματος Προοδευτικών του Μαρκεζίνη αντανακλά σε μεγάλο βαθμό την κατάσταση που επικρατούσε, αλλά και επιβεβαιώνει τον ισχυρισμό πως ο στόχος της κυβέρνησης της ΕΡΕ ήταν, ουσιαστικά όσοι δεν υποστήριζαν την κυβέρνηση. Η ανακοίνωση έκανε λόγο για *«απροκάλυπτον τρομοκρατίαν, η οποία ασκείται εις βάρος των φοιτητών και δια την οποίαν ευθύνονται τόσοι οι ταραξίαι-τραμπούκοι της νεολαίας της ΕΡΕ και της παρακρατικής ΕΚΟΦ, όσον και τα αρμόδια όργανα της τάξεως»*, ενώ συνεχίζει τονίζοντας πως *«οι ξυλοδαρμοί, αι βιαιοπραγίαι, αι ύβρεις, η επιστράτευσις επαγγελματιών παλληκαράδων και αι παντός είδους απειλαί μίαν εξήγησιν δύνανται να έχουν: δεδομένου ότι εισερχόμεθα εις προεκλογικής περιόδον, οι πληρωμένοι μπράβοι και τα όργανα του κυβερνώντος κόμματος πλειοδοτούν εις την χρησιμοποίησιν αντιδημοκρατικών μεθόδων με τον σκοπόν να πτοήσουν την ελληνικήν νεολαίαν η οποία εις την συντριπτικήν της πλειοψηφίαν αποδοκιμάζει την πολιτικήν της κυβερνήσεως Καραμανλή»*²³⁸.

Παρά τη μουδιασμένη αντίδραση μετά την αποκάλυψη του «σχεδίου» από την ΕΔΑ²³⁹, λίγες μέρες πριν την 29^η Οκτωβρίου 1961 και ιδιαίτερα μετά τις εκλογές και την ανακοίνωση του αποτελέσματος, ο Γεώργιος Παπανδρέου είναι αυτός που στις 23 Φεβρουαρίου 1965, ως πρωθυπουργός πια, παρουσίασε στη Βουλή το κείμενο

²³⁶ Βλ. Ηλίας Νικολακόπουλος, «Από το τέλος του Εμφυλίου Πολέμου...», ό.π., σελ. 202

²³⁷ Στο ίδιο, σελ. 203

²³⁸ Βλ. ανακοίνωση ΠΕΝ, αρχείο Γιάννη Γιανουλόπουλου, φάκελος 50, υποφ. 1, ΕΜΙΑΝ

²³⁹ Μία από τις πρώτες αντιδράσεις του Γ. Παπανδρέου, πριν αυτός κάνει σαφή αναφορά από το βήμα της Βουλής για την ύπαρξη σχεδίου με το όνομα Περικλής, ήταν στις 18/1/1962, όταν σε λόγο του στη Βουλή αποκάλυψε τον αρχηγό του ΓΕΣ Β. Καρδαμάκη «ανάξιο ηγέτη του Στρατού και πράκτορα της ΕΡΕ», βλ. Θάνος Βερέμης, *Ο στρατός στην Ελληνική Πολιτική*, εκδ. Κούριερ, Αθήνα 2000, σελ. 246

ενός σχεδίου με την επωνυμία *Περικλής*²⁴⁰. Είχε προηγηθεί η ομιλία του Παναγιώτη Κανελλόπουλου στην Αθήνα, στις 19 Φεβρουαρίου 1965, όπου ο αρχηγός της Ε.Ρ.Ε. καλούσε τους βουλευτές της Ε.Κ. να ανατρέψουν την κυβέρνηση του Παπανδρέου και να συνεργαστούν με την Ε.Ρ.Ε., ώστε να σχηματίσουν νέα κυβέρνηση. Αυτή η προτροπή από πλευράς Κανελλόπουλου ήταν και η σταγόνα που ξεχείλισε το ποτήρι της οργής για τον Παπανδρέου²⁴¹. Το σχέδιο αυτό εμφανιζόταν ως άσκηση ψυχολογικού πολέμου κατά την οποία οι «Κυανοί» θα αντιμετώπιζαν τους «Κίτρινους», ωστόσο λόγω της συγκυρίας των εκλογών ο στόχος του σχεδίου εξειδικευόταν στον τρόπο περιορισμού του ποσοστού του «κομμουνισμού» κάτω από το 20%. Ο Παπανδρέου αποκάλυψε πως η οριστική διαμόρφωση του σχεδίου *Περικλής* ολοκληρώθηκε σε τρεις συνεδριάσεις της Δευτεροβάθμιας Επιτροπής Πληροφοριών και Διαφώτισεως του ΓΕΕΘΑ τον Αύγουστο του 1961. Στις δύο πρώτες συνεδριάσεις υπό την προεδρία του Α/ΓΕΕΘΑ Αθ. Φροντιστή, ζητήθηκαν από την ΚΥΠ και την ΓΔΕΑ να προτείνουν «τρόπους περιορισμού του κομμουνισμού»²⁴². Το σχέδιο που κατάρτισε η ΚΥΠ συζητήθηκε στην επόμενη συνεδρίαση της επιτροπής υπό την προεδρία του Α/ΓΕΣ Β. Καρδαμάκη. Ο Β. Καρδαμάκης θεωρείτο από τον Κανελλόπουλο ως ο αρχηγός του ΓΕΣ με την χειρότερη επίδραση στους νεότερους αξιωματικούς και αυθεντία στο να μυεί τους υποστηρικτές του ΙΔΕΑ στον κόσμο των συννομωσιών²⁴³. Στις συσκέψεις αυτές συμμετείχαν ο διοικητής της ΚΥΠ Αλ. Νάτσινας και ο αντισυνταγματάρχης, τότε, Γεώργιος Παπαδόπουλος. Άξιο λόγου είναι πως οι περισσότεροι αξιωματικοί που συμμετείχαν στην Δευτεροβάθμια Επιτροπή ήταν μέλη της Διοικούσας Επιτροπής του ΙΔΕΑ (Αθ. Φροντιστής, Αλ. Νάτσινας) ή είχαν συμμετάσχει στο κίνημα της 30^{ης} Μαΐου 1951 (Ηρ. Κοντόπουλος, Διευθυντής ΓΔΕΑ)²⁴⁴.

Οι εκλογές της 29^{ης} Οκτωβρίου 1961 θα διεξαχθούν κανονικά και η ΕΡΕ θα αναδειχθεί νικήτρια. Έχοντας όλον τον κρατικό μηχανισμό στην υπηρεσία της, η ΕΡΕ προετοίμαζε από την άνοιξη του 1961 την τακτική που θα ακολουθούσε, προκειμένου να διασφαλίσει τη νίκη της στις επικείμενες εκλογές. Εκπαιδεύτηκαν, λοιπόν, στην

²⁴⁰ Βλ. Ηλίας Νικολακόπουλος, «Από το τέλος του Εμφυλίου Πολέμου...», ό.π., σελ. 202 και Ηλίας Νικολακόπουλος, *Η Καχεκτική Δημοκρατία*, ό.π., σελ. 268 - 269

²⁴¹ Βλ. Ανδρέας Παπανδρέου, *Η Δημοκρατία στο απόσπασμα*, τόμος Α', εκδ. Λιβάνη, Αθήνα 2006, σελ. 241

²⁴² Βλ. Ηλίας Νικολακόπουλος, «Από το τέλος του Εμφυλίου Πολέμου...», ό.π., σελ. 202 και Ηλίας Νικολακόπουλος, *Η Καχεκτική Δημοκρατία*, ό.π..

²⁴³ Βλ. Θάνος Βερέμης, *Ο στρατός στην Ελληνική Πολιτική*, εκδ. Κούριερ, Αθήνα 2000, σελ. 245

²⁴⁴ Βλ. Ηλίας Νικολακόπουλος, «Από το τέλος του Εμφυλίου Πολέμου...», ό.π., σελ. 202 και Ηλίας Νικολακόπουλος, *Η Καχεκτική Δημοκρατία*, ό.π.

κρατική Σχολή Διαφωτίσεως πενήντα δύο κομματικά στελέχη, τα οποία θα επάνδρωναν τα νεοϊδρυθέντα γραφεία παραπόνων στις Νομαρχίες σε όλη την ελληνική επικράτεια. Σκοπός τους ήταν να επηρεάσουν το φρόνημα είτε μέσω της τρομοκράτησης των πολιτών είτε μέσω της εξαγοράς τους²⁴⁵. Η υπηρεσιακή κυβέρνηση Δόβα θα κατηγορηθεί από την ΕΚ και την Αριστερά ως υπεύθυνη βίας και νοθείας και ο Παπανδρέου θα αποδυθεί στον «Ανένδοτον αγώνα», στον οποίο θα τον ακολουθήσει και ο Σοφοκλής Βενιζέλος. Πρώτη εκδήλωση του Ανένδοτου ήταν η αποχή της Ένωσης Κέντρου τόσο από την έναρξη των εργασιών της Βουλής όσο και από τον εορτασμό για τα εξήντα χρόνια του Βασιλιά Παύλου²⁴⁶.

Το πνεύμα του «Ανένδοτου» στον φοιτητικό κόσμο

Οι εκλογές της 29^{ης} Οκτωβρίου 1961 δημιούργησαν μεγάλη πολιτική ένταση, λόγω της αμφισβήτησης της εγκυρότητας των αποτελεσμάτων, που έδωσαν στην ΕΡΕ τη νίκη. Πλέον ο κρατικός μηχανισμός, διά μέσου της Υπηρεσίας Πληροφοριών, θέτουν ως νέο στόχο τον περιορισμό και εν συνεχεία την εξάλειψη του Ανένδοτου. Το νέο πρόγραμμα της υπηρεσίας καλούσε τους πολίτες να δημιουργήσουν ομάδες ή να στελεχώσουν συλλόγους και σωματεία, τα οποία θα επιδιώξουν να θέσουν τέρμα στον Ανένδοτο αγώνα²⁴⁷. Ωστόσο, η δυναμική του Ανένδοτου έδινε ώθηση για νέες κινητοποιήσεις. Θα μπορούσαμε να ισχυριστούμε πως όλες οι υπόγειες διαδρομές του κράτους της ΕΡΕ από το 1958 έως το 1961 έφεραν το αντίθετο από το επιθυμητό αποτέλεσμα. Πλέον, η ΕΡΕ βρισκόταν υπόλογη στο Κέντρο και την ΕΔΑ. Είναι

²⁴⁵ Βλ. έκθεση του Γ. Μπέρτσου, Ειδικού Συμβούλου του Υφυπουργού Προεδρίας, Γ. Μυλωνά, την 1^η Απριλίου 1964, Αρχείο Τρύφωνος Τριανταφυλλάκου, Ελληνικό Λογοτεχνικό και Ιστορικό Αρχείο (Ε.Λ.Ι.Α.).

²⁴⁶ Βλ. Σπύρος Μαρκεζίνης, *Σύγχρονη Πολιτική Ιστορία της Ελλάδος 1936-1975*, τόμος τρίτος (1952-1975), εκδ. Πάπυρος, Αθήνα 1978, σελ. 98

²⁴⁷ Το νέο πρόγραμμα της Υπηρεσίας Πληροφοριών έχει ιδιαίτερο ενδιαφέρον και έχει ως εξής: «Πρέπει να επιδιωχθεί όπως διάφορα σωματεία, σύλλογοι και άλλαι οργανώσεις αλλά και ομάδες απλών πολιτών λάβουν θέσιν εναντίον της συνεχίσεως του ανενδότου αγώνος. Το πνεύμα των σχετικών ψηφισμάτων, επιστολών και υπομνημάτων θα πρέπει να είναι το εξής: Η συνέχις αυτής της καταστάσεως και η προσπάθεια τεχνητής δημιουργίας παθών αφενός μεν δυσφημεί την χώραν αλλά και υποτιμά τον Ελληνικόν λαόν τον οποίον εμφανίζει ψηφίζοντα ως αγέλην προβάτων, αφ'ετέρου δε θέτει εν κινδύνω την ειρήνην, ασφάλειαν και πρόοδον της χώρας. Ο Ελληνικός λαός ανεξαρτήτως πολιτικής τοποθετήσεως ζητεί από τα εθνικόφρονα κόμματα να θέσουν τέρμα εις αυτήν την απαράδεκτον κατάστασιν, να καταπαύσουν μίαν τεχνητής οζύτητος διαμάχην και να εργασθούν – ως Κυβερνήσεις και ως Αντιπολίτευσις – δημιουργικώς διά την καλύτεραν διακυβέρνησιν, πρόοδον και ανάπτυξιν της χώρας. Ενώπιον μάλιστα των κρίσιμων εξωτερικών περιστάσεων και των Βαλκανικών εξελίξεων η απαίτησις αυτήν προσλαμβάνει επείγοντα χαρακτήρα. Είναι καιρός δι' εργασίαν και όχι δια συνέχισιν της προεκλογικής ατμοσφαιράς», Βλ. έκθεση του Γ. Μπέρτσου, Ειδικού Συμβούλου του Υφυπουργού Προεδρίας, Γ. Μυλωνά, την 1^η Απριλίου 1964, Αρχείο Τρύφωνος Τριανταφυλλάκου, Ελληνικό Λογοτεχνικό και Ιστορικό Αρχείο (Ε.Λ.Ι.Α.).

γεγονός πως από αυτό το χρονικό σημείο και μέχρι το 1967 η χρήση της εθνικοφροσύνης προς ίδιο όφελος είναι αυτή που ενοχοποιείται και όχι οι πολιτικές επαφές με την Αριστερά²⁴⁸.

Αυτή η πολύ σημαντική διαφοροποίηση είχε την αφετηρία της στην στάση των νεολαιών των κομμάτων του Κέντρου, καθώς και της νεολαίας του κόμματος των Προοδευτικών και συγκεκριμένα στην διαφοροποίησή τους από το ενδεχόμενο συμπαράταξης όλων των «εθνικοφρόνων» φοιτητών– και της ΕΚΟΦ – σε ένα ενιαίο μέτωπο εναντίον των αριστερών φοιτητών. Οι πρακτικές βίας που είχε ακολουθήσει η ΕΚΟΦ είχαν απομακρύνει από τις τάξεις της και τους τελευταίους μη ακροδεξιούς φοιτητές, οι οποίοι αρχικά είχαν πειστεί από την ιδρυτική διακήρυξή της, η οποία τόνιζε τον υπερκομματικό χαρακτήρα της οργάνωσης²⁴⁹.

Το κοινό μέτωπο των πολιτικών και φοιτητικών νεολαιών των κομμάτων του κέντρου και του κόμματος των Προοδευτικών εναντίον της ΕΚΟΦ ήταν αυτό που ανέτρεψε τις ισορροπίες στα πανεπιστήμια, με αποτέλεσμα να ξανακερδήσουν την πλειοψηφία στους περισσότερους φοιτητικούς συλλόγους και να κυριαρχήσουν στην ΔΕΣΠΑ τον Αύγουστο του 1961, λίγο καιρό πριν τις εκλογές του ίδιου έτους²⁵⁰.

Η νέα διοίκηση της ΔΕΣΠΑ έδειξε από την πρώτη στιγμή πως η κατάσταση στα πανεπιστήμια είχε πλέον διαφοροποιηθεί κατά πολύ, σε σχέση με το προηγούμενο διάστημα. Στα πλαίσια της προεκλογικής περιόδου, η κυβέρνηση της ΕΡΕ αποφάσισε να προχωρήσει στην τελετή του θεμέλιου λίθου της Πανεπιστημιούπολης του Ζωγράφου στις 7 Σεπτεμβρίου 1961. Ωστόσο, λίγες μέρες πριν την τελετή, η ΔΕΣΠΑ εξέδωσε ανακοίνωση, στην οποία έκανε λόγο για «επαναλαμβανόμενα εγκαίρως χωρίς την συνοδεία κτηριακών εγκαταστάσεων», έδωσε στοιχεία από τον κρατικό προϋπολογισμό και εν τέλει καλούσε τους φοιτητές σε αποχή από την εκδήλωση. Η απάντηση των εκοφιστών σε αυτήν την ανακοίνωση ήταν να εισβάλλουν στα γραφεία της ΔΕΣΠΑ με την αρωγή της αστυνομίας και αργότερα να επιτεθούν στον Σύλλογο της Νομικής Σχολής τραυματίζοντας τον φοιτητή Δήμο Μαυρομάτη²⁵¹, δίνοντας έτσι μία πρόγευση του πώς ήταν διατεθειμένη να λειτουργήσει η ΕΚΟΦ (προς όφελος της ΕΡΕ) κατά την προεκλογική περίοδο. Εξάλλου, η ΕΡΕ είχε την έξωθεν καλή μαρτυρία πως οι επιτιθέμενοι δεν δήλωναν μέλη της ΕΡΕΝ, αλλά εκοφίτες. Για τα επεισόδια αυτά τοποθετήθηκε ο Γεώργιος

²⁴⁸ Βλ. Γιάννης Γιανουλόπουλος, «Το ελληνικό παρακράτος και η μακρά ιστορία του...», σελ. 16-17

²⁴⁹ Στο ίδιο, σελ. 17

²⁵⁰ Ο.π., σελ. 17

²⁵¹ Ο.π. σελ 18

Μυλωνάς του κόμματος *Δημοκρατικό Κέντρο*, ένα από τα κόμματα που συγκρότησαν την ΕΚ, αμέσως μετά την 20^η Σεπτεμβρίου 1961, οπότε και προκηρύχθηκαν οι εκλογές της 29^{ης} Οκτωβρίου του ίδιου έτους. Ο Γ. Μυλωνάς μίλησε ανοιχτά για «έκτροπα που αποδεδειγμένως λαμβάνουν χώραν με την πλήρη κάλυψιν της αστυνομίας, ενώ καταγγελίες στο ίδιο ύφος διατύπωσε και το κόμμα των Προοδευτικών»²⁵².

Τα παραπάνω καταδεικνύουν το κλίμα που προηγήθηκε των εκλογών, αλλά και εξακολούθησε να υφίσταται και μετά από αυτές στον φοιτητικό κόσμο. Το 1962 χαρακτηρίζεται από έντονες κινητοποιήσεις, αλλά και γεγονότα που έμειναν στην ιστορία του φοιτητικού κινήματος, είτε με θετικό είτε με αρνητικό πρόσημο. Αρχές Μαρτίου του 1962, πραγματοποιούνται αρχαιρεσίες για την ανάδειξη αντιπροσώπων των φοιτητών του Α' έτους της Νομικής Σχολής Αθηνών. Κατά τη διάρκεια της διαδικασίας ο φοιτητής μέλος της ΕΚΟΦ Χ. Φύσσας επιτέθηκε και τραυμάτισε τον γενικό γραμματέα του Συλλόγου Φοιτητών της Νομικής Σχολής Ν. Καραμανλή, με αποτέλεσμα η αστυνομία να διακόψει τη διαδικασία²⁵³. Ένα τέτοιο γεγονός που λαμβάνει χώρα σε πανεπιστημιακό χώρο, γίνεται αντικείμενο έντονης πολιτικής αντιπαράθεσης μεταξύ των φοιτητικών συλλόγων που πρόσκεινται στην αντιπολίτευση και στον υπουργό Παιδείας Γρηγόριο Κασσιμάτη.

Ο Σύνδεσμος Δημοκρατικών Νέων Ελλάδος επιτίθεται στην ΕΡΕ και την κατηγορεί ότι εφαρμόζει πλέον και στα πανεπιστήμια την τακτική τρομοκρατίας που ακολούθησε στις εκλογές του 1961²⁵⁴. Πολλοί φοιτητικοί σύλλογοι θεώρησαν ότι η πρόσφατη επίσκεψη του Κασσιμάτη έδωσε το έναυσμα για τέτοιες συμπεριφορές. Ο φοιτητικός σύλλογος της Νομικής *Θέμις* εξέδωσε ανακοίνωση στην οποία σημείωνε πως «βεβαίως είχε τον χαρακτήρα επιδρομής κομματικής η επίσκεψης του υπουργού Παιδείας εις το Πανεπιστήμιον, δύο ημέρας προ των φοιτητικών εκλογών, αφού περιεβάλλετο από τους υποψηφίους της ΕΡΕ – ΕΚΟΦ». Σε άλλο σημείο της ίδιας ανακοίνωσης τονίζεται πως «ο φοιτητικός κόσμος σύσσωμος είναι έτοιμος να ξαναφωνάξει 'Ζήτω η Δημοκρατία' και να αντιταχθή σε κάθε προσπάθεια της βίας ως μεθόδου επικρατήσεως και επιβολής»²⁵⁵. Ο υπουργός παραδέχτηκε ότι το ακροατήριο αποτελείτο κυρίως από μέλη της ΕΡΕΝ (δεν αναφέρθηκε στην ΕΚΟΦ, αφού δήλωσε

²⁵² Ο.π. σελ 19

²⁵³ Η αστυνομία από την πλευρά της υποστήριξε πως δεν ήταν δική της ευθύνη η διακοπή των εκλογών, αλλά πως οι φοιτητές αποχώρησαν από την αίθουσα του τέταρτου ορόφου της Νομικής Σχολής εξαιτίας των διαφωνιών που υπήρχαν μεταξύ τους, βλ. εφημερίδα *Το Βήμα*, 9/3/1962

²⁵⁴ Στο ίδιο, 8/3/1962

²⁵⁵ Ο.π. 10/3/1962

πως δεν γνωρίζει τίποτα σχετικό με τη λειτουργία αυτής της οργάνωσης), αλλά δεν ήταν ο ίδιος υπεύθυνος για αυτό, καθώς ήταν επιλογή των φοιτητών που έλειπαν να απουσιάσουν. Τέτοια γεγονότα θεωρήθηκαν εν μέρει φυσιολογικά από τον υπουργό, ο οποίος συμεριζόταν την αντίληψη της κυβέρνησης σύμφωνα με την οποία η ακρότητα των ημερών εκείνων οφείλετο στην Ένωση Κέντρου και στην ένταση που αυτή είχε πυροδοτήσει όλο το διάστημα από τον Οκτώβριο του 1961²⁵⁶.

Ωστόσο, η κυβέρνηση δεν μπορούσε να πείσει τους αντικυβερνητικούς φοιτητές. Μία απόφαση του Οργανισμού Τηλεπικοινωνιών Ελλάδος (ΟΤΕ) να σταματήσει να προσλαμβάνει φοιτητές του Φυσικού έγινε η αφορμή για την αρχή μεγάλης αντικυβερνητικής φοιτητικής διαμαρτυρίας στο κέντρο της Αθήνας. Στις 16 Μαρτίου 1962 φοιτητές στην Αθήνα και τη Θεσσαλονίκη ξεκινούν αποχή διαρκείας²⁵⁷ και στις 31 Μαρτίου διοργανώνουν συγκέντρωση στα Προπύλαια για να δείξουν την αντίθεσή τους στην απόφαση του Οργανισμού. Ήταν τέτοια η κινητοποίηση που ο κρατικός μηχανισμός έψαχνε να βρει τρόπους να ανακόψει τη δυναμική της. Στις 23 Μαρτίου 1962 το Συμβούλιο Μελετών υιοθετεί την τακτική των αντισυγκεντρώσεων πιστεύοντας πως «μόνον με αντισυγκεντρώσεις εξουδετερώνονται αι υπό των κομμουνιστών προκαλούμεναι συγκεντρώσεις»²⁵⁸. Η πορεία για τα κεντρικά γραφεία του ΟΤΕ ανακόπηκε βίαια από την αστυνομία, προκαλώντας πολλούς τραυματισμούς. Οι φοιτητές, όσο περνούσαν οι μέρες, ενέτειναν τον αγώνα τους για φοιτητικά και μη ζητήματα. Ως εκ τούτου, στις 11 Απριλίου, λαμβάνει χώρα νέα συγκέντρωση φοιτητών στο κέντρο της Αθήνας, της Θεολογικής Σχολής αυτή τη φορά, οι οποίοι διαμαρτύρονταν για τη μείωση των ωρών διδασκαλίας των θρησκευτικών στα γυμνάσια, η οποία θα είχε ως αποτέλεσμα λιγότερες θέσεις εργασίας για τους απόφοιτους της Θεολογικής σχολής. Η κυβέρνηση για να σταματήσει τις εκδηλώσεις των φοιτητών δεν αρκείται μόνο στην δράση της αστυνομίας στους γύρω δρόμους, αλλά κλείνει και το Πανεπιστήμιο, προκειμένου ναπάψει να είναι, όπως θεωρούσε, τόπος συγκέντρωσης αντιφρονούντων φοιτητών. Οι φοιτητές κλιμακώνουν τις αντιδράσεις τους διοργανώνοντας συλλαλητήριο την επόμενη μέρα. Οι βίαιες συγκρούσεις μεταξύ φοιτητών και αστυνομίας κατέληξαν σε

²⁵⁶ Ό.π., 9/3/1962

²⁵⁷ Βλ. εφημερίδα *Μακεδονία*, 17/3/1962

²⁵⁸ Βλ. έκθεση του Γ. Μπέρτσου, Ειδικού Συμβούλου του Υφυπουργού Προεδρίας, Γ. Μυλωνά, την 1^η Απριλίου 1964, Αρχείο Τρύφωνος Τριανταφυλλάκου, Ελληνικό Λογοτεχνικό και Ιστορικό Αρχείο (Ε.Λ.Ι.Α.)

38 διαδηλωτές και 4 αστυνομικούς τραυματίες²⁵⁹. Οι κινητοποιήσεις των φοιτητών εναντίον της απόφασης του ΟΤΕ χαιρετίστηκαν από την ΕΚΟΦ μέσω της *Ηχώ των Σπουδαστών*, η οποία έκανε λόγο για «*συμπαράστασιν ολοκλήρου του σπουδαστικού κόσμου στον δυναμικόν αγώνα διαρκείας*», προσθέτοντας, όμως, πως και ο Υπουργός Παιδείας «*έλαβε σαφώς θέσιν υπέρ των αγωνιζομένων φοιτητών και απέστειλε έγγραφον εις δριμύτατον ύφος, ζητών την ταχείαν ανάκλησιν της αδίκου αποφάσεως*»²⁶⁰.

Τα συλλαλητήρια και οι κινητοποιήσεις είχαν θορυβήσει την κυβέρνηση της ΕΡΕ και τον κρατικό μηχανισμό, ο οποίος μπροστά στην δυναμική των διαδηλώσεων έδειξε τα αντιδημοκρατικά αντανεκλαστικά του. Στις 30 Μαρτίου 1962, το στέλεχος της Υπηρεσίας Πληροφοριών Γραμματικόπουλος έστειλε επιστολή στο Συμβούλιο Μελετών της Υπηρεσίας, προτείνοντας ως λύση έναντι του κομμουνιστικού κινδύνου την επιβολή μίας «*εθνικής προοδευτικής δικτατορίας*». Ο συντάκτης της επιστολής αναρωτιέται «*με ποίαν λογικήν δυνάμεθα να αποκλείσωμεν την περίπτωση αυτήν*» και υποστηρίζει πως ο φασισμός αποτελεί απειλή για τη δημοκρατία, αλλά όχι για το έθνος, ενώ ο κομμουνισμός αποτελεί απειλή τόσο για την δημοκρατία όσο και για το έθνος²⁶¹.

Οι φοιτητικές εκδηλώσεις διαμαρτυρίας συνεχίστηκαν και τη σκυτάλη από την Αθήνα πήρε στις 14 Απριλίου η Θεσσαλονίκη, όπου οι φοιτητές συγκεντρώθηκαν στο κλειστό γυμναστήριο της σχολής. Ενώπιον 2.000 φοιτητών μίλησαν ο πρύτανης, ο αντιπρύτανης, ο πρόεδρος της Φοιτητικής Ένωσης κ.ά. Ωστόσο και εδώ οι εντάσεις δεν έλειψαν αφού μόλις πήρε το λόγο ο πρόεδρος της Ένωσης Φοιτητών Νομικής Αθηνών Παπαδήμας αναφέρθηκε στην σκληρή στάση της αστυνομίας έναντι των φοιτητών, γεγονός που θεωρήθηκε από την ΕΚΟΦ ως έμμεση αντιπολιτευτική παρέμβαση. Τότε, μέλη της ΕΚΟΦ «*τον ημπόδισαν βιαίως να συνεχίσει την ομιλίαν του, πράγμα που προέκάλεσε τας εντόνους διαμαρτυρίας της πλειονότητος των συγκεντρωθέντων οι οποίοι εκραύγαζαν 'Αίσχος', 'Κάτω η ΕΚΟΦ', με συνέπειαν να προκληθή επεισόδιον κατά το οποίον αντηλλάγησαν γρονθοκοπήματα μεταξύ των αντιφρονούντων φοιτητών*»²⁶². Η ΕΚΟΦ, λόγω της έκτασης που πήρε το επεισόδιο

²⁵⁹ Βλ. Σπύρος Λιναρδάτος, *Από τον Εμφύλιο στη Χούντα*, τόμος Γ', 1958-1962, εκδ. Το Βήμα Βιβλιοθήκη, Αθήνα 2009, σελ. 461-462

²⁶⁰ Βλ. εφημερίδα *Ηχώ των Σπουδαστών*, Μάρτιος-Απρίλιος 1962, αρ. φύλλου 33-34

²⁶¹ Βλ. έκθεση του Γ. Μπέρτσου, Ειδικού Συμβούλου του Υφυπουργού Προεδρίας, Γ. Μυλωνά, την 1^η Απριλίου 1964, Αρχείο Τρύφωνος Τριανταφυλλάκου, Ελληνικό Λογοτεχνικό και Ιστορικό Αρχείο (Ε.Λ.Ι.Α.)

²⁶² Βλ. εφημερίδα *Το Βήμα*, 15/4/1962

στον τύπο, εξέδωσε ανακοίνωση προκειμένου να απαντήσει στις εναντίον της κατηγορίες. Ένα από τα βασικά σημεία της ανακοίνωσης είναι η άρνηση του χαρακτηρισμού της ΕΚΟΦ ως φιλοκυβερνητικής φοιτητικής οργάνωσης και να αντιστρέψει το ερώτημα προς τους κατηγορούς της, ζητώντας τους να αποκαλύψουν «από ποιους αυτοί κατευθύνονται». Μάλιστα, αναφέρεται στην «γνωστήν κλίκαν των φοιτητών του ‘Καφέ Ντορέ’, που παίρνουν οδηγίες από βουλευτές της Ενώσεως Κέντρου και της ΕΔΑ, τας οποίας εφαρμόζουν απολύτως», ενώ χαρακτήριζε το διοικητικό συμβούλιο της ΦΕΑΠΘ (Φοιτητική Ένωση Αριστοτελείου Πανεπιστημίου) ως «κομματιζόμενον» και τον πρόεδρο της Ένωσης Φοιτητών Νομικής Αθηνών «γνωστό ταραξία»²⁶³.

Στις 16 Απριλίου 1962 γίνεται στην Αθήνα νέο μεγάλο πανσπουδαστικό συνέδριο, αυτή τη φορά στο θέατρο *Ακροπόλ*. Περίπου 3.000 φοιτητές έδωσαν το παρόν, αξιώνοντας την παραίτηση του πρύτανη Ευγένιου Φωκά, καταδικάζοντας την κυβέρνηση για τη βία που χρησιμοποίησε μέσω της αστυνομίας εναντίον των φοιτητών και την ΕΚΟΦ για την αντιφοιτητική της δράση. Τα συνθήματα που κυριάρχησαν, μεταξύ άλλων, ήταν «δεν περνάει ο φασισμός», «κάτω οι Μεταξάδες», «κάτω η ΕΚΟΦ», «η Κύπρος δεν έχει ελληνική σημαία και ελληνικό ύμνο, έχει όμως ελληνική ψυχή – ένωσις – ένωσις – οι προδότες στο Γουδί»²⁶⁴. Η εφημερίδα *Καθημερινή*, ακολουθώντας μία σαφή φιλοκυβερνητική στάση, θεώρησε θεμιτή την κριτική, που άσκησε στην ΕΡΕ ο αντιπρόεδρος της ΔΕΣΠΑ για το κλείσιμο του Πανεπιστημίου, δεν ενέκρινε όμως τους υπόλοιπους ομιλητές, οι οποίοι, σύμφωνα με την εφημερίδα, «προεκάλεσαν συνθήματα ως ‘όχι λεφτά για την προίκα’ κ.ά.»²⁶⁵.

Εν τω μεταξύ, η ΕΚΟΦ κινείται νομικά εναντίον του αιρετού συμβουλίου της ΔΕΣΠΑ. Συγκεκριμένα, τον Απρίλιο του 1962 μέλη της ΕΚΟΦ κατέθεσαν αίτηση στο Πρωτοδικείο, με την οποία ζητούσαν τον διορισμό προσωρινής επιτροπής στην ΔΕΣΠΑ με το αιτιολογικό πως είχε λήξει η θητεία του συμβουλίου και ως εκ τούτου η Διοικούσα Επιτροπή ήταν ακέφαλη από τον Ιανουάριο του 1962, όταν σύμφωνα με το καταστατικό θα έπρεπε να γίνουν εκλογές. Ωστόσο, η ΕΚΟΦ είχε αποκρύψει το γεγονός πως οι προηγούμενες εκλογές είχαν λάβει χώρα τον Μάιο του 1961, επομένως, όπως αποφάσισε και το δικαστήριο, δεν είχε λήξει ακόμα η θητεία του

²⁶³ Βλ. Συλλογή Γιάννη Γιανουλόπουλου, φάκελος 21, υποφάκελος 1, αρχείο EMIAN

²⁶⁴ Βλ. εφημερίδα *Το Βήμα*, 17/4/1962

²⁶⁵ Βλ. εφημερίδα *Καθημερινή*, 17/4/1962

συμβουλίου. Αυτή η δικαστική επιτυχία του εκλεγμένου συμβουλίου της ΔΕΣΠΑ χαρακτηρίστηκε ως «κόλαφος για την ΕΚΟΦ – ΕΡΕ»²⁶⁶.

Τα επεισόδια εντός και εκτός των πανεπιστημιακών χώρων γίνονται όλο και συχνότερα. Ο δημοκρατικός φοιτητικός συνδυασμός της Παντείου *Νίκη* εξέδωσε ανακοίνωση – καταγγελία προς τους πολιτικούς αρχηγούς και την κοινή γνώμη «*διά την ανοιχτήν συμμαχίαν των αστυνομικών με την ΕΚΟΦ – Εθνική Κίνηση Αναδημιουργίας Παντείου (ΕΚΑΠ)*» κατά τη διάρκεια γενικής συνέλευσης του φοιτητικού συλλόγου της Παντείου στις 10/2/1963. Αποτέλεσμα αυτής της συμμαχίας, όπως συνεχίζει η καταγγελία ήταν «*η καταπάτησις του ασύλου της Σχολής υπό εκατοντάδων αστυνομικών οργάνων εν στολή εντός των αιθουσών, καθώς και ο ξυλοδαρμός του εκπροσώπου του συνδυασμού Νίκη Κ. Τσιγαρίδη, η δημιουργία πανδαμονίου εις την αίθουσα, παρά την οποία η πλειοψηφία των φοιτητών προέβη εις την εκλογήν προεδρείου και εφορευτικής επιτροπής*». Παρά τη διάψευση από πλευράς της ΕΚΑΠ, σε καταδίκη των επεισοδίων προχώρησε και η Προοδευτική Ένωση Νέων²⁶⁷.

Στις 24 Μαρτίου 1963 η ΦΕΑΠΘ (Φοιτητική Ένωση Αριστοτελείου Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης) συνήλθε στο θέατρο *Πατέ* με σκοπό τον απολογισμό του προηγούμενου διοικητικού συμβουλίου και ανάδειξη του επόμενου. Η ΦΕΑΠΘ είχε αποφύγει τη συνέλευση δύο φορές, προκειμένου να μην προχωρήσει σε εκλογές. Οι φοιτητές της Αριστεράς και του Κέντρου διαμαρτυρήθηκαν πως δεν υπήρχε απαρτία και ακολούθησαν συμπλοκές με τους φοιτητές που ήθελαν να προχωρήσει κανονικά η διαδικασία.²⁶⁸ Στις συμπλοκές που ακολούθησαν τραυματίστηκε ο φοιτητής του Πολυτεχνείου Αλέκος Περτσινίδης, ο οποίος, μάλιστα, μεταφέρθηκε στο νοσοκομείο. Για τους φοιτητές της Αριστεράς τα επεισόδια ήταν αποτέλεσμα «*τραμπουκισμού της ΕΚΟΦ*» και τρεις βουλευτές της Ένωσης Κέντρου, ο Γ. Μπακατσέλος, ο Γ. Καραγκιόζης και ο Κ. Τσιπούρας, απευθύνθηκαν προς τον Γεώργιο Παπανδρέου μεταφέροντας «*την αγανάκτηση του φοιτητικού κόσμου για τα τελευταία γεγονότα*»²⁶⁹. Το προεδρείο της ΦΕΑΠΘ ζήτησε από τον πρότανη να επέμβει για να προστατέψει τους φοιτητές από την ΕΚΟΦ²⁷⁰.

²⁶⁶ Βλ. εφημερίδα *Το Βήμα*, 21/6/1962

²⁶⁷ Στο ίδιο, 12/2/1963

²⁶⁸ Βλ. Λάκης Ιωαννίδης, *Το Κίνημα της Νεολαίας*, Θεσσαλονίκη 1973, σελ. 90-91

²⁶⁹ Βλ. εφημερίδα *Το Βήμα*, 26/3/1963

²⁷⁰ Στο ίδιο, 27/3/1963

Η ΕΚΟΦ δεν αποδίδει τα επεισόδια σε «τραμπουκισμούς», αλλά «στην αγανάκτηση του απλού φοιτητικού κόσμου» και θεώρησε ως ηθικό αυτουργό τον πρώην γενικό γραμματέα της ΦΕΑΠΘ, ο οποίος ζήτησε την αναβολή της συνέλευσης λόγω έλλειψης απαρτίας, άποψη που θεωρήθηκε ψευδής από την ΕΚΟΦ. Σύμφωνα με την τελευταία, στο θέατρο, πέρα από τις εννιακόσιες θέσεις, είχαν καλυφθεί και οι διάδρομοι. Παραβρέθηκαν περισσότεροι από 1500 φοιτητές, αλλά το κέντρο και η αριστερά ισχυρίστηκε ότι είχαν υπογράψει 991. Αυτό θεωρήθηκε εμπαιγμός από την ΕΚΟΦ, γιατί πίστευε πως οι φοιτητές που δεν ήθελαν να γίνουν εκλογές δεν υπέγραφαν, παρότι ήταν εκεί, έτσι ώστε μετά να χρησιμοποιηθεί το επιχείρημα της μη ύπαρξης απαρτίας. Μετά τα επεισόδια διεξήχθησαν οι εκλογές και ψήφισαν 736 φοιτητές. Επιπλέον, η ΕΚΟΦ στάθηκε στο γεγονός ότι δεν αντέδρασαν τόσο οι φοιτητές ως προς το ενδεχόμενο της μη ύπαρξης απαρτίας, αλλά κάποιες οργανώσεις προσκείμενες στο Κέντρο και την Αριστερά, όπως η ΔΑΣ 114 και ο σοσιαλιστικός σύνδεσμος Θεσσαλονίκης²⁷¹.

Δ' Πανσπουδαστικό Συνέδριο

Στο διάστημα μεταξύ 22 και 28 Απριλίου 1963 λαμβάνει χώρα το Δ' Πανσπουδαστικό Συνέδριο με κύριο αίτημα την Αναγέννηση της Παιδείας και την ίδρυση της ΕΦΕΕ. Η αναγέννηση της παιδείας αφορούσε ζητήματα όπως ο αναλφαβητισμός. Το κύριο ζήτημα, όμως, ήταν η ίδρυση της ΕΦΕΕ (Εθνική Φοιτητική Ένωση Ελλάδας). Οι κινητοποιήσεις των προηγούμενων ετών ανέδειξαν την ανάγκη ύπαρξης ενός γενικού συντονιστικού φορέα, ο οποίος να καθοδηγεί το φοιτητικό κίνημα σε εθνικό και διεθνές επίπεδο²⁷². Προς το τέλος του 1962, συγκροτήθηκε από εκπροσώπους των περισσότερων φοιτητικών συλλόγων η Προπαρασκευαστική Επιτροπή του Δ' Πανσπουδαστικού Συνεδρίου, που προετοίμασε το συνέδριο, αποτέλεσμα του οποίου ήταν η ίδρυση της ΕΦΕΕ²⁷³.

²⁷¹ Βλ. Λάκης Ιωαννίδης, *Το Κίνημα της Νεολαίας*, Θεσσαλονίκη 1973, σελ. 93-95

²⁷² Οι συνθήκες είναι ώριμες και οι συσχετισμοί επιτρέπουν τη σύσταση της ΕΦΕΕ, κατά το πρότυπο του γαλλικού φοιτητικού κινήματος. «Το καταστατικό είχε εκπονήσει ο Στέλιος Ράμφορ, που παρακολουθούσε τα γαλλικά πράγματα και του αναγνωρίζαμε την πρωτοκαθεδρία», θυμάται ο Κ. Βεργόπουλος. «Επρόκειτο για μεταφορά της διακήρυξης της Γκρενόμπλ, που θεωρούσε τους φοιτητές διανοούμενους-εργάτες, κομμάτι που ασφαλώς μίληκε αυτούσιο», όπως συμπληρώνει ο (κεντρώος τότε) Γ. Τζαννετάκος, που εξελέγη πρώτος πρόεδρος της ΕΦΕΕ, <http://www.enet.gr/?i=news.el.article&id=38323> τελευταία είσοδος 14/08/2014

²⁷³ Βλ. Χρήστος Λάζος, *Το Ελληνικό Φοιτητικό Κίνημα 1821-1973, κοινωνικοί και πολιτικοί αγώνες*, εκδ. Γνώση, Αθήνα 1987, σελ. 337

Σε αυτό το σημείο ξεκινά η επιχειρηματολογία της ΕΚΟΦ σχετικά με το κατά πόσο μπορούσε να θεωρηθεί νομιμοποιημένο το Δ' Συνέδριο και ως εκ τούτου μέχρι ποιο βαθμό θα μπορούσαν να γίνουν αποδεκτές οι αποφάσεις του. Η ΕΚΟΦ υποστήριξε πως στο Γ' Συνέδριο είχε ληφθεί ομόφωνη απόφαση για την ίδρυση της ΕΦΣΕΕ (Εθνική Φοιτητική Σπουδαστική Ένωση Ελλάδας), η οποία θα αποτελούταν από ένα τακτικό μέλος και δύο αναπληρωματικά από κάθε ανώτατη σχολή. Σκοπός της ΕΦΣΕΕ δεν ήταν μόνο η υλοποίηση των αποφάσεων του Γ' Συνεδρίου, αλλά και η σύγκληση του επόμενου συνεδρίου. Οι εκοφίτες υποστήριξαν ότι η Α' Πανσπουδαστική Συνδιάσκεψη, όπως ονομάστηκε η πρωτοβουλία αριστερών και κεντρώων φοιτητών με πυρήνα την Ιατρική Σχολή του Πανεπιστημίου Αθηνών που δημιούργησε την Προπαρασκευαστική Επιτροπή του Δ' Συνεδρίου, παρέκαμψε παράτυπα την ΕΦΣΕΕ.

Στις 7 Οκτωβρίου 1962 έντεκα φοιτητικοί σύλλογοι (Θεολογική Σχολή Αθηνών, Νομική Σχολή Αθηνών, Πάντειος, Θεολογική Σχολή Θεσσαλονίκης, Βιομηχανική Πειραιά, Ανώτατη Γεωπονική Αθηνών, Οδοντιατρική Αθηνών, Κτηνιατρική Σχολή Θεσσαλονίκης, Γεωπονοδασολογική Σχολή Θεσσαλονίκης, Ανώτατη Βιομηχανική Σχολή Θεσσαλονίκης, φοιτητικός σύλλογος της Νομικής Σχολής Θεσσαλονίκης «η Θέμις») εξέδωσαν ανακοίνωση, στην οποία τόνισαν την αναρμοδιότητα της Προπαρασκευαστικής Επιτροπής επί του θέματος. Οι διοργανωτές του Δ' Συνεδρίου δεν άφησαν αναπάντητες τις κατηγορίες των ΕΚΟΦιτών σχετικά με τη νομιμότητα ή όχι των διαδικασιών. Αμφισβήτησαν ότι η ΕΦΣΕΕ έχει καταστατικό, υπενθύμισαν ότι από το 1960 έως το 1963 δεν είχε βγάλει καμία ανακοίνωση για κανένα θέμα και δεν μετείχε στις διαδηλώσεις που είχαν λάβει χώρα με κύριο αίτημα το περίφημο 15% για την παιδεία²⁷⁴.

Επιπλέον, τόνισαν πως στην Α' Πανσπουδαστική Συνδιάσκεψη συμμετείχε κανονικά η Πάντειος Σχολή και η Γεωπονική Αθηνών και επικεντρώθηκαν στον λόγο που διοργανώθηκε η Α' Πανσπουδαστική Συνδιάσκεψη, ο οποίος ήταν διπλός. Κατά πρώτον, εναντιωνόταν σε νομοσχέδιο του υπουργείου Παιδείας που έθετε, σύμφωνα με τους διοργανωτές, σε κίνδυνο την αυτοτέλεια των ανώτατων εκπαιδευτικών ιδρυμάτων και κατά δεύτερον στόχευε στην τοποθέτηση των βάσεων για την

²⁷⁴ Στο ίδιο, παρατηρήθηκε τελικά, ότι γύρω από το σύνθημα του 15% για την παιδεία υπήρχε και μία ατμόσφαιρα δημαγωγίας, αφού η κυβέρνηση της Ένωσης Κέντρου ξεπέρασε το παραπάνω ποσοστό των κρατικών δαπανών για την παιδεία, ωστόσο το ποσοστό επί του εθνικού εισοδήματος μειώθηκε, με αποτέλεσμα η κυβέρνηση του Γεωργίου Παπανδρέου να έρθει σε μειονεκτική θέση έναντι της κυβέρνησης της ΕΡΕ για το συγκεκριμένο θέμα.

αναγέννηση της Παιδείας²⁷⁵. Οι κεντρώοι και οι αριστεροί φοιτητές δεν έβλεπαν να προετοιμάζεται κάποιο συνέδριο, που να ασχοληθεί με τα νέα ζητήματα, παρόλο που είχαν περάσει τρία χρόνια από το τελευταίο. Ως ένα λογικό συμπέρασμα γύρω από αυτήν τη διαμάχη, είναι πως ίσως η ΕΚΟΦ να έχει βάσιμα επιχειρήματα να προβάλλει «περί παράκαμψης των διαδικασιών», αλλά οι αντίπαλοί της, επίσης βάσιμα, έβλεπαν πως η ΕΚΟΦ δεν είχε διάθεση να ηγηθεί δυναμικά των κινητοποιήσεων για την αναβάθμιση της παιδείας. Αντίθετα, έβλεπαν μία κωλυσιεργία²⁷⁶, σε μία εποχή που ήταν διάχυτη η εντύπωση ανάμεσα στους φοιτητές πως ήταν κομβική για την αλλαγή που ζητούσαν στην παιδεία.

Με το πέρας του Δ' Συνεδρίου έχουμε ανακατατάξεις στον πολιτικό χάρτη του φοιτητικού κόσμου. Δημιουργούνται δύο συγκρουόμενοι πόλοι. Η Αριστερά ελέγχει την ΕΦΕΕ, το Κέντρο ελέγχει τη ΔΕΣΠΑ, η οποία πριν από την ΕΦΕΕ, είχε ρόλο συντονιστή των φοιτητικών συλλόγων και πέραν του Πανεπιστημίου Αθηνών. Η ΔΕΣΠΑ -το αντίστοιχο της, στην Θεσσαλονίκη, ήταν η ΦΕΑΠΘ- τώρα που η Ε.Κ. είναι κυβέρνηση γίνεται ο άλλος πόλος. Η διάσπαση οδηγεί σε χωριστές κινητοποιήσεις των φοιτητών, κατά τις οποίες οι μεν εναντιώνονται στην κυβέρνηση του Κέντρου, οι δε την υποστηρίζουν.²⁷⁷

Δολοφονία του βουλευτή της ΕΔΑ Γρηγόρη Λαμπράκη

Η δολοφονία του βουλευτή της ΕΔΑ Γρηγόρη Λαμπράκη αποτέλεσε κομβικό σημείο για την ένταση που ακολούθησε τα επόμενα χρόνια, μέχρι την δικτατορία του 1967, στην πολιτική ζωή της Ελλάδας. Ο Λαμπράκης δολοφονήθηκε στις 22 Μαΐου 1963 στην Θεσσαλονίκη, όπου συμμετείχε σε προγραμματισμένη συγκέντρωση της Επιτροπής για την Διεθνή Ύφεση και Ειρήνη. Η έντονη ενασχόληση και δραστηριοποίηση του Λαμπράκη για το ζήτημα της παγκόσμιας ειρήνης, καθώς και ο διαπληκτισμός που είχε ο ίδιος με τη βασίλισσα Φρειδερίκη σε ταξίδι της τελευταίας

²⁷⁵ Λάκης Ιωαννίδης, *Το Κίνημα της Νεολαίας*, Θεσσαλονίκη 1973, σελ. 100-102, 107

²⁷⁶ Στις 15/9/1963, και ενώ πλέον έχει χάσει τα ηνία, η Γενική Συνέλευση της ΕΚΟΦ εκδίδει ψήφισμα με προτάσεις για την βελτίωση της παιδείας και των φοιτητικών ζητημάτων, βλ. αρχείο Γιάννη Γιανουλόπουλου, φάκελος 21, υποφ. 1, ΕΜΙΑΝ

²⁷⁷ Βλ. Νίκος Κιάος, *Η νεολαία στο προσκήνιο*, http://anemourion.blogspot.gr/2013/03/blog-post_1906.html, τελευταία είσοδος 14/08/2014

στο Λονδίνο, έδωσαν έντονη πολιτική χροιά τόσο στην καθαυτή δολοφονία του Λαμπράκη, αλλά όσο και στην κηδεία του²⁷⁸.

Για την δολοφονία του Λαμπράκη υπάρχει έντονη η άποψη πως ήταν προϊόν ενεργειών του «παρακράτους», δηλαδή ολόκληρου του δικτύου που είχε συσταθεί από τον ίδιο τον Κωνσταντίνο Καραμανλή μετά την ανάδειξη της ΕΔΑ σε αξιωματική αντιπολίτευση, το 1958. Άλλη εκδοχή αναφέρει πως η αντίστροφη μέτρηση για τον Λαμπράκη είχε ξεκινήσει από την στιγμή που είχε γρονθοκοπήσει τον βουλευτή της ΕΡΕ Κ. Παπαδόπουλο. Πολλά νήματα οδηγούν στην ΚΥΠ και το υπουργείο προεδρίας, υπηρεσίες ελεγχόμενες από ανθρώπους που θα παίξουν καταλυτικό ρόλο στην ανάληψη της εξουσίας από τον Γεώργιο Παπαδόπουλο το 1967, το όνομα του οποίου ακούστηκε αρκετά και σχετικά με την δολοφονία Λαμπράκη²⁷⁹.

Τις ημέρες που ακολούθησαν την δολοφονία του Λαμπράκη στοχοποιήθηκε έντονα και η ΕΚΟΦ Θεσσαλονίκης, μέλη της οποίας εκδιώχθηκαν από τον χώρο του Πανεπιστημίου και εν συνεχεία αυτά προχώρησαν σε απειλές εναντίον όποιου είχε να δηλώσει κάτι για τη δολοφονία του βουλευτή της ΕΔΑ²⁸⁰. Στις 25 Μαΐου 1963, η πρυτανεία του Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης απαγόρευσε ομιλία του συνθέτη Μ. Θεοδωράκη σε συγκεντρωμένους φοιτητές, με αποτέλεσμα ο συνθέτης να περιοριστεί σε ευχές για *ευόδωσιν του φοιτητικού αγώνος* και στη δήλωση πως *η Δημοκρατία θα νικήση*. Κατά τη διάρκεια αυτής της συγκέντρωσης είχαν συγκεντρωθεί εκτός του πανεπιστημίου περίπου πενήντα *φοιτητές ανήκοντες εις την άκραν Δεξιάν*, με αποτέλεσμα οι δύο ομάδες φοιτητών να ανταλλάξουν συνθήματα του τύπου «*κάτω φασίστες*», «*έξω Βούλγαροι*», «*πουλημένοι*» κ.ά.²⁸¹. Σε γενικές γραμμές, το όνομα της ΕΚΟΦ ενεπλάκη στην υπόθεση της δολοφονίας του Λαμπράκη, με την αντιπολίτευση να την εντάσσει «*στα κατάλοιπα των τρομοκρατικών ομάδων, αι οποίαι είχαν οργανωθεί υπό της ΕΡΕ δια τον εκλογικόν αγώνα*»²⁸². Την εμπλοκή του Νίκου Φαρμάκη με οργανώσεις που σχετίζονταν με την δολοφονία του Λαμπράκη αναζήτησε και η Αυγή. Η εφημερίδα αναφέρθηκε σε δύο «*παρακρατικές οργανώσεις δολοφόνων και τραμπούκων που δρουν η μία στη Θεσσαλονίκη και η άλλη στην Αθήνα*

²⁷⁸ Βλ. Ηλίας Νικολακόπουλος, «Από το τέλος του Εμφυλίου Πολέμου...», ό.π., σελ. 205 – 206 και Ηλίας Νικολακόπουλος, *Η Καχεκτική Δημοκρατία*, ό.π., σελ. 298 - 299

²⁷⁹ Βλ. Σπύρος Λιναρδάτος, *Από τον Εμφύλιο στη Χούντα*, τόμος Δ', 1963-1967, εκδ. Το Βήμα Βιβλιοθήκη, Αθήνα 2009, σελ. 77-78

²⁸⁰ Βλ. Γιάννης Βούλτεψης, *Υπόθεση Λαμπράκη*, τόμος Β', Αθήνα 1998, σελ. 40

²⁸¹ Βλ. εφημερίδα *Το Βήμα*, 26/5/1963

²⁸² Στο ίδιο, 31/5/1963

με το ίδιο σήμα». Η πρώτη είναι η Οργάνωσις Αγωνιστών και Θυμάτων Εθνικής Αντιστάσεως Β. Ελλάδος, μέλος του μαχητικού τμήματος της οποίας ήταν και ο φερόμενος ως δολοφόνος του Λαμπράκη Γκοτζαμάνης. Η δεύτερη, η Ναζιστική Οργάνωσις Αθηνών (NOA), «απειλεί με τηλεφωνήματα ή επιστολές στελέχη και οπαδούς των δημοκρατικών κομμάτων». Το αξιοσημείωτο είναι πως σε κάποιες από αυτές τις επιστολές διακρίνεται η διεύθυνση του Σέρμαν Μίλλερ στην Αμερική (BOX 5062 WACO, TEXAS), οπότε ευλόγως διερωτάται η εφημερίδα ποια θα μπορούσε να είναι η εμπλοκή του Φαρμάκη σε αυτή την υπόθεση με δεδομένη τη σειρά επαφών που είχε ο ίδιος με τον Μίλλερ²⁸³. Εξάλλου, βρισκόμαστε σε μία περίοδο όπου ο Φαρμάκης παρουσιάζεται πολύ δραστήριος, πραγματοποιώντας, μάλιστα, το διάστημα μεταξύ Ιανουαρίου και Φεβρουαρίου 1963, περιοδεία στις ΗΠΑ. Εκεί, σε συνάντηση που είχε με τον γερουσιαστή Μπάρι Γκολντγουότερ, παρουσίασε τα πολιτικά πράγματα στην Ελλάδα ως επικίνδυνα και θεωρούσε πως θα έπρεπε να επιβληθεί δικτατορία στη χώρα, κυρίως επειδή φοβόταν πως η πρωθυπουργία του Καραμανλή όδευε προς την λήξη της²⁸⁴. Η σχέση του Φαρμάκη με τον Γκολντγουότερ είχε σαφή ιδεολογικά χαρακτηριστικά, καθώς ο Αμερικανός γερουσιαστής ήταν γνωστός για την σκληρή ιδεολογική γραμμή που ακολουθούσε. Ο Γκολντγουότερ ήταν συντηρητικός γερουσιαστής του Ρεπουμπλικανικού Κόμματος των ΗΠΑ και υποψήφιος πρόεδρος στις προεδρικές εκλογές του 1964. Ο Γκολντγουότερ, σε αντίθεση με την πολιτική μετριοπάθεια που έτεινε να κυριαρχήσει στην πολιτική σκηνή των ΗΠΑ, προσπάθησε να δώσει ακροδεξιά ιδεολογία στο κόμμα του, γεγονός που κατακρίθηκε έντονα²⁸⁵. Η αντίληψή του σχετικά με το πώς έπρεπε να πολιτεύεται κάποιος συμπυκνωνόταν στην ακόλουθη φράση, η πατρότητα της οποίας ανήκει στον ίδιο τον Γκολντγουότερ: «ο εξτρεμισμός στην υπεράσπιση της ελευθερίας δεν είναι βίτσιο, η μετριοπάθεια στην διεκδίκηση της δικαιοσύνης δεν αποτελεί αρετή»²⁸⁶. Ωστόσο, παρά το γεγονός ότι οι προσπάθειες του Φαρμάκη έπεσαν στο κενό, καθώς οι δύο γερουσιαστές πίστευαν πως «η δικτατορία διά να γίνει ανεκτή πρέπει να είναι η έσχατη διέξοδος από τρομερόν αδιέξοδον και τοιαύτη κατάστασις δεν υφίσταται στην Ελλάδα»²⁸⁷. Αξιοσημείωτη είναι η ομοιότητα των επιχειρημάτων του Γκολντγουότερ με αυτά που παρέθεσε ο μετέπειτα δικτάτορας Γ.

²⁸³ Βλ. εφημερίδα *Αυγή*, 4/6/1963

²⁸⁴ Στο ίδιο, 4/6/1963

²⁸⁵ Βλ. Δέσποινα Ι. Παπαδημητρίου, ό.π., σελ. 189

²⁸⁶ Βλ. Serge Halimi, *Η αμερικανική δεξιά διανοήθηκε το αδιανόητο*, 7/3/2004, στο <http://archives.monde-diplomatique.gr/spip.php?article107>, τελευταία είσοδος 6/6/2017

²⁸⁷ Βλ. εφημερίδα *Αυγή* 4/6/1963

Παπαδόπουλος στην συνέντευξη που παραχώρησε στις 27/4/1967 σε Έλληνες και ξένους εκπροσώπους του τύπου, προκειμένου να δικαιολογήσει την διενέργεια πραξικοπήματος στην Ελλάδα²⁸⁸.

Είναι γεγονός πως κατά τη διάρκεια της συγκέντρωσης της Επιτροπής για τη Διεθνή Ύφεση και Ειρήνη είχε οριστεί αντισυγκέντρωση, οργανωμένη από την Χωροφυλακή Θεσσαλονίκης με επικεφαλής τον υπομοίραρχο Εθνικής Ασφάλειας την Θεσσαλονίκη Δ. Κατσούλη. Η τακτική των αντισυγκεντρώσεων αποφασίστηκε από τον στρατηγό της υπηρεσίας πληροφοριών Γωγούση, από τον Μάρτιο του 1962 και είχε ως εμπνευστή τον Γ. Γεωργαλά. Η αλήθεια για την υπόθεση Λαμπράκη δεν έχει πλήρως αποκαλυφθεί, ωστόσο είναι δύσκολο να αποτελεί σύμπτωση το γεγονός πως τα ονόματα που ενεπλάκησαν στην υπόθεση θα λάβουν ενεργό ρόλο στην έλευση και εγκαθίδρυση του καθεστώτος της 21^{ης} Απριλίου. Η δημιουργία αναστάτωσης και κλίμα ανασφάλειας τόσο στους αριστερούς όσο και στους συντηρητικούς πολίτες ενδυνάμωνε την αμφισβήτηση προς τον κοινοβουλευτισμό και την δημοκρατία²⁸⁹.

²⁸⁸ «...Η χώρα διείρχετο μίαν κρίση, αναζητούσα διέξοδον εξ ενός πολιτικού αδιεξόδου εις το οποίον είχεν εισέλθει. Από μακρού χρόνου η αδυναμία της συνεννοήσεως μεταξύ των υπευθύνων πολιτικών παραγόντων της χώρας, παρά πάσαν επίκλησιν του ανωτάτου άρχοντος της χώρας είχε περιαγάγει αυτήν εις αδιέξοδον...», βλ. Γεώργιος Παπαδόπουλος, *Το Πιστεύω μας*, τόμος Α', έκδ. Γενικής Διευθύνσεως Τύπου, Απρίλιος 1968, σελ. 10

²⁸⁹ Βλ. Σπύρος Λιναρδάτος, *Από τον Εμφύλιο στη Χούντα*, τόμος Δ', 1963-1967, εκδ. Το Βήμα Βιβλιοθήκη, Αθήνα 2009, σελ. 79 – 80

Γ. Απαρχή εσωτερικών συγκρούσεων στην ΕΡΕ – Η ακροδεξιά πτέρυγα της ΕΡΕ κάνει αισθητή την παρουσία της – Οι εθνικιστές φοιτητές ως ανεξάρτητη παρουσία

Παραίτηση Καραμανλή

Στις 9 Ιουλίου 1963, ο Βασιλιάς Παύλος και η Βασίλισσα Φρειδερίκη είχαν προγραμματίσει να ταξιδέψουν στο Λονδίνο, προκειμένου να παραστούν στον γάμο της πριγκίπισσας Αλεξάνδρας. Ωστόσο, ένα ταξίδι που είχε πραγματοποιήσει η Φρειδερίκη στις 24 Απριλίου 1963 στο Λονδίνο είχε προκαλέσει την αντίδραση Ελλήνων του Λονδίνου, οι οποίοι με ενορχηστρωτή τον Αμπατιέλλο, θα οργανώσουν συγκεντρώσεις διαμαρτυρίας, που θα οδηγήσουν στην εσπευσμένη επιστροφή της βασίλισσας στην Αθήνα²⁹⁰.

Ο Κ. Καραμανλής προσπάθησε να πείσει το βασιλικό ζεύγος ότι έπρεπε να αναβάλλει το ταξίδι προς αποφυγή παρόμοιων καταστάσεων. Οι βασιλείς επέμειναν στην απόφασή τους και ο Καραμανλής παραιτήθηκε από πρωθυπουργός. Είναι γεγονός πως αυτός ο λόγος από μόνος του δεν επαρκεί για να εξηγήσει μία τέτοια κίνηση από πλευράς Καραμανλή, ωστόσο εικάζεται ότι το βασιλικό ταξίδι ήταν η αφορμή της διαφωνίας. Πραγματικό αίτιο ήταν η βαθιά σχέση που είχε αναπτυχθεί ανάμεσα στον Καραμανλή και τον πρόεδρο της Γαλλίας Σαρλ Ντε Γκωλ, σχέση που δεν την έβλεπε με θετικό μάτι ο αμερικανικός παράγοντας²⁹¹.

Η Ένωση Κέντρου στην εξουσία

Την κυβέρνηση Καραμανλή τη διαδέχθηκε υπηρεσιακή κυβέρνηση με πρωθυπουργό τον Παναγιώτη Πιπινέλη. Η νέα κατάσταση παρέπεμπε στην κήρυξη εκλογών, ωστόσο αυτό ήταν θέμα αντιδικίας τόσο ανάμεσα στα κόμματα, όσο και στο εσωτερικό των κομμάτων. Χαρακτηριστικό παράδειγμα ήταν η ΕΚ, όπου από τη μία πλευρά βρισκόταν ο Γ. Παπανδρέου ζητώντας εκλογές το συντομότερο δυνατό, θεωρώντας την κυβέρνηση Πιπινέλη υποκατάστατο αυτής του Καραμανλή²⁹² και από

²⁹⁰ Βλ. Σπύρος Μαρκεζίνης, *Σύγχρονη Πολιτική Ιστορία της Ελλάδας 1936-1975*, τόμος τρίτος (1952-1975), εκδ. Πάπυρος, Αθήνα 1978, σελ. 101

²⁹¹ Βλ. Ηλίας Νικολακόπουλος, «Από το τέλος του Εμφυλίου Πολέμου...», ό.π., σελ. 206

²⁹² Βλ. Σπύρος Μαρκεζίνης, ό.π., σελ. 104

την άλλη πλευρά ο Σ. Βενιζέλος που επιθυμούσε αναβολή των εκλογών επ' αόριστον²⁹³.

Εν τω μεταξύ, στη δίκη που διεξαγόταν για την δολοφονία του Γρηγόρη Λαμπράκη, ο ανακριτής Χρήστος Σαρτζετάκης και ο εισαγγελέας Στυλιανός Μπούτης αποφασίζουν την προφυλάκιση του στρατηγού της χωροφυλακής Θεσσαλονίκης Μήτσου και του αστυνομικού Διευθυντή Θεσσαλονίκης Καμουτσή για συνέργεια στην δολοφονία. Με αφορμή αυτήν την απόφαση ο Γ. Παπανδρέου εξαπολύει επίθεση «στο κράτος της ΕΡΕ», τονίζοντας πως και ο Πιπινέλης αποτελεί μέρος αυτού του συστήματος, επομένως δεν θεωρεί πως είναι ο κατάλληλος για να προχωρήσει στην διεξαγωγή «έντιμων εκλογών»²⁹⁴.

Αυτή η διαφωνία οδήγησε τον Σοφοκλή Βενιζέλο εκτός ΕΚ για μικρό, όμως, χρονικό διάστημα²⁹⁵. Τελικά, ο βασιλιάς θα κάνει δεκτό το αίτημα του Γ. Παπανδρέου, θα ορκίσει στις 26 Σεπτεμβρίου υπηρεσιακή κυβέρνηση με πρωθυπουργό τον Στ. Μαυρομιχάλη και θα προκηρύξει εκλογές για τις 3 Νοεμβρίου 1963²⁹⁶. Η προεκλογική περίοδος διεξάγεται σε κλίμα έντασης, χωρίς όμως ακρότητες, ενώ ούτε κατά την εκλογική διαδικασία παρατηρούνται φαινόμενα όπως αυτά στις εκλογές του 1961. Η ΕΚ αναδείχθηκε πρώτη δύναμη, αλλά δεν κατόρθωσε να πάρει την αυτοδυναμία, ενώ η πτώση της ΕΡΕ ήταν κατακόρυφη, αφού έχανε περίπου δέκα ποσοστιαίες μονάδες από το ποσοστό που κατέλαβε το 1961²⁹⁷. Η ΕΔΑ διατήρησε τα ποσοστά της, σημειώνοντας μία μικρή πτώση, ωστόσο, η μικρή ποσοστιαία διαφορά ανάμεσα στην ΕΚ και την ΕΡΕ έδειξε πως η ηγεσία της ΕΔΑ δεν θα έπρεπε να μείνει αγκυλωμένη στις θέσεις της και θα έπρεπε να αφήσει περισσότερα περιθώρια εκλογικής συνεργασίας με την ΕΚ, άποψη που υποστηρίχθηκε κυρίως από τη βάση του κόμματος²⁹⁸.

Στις 8 Νοεμβρίου 1963 θα ορκιστεί η πρώτη κυβέρνηση της ΕΚ, η οποία θα διατηρούσε στα υπουργεία Εθνικής Άμυνας και Εσωτερικών υπουργούς που τύγχαναν της έγκρισης των Ανακτόρων. Για τον συμβιβασμό αυτό έχει εκφραστεί ο Σπύρος Μαρκεζίνης, ο οποίος θεωρούσε πως έγινε προκειμένου να λάβει ο Γ.

²⁹³ Βλ. Ηλίας Νικολακόπουλος, «Από το τέλος του Εμφυλίου Πολέμου...», ό.π., σελ. 207

²⁹⁴ Βλ. Σπύρος Λιναρδάτος, *Από τον Εμφύλιο στη Χούντα*, τόμος Δ', 1963-1967, εκδ. Το Βήμα Βιβλιοθήκη, Αθήνα 2009, σελ. 143

²⁹⁵ Στο ίδιο, σελ. 134

²⁹⁶ Βλ. Σπύρος Μαρκεζίνης, *Σύγχρονη Πολιτική Ιστορία της Ελλάδας 1936-1975*, τόμος τρίτος (1952-1975), εκδ. Πάπυρος, Αθήνα 1978, σελ. 105

²⁹⁷ Βλ. Ιστορία του Ελληνικού Έθνους, ό.π., σελ. 208

²⁹⁸ Βλ. Ηλίας Νικολακόπουλος, *Η Καχκεκτική Δημοκρατία*, ό.π., σελ. 265

Παπανδρέου την άδεια από τον βασιλιά να σχηματίσει κυβέρνηση, εφόσον δεν διέθετε αυτοδυναμία²⁹⁹. Η ΕΡΕ, παρά το γεγονός ότι ασκούσε έντονη κριτική στην ΕΚ, λόγω κάποιων μέτρων που είχε λάβει η τελευταία με σκοπό τον ακόμα μεγαλύτερο κατευνασμό των παθόν του Εμφυλίου πολέμου που ακόμα σιγόκαιγαν, έδειχνε ότι είχε χάσει μέρος την δυναμικής της. Στις 9 Δεκεμβρίου 1963 ο Κ. Καραμανλής αποχωρεί από την Ελλάδα και την πολιτική (έως την επιστροφή του τον Ιούλιο του 1974), αφήνοντας διάδοχό του στην ηγεσία της ΕΡΕ τον Π. Κανελλόπουλο. Η απόφαση αυτή του Καραμανλή θα «μουδιάσει» τους οπαδούς της ΕΡΕ³⁰⁰ και θα σηματοδοτήσει εξελίξεις στο εσωτερικό του κόμματος, που δεν θα σταματήσουν μέχρι τον Απρίλιο του 1967, όπως θα αναλυθεί παρακάτω.

Παρά το πολωμένο κλίμα η ΕΚ θα λάβει ψήφο εμπιστοσύνης από τη Βουλή με την πλήρη στήριξη της ΕΔΑ. Ωστόσο, ο Γ. Παπανδρέου επιθυμούσε αυτοδύναμη κυβέρνηση, χωρίς τη στήριξη της ΕΔΑ. Έχοντας, λοιπόν, ως σύμμαχο και την πλειοψηφία της κοινής γνώμης προκήρυξε νέες βουλευτικές εκλογές για τις 16 Φεβρουαρίου 1964. Σε αυτές τις εκλογές η επικράτηση της ΕΚ υπήρξε σαρωτική και εξασφάλισε αυτοδυναμία με 171 βουλευτές³⁰¹.

Ε΄ Πανσπουδαστικό Συνέδριο

Στο διάστημα μεταξύ 11 και 18 Μαΐου 1964 διεξήχθη το Ε΄ Πανσπουδαστικό Συνέδριο ή Α΄ Σπουδαστικό Συνέδριο της ΕΦΕΕ. Ο ίδιος ο Λάκης Ιωαννίδης³⁰² στο βιβλίο του *Το Κίνημα της Νεολαίας*, αναγνωρίζει την άρτια οργάνωση του συνεδρίου και σημειώνει πως η Αριστερά προπορευόταν των αστικών κομμάτων σε θέματα οργάνωσης και στράτευσης των μελών της.³⁰³

²⁹⁹ Βλ. Σπύρος Μακεζίνης, *Σύγχρονη Πολιτική Ιστορία της Ελλάδος 1936-1975*, εκδ. Πάπυρος, Αθήνα 1978, σελ. 109

³⁰⁰ Βλ. Όθων Τσουνάκος, «Από την άνοδο της Ένωσης Κέντρου...», ό.π., σελ. 208

³⁰¹ Στο ίδιο, σελ. 208 - 209

³⁰² Ο Θεόφιλος (Λάκης) Ιωαννίδης γεννήθηκε στην Θεσσαλονίκη το 1937 και σπούδασε Νομική και Πολιτικές και Οικονομικές Επιστήμες στο Πανεπιστήμιο της Θεσσαλονίκης, συνέχισε τις σπουδές του στο Δημόσιο Δίκαιο στο Παρίσι και τις ολοκλήρωσε στο Στρασβούργο σπουδάζοντας Ευρωπαϊκές Οργανώσεις και Κοινή Αγορά στο Ανώτατο Κέντρο Ευρωπαϊκών Σπουδών. Διετέλεσε υπεύθυνος διφώτισης και οργάνωσης της ΕΡΕΝ Θεσσαλονίκης για το πανεπιστήμιο την περίοδο 1960-64, πρόεδρος της ΦΕΑΠΘ από το 1964 έως το 1965, πρόεδρος του Συλλόγου Φοιτητών Νομικής από το 1964 έως το 1966 και πρόεδρος της ΕΚΟΦ Θεσσαλονίκης την περίοδο 1965-67. Υπήρξε πολιτευτής της ΕΡΕ Θεσσαλονίκης το 1967, ενώ κατά τη διάρκεια της δικτατορίας χρημάτισε ακόλουθος Τύπου της ελληνικής Πρεσβείας στο Παρίσι (1967-70) και πρόεδρος Νέων Επιστημόνων Δυτικής Ευρώπης (1968-70), βλ. Λάκης Ιωαννίδης, *Το Κίνημα της Νεολαίας*, Θεσσαλονίκη 1973, σελ. 6.

³⁰³ Βλ. Λάκης Ιωαννίδης, *Το Κίνημα της Νεολαίας*, Θεσσαλονίκη 1973, σελ. 157

Από το συνέδριο αποκλείστηκε η Νομική Θεσσαλονίκης, η οποία ελεγχόταν από την ΕΚΟΦ. Οι σύνεδροι την απέκλεισαν με το σκεπτικό ότι στη Γενική Συνέλευση της σχολής που έλαβε χώρα στις 7 Απριλίου 1964 μέλη της ΕΚΟΦ εμπόδισαν την πραγματοποίηση εγγραφών νέων μελών, διασφαλίζοντας έτσι τη διατήρηση της κυριαρχίας της ΕΚΟΦ στην σχολή.³⁰⁴ Η ΕΚΟΦ, από την πλευρά της, θεώρησε ότι ο λόγος που παρουσιάστηκε σαν αιτία ήταν η αφορμή και πως η πραγματική αιτία ήταν ο φόβος της ΕΔΑ μήπως υπάρξει συνεργασία μεταξύ ΕΚ και ΕΡΕ. Από το συνέδριο αποκλείστηκε και η Γεωπονική Θεσσαλονίκης, όπως και η Οδοντιατρική Αθηνών, ενώ το Πολυτεχνείο, όπου η Αριστερά κυριαρχούσε, έστειλε 32 εκπροσώπους, αντί για 7 που δικαιούταν.³⁰⁵

Πάντως, χαρακτηριστικό γνώρισμα του Ε' Πανσπουδαστικού Συνεδρίου ήταν η ανυπαρξία εκπροσώπων της ΕΡΕ. Ούτως ή άλλως, στην φοιτητική Αθήνα πρώτη δύναμη εκείνη την εποχή ήταν η ΕΔΑ, ακολουθούσε η ΕΚ και υπολειπόταν η ΕΡΕ. Ακόμα και στους ελληνικούς φοιτητικούς συλλόγους της Γερμανίας, της Γαλλίας, της Ελβετίας, της Αυστρίας και του Βελγίου επικρατούσε η Αριστερά. Η κυβέρνηση της ΕΡΕ την προηγούμενη οκταετία δεν είχε δείξει κανένα ενδιαφέρον για την κατάσταση σε αυτούς τους συνδέσμους, αλλά ούτε κατάφερε να επιλύσει σημαντικά φοιτητικά προβλήματα, με αποτέλεσμα να χαθεί η δημοτικότητά της στις τάξεις της νεολαίας. Σαφώς και η έντονη προπαγάνδα από πλευράς ΕΚ και ΕΔΑ είχαν παίξει το ρόλο τους ώστε η δυσарέσκεια αυτή να γιγαντωθεί, ωστόσο και η ίδια η ΕΡΕ δεν έπειθε με τον συνδικαλιστικό της λόγο, με αποτέλεσμα να χάσει δύναμη και η ΕΚΟΦ, η οποία είχε ταυτιστεί με την ΕΡΕ.³⁰⁶ Το σημείο αυτό έχει μεγάλο ενδιαφέρον από ιδεολογικής σκοπιάς, αφού ίσως σε εκείνο το χρονικό σημείο αρκετά μέλη της ΕΚΟΦ αντιλήφθηκαν πως ο στείρος αστικός λόγος της ΕΡΕ είχε πάψει να συγκινεί, σε μία εποχή που οι αλλαγές είναι πολλές και σημαντικές. Δεν είναι τυχαίο πως ένα με δύο χρόνια αργότερα εμφανίζεται στην Ιταλία ο ΕΣΕΣΙ (Εθνικός Σύνδεσμος Ελλήνων Σπουδαστών Ιταλίας) όπως θα δούμε παρακάτω, ο οποίος θα συνεργαστεί με την ΕΚΟΦ και πολλά στελέχη της θα μουν στις τάξεις του. Τα ιδεολογικά κενά της ΕΚΟΦ θα καλυφθούν με επιτυχία, έως ένα βαθμό, από τον ΕΣΕΣΙ, του οποίου την ιδεολογική πρωτοπορία στον χώρο της Δεξιάς ή ακόμα και της αντικοινοβουλευτικής Δεξιάς θα αναλύσουμε στη συνέχεια.

³⁰⁴ Βλ. Αντρέας Λεντάκης, ό.π., σελ. 232

³⁰⁵ Βλ. Λάκης Ιωαννίδης, *Το Κίνημα της Νεολαίας*, Θεσσαλονίκη 1973, σελ. 160

³⁰⁶ Στο ίδιο, σελ. 158

Άλλο πολύ σημαντικό συμπέρασμα που προκύπτει από το Ε' Συνέδριο είναι η αποκρυστάλλωση του όρου «κεντροαριστερά»³⁰⁷ στην Ελλάδα. Ήταν η πρώτη φορά στην οποία υπήρχε εμφανής συνεργασία της ΕΚ και της ΕΔΑ, κάτι το οποίο η ΕΡΕ δεν αποδέχτηκε ποτέ³⁰⁸. Βρισκόμαστε ακόμα στην εποχή, όπου τα δύο μεγάλα κόμματα (ΕΡΕ και ΕΚ), παρά τις πολιτικές διαφορές τους, απορρίπτουν τον κομμουνισμό ως μία «ιδεολογία ανθελληνική και αντεθνική». Ωστόσο, από το 1961 η ΕΚ, στα πλαίσια του ανένδοτου αγώνα, αποδέχτηκε με μεγάλη ευκολία την συνθηματολογία της Αριστεράς, η οποία μετά τη δολοφονία Λαμπράκη έγινε εντονότερη. Η ΕΚ, έχοντας πολιτικά οφέλη, δεν φρόντισε να κρατήσει αποστάσεις, με αποτέλεσμα η συνεργασία να έρθει ως φυσιολογικό αποτέλεσμα³⁰⁹.

Σαφώς, η επικράτηση της ΕΔΑ έπαιξε τον ρόλο της στην ενασχόληση του πανσπουδαστικού συνεδρίου με θέματα κυρίως πολιτικά και όχι φοιτητικά. Το συνέδριο ζητούσε την μείωση των στρατιωτικών δαπανών, την κατάργηση του πιστοποιητικού κοινωνικών φρονημάτων, τον εκδημοκρατισμό των εργατικών συνδικάτων και την οργάνωση της οικονομίας κατά τα ανατολικά πρότυπα. Επιπλέον, ζητούσε μέσω του φοιτητικού συνεδρίου να συνδεθεί το φοιτητικό κίνημα με τις επαγγελματικές οργανώσεις³¹⁰. Ωστόσο, σε τέτοιου είδους προτάσεις, ελλοχεύει η υποκειμενικότητα, γιατί η ΕΔΑ ζητούσε εκ του ασφαλούς αυτήν την συνεργασία, γιατί ήλεγχε τα εργατικά συνδικάτα. Σε αντίθετη περίπτωση, ίσως η επιχειρηματολογία να ήταν διαφορετική. Εξάλλου, όλες οι πλευρές υπέπιπταν σε αρκετές αντιφάσεις. Ακόμα και το γεγονός ότι το συνέδριο το ενίσχυσε το υπουργείο Προεδρίας, θα μπορούσε να χαρακτηριστεί σχήμα οξύμωρο, τη στιγμή που η ΕΚ όσο καιρό ήταν αντιπολίτευση, κατηγορούσε την ΕΡΕ ότι ελέγχει και χρηματοδοτεί την ΕΚΟΦ.

³⁰⁷ Ό.π., σελ. 159

³⁰⁸ Ωστόσο, η ΕΔΗΝ (πρώην ΟΝΕΚ) έδωσε τη δική της ερμηνεία για την στάση που ακολουθούσε γενικότερα η ΕΚ. Θεωρούσε πως η ΕΡΕ έπρεπε να βγει πρώτα από τον «αντιδραστικό κλοιό» στον οποίο είχε περιέλθει και να σταματήσει να συνυπάρχει με παρακρατικές οργανώσεις, εννοώντας την ΕΚΟΦ, βλ. εφημερίδα *Το Βήμα*, 21/4/1966

³⁰⁹ Η προσέγγιση Κέντρου και Αριστεράς φαίνεται και από τον τύπο της εποχής. Το κεντρικό *Βήμα* της 13^{ης} Ιουλίου 1963 φιλοξενεί άρθρο υπό τον τίτλο *Το κομματικό κράτος της ΕΡΕ και τα εκπληκτικά παρασκήνια του*, στο οποίο στηλιτεύεται η στοχοποίηση εκ μέρους των κρατικών μυστικών υπηρεσιών, των φοιτητικών οργανώσεων της ΕΚ και της ΕΔΑ. *Το Βήμα* επιμένει στη διαλεύκανση της δολοφονίας του βουλευτή της ΕΔΑ Γρηγόρη Λαμπράκη (31-5-1963) και στο φύλλο της 30^{ης} Μαΐου δημοσιεύει ανακοίνωση της ΕΔΑ στην οποία περιλαμβάνονται όλες οι παρακρατικές – κατά την ΕΔΑ-οργανώσεις, μεταξύ των οποίων και η ΕΚΟΦ. Ένα ακόμα δείγμα της περαιτέρω σύμπλευσης που έχει δημιουργηθεί μεταξύ Κέντρου και Αριστεράς με στόχο τον εκδημοκρατισμό της χώρας, είναι το φύλλο του *Βήματος* της 12^{ης} Απριλίου 1967, όπου φιλοξενείται ανακοίνωση της ΕΦΕΕ, στην οποία γίνεται καθαρά λόγος για ανατροπή της κυβέρνησης μέσα από τους φοιτητικούς αγώνες.

³¹⁰ Βλ. Λάκης Ιωαννίδης, *Το Κίνημα της Νεολαίας*, Θεσσαλονίκη 1973, σελ. 161-162

Εισβολή εκοφιστών και μελών εθνικιστικών οργανώσεων στη Βουλή

Στις 5 Ιουλίου 1964 επρόκειτο να διεξαχθούν δημοτικές εκλογές στην Ελλάδα. Τη χώρα κυβερνούσε η Ένωση Κέντρου, με πρωθυπουργό τον Γεώργιο Παπανδρέου, που είχε λάβει ποσοστό 53% στις βουλευτικές εκλογές. Ο Παπανδρέου, μόλις είχε επιστρέψει από το πρώτο επίσημο ταξίδι του στις Ηνωμένες Πολιτείες, όπου είχε δεχθεί ιδιαίτερες πιέσεις από τον Αμερικανό πρόεδρο Λίντον Τζόνσον για λύση του Κυπριακού. Τον δημαρχιακό θώκο της Αθήνας διεκδικούσαν τρεις βουλευτές, πίσω από τους οποίους βρίσκονταν οι τρεις βασικές πολιτικές παρατάξεις της εποχής. Ο απόστρατος στρατηγός Πausανίας Κατσώτας εκπροσωπούσε την ΕΚ, ο ασφαλιστής Γεώργιος Πλυτάς την ΕΡΕ και ο καθηγητής του ΕΜΠ Νίκος Κιτσίκης την ΕΔΑ.

Το βράδυ της 3^{ης} Ιουλίου, η Βουλή βρισκόταν σε συνεδρίαση για το Κυπριακό. Την ίδια ώρα, ο υποψήφιος δήμαρχος της Δεξιάς, Γεώργιος Πλυτάς, πραγματοποιούσε την κεντρική προεκλογική του συγκέντρωση στην Πλατεία Κλαυθμώνος. Μετά το τέλος της ομιλίας του, μερικές εκατοντάδες νεαροί κατευθύνθηκαν προς την οδό Πανεπιστημίου, φωνάζοντας συνθήματα κατά του κυβερνώντος κόμματος και του πρωθυπουργού Γεωργίου Παπανδρέου και υπέρ του Κωνσταντίνου Καραμανλή. Οι διαδηλωτές περνούν μπροστά από το εκλογικό κέντρο του υποψηφίου της Αριστεράς, Νίκου Κιτσίκη και μόλις που συγκρατούνται από την αστυνομία για να μην προβούν σε καταστροφές.

Στη συνέχεια, διακόπτουν την κυκλοφορία, ανατρέπουν ένα αυτοκίνητο στην οδό Βουκουρεστίου και φτάνουν στη διασταύρωση της οδού Βασιλίσσης Σοφίας, όπου διαλύονται προσωρινά από την αστυνομία. Ανασυγκροτούνται, όμως και χωρίς να συναντήσουν ιδιαίτερη αντίσταση, εισβάλλουν στο προαύλιο της Βουλής και κατόπιν στο κτίριο, φωνάζοντας «Προδότη Παπανδρέου», «Καραμανλής», «Παπανδρέου, παπατζή». Το σύνθημα της εισβολής φαίνεται να έδωσε ο υποψήφιος δημοτικός σύμβουλος του ψηφοδελτίου Πλυτά, συγγραφέας Ρένος Αποστολίδης.

Οι εισβολείς συνεπλάκησαν με βουλευτές και υπαλλήλους της Βουλής, που προσπάθησαν να τους εμποδίσουν να εισέλθουν στην αίθουσα συνεδριάσεων. Ο θόρυβος και η φασαρία έφτασαν στην αίθουσα και η συνεδρίαση διεκόπη. Τελικά, οι εισβολείς απωθούνται από τη φρουρά της Βουλής και συλλαμβάνονται 32 από αυτούς. Στο μεταξύ, από τις συμπλοκές στους διαδρόμους της Βουλής, αρκετοί κυβερνητικοί βουλευτές τραυματίστηκαν (Ιωάννης Χαραλαμπίδης, Γεώργιος Μπακατσέλος, Ιωάννης Τσιριμώκος, Χρήστος Αποστολάκος, Ιάκωβος

Διαμαντόπουλος κ.ά.), ενώ σοβαρότερα όλων χτύπησε ο Μιχάλης Λεφάκης, διευθυντής του πολιτικού γραφείου του Υπουργού Οικονομικών, Κωνσταντίνου Μητσοτάκη.

Στις 11 το βράδυ, η συνεδρίαση της Βουλής επαναλαμβάνεται, όταν η κατάσταση έχει εξομαλυνθεί. Ο πρωθυπουργός Γεώργιος Παπανδρέου ανεβαίνει στο βήμα και στηλιτεύει «τους βέβηλους και βαρβάρους, καθώς και τους ηθικούς αυτουργούς». Σε δυσκολότερη θέση βρίσκεται ο αρχηγός της αξιωματικής αντιπολίτευσης, Παναγιώτης Κανελλόπουλος, καθώς οι εισβολείς ανήκαν στο κόμμα της ΕΡΕ. Καταγγέλλει το περιστατικό, αλλά επιρρίπτει ευθύνες στην κυβέρνηση, που «ενέπνευσε πνεύμα αναρχίας». Οι βουλευτές της ΕΚ αντιδρούν και απειλούνται σοβαρά επεισόδια, αυτή τη φορά μέσα στην αίθουσα του κοινοβουλίου. Τα πνεύματα ηρεμούν, όταν οι βουλευτές της ΕΡΕ αποχωρούν από την αίθουσα³¹¹.

Οι 32 συλληφθέντες παραπέμφθηκαν στο αυτόφωρο, με βάση τον νόμο 4000 «περί τεντιμποϊσμού». Η δίκη ξεκίνησε στις 7 Ιουλίου, την επαύριον των δημοτικών εκλογών, στις οποίες η Αριστερά είχε σημειώσει αξιοσημείωτα κέρδη. Κατά τη διάρκεια της ακροαματικής διαδικασίας, ένας αξιωματικός της Γενικής Ασφάλειας, ο Περικλής Παπαχρήστου, κατέθεσε ότι η επίθεση κατά της Βουλής οργανώθηκε από παρακρατικές οργανώσεις, όπως ο εθνικιστικός «Όμιλος Εθνικής Αναγεννήσεως» ή «Ελληνική Κοινωνική Αναγέννηση»³¹². Σύμφωνα, λοιπόν με την κατάθεση του Παπαχρήστου, εντός των κατηγορούμενων ήταν ο Ν. Ντασκουρέλος, ιδιωτικός υπάλληλος και πρόεδρος των Άλκιμων στην περιοχή του Βύρωνα, ο Χρ. Καναδός, φοιτητής και ο Ν. Μίντζος, μαθητής, οι οποίοι ήταν μέλη του ΟΕΑ ή ΕΚΑ και ακόμα επτά εκοφίτες³¹³, ανάμεσά τους ο Χρ. Ν. Μάνθος, στέλεχος της ΕΚΟΦ Βιομηχανικής και ο Γ. Τσαούσης, στέλεχος της ΕΚΟΦ Νομικής³¹⁴.

³¹¹ Βλ. εφημερίδα *Ελευθερία*, 4/7/1964

³¹² Στην εφημερίδα *Το Βήμα*, στο φύλλο της 8/7/1964 διαβάζουμε τα εξής σχετικά με την Ελληνική Κοινωνική Αναγέννηση (ΕΚΑ): «Σημαίνοντα ρόλο εις την δημιουργίαν εκτρόπων έπαιξαν και αι γνωσταί παρακρατικά οργανώσεις της Ε.Ρ.Ε., αι οποίαι, παρ' όλων που εθεωρούντο διαλυμέναι μετά την επικράτησιν της Ενώσεως Κέντρον, εξακολουθούν να εργάζωνται και να συνωμοτούν εναντίον της ησυχίας, της τάξεως και της ομαλής λειτουργίας του κοινοβουλευτικού πολιτεύματος. Ήδη η Γενική Ασφάλεια έχει εις χείρας της και ωρισμένα αντίτυπα μιας εφημερίδος πολυγραφημένης, η οποία εκκυκλοφóρει παρανόμως υπό τον τίτλον 'Αγώνας' και η οποία εξεδίδετο μέχρι προ εβδομάδος υπό της Ελληνικής Κοινωνικής Αναγεννήσεως. Χαρακτηριστικόν της οργανώσεως αυτής, που έχει συγκροτηθή από τον σκληρόν πυρήναν της ΕΡΕ, είναι και το σήμα της, το οποίον υπάρχει εντός κύκλου εις την αριστεράν κορυφήν της πρώτης σελίδος. Μέσα εις τον κύκλον αυτόν υπάρχει σχέδιον που ενθυμίζει το σχήμα των γερμανικών χιτλερικών Ες – Ες. Η Ελληνική Κοινωνική Αναγέννησις, κατά τας πληροφορίας της Γενικής Ασφαλείας, ιδρύθη με σκοπόν να ενοποιήση όλας τας παρακρατικάς οργανώσεις της ΕΡΕ και να συντονίσει τη δράσιν των».

³¹³ Στο ίδιο, 8/7/1964

³¹⁴ Βλ. Αντρέας Λεντάκης, ό.π., σελ. 98

Ο προσκείμενος στην Ε.Κ. τύπος θεωρεί πως το βασικό κίνητρο των εισβολών ήταν «η ανατροπή της Κυβερνήσεως διά της δημιουργίας θέματος εσωτερικής ασφαλείας της χώρας», ενώ παράλληλα συμπληρώνει πως «τραμπούκοι του Καραμανλισμού βοηθούμενοι υπό πρακτόρων ξένων χωρών εσχεδίαζαν την ανατροπή»³¹⁵. Η κινητικότητα στα γραφεία της ΕΡΕ την ημέρα των επεισοδίων, αλλά και το προηγούμενο διάστημα ίσως είναι ενδεικτικό του ότι υπήρχε κάποιο σχέδιο για δημιουργία αναταραχής. Όπως πληροφορούμαστε από την εφημερίδα *Το Βήμα*, «η επίθεσις ήτο οργανωμένη και τούτο απεδείχθη από την δραστηριότητα στελεχών και οπαδών της ΕΡΕ εις τα γραφεία του κόμματος το απόγευμα των επεισοδίων, από την οργάνωσιν συσκέψεων επιτελικών στελεχών παρακρατικών οργανώσεων εις τα γραφεία της ΕΡΕ τας τελευταίας προ των εκλογών ημέρας και, τέλος, από την σύσκεψιν στελεχών παρακρατικών οργανώσεων με επικεφαλής τον κ. Μανιαδάκη, εις τα γραφεία της νεολαίας της ΕΡΕ το βράδυ της παρελθούσης Πέμπτης»³¹⁶.

Από το 1963, ο Αντώνης Στάθης έχει διαδεχθεί στην προεδρία της ΕΚΟΦ τον Παύλο Μανωλόπουλο. Ο Μανωλόπουλος αναλάμβανε, πλέον, τα ηνία της νεολαίας της ΕΡΕ και ο Α. Στάθης παραλαμβάνει μία ΕΚΟΦ η οποία είναι σε πτωτική πορεία ως προς την επιρροή της στα πανεπιστήμια. Ο νέος πρόεδρος της ΕΚΟΦ, αντιλαμβανόμενος τη δυσχερή θέση της οργάνωσης, ακολούθησε μία πιο δυναμική τακτική και προσπάθησε να μην αφήνει αναπάντητες τις κατηγορίες εναντίον της ΕΚΟΦ για θέσεις ή πρακτικές που ακολουθεί, είτε αυτές προέρχονταν από φυσικά πρόσωπα, είτε από φοιτητικούς συλλόγους. Αυτό είχε ως αποτέλεσμα την διεξαγωγή πολλών δικών κατόπιν μηνύσεων της ΕΚΟΦ³¹⁷. Ένα παράδειγμα της νέας τακτικής που θα ακολουθούσε πλέον η οργάνωση ήταν και η δίκη εναντίον του Συλλόγου των Φοιτητών της Φυσικομαθηματικής Σχολής Αθηνών *Αριστοτέλης*, μετά από μήνυση της ΕΚΟΦ για συκοφαντική δυσφήμιση εκ μέρους της διοίκησης του Συλλόγου³¹⁸. Η τακτική αυτή δείχνει και την σταδιακή κλιμάκωση της έντασης της πολιτικής κατάστασης της χώρας από όλες τις πλευρές, όσο κυριαρχεί το κλίμα γενικότερης αμφισβήτησης και η ρευστότητα δείχνει να κυριαρχεί της σταθερότητας.

Όπως αναφέρει ο Ανδρέας Λεντάκης, η εφημερίδα *Αυγή* εμφάνιζε ως υποκινητή όλων αυτών των οργανώσεων (και της ΕΚΟΦ συμπεριλαμβανομένης) τον Νικόλαο Φαρμάκη. Ο ένας εκ των κατηγορουμένων, ο Ν. Ντασκουρέλος, ήταν ο

³¹⁵ Βλ. εφημερίδα *Το Βήμα*, 8/7/1964

³¹⁶ Στο ίδιο, 8/7/1964

³¹⁷ Βλ. <https://xyzcontagion.wordpress.com/2014/10/02/skini-02> τελευταία είσοδος 05/11/2014

³¹⁸ Βλ. εφημερίδα *Το Βήμα*, 11/1/1964

αναπληρωτής γενικός γραμματέας του ΟΕΑ. Αυτός είχε αναλάβει τον σχεδιασμό της εφημερίδας Αγών, της οποίας την επίβλεψη είχε ο Φαρμάκης. Ο Λεντάκης θεωρεί ότι η εφημερίδα Αγών προετοίμασε ουσιαστικά την εισβολή στη Βουλή, καθώς στο φύλλο της 28^{ης} Ιουνίου 1964 εξαπολύεται σφοδρή επίθεση εναντίον των βουλευτών συνολικά, θεωρώντας πως «τριακόσιοι δικηγόροι, γιατροί, καλλιτέχνες, απόστρατοι, γέροι, αποχαυνωμένοι βάλθηκαν με την γεροντική τους άχρηστη κρίση να λύσουν τα προβλήματα του εργάτη, του αγρότη, του αστού...», όπως χαρακτηριστικά αναφέρεται στο φύλλο³¹⁹.

Μάρτυρες κατηγορίας στη δίκη που ακολούθησε, όπως οι υπουργοί Κωνσταντίνος Μητσοτάκης και Δημήτριος Παπασπύρου, υποστήριξαν ότι η επίθεση κατά της Βουλής εξυπηρετούσε τις εχθρικές προς την Κύπρο δυνάμεις και γι' αυτό τη χαρακτήρισαν προδοτική. Καθ' όλη τη διάρκεια της διαδικασίας, η ατμόσφαιρα ήταν τεταμένη, με διαρκείς διαξιφισμούς μεταξύ των συνηγόρων υπερασπίσεως και πολιτικής αγωγής. Το δικαστήριο εξέδωσε την ετυμηγορία του στις 15 Ιουλίου 1964. Δύο από τους κατηγορουμένους, ο Ρένος Αποστολίδης και ο νομαρχιακός υπάλληλος Αχιλλέας Βήττας, καταδικάστηκαν σε ποινή φυλάκισης 2,5 ετών για διατάραξη της συνεδρίασης της Βουλής, περιύβριση της Αρχής, πρόκληση σωματικών κακώσεων και συμμετοχή σε παράνομη διαδήλωση και άλλοι 22 (μεταξύ των οποίων και ο Γ. Βεντούρης, ηγετικό στέλεχος του Εθνικού Συνδέσμου Ελλήνων Σπουδαστών Ιταλίας, όπως θα αναλύσουμε στη συνέχεια της μελέτης) σε μικρότερες ποινές. Μεταξύ των αθωωθέντων βρισκόταν και το όνομα του 18χρονου Παναγιώτη Μιχαλόλια ή Μιχαλολιάκου³²⁰, που δεν είναι άλλος από τον ποινικολόγο Τάκη Μιχαλόλια, αδελφό του γενικού γραμματέα της *Χρυσής Αυγής* Νίκου Μιχαλολιάκου.

Όπως ήταν λογικό τα επεισόδια που εκτυλίχθηκαν στην Βουλή τροφοδότησαν τον προβληματισμό για την ύπαρξη και δράση παρακρατικών οργανώσεων. Το *Βήμα*, αναφερόμενο στα συγκεκριμένα γεγονότα, τονίζει πως «σημαίνοντα ρόλον εις την δημιουργίαν εκτρόπων έπαιξαν αι γνωσταί παρακρατικάί οργανώσεις της ΕΡΕ, αι οποίαι παρ' όλον ότι εθεωρούντο διαλυμέναι ετά την επικράτησιν της Ενώσεως Κέντρου, εξακολουθούν να εργάζονται και να συνωμοτούν εναντίον της ησυχίας, της τάξεως και της ομαλής λειτουργίας του κοινοβουλευτικού πολιτεύματος». Μάλιστα, το *Βήμα* αποκάλυψε πως από τους 32 συλληφθέντες αρκετοί ήταν μέλη της ΕΚΟΦ και άλλοι ήταν μέλη της Ελληνικής Κοινωνικής Αναγέννησης, η οποία «ιδρύθη με

³¹⁹ Βλ. Αντρέας Λεντάκης, ό.π., σελ. 98-99

³²⁰ Βλ. εφημερίδα *Ελευθερία*, 16/07/1964

σκοπόν να ενοποιήσει όλες τις παρακρατικές οργανώσεις της ΕΡΕ και να συντονίσει την δράσιν των»³²¹.

Τον επόμενο χρόνο έντεκα παρακρατικές οργανώσεις διαλύθηκαν από τα κατά τόπους πρωτοδικεία. Το γεγονός ότι η ΕΚΟΦ δεν ανήκε στις οργανώσεις που διαλύθηκαν οδήγησε τον δημοσιογράφο του περιοδικού *Ταχυδρόμος*, Μηνά Παπάζογλου, να επισκεφθεί τον υπουργό Εσωτερικών Ιωάννη Τούμπα και του ζήτησε να ικανοποιήσει το «πανελλήνιο φοιτητικό αίτημα», κατά τον Παπάζογλου, «για διάλυση της ΕΚΟΦ». Ωστόσο, ο υπουργός στάθηκε στην «έλλειψη στοιχείων που να θεμελιώνουν πραγματικά και νομικά μία τέτοια ενέργεια»³²². Το 1965 ο καταδικασθείς ως υποκινητής της επιδρομής Ρένος Αποστολίδης εξέδωσε βιβλίο με τίτλο «Κατηγορώ», στο οποίο, μεταξύ άλλων, παρουσιάζει τη δική του εκδοχή για την εισβολή στο κτίριο της Βουλής. Εξηγεί ότι η πράξη του αυτή έγινε για να εξηγήσει στον κόσμο πως ο Γ. Παπανδρέου ήταν «χασάπης παπατζής του '44 και άνθρωπος των Αγγλοαμερικάνων, που εγκατέστησε τη δεξιά στην Ελλάδα»³²³.

Υπόθεση «ΑΣΠΙΔΑ»

Ο Γ. Παπανδρέου, μόλις λαμβάνει την καθαρή εντολή στις εκλογές του Φεβρουαρίου 1964 από τον ελληνικό λαό να σχηματίσει αυτοδύναμη κυβέρνηση, προχωράει σε σαρωτικές αλλαγές στο στρατό και στην ΚΥΠ. Την θέση του διευθυντή της ΚΥΠ, μετά της παραίτησης του Αλέξανδρου Νάτσινα, αναλαμβάνει ο στρατηγός ε.α. Γεώργιος Αγόρος. Ο Αγόρος είχε έντονη αντιστασιακή δράση κατά τη διάρκεια της Κατοχής, τον συνόδευσαν αντικομμουνιστικές περγαμηνές και διατηρούσε προσωπική φιλία με τον Γ. Παπανδρέου. Στην θέση του διευθυντή της ΚΥΠ επελέγη από τον Γ. Παπανδρέου ο Αλέξανδρος Παπατέρπος, ο οποίος είχε τη φήμη του δημοκρατικού και είχε έρθει σε σύγκρουση με τους πρωτεργάτες του πραξικοπήματος της 21^{ης} Απριλίου 1967 ήδη από το 1951, όταν υπηρετούσε στο Μεγάλο Πεύκο. Άξιο αναφοράς είναι και η απομάκρυνση δεξιών αξιωματικών από την ΚΥΠ, όπως οι διευθυντές Α' και Β' Κλάδου συνταγματάρχες Θωμόπουλος και Γ. Παπαδόπουλος, ο

³²¹ Βλ. εφ. *Το Βήμα*, 08/07/1964

³²² Οι οργανώσεις που διαλύθηκαν με απόφαση του πρωτοδικείου ήταν η Αντικομμουνιστική Σταυροφορία Ελλάδος, η Εθνική Αντίσταση Ελλάδος, η Πανελλήνια Εθνική Σταυροφορία, η Οργάνωση Εθνικής Νεολαίας, οι Ελπιδοφόροι Νέοι, η Εθνική Αντικομμουνιστική Οργάνωση, ο Σύνδεσμος Εθνικοφρόνων Ελασιτών, η Κυανή Φάλαγγα, η Καρφίτσα, οι Εγγυητές του Βασιλέως και η Εθνική Κοινωνική Αλλαγή. Βλ. Αντρέας Λεντάκης, ό.π., σελ. 124-125

³²³ Βλ. Ρένος Αποστολίδης, *Κατηγορώ*, Αθήνα, Μάιος 1965 και Αντρέας Λεντάκης, ό.π., σελ. 233.

μετέπειτα επικεφαλής του πραξικοπήματος. Είναι προφανής η προσπάθεια του Γ. Παπανδρέου να δημιουργήσει μία ΚΥΠ η οποία θα πάψει να έχει ως κεντρική ενασχόλησή της την αποτροπή της εσωτερικής κομμουνιστικής απειλής³²⁴.

Ωστόσο, η διάθεση του Γεωργίου Παπανδρέου για ριζική αλλαγή στο στράτευμα και τις μυστικές υπηρεσίες θα ανακοπεί κατόπιν των αποκαλύψεων για τη υπόθεση ΑΣΠΙΔΑ. Η υπόθεση ΑΣΠΙΔΑ ήρθε στην δημοσιότητα στις 18 Μαΐου 1965 μέσα από τις σελίδες της τοπικής εφημερίδας της Λάρισας *Ημερήσιος Κήρυξ*. Σύμφωνα με την εφημερίδα, εντός του στρατεύματος δρούσε συνωμοτική οργάνωση αριστερής απόκλισης με το όνομα ΑΣΠΙΔΑ (Αξιωματικοί Σώσατε Πατρίδα Ιδανικά Δημοκρατία Αξιοκρατία)³²⁵. Στις 5 Μαΐου 1965, ο αρχιστράτηγος των ελληνικών δυνάμεων στην Κύπρο Γεώργιος Γρίβας έστειλε επιστολή στον υπουργό Εθνικής Άμυνας Πέτρο Γαρουφαλιά με την οποία κατηγορούσε τον λοχαγό Άρη Μπουλούκο ότι στρατολογούσε αξιωματικούς σε μία οργάνωση με το όνομα ΑΣΠΙΔΑ³²⁶.

Παρά το γεγονός πως και ο ίδιος ο Γρίβας θεωρούσε πως οι διαστάσεις της οργάνωσης ήταν σχεδόν ασήμαντες, ανησυχούσε πως πίσω από τις ενέργειες αυτές βρισκόταν ο Α. Παπανδρέου γιατί, όπως υποστήριζε ο Γρίβας, στην επίσκεψη που πραγματοποίησε στην Κύπρο το 1964 «υπονόμευσε το ηθικό του εκεί ελληνικού στρατού»³²⁷. Ο Α. Παπανδρέου ξεπελάγη καθώς, όπως ο ίδιος έχει υποστηρίξει, δεν είχε καμία ανάμειξη με το ζήτημα του ΑΣΠΙΔΑ. Το μόνο που τον προβληματίζε ήταν πως γνώριζε τον λοχαγό Άρη Μπουλούκο, ο οποίος ήταν υπασπιστής του συνταγματάρχη Παπατέρπου, υποδιευθυντή της ΚΥΠ, κατόπιν εισήγησης του πρωθυπουργού Γ. Παπανδρέου³²⁸. Ο υπουργός παρέπεμψε την υπόθεση στη στρατιωτική δικαιοσύνη η οποία απεφάνθη πως υπήρχε η οργάνωση, η σοβαρότητά της, όμως, ήταν εξαιρετικά αμφίβολη, βάζοντας προσωρινά ένα τέλος σε αυτή την υπόθεση³²⁹.

³²⁴ Βλ. Παύλος Αποστολίδης, ό.π., σελ. 173 - 175

³²⁵ Βλ. Όθων Τσουνάκος, «Από την άνοδο της Ένωσης Κέντρου...», ό.π., σελ. 216

³²⁶ Βλ. Παύλος Αποστολίδης, ό.π., σελ. 178

³²⁷ Η επίσκεψη του Α. Παπανδρέου στην Κύπρο το 1964 αποτέλεσε ουσιαστικά μία νέα αφετηρία της πολιτικής σταδιοδρομίας του Α. Παπανδρέου, όπως ουσιαστικά υποστήριξε ο ίδιος. Αμέσως μόλις επέστρεψε δημιούργησε δίκτυα επικοινωνίας με τη νεολαία, τον αγροτικό και εργατικό κόσμο, αλλά κυρίως, με τεχνοκράτες, οι οποίοι δεν είχαν ακόμα πολιτική ισχύ στην Ελλάδα της δεκαετίας του 1960, βλ. Ανδρέας Παπανδρέου, *Η Δημοκρατία στο απόσπασμα*, τόμος Α', εκδ. Λιβάνη, Αθήνα 2006, σελ. 246

³²⁸ Βλ. Ανδρέας Παπανδρέου, *Η Δημοκρατία στο απόσπασμα*, τόμος Α', εκδ. Λιβάνη, Αθήνα 2006, σελ. 249-251

³²⁹ Βλ. Παύλος Αποστολίδης, ό.π., σελ. 178

ΣΤ' Πανσπουδαστικό Συνέδριο

Μέσα σε αυτό το κλίμα θα διεξαχθεί τον Μάιο του 1965 το ΣΤ' Πανσπουδαστικό Συνέδριο ή το Β' Συνέδριο της ΕΦΕΕ. Της ΕΦΕΕ, η οποία μόλις πριν ένα μήνα είχε πραγματοποιήσει μαζί με τη ΔΕΣΠΑ, συγκέντρωση στα Προπύλαια που ζητούσε τη διάλυση της ΕΚΟΦ³³⁰. Η ΕΦΕΕ, εξακολουθώντας να τηρεί αυστηρή στάση απέναντι στην ΕΚΟΦ, απέκλεισε από το συνέδριο τον Σύλλογο της Νομικής Θεσσαλονίκης, με το αιτιολογικό ότι λειτουργεί αντιδημοκρατικά.

Το νέο κεντρικό συμβούλιο της ΕΦΕΕ αποφάσισε να εκδώσει «Μαύρη Βίβλο», στην οποία θα αναφέρονταν όλα τα «αντιδημοκρατικά κρούσματα που είχαν σημειωθεί εις βάρος των φοιτητών». Εκτός από τη Μαύρη Βίβλο, το συνέδριο ασχολήθηκε και με την κατάργηση του πιστοποιητικού κοινωνικών φρονημάτων, την οποία ζήτησε επιτακτικά, αλλά και την κατάργηση του πιστοποιητικού νομιμοφροσύνης που απαιτούταν από τους σπουδαστές προκειμένου να κάνουν την άσκησή τους ή να κάνουν την ειδίκευσή τους.³³¹

Πτώση της κυβέρνησης της Ε.Κ.

Όπως είδαμε παραπάνω, η υπόθεση ΑΣΠΙΔΑ έκλεισε προσωρινά μετά το πόρισμα του αντιστράτηγου Σίμου. Ωστόσο, η υπόθεση πήρε άλλη τροπή και επηρέασε το πολιτικό τοπίο της χώρας όταν στην υπόθεση ενεπλάκη και το όνομα του Ανδρέα Παπανδρέου³³². Παρά το γεγονός ότι εκείνη την εποχή η όλη υπόθεση θεωρήθηκε από πολλούς καθαρά υποκινούμενη από παρακρατικούς κύκλους της Δεξιάς, οι οποίοι φέρονταν να είχαν ως στόχο τους Γεώργιο και Ανδρέα Παπανδρέου, ο ίδιος ο Ανδρέας Παπανδρέου σε μεταγενέστερη μαρτυρία του επιβεβαιώνει την ύπαρξη «απογοητευμένων αξιωματικών, που ήλπιζαν πως με τη νίκη των δημοκρατικών δυνάμεων το 1964 ο στρατός θα απαλλασσόταν από τη μάστιγα του ΙΔΕΑ και για αυτό ίδρυσαν επαγγελματικό σύνδεσμο με σκοπό να προστατέψουν τις καριέρες τους...»³³³.

Στα τέλη του Ιουνίου 1965 ο Γ. Παπανδρέου ζητά την παραίτηση του Πέτρου Γαρουφαλιά, θεωρώντας τον υπεύθυνο για τις τεράστιες διαστάσεις που πήρε η

³³⁰ Βλ. εφημερίδα *Το Βήμα*, 6/4/1965

³³¹ Λάκης Ιωαννίδης, *Το Κίνημα της Νεολαίας*, Θεσσαλονίκη 1973, σελ. 204-205

³³² Βλ. Παύλος Αποστολίδης, ό.π., σελ. 178

³³³ Βλ. Όθων Τσουνάκος, «Από την άνοδο της Ένωσης Κέντρου...», ό.π., σελ. 217

υπόθεση ΑΣΠΙΔΑ, αλλά και για την μη απομάκρυνση από το στράτευμα του αρχηγού του ΓΕΣ αντιστράτηγου Γεννηματά, ο οποίος, όπως είχε αποκαλυφθεί, είχε διαδραματίσει σημαντικό ρόλο στην εκπόνηση του σχεδίου *Περικλής*³³⁴. Ο Γ. Παπανδρέου εισηγήθηκε στον βασιλιά Κωνσταντίνο (διάδοχο του βασιλιά Παύλου) να αναλάβει ο ίδιος το υπουργείο Εθνικής Άμυνας, αλλά ο Κωνσταντίνος αρνήθηκε με την αιτιολογία πως ο Ανδρέας Παπανδρέου, γιος του πρωθυπουργού, εμπλεκόταν στην υπόθεση ΑΣΠΙΔΑ και ως εκ τούτου δεν επιτρεπόταν ο πρωθυπουργός να είναι και προϊστάμενος της στρατιωτικής δικαιοσύνης, υπό αυτές τις συνθήκες. Μάλιστα, σε επιστολή του ο Κωνσταντίνος κατηγορεί τον Γ. Παπανδρέου πως η ΚΥΠ η οποία αποτελείτο από πρόσωπα της εμπιστοσύνης του πρωθυπουργού, ήταν ο βασικός υποκινητής για τη δημιουργία «επαναστατικής, συνωμοτικής οργάνωσης εις τας Ενόπλους Δυνάμεις με σκοπόν την επιβολή δικτατορίας»³³⁵.

Εναλλακτικά, ο βασιλιάς πρότεινε να απομακρυνθεί ο Γαρουφαλιάς, αλλά την θέση του να την πάρει στέλεχος της Ε.Κ., όχι όμως ο ίδιος ο πρωθυπουργός, λόγω του ότι συνεχίζονταν οι ανακρίσεις για την υπόθεση ΑΣΠΙΔΑ. Ο Γ. Παπανδρέου θεώρησε ότι ήταν ατιμωτική αυτή η πρόταση και υπέβαλε την παραίτησή του στις 15 Ιουλίου 1965³³⁶.

Σχέσεις ΕΚΟΦ - κράτους

Τον Μάιο του 1963, η ΕΔΑ βγάζει μία ανακοίνωση με αφορμή την δολοφονία του Γρηγορίου Λαμπράκη με την οποία επιτίθεται σε όσες οργανώσεις θεωρεί ότι είναι παρακρατικές και εμπλέκονται άμεσα ή έμμεσα στην συγκεκριμένη δολοφονία. Ανάμεσα σε άλλες (Ένωση Εθνικής Νεολαίας - Σώμα Ελπιδοφόρων Νέων, Πανελλήνια Εθνική Κοινωνική Ένωση Νέων, Ένωση Οπλαρχηγών και Μαχητών Αντικομμουνιστικού Αγώνα, Εθνική Φάλαγγα, Σωματείο Εργαζομένων Γυναικών και Κυανή Φάλαγγα) κατατάσσει και την ΕΚΟΦ³³⁷.

Η ανακοίνωση αυτή δεν ήρθε τυχαία, αφού ήταν διάχυτη η αντίληψη σε όλη την αντιπολίτευση πως η ΕΡΕ είχε επιχειρήσει να θέσει υπό έλεγχο τις φοιτητικές οργανώσεις και να κατευθύνει τις διάφορες εκδηλώσεις προς την πλευρά που

³³⁴ Βλ. Ανδρέας Παπανδρέου, *Η Δημοκρατία στο απόσπασμα*, τόμος Α', εκδ. Λιβάνη, Αθήνα 2006, σελ. 245 και Θάνος Βερέμης, *Ο στρατός στην Ελληνική Πολιτική*, εκδ. Κούριερ, Αθήνα 2000, σελ. 250

³³⁵ Βλ. Σπύρος Μαρκεζίνης, *Σύγχρονη Πολιτική Ιστορία της Ελλάδος 1936-1975* τόμος τρίτος (1952-1975), εκδ. Πάπυρος, Αθήνα 1978, σελ. 118 - 121

³³⁶ Βλ. Όθων Τσουνάκος, «Από την άνοδο της Ένωσης Κέντρου...», ό.π., σελ. 218

³³⁷ Βλ. εφημερίδα *Το Βήμα*, 30/5/1963

υποστηρίζει και η ίδια. Η Υπηρεσία Πληροφοριών της Προεδρίας της Κυβέρνησης διαχειριζόταν τα μυστικά κονδύλια του αντικομμουνιστικού αγώνα και κατηύθυνε την προσπάθεια χειραγώγησης των φοιτητών.

Στην έκθεση υπ. αριθ. 16/28-3-1963 της Υπηρεσίας αναφέρεται ότι κατά το έτος 1962, σε συνεννόηση με τον Υπουργό Βορείου Ελλάδος, ανέλαβε η ίδια για ένα χρονικό διάστημα την διαχείριση του όλου φοιτητικού ζητήματος, ενώ παράλληλα, σύμφωνα με την εφημερίδα *Το Βήμα*, ο Ν. Φαρμάκης, ως βουλευτής της ΕΡΕ, «εκινείτο παράλληλα με την Υπηρεσία Πληροφοριών της Προεδρίας της Κυβερνήσεως προς τον σκοπόν της κομματικής υποδουλώσεως των φοιτητικών οργανώσεων»³³⁸. Συγκεκριμένα, η έκθεση ξεκινάει αναφέροντας πως «έχοντες υπ' όψιν ότι η ΕΚ και η ΕΔΑ καταβάλλουν μεγάλης προσπάθειας ίνα παρασύρουν τον φοιτητικόν κόσμον εις τον 'ανένδοτον αγώνα' υπό το πρόσχημα της επιλύσεως διαφόρων φοιτητικών προβλημάτων, το κέντρο βάρους της δραστηριότητος του κλιμακίου εστράφη προς την σπουδάζουσαν νεολαίαν με επίκεντρον την φοιτητικήν»³³⁹. Η συντονισμένη δράση των εμπλεκομένων με επικεφαλής την Υπηρεσία Πληροφοριών απέφερε αποτελέσματα και έτσι ιδρύθηκαν φοιτητικοί σύλλογοι στην Καστοριά, στη Θεσσαλονίκη, στην Κοζάνη, στο νομό Ημαθίας και στο νομό Πιερίας, με σκοπό να αντιμετωπίσουν συλλόγους ελεγχόμενους από την ΕΔΑ και την Ένωση Κέντρου, όπως ΔΑΣ 114, Εργαζόμενοι Φοιτητές, Κρήτες Φοιτητές. Μάλιστα, στην ίδια έκθεση γίνεται αναφορά συγκεκριμένα στην ΕΚΟΦ Θεσσαλονίκης.³⁴⁰ Η ίδια έκθεση, κάνοντας έναν απολογισμό της δράσης της Υπηρεσίας, μας πληροφορεί πως με τη βοήθεια του Υπουργού Βορείου Ελλάδος, αλλά και πολιτικών και στρατιωτικών αρχών, ιδρύθηκαν βιβλιοθήκες «εις τας υφ' ημάς υπαγομένας φοιτητικές οργανώσεις»³⁴¹.

Για μία περίοδο, η ΕΚΟΦ διατηρούσε γραφείο και τηλέφωνο τα οποία ανήκαν στον Άγγελο Προκοπίου, υπάλληλο του υπουργείου προεδρίας και επιμελητή του προγράμματος του ΕΙΡ (Εθνικό Ίδρυμα Ραδιοφωνίας). Όπως παραδέχεται και ο ίδιος ο Παύλος Μανωλόπουλος, υπήρχε μηνιαία βοήθεια (γύρω στις 2.300 δρχ.) από κρατική πηγή την οποία όμως δεν αποκαλύπτει³⁴². Επίσης, είναι γεγονός πως η *Ηχώ των Σπουδαστών*, ιδιοκτήτης και διευθυντής της οποίας ήταν ο φοιτητής και φίλος

³³⁸ ό.π., 13/7/1963

³³⁹ ό.π., 13/7/1963

³⁴⁰ ό.π., 13/7/1963

³⁴¹ ό.π., 13/7/1963

³⁴² Βλ. συνέντευξη Παύλου Μανωλόπουλου στο http://rwf-archive.gr/interviews_senaria-new.php?id=196&interview=1&interview_id=790, τελευταία είσοδος 05/09/2012

της ΕΚΟΦ Κ. Παπαπαναγιώτου, λάμβανε μηνιαίως το ποσό των 14.000 δρχ. και τυπωνόταν για μακρύ χρονικό διάστημα στο στρατιωτικό τυπογραφείο³⁴³.

Οι κατηγορίες εις βάρος της ΕΚΟΦ σχετικά με την άμεση χρηματοδότησή της από την κυβέρνηση της ΕΡΕ ήταν πολλές ακόμα³⁴⁴. Αφορούσαν τόσο τις σχέσεις της οργάνωσης με την αστυνομία, δρώντας παρακρατικά, όσο και τους κομματικούς δεσμούς με την ΕΡΕ, λόγω του γεγονότος ότι πολλά μέλη της ΕΚΟΦ ήταν ταυτόχρονα και μέλη της νεολαίας της ΕΡΕ³⁴⁵.

Η υπ' αριθ. 8/10-3-1962 έκθεση της Υπηρεσίας Πληροφοριών της Προεδρίας της Κυβερνήσεως, είναι ιδιαίτερα αποκαλυπτική αναφορικά με τις σχέσεις ΕΚΟΦ – κράτους. Αφού αρχικά αναφέρει πως η Υπηρεσία αναλαμβάνει «τον χειρισμόν του θέματος της Νεολαίας» κατόπιν συνεννόησης με το Υπουργείο Βορείου Ελλάδος και του εκεί κλιμακίου της ΚΥΠ, στη συνέχεια αποκαλύπτει πως είχε συστήσει Επιτροπή Αγώνα υπό την επίβλεψη και την καθοδήγησή της με σκοπό την προετοιμασία των αρχαιρεσιών της ΦΕΑΠΘ. Η ίδια η ΦΕΑΠΘ είχε ενισχυθεί οικονομικά από την Προεδρία της Κυβερνήσεως με το ποσό των 20.000 δρχ., ενώ παράλληλα χρηματοδοτούσε και την έκδοση της εφημερίδας *Φοιτητής*. Όσον αφορά συγκεκριμένα στην ΕΚΟΦ Θεσσαλονίκης, η έκθεση ενημερώνει πως αυτή ελέγχεται από το κλιμάκιο της ΚΥΠ, το οποίο χρηματοδοτούσε την οργάνωση μηνιαίως προκειμένου αυτή να μπορέσει να διατηρήσει τα γραφεία της και να καλύψει λειτουργικά έξοδα. Το σημείο της έκθεσης που έχει ξεχωριστό ενδιαφέρον αφορά *«τας πολλές συμπαθείας της ΕΚΟΦ Θεσσαλονίκης, εν αντιθέσει με την ΕΚΟΦ Αθηνών, μεταξύ του φοιτητικού κόσμου, αριθμούσα περί τα 500 μέλη, αίτινα ιδεολογικώς συνταντίζονται απολύτως με ημάς και είναι εις την διάθεσιν ημών»*. Μάλιστα, στην υπ' αριθμόν 12 έκθεση της Υπηρεσίας, τον Αύγουστο του 1962, γίνεται ένας απολογισμός της δράσης των εμπλεκόμενων φορέων και καταλήγει στο συμπέρασμα πως «με την αμέριστον συνδρομήν των τοπικών αρχών επετεύχθη η ισορρόπησις των δυνάμεων, η επανάκτησις του απολεσθέντος εδάφους και ετέθησαν αι βάσεις αναλήψεως συντόνου αγώνος με την έναρξιν του νέου πανεπιστημιακού έτους, ούτως ώστε να επιτευχθεί πλήρως κατ' αυτό η υπερίσχυσις των ημετέρων

³⁴³ Βλ. έκθεση του Γ. Μπέρτσου, Ειδικού Συμβούλου του Υφυπουργού Προεδρίας, Γ. Μυλωνά, την 1^η Απριλίου 1964, Αρχείο Τρύφωνος Τριανταφυλλάκου, Ελληνικό Λογοτεχνικό και Ιστορικό Αρχείο (Ε.Λ.Ι.Α.)

³⁴⁴ Βλ. Αντρέας Λεντάκης, *Οι νεοφασιστικές οργανώσεις στη νεολαία*, εκδ. ΔΚΝ Γρηγόρης Λαμπράκης, Αθήνα 1963, σελ. 50

³⁴⁵ Στο ίδιο, σελ. 60, 64

απόψεων και να επιβληθεί ο ημέτερος έλεγχος»³⁴⁶. Στην Θεσσαλονίκη τυπωνόταν και η εφημερίδα *Σπουδαστικόν Βήμα*. Σε αυτό το έντυπο ιδιοκτήτης και διευθυντής ήταν ο φοιτητής Ν. Θεοχαρίδης, αλλά το όλο εγχείρημα είχε την αμέριστη συμπαράσταση του παραρτήματος της Υπηρεσίας Πληροφοριών στην Θεσσαλονίκη, του οποίου την διεύθυνση είχε αναλάβει ο ταγματάρχης ε.α. Χ. Κωστάκος. Ωστόσο, το έντυπο απώλεσε τον φοιτητικό του χαρακτήρα από την στιγμή που τα ηνία ανέλαβε εξ ολοκλήρου ο Χ. Κωστάκος. Έτσι το *Σπουδαστικό Βήμα* μετατράπηκε σε έντυπο που απευθυνόταν σε όλη την νεολαία. Παρ' όλη την στροφή της εφημερίδας σε ένα πιο ευρύ κοινό, η τακτική της προώθησης της ΕΡΕ δεν διεκόπη, πράγμα ούτως ή άλλως δύσκολο, εφόσον ο αριθμός τηλεφώνου των γραφείων της εφημερίδας ήταν αυτός του Γραφείου Τύπου του Υπουργείου Βορείου Ελλάδος³⁴⁷.

Η δράση της ΕΚΟΦ και των μελών της δεν περιορίστηκε μόνο στους σπουδαστικούς χώρους, καθώς η οργάνωση πραγματοποιούσε περιοδείες στην επαρχία. Τον Οκτώβριο του 1960, 23 μέλη της ΕΚΟΦ μεταφέρθηκαν με στρατιωτικό αεροσκάφος στην Θεσσαλονίκη για να υποδεχθούν τον Κ. Καραμανλή στην γιορτή του Αγίου Δημητρίου. Η υποδοχή του αρχηγού της ΕΡΕ και της κυβέρνησης συνδυάστηκε και με την εξόρμηση της ΕΚΟΦ με στρατιωτικά αυτοκίνητα σε διάφορες πόλεις της Βόρειας Ελλάδας, αλλά και σε πιο ακριτικές περιοχές όπως τα ελληνοτουρκικά και τα ελληνογιουγκοσλαβικά σύνορα³⁴⁸.

Αν και οι απαντήσεις και οι ανακοινώσεις της ΕΚΟΦ χαρακτηρίζονται από την αντίπαλη πλευρά συλλήβδην ως ψευδείς, απορρίπτοντας οποιοδήποτε ίχνος αλήθειας³⁴⁹, αξίζει να μελετηθεί και η στάση της ίδιας της οργάνωσης απέναντι στις κατηγορίες που της αποδίδονταν, αρκετές από τις οποίες δεν τις διέψευδε ούτε η ίδια.

Οι φιλοκυβερνητικές θέσεις ήταν γνωστές, ωστόσο δεν έλειπαν και στιγμές κριτικής απέναντι στην κυβέρνηση, όπως το καλοκαίρι του 1962, όταν η ΕΡΕ κατέθεσε στη Βουλή το νομοσχέδιο «περί οργανισμών των ανωτάτων εκπαιδευτικών ιδρυμάτων». Τότε είχε συγκληθεί από τους φοιτητές παμφοιτητική συνδιάσκεψη, στην οποία συμμετείχαν και φοιτητικοί σύλλογοι προσκεείμενοι στην ΕΚΟΦ. Ο Σύλλογος Φοιτητών της Οδοντιατρικής κατηγόρησε τον τότε υπουργό Παιδείας πως

³⁴⁶ Βλ. εφημερίδα *Το Βήμα*, 13/7/1963

³⁴⁷ Βλ. έκθεση του Γ. Μπέρτσου, Ειδικού Συμβούλου του Υφυπουργού Προεδρίας, Γ. Μυλωνά, την 1^η Απριλίου 1964, Αρχείο Τρύφωνος Τριανταφυλλάκου, Ελληνικό Λογοτεχνικό και Ιστορικό Αρχείο (Ε.Λ.Ι.Α.)

³⁴⁸ Βλ. Αντρέα Λεντάκη, *Οι νεοφασιστικές οργανώσεις στη νεολαία*, εκδ. ΔΚΝ Γρηγόρης Λαμπράκης, Αθήνα 1963, σελ. 54

³⁴⁹ Στο ίδιο, σελ. 35

με το νομοσχέδιο που κατέθεσε μετέφερε την ευθύνη για την λύση των προβλημάτων από την κυβέρνηση στα ίδια τα ιδρύματα, εκφράζοντας, παράλληλα, την αντίθεσή του στην πραγματοποιηθείσα παμφοιτητική συγκέντρωση για το συγκεκριμένο ζήτημα³⁵⁰.

Εξάλλου, η ίδια η ΕΚΟΦ δεν έμεινε απαθής στις κατηγορίες περί άμεσης σχέσης με το κυβερνών κόμμα. Κατηγόρησε το, τότε παράνομο, ΚΚΕ ότι είχε εκπονήσει σχέδιο διάλυσης της ΕΚΟΦ, το οποίο θα έθεταν σε εφαρμογή οι μετωπικές οργανώσεις της ΕΔΑ. Για τον λόγο αυτό στις 19 Ιουλίου 1963 έγινε συγκέντρωση στα γραφεία της ΕΔΑ Αθηνών περίπου 60 μελών της σπουδάζουσας νεολαίας, το μεγαλύτερο μέρος των οποίων σχετιζόνταν και με το ΚΚΕ³⁵¹. Σαφείς αιχμές για το κατά πόσο η χρηματοδότηση της Πανσπουδαστικής προέρχεται μόνο από φοιτητές αφήνει η *Ηχώ των Σπουδαστών*, η οποία σημειώνει, τον Ιούλιο του 1961, πως «σε μία νεκρή περίοδο κατά την οποία ακόμα και μεγάλες εφημερίδες κάνουν περικοπές στα έξοδα, η Πανσπουδαστική κυκλοφόρησε σε λίγα αντίτυπα δωδεκασέλιδη και έγχρωμη»³⁵².

Το γεγονός αυτό δεν είναι το μόνο που αποδεικνύει ότι ουσιαστικά καμία φοιτητική παράταξη δεν ήταν εντελώς ανεξάρτητη από κάποιο πολιτικό κόμμα.. Τη στιγμή που οι προοδευτικοί-αριστεροί φοιτητές καλούν τον Γεώργιο Παπανδρέου, ως πρωθυπουργό πλέον, «να αντιταχθεί εις κάθε ύποπτον και ξενοκίνητη προσπάθεια των κύκλων της Δεξιάς..»³⁵³, γίνεται αντιληπτό ότι οι σχέσεις φοιτητικής οργάνωσης – κόμματος δεν ήταν χαρακτηριστικό μόνο της ΕΚΟΦ³⁵⁴. Τον Μάιο του 1962 η συντονιστική επιτροπή των ακαδημαϊκών ελευθεριών των φοιτητικών συλλόγων του Πανεπιστημίου της Θεσσαλονίκης εξέδωσε ανακοίνωση σύμφωνα με την οποία διαπίστωνε πως «ο αγώνας της Ένωσης Κέντρου για την αποκατάσταση της πολιτικής ομαλότητας (μετά τις εκλογές του 1961) και τη διαφύλαξη των συνταγματικών ελευθεριών είναι απολύτως δικαιολογημένος» και χαιρετίζει τον Γεώργιο Παπανδρέου ως «αγωνιστή της δημοκρατίας».³⁵⁵ Τέτοιου είδους ανακοινώσεις, που θέτουν κομματική ταυτότητα σε φοιτητικό ακροατήριο, δεν

³⁵⁰ Βλ. εφημερίδα *Το Βήμα*, 18/8/1962

³⁵¹ Στο ίδιο, 7/8/1963

³⁵² Βλ. εφημερίδα *Ηχώ των Σπουδαστών*, Ιούλιος 1961, έτος Γ', αρ. φύλλου 25-26, σελ. 1

³⁵³ Βλ. εφημερίδα *Το Βήμα*, 13/8/1964

³⁵⁴ Στις 4 Απριλίου 1967 πραγματοποιήθηκε συγκέντρωση διαμαρτυρίας της ΕΦΕΕ, στην οποία οι συμμετέχοντες φοιτητές κρατούσαν φωτογραφίες του Γεωργίου Παπανδρέου και του υιού του Ανδρέα, βλ. εφημερίδα *Το Βήμα*, 5/4/1967

³⁵⁵ Λάκης Ιωαννίδης, *Το Κίνημα της Νεολαίας*, Θεσσαλονίκη 1973, σελ. 57

άφησαν ποτέ το φοιτητικό κίνημα να απεμπλακεί από τα κόμματα και να ακολουθήσει μία πορεία ανεξάρτητη και κοινή για όλους τους φοιτητές, με γνώμονα τα κοινά φοιτητικά ζητήματα.

Επιπλέον, η άνοδος της ΕΚ στην εξουσία συνοδεύτηκε από μία πιο αποφασιστική αντιμετώπιση της ΕΚΟΦ. Έτσι λοιπόν, σε φοιτητική συνδιάσκεψη με θέμα τις παρακρατικές οργανώσεις, δεν έγινε δεκτή η αίτηση της ΕΚΟΦ, μέσω του προέδρου της Α. Στάθη, να συμμετάσχει στη συζήτηση, παρόλο που ήταν βέβαιο πως οι διοργανωτές της συνδιάσκεψης θα αναφέρονταν σε αυτήν.³⁵⁶

Παρόλο που οι παρακρατικές οργανώσεις ήταν όντως το τέταρτο θέμα στην ημερήσια διάταξη, ο πρόεδρος της ΕΦΕΕ, Γιάννης Τζανετάκος διαφώνησε και απαγόρευσε την παρουσία αντιπροσωπείας της ΕΚΟΦ λέγοντας πως «*απορρίπτουμε κατηγορηματικά την πρόσκληση της ΕΚΟΦ. Πρώτον, για λόγους τυπικούς, επειδή η ΕΚΟΦ απευθύνεται στη ΔΕΣΠΑ, ενώ την συνδιάσκεψη την οργανώνει η ΕΦΕΕ, αλλά και για λόγους ουσιαστικούς, διότι με τους εκοφίτες, δεν δεχόμαστε διάλογο*». Αναρωτήθηκε μάλιστα, λέγοντας πως «*το πρόγραμμα της συνδιασκέψεως αναφέρει ως θέμα για τη συνεδρίαση 'παρακρατικές οργανώσεις'*», και διερωτάται «*πώς αντελήφθη η ΕΚΟΦ ότι επρόκειτο να μιλήσουμε για αυτήν;*» Ο Γιάννης Τζανετάκος έκανε λόγο για «*έμμεση ομολογία του χαρακτήρα της ΕΚΟΦ*»³⁵⁷.

Η ΔΕΣΠΑ, η οποία ήταν και η πρώτη που δέχθηκε κρούση από την ΕΚΟΦ, υποστήριξε πως το θέμα της συζήτησης δεν θα ήταν η ΕΚΟΦ, παρά το γεγονός ότι τελικά ήταν μέσα στα θέματα που συζητήθηκαν και πρόσθεσε πως ούτως ή άλλως δεν θα καθόταν στο ίδιο τραπέζι με την ΕΚΟΦ, καθώς για τη ΔΕΣΠΑ η ΕΚΟΦ ήταν «*εξωφοιτητική οργάνωση*»³⁵⁸.

Η περίοδος των Ιουλιανών³⁵⁹ βοήθησε ώστε πλέον να γίνουν πιο σαφείς οι επιδιώξεις όλων των πλευρών. Οι φοιτητές που κατηγορούσαν την ΕΚΟΦ για

³⁵⁶ Βλ. εφημερίδα *Το Βήμα*, 18/9/1963

³⁵⁷ Βλ. Αντρέας Λεντάκης, *Παρακρατικές οργανώσεις και 21^η Απριλίου*, εκδ. Καστανιώτη, Αθήνα 1975, σελ. 219

³⁵⁸ Λάκης Ιωαννίδης, *Το Κίνημα της Νεολαίας*, Θεσσαλονίκη 1973, σελ. 144

³⁵⁹ Με τον όρο *Αποστασία* ή *Ιουλιανά* αναφέρεται στη σύγχρονη ιστορία της Ελλάδας η περίοδος πολιτικής ανωμαλίας που ακολούθησε την αποπομπή της κυβέρνησης του Γεωργίου Παπανδρέου στις 15 Ιουλίου 1965 έως την επιβολή της δικτατορίας, στις 21 Απριλίου 1967. Μετά την παραίτηση Παπανδρέου σχηματίστηκαν κυβερνήσεις από μέλη της Ενώσεως Κέντρου παρά τη σφοδρή αντίθεση του αρχηγού της Γ. Παπανδρέου και της πλειοψηφίας των βουλευτών της. Οι πρωθυπουργοί και υπουργοί αυτών των κυβερνήσεων, καθώς και οι βουλευτές της Ε.Κ. που τελικά στήριξαν αυτές τις κυβερνήσεις χαρακτηρίστηκαν «αποστάτες», καθώς υπήρχε η εντύπωση σε πολιτικούς, δημοσιογράφους, αλλά και ιστορικούς ότι η στήριξη που παρείχαν δεν πήγαζε από πολιτική ή ιδεολογική συμφωνία, αλλά ήταν προϊόν χρηματισμού και υποσχέσεων για ανάληψη κυβερνητικών αξιωμάτων. Ενεργό ρόλο στην ανατροπή της κυβέρνησης Παπανδρέου φέρεται να έχει παίξει ο

σύνδεση με την ΕΡΕ, εκδήλωσαν τα πραγματικά τους πιστεύω, αλλά και τον απώτερο στόχο τους, που δεν ήταν άλλος από την απομάκρυνση της ΕΡΕ από την εξουσία και την επικράτηση του Γεωργίου Παπανδρέου. Ήδη από τις 15 Ιουλίου 1965, ημέρα της «αποστασίας» μερίδας των βουλευτών την ΕΚ, χιλιάδες νέοι διαδηλώνουν στο κέντρο της Αθήνας με συνθήματα υπέρ της δημοκρατίας και κατά του φασισμού. Την ίδια στιγμή η ΕΡΕΝ εξέδιδε ανακοίνωση με την οποία καλούσε τον λαό σε αποτροπή ενός νέου Δεκεμβρίου 1944³⁶⁰.

Ο Ιούλιος του 1965 ήταν το χρονικό σημείο εκκίνησης μίας περιόδου ιδιαίτερα παραγμένης. Οι φοιτητές, σε εκδηλώσεις διοργανωμένες από την ΕΦΕΕ, υποστηρίζουν ανοιχτά με πλακάτ και φωτογραφίες τον Γεώργιο Παπανδρέου και την ΕΚ, συγκεντρώνονται και ενώνουν τη φωνή τους με βουλευτές της ΕΔΑ, όπως ο Λεωνίδας Κύρκος και ο Β. Εφραιμίδης, πράγμα αρκετά παράδοξο, όταν οι ίδιοι κατηγορούσαν τους εκοφίτες φοιτητές που παρακολουθούσαν τις ομιλίες του υπουργού παιδείας στο Πανεπιστήμιο ως «κυβερνητικούς»³⁶¹.

Ίδρυση του Κόμματος 4^{ης} Αυγούστου (Κ4Α) και του φοιτητικού του βραχίονα Φοιτητική Εθνική Πρωτοπορία (ΦΕΠ)

Ο Κωνσταντίνος Πλεύρης, στέλεχος της ΕΚΟΦ κατά τα φοιτητικά του χρόνια και μετέχων στις διαδικασίες με σκοπό τη δημιουργία της, όπως είδαμε παραπάνω, αποφοίτησε από την Πάντειο Σχολή το 1963. Είχε ήδη διαχωρίσει την πολιτική του τοποθέτηση από αυτήν της ΕΚΟΦ, από την οποία αποχώρησε, καθώς πλέον τη θεωρούσε συντηρητική στη δράση και τις απόψεις της και απόλυτα ελεγχόμενη από την ΕΡΕ, την οποία, πλέον, την θεωρούσε ένα κλασσικό αστικό πολιτικό κόμμα³⁶².

Η δημιουργία του Κόμματος της 4^{ης} Αυγούστου έγινε κατόπιν της γνωριμίας του Δημήτρη Δημόπουλου και του Κώστα Πλεύρη, το 1964. Ο Δημόπουλος, μέλος της ΕΚΟΦ, είχε δημιουργήσει, ήδη από το 1963, μία ολιγομελή ομάδα εθνικιστών

Κωνσταντίνος Μητσοτάκης, ο οποίος λίγες μέρες πριν είχε παραθέσει δείπνο στην οικία του, με καλεσμένους τον Πάνο Κόκκα, εκδότη της εφημερίδας Ελευθερία, τον Ιωάννη Τσουδερό, βουλευτή της Ένωσης Κέντρου και τον Νίκο Δεληπέτρο, υποδιευθυντή του Ιδρύματος Κοινωνικών Ασφαλίσεων και έναν Αμερικανό διπλωμάτη. Ο τελευταίος είχε καταθέσει υπόμνημα για αυτήν την συνάντηση, όπως αποδεικνύει απόρρητη έκθεση του State Department. Η περίοδος αυτή ήταν περίοδος πολιτικής αστάθειας και εντάσεων, που οδήγησε σε απαξίωση των πολιτικών και άνοιξε τον δρόμο στο πραξικόπημα της 21ης Απριλίου 1967, βλ. <http://www.tanea.gr/news/greece/article/4526084/?iid=2>, τελ. Είσοδος 25/5/2016

³⁶⁰ Βλ. εφημερίδα *Το Βήμα*, 16/7/1965

³⁶¹ Στο ίδιο, 5/4/1967

³⁶² Συνέντευξη με Κώστα Πλεύρη 20/02/2015

νέων επιστημόνων και φοιτητών, οι οποίοι είχαν νοικιάσει γραφεία στην οδό Ασκληπιού. Εν τω μεταξύ και ο Πλεύρης είχε σχηματίσει έναν μικρό πυρήνα και η ένωση αυτών των δύο ομάδων γέννησε το Κ4Α³⁶³. Την πορεία των Δημόπουλου – Πλεύρη από την ΕΚΟΦ στο Κ4Α ακολούθησαν και οι Σπύρος Μανωλόπουλος, Παναγιώτης Κουτράκος, Σπύρος Σταθόπουλος κ.ά.. Με την ίδρυση του Κ4Α ιδρύεται και το φοιτητικό σκέλος του κόμματος, η Φοιτητική Εθνική Πρωτοπορία, η οποία δρα παράλληλα με την ΕΚΟΦ ως μία ανεξάρτητη φοιτητική παράταξη³⁶⁴. Μέλος του Κ4Α ήταν και ο Λάκης Ιωαννίδης της ΕΚΟΦ.

Η δημιουργία κόμματος και όχι οργάνωσης, καθώς και η ταυτόχρονη έκδοση ομώνυμης εφημερίδας ήταν πρωτοβουλίες του Πλεύρη. Το Κ4Α είχε στρατιωτική δομή με καλή οργάνωση και μεγάλη πειθαρχία. Τα οικονομικά μέσα ωστόσο δεν ήταν πολλά, καθώς τα περισσότερα μέλη ήταν φοιτητές. Εξαιτίας αυτού του γεγονότος το Κ4Α στεγάστηκε για πρώτη φορά σε γραφεία το 1966, στην οδό Μπουμπουλίνας 14. Στην Θεσσαλονίκη το Κ4Α είχε αναπτυχθεί περισσότερο και με πιο γρήγορους ρυθμούς και αυτό λόγω του γεγονότος ότι εκεί ο φοιτητόκοσμος ήταν πιο συγκεντρωμένος και οι ιδέες και οι εξελίξεις μεταδίδονταν τάχιστα³⁶⁵.

Σημειώνεται ότι η επιρροή του Κ4Α στην ΦΕΑΠΘ ήταν στην κορυφαία της στιγμή το 1966. Εκτός του φοιτητικού κόσμου, το Κ4Α φαίνεται πως είχε υποστηρικτές και μέσα στη νεολαία της ΕΡΕ, σε τέτοιο βαθμό που να αναγκάσει τον τότε πρόεδρο της ΕΡΕ Π. Κανελλόπουλο να τονίσει τα φιλοδικτατορικά χαρακτηριστικά του Κ4Α σε ομιλία του στην Χαλκίδα, με ακροατήριο τη νεολαία του κόμματός του. Ωστόσο, σε κείμενό του ο Δ. Δημόπουλος ισχυρίζεται πως ο Κανελλόπουλος, δρώντας παρασκηνιακά και σε συνεργασία με τον ναύαρχο Σπανίδη, οργάνωνε «μαχητικές ομάδες» καλώντας τα μέλη του Κ4Α και της Φ.Ε.Π. να συμμετάσχουν σε αυτές³⁶⁶. Χαρακτηριστικό της απήχησης που είχε το Κ4Α στις τάξεις της ΕΡΕ ήταν πως και ο Λάκης Ιωαννίδης είχε γραφτεί στο Κ4Α³⁶⁷. Η δύναμη και η επιρροή του Κ4Α στον φοιτητικό κόσμο της Θεσσαλονίκης φαίνεται το 1966 όταν η ΦΕΠ, μαζί με την ΕΚΟΦ, κερδίζει τις εκλογές στην Πολυτεχνική Σχολή³⁶⁸. Η

³⁶³ Βλ. Κώστας Πλεύρης, *Γεγονότα 1965-1977, Τα άγνωστα παρασκήνια*, εκδ. Ήλεκτρον, Αθήνα 2009, σελ. 92-99

³⁶⁴ Συνέντευξη με Κώστα Πλεύρη 20/02/2015

³⁶⁵ Βλ. Κώστας Πλεύρης, *Γεγονότα 1965-1977, Τα άγνωστα παρασκήνια*, εκδ. Ήλεκτρον, Αθήνα 2009, σελ. 92-99

³⁶⁶ Στο ίδιο, σελ. 92-99

³⁶⁷ Συνέντευξη με Κώστα Πλεύρη 20/02/2015

³⁶⁸ Βλ. Λάκη Ιωαννίδη, *Το Κίνημα της Νεολαίας*, Θεσσαλονίκη 1973, σελ. 331

όξυνση της αντιπαράθεσης στους κόλπους της ΕΡΕ, όπως θα δούμε αναλυτικά παρακάτω, είχε ριζοσπαστικοποιήσει πολλά μέλη της ΕΚΟΦ, κυρίως στην Θεσσαλονίκη, τα οποία είχαν ανοίξει διαύλους επικοινωνίας με το εθνικιστικό Κ4Α και τον φοιτητικό του βραχίονα³⁶⁹. Ωστόσο, πολλές ήταν οι φορές που αυτή η ριζοσπαστικοποίηση οδήγησε σε αιματηρά γεγονότα. Ένα από αυτά ήταν και ο τραυματισμός του τεταρτοετούς φοιτητή της Ιατρικής Σχολής Αθηνών Μιχάλη Μαδιανού, μέλους της ΕΔΗΝ, ο οποίος δέχτηκε απρόκλητη επίθεση από τον επίσης φοιτητή και μέλος της ΕΚΟΦ Γεώργιο Ανδρικόπουλο, με αποτέλεσμα ο πρώτος να χάσει το δεξί μάτι του. Ο Ανδρικόπουλος είχε ήδη γίνει γνωστός από τα επεισόδια με άλλους εκοφίτες εναντίον φοιτητών αντίπαλων παρατάξεων στην Οδοντιατρική Σχολή³⁷⁰.

Εσωτερική διαμάχη στην Ε.Ρ.Ε. και η στάση της Ε.Κ.Ο.Φ.

Οι εκλογές της 3ης Νοεμβρίου 1963 έφεραν την Ε.Ρ.Ε. δεύτερη σε πλειοψηφική δύναμη με ποσοστό 39,4% ακολουθώντας την ΕΚ του Γεωργίου Παπανδρέου. Ο Κωνσταντίνος Καραμανλής παραιτείται, πλέον, οριστικά από τη θέση του προέδρου του κόμματος και τον διαδέχεται ο Παναγιώτης Κανελλόπουλος. Ο Παπανδρέου σχημάτισε βραχύβια κυβέρνηση αποσκοπώντας στην ταχεία διενέργεια εκλογών με σκοπό την άνετη κοινοβουλευτική του επικράτηση. Όντως, στην εκλογική αναμέτρηση της 16^{ης} Φεβρουαρίου 1964, η δύναμη της Ε.Ρ.Ε. συρρικνώθηκε ακόμη περισσότερο και σε συνεργασία με το *Κόμμα των Προοδευτικών* του Σπυρίδωνα Μαркеζίνη συγκέντρωσε ποσοστό 35,3% έναντι 52,7% της Ε.Κ.

Η άμεση σχέση της οργανωτικής δομής της ΕΚΟΦ με το μετεμφυλιακό ελληνικό κράτος είχε άμεσες ιδεολογικές συνέπειες, οι οποίες έκαναν την εμφάνισή τους σε περιπτώσεις πολιτικών εντάσεων. Μετά την απώλεια της εξουσίας από την Ένωση Κέντρου, η ΕΡΕΝ θα διασπαστεί πριν τη δεύτερη εκλογική αναμέτρηση του 1964, ανάμεσα στους σκληροπυρηνικούς της ΕΚΟΦ και στους «κανελλοπουλικούς», οι οποίοι εκπροσωπούσαν το πιο μετριοπαθές κομμάτι της νεολαίας και του κόμματος κατ' επέκταση. Η ρήξη ΕΡΕΝ – ΕΚΟΦ είχε ξεκινήσει από τα μέσα του 1961 και είχε ενταθεί περισσότερο τα επόμενα έτη, φτάνοντας στο σημείο το 1966 η ΕΡΕΝ Αθηνών να ζητάει, στα πλαίσια της συμμετοχής της στην Πανελλήνια

³⁶⁹ Βλ. εφημερίδα *Το Βήμα*, 23/3/1967

³⁷⁰ Βλ. εφημερίδα *Αυγή*, 21/3/1966

Πανσπουδαστική Συνδιάσκεψη της ΕΦΕΕ (Θεσσαλονίκη, 24 Ιανουαρίου 1966), τη διάλυση της ΕΚΟΦ³⁷¹.

Όπως αναφέρθηκε και παραπάνω, η κρίση στις τάξεις της ΕΡΕ είχε εκδηλωθεί από το 1961. Το κίνημα του 114 και οι διεκδικήσεις για το 15% του κρατικού προϋπολογισμού για την παιδεία είχαν αλλάξει τις ισορροπίες και οι διαμάχες στο εσωτερικό της ΕΡΕ και της ΕΡΕΝ είχαν κάνει την εμφάνισή τους. Συγκεκριμένα, το μέλος του πολιτικού κέντρου της ΕΡΕ στην Θεσσαλονίκη, Ι. Αργύρης και ο πρόεδρος της ΕΡΕΝ Θεσσαλονίκης Δ. Βουδούρης, πριν τις εκλογές του 1961, ήρθαν σε ρήξη με την ΕΚΟΦ και συγκεκριμένα με τον επικεφαλής του συλλόγου της Νομικής Κώστα Τσιλιγιάννη. Αιτία της διαμάχης οι πρακτικές που ακολουθούσε η ΕΚΟΦ. Στις εκλογές του 1961 το χάσμα μεγάλωσε εξαιτίας κυρίως προσωπικών φιλοδοξιών των εμπλεκομένων. Η ΕΚΟΦ στρέφεται ανοιχτά εναντίον των Ι. Αργύρη και Δ. Βουδούρη. Μάλιστα, μετά τις εκλογές του 1961 ο Βουδούρης παραμερίζεται προσωρινά, έως ότου τελικά να επανέλθει, να αναλάβει πρόεδρος της νεολαίας και να παραμερίσει άτυπα τον Κώστα Τσιλιγιάννη και άλλα μέλη της ΕΚΟΦ.³⁷²

Το αποτέλεσμα της διάλυσης προήλθε κατόπιν γενικότερης διαφωνίας στους κόλπους της ΕΡΕ στην Αθήνα. Μία πλευρά είχε επικεφαλής τον Νίκο Φαρμάκη, στον οποίο υπάκουε πιστά η ΕΚΟΦ. Η ίδια η ΕΚΟΦ ενέτεινε την δυσaráσκειά της τα επόμενα χρόνια με αποκορύφωμα την αντίθεσή της στον τρόπο που διεξήχθη ο προεκλογικός αγώνας του 1963. Η υποψία πως ο στρατηγός της χωροφυλακής Μήτσου, του οποίου ο γιος ήταν φοιτητής και μέλος της ΕΚΟΦ, απέβλεπε στην ανάληψη των ηνίων της ΕΡΕ από τον ίδιο τον Μήτσου, οδήγησε την ΕΡΕΝ Θεσσαλονίκης στην διαγραφή έξι μελών της, οι οποίοι ήταν μέλη της ΕΚΟΦ Θεσσαλονίκης (Αθανάσιος Δεσλής, Κώστας Τσιλιγιάννης, Κώστας Μακρίδης, Λάκης Ιωαννίδης, Χρήστος Μπαλαφούτης και Βασίλης Κασσελάς). Η βασική αιτία της διαφωνίας τους με την ηγεσία της ΕΡΕ ήταν το γεγονός πως η τελευταία δεν «κάλυψε» τους κατηγορούμενους για την υπόθεση της δολοφονίας του Γρηγόρη Λαμπράκη τον Μάιο του 1963³⁷³.

Η αποχώρηση του Κωνσταντίνου Καραμανλή από την ΕΡΕ έμοιαζε ειλημμένη απόφαση για τον ίδιο και οι φήμες περί μαζικής μετατόπισης στελεχών της δεξιάς προς το κέντρο είχαν φουντώσει. Έτσι, το 1963 δημιουργείται με βασικό

³⁷¹ Βλ. Αντρέας Λεντάκης, ό.π., σελ. 219-220

³⁷² Στο ίδιο, σελ. 264 - 265

³⁷³ ό.π., σελ. 246

πυρήνα την ΕΚΟΦ Θεσσαλονίκης μία φιλοκαραμανλική και εν δυνάμει αντικανελλοπουλική κίνηση, με σκοπό να ανακτήσει το κόμμα τον χαμένο του δυναμισμό. Εκτός από τον Φαρμάκη, υπήρχαν και άλλοι πολιτευτές και βουλευτές της ΕΡΕ που στήριζαν αυτήν την προσπάθεια, όπως οι Παναγιώτης Πιπινέλης, Κωνσταντίνος Ροδόπουλος, Γρηγόρης Κασσιμάτης, Γ. Κουρούκλης.³⁷⁴

Πάντως, τα μέλη της ΕΚΟΦ Θεσσαλονίκης παραμένουν ενεργά και στηρίζουν τους πολιτικά προσκείμενους στην ΕΡΕ φοιτητές, όταν αυτοί συμμετέχουν σε εκλογές, παρόλο που πλέον έχουν αποκοπεί από το πολιτικό κέντρο της ΕΡΕ Θεσσαλονίκης. Έτσι έγινε και στις εκλογές της Νομικής Σχολής Θεσσαλονίκης, στις 12 Απριλίου 1964. Στις εκλογές αυτές εκλέγονται οι Λάκης Ιωαννίδης, Ε. Ευνουχίδης, Γ. Μαρκογιάννης, Ζ. Ζιώγας, Κ. Χατζηγιαννάκης, Κ. Δημητριάδης, Χ. Κοντονικόλας και Ε. Αμαραντίδης³⁷⁵. Η εκλογή αυτών των προσώπων καθιστούσε τον Σύλλογο Φοιτητών Νομικής Θεσσαλονίκης τον πλέον δυναμικό της δεξιάς. Εκδίδει την εφημερίδα Φοιτητικός Αγώνας, συγκαλεί συγκεντρώσεις, συνελεύσεις και διαλέξεις. Μάλιστα, σε μία από αυτές το θέμα αφορούσε την συζήτηση που λάμβανε χώρα εκείνη την περίοδο σχετικά με τη πιθανή παραπομπή του Κωνσταντίνου Καραμανλή σε δίκη³⁷⁶, γεγονός στο οποίο η ΕΚΟΦ Θεσσαλονίκης

³⁷⁴ Βλ. περ. *Αντί*, περίοδος Β', τεύχος 92, 11/2/1978

³⁷⁵ Βλ. Λάκης Ιωαννίδης, *Το Κίνημα της Νεολαίας*, Θεσσαλονίκη 1973, σελ. 155

³⁷⁶ Το φθινόπωρο του 1964, αφού ο Κωνσταντίνος Καραμανλής είχε ήδη αποχωρήσει για το Παρίσι και πρόεδρος της ΕΡΕ ήταν ο Παναγιώτης Κανελλόπουλος, αναδείχθηκαν δύο μεγάλα σκάνδαλα της περιόδου διακυβέρνησής του που σχετίζονταν με τη ΔΕΗ. Τα δημοσιεύματα και το κλίμα της εποχής εξανάγκασαν τον Καραμανλή να δηλώσει την άρνησή του να συμπράξει μία υπόθεση, την οποία θεωρούσε «καθαράν πολιτικήν σκευωρία». Ήταν η περίοδος που λίγο έλειψε να στηθεί ειδικό δικαστήριο. Η πρώτη υπόθεση αφορούσε τα 65 εκατ. δρχ. τα οποία ζημιώθηκε η ΔΕΗ από τις υπερβάσεις των έργων στον ποταμό Μέγδοβα από τη γαλλική OL-CO, καθώς και την αμερικανική KNAPPEN. Η OL-CO πήρε πρόσθετη αμοιβή πέραν της προβλεπόμενης κατά 12,6 εκατ. δρχ., πληροφορία που ήρθε στη δημοσιότητα έπειτα από πόρισμα δικαστικής επιτροπής έκτακτου ελέγχου της ΔΕΗ. Ο μηχανικός Εμμανουήλ Βουγιούκαλος σημείωνε: «Η OL-CO επέτυχε τροποποιήσεις της μελέτης, πολλαπλασιάζοντας το κόστος της παραγωγής του έργου χωρίς να επιτυγχάνεται αύξηση της παραγωγής ενέργειας». Ο τομεάρχης και επίσης μηχανικός της ΔΕΗ, Ρουσέν, τόνισε ότι «αντιμετωπίσαμε έναν κακόπιστο εργολάβο στον οποίο είχαμε παραδοθεί χειροπόδαρα». Η άλλη υπόθεση αφορούσε σε φήμες περί πιέσεων του Καραμανλή προς το διοικητικό συμβούλιο της ΔΕΗ για να δοθούν τα έργα στην περιοχή Κρεμαστά Αχελώου στον αμερικανικό οίκο Engineering Consultants, Inc., ενώ υπήρχε άλλη προσφορά της -επίσης αμερικανικής- Ebasco, η οποία τελικώς μειοδότησε. Τον Φεβρουάριο του 1965, έπειτα από δραματική συνεδρίαση του Κοινοβουλίου, αποφασίστηκε να αρθεί η ασυλία του Καραμανλή, καθώς και των υπουργών Βιομηχανίας, Νίκου Μάρτη, και Συντονισμού, Παναγή Παπαληγούρα. Η συνεδρίαση έληξε με τον Κανελλόπουλο να δηλώνει ότι «από αυτή την έκβαση της συνεδρίασης θα κριθεί η δυνατότητα της ομαλής λειτουργίας του κοινοβουλευτικού και δημοκρατικού πολιτεύματος». Ένθερμος υποστηρικτής της άρσης της ασυλίας ήταν ο Ηλίας Ηλιού της ΕΔΑ. Τελικά, οι βουλευτές της Ένωσης Κέντρου τερμάτισαν τη διαδικασία με αναστολή της δίκης και την παραγραφή οποιωνδήποτε ευθυνών του Καραμανλή, ενώ ο ίδιος επέλεξε να αμυνθεί μέσω φίλων, συνεργατών και στελεχών του κόμματος της ΕΡΕ., βλ. Ηλίας Νικολαΐδης, *Η Ελλάδα των σκανδάλων* στο <http://www.tovima.gr/vimagazino/views/article/?aid=479537>, τελευταία επίσκεψη 13/7/2014

ήταν κάθετα αντίθετη, αποδεικνύοντας έτσι για άλλη μία φορά την πίστη της στον «φυσικό» αρχηγό της ΕΡΕ, αδιαφορώντας για το εάν θα γίνει δυσάρεστη στη νέα ηγεσία του κόμματος.

Τον Οκτώβριο του 1965 ο Παναγιώτης Κανελλόπουλος επισκέφθηκε την Θεσσαλονίκη και συναντήθηκε με αντιπροσωπεία της ΕΚΟΦ. Οι εκοφίτες ζήτησαν από τον αρχηγό της ΕΡΕ να αναδιοργανώσει τη νεολαία του κόμματος επαναφέροντας τους διαγραμμένους στην ΕΡΕΝ. Ωστόσο, ο Κανελλόπουλος απέφυγε να δεσμευτεί ότι θα ενεργήσει προς αυτήν την κατεύθυνση και η συνάντηση δεν είχε κανένα ουσιαστικό αποτέλεσμα. Τα μέλη της ΕΚΟΦ δεν σταμάτησαν, όμως, τις προσπάθειες ώστε να γεφυρωθεί το χάσμα με τη διοίκηση της ΕΡΕΝ Θεσσαλονίκης. Συναντήθηκαν με τον γενικό διευθυντή της ΕΡΕ ναύαρχο Σπανίδη, με σκοπό να του ζητήσουν να παίξει διαμεσολαβητικό ρόλο προκειμένου να υπάρξει συνάντηση των διαγραμμένων με εκπροσώπους της ΕΡΕΝ Βορείου Ελλάδος. Η συνάντηση αυτή δεν πραγματοποιήθηκε ποτέ, καθώς δεν έγινε δεκτή η πρόσκληση από τα στελέχη της ΕΡΕΝ³⁷⁷.

Η ΕΚΟΦ Θεσσαλονίκης συνέχισε τη δραστηριότητά της διατηρώντας τις επαφές που είχε με επιφανή στελέχη της ΕΡΕ. Τον Νοέμβριο του 1965 ο Σύνδεσμος Νέων Επιστημόνων, με πρόεδρο τον Λάκη Ιωαννίδη, διοργάνωσε συνεστίαση προς τιμή του βουλευτή της ΕΡΕ Γρηγόρη Κασσιμάτη. Τον ίδιο μήνα η ΕΚΟΦ εγκαινιάζει τα νέα της γραφεία στη Θεσσαλονίκη και τέλη Νοεμβρίου με αρχές Δεκεμβρίου ξεκινά την εξόρμησή της στη Βόρεια Ελλάδα με σκοπό να επισημάνει στους κατοίκους αυτών των περιοχών της χώρας «τους κινδύνους που εγκυμονεί η διείσδυσις του κομμουνισμού εις όλους τους τομείς της κρατικής διοικήσεως». Σημαντική βοήθεια στην εξόρμηση του «πούλμαν της εθνικής διαφωτίσεως»³⁷⁸ προσέφερε ο βουλευτής του νομού Πέλλας της ΕΡΕ, Ιωάννης Προκοπίδης. Ομιλητές

³⁷⁷ Βλ. Αντρέας Λεντάκης, ό.π., σελ. 265-266

³⁷⁸ Τα «πούλμαν της αλήθειας» της ΕΡΕ, όπως τα χαρακτήριζε η ίδια η ΕΡΕ, ήταν η απάντηση στα «πούλμαν της νίκης» της Ε.Κ. κατά την διάρκεια του ανένδοτου αγώνα. Η συζήτηση περί νομιμοποίησης του ΚΚΕ, αλλά και η συνεχιζόμενη βία (επεισόδια, καμένα αυτοκίνητα, σπασμένες βιτρίνες καταστημάτων κ.ά.) στο εσωτερικό της χώρας με πρωταγωνίστρια τη νεολαία Λαμπράκη, ήταν δύο από τους κύριους λόγους που η ΕΡΕ προέβη σε αυτήν την επιλογή, βλ. εφημερίδα *Το Βήμα*, 22/8/1965 και 20/4/1966. Ο Αντρέας Λεντάκης αναφέρει πως ο Παύλος Μανωλόπουλος σε συνέντευξή του στην εφημερίδα Ακρόπολη τον Φεβρουάριο του 1967, είχε δηλώσει πως αυτός ήταν ο εμπνευστής των πούλμαν της αλήθειας. Ο Λεντάκης υποστηρίζει ότι τα πούλμαν της αλήθειας ήταν αντιγραφή των πούλμαν της νίκης ή δημοκρατίας, καθώς η νεοσύστατη τότε νεολαία της ΕΡΕ, υπό την καθοδήγηση του Παναγιώτη Κανελλόπουλου, ήθελε να εισάγει νέες μεθόδους, ανάλογες με αυτές των φοιτητών που στήριζαν την Ένωση Κέντρου. Ωστόσο, στην Θεσσαλονίκη τα πούλμαν της αλήθειας πήραν έντονο καραμανλικό χρώμα, γεγονός για το οποίο είχε μεριμνήσει ο εκεί σκληρός πυρήνας της ΕΚΟΦ. Βλ. Αντρέας Λεντάκης, *Παρακρατικές οργανώσεις και 21^η Απριλίου*, εκδ. Καστανιώτη, Αθήνα 1975, σελ. 252

στις διάφορες πόλεις και χωριά είχαν οριστεί οι Ιωαννίδης, Τσιλιγιάννης, Μπαλαφούτης, Σούρλας, Αποστολίδης, Μπάμπαλης, Βακάλης, Μελετλίδης, Αμαραντίδης, Τσαγκαρός και Καρατάσος.

Αυτή η δράση που είχε αναλάβει η ΕΚΟΦ Θεσσαλονίκης και ιδιαίτερα ο Λάκης Ιωαννίδης είχε συνδεθεί με τον Κωνσταντίνο Καραμανλή, επομένως ουσιαστικά είχε αρνητικό αντίκτυπο στον Κανελλόπουλο. Είναι γεγονός πως η ΕΚΟΦ αντιμετώπιζε τον Καραμανλή ως τον φυσικό αρχηγό της ΕΡΕ, ο οποίος απουσίαζε, αλλά θα επέστρεφε³⁷⁹.

Η θεωρούμενη από τους εκοφίτες αποτυχημένη πορεία του συλλόγου Θέμις, οδήγησε στη δημιουργία ενός νέου συλλόγου φοιτητών της Νομικής Θεσσαλονίκης με την επωνυμία «Πέτρος Βάλληνδας³⁸⁰». Σκοπός του νέου συλλόγου ήταν η συσπείρωση όλων των εθνικοφρόνων φοιτητών και το κάλεσμα για αγώνα για τα φοιτητικά και τα εθνικά θέματα. Στην πρώτη του ανακοίνωση ο σύλλογος, η διοικούσα επιτροπή του οποίου αποτελείτο από τους Ιωαννίδη, Ζιώγα, Αμαραντίδη, και Μελετλίδη, έδειξε ποιοι ήταν οι στόχοι του. Πέρα από την επίλυση των φοιτητικών ζητημάτων, άμεση προτεραιότητα ήταν η διάλυση της Νεολαίας Λαμπράκη, η διάλυση της ΕΦΕΕ και η προστασία των φοιτητών από τις «διαβρωτικές τάσεις του κομμουνισμού». Ιδιαίτερο ενδιαφέρον είχε το ιδεολογικό υπόβαθρο, το οποίο δείχνει μία πιο ξεκάθαρη στροφή προς τον εθνικισμό και απεμπλοκή από την συντηρητική ηγεσία της ΕΡΕ. Εδώ πλέον γίνεται λόγος για την «εθνική ολοκλήρωση», η οποία θα επιτευχθεί με την ένωση της Βορείου Ηπείρου και της Κύπρου με την Ελλάδα, γίνεται αναφορά στην «ελληνική φυλή» και στον τρόπο

³⁷⁹ Βλ. Λάκης Ιωαννίδης, *Το Κίνημα της Νεολαίας*, Θεσσαλονίκη 1973, σελ. 234-235 και 254.

³⁸⁰ Ο Πέτρος Βάλληνδας (1912-1960) ήταν καθηγητής Διεθνούς δικαίου, ιδρυτής του Ελληνικού Ινστιτούτου Διεθνούς και Αλλοδαπού δικαίου. Γεννήθηκε στα Χανιά. Σπούδασε στο Πανεπιστήμιο του Βερολίνου, απ' όπου έλαβε πτυχίο πολιτικών και οικονομικών σπουδών, έχοντας θητεύσει ως βοηθός στα Kaiser-Wilhelm Institut für ausländisches öffentliches Recht und Völkerrecht και Kaiser-Wilhelm Institut für ausländisches und internationales Privatrecht. Υφηγητής της Νομικής Σχολής του Πανεπιστημίου Αθηνών (1938), καθηγητής της Παντείου Σχολής Πολιτικών Επιστημών (1938) και καθηγητής ιδιωτικού διεθνούς δικαίου και συγκριτικού δικαίου στη Νομική Σχολή του Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης (1944). Ο καθηγητής Βάλληνδας ίδρυσε το Ελληνικό Ινστιτούτο Διεθνούς και Αλλοδαπού Δικαίου το 1939, εμπνεόμενος από αντίστοιχους φορείς της αλλοδαπής. Διευθυντής της υπηρεσίας νομικών μελετών του Υπουργείου Δικαιοσύνης (1938-1941), σύμβουλος επί τιμή του Υπουργείου Εξωτερικών (1947-1960), νομικός σύμβουλος του Υπουργείου Οικονομικών (1958-1960). Μέλος του Μόνιμου Διαιτητικού Δικαστηρίου της Χάγης (1947-1960). Συνεργαζόμενο μέλος του Ινστιτούτου Διεθνούς Δικαίου (1952-1960), μέλος του διοικητικού συμβουλίου του Διεθνούς Ινστιτούτου της Ρώμης για την ενοποίηση του ιδιωτικού δικαίου (1952-1960), καθώς και συνεργαζόμενο μέλος σε σειρά αλλοδαπών επιστημονικών ενώσεων διεθνούς και συγκριτικού δικαίου. Συνέγραψε πλήθος μονογραφιών, άρθρων και άλλων εκδόσεων με κύρια αντικείμενα το ιδιωτικό διεθνές δίκαιο και το συγκριτικό δίκαιο. βλ. http://www.hiifl.gr/?page_id=46, τελευταία είσοδος 11/09/2014

που μπορεί αυτή να βελτιώσει το μέλλον της και αυτός δεν είναι άλλος από την δημιουργία εθνικοφρόνων νέων με πίστη στους ελεύθερους κοινωνικούς και πολιτειακούς θεσμούς και την εθνική παιδεία, η οποία θα προέλθει μέσω μίας πραγματικά εθνικής εκπαιδευτικής μεταρρύθμισης.³⁸¹

Η ριζοσπαστικοποίηση του παραπάνω συλλόγου και η πρωτοβουλία για την επάνοδο του Κωνσταντίνου Καραμανλή στην ΕΡΕ και την εξουσία, πάλι με διοργανωτή τον Λάκη Ιωαννίδη, προφανώς προβληματίζουν την ΕΡΕ και τον ίδιο τον πρόεδρό της, τον Παναγιώτη Κανελλόπουλο. Τον Μάρτιο του 1966 η ΚΕΚ (Κίνηση για την Επάνοδο Καραμανλή), της οποίας ηγείτο ο Λάκης Ιωαννίδης, διενήργησε δημοψήφισμα για την επιστροφή του Κωνσταντίνου Καραμανλή. Η ΕΡΕ Θεσσαλονίκης πρώτη πήρε θέση και κατηγόρησε τους διοργανωτές της κίνησης για την επάνοδο του Καραμανλή ως διασπαστές της παράταξης. Επίσης, στην ανακοίνωσή της η ΕΡΕ Βορείου Ελλάδος, έκανε λόγο για «ανεύθυνα και ξένα προς την κομματικήν οργάνωσιν πρόσωπα εξυπηρετούντα ύποπτα συμφέροντα και σκοπούς»³⁸². Όπως ήταν αναμενόμενο, η επιτροπή για την επάνοδο του πρώην ηγέτη της ΕΡΕ απάντησε και μάλιστα σε ύφος που θα ταίριαζε σε ανακοίνωση εναντίον πολιτικών αντιπάλων και όχι ομοφρονούντων. Η επιτροπή στέκεται ιδιαίτερα σε κάποια άτομα εντός της ΕΡΕ Θεσσαλονίκης, «τα οποία με την τακτική τους να καταδικάζουν οποιαδήποτε ενέργεια για την επιστροφή του Καραμανλή, ουσιαστικά εναντιώνονται στη βούληση των αγνών οπαδών της ΕΡΕ». Μάλιστα, τονίζει ότι μία τέτοια κίνηση όχι μόνο δεν διασπά την ενότητα της ΕΡΕ, αλλά είναι και αυτό που προσπαθεί να πετύχει και ο προσκείμενος στην ΕΡΕ τύπος, δείγμα κατά την επιτροπή πως σχεδόν όλη η παράταξη είχε τον ίδιο στόχο. Για την επιτροπή η διενέργεια του δημοψηφίσματος δεν έχει σκοπό να πλήξει τον Κανελλόπουλο, αλλά να βοηθήσει την παράταξη. Απόδειξη, σύμφωνα με την ανακοίνωση, των αγνών προθέσεων ήταν πως τη διετία 1964-1966 αυτοί που είχαν αναλάβει να κρατήσουν ζωντανή την ΕΡΕ στη Θεσσαλονίκη ήταν τα μέλη επιτροπής αυτής, φωτογραφίζοντας έτσι τη δράση της ΕΚΟΦ³⁸³.

Η ΕΡΕΝ δεν στάθηκε μόνο στις ανακοινώσεις, αλλά προχώρησε και σε διοικητικά μέτρα διαγράφοντας οριστικά τα μέλη της ΕΚΟΦ και τον Ιούλιο του 1966 διορίζεται νέο διοικητικό συμβούλιο νεολαίας από τον ίδιο τον Παναγιώτη

³⁸¹ Βλ. Λάκης Ιωαννίδης, *Το Κίνημα της Νεολαίας*, Θεσσαλονίκη 1973, 255-256

³⁸² Βλ. Αντρέας Λεντάκης, ό.π., σελ. 257

³⁸³ Στο ίδιο, σελ.. 258-259

Κανελλόπουλο. Μέχρι τότε, την ηγεσία της ΕΡΕΝ είχαν αναλάβει ο γενικός γραμματέας του κόμματος Κ. Μαρινάκης και ο πρόεδρος του πολιτικού κέντρου της ΕΡΕ στην Θεσσαλονίκη Εμμ. Βαλαγιάννης. Στην μεγάλη ηλικία αυτών των δύο στελεχών είχε σταθεί σε συνέντευξή του στον τύπο της εποχής ο Λάκης Ιωαννίδης, θέλοντας να κάνει κριτική στις επιλογές του κόμματος. Πάντως, αυτή η κατάσταση ήταν μεταβατική για την ΕΡΕΝ, αφού τα ηνία ανέλαβαν νεαρά μέλη της ΕΡΕ όπως ο Γ. Σούρλας, ο Ν. Αυγερινίδης, ο Κ. Φούτζηλος και ο Γ. Χαρούπας³⁸⁴.

Γεγονός είναι πως το 1966 η δράση της ΕΚΟΦ εντείνεται. Έχει μεγάλο ενδιαφέρον η ανακοίνωση της ΕΚΟΦ στις 20 Ιουλίου του 1966 με τίτλο «Τι είναι και τι επιδιώκει η ΕΚΟΦ». Σε αυτήν τονίζεται ότι η ΕΚΟΦ έχει πολλά κοινά σημεία με τις νεολαίες των υπόλοιπων εθνικών κομμάτων (πλην ΕΔΑ). Η πίστη στους ελεύθερους θεσμούς είναι ένα από αυτά τα στοιχεία. Σημειώνει πως μία δικτατορία φασιστικού ή κομμουνιστικού τύπου θα είχε ολέθρια αποτελέσματα για κάθε πολιτική κίνηση και αντιπροσωπευτική κοινωνική οργάνωση. Οι κομματικές οργανώσεις της νεολαίας, οι φοιτητικές παρατάξεις είναι φυσικό να υποστηρίζουν μέχρι ενός σημείου το μέτωπο της δημοκρατίας, δεδομένου ότι χωρίς αυτή δεν θα είχαν λόγο ύπαρξης. Ωστόσο, υπάρχει πάντα ο κίνδυνος ο ολοκληρωτισμός να εισβάλει με άλλο τρόπο, όπως είναι η σταδιακή αύξηση της επιρροής του εις βάρος της επιρροής που ασκούν οι άλλες οργανώσεις και κόμματα. Μάλιστα, στέκεται και στην κλασσική τακτική της μεγαλοποίησης από την πλευρά της αντιπολίτευσης οποιουδήποτε προβλήματος, με αποτέλεσμα τα θύματα να μην ικανοποιούνται τελικώς ούτε από την κυβέρνηση ούτε από την αντιπολίτευση. Είναι σαφές ότι στην ανακοίνωση η ΕΚΟΦ επικεντρώνει στον κομμουνιστικό κίνδυνο, καθώς αναφέρεται μόνο στα «εθνικά» κόμματα. Για την ΕΚΟΦ, εάν υπήρχε συνεννόηση όλων των νεολαίων των εθνικών κομμάτων προκειμένου να διασφαλιστούν οι προϋποθέσεις για να συνεχίσουν να υπάρχουν τότε η ΕΚΟΦ δεν θα είχε κανένα λόγο. Εμφανίζεται εδώ η ΕΚΟΦ ως προστάτης της δημοκρατίας και καλεί τις άλλες νεολαίες να συστήσουν το *Εθνικό Δημοκρατικό Φοιτητικό Μέτωπο*³⁸⁵. Ο τύπος που πρόκειται στην Ένωση

³⁸⁴ ό.π., σελ. 265-266

³⁸⁵ Αναλυτικά η ανακοίνωση: «Επειδή τον χρόνο που πέρασε η οργάνωσή μας έγινε αντικείμενο μίας δυσφημιστικής εκστρατείας, της οποίας προφανής σκοπός είναι να διαστρεβλωθούν οι σκοποί και οι επιδιώξεις της, είμαστε υποχρεωμένοι να προβούμε σε ορισμένες οριστικές διευκρινίσεις σε ό, τι αφορά κυρίως τα σημεία εκείνα της δράσεώς μας που συστηματικά παρερμηνεύονται.

Α) Οι σχέσεις με τις οργανώσεις νεολαίας των εθνικών κομμάτων.

Όχι μόνο δεν μας χωρίζει τίποτα με τα μέλη των νεολαίων αυτών, αλλά αντίθετα μας συνδέει η κοινή πίστη και προσήλωση στους ελεύθερους θεσμούς, οι οποίοι αποτελούν θεμελιώδη προϋπόθεση υπάρξεως και δράσεως για κάθε κόμμα, για κάθε ιδεολογικό και πολιτικό κίνημα, για κάθε

αντιπροσωπευτική κοινωνική οργάνωση. Αν οι ελεύθεροι θεσμοί καταργηθούν από μία δικτατορία, είτε κομμουνιστικού, είτε φασιστικού τύπου, θα μας αφαιρεθεί το δικαίωμα να ακολουθούμε την μία ή την άλλη πολιτική ή ιδεολογική κίνηση ή το δικαίωμα να παραμένουμε ανεξάρτητοι, να αμφιβάλουμε ή να ερευνούμε. Τα κόμματα όλα θα διαλυθούν και στη θέση τους θα εγκατασταθεί το μονοπώλιο του «μόνου νομίμου κόμματος».

Όσες εφημερίδες δεν κλείσουν, θα υποχρεωθούν να ψάλλουν την επίσημη γραμμή. Οι ακαδημαϊκές μας ελευθερίες θα καταργηθούν. Η δημοσία αλλά και ιδιωτική μας ζωή θα περιοριστεί στα ασφυκτικά καλούπια του μόνου επιτρεπομένου δόγματος.

Τέλος, όλοι εμείς που σήμερα αντιτιθέμεθα στην επιβολή οιασδήποτε αποχρώσεως ολοκληρωτικού συστήματος θα συναντηθούμε μπροστά στο ίδιο εκτελεστικό απόσπασμα ή στο ίδιο κελί της φυλακής.

Οι κομματικές οργανώσεις νεολαίας, οι φοιτητικοί ή θρησκευτικοί σύλλογοι επιδιώκοντας ο καθένας τους ιδιαίτερους σκοπούς του, είναι φυσικό να καλύπτουν εμμέσως ή εν μέρει το κοινό μέτωπο της δημοκρατίας από το γεγονός και μόνον ότι οι επιδιώξεις τους αντιτίθενται στις επιδιώξεις των ολοκληρωτικών κινήσεων. Όμως, ο ολοκληρωτισμός δεν καταπολεμάται μόνον με την αρνητική αυτή στάση. Χρησιμοποιώντας αδιάστατα τα πιο πανούργα τεχνάσματα και τις πιο ανήθικες μεθόδους δράσεως διεκδικεί βήμα προς βήμα τον χώρο των άλλων κομμάτων και οργανώσεων, αυξάνοντας εις βάρος των την δική του επιρροή. Ιδιαίτερα επικίνδυνος είναι για τις πολιτικές οργανώσεις της αντιπολιτεύσεως, δεδομένου ότι μεταξύ δυσανεκτικών της εκάστοτε κυβερνητικής πολιτικής αγρεύει τα θύματά του, τα οποία φυσιολογικά θα έπρεπε να κατανέμονται στα κόμματα της εθνικής αντιπολιτεύσεως. Επιβάλλεται συνεπώς, όχι μόνον η αρνητική, αλλά και θετική αντιμετώπιση της ολοκληρωτικής προπαγάνδας διά της αποκαλύψεως και ματαιώσεως των σχεδίων της, διά της ανασκευής των θεωριών της, διά της τοποθέτησεως μίας σαφούς διαχωριστικής γραμμής μεταξύ των δυνάμεων της δημοκρατίας και των δυνάμεων του ολοκληρωτισμού.

Αν οι οργανώσεις νεολαίας των κομμάτων ή έστω μόνον οι οργανώσεις νεολαίας των εθνικών κομμάτων, συγκροτούσαν μία συντονιστική επιτροπή που θα ανελάμβανε τον αγώνα για την προάσπιση των θεμελιωδών προϋποθέσεων της υπάρξεως και δράσεώς των, πράγμα που θα συνέφερε και στις ιδιαίτερες κομματικές επιδιώξεις τους η ΕΚΟΦ δεν θα είχε λόγο υπάρξεως. Θα μπορούσε μάλιστα να πλαισιώσει και να ενισχύσει με όλες τις δυνάμεις της αυτό το Εθνικό Δημοκρατικό Φοιτητικό Μέτωπο.

Κάτι τέτοιο, όμως, δεν έγινε μέχρι τώρα και αυτή ακριβώς η ανάγκη να καλυφθεί το κοινό μέτωπο των εθνικοφρόνων φοιτητών κατέστησε επιτακτική την δημιουργία μίας οργανώσεως, η οποία ανέλαβε για λογαριασμό όλων τον κοινωνικό αγώνα.

Από την άποψη αυτή, η ΕΚΟΦ καλύπτει ό, τι μένει από αυτές ακάλυπτο. Για τον ίδιο λόγο η ιδιότητα του μέλους μίας από τις οργανώσεις αυτές δεν είναι ασυμβίβαστη με την ιδιότητα του μέλους της ΕΚΟΦ.

Κάθε ένας που αντιλαμβάνεται ότι πάνω από όλα πρυτανεύει ο αγώνας για την προάσπιση των ελευθέρων θεσμών, μπορεί ανεξάρτητα από την οποιαδήποτε κομματική του τοποθέτηση, να συμμετάσχει στη δράση μας. Τη μόνη υποχρέωση που θα αναλάβει θα είναι να μη μεταφέρει τις κομματικές του επιδιώξεις στο κοινό μας μέτωπο.

Εκείνοι που έχουν κάθε λόγο να μην επιθυμούν τη δημιουργία ενός κοινού μετώπου των δυνάμεων της δημοκρατίας και επιδιώκουν την διάσπαση, τον κατακερματισμό και ακόμη το αλληλοφάγωμα των δυνάμεων αυτών είναι φυσικό να αντιδρούν με όλες τους τις δυνάμεις στην ΕΚΟΦ.

Από την άλλη μεριά, μερικές κομματικές νεολαίες επηρεασμένες από τις διαδόσεις που τεχνηέντως έθεσαν σε κυκλοφορία οι εχθροί της ενότητός μας ετήρησαν εχθρική ή επιφυλακτική στάση ή ακόμη έφθασαν εις το σημείο να υιοθετήσουν αβασάνιστα και τον κομμουνιστικής προελεύσεως χαρακτηρισμό της «νεοφασιστικής» οργανώσεως, των οποίων η κομμουνιστική προπαγάνδα εκτοξεύει εναντίον κάθε εθνική κινήσεως αντιτιθεμένης εις τα καταχθόνια σχέδιά των.

Για μία ακόμη φορά καλούμε όσους, παρασυρμένοι από την κομμουνιστική διαβολή, υιοθέτησαν εχθρική στάση απέναντί μας, να συναισθανθούν που οδηγεί αντικειμενικά η στάση αυτή.

Τους καλούμε να συναισθανθούν ότι πάνω από όλα πρυτανεύει η ανάγκη να ενώσουμε τις προσπάθειές μας για την κατοχύρωση της δημοκρατίας, για την κατοχύρωση των πολιτικών και ακαδημαϊκών μας ελευθεριών.

Β) Η στάση μας έναντι των φοιτητικών συλλόγων και των φοιτητικών επιδιώξεων.

Η ΕΚΟΦ δεν σκέφτηκε ποτέ να υποκαταστήσει τους συλλόγους των ανωτάτων σχολών. Η στάση της απέναντι των συλλόγων αυτών καθορίζεται από τις ακόλουθες διαπιστώσεις: α) Οι αγώνες για τα φοιτητικά ζητήματα αρχίζουν συνήθως ασυντόνιστα και ασχεδίαστα και καμιά φορά χωρίς σοβαρή μελέτη και γνώση των επιδιωκόμενων σκοπών. Η κακή προβολή των αιτημάτων αυτών και η χλιαρή και μερική υποστήριξή τους, ελάχιστα συμβάλλουν στην αποφασιστική τους προώθηση. β) Το κακό επιτείνεται από το γεγονός, ότι στους φοιτητικούς συλλόγους μεταφέρονται διάφορες εξωφοιτητικές

Κέντρου παρακολουθεί με ενδιαφέρον τις εξελίξεις στην ΕΡΕ. Οι φήμες για επαφές των καραμανλικών με τα ανάκτορα φουντώνουν, ενώ ο Κανελλόπουλος ετοιμάζει την αντίδρασή του, χωρίς όμως και ο ίδιος να διαθέτει τη δυναμική που απαιτείται. Σε αυτήν την δύσκολη και λεπτή διαμάχη η ΕΡΕΝ στέκεται δίπλα στον αρχηγό του κόμματος.

Η ΕΡΕΝ με ανακοίνωσή της το Νοέμβριο του 1966 χαρακτηρίζει «ως αποκαρδιωτικό το γεγονός πως βουλευτές της ΕΡΕ καταφεύγουν σε απαράδεκτες ενέργειες για τη δημιουργία εντυπώσεων μέσα από τις στήλες εφημερίδων, στις οποίες δεν υπάρχει δυνατότητα αντιλόγου. Όποια άποψη έχουν για θέματα του κόμματος θα έπρεπε να εκφράζεται μέσα στους κόλπους της κοινοβουλευτικής ομάδας». Η ανακοίνωση δεν μιλάει μόνο με υπονοούμενα, αλλά φωτογραφίζει τα στελέχη που επιθυμούν ανοιχτά την επάνοδο του Καραμανλή. Αυτά, εκτός όσων αναφέρθηκαν παραπάνω, ήταν οι Ευάγγελος Αβέρωφ, Δημήτρης Μακρής, Αθανάσιος Τσαλδάρης

επιρροές, με αποτέλεσμα αυτή να εκτρέπονται από τον αρχικό τους προορισμό και να μεταβάλλονται σε στίβους ανταγωνισμού εξωφοιτητικών επιδιώξεων. γ) Οι φοιτητικοί σύλλογοι αποτελούν μονίμους στόχους του κομμουνισμού. Ανατρεπτικά στοιχεία μέσα από τον φοιτητικό κόσμο, καπηλευόμενα τα ζητήματά μας, επιδιώκουν συστηματικά να διεισδύσουν στους φοιτητικούς συλλόγους και να τους μεταβάλλουν σε μοχλούς της ανατρεπτικής των δραστηριότητας. Η επικράτηση των στοιχείων αυτών στις διοικήσεις των φοιτητικών συλλόγων – επικράτηση που δυστυχώς οφείλεται στην διαμάχη των εθνοκοφρόνων φοιτητών και στην διάσπαση του εθνικού συνόλου – έχει ως μοναδικό αποτέλεσμα την διαίρεση και την όξυνση των ζητημάτων μας και την μετατροπή των αντιπροσωπευτικών φοιτητικών οργανώσεων σε κέντρα κομμουνιστικής προπαγάνδας.

Ωστόσο, τονίζοντας την ανάγκη διατήρησης των φοιτητικών συλλόγων μακριά από εξωφοιτητικές επιρροές, δεν εννοούμε με αυτό ότι αντιτιθέμεθα στην κομματική δραστηριότητα των διαφόρων κομματικών νεολαιών μέσα στον φοιτητικό κόσμο. Άλλο το ένα και άλλο το άλλο. Οι κομματικές νεολαίες είναι απολύτως φυσικό και νόμιμο να διαδίδουν και να υποστηρίζουν τις απόψεις τους.

Η ΕΚΟΦ, εξάλλου, πιστεύει ότι είναι καθήκον κάθε φοιτητού το ενδιαφέρον και η συμμετοχή του στους πολιτικούς και ιδεολογικούς αγώνες της χώρας μας. Η ουδετερότητα είναι το ακατανόητο και αφύσικο.

Αλλά και τα μέλη των κομματικών νεολαιών θα πρέπει να κάνουν μία σαφή διαστολή μεταξύ της κομματικής και συνδικαλιστικής φοιτητικής δραστηριότητας, μεταξύ της κομματικής τους οργανώσεως και του φοιτητικού συλλόγου.

Μόνον τα ολοκληρωτικά κινήματα δεν γνωρίζουν τέτοιους φραγμούς και όρια στη δράση τους. Αποτέλεσμα είναι να νοθεύονται οι θεσμοί της δημοκρατίας και να εμποδίζεται η ομαλή λειτουργία τους. Για αυτό, καθήκον κάθε πολιτικής οργανώσεως, αλλά και καθενός που πιστεύει στη δημοκρατία είναι να σέβεται τους θεσμούς της και να καταπολεμά κάθε τάση νοθεύσεώς τους.

Στη διάρκεια κάθε φοιτητικής συνδικαλιστικής εθνικής δραστηριότητας, η ΕΚΟΦ αγωνίστηκε για την καθαρότητα των φοιτητικών επιδιώξεων και την απομόνωση των στοιχείων που ζητούσαν να τις καπηλευθούν για να εξυπηρετήσουν τις εξωφοιτητικές επιδιώξεις τους.

Η στάση αυτή ήταν φυσικό να τους φέρει σε σύγκρουση με τα στοιχεία αυτά. Δυστυχώς όμως, δεν κατανοήθηκε από ορισμένα μέλη των κομματικών νεολαιών των εθνικών κομμάτων, με αποτέλεσμα να παρατηρηθεί το θλιβερό φαινόμενο να βρεθούν ξαφνικά τα μέλη αυτά στο ίδιο μέτωπο με τα ανατρεπτικά στοιχεία και να εκτοξεύουν τις ίδιες κατηγορίες εναντίον μίας εθνικής οργανώσεως με την οποία, ωστόσο, θα έπρεπε να συνεργάζονται. Αντανάκλαση της εσφαλμένης αυτής στάσεως έναντι των επιδιώξεων της ΕΚΟΦ ήσαν ορισμένες θλιβερές εκδηλώσεις στα πανσπουδαστικά συνέδρια.

Η ΕΚΟΦ πιστεύει και ελπίζει, ότι δεν θα αργήσει να κατανοηθεί η πραγματική φύση της προσπάθειας της, από όλους όσους βρίσκονται στο ίδιο με αυτήν ιδεολογικό στρατόπεδο.

ΔΣ της ΕΚΟΦ, βλ. Λάκης Ιωαννίδης, *Το Κίνημα της Νεολαίας*, Θεσσαλονίκη 1973, 272 - 277

(ο χαρακτηρισμός του Κανελλόπουλου από τον Τσαλδάρη ως «τοποτηρητή και παρατηρητή των εξελίξεων» είχε κάνει ιδιαίτερη αίσθηση), Κωνσταντίνος Τρικούπης και Ιωάννης Βαρβιτσιώτης. Την ανακοίνωση αυτή υπέγραψαν οι Χ. Καρατζάς, Π. Γραφάκος, Δ. Κωστόπουλος, Α. Νικολάου, Κ. Πρίντζος, Κ. Παπαδόπουλος, Κ. Στεφανάκος και Ε. Στεργιόπουλος.³⁸⁶

Στις 20 Δεκεμβρίου 1966 ο Παναγιώτης Πιπινέλης επισκέφθηκε τη Θεσσαλονίκη και η ΕΚΟΦ του επεφύλαξε θερμή υποδοχή. Μία δεύτερη επίσκεψη του βουλευτή της ΕΡΕ ήταν προγραμματισμένη για τις 26 Φεβρουαρίου 1967, η οποία αναβλήθηκε κατόπιν παρέμβασης του ίδιου του Παναγιώτη Κανελλόπουλου. Η ΕΡΕ δεν ήθελε να προσδώσει κύρος στον Σύνδεσμο Νέων Επιστημόνων που ελεγχόταν από τον Λάκη Ιωαννίδη. Πιθανή συνάντηση των Πιπινέλη – Ιωαννίδη ίσως να ενέτεινε το διχαστικό κλίμα εντός του κόμματος, την στιγμή που υπήρχαν έντονες φήμες ότι ο Λάκης Ιωαννίδης περιεργαζόταν πλάνο ώστε να κατέλθει αυτόνομα στις εκλογές του Μαΐου 1967.

Παρ' όλα αυτά, ο Πιπινέλης πήρε το «πράσινο φως» από την ηγεσία της ΕΡΕ και πραγματοποίησε το ταξίδι στην Θεσσαλονίκη στις 17 Μαρτίου 1967. Στο λόγο που εκφώνησε επέστησε την προσοχή της κυβέρνησης «στην αποστολή που έχει όχι μόνο για την τυπική νομιμότητα, αλλά και στην εμπέδωση του αισθήματος σεβασμού του νόμου, άνευ του οποίου δεν υπάρχει ελευθερία». Προτρέπει την κυβέρνηση «να σταματήσει την προνομιακή διαφήμιση του Γεωργίου Παπανδρέου από το ραδιόφωνο» και την καλεί να «ενεργήσει προκειμένου να απαλλάξει τους φιλήσυχους πολίτες από τους Λαμπράκηδες», η διάλυση των οποίων «θα απετέλει βαρυσήμαντον συμβολικόν και ψυχολογικόν γεγονός»³⁸⁷. Το πραγματικό νόημα συνοψίζεται από τον ίδιο τον Λάκη Ιωαννίδη που έβλεπε στο πρόσωπο του Παναγιώτη Πιπινέλη τον άνθρωπο που «αγνόησε την υπόδειξη του αρχηγού της ΕΡΕ, ήλθε στην Θεσσαλονίκη προσκεκλημένος της ΕΚΟΦ και έδωσε κουράγιο και πνοή στους εθνικόφρονες». Ο Λάκης Ιωαννίδης θεωρούσε ότι η υποδοχή που επεφύλαξε η ΕΚΟΦ στον Πιπινέλη «έδωσε ένα υπόβαθρο λαϊκής στήριξης στην Επανάσταση της 21^{ης} Απριλίου και αυτή είναι η μεγαλύτερα προσφορά της ΕΚΟΦ»³⁸⁸.

Ωστόσο, και η ΕΡΕΝ Βορείου Ελλάδος (Γ. Σούρλας, Ν. Αυγερινίδης, Κ. Φούτζηλος, Γ. Χαρούπας και Αθ. Τζοτζουμήτρος) δεν έμεινε άπραγη, αλλά εξέδωσε

³⁸⁶ Βλ. εφημερίδα *Το Βήμα*, 3/11/1966

³⁸⁷ Βλ. Αντρέας Λεντάκης, ό.π., σελ. 270-274

³⁸⁸ Βλ. Λάκης Ιωαννίδης, *Το Κίνημα της Νεολαίας, Θεσσαλονίκη 1973*, σελ. 249

ανακοίνωση με την οποία στήριζε τον Κανελλόπουλο καταδικάζοντας την δράση των «καραμανλικών και των αδιάλλακτων». Η ανακοίνωση αυτή ήταν πολύ σκληρή, αφού έκανε λόγο για «μεσαιωνική κάστα της ασύδοτης οικονομικής ολιγαρχίας, η οποία εκμεταλλεύεται τη δημοκρατία, τον λαό, αλλά και το ίδιο το πρόσωπο του Κωνσταντίνου Καραμανλή προκειμένου να αποκομίσει προσωπικά οφέλη». Το σημείο που αναφέρεται στην παρεμπόδιση «της δράσης παρακρατικών ή παρακομματικών οργανώσεων» φωτογραφίζει την ΕΚΟΦ, ανάμεσα σε άλλες φιλικές προς την ΕΡΕ οργανώσεις³⁸⁹. Εξάλλου, την εναντίωσή της στην δράση και τις πρακτικές της ΕΚΟΦ η ΕΡΕΝ Βορείου Ελλάδος προσπαθούσε να την δείξει με κάθε ευκαιρία. Δεν ήθελε να έχει καμία σχέση με εκδηλώσεις που διοργάνωνε η ΕΚΟΦ, μία από τις οποίες ήταν και τα σεμινάρια της συγκεκριμένης φοιτητικής παράταξης. Το πρώτο έλαβε χώρα στις 21-23 Ιανουαρίου 1966 στην Θεσσαλονίκη με θέμα «Οι νέοι και ο Κομμουνισμός», για το οποίο η ΕΡΕΝ Βορείου Ελλάδος εξέδωσε ανακοίνωση με την οποία τόνιζε ότι δεν είχε καμία σχέση. Στο σεμινάριο αυτό ήταν προσκεκλημένος και ο υπουργός Βορείου Ελλάδος Θεόδωρος Μανωλόπουλος, γεγονός που είχε συζητηθεί με αρνητική διάθεση στους κόλπους της δημοκρατικής παράταξης³⁹⁰. Στο σεμινάριο μίλησε ο πρώην βουλευτής της ΕΡΕ Νίκος Φαρμάκης, που αναφέρθηκε στην ιστορία του ΚΚΕ και εξαπέλυσε δριμεία κριτική στους «συνοδοιπόρους» του³⁹¹, ενώ το παρόν είχε δώσει και ο πρώην διευθυντής της αστυνομίας Θεσσαλονίκης Ευθύμιος Καμουτσής, του οποίου το όνομα είχε εμπλακεί στην υπόθεση της δολοφονίας Λαμπράκη. Βρισκόμαστε στην εποχή όπου μετά την αποστασία του 1965, περίοδος όπου επικρατεί η καχυποψία και οι υπουργοί προσέχουν τις κινήσεις τους. Ίσως τελικά για αυτό τον λόγο να μην παραβρέθηκε ο υπουργός στην έναρξη του σεμιναρίου.³⁹² Μετά τον Νικόλαο Φαρμάκη, τον λόγο πήρε ο ασκούμενος δικηγόρος Δημήτριος Μπαλασόπουλος και μίλησε για «την ουσία του κομμουνιστικού κινδύνου», ενώ ο εκοφίτης φοιτητής την Νομικής Σχολής Θεσσαλονίκης Γεώργιος Βακάλης ασχολήθηκε με «την διαμάχη μεταξύ πνεύματος και ύλης». Το δεύτερο σεμινάριο είχε θέμα την εκπαιδευτική μεταρρύθμιση και διεξήχθη στην αίθουσα Μοναστηριωτών, επίσης στην Θεσσαλονίκη. Το σεμινάριο αυτό διήρκησε τρεις μέρες (5-7 Μαρτίου 1966) και επικεντρώθηκε στην κριτική εναντίον της μεταρρύθμισης στην παιδεία που επεδίωκε η Ένωση Κέντρου. Η κύρια

³⁸⁹ Βλ. εφημερίδα *Το Βήμα*, 5/11/1966

³⁹⁰ Βλ. εφημερίδα *Το Βήμα*, 15/1/1966

³⁹¹ Βλ. Αντρέας Λεντάκης, ό.π., σελ. 261

³⁹² Βλ. εφημερίδα *Το Βήμα*, 22/1/1966

κατηγορία ήταν πως η μεταρρύθμιση που προωθούσε ο Γεώργιος Παπανδρέου «θα οδηγούσε στον αφελληνισμό» της παιδείας³⁹³.

Όπως ήταν φυσικό, η στάση της EPEN προκάλεσε αντιδράσεις στο εσωτερικό του κόμματος. Η μερίδα των στελεχών της ΕΡΕ, η οποία όπως και η ΕΚΟΦ, ήταν φιλοκαραμανλική, χαρακτήρισε ως ανταρσία τις σκληρές θέσεις που πήρε η EPEN απέναντι στο δεξιό τύπο και στα στελέχη του κόμματος που επιζητούσαν την επιστροφή του Καραμανλή, στην θέση του αρχηγού. Απαίτησαν από τον Κανελλόπουλο και την καθαίρεση από την θέση του γενικού διευθυντή των γραφείων της ΕΡΕ Σπανίδη, με την αιτιολογία ότι αυτός λειτουργούσε ως ένας από τους υποκινητές της EPEN. Ο Κανελλόπουλος προχώρησε στην τυπική αλλά όχι ουσιαστική καθαίρεση της διοίκησης της EPEN Αθηνών, ενώ η EPEN Βορείου Ελλάδος παρέμεινε ως είχε. Στην «εμφύλια» διαμάχη δεν παρέλειψε να πάρει μέρος και η EPEN Πειραιά, η οποία, αφού έθεσε την παραίτησή της στη διάθεση του Παναγιώτη Κανελλόπουλου, χαρακτήρισε τον αρχηγό του κόμματος ως άξιο και αυτούς που του επιτίθενται ως «εξωκοινοβουλευτικούς και μη παράγοντας ουδένα εκπροσωπώντας». Ενδιαφέρον έχει να αναφερθεί πως μεταξύ άλλων, την ανακοίνωση της EPEN Πειραιά υπέγραψαν οι Χ. Μαντούβαλος, ο Δ. Σιούφας και η Ήρα Κολινιάτη.³⁹⁴

Είναι προφανές ότι η θέση του Κανελλόπουλου ήταν από πολύ λεπτή έως δύσκολη. Από τη μία πλευρά υπήρχαν σημαντικοί παράγοντες του κόμματος που του υπαγόρευαν τις ριζικές αλλαγές στη νεολαία και από την άλλη πλευρά βρισκόταν η ίδια η νεολαία, η οποία από την αρχή είχε πάρει θέση υπέρ του αρχηγού της ΕΡΕ, χωρίς όμως να χάσει τον σεβασμό και την εκτίμηση προς το πρόσωπο του ιδρυτή της ΕΡΕ, Κ. Καραμανλή. Έτσι λοιπόν, ο Κανελλόπουλος, ευρισκόμενος μπροστά σε ένα τέτοιο δίλημμα, αποφάσισε να καλύψει τη νεολαία³⁹⁵, ιδιαίτερα ύστερα από δημοσιεύματα του φιλοκαραμανλικού τύπου, που έβλεπαν τις εκδηλώσεις της EPEN να παρουσιάζουν «κοινά στοιχεία με αυτές των ερυθρών φρουρών του Λιν Πιάο»³⁹⁶.

³⁹³ Βλ. Αντρέας Λεντάκης, ό.π., σελ. 261

³⁹⁴ Βλ. εφημερίδα *Το Βήμα*, 6/11/1966

³⁹⁵ Στο ίδιο, 8/11/1966

³⁹⁶ Θα μπορούσαμε να ισχυριστούμε ότι η εκφορά τέτοιων απόψεων αναδεικνύει και το κλίμα πόλωσης της πολιτικής σκηνής της εποχής, από όπου ίσως δεν λείπουν και οι υπερβολές. Αρκεί να αναλογιστούμε πως ο Λιν Πιάο υπήρξε σημαντικό στρατιωτικό και πολιτικό στέλεχος της Κίνας, καθώς αναδείχθηκε σε έναν από τους ηγέτες των επαναστατικών σχηματισμών που είχε συγκροτήσει ο Μάο Τσε-Τουνγκ. Το 1958 εξελέγη αντιπρόεδρος του Κομμουνιστικού Κόμματος Κίνας (ΚΚΚ), αξίωμα στο οποίο επανεξελέγη το 1969. Αργότερα πέρασε στην αφάνεια και τον Ιούλιο του 1972 οι κινεζικές αρχές ανακοίνωσαν ότι σκοτώθηκε τον Σεπτέμβριο του 1971 σε αεροπορικό δυστύχημα., βλ.

Ο Κανελλόπουλος υποστήριξε πως δεν ήταν η νεολαία αυτή που ξεκίνησε τη διαμάχη, απλώς, αντέδρασε όταν είδε δημοσιεύματα να κατακρίνουν με βαριές εκφράσεις τον ίδιο ως αρχηγό κόμματος. Ο αρχηγός της ΕΡΕ ήταν ανεκτικός στην κριτική που γινόταν προς το πρόσωπό του, ωστόσο δεν μπορούσε να διανοηθεί για ποιο λόγο θα πρέπει να διαλύσει τη νεολαία, επειδή έχει απλώς διαφορετική άποψη και θεώρηση της κατάστασης τόσο στην ΕΡΕ, όσο και στην χώρα. Δεν παρέλειψε όμως, δείχνοντας με αυτόν τον τρόπο τη νοοτροπία του, να αποδεχθεί τις παραιτήσεις κάποιων μελών, οι οποίοι κατά τον Κανελλόπουλο είχαν μιλήσει με ασέβεια για κάποια στελέχη του κόμματος. Για τον Κανελλόπουλο ήταν η πρώτη φορά που η νεολαία της ΕΡΕ είχε αντιληφθεί πως η προσκόλλησή της είτε στον ιδρυτή της παράταξης είτε προς τον εκάστοτε αρχηγό του κόμματος, σύμφωνα με τον ίδιο, δεν έχει κανένα απολύτως νόημα. Ο Κανελλόπουλος θεωρούσε ότι σκοπός όλου του μηχανισμού του κόμματος θα πρέπει να είναι η θεμελίωση βασικών ιδεολογικών δομών, έτσι ώστε να απαλειφθεί ο κίνδυνος της παροδικότητας που ελλοχεύει στην προσωπολατρία και να μπορέσει το κόμμα να πορευθεί για πολλά χρόνια όχι απλώς ως ένα κόμμα, αλλά ως φορέας ενός συγκεκριμένου τρόπου αντίληψης της κοινωνίας, όπως γίνεται με τα μεγάλα κόμματα στην Μεγάλη Βρετανία και τις Η.Π.Α.³⁹⁷

Τον Μάιο του 1967 είχαν προγραμματιστεί να διεξαχθούν οι βουλευτικές εκλογές, οι οποίες, όπως είναι γνωστό, δεν έγιναν ποτέ, αφού τις πρόλαβαν οι εξελίξεις και το πραξικόπημα της 21^{ης} Απριλίου. Ωστόσο, τα κομματικά επιτελεία, ετοιμάζονταν κανονικά για την εκλογική αναμέτρηση. Σε μία ΕΡΕ που σπαρασσόταν από την εμφύλια διαμάχη οι λίστες με τους υποψηφίους θα γινόταν άλλη μία αφορμή για να εκδηλωθεί το άρρωστο κλίμα που υπήρχε μέσα στο κόμμα. Στη Βόρεια Ελλάδα, οι σκληροπυρηνικοί οπαδοί του Κωνσταντίνου Καραμανλή απειλούν να κατέβουν στις εκλογές ως ανεξάρτητοι με έμβλημα τη φωτογραφία του ιδρυτή της ΕΡΕ. Σε αυτήν την κίνηση φερόταν να πρωτοστατεί και ο αρχηγός της ΕΚΟΦ Θεσσαλονίκης Λάκης Ιωαννίδης, ο οποίος διεκδικούσε θέση υποψηφίου στην Α΄ Θεσσαλονίκης³⁹⁸, χρίσμα το οποίο τελικά δεν του δόθηκε.³⁹⁹

Η ρήξη στο εσωτερικό του κόμματος είχε πλέον ξεφύγει από τα πρόσωπα του ιδρυτή και του αρχηγού της ΕΡΕ. Όσο περνούσε ο καιρός, η κόντρα λάμβανε πιο

http://www.ygeiaonline.gr/index.php?option=com_k2&view=item&id=31777:lin_piao,

τελευταία

είσοδος 18/05/2012

³⁹⁷ Βλ. εφημερίδα *Το Βήμα*, 8/11/1966

³⁹⁸ Στο ίδιο, 17/2/1967

³⁹⁹ Ο.π.

αποκρυσταλλωμένο ιδεολογικό χαρακτήρα. Γινόταν πλέον ξεκάθαρο πως η καραμανλική πλευρά θεωρούσε πως είναι απαραίτητη η παρουσία ενός ηγέτη αποφασιστικού που να μην φοβάται να αρθρώσει δεξιό πολιτικό λόγο. Μην ξεχνάμε πως ο λόγος του Κωνσταντίνου Καραμανλή ήταν τελείως διαφορετικός από αυτόν που χρησιμοποίησε μετά το 1974. Η ΕΚΟΦ Θεσσαλονίκης, η οποία ήταν και η οργάνωση με τις πιο ακραίες τοποθετήσεις δεν άργησε να συνεργαστεί με φοιτητές που πρόσκεινταν στο Κόμμα 4^{ης} Αυγούστου. Η επικράτηση στις εκλογές της ΦΕΑΠΘ της ΕΚΟΦ και των τεταρταυγουστιανών θορύβησε την κεντρική διοίκηση της ΕΡΕ, η οποία κατηγόρησε τον γενικό γραμματέα της ΕΡΕ Βορείου Ελλάδος Κωνσταντίνο Μαρινάκη πως επιλέγει επίτηδες τα ανάκαινα στελέχη από την κανελλοπουλική πλευρά για την στελέχωση των φοιτητικών σχηματισμών του κόμματος.⁴⁰⁰ Πλέον, βέβαια, όλα αυτά ήταν άσκοπα, αφού όπως απέδειξε η ιστορία, λίγες μέρες μετά η Ελλάδα θα βρισκόταν μπροστά σε μία νέα κατάσταση, όπου τα κόμματα θα έπαιναν να υφίστανται.

⁴⁰⁰ Ο.π., 23/3/1967

Δ. Η άκρα δεξιά καταλαμβάνει την εξουσία – Κορύφωση του ελληνικού εθνικιστικού φοιτητικού κινήματος στην Ιταλία

Ο δρόμος προς την επιβολή της δικτατορίας της 21^{ης} Απριλίου 1967

Η Ελλάδα, το διάστημα από την παραίτηση του Γ. Παπανδρέου μέχρι το πραξικόπημα του Απριλίου του 1967, πέρασε μία περίοδο κατά την οποία η κοινοβουλευτική δημοκρατία δοκιμάστηκε και εν τέλει έπεσε, από τους λανθασμένους χειρισμούς των πρωταγωνιστών της πολιτικής ζωής της χώρας, αλλά και την παρασκηνιακή δράση του Γεώργιου Παπαδόπουλου.

Είναι χαρακτηριστική η έκθεση που έστειλε στην αμερικανική Central Intelligence Agency (CIA) η αντιπροσωπεία της στην Αθήνα, στις αρχές του 1966. Σύμφωνα με την έκθεση αυτή, στα τέλη του 1963 με αρχές του 1964 μία ομάδα δεξιών αξιωματικών του Ελληνικού Στρατού οργανώθηκε με σκοπό να προχωρήσει πραξικοπηματικά στη διάλυση της βουλής και να αναλάβει την εξουσία της χώρας σε περίπτωση που η Ε.Κ. και ο Γεώργιος Παπανδρέου συνεργαζόταν με την ΕΔΑ. Τα μέλη αυτής της ομάδας αξιωματικών μετατέθηκαν στην Κύπρο και τη Βόρεια Ελλάδα μόλις ο Παπανδρέου ανέλαβε την πρωθυπουργία της χώρας. Μετά την πτώση της ΕΚ, τον Ιούλιο του 1965, αλλά και την ολοκλήρωση της θητείας τους σε αυτές τις περιοχές, οι αξιωματικοί αυτοί άρχισαν να επιστρέφουν σταδιακά σε καίριες θέσεις στην Αθήνα. Τα δύο κύρια πρόσωπα της οργάνωσης ήταν ο αντισυνταγματάρχης Γεώργιος Παπαδόπουλος και ο επίσης αντισυνταγματάρχης Δημήτριος Σταματελόπουλος. Οι δύο τους θα διαγκωνίζονταν για το ποιος τελικά θα ηγηθεί του όποιου εγχειρήματος επιχειρούσε η οργάνωση. Οι αξιωματικοί δεν επιθυμούσαν συνεργασία της ΕΚ με την ΕΔΑ, γιατί ήθελαν να αποτραπεί με οποιοδήποτε τρόπο διείσδυση αριστερών στο στράτευμα και στην κυβέρνηση⁴⁰¹.

Έχουν ενδιαφέρον οι τακτικές των δύο αντισυνταγματαρχών (Παπαδόπουλου – Σταματελόπουλου) στη μάχη για τα ηνία της οργάνωσης. Ο Παπαδόπουλος συνεργαζόταν με τον Νικόλαο Φαρμάκη και τον στρατηγό Αλέξανδρο Νάτσινα προκειμένου να έρχεται σε επαφή με ακροδεξιούς πολιτικούς. Μάλιστα, ο Φαρμάκης ήταν ένα πρόσωπο που, όπως αναφέρθηκε εκτενώς παραπάνω, έχαιρε εκτίμησης και από τα μέλη και στελέχη της ΕΚΟΦ. Ο Σταματελόπουλος έβλεπε διαφορετικά τις

⁴⁰¹ Βλ. Αλέξης Παπαχελάς, *Ο βιασμός της Ελληνικής Δημοκρατίας*, εκδ. ΕΣΤΙΑ, Αθήνα 1999, σελ. 237-239

καταστάσεις και δεν ήθελε να έχει ανάμειξη με κανένα πολιτικό κόμμα. Ο Παπαδόπουλος και οι ανώτατοι αξιωματικοί έτειναν στην λύση της επιβολής του στρατιωτικού νόμου και της διακυβέρνησης από τον βασιλιά με την έκδοση διαταγμάτων. Όμως ο Σταματελόπουλος και οι υποστηρικτές του προτιμούσαν μία στρατιωτική χούντα με πολύ περιορισμένες τις αρμοδιότητες του παλατιού, το οποίο θεωρούσαν υπεύθυνο για την αστάθεια που προκάλεσε η φυγή του Κωνσταντίνου Καραμανλή, το 1963⁴⁰².

Παράλληλα με τη συνωμοτική δράση του Παπαδόπουλου και της ομάδας του, συνέτεινε στην αποδυνάμωση του δημοκρατικού πολιτεύματος και η ασυνεννοησία των Ελλήνων πολιτικών, τόσο μεταξύ τους, όσο και με τον βασιλιά. Το αίτημα των πολιτικών δυνάμεων, οι οποίες ήταν αντίθετες στην βασιλική παρέμβαση του 1965, για άμεση διενέργεια εκλογών προσέκρουσε στην αρνητική στάση του βασιλιά Κωνσταντίνου, αλλά και της συντριπτικής πλειοψηφίας των στελεχών της ΕΡΕ. Μοναδική φωνή που διαφώνησε και υποστήριξε τη διενέργεια εκλογών εντός 45 ημερών, με προϋπόθεση αυτές να διεξάγονταν από κυβέρνηση της ΕΡΕ, ήταν αυτή του Παναγιώτη Κανελλόπουλου. Ο Κανελλόπουλος φοβόταν πως η μη σταθεροποίηση οποιασδήποτε βασιλικής κυβέρνησης θα οδηγούσε αναπόφευκτα σε εκλογές, οι οποίες θα είχαν καταστροφικά αποτελέσματα για την ΕΡΕ, καθώς ήταν πιθανό να αυξηθεί η δημοτικότητα της ΕΚ όσο περνούσε ο καιρός. Ωστόσο, όπως αναφέρθηκε και παραπάνω, βρισκόμαστε στην εποχή όπου το κόμμα της ΕΡΕ κλυδωνίζεται από την εσωτερική διαμάχη των «καραμανλικών» με την πιο μετριοπαθή πλευρά του κόμματος, που στήριζε τον Κανελλόπουλο. Ο χρόνος διεξαγωγής των εκλογών συνδέθηκε εκ μέρους των «καραμανλικών» με την επάνοδο του Καραμανλή στην Ελλάδα και στην ηγεσία της ΕΡΕ⁴⁰³.

Ωστόσο, ο Κανελλόπουλος στις 20 Δεκεμβρίου 1966 αγνόησε τις αντιδράσεις στο εσωτερικό της ΕΡΕ και απέσυρε την εμπιστοσύνη της ΕΡΕ προς την κυβέρνηση με αποτέλεσμα την ανατροπή της. Ακολούθησαν συναντήσεις ανάμεσα στον βασιλιά και τους αρχηγούς των κομμάτων και στις 22 Δεκεμβρίου ορκίστηκε η υπηρεσιακή κυβέρνηση με πρωθυπουργό τον Ι. Παρασκευόπουλο. Μοναδικός σκοπός αυτής της κυβέρνησης θα ήταν να οδηγήσει τη χώρα σε εκλογές τον Μάιο του 1967. Όμως, η άσκηση ποινικής δίωξης εναντίον του Ανδρέα Παπανδρέου για συμμετοχή του στην υπόθεση ΑΣΠΙΔΑ είχε αντίστροφα αποτελέσματα από τα επιδιωκόμενα, αυξάνοντας

⁴⁰² Στο ίδιο, σελ. 240-241

⁴⁰³ Βλ. Ηλίας Νικολακόπουλος, *Η Καχεκτική Δημοκρατία*, ό.π., σελ. 355 - 357

την δημοτικότητα του Α. Παπανδρέου και κατ' επέκταση της ΕΚ. Άμεσα συνδεδεμένη με την άσκηση ποινικής δίωξης στον Α. Παπανδρέου ήταν και η διαφωνία των δύο μεγάλων κομμάτων σχετικά με την άρση ή μη της βουλευτικής ασυλίας, δεδομένης της διάλυσης της Βουλής. Το πολιτικό αδιέξοδο που προέκυψε οδήγησε την κυβέρνηση Παρασκευόπουλου σε παραίτηση και τον βασιλιά να ορίζει αμιγώς κομματική κυβέρνηση με υπηρεσιακό πρωθυπουργό τον Κανελλόπουλο και ημερομηνία διεξαγωγής των εκλογών την 28^η Μαΐου 1967⁴⁰⁴.

Η επιβολή του καθεστώτος της 21^{ης} Απριλίου 1967

Η εκλογική επιτυχία της ΕΔΑ στις εκλογές του 1958, αλλά κυρίως η ανάδειξη της ΕΚ ως νέας ανερχόμενης πολιτικής δύναμης, από το 1961 και μετά, άρχισε να κλονίζει την μέχρι τότε αδιαμφισβήτητη κυριαρχία της Δεξιάς. Τα γεγονότα του 1965 φαίνεται ότι δεν κλόνισαν μόνο το μετεμφυλιακό σύστημα εξουσίας, αλλά αφύπνισαν και τα συντηρητικά αντανακλαστικά της τότε ελληνικής κοινωνίας, εάν αναλογιστεί κανείς ότι το πραξικόπημα της 21^{ης} Απριλίου, τουλάχιστον στα πρώτα στάδια, φάνηκε να εκφράζει αυτήν τη διάθεση της κοινωνίας για αποφυγή αλλαγών με άγνωστα αποτελέσματα⁴⁰⁵.

Την 15^η Ιουλίου 1965 έβλεπε και ο αμερικανικός παράγοντας ως την αφετηρία της πιο ταραχώδους κρίσης από την εποχή του εμφυλίου⁴⁰⁶. Σύμφωνα με έκθεση της αμερικανικής πρεσβείας για την πορεία της κυβέρνησης Στεφανόπουλου, κάποια βασικά χαρακτηριστικά της περιόδου, όπως η ρήξη μεταξύ δεξιάς και κέντρου, η συνεργασία του κέντρου με την αριστερά, το πλήγμα που δέχθηκε ο θεσμός της μοναρχίας και οι τάσεις προς δικτατορικές λύσεις, ήταν όλα αποτέλεσμα των γεγονότων του Ιουλίου του 1965⁴⁰⁷.

Μέσα από το κίνημα του 1935, ο ελληνικός στρατός είχε προχωρήσει σε μία μεγάλη εκκαθάριση των βενιζελικών – κεντρώων στοιχείων που βρίσκονταν στις

⁴⁰⁴ Βλ. Όθων Τσουνάκος, «Από την άνοδο της Ένωσης Κέντρου...», ό.π., σελ. 222 - 223

⁴⁰⁵ Βλ. Θανάσης Διαμαντόπουλος, «Το Απριλιανό καθεστώς», *Ιστορία του Ελληνικού Έθνους*, τόμος ΙΣΤ, εκδ.Εκδοτικής Αθηνών, Αθήνα 2000, σελ. 266

⁴⁰⁶ Ο Γ. Μαύρος, σε άρθρο του στην εφημερίδα *Το Βήμα* της 9/4/1967, σημειώνει, μεταξύ άλλων, τα ακόλουθα: «...ακολουθούν ως φυσική συνέπεια η αποπομπή της Κυβερνήσεως της Ενώσεως Κέντρου την 15^{ην} Ιουλίου και όλα αι μετέπειτα ανωμαλίες. Η Ελλάδα έκτοτε αναρχείται. Δεν κυβερνάται. Χάος, αποσύνθεσις, διάλυσις χαρακτηρίζουν τον δημόσιον βίον της Χώρας. Σπουδαία και ζωτικά για την Ελλάδα θέματα συζητούνται εις τας πρωτευούσας ξένων κρατών με έναν απόντα: την Ελλάδα. Διότι από διετίας η Χώρα μας έχει εξαφανισθή και από τον διεθνή πολιτικόν βίον...»

⁴⁰⁷ Βλ. Αλέξης Παπαχελάς, *Ο βιασμός της Ελληνικής Δημοκρατίας*, εκδ. ΕΣΤΙΑ, Αθήνα 1999, σελ. 245

τάξεις του, η οποία κορυφώθηκε μετά τα κινήματα της Μέσης Ανατολής. Ο ΙΔΕΑ είχε καταφέρει να κυριαρχεί στο στράτευμα, εντείνοντας τόσο τον συντηρητισμό του όσο και τον αντικομμουνισμό του. Υπό αυτό το πρίσμα, ο στρατός έβλεπε με δυσπιστία και τον αστικό πολιτικό κόσμο της χώρας, ως επικίνδυνο να ενδώσει στα κηρύγματα του κομμουνισμού⁴⁰⁸.

Πέραν του «κινδύνου να διολισθήσει η χώρα στον κομμουνισμό», όπως υποστήριζαν οι πρωταίτιοι του πραξικοπήματος, το νέο καθεστώς φρόντισε να βελτιώσει την, ομολογουμένως, κακή οικονομική και κοινωνική θέση του κλάδου τους. Είναι γεγονός πως οι απολαβές των αξιωματικών προδικτατορικά ήταν αρκετά χαμηλές, οι συνθήκες στέγασης μέτριες, οι συχνές μεταθέσεις δεν ευνοούσαν την ανάπτυξη δεσμών με τις τοπικές κοινωνίες και η επαγγελματική τους εξέλιξη είχε επιβραδυνθεί λόγω της υπερδιόγκωσης του στρατεύματος κατά την περίοδο του Εμφυλίου Πολέμου. Ήταν τέτοια η δυσφορία των χαμηλόβαθμων αξιωματικών που πολλοί εξ αυτών έβαζαν στο πλαίσιο των υπό επιτήρηση ομάδων, πέραν των αριστερών και των πολιτικών και τους στρατηγούς, στους οποίους καταλόγιζαν αδιαφορία για την κατάστασή τους⁴⁰⁹.

Οι παραπάνω λόγοι ήταν αυτοί που ουσιαστικά ώθησαν τον συνταγματάρχη Γεώργιο Παπαδόπουλο, τον επίσης συνταγματάρχη Νικόλαο Μακαρέζο και τον ταξίαρχο Στυλιανό Παττακό να καταλύσουν το κοινοβουλευτικό πολίτευμα και να εγκαθιδρύσουν δικτατορία.

Η 21^η Απριλίου και η διάλυση της ΕΚΟΦ – Ίδρυση Εθνικού Συνδέσμου Ελλήνων Σπουδαστών Ιταλίας (Ε.Σ.Ε.Σ.Ι.)

Το καθεστώς της 21^{ης} Απριλίου κατήργησε όλες τις φοιτητικές οργανώσεις στα πανεπιστήμια, αφού αυτές παρέπεμπαν στην προ του πραξικοπήματος πολιτική κατάσταση. Στα πλαίσια αυτά και με το ίδιο σκεπτικό, η ΕΚΟΦ διαλύθηκε το 1968⁴¹⁰. Η διάλυση της ΕΚΟΦ δεν σήμαινε την εξαφάνιση των στελεχών της κατά τη διάρκεια της επτάχρονης δικτατορίας. Το αντίθετο μάλιστα. Έτσι λοιπόν, ο Ν. Μέρτζος υπήρξε μέλος της Συμβουλευτικής Επιτροπής του καθεστώτος της 21^{ης} Απριλίου, ο Μανωλόπουλος διορίστηκε υπουργός Εργασίας και οι Παπαγγελής και

⁴⁰⁸ Βλ. Θανάσης Διαμαντόπουλος, «Το Απριλιανό καθεστώς», ό.π., σελ. 267

⁴⁰⁹ Στο ίδιο, σελ. 267

⁴¹⁰ Βλ. εφημερίδα *Το Βήμα* 29/11/1972

Βλαχόπουλος διορίστηκαν Γενικός Γραμματέας Τύπου και Πληροφοριών και δήμαρχος Νέου Φαλήρου αντίστοιχα. Οι Στάθης και Κράγκαρης ανέλαβαν τη νομαρχία σε διάφορους νομούς της χώρας, ενώ ο Καρακώστας διετέλεσε υφυπουργός παρά τω Πρωθυπουργώ στην κυβέρνηση του Ιωαννίδη⁴¹¹. Την ίδια χρονιά και συγκεκριμένα στις 22 Μαρτίου 1968, ο Γ. Παπαδόπουλος, σε λόγο του προς τους φοιτητές του Πολυτεχνείου, διευκρίνιζε τη θέση του σχετικά με την πολιτικοποίηση των φοιτητών, λέγοντας τα εξής: *Όταν ο καιρός το επιτρέψει, μετά την πραγμάτωσιν των σκοπών της Επαναστάσεως, όταν πλέον θα επιτραπεί και η πολυτέλεια, μετά την ανάρρωση του ασθενούς, της πολιτολογίας, τότε θα ξαναεύρετε τον χρόνον, μέσα εις τα νέα πλαίσια του Καταστατικού Χάρτου της χώρας, να ασχοληθείτε και με την λίαν αγαπητή τοις Έλλησι πολιτικήν. Σήμερον αυτόν δεν το επιτρέπουν οι καιροί*⁴¹². Κατά τη διάρκεια της δικτατορίας και ενώ η ΕΚΟΦ έχει διαλυθεί, πολλά στελέχη της, έχοντας πλέον αποφοιτήσει, θα ιδρύσουν το Εθνικό Κίνημα Νέων Επιστημόνων (Ε.Κ.Ν.Ε.), με τις ευλογίες του καθεστώτος⁴¹³.

⁴¹¹ Βλ. Σταύρος Ζορμπαλάς, *Ο νεοφασισμός στην Ελλάδα (1967-1974)*, εκδ. Σύγχρονη Εποχή, Αθήνα 1978, σελ.136, Ανδρέας Λεντάκης, *Το παρακράτος και η 21^η Απριλίου*, εκδ. Προσκήνιο, Αθήνα 2000, σελ. 374 και Βακαλοπούλου – Τζουλιάνο Μπέτνι, *Ο νεοφασισμός στην Ελλάδα*, πρόσθετο κεφάλαιο στην ελληνική μετάφραση του βιβλίου του Giuseppe Gaddi, *Ο νεοφασισμός στην Ευρώπη*, εκδ. Νέα Σύνορα, Αθήνα 1975, σελ. 307

⁴¹² Βλ. Βασίλης Βασιλικός, *Υποθήκες Παπαδόπουλου – Παττακού*, εκδ. Πλειάς Ο.Ε., Αθήνα 1974, σελ. 36

⁴¹³ Το Εθνικό Κίνημα Νέων Επιστημόνων (Ε.Κ.Ν.Ε.) ιδρύθηκε στις 17 Σεπτεμβρίου 1970. Το καταστατικό της, το οποίο αποτελείτο από 23 άρθρα, το υπέγραψαν οι Γεώργιος Σοφιανός, Ιωάννης Αδαμόπουλος, Πέτρος Κωστάκος, Αθανάσιος Σαμπάνης, Στέφανος Βαλλιανάτος, Δημήτριος Κωστάκος, Ιωάννης Πυρπιής, Παναγιώτης Γραφάκος, Κυριάκος Αλεξάνδρου, Δημήτριος Μπρουτσάλας, Θεοδόσιος Παπαδέας, Βασίλειος Εικοσιπένταρχος, Κωνσταντίνος Βένης, Πέτρος Λυκούρης, Κωνσταντίνος Μαντζίρης, Μιλτιάδης Αναστασιάδης, Επαμεινώνδας Στάθης, Ηλίας Δραγωνέας, Αντώνιος Μίχος, Μάριος Βουργίδης και Δρακούλης Κωστάκος.

Σκοπός του σωματείου, όπως αυτός καθορίζεται από το άρθρο 2 του καταστατικού ήταν η ανάπτυξη και η ενίσχυση του εθνικού φρονήματος, καθώς και η πνευματική και ηθική εξύψωση της νεοελληνικής κοινωνίας και ειδικότερα των νέων επιστημόνων, η ανάπτυξη του πατριωτικού και θρησκευτικού συναισθήματος. Επιπλέον, τονίζεται «η δια της επιστημονικής μεθόδου ανάπτυξη και προβολή των εθνικών, κοινωνικών και οικονομικών θεσμών και προβλημάτων, καθώς επίσης και η προαγωγή του μορφωτικού και πνευματικού επιπέδου των μελών του σωματείου».

Η οργάνωση διατηρούσε γραφεία στην οδό Ακαδημίας 64 και είχε ως έμβλημα τον φοίνικα να αναγεννάται από τις στάχτες του, χωρίς όμως τον στρατιώτη και το λογότυπο της 21^{ης} Απριλίου. Σύμφωνα με το καταστατικό το σωματείο διοικούταν από εννεαμελές διοικητικό συμβούλιο, το οποίο εκλεγόταν κάθε δύο χρόνια, τον Νοέμβριο. Το ΕΚΝΕ, στις 3, 4 και 5 Δεκεμβρίου 1971 πραγματοποίησε στην Πάντειο Σχολή το πρώτο της συνέδριο. Το ΕΚΝΕ προσπάθησε να στήσει οργανώσεις τόσο στην Ελλάδα όσο και στο εξωτερικό. Ίδρυσε φοιτητικό τμήμα με πρόεδρο το φοιτητή της Εμπορικής Κωνσταντίνο Ξανθάκο και γενικό γραμματέα τον φοιτητή της Νομικής Χρήστο Βέννη. Η Παρασκευή Αναγνώστου (δικηγόρος) ήταν μέλος του γυναικείου τμήματος. Ο καθηγητής του Πανεπιστημίου της Αριζόνα στις ΗΠΑ, Γεώργιος Κωστόπουλος, ήταν πρόεδρος του ΕΚΝΕ Αριζόνας.

Αξίζει να σημειωθεί πως το ΕΚΝΕ εξέδιδε μηνιαίο επιστημονικό όργανο με τίτλο *Τόλμη*. Η έκδοση της *Τόλμης* άρχισε το Νοέμβριο του 1972 και το εξέδιδε ο Ευάγγελος Νικολούδης, βλ. περ. *Αντί*, περίοδος Β', τεύχος 25, σελ. 20, 16 Αυγούστου 1975

Ωστόσο, το γεγονός ότι αναστέλλεται η δράση των εντός συνόρων φοιτητικών παρατάξεων, δεν εμποδίζει το καθεστώς να αναμειχθεί, άλλοτε διακριτικά και άλλοτε εμφανέστερα, στα φοιτητικά πράγματα της γειτονικής Ιταλίας, όπου το ελληνικό φοιτητικό στοιχείο ήταν πολυάριθμο και έντονα πολιτικοποιημένο. Είναι γεγονός πως το πρωί της 22ας Απριλίου 1967 αιφνιδιάζει τους αριστερούς φοιτητές της Ιταλίας. Μέχρι την 20^η Απριλίου 1967 ο φοιτητικός συνδικαλισμός των Ελλήνων στην Ιταλία και σε άλλες χώρες της Δυτικής Ευρώπης καθρεπτίζει πιστά την ελλαδική πολιτική πραγματικότητα. Σε περίπου εικοσιπέντε πανεπιστημιούπολεις οι περισσότεροι φοιτητικοί σύλλογοι ελέγχονται από το Κέντρο και την Αριστερά.

Το μετέπειτα στέλεχος του ΚΚΕ, Ορέστης Κολοζώφ, έπαιξε κυρίαρχο ρόλο στο κεντροαριστερό στρατόπεδο, αφού από το 1965 διατέλεσε γενικός γραμματέας της Ομοσπονδίας Ελληνικών Φοιτητικών Συλλόγων Ιταλίας, ενώ οι κεντρώοι και οι υποστηρικτές του Ανδρέα Παπανδρέου ουσιαστικά ελέγχονταν από την κομμουνιστική ηγεσία, η οποία στην Ιταλία κατέχει ισχυρή θέση, αφού η γειτονική χώρα εκείνη την εποχή διέθετε το δυνατότερο κομμουνιστικό κόμμα της Δύσης⁴¹⁴.

Ο Θόδωρος Καραμπέτσος, ο οποίος μαζί με τους Σπύρο Σταθόπουλο και τον Γιώργο Βεντούρη, υπήρξαν ως φοιτητές από τους στυλοβάτες του ΕΣΕΣΙ, θεωρούσε πως οι εθνικιστές, αρχικά, δεν είχαν καμία πρόσβαση στο καθεστώς της 21^{ης} Απριλίου και έβλεπαν τις εξελίξεις με επιφύλαξη. Αντιθέτως, έκρινε πως οι συντηρητικοί, κουρασμένοι από την κεντροαριστερή πίεση, αγκάλιασαν ανεπιφύλακτα την 21^η Απριλίου και εκδήλωσαν με φανατισμό τις θέσεις τους. Εκείνη ακριβώς τη στιγμή είναι που οι εθνικιστές διαπιστώνουν έναν αγωνιστικό παλμό στη δεξιά μάζα και θεωρούν ότι ήρθε η ώρα να πλησιάσουν και να προσελκύσουν αυτό το 35% των οπαδών της ΕΡΕ, το οποίο ήταν ακέφαλο και με θολούς ιδεολογικούς προσανατολισμούς⁴¹⁵.

Με τις προϋποθέσεις πλέον να είναι ευνοϊκές, ιδρύεται στις 23 Απριλίου 1967 στην Ιταλία, δύο μέρες μετά το στρατιωτικό πραξικόπημα στην Ελλάδα, ο Εθνικός Σύνδεσμος Ελλήνων Σπουδαστών Ιταλίας (ΕΣΕΣΙ), με πρόεδρο τον Σπύρο Σταθόπουλο⁴¹⁶.

⁴¹⁴ Βλ. περ. *Αντεπίθεση*, τ. 11, σελ. 12-14

⁴¹⁵ Στο ίδιο, σελ. 12-14

⁴¹⁶ Βλ. Αθανάσιος Γκανούλης, *Ακροδεξιές οργανώσεις και παρακράτος στην μεταπολεμική Ελλάδα, 1949-1967*, Μεταπτυχιακή Διπλωματική Εργασία, Πανεπιστήμιο Μακεδονίας, Θεσσαλονίκη, 2016, σελ. 82 και Νίκος Κλειτσίκας – Αντρέα Σπεραντζόνι, *Φαινόμενα Τρομοκρατίας. Ο ελληνικός Νεοφασισμός μέσα από τα έγγραφα των μυστικών υπηρεσιών*, εκδόσεις Προσκήνιο, Αθήνα 2003, σελ. 167-170.

Τα πρώτα βήματα του ΕΣ.Ε.Σ.Ι. και οι κινήσεις των βασικών στελεχών του

Η δράση των Ελλήνων εθνικιστών ξεκινά με τον Σπύρο Σταθόπουλο στη Νάπολη της Ιταλίας, από όπου καλεί τους εθνικιστικούς πυρήνες του αριστερού ιταλικού βορά να συμπαραταχθούν στον αγώνα⁴¹⁷. Έτσι, με την αρωγή του Τάκη Μιχαλόλια, ο οποίος υπήρξε στέλεχος του Κ4Α, του Δημ. Ρεκούτη, του Θόδωρου Καραμπέτσου και άλλων σχηματίζεται η πρώτη κεντρική διοίκηση του ΕΣΕΣΙ⁴¹⁸, που αποτελείτο από τους εξής: Πρόεδρος Σπύρος Σταθόπουλος, Αντιπρόεδρος Θόδωρος Καραμπέτσος, Γενικός Γραμματέας Μιχάλης Μπέσιος και μέλη ο Δ. Ρεκούτης, ο Α. Αϊβαλιώτης, ο Ε. Χαραλαμπίδης, ο Σ. Μανωλάτος⁴¹⁹.

Ο Θεόδωρος Καραμπέτσος ξεκίνησε την φοιτητική και πολιτική του δραστηριότητα το 1965, όταν το μέτωπο της κεντροαριστεράς γιγαντώθηκε και επήλθε η πόλωση. Ανήκε στην ΕΡΕΝ και αρχικά ήταν έντονα φιλομοναρχικός⁴²⁰. Οντας στην Ιταλία ως φοιτητής σπουδάζει Κτηνιατρική, ενώ παράλληλα φοιτά σε δημοσιογραφική σχολή. Γίνεται αρχισυντάκτης του μαχητικού εντύπου "Αναγέννησις" που κυκλοφορεί ανάμεσα στους εθνικιστές στην Ιταλία. Γράφει στα ιταλικά έντυπα "Σπέκιο" και "Γκατζέττα"⁴²¹ και είναι ανταποκριτής από την Ιταλία για την «Ομάδα», την εβδομαδιαία αθλητική εφημερίδα του «Δημοσιογραφικού Οργανισμού Λαμπράκη» στην Αθήνα.⁴²²

Με την έλευση της 21^{ης} Απριλίου, διαχώρισε, μαζί με άλλους ομοϊδεάτες του, τη θέση του από τους κοινούς ελληνικούς συλλόγους φτιάχνοντας την Ευρωπαϊκή Συνομοσπονδία Ελλήνων φοιτητών και νέων Επιστημόνων Δυτικής Ευρώπης. Το 1968 τον βρίσκει σχεδόν τελειόφοιτο στο πανεπιστήμιο της Μόντενα, στον ιταλικό βορά. Μαζί με τον Σπύρο Σταθόπουλο, τον Χρήστο Κατσιμπίνη, οι οποίοι είχαν αναλάβει να οργανώσουν τη Νότιο και την Κεντρική Ιταλία αντίστοιχα, τον Σάββα Γιαννίκη, τον Γιώργο Βεντούρη, τον Μάριο Ζαχαρούλη, τον Τάκη Μιχαλόλια, τον Θόδωρο Κολιγιάννη, ίδρυσαν τον σύνδεσμο της *L.E.G.A.-Ε.Σ.Ε.Σ.Ι.* του Εθνικού Συνδέσμου Ελλήνων Σπουδαστών και Νέων Επιστημόνων Ιταλίας και Δυτικής

⁴¹⁷ Βλ. περ. *Αντεπίθεση*, τ. 11 σελ. 12-14

⁴¹⁸ Συνέντευξη με Κώστα Πλεύρη 20 Φεβρουαρίου 2015

⁴¹⁹ Βλ. περ. *Αντεπίθεση*, τ. 11, Ιαν-Φεβ 2003, σελ. 12-14

⁴²⁰ Στο ίδιο, σελ. 12

⁴²¹ Βλ. http://www.politeianet.gr/index.php?page=shop.product_details&product_id=214464&option=com_virtuemart&Itemid=89&lang=el, τελευταία είσοδος 03/02/2013

⁴²² Βλ. <https://old-axisradio.blogspot.com/2014/06/blog-post.html>, τελευταία είσοδος 05/05/2015

Ευρώπης, στις τάξεις του οποίου συντάχθηκαν περίπου 15.000 μέλη. Ο Θ. Καραμπέτσος εκλέχθηκε αντιπρόεδρος.

Προσωπικός φίλος και συνεργάτης του Σπύρου Σταθόπουλου συνδέεται με το σημαντικό στέλεχος του MSI⁴²³ και του Πανεπιστημιακού Μετώπου Εθνικιστικής Δράσης - Fronte Universitario d'Azione Nazionale (FUAN) της περιοχής, Pietro Cerullo, ο οποίος εκείνη την εποχή είναι τόσο σημαντικό πρόσωπο για την ιταλική ακροδεξιά, ώστε να θεωρείται πιθανός διάδοχος του Giorgio Almirante⁴²⁴.

Ο Σταθόπουλος, που μαζί με τον Καραμπέτσο και τον Βεντούρη αποτέλεσαν τους στυλοβάτες του ΕΣΕΣΙ, εγκαταστάθηκε στην Ρώμη το φθινόπωρο του 1958, ενώ το ακαδημαϊκό έτος 1959-60 μετακόμισε στο Παλέρμο της Σικελίας και γράφτηκε στη Μαθηματική Σχολή του Πολυτεχνείου, όπου παρακολούθησε μαθήματα για τρία χρόνια. Το φθινόπωρο του 1963 εγκατέλειψε τη Μαθηματική Σχολή του Παλέρμο και εγκαταστάθηκε στη Νάπολι, όπου σπούδασε στη Νομική Σχολή του Πανεπιστημίου και αποφοίτησε το καλοκαίρι του 1968 ως πτυχιούχος του τμήματος Πολιτικών Επιστημών. Παρακολούθησε μεταπτυχιακά μαθήματα, υπέβαλε διδακτορική διατριβή και το 1970 ανακηρύχθηκε διδάκτορας, στην έδρα των Πολιτικών Επιστημών της Νομικής Σχολής του Πανεπιστημίου της Νάπολι.

Ως φοιτητής ήταν ιδρυτικό στέλεχος και εκλεγμένος στην Κεντρική Διοίκηση της Ο.Ε.Φ.Σ.Ι. (Ομοσπονδίας Ελληνικών Φοιτητικών Συλλόγων Ιταλίας), ενώ το 1967 ήταν εκ των ιδρυτών και εκλέχθηκε πρόεδρος του Ε.Σ.Ε.Σ.Ι. Παράλληλα υπήρξε στέλεχος του MSI (Movimento Sociale Italiano), οργανώθηκε στο τμήμα της σπουδάζουσας νεολαίας του κινήματος (FUAN) και το 1962 έγινε ο πρώτος μη Ιταλός που εκλέχθηκε με τους συνδυασμούς της στα Ιταλικά πανεπιστήμια. Συνέχισε τη δράση του μέσα από τις γραμμές της *Alleanza Nazionale*, της οποίας υπήρξε στέλεχος, ενώ μαζί με τον Gianfranco Fini, μετέπειτα Αντιπρόεδρο και υπουργό

⁴²³ Το MSI (Movimento Sociale Italiano) ιδρύθηκε στις 26 Δεκεμβρίου 1946 από μία ομάδα νεαρών πρώην φασιστών. Πρώτος γενικός γραμματέας ήταν ο, νεαρός τότε, Giorgio Almirante. Ωστόσο, πίσω από την ηγεσία τα ηνία κρατούσαν έμπειροι φασίστες, οι οποίοι όμως κρύβονταν λόγω των διώξεων που ακολούθησαν την λήξη του Β' Παγκοσμίου Πολέμου και την πτώση του καθεστώτος του Μουσολίνι. Το MSI, προκειμένου να μπορέσει να σταθεί και να νομιμοποιηθεί εντός της ιταλικής πολιτικής σκηνής, οργανώθηκε με βάση τα πρότυπα των μεγάλων αστικών κομμάτων, αφήνοντας πίσω του τις στρατιωτικού τύπου δομές (βλ. Piero Ignazi, *Extreme Right Parties in Western Europe*, Oxford, 2006, σελ. 36). Από το 1957 οι σχέσεις μεταξύ του MSI και των Χριστιανοδημοκρατών δυναμώνουν με αποτέλεσμα το 1960 να αναλάβει πρωθυπουργός ο Φερνάντο Ταμπρόνι, στηριζόμενος στην βοήθεια των νεοφασιστών βουλευτών του MSI. Είναι γεγονός πως το MSI στις αρχές της δεκαετίας του 1960 ήταν το πιο ισχυρό νεοφασιστικό κόμμα στην Ευρώπη και αποτελούσε πρότυπο για τους ακροδεξιούς των υπολοίπων χωρών (βλ. Pierre Milza, *Οι μελανοχίτωνες της Ευρώπης – Η ευρωπαϊκή ακροδεξιά από το 1945 μέχρι σήμερα*, Scripta, Αθήνα, 2004, σελ. 158-173).

⁴²⁴ Βλ. Αλέξανδρος Κουτούζος, *ΕΣΕΣΙ, Πού πήγαν κείνα τα παιδιά*, εκδ. Νέα Θέσις, Αθήνα 1989, σελ. 45-46

Εξωτερικών της Ιταλίας, ήταν στενοί συνεργάτες του Giorgio Almirante. Ιδεολογικά ανήκε στη Λαϊκή Εθνικοκοινωνική τάση και συντάσσονταν με την ομάδα της *Ordine Nuovo* του Pino Rauti⁴²⁵.

Ο Γιώργος Βεντούρης, συνελήφθη το 1964 μαζί με άλλους εθνικιστές, για επίθεση στην Βουλή και την ίδια χρονιά γράφτηκε στην ιατρική σχολή της Νεάπολης της Ιταλίας. Έναν χρόνο μετά μετεγγράφεται στο πανεπιστήμιο της πόλης Ferrara της βορείου Ιταλίας όπου και ξεκινάει την βαθύτερη και ενεργητικότερη πολιτική του δράση, μέσα από τις τάξεις του ΕΣΕΣΙ.

Ακραιφνής εθνικοσοσιαλιστής, εξελίσσεται σε πολύ ικανό ρήτορα των φοιτητικών συνεδριάσεων, σε μία εποχή όπου το Ιταλικό εθνικιστικό κίνημα έχει γίνει ένα με ο ΕΣΕΣΙ. Ο Βεντούρης αποτελεί τον πλέον μάχιμο και ικανό εθνικιστή. Οι Ιταλοί τον σέβονται και αναγνωρίζοντας τις ιδεολογικο-πολιτικές του ικανότητες, του δίνουν μια θέση εντός του FUAN.

Έτσι, το 1968 αναλαμβάνει την καθοδήγηση του φοιτητικού εθνικιστικού κινήματος, όλων των τάσεων (από κεντροδεξιούς πατριώτες έως και υποστηρικτές του Μάο), σε μια προσπάθεια να υπερνικήσει τους κομμουνιστές και τις αριστερές συνιστώσες, οι οποίες ήταν παντοδύναμες. Η συνεργασία του ΕΣΕΣΙ με τους Ιταλούς του FUAN ενισχύεται ακόμα περισσότερο, καθώς οι Ιταλοί εθνικιστές, έχουν, πλέον, ως αιχμή του δόρατος, έναν Έλληνα (και όχι μόνον αυτόν). Οι ρητορικές του ικανότητες προσελκύουν το ενδιαφέρον πατριωτικών και εθνικιστικών εντύπων. Αρχίζει να γράφει στις εφημερίδες Secolo, Resto, Del Carlino, Gazzetta Di Ferrara, Tempo και στα περιοδικά Cantino, Linea και Specchio⁴²⁶.

Ε.Σ.Ε.Σ.Ι. και ελληνοϊταλική αριστερά

Ο ίδιος ο Καραμπέτσος αναφέρει σε συνέντευξή του στο περιοδικό *Patria* το κλίμα πόλωσης που επικρατούσε στην Ιταλία ανάμεσα στους Έλληνες φοιτητές. Όπως ο ίδιος αναφέρει η δεξιά πτέρυγα υπερτερούσε αριθμητικά έναντι της αριστερής, ωστόσο η δεύτερη ενέπλεκε και Ιταλούς της εξωκοινοβουλευτικής αριστεράς. Πολλοί

⁴²⁵ Βλ. περ. *Αντί*, περ. Β', τ.10, 11/01/75, τον Απρίλιο του 1968 ο Έλιο Μασσαγκράντε, ο οποίος ήταν υπαρχηγός της ιταλικής *Ordine Nuovo*, από το 1973 ήταν καταζητούμενος στην Ιταλία με έξι εντάλματα σύλληψης και καταδικασμένος ερήμην σε φυλάκιση τεσσάρων ετών, μετείχε σε ταξίδι στην Ελλάδα, μαζί με άλλους Ιταλούς εθνικιστές, φιλοξενούμενος του απριλιανού καθεστώτος. Με το ταξίδι αυτό είχε συνδεθεί και το όνομα του ιδρυτή της *Ordine Nuovo*, Pino Rauti, γνωστού για τις σχέσεις του με τους ανθρώπους της 21^{ης} Απριλίου.

⁴²⁶ Βλ. περιοδικό *Χρυσή Αυγή*, περιόδος Β', τεύχος 39 Οκτ 1988, σελ. 19-20

δεξιοί Έλληνες φοιτητές κακοποιήθηκαν σε νυχτερινές ενέδρες, όπως και ο Καραμπέτσος.⁴²⁷

Ένα παράδειγμα που αναφέρει ο ίδιος προκειμένου να δείξει πως οι Έλληνες αριστεροί φοιτητές, κατά την δική του άποψη, δεν τήρησαν έντιμη στάση, αφορά την τραγωδία του Δεκεμβρίου του 1969 στην Αγροτική Τράπεζα του Μιλάνο, όπου σύμφωνα με τον Καραμπέτσο, αναρχικοί τοποθέτησαν τον εκρηκτικό μηχανισμό που προκάλεσε δεκάδες θύματα. Στέκεται, όμως και στη στάση που κράτησαν οι Έλληνες αριστεροί, οι οποίοι διοχέτευσαν στον αριστερό τύπο πως οι Έλληνες εθνικιστές σε συνεργασία με Ιταλούς ομοϊδεάτες τους, ήταν υπεύθυνοι για αυτή την τρομοκρατική επίθεση.⁴²⁸

Άλλο ένα γεγονός που, σύμφωνα με τον Καραμπέτσο, δείχνει την έμπρακτη εμπλοκή της ιταλικής αριστεράς στην παρακολούθηση Ελλήνων ακροδεξιών είναι το παρακάτω. Ένα μικρό κομμάτι της οργανωτικής δομής των εθνικιστών της δυτικής Ευρώπης αφορούσε τον ROLA (Reparto Operazioni Lotta Anticomunista – Τμήμα Επιχειρήσεων Αντικομμουνιστικού Αγώνα). Σε κάθε χώρα της δυτικής Ευρώπης, ο ROLA είχε σύνδεσμο κυρίως σε φοιτητικό επίπεδο και επίπεδο νέων επιστημόνων: Γαλλία, Ιταλία, Γερμανία, Πορτογαλία, Ισπανία, Βέλγιο. Η Ελλάδα και ειδικότερα το καθεστώς της 21^{ης} Απριλίου κάτω από τη διεθνή δημοκρατική πίεση δεν επιθυμούσε να προσθέσει ένα ακόμα πρόβλημα στις διπλωματικές αποστολές της, γι' αυτό και ο ROLA πήρε αμέσως επαφή με ο ΕΣΕΣΙ στην Ιταλία. Ο συντονισμός του ROLA σε ό, τι αφορούσε την ελληνική συμμετοχή ανατέθηκε στον Θόδωρο Καραμπέτσο.

Ο ίδιος ο Καραμπέτσος είχε αναλάβει να χειριστεί τη δράση του ROLA στην Γιουγκοσλαβία του Τίτο (προπαγανδιστικό υλικό κτλ).⁴²⁹ Κυρίως δεν πρέπει να ξεχάσουμε ότι το NATO είχε μεταξύ των κύριων περιοχών στρατηγικού ενδιαφέροντος, τόσο την Ιταλία, όσο και την Ελλάδα, χώρες που συνορεύουν, από αντίθετες πλευρές, με τη Γιουγκοσλαβία του στρατάρχη Τίτο και συνεπώς είχε άμεσο ενδιαφέρον τόσο για κατασκοπευτική δράση στο εσωτερικό εκείνης της χώρας, όσο και για επιχειρήσεις φυγάδευσης ατόμων και αποστατών από τις χώρες της Ανατολικής Ευρώπης⁴³⁰.

Το καλοκαίρι του 1972, είχε αναλάβει την υλοποίηση του «Σχεδίου Q», το οποίο πρόβλεπε βοήθεια προς αντικαθεστωτικούς, αντιπάλους του στρατάρχη Τίτο,

⁴²⁷ Βλ. περιοδικό *Patria*, τ. 15, Ιαν-Φεβ.2009, σελ. 26

⁴²⁸ Βλ. Θεόδωρος Καραμπέτσος, *Οι Αντιδραστικοί*, εκδ. Νέα Θέσις, Αθήνα 1990, σελ. 46-47

⁴²⁹ Στο ίδιο, σελ. 48-49

⁴³⁰ <http://www.iospress.gr/ios2007/ios20070422.htm>, τελευταία είσοδος 05/05/2013

που θα έφτανε στη Γιουγκοσλαβία μέσω Τεργέστης. Ερευνώντας την υπόθεση η Ιταλική δικαιοσύνη μέσω του δικαστή Γκουίντο Σαλβίνι, που ερευνούσε την υπόθεση της δολοφονίας του αστυνομικού Λουίτζι Καλαμπρέζι, στις 17 Μαΐου 1972, ζήτησε δικαστική συνδρομή από την Ελλάδα για το Θόδωρο Καραμπέτσο, που δεν δόθηκε.

Ο Καραμπέτσος θα πήγαινε στο Ζάγκρεμπ μέσω Τεργέστης, ωστόσο το πρωινό που βρισκόταν στην Τεργέστη τον περίμενε στο αυτοκίνητο οπλισμένος Ιταλός κομμουνιστής, ο οποίος τον οδήγησε σε ένα κελί σε γιουγκοσλαβικό έδαφος. Τελικά αυτή η περιπέτεια έληξε μετά από εικοσαήμερη κράτησή του και μετά από τις απαραίτητες διευκρινίσεις.⁴³¹ Όπως αναφέρθηκε και παραπάνω, πολλοί Έλληνες φοιτητές δραστηριοποιήθηκαν στις τάξεις του MSI, με αποτέλεσμα να λάβουν μέρος και αυτοί σε εκδηλώσεις και δράσεις του κόμματος, αλλά και να γίνουν στόχος των πολιτικών τους αντιπάλων. Ο Έλληνας φοιτητής Μίκης Μάντακας, ο οποίος σκοτώθηκε ύστερα από επίθεση αριστερών στα γραφεία του κόμματος, υπήρξε μία από αυτές τις περιπτώσεις⁴³².

⁴³¹ Βλ. Θεόδωρος Καραμπέτσος, *Οι Αντιδραστικοί*, εκδ. Νέα Θέσις, Αθήνα 1990, σελ. 53 και 73-76

⁴³² Την Παρασκευή 28 Φεβρουαρίου του 1975, στα δικαστήρια της Ρώμης, που βρίσκονται στο ιστορικό της κέντρο, διεξαγόταν η δίκη του Ακίλε Λόλο για την υπόθεση του Primavalle, όπου δύο νέοι, ο Στέφανο και ο Βιρτζίλιο Ματέι (8 και 22 χρονών αντίστοιχα), κήκαν ζωντανό μετά από εμπρηστική επίθεση στο σπίτι τους, που ως στόχο είχε τον πατέρα Ματέι, γνωστό στέλεχος του ιταλικού νεοφασιστικού κόμματος MSI στην περιοχή. Από το πρωί της ημέρας της δίκης ξέσπασαν άγρια επεισόδια μεταξύ των συγκεντρωμένων εθνικιστών και αριστερών, που κατέληξαν σε οδομαχίες και συγκρούσεις, ακόμα και μπροστά στην είσοδο του ποινικού δικαστηρίου. Την ώρα της δίκης, ο πρόεδρος της έδρας ανακοινώνει πως θα εκκενώσει την αίθουσα σε περίπτωση φασαρίας. Πράγμα το οποίο δεν άργησε να γίνει όταν δύο νέοι έρχονται στα χέρια μέσα στη δικαστική αίθουσα. Συλλαμβάνονται από τον επικεφαλής της αστυνομίας ο οποίος ζητάει τα στοιχεία τους: ο ένας ονομαζόταν Αλβάρο Λογιάκονο και μετά από παρέμβαση γερουσιαστή του ιταλικού Κομμουνιστικού Κόμματος αφήνεται ελεύθερος. Γύρω στις 11:30 π.μ άγρια επεισόδια ξεσπούν στην πλατεία Κλόντιο και στις γύρω περιοχές, μετά από πορεία ενωμένων ακροαριστερών ομάδων. Στις συνοικίες Τριονφάλε και Ντέλε Βιτόριε θα εκτυλιχτούν σοβαρά επεισόδια μεταξύ εθνικιστών και ακροαριστερών, που θα διαρκέσουν πάνω από δύο ώρες. Με λοστούς, πέτρες, τούβλα, αλλά και πιστόλια, οι ακροαριστεροί, όντας πολυάριθμοι, θα επιτεθούν στους εθνικιστές οι οποίοι αποχωρούσαν από τα δικαστήρια. Μέσα σε λίγη ώρα οι οδομαχίες θα οδηγηθούν στην πλατεία Ριζορτισμέντο, εκεί όπου στεγάζονταν τα γραφεία του MSI, στην Via Ottaviano. Περίπου 500 αριστεριστές επιτίθενται στα γραφεία της τηλεόρασης RAI, ενώ 80 μέλη της Avanguardia Comunista, μετά από επιθέσεις ενάντιον της αστυνομίας, κατευθύνονται μέσα από σοκάκια στα γραφεία του MSI στα οποία πληροφορήθηκαν πως βρίσκονται οι εθνικιστές που έφυγαν από τα δικαστήρια. Τα γραφεία της Via Ottaviano είναι τα παλαιότερα εθνικιστικά πολιτικά γραφεία στην Ευρώπη. Ανήκαν στο κόμμα του Μπενίτο Μουσολίνι από τη δεκαετία του '30 και είναι κατασκευασμένα σαν "κατακόμβη" με πάνω από δύο εξόδους και διαδρόμους, για περίπτωση έκτακτης ανάγκης. Στα γραφεία του MSI βρίσκονται περίπου 20 "μισίνοι" (όπως αποκαλούνταν τα μέλη του κόμματος) ενώ τους προσεγγίζουν δύο ομάδες ακροαριστερών, των 50 ατόμων η καθεμία. Στην κεντρική είσοδο των γραφείων, το μεσημέρι της 28ης Φεβρουαρίου 1975, εκτοξεύονται βόμβες μολότοφ και η φωτιά αρχίζει να φουντώνει. Ένας εθνικιστής, μέσα στην αναταραχή, προλαβαίνει να σφραγίσει την κεντρική πόρτα και να αποτρέψει την εισβολή της ομάδας των ακροαριστερών. Εν μέσω καπνών, μία δεκαμελής ομάδα κατευθύνεται σε μια αυλή στο πίσω μέρος των γραφείων, η οποία οδηγεί σε ένα μέρος της πλατείας. Οι ακροαριστεροί ελίσσονται και ανεβαίνουν στην πλατεία ενώ μια οπλισμένη ομάδα περιμένει τους εθνικιστές. Όταν εμφανίζονται οι εθνικιστές, οι ακροαριστεροί ανοίγουν πυρ και μία σφαίρα βρίσκει στο κεφάλι τον Μίκη Μάντακα. Αμέσως, δύο άτομα τον οδηγούν υποβασταζόμενο στο εσωτερικό των γραφείων. Η ομάδα των

Σχέσεις καθεστώτος 21^{ης} Απριλίου και Ιταλών εθνικιστών

Μία από τις πιο αδιερεύνητες πλευρές της δικτατορίας του 1967 παραμένει η σχέση του καθεστώτος με ακροδεξιά κινήματα άλλων χωρών, ειδικότερα ιταλικά και η εμπλοκή της και σε ποιο βαθμό, με την απόπειρα αποσταθεροποίησης του κοινοβουλευτισμού στην Ιταλία⁴³³.

Βρισκόμαστε σε μία εποχή όπου σε όλη τη δυτική Ευρώπη υπάρχει από τη μία πλευρά η ολοένα και αυξανόμενη επιρροή της Αριστεράς, με τις διαφορετικές εκφράσεις και παραλλαγές της και από την άλλη, για πρώτη φορά μετά τη λήξη του Β' Παγκοσμίου Πολέμου, υπάρχουν οι προσπάθειες για τη δημιουργία οργανώσεων, φοιτητικών και νεολαιίστικων, που είχαν σαφώς κοινά στοιχεία με προπολεμικά εθνικιστικά κινήματα, τόσο ως προς την δομή τους, όσο και ως προς την ιδεολογία και τη δράση τους.

Στα μέσα αυτής της περιόδου, στην Ελλάδα την κοινοβουλευτική δημοκρατία αντικαθιστά το καθεστώς της 21^{ης} Απριλίου. Στην Ιταλία, στο περιοδικό *Έποκα* φιλοξενούνται δημοσιεύματα που κάνουν λόγο για διασυνδέσεις Ελλήνων που ζούσαν στην Ιταλία με το καθεστώς των Αθηνών, οι οποίοι ήταν ύποπτοι για ανάμειξή τους σε τρομοκρατικά χτυπήματα στο ιταλικό έδαφος. Τα δημοσιεύματα του ιταλικού περιοδικού εφιστούσαν την προσοχή του αναγνώστη στις ημερομηνίες που έλαβαν χώρα δύο τρομοκρατικές ενέργειες. Η πρώτη ημερομηνία ήταν 21 Απριλίου 1974, οπότε και ανατινάχθηκε τρένο που εκτελούσε την διαδρομή Ρώμη –

εθνικιστών, που είχε βγει στην πλατεία Ριζορτισμέντο, επιστρέφει στο εσωτερικό των γραφείων και επιτίθεται στην ομάδα των ακροαριστερών. Εκείνη την ώρα τραυματίζεται από σφαίρα στα πλευρά ένας ακόμα εθνικιστής, μέλος του Fronte Della Gioventu, ο Φάμπιο Ρόλι. Οι αριστεροί, πιστεύοντας πως υπάρχουν περισσότερα μέλη του MSI απ' όσα υπολόγιζαν, οπισθοχωρούν. Όλο αυτό το διάστημα ο Μάντακας βρίσκεται βαριά τραυματισμένος. Μόλις η κατάσταση ηρέμησε καλείται ασθενοφόρο, που παραλαμβάνει τον Έλληνα φοιτητή. Ο Μάντακας οδηγείται σε κρίσιμη κατάσταση στο νοσοκομείο Σάντο Σπρίτο. Πέφτει σε κώμα και μετά από πολυάριθμες μεταγγίσεις αίματος μεταφέρεται στο νοσοκομείο Σαν Καμίλο, περίπου στις 14:30. Ο χειρουργός καθηγητής Καρπάνο δηλώνει πως η κατάσταση είναι πολύ κρίσιμη λόγω της ακατάσχετης αιμορραγίας. Οι μεταγγίσεις αίματος συνεχίζονται, ενώ ο νευροχειρουργός τον κάνει εισαγωγή για εγχείρηση. Οι δηλώσεις του ιατρού ήταν: "Το βλήμα μπήκε στην αριστερή περιοχή του βρεγματικού οστού και διέσχισε το σύνολο του κρανίου, κάνοντας να εκραγεί ο εγκέφαλος". Το χειρουργείο κρατάει δύο ώρες και στις 18:30 ο Μίκης Μάντακας πέθανε, βλ. *Μίκης Μάντακας, Ένας Μαχητής της Ευρώπης*, εκδ. Λόγχη, Αθήνα 2008, μετάφραση Γιάννης Νικολόπουλος

⁴³³ Υπάρχει μία θεωρία η οποία ήθελε την Αθήνα να αποτελεί το καθοδηγητικό κέντρο της ακροδεξιάς τρομοκρατίας στην Ιταλία και της πιθανολογούμενης απόπειρας πραξικοπήματος στη γειτονική χώρα. Μάλιστα, είχε βρεθεί και η ημερομηνία της εκδήλωσης του πραξικοπήματος, η οποία ήταν η 2α Ιουνίου 1974, μέρα όχι τυχαία, καθώς τότε γίνεται μεγάλη στρατιωτική παρέλαση για τον εορτασμό της ανακήρυξης της Ιταλικής Δημοκρατίας. Το «σχέδιο» προέβλεπε τις δολοφονίες του προέδρου της χώρας Λεόνε, του πρωθυπουργού, των μελών της κυβέρνησης και της ηγεσίας των ενόπλων δυνάμεων. Βλ. περ. *Αντί*, περ. Β', τ.19, 17/05/75

Παρίσι και η δεύτερη 4 Αυγούστου 1974 (στις 4 Αυγούστου 1936 ο Ιωάννης Μεταξάς κατέλαβε την εξουσία στην Ελλάδα, καταλύοντας τον κοινοβουλευτισμό), οπότε ανατινάχθηκε το τρένο που ακολουθούσε το δρομολόγιο Ρώμη – Μόναχο. Σε αυτήν την έκρηξη έχασαν τη ζωή τους δώδεκα άτομα και κοντά στους πενήντα τραυματίστηκαν⁴³⁴.

Στις 15 Αυγούστου 1974, η εφημερίδα *Αυγή* αποκαλύπτει ένα έγγραφο το οποίο, σύμφωνα με την εφημερίδα, αποδείκνυε την άμεση υποστήριξη του απριλιανού καθεστώτος προς διάφορες ιταλικές οργανώσεις που στόχευαν σε στρατιωτικό πραξικόπημα εναντίον της κυβέρνησης της Ιταλίας. Οι αναφορές σε ανταλλαγές επισκέψεων ανάμεσα σε Έλληνες και Ιταλούς ακροδεξιούς, σε «εκπαιδευτικές» εκδρομές Ιταλών ακροδεξιών στη Ελλάδα καθώς και στη στήριξη, έως ένα βαθμό όπως θα εξετάσουμε παρακάτω, του καθεστώτος της 21^{ης} Απριλίου σε ο Έλληνες φοιτητές στην Ιταλία, προκειμένου αυτοί να έχουν την ώθηση που χρειάζονταν ώστε να εδραιωθούν στα φοιτητικά πράγματα της Ιταλίας, είναι πάρα πολλές.⁴³⁵

Την άνοιξη του 1968 πραγματοποιήθηκε μια εκδρομή στην Ελλάδα, την οποία επισήμως είχε διοργανώσει ο ΕΣΕΣΙ, ο σύλλογος των Ελλήνων εθνικιστών φοιτητών στην Ιταλία. Την εκδρομή καθοδηγούσαν οι Pino Rauti⁴³⁶, Stefano Delle Chiaie⁴³⁷ και

⁴³⁴ Βλ. Χρήστος Λάζος, «Οι διασυνδέσεις της Χούντας (1967-1974) με το Διεθνή Φασισμό», περ. *Τότε*, τ.36, Ιούλιος-Αύγουστος 1988, σελ. 28-29

⁴³⁵ Στο ίδιο, σελ. 28-29

⁴³⁶ Συνιδρυτής με τον Αλμιράντε και τον Έβολα του νεοφασιστικού MSI από τα νιάτα του (1946), δημοσιογράφος και ακτιβιστής της ακροδεξιάς μέχρι το θάνατό του, το 2012. Το 1956 ίδρυσε την Ordine Nuovo. Κατηγορήθηκε αλλά δεν καταδικάστηκε για τη μαύρη τρομοκρατία. Η Ordine Nuovo προέκυψε από διάσπαση στο MSI, όταν το τελευταίο επιχείρησε προσέγγιση με την Χριστιανική Δημοκρατία. Πάντως σε δίκη στελεχών της Ordine Nuovo με την κατηγορία της «επαναστάσεως του φασιστικού κόμματος» τα ιταλικά δικαστήρια αποφάσισαν στις 24 Ιανουαρίου 1978 πως η Ordine Nuovo δεν είναι φασιστικό κίνημα και αθώωσε 113 μέλη της που κατηγορούνταν, βλ. εφημερίδα *Τα Νέα*, 30/1/1978.

⁴³⁷ Ο Stefano Delle Chiaie ήταν ο ιδρυτής της Avanguardia Nazionale και ένας από τους πιο επικίνδυνους ακροδεξιούς τρομοκράτες παγκοσμίως κατά τις δεκαετίες του 1960 και 1970. Ξεκίνησε την ενασχόλησή του με την πολιτική από τα γραφεία του MSI στη Ρώμη και το 1957 έγινε γραμματέας. Το 1958 αποχωρεί και μαζί με άλλους που τον ακολουθούν φτιάχνουν το Gruppi di Azione Revolutionaria, ως αντίδραση στο μετριοπαθές, κατά τον Delle Chiaie, MSI. Μετά την αποτυχία αυτής της προσπάθειας προσχωρεί στην Ordine Nuovo, από την οποία αποχωρεί και ιδρύει την Avanguardia Nazionale. Ο Delle Chiaie θεωρούσε και την Ordine Nuovo αρκετά ήπια. Μετά την εμπλοκή του ονόματός του στην υπόθεση της Piazza Fontana διέφυγε στην Ισπανία, ωστόσο επισκεπτόταν την Ιταλία, παρά το γεγονός ότι ήταν καταζητούμενος. Το 1971, αφού ενεπλάκη στην απόπειρα πραξικοπήματος του Valerio Borghese, που έλαβε χώρα τον Δεκέμβριο του 1970, αποσύρεται εκ νέου στην Ισπανία μαζί με τον Borghese. Η ιταλική αριστερά, θέλοντας να εμπλέξει το ελληνικό στρατιωτικό καθεστώς στην εν λόγω απόπειρα, ανέφερε πως ο Borghese είχε στενές σχέσεις με το ελληνικό υπουργείο εξωτερικών, ωστόσο δεν προσκομίστηκε ποτέ κάποιο στοιχείο που να αποδεικνύει αυτούς τους ισχυρισμούς. Όταν το όνομα του Delle Chiaie ενεπλάκη και εκεί με ένα εργοστάσιο όπλων κατέφυγε στην Λατινική Αμερική. Το 1987 συνελήφθη στην Βενεζουέλα και εκδόθηκε στην Ιταλία. Υπήρξε φίλος του Licio Gelli της περιβόητης στοάς P-2 και μέλος της

ο Loris Facchinetti (αρχηγός της οργάνωσης Europa Civiltà) και σ' αυτήν μετείχαν μερικές δεκάδες ακτιβιστές (ανάμεσά τους και οι ηγεσίες των οργανώσεων Ordine Nuovo και Avanguardia Nazionale)⁴³⁸. Πιο συγκεκριμένα, στις 16 Απριλίου 1968, 51 Ιταλοί φοιτητές, μέλη της ON, της AN, της Nuova Caravella και της Europa Civiltà, μαζί με 59 μέλη του ΕΣΕΣΙ και τον υπεύθυνο πολιτισμού της ελληνικής πρεσβείας στη Ρώμη, Μιχάλη Πουλαντζά, επιβιβάστηκαν στο πλοίο «Εγνατία» που βρισκόταν στο Πρίντεζι και την επομένη βρίσκονταν στην Ήπειρο. Επίσημα, η επίσκεψη των Ιταλών πραγματοποιήθηκε στα πλαίσια του ελληνικού Πάσχα και ενόψει της συμπλήρωσης ενός έτους από την επιβολή της δικτατορίας στην Ελλάδα. Ωστόσο, υπήρχε έντονη φημολογία πως αυτό το ταξίδι είχε ως στόχο την εκπαίδευση των Ιταλών νεοφασιστών από Έλληνες, προκειμένου οι πρώτοι να σχεδιάσουν με επιτυχία πραξικόπημα στην Ιταλία αντίστοιχο με αυτό της Ελλάδας⁴³⁹.

Μάλιστα, ο Pino Rauti ήταν από τους πρώτους επίσημους προσκεκλημένους του πρώτου αντιπροέδρου του δικτατορικού καθεστώτος Στυλιανού Παττακού. Βασική θεωρία του Rauti ήταν ότι «η δημοκρατία είναι μία μόλυνση του πνεύματος»⁴⁴⁰, ήταν από τους ακραίους εθνικιστές και συνδέθηκε στενά με ένα εκ των βασικών ιδρυτών του ΕΣΕΣΙ, τον Σπύρο Σταθόπουλο.

Η δράση του Rauti ήταν ιδιαίτερα έντονη, όχι μόνο στην Ιταλία, αλλά και σε διεθνές επίπεδο. Υπήρξε μέλος της Nouvelle Ordre Européene (NOE). Η NOE ιδρύθηκε τον Σεπτέμβριο του 1951, ως διάσπαση του Mouvement Social Européen (MSE), το οποίο είχε ιδρυθεί λίγους μήνες πριν, τον Μάιο του 1951, από δύο εθνικοσοσιαλιστές, τον Γάλλο Binet και τον Ελβετό Amaudruz και είχε έντονο φυλετικό-ρατσιστικό προσανατολισμό. Στην ίδρυση του MSE, που έλαβε χώρα στο Μάλμε της Σουηδίας με την συμμετοχή εθνικιστικών οργανώσεων από διάφορες χώρες της Ευρώπης, υπήρξε και εκπροσώπηση της φοιτητικής εθνικιστικής οργάνωσης FUAN, με τα μέλη της Fabio Lonciari και Giuseppe Ciammarucconi να δίνουν το παρών⁴⁴¹. Τον Μάρτιο του 1967, στην ένατη ετήσια συνάντηση της NOE,

επιχείρησης Gladio, βλ. Jeffrey McKenzie Bale, *The Black Terrorist International: Neo-Fascist Paramilitary Networks and the Strategy of Tension in Italy, 1968-1974*, Διδακτορική Διατριβή, University of California at Berkeley, 1994, σελ. 146 και 295

⁴³⁸ Βλ. <http://www.iospress.gr/ios2007/ios20070422.htm>, τελευταία είσοδος 07/11/2012

⁴³⁹ Βλ. Jeffrey McKenzie Bale, *The Black Terrorist International: Neo-Fascist Paramilitary Networks and the Strategy of Tension in Italy, 1968-1974*, Διδακτορική Διατριβή, University of California at Berkeley, 1994, σελ. 156-158

⁴⁴⁰ Βλ. Χρήστος Λάζος, «Οι διασυνδέσεις της Χούντας (1967-1974) με το Διεθνές Φασισμό», περ. *Τότε*, τ.36, Ιούλιος-Αύγουστος 1988, σελ. 28

⁴⁴¹ Βλ. Jeffrey McKenzie Bale, ό.π., σελ. 92-98

που διεξήχθη λίγο έξω από το Μιλάνο, ένα από τα θέματα που συζητήθηκαν ήταν το κατά πόσο ήταν εφικτό και απαραίτητο ένα πραξικόπημα στην Ιταλία⁴⁴².

Εκτός από τον Rauti, ο οποίος μετά το πραξικόπημα του 1967 ανέπτυξε σχέσεις με τον Κ. Πλεύρη και τις ελληνικές μυστικές υπηρεσίες⁴⁴³, ανάλογους δεσμούς με το ελληνικό κράτος ανέπτυξε και ο Delle Chiaie. Το 1968 ο υπουργός Δημόσιας Τάξης Ιωάννης Λαδάς συναντήθηκε πάνω από μία φορά με μέλη της Ordine Nuovo και το 1971 ο Delle Chiaie και άλλα μέλη της Avanguardia Nazionale δέχτηκαν μαθήματα ανταρτοπολέμου και τεχνικών σαμποτάζ από την ΕΣΑ και τον διοικητή της Δημήτρη Ιωαννίδη. Σύνδεσμος μεταξύ της ελληνικής κυβέρνησης και των Ιταλών νεοφασιστών ήταν και πάλι ο Κ. Πλεύρης⁴⁴⁴.

Οι συμμετέχοντες έγιναν δεκτοί από τους ηγέτες του καθεστώτος στην Ελλάδα και υποβλήθηκαν σε ένα είδος ταχύρρυθμης εκπαίδευσης σε τεχνικές διείσδυσης με σκοπό την ανατροπή της κυβέρνησης στην Ιταλία. Οι τεχνικές αυτές είχαν εφαρμοστεί στην Ελλάδα με επιτυχία τον περασμένο χρόνο. Επιστρέφοντας στην Ιταλία οι φοιτητές αφιερώθηκαν στη συστηματική εφαρμογή αυτών των τεχνικών, επιχειρώντας να διεισδύουν σε ομάδες της άκρας αριστεράς. Μεταξύ των συμμετεχόντων, δύο (ο Merlino⁴⁴⁵ και ο Massagrande⁴⁴⁶) εμφανίζονται αργότερα στις διαδοχικές ανακριτικές διαδικασίες που διεξήχθησαν για τη σφαγή στην Piazza Fontana και το ενδεχόμενο πραξικόπημα του 1974⁴⁴⁷.

Η εφημερίδα *Αυγή* δεν σταμάτησε να ασχολείται με το θέμα και στις 25 Αυγούστου 1974 δημοσιεύει έγγραφο «που με εντολή του τότε υπουργού Εξωτερικών, ο διευθυντής του υπουργείου Κοττάκης, διπλωμάτης, πάντα πιστός στον Π. Πιπινέλη, έστειλε στις 15 Μαΐου 1969 στον τότε Έλληνα πρεσβευτή στη Ρώμη», όπως αναφέρει η εφημερίδα. Ο Κοττάκης, πριν αποστείλει την επιστολή στον Έλληνα πρεσβευτή, είχε στείλει έκθεση στον Γεώργιο Παπαδόπουλο, στην οποία

⁴⁴² Στο ίδιο, σελ. 105-106

⁴⁴³ ό.π., σελ. 151

⁴⁴⁴ ό.π., σελ. 162

⁴⁴⁵ Έπειτα από μια περιήγηση σε νεοφασιστικές ομάδες (από την Avanguardia Nazionale στην Giovine Italia και την Ordine Nuovo) συμμετέχει στην ομάδα του Rauti. Μόλις 15 μέρες μετά την επιστροφή του από την Ελλάδα το 1968 ιδρύει την ομάδα ΧΙΙ Μαρτίου, με αναρχικό προσανατολισμό και αρχίζει να μετέχει σε κινητοποιήσεις αριστερών συνδικάτων. Κατηγορήθηκε για τη σφαγή της 12/12/69 στην Piazza Fontana του Μιλάνου και έπειτα από συνεχείς δικαστικές περιπέτειες και προφυλακίσεις απαλλάχτηκε πολλά χρόνια αργότερα (1987). Στα έγγραφα της κοινοβουλευτικής Εξεταστικής Επιτροπής εμφανίζεται ως «χαρακτηριστική περίπτωση διατεταγμένης διείσδυσης νεοφασιστών στο χώρο της άκρας αριστεράς, με προφανή στόχο την πολιτική προβοκάτσια».

⁴⁴⁶ Συνεργάτης του Delle Chiaie, νεοφασίστας της Ordine Nuovo με πλούσια δράση. Κατέφυγε στην Ελλάδα, από όπου εκδόθηκε έπειτα από σχετικό αίτημα των ιταλικών αρχών (19/3/75).

⁴⁴⁷ Βλ. Χρήστος Λάζος, «Οι διασυνδέσεις της Χούντας (1967-1974) με το Διεθνές Φασισμό», περ. *Τότε*, τ.36, Ιούλιος-Αύγουστος 1988, σελ. 29-32

γινόταν εκτενής αναφορά του τότε διευθυντού του ελληνικού Υπουργείου Εξωτερικών στα αποτελέσματα της συνάντησης που είχε με τον Pino Rauti. Σύμφωνα με την έκθεση που δημοσίευσε η *Αυγή* αποκαλύπτονται οι συναντήσεις που είχε ο Pino Rauti με στελέχη των ελληνικών ενόπλων δυνάμεων. Αναφέρεται ότι για τους Ιταλούς οι μέθοδοι του ελληνικού στρατού ήταν μία βάση ικανή για να φέρει τα προσδοκώμενα για αυτούς αποτελέσματα, τα οποία δεν ήταν άλλα «από την διενέργεια επαναστάσεως στην Ιταλία», όπως χαρακτηριστικά αναφέρει η έκθεση. Επιπρόσθετα, στην έκθεση φαίνεται και η παροχή συμβουλών από ελληνικής πλευράς προς την ιταλική για την πολιτική αντιμετώπισης του PSI (Ιταλικό Σοσιαλιστικό Κόμμα), κατά τα πρότυπα που αντιμετωπίστηκε η Ένωση Κέντρου, όταν ήταν κυβέρνηση στην Ελλάδα.

Η επιστολή του διευθυντή του ελληνικού Υπουργείου Εξωτερικών προς τον Έλληνα πρεσβευτή στη Ρώμη αναφερόταν στην «ευνοϊκή για την Εθνικήν Επανάστασιν» εξέλιξη της πολιτικής κατάστασης της Ιταλίας, ωστόσο ζητούσε την διακοπή της περαιτέρω συνεργασίας με τον Pino Rauti, εφιστώντας την προσοχή στον κίνδυνο να εκτεθεί η Ελλάδα και να πληγεί το κύρος της διεθνώς⁴⁴⁸.

Ο Delle Chiaie στην κατάθεσή του για την υπόθεση της Piazza Fontana, αναφερόμενος στην επίσκεψή του στην Ελλάδα, επέμενε ότι το ταξίδι διήρκεσε λίγες μέρες και είχε οργανωθεί από τον ΕΣΕΣΙ με την ευκαιρία του ορθόδοξου Πάσχα και την επέτειο του πραξικοπήματος. Μόνο μια μέρα τους υποδέχτηκαν σε ένα στρατόπεδο, για λίγες ώρες και έγινε μια επίσημη ομιλία. Ύστερα από πέντε ή έξι ημέρες επέστρεψαν. Το πρόσωπο που έχει υποδειχθεί ως συνδετικός κρίκος του δικτατορικού καθεστώτος με τους Ιταλούς νεοφασίστες είναι ο Κώστας Πλεύρης, ο οποίος εκείνη την εποχή ήταν στενός συνεργάτης του Ιωάννη Λαδά και της ΚΥΠ. Ο Πλεύρης έχει δώσει τη δική του εκδοχή των πραγμάτων σε μια συνέντευξη στην Oriana Fallaci, για το ιταλικό περιοδικό «L' Europeo» (26/9/1976). Στην παρατήρηση της δημοσιογράφου ότι χάρη σ' αυτόν «βοηθήθηκαν απ' την Ελλάδα οι Ιταλοί φασίστες», ο Πλεύρης απαντά καταφατικά, αλλά ξεκαθάρισε ότι δεν πήγε αυτός σ' εκείνους, αλλά το αντίστροφο.

Στην ίδια συνέντευξη ο Πλεύρης αποκάλυψε ότι γνώρισε τον Rauti το 1967. Μετά το πραξικόπημα επισκέφθηκε τον Κώστα Πλεύρη⁴⁴⁹ ως δημοσιογράφος να του

⁴⁴⁸ Στο ίδιο, σελ. 29-32

⁴⁴⁹ ό.π., σελ. 32

πάρει συνέντευξη⁴⁵⁰. Ήθελε να συνεργαστεί με το Κόμμα της 4^{ης} Αυγούστου και να διοργανώσει ένα συνέδριο στο οποίο θα συμμετείχαν η εφημερίδα του, το Κόμμα της 4ης Αυγούστου και η Ordine Nuovo.

Για τον Πλεύρη στην Ιταλία δεν υπάρχει παρά μόνον η Ordine Nuovo. Η Ordine Nuovo εκπροσωπεί ό, τι καλύτερο για την ιταλική νεολαία και φαντάζει ως η μόνη ελπίδα για το φασισμό. Την υπερασπίζεται ακόμα κι όταν η δημοσιογράφος ρωτάει για τις βομβιστικές ενέργειες αυτής της οργάνωσης απαντώντας πως «όταν ένας δημοκράτης τοποθετεί μια βόμβα είναι ήρωας, ενώ όταν το κάνει ένας φασίστας είναι εγκληματίας».

Ο Πλεύρης επιβεβαίωσε και την ύπαρξη στρατοπέδων εκπαίδευσης Ιταλών νεοφασιστών στην Ελλάδα και συγκεκριμένα στην Κέρκυρα. Όμως, πίστευε ότι και η CIA είχε τα δικά της στην Κέρκυρα. Γεγονός, που αποδεικνύει σύμφωνα με τον *Ιό*, πως ήρθαν στην Ελλάδα Ιταλοί που ήθελαν να οργανώσουν αυτά τα στρατόπεδα. Ο ένας ήταν ο Rauti. Ήθελαν να κάνουν κάμπινγκ για να εκπαιδευτούν και μάλιστα, είχε βρεθεί και η Αστυνομία για να τα ελέγξει, αλλά δεν βρήκε κάτι μεμπτό ή αξιόποιο και τα κάμπινγκ συνέχισαν να λειτουργούν⁴⁵¹.

Ακολουθεί, στις 7/12/1969, και συνεπώς λίγες μέρες πριν από τη σφαγή της Piazza Fontana, η δημοσίευση από τον London Observer και τον δημοσιογράφο Leslie Finer, της Ελληνικής Έκθεσης, που εστάλη το Μάιο του 1969 από τον υπουργό των Εξωτερικών της Αθήνας στον πρεσβευτή του στη Ρώμη, και στην οποία περιγράφονται οι σχέσεις μεταξύ πολιτικών και στρατιωτικών των δύο χωρών. Ωστόσο, το έγγραφο που δημοσίευσε ο London Observer φέρεται να ήταν πλαστό, καθώς όταν αμφισβητήθηκε η γνησιότητά του, ο Leslie Finer δεν μπόρεσε να προσκομίσει στοιχεία που να αποδεικνύουν τους ισχυρισμούς του. Παραμένει, λοιπόν, το ερώτημα σχετικά με το ποιος έφτιαξε αυτό το έγγραφο και τι εξυπηρετούσε. Υπάρχει η άποψη που υποστηρίζει ότι ήταν προϊόν της Αριστεράς με σκοπό να αποκαλύψει τις υπόγειες διαδρομές του ιταλικού με τον ελληνικό φασισμό με σκοπό να πληγεί το δικτατορικό καθεστώς, υπάρχει και η άποψη ότι ήταν προϊόν του καθεστώτος της 21^{ης} Απριλίου, με στόχο να το ενστερνιστούν οι δημοσιογράφοι που πρόσκεινταν στην Αριστερά και να πληγεί η αξιοπιστία τους όταν θα αμφισβητείτο η γνησιότητά του⁴⁵².

⁴⁵⁰ Βλ. Jeffrey McKenzie Bale, ό.π., σελ. 156-158

⁴⁵¹ Βλ. <http://www.iospress.gr/ios2007/ios20070422.htm>, τελευταία είσοδος 07/11/2012

⁴⁵² Βλ. Jeffrey McKenzie Bale, ό.π., σελ. 158-160

Για τον *Ιό*, δεν είναι τυχαίο πως η σφαγή της Piazza Fontana συνέβη ακριβώς το πρωί της 12/12/1969, στο τέλος της μεγάλης διαμάχης στο Συμβούλιο της Ευρώπης, όπου η Ιταλία αποτελούσε την κύρια αιχμή της ζυγαριάς, μεταξύ του ευνοϊκού και του αντιτιθέμενου μετώπου για την εκδίωξη της Ελλάδας από τον ευρωπαϊκό οργανισμό, διακινδυνεύοντας ωστόσο, με αυτή την κίνηση, τη σταθερή παρουσία της στο εσωτερικό της νατοϊκής Συμμαχίας.

Επιπλέον, μέχρι τα μέσα της δεκαετίας του '70, η Ελλάδα θα γίνει η χώρα-καταφύγιο, όχι λιγότερο από την Ισπανία, για πολλούς καταζητούμενους από την ιταλική Δικαιοσύνη εξτρεμιστές της δεξιάς (μεταξύ αυτών ο Elio Massagrande της Ordine Nuovo, ο Cesare Ferri, ο Piero Battiston της La Fenice και ορισμένους εμπλεκόμενους του πραξικοπήματος Borghese), και θα συνεχίζει να διατηρεί αυτό τον ρόλο της πρόθυμης οπισθοφυλακής μέχρι την πτώση του καθεστώτος της 21^{ης} Απριλίου⁴⁵³. Πάντως, έντονη φημολογία για «συρροή φασιστών από την Ιταλία και την Ελλάδα» αναπτύχθηκε μετά την πτώση της δικτατορίας. Συγκεκριμένα, η εφημερίδα *Θεσσαλονίκη* αναφέρθηκε σε δημοσιεύματα από την κυπριακή πρωτεύουσα που ήθελαν τον Κώστα Πλεύρη και «χουντικούς παράγοντες» να συνεργάζονται με Ιταλούς εθνικιστές σε κυπριακό έδαφος, θεωρώντας πως υπάρχουν ευνοϊκές συνθήκες για την ανάπτυξη «φασιστικού κινήματος», με απώτερο σκοπό, κυρίως του Πλεύρη, την δημιουργία ταραχών με του Τούρκους και την εν τέλει απομάκρυνση του Κωνσταντίνου Καραμανλή από την εξουσία στην Ελλάδα. Πάντως και η ίδια η εφημερίδα κράτησε αποστάσεις ως προς το εάν ανταποκρίνονταν στην πραγματικότητα τα συγκεκριμένα δημοσιεύματα⁴⁵⁴.

Ιδεολογία του Ε.Σ.Ε.Σ.Ι.

Στην ιδρυτική διακήρυξή, ο ΕΣΕΣΙ παραθέτει τα κύρια σημεία της ιδεολογίας του, όπως αυτά φαίνονται παρακάτω:

Α. Πίστη μας, σκοπός μας και συνεπώς ιδεώδες αποτελεί ο Ελληνικός Εθνικισμός. Η κοσμοθεωρία του Ελληνισμού σαν υπερφυσική αντίληψη της ζωής διά του ανυπερβλήτου ιδεαλισμού της ελληνικής φιλοσοφίας, της εξάρσεως του πνεύματος και του εξευγενισμού του συναισθήματος. Προσβλέπουμε εις την Ελλάδα σαν

⁴⁵³ <http://www.iospress.gr/ios2007/ios20070422.htm>, τελευταία είσοδος 07/11/2012

⁴⁵⁴ Βλ. εφημερίδα *Θεσσαλονίκη*, 20/10/1974

ακατάλυτο ιδέα, σαν ανώτερο πολιτισμό, σαν κρυστάλλινη φιλοσοφία. Σαν τρόπο και σκοπό ζωής.

Β. Η αντίληψή μας διά την ζωή, την ιστορία, την πολιτική και κοινωνική εξέλιξη έχει χαρακτήρα καθαρώς υπερφυσικό. Αντίληψη σύμφωνα με την οποία επιβάλλονται οι αξίες της ανθρώπινης προσωπικότητας και όπου κάθε δραστηριοποίηση και αγώνας δημιουργούμενοι με βάση ένα οργανικό σύστημα, δύναται να προσλάβει ανώτερη σημασία και έννοια.

Γ. Η ηθική έννοια της ζωής εκφράζει μία αριστοκρατία του χαρακτήρα και της σκέψης που διά της θυσίας υψώνεται και επιβάλλεται καθ' ότι βασίζεται στην φυσική και ποιοτική υπόσταση του ατόμου.

Δ. Στην ατομικιστική, εξισωτική και ελευθεριωτική αντίληψη της ζωής αντιπαραθέτουμε αξίες διακρίσεως και ποιότητας. Σε αντίθεση των «δικαιωμάτων του ανθρώπου» προτάσσουμε τα «καθήκοντα και υποχρεώσεις του ανθρώπου», η εκπλήρωση των οποίων προσδίδει στον άνθρωπο αξιοπρέπεια και τιμή, που δεν απονέμεται σε οποιονδήποτε, αλλά κατακτάται.

Ε. Η πραγματική αντίθεσή μας προς τις σύγχρονες υλιστικές, κερδοσκοπικές και αθροιστικές κακοδοξίες, έγκειται στην ιδέα ενός ποιοτικού πολιτισμού και εναντίον των καθαρώς ποσοτικών αντιλήψεων μίας αδιαφοροποίητης ανθρωπότητας.

Στ. Στην κοινωνική διάταξη των πεποιθήσεών μας η ελευθερία δεν δύναται να κατανοηθεί ατομικιστικώς ή κατά μέρος παρά μόνο σε σχέση με την ίδια υπηρεσία και προσφορά εντός του οργανικού συνόλου.

Ζ. Το έθνος από γεγονός φυσικό, καθορισμένο από τον εθνικό συντελεστή (εδαφικού, παραδοσιακού, ιστορικού και γλωσσικού) καθίσταται πνευματικό γεγονός όταν ακεραιοποιείται εντός και υπό του κράτους. Το κράτος εκφράζει την ανώτερη συνείδηση του έθνους, που εντός αυτού και εξ αυτού εκδηλώνεται σαν ιδέα και ισχύς.

Η. Ακράδαντα προσηλωμένοι στα ιδεώδη μας, καθιστάμεθα υπέρτεροι πάσης ποσοτικής-υλιστικής αντιλήψεως, η πίστη μας προς αυτά αποτελεί βάση και κινητήριο δύναμη των αγώνων μας, ενώ συγχρόνως η επιβολή τους αποτελεί το υπέρτατο καθήκον μας σαν σκέψη και σαν δράση. Πιστεύουμε στις πλέον υψηλές πνευματικές αξίες, στη ζωή σαν κατάκτηση, πρωταρχικώς σαν καθήκον και δευτερευόντως σαν δικαίωμα.⁴⁵⁵

⁴⁵⁵ Βλ. περ. *Αντεπίθεση*, τ. 11, Ιαν-Φεβ 2003, σελ. 14-15

Παρά το γεγονός ότι ο εθνικισμός αποτελούσε την ιδεολογική βάση του ΕΣΕΣΙ, υπήρχαν διαφορετικές τάσεις εντός του συνδέσμου, οι οποίες πολλές φορές ξέφευγαν από τις τετριμμένες αντιλήψεις και ιδεοληψίες της εποχής, τόσο της Δεξιάς όσο και της Αριστεράς. Για τον Θόδωρο Καραμπέτσο μεγάλο ρόλο στην δημιουργία του ιδεολογικού προσανατολισμού έπαιξαν ο Φρειδερίκος Νίτσε, ο Όσβαλντ Σπένγκλερ⁴⁵⁶, ο Τζιοράν, ο Τζουζέπε Πρετσολίνι⁴⁵⁷ και ο Χένρυ Μίλλερ⁴⁵⁸. Για τον ίδιο, ο Γεώργιος Παπαδόπουλος δεν ήταν φασίστας, αφού δεν εφάρμοσε σε καμία περίπτωση τη φασιστική ιδεολογία. Συνήθιζε, μάλιστα, να αντικρούει όσους τοποθετούσαν στην ίδια ευθεία τον φασισμό, το ναζισμό, τη δεξιά, τον καπιταλισμό, την πλουτοκρατία, την αριστοκρατία, το συντηρητισμό, τη δικτατορία, τη μοναρχία, την τυραννία και την αστική τάξη. Δεν θεωρούσε φασίστα όποιον ήταν απλώς αντικομμουνιστής ή αιμοχαρής, ανήθικος ή αγράμματος, σε αντίθεση με την επικρατούσα άποψη.⁴⁵⁹ Στη διαμάχη μεταξύ απριλιανών και εθνικοσοσιαλιστών του ΕΣΕΣΙ, θα ταχθεί χωρίς δεύτερη σκέψη με τους δεύτερους, καλώντας ταυτόχρονα σε παρόμοια στάση τα προεδρεία του ιταλικού βορά που βρίσκονται υπό την επιρροή του. Θεωρεί πως χωρίς το εθνικοσοσιαλιστικό κομμάτι, ο ΕΣΕΣΙ δεν μπορεί να σταθεί, διότι αποτελεί τον θεμέλιο λίθο της οργάνωσης⁴⁶⁰. Ευρωπαϊκά περιοδικά της εποχής, μεταξύ τους τα «Espresso», «Panorama», «Europeo» αλλά και το μαρξιστικό «Manifesto», συμπεριλαμβάνουν τον Ε.Σ.Ε.Σ.Ι. μεταξύ των τριών μεγαλύτερων επαναστατικών κινημάτων της εξέγερσης του 1968, ώστε να προτείνει με άρθρο της η εθνικίστρια δημοσιογράφος Gianna Preda, να γίνει η Ελλάδα «η Κούβα της Δεξιάς»⁴⁶¹.

Ο Σπύρος Σταθόπουλος, από την πλευρά του, θα συνεργασθεί με το στρατιωτικό καθεστώς στην Ελλάδα, προκειμένου να δημιουργηθεί ο ΕΣΕΣΙ, ωστόσο δεν θα ακολουθήσει τις επιταγές του προς μία συντηρητική φοιτητική οργάνωση,

⁴⁵⁶ Ο Όσβαλντ Σπένγκλερ (1880-1936) ήταν Γερμανός ιστορικός και φιλόσοφος. Υπήρξε εθνικιστής και πίστευε πως το τέλος του δυτικού πολιτισμού πλησίαζε εξαιτίας της υποδούλωσης των ανθρώπων στη δύναμη του χρήματος. Υποστήριξε το εθνικοσοσιαλιστικό καθεστώς, αλλά υπήρξε επικριτικός ως προς τον αντισημιτισμό του καθεστώτος.

⁴⁵⁷ Ο Τζουζέπε Πρετσολίνι (1882-1982) ήταν Ιταλός κριτικός λογοτεχνίας, δημοσιογράφος, εκδότης και συγγραφέας. Υπήρξε θεωρητικός του ανορθολογισμού, του μυστικισμού, του ακραίου ατομικισμού και του αντιδημοκρατικού εθνικισμού. Βλ. Σωτήρη Κόκκορη, *Από τον Σορέλ στη φλωρεντινή avant garde: Η βία στην ιδεολογία και τις πρακτικές του πρώιμου ιταλικού φασισμού*, Διδακτορική Διατριβή, Εθνικό και Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών, 2017, σελ. 304.

⁴⁵⁸ Ο Χένρυ Μίλλερ (1891-1980) ήταν Αμερικανός συγγραφέας του οποίου το έργο επηρέασε τη λογοτεχνία της περιόδου του Μεσοπολέμου

⁴⁵⁹ Βλ. Θεόδωρος Καραμπέτσος, *Οι Αντιδραστικοί*, εκδ. Νέα Θέσις, Αθήνα 1990, σελ. 27-28

⁴⁶⁰ Βλ. Αλέξανδρος Κουτούζος, ό.π., σελ. 45-46

⁴⁶¹ Βλ. συνέντευξη του Σπ. Σταθόπουλου στον Δ. Ζαφειρόπουλο στο http://neaeoniaiadexia.blogspot.com/p/blog-page_13.html τελευταία είσοδος 13/05/2015

αλλά θα μείνει πιστός στις εθνικιστικές του αντιλήψεις. Εξάλλου, πάντα στόχος του υπήρξε η επίτευξη της ενότητας των εθνικιστών και των εθνικιστικών ομάδων που αναμφίβολα έδωσαν από διαφορετικές θέσεις και σε διαφορετικές χρονικές περιόδους σκληρούς και γνήσιους αγώνες και ανέδειξαν μία πλειάδα αξιόλογων στελεχών, ιδιαίτερα στο χώρο της νεολαίας. Για τον Σταθόπουλο, εάν αυτά τα εθνικιστικά στοιχεία συνέπλεαν, θα μπορούσαν να καταργήσουν την «παλαιοκομματοκρατική διαφθορά». Ούτως ή άλλως, οι προσπάθειες ενότητας ανέκαθεν χρονίζαν και δεν κατέληγαν κάπου συγκεκριμένα ή κάπου διαφορετικά εκτός από το κενό. Όσοι πραγματικά ήθελαν την ενότητα είχαν παγιδευτεί στις πλεκτάνες του συστήματος που φρόντιζε όχι απλώς να συντηρείται η διάσπαση, αλλά συχνά να μετατρέπεται σε αλληλοκατηγορίες⁴⁶².

Πάντως, τα στελέχη της εθνικοσοσιαλιστικής πτέρυγας του ΕΣΕΣΙ, θα κατηγορήσουν τον Σταθόπουλο πως ανεχόταν στην πόλη Regio Emilia τον Άκη Βεζυρόπουλο ως πρόεδρο της εκεί τοπικής οργάνωσης, παρά το γεγονός ότι ο Βεζυρόπουλος είχε τη φήμη του σοσιαλδημοκράτη φιλοκοινοβουλευτικού. Μάλιστα, ο Βεζυρόπουλος μαζί με τον Γιάννη Μούρτο του ΕΣΕΣΙ της πόλης Belluno θα εξελιχθούν σε διώκτες της εθνικοεπαναστατικής πλευράς του ΕΣΕΣΙ και θα συμμαχήσουν με τους Έλληνες διπλωμάτες και τα μέλη της στρατιωτικής αποστολής, προκειμένου να χτυπήσουν την εθνικιστική πτέρυγα της οργάνωσης και να ακολουθηθεί μία πιο μετριοπαθής οδός, όπως εξάλλου επιθυμούσε από ένα σημείο και μετά το καθεστώς της 21^{ης} Απριλίου⁴⁶³.

Η αλήθεια είναι ότι οι ιδεολογικές τάσεις στον χώρο του ΕΣΕΣΙ ήταν πάρα πολλές και θα λέγαμε πως κάλυπταν όλο το φάσμα της λεγόμενης συντηρητικής παράταξης της ελληνικής πραγματικότητας. Στους κόλπους του ΕΣΕΣΙ μπορούσε κάποιος να συναντήσει «εθνικόφρονες», «αντικομμουνιστές», εκοφίτες, «βασιλικούς», «μεταξικούς», «εθνικιστές», «φασίστες», «εθνικοσοσιαλιστές», «περονιστές» και φυσικά, όπως συμβαίνει άλλωστε σε τέτοιες περιπτώσεις και καιροσκόπους. Ο Σταθόπουλος, ως πρόεδρος του ΕΣΕΣΙ, ήταν υποχρεωμένος να ισορροπεί ανάμεσα σε αυτές τις τάσεις για το καλό και τη συνοχή του συνδέσμου.⁴⁶⁴

Είναι την περίοδο εκείνη, των σφοδρών ιδεολογικοπολιτικών ζυμώσεων που ο Βεντούρης τείνει χείρα φιλίας προς κάθε εθνικιστική ομάδα και τάση. Ενισχύει πλέον

⁴⁶² Βλ. http://koinosparanomastis.blogspot.gr/2014/03/blog-post_4.html, τελευταία είσοδος 18/04/2014

⁴⁶³ Βλ. Αλέξανδρος Κουτούζος, ό.π., σελ. 22-25

⁴⁶⁴ Στο ίδιο, σελ. 22-25

τους εθνικοαριστερούς, τους εθνικοεπαναστάτες και τους εθνικοσοσιαλιστές, κάνοντας τη λεγόμενη «τάση Pino Rauti», (από τον εθνικοαριστερό και εσωκομματικό αντίπαλο του Almirante, Pino Rauti) αιχμή του δόρατος του ΕΣΕΣΙ αλλά και του Ιταλικού εθνικιστικού κινήματος. Δημιουργεί πλέον μια αντιπολίτευση εντός του MSI. Ο Almirante αναγνωρίζει και σέβεται την νέα αυτή τάση, όμως οφείλει να κρατήσει ισορροπίες λόγω ιδεολογικών διαφωνιών εντός του MSI. Εξάλλου, ο Almirante έτρεφε μεγάλη εκτίμηση στον Γεώργιο Βεντούρη, με τον οποίο είχαν βρεθεί σε κοινούς αγώνες και μάχες με αριστερούς. Μία από αυτές ήταν και η αιματηρή συγκέντρωση της πόλης Isernia, το χειμώνα του 1968, όπου οι Ιταλοί εθνικιστές θα τιμούσαν τέσσερις γυναικείες μορφές με ιδιαίτερη βαρύτητα στον εθνικιστικό χώρο. Αυτές ήταν η Μάγδα Γκαίμπελς, σύζυγος του Γιόζεφ Γκαίμπελς, η οποία αυτοκτόνησε προκειμένου να μην πέσει στα χέρια των Σοβιετικών, την Εύα Μπράουν, σύντροφο του Αδόλφου Χίτλερ επί σειρά ετών και σύζυγός του τις τελευταίες μέρες πριν την πτώση του Βερολίνου, της Κλάρα Πετάτσι, συντρόφου του Μπενίτο Μουσολίνι, η οποία εκτελέστηκε από τους Ιταλούς αριστερούς αντιστασιακούς και τέλος η Εβίτα Περόν, πρόσωπο που ανήκει περισσότερο στον ευρύτερο χώρο της δεξιάς και όχι τόσο απόλυτα στον εθνικιστικό. Στην Isernia, λοιπόν, συγκεντρώθηκαν 35.000 Ιταλοί εθνικιστές, ανάμεσα στους οποίους και 800 Έλληνες με επικεφαλής τον Γεώργιο Βεντούρη, ο οποίος ως πρόεδρος του ΕΣΕΣΙ της Φεράρα είχε κάνει κινητοποίηση σε όλο τον ιταλικό Βορρά. Από την άλλη πλευρά, 80.000 αριστεροί, έκαναν αντισυγκέντρωση με σκοπό να ματαιώσουν την εκδήλωση, κάτι το οποίο τελικά δεν πέτυχαν. Στις μάχες που ακολούθησαν οι εθνικιστές πετυχαίνουν να μην ακυρωθεί η εκδήλωση, αλλά μετρούν τρεις νεκρούς, ανάμεσά τους και μία κοπέλα μόλις 17 ετών. Ο Almirante, αντιλαμβανόμενος ότι τα επεισόδια έχουν πάρει έκταση, αποχώρησε από την κερκίδα των ομιλητών μαζί με όλα τα μέλη της συντονιστικής επιτροπής που αποτελείται από τους Pino Rauti, Sandro Saccucci, Γιώργο Βεντούρη και Ιωάννη Χαρέλο και κατευθύνθηκαν στην πρώτη γραμμή των συγκρούσεων⁴⁶⁵.

Ο πολιτικός και ιδεολογικός λόγος του Βεντούρη είναι έντονος και δυσνόητος για πολλούς. Χρησιμοποιεί προσεκτικά την ορολογία, αποσπώντας με σωστές τακτικές και απόψεις, ένα τεράστιο κομμάτι ψηφοφόρων της αριστεράς,

⁴⁶⁵ Βλ. περ. *Χρυσή Αυγή*, περίοδος Β', τευχος 39 οκτ 1988, σελ. 19-20

δημιουργώντας ένα ρεύμα "αριστερού" εθνικοεπαναστατικού φοιτητικού και λαϊκού προσανατολισμού⁴⁶⁶.

Η ιδεολογική συμπάθεια του Βεντούρη προς τον Τσε Γκεβάρα και τον Μάο Τσε Τουνγκ συσπειρώνει γύρω του μεγάλο αριθμό υποστηρικτών της επαναστατικής αριστεράς, οι οποίοι υποστηρικτές, όμως, δεν είχαν διεθνιστικό προσανατολισμό, αλλά εθνικό. Εξάλλου, τρεις στενοί συνεργάτες του Βεντούρη, ο Γιάννης Χαρέλος (πρόεδρος του ΕΣΕΣΙ στην πόλη Novara), ο Χαράλαμπος Κούκης (πρόεδρος του ΕΣΕΣΙ στην πόλη Livorno) και ο Σωτήρης Κύττος (πρόεδρος του ΕΣΕΣΙ στην Gorizia) ήταν από εκείνους τους εθνικιστές οι οποίοι δεν έβλεπαν αρνητικά και με μίσος τα αριστερίστικα φοιτητικά κινήματα. Ο ίδιος ο Βεντούρης, στη γενική συνέλευση του ανώτατου ιταλικού συμβουλίου φοιτητικών συλλόγων στη Ρώμη, στα τέλη του 1969 δίνει ξεκάθαρα το ιδεολογικό στίγμα του ιδίου και των υποστηρικτών του: «Είμαστε σοσιαλιστές, αυτό δεν το κρύψαμε ποτέ. Μα πρώτα απ' όλα είμαστε Έλληνες πατριώτες και κατόπιν Ευρωπαίοι, υπερήφανοι για τις άριες φυλετικές μας καταβολές».⁴⁶⁷

Την ίδια περίοδο, η ελληνική πρεσβεία στη Ρώμη εκδίδει ειδικό δελτίο τύπου το οποίο διανέμεται σε όλες τις πόλεις που εδρεύει ο ΕΣΕΣΙ και το οποίο κατηγορεί τον Βεντούρη και τους στενούς του συνεργάτες ως «αναρχικούς, εξτρεμιστές, τυχοδιώκτες, παγανιστές και ναζιστές»⁴⁶⁸.

Οι ιδεολογικές διαφορές, όμως, είναι κρίσιμες και για την ενότητα του ιδίου του MSI. Ο Βεντούρης δημιουργεί μεγάλη αναταραχή όταν υποστηρίζει θέσεις όπως η ακόλουθη: *«θα πρέπει να αισθάνεστε υπερηφάνεια για το ελληνικό στοιχείο που κοσμεί τη χώρα σας, διότι όταν η Ελλάς δημιουργούσε τους Παρθενώνες, οι Σαμπίνοι και οι Ετρούσκοι γύριζαν με ποδιές προβάτων»*. Αυτές οι τοποθετήσεις δημιούργησαν αλυσιδωτές αντιδράσεις, τόσο στο FUAN όσο και στο ίδιο το MSI. Η αμιγώς εθνικιστική πτέρυγα του FUAN αντιδρά στην υποτίμηση των αρχαίων ιταλικών φύλων, ενώ στο MSI η τάση Almirante κατηγορεί τον Βεντούρη για «αντι-ιταλική υστερία». Οι εθνικοαριστερές τάσεις και οι υποστηρικτές του Rauti θα συμπαρασταθούν στον Βεντούρη και θα επιτεθούν στην τάση Almirante με το επιχείρημα ότι προσπαθεί να αποσιωπήσει κάθε φωνή εσωκομματικής αντιπολίτευσης. Ο Βεντούρης, αρνούμενος να προδώσει τις εθνικοσοσιαλιστικές του

⁴⁶⁶ Βλ. http://mavroskrinos.blogspot.gr/2011/10/blog-post_14.html, τελευταία είσοδος 20/12/2013

⁴⁶⁷ Βλ. Αλέξανδρος Κουτούζος, ό.π., σελ. 51-54

⁴⁶⁸ Στο ίδιο, σελ. 57

θέσεις και μη θέλοντας να κατηγορηθεί πως προωθεί την διάσπαση του εθνικιστικού κινήματος, δηλώνει καταπονημένος και παραιτείται⁴⁶⁹.

Μαζί του δηλώνουν παραίτηση και 260 στελέχη της εθνικοσοσιαλιστικής τάσης, μεταξύ των οποίων και όλα τα ηγετικά στελέχη της ελληνικής εθνικοσοσιαλιστικής τάσης⁴⁷⁰.

Το ακαδημαϊκό έτος του 1970 είναι ένα από τα πλέον έντονα της εποχής. Ο φοιτητικός κόσμος της Ιταλίας προετοιμάζεται πυρετωδώς για την εκλογική μάχη ανάμεσα στο αριστερό Movimento Studentesco και το εθνικιστικό FUAN. Το FUAN παρουσιαζόταν ισχυρό κυρίως στη Βόρειο Ιταλία, ωστόσο η απομάκρυνση του ηγέτη των εθνικοαριστερών τάσεων είχε οδηγήσει ολόκληρο το εθνικιστικό φοιτητικό κίνημα σε αποσύνθεση. Οι συνδυασμοί του FUAN για τις φοιτητικές εκλογές του 1970 αποτελούνταν από νεοφασίστες υποστηρικτές της τάσης *Almirante*, που βρισκόταν και στην ηγεσία του MSI. Οι εθνικομπολσεβίκοι, οι υποστηρικτές του *Rauti*, οι εθνικοσοσιαλιστές υποστηρικτές των θέσεων του Ερνστ Ρεμ, οι περονιστές και εν γένει όλη η αριστερή πτέρυγα του FUAN απείχε από την εκλογική διαδικασία. Η Ιταλίδα δημοσιογράφος *Gianna Preda*, εκδότρια και διευθύντρια του εθνικοεπαναστατικού περιοδικού *Il Borghese*, είχε προβλέψει το άσχημο, για το FUAN, αποτέλεσμα, εφόσον, στερείται των ηγετών του της «πλέον ασυμβίβαστης πτέρυγας του». Τα αποτελέσματα δικαιώνουν την Ιταλίδα δημοσιογράφο, αφού το ποσοστό του FUAN στον ιταλικό νότο πέφτει από το 36% στο 19% και στον ιταλικό βορρά από το 24% στο 7%. Μετά από δραματική έκκληση του *Almirante*, ο Βεντούρης και άλλα στελέχη της εθνικοσοσιαλιστικής τάσης, επιστρέφουν και αναδιοργανώνουν το κίνημα⁴⁷¹.

Η αλλαγή αυτή σηματοδοτεί και την αποτύπωση την αναγέννησης του FUAN στο εκλογικό αποτέλεσμα των φοιτητικών εκλογών του 1971. Ο Βεντούρης θριαμβεύει και στην συγκέντρωση του Φεβρουαρίου του 1972 με αφορμή την επίσκεψη στη Ρώμη του Χουάν Περόν, είναι αυτός που προσφωνεί τον ηγέτη της Αργεντινής, μπροστά σε εκατοντάδες χιλιάδες Ιταλούς πολίτες. Τον Δεκέμβριο του ίδιο έτους, θα εκδοθεί από το Κέντρο Εθνικιστικών Εκδόσεων (*Centro Editoriale Nazionale*) το βιβλίο του Γιώργου Βεντούρη *Εθνικός Συνδικαλισμός – Εθνικός Σοσιαλισμός – Εθνικός Αναρχισμός* σε απάντηση του αριστερού βιβλίου *Αναρχισμός*

⁴⁶⁹ Βλ. περ. *Αντίδοτο*, τ. 32, σελ.26-31

⁴⁷⁰ Στο ίδιο, σελ.26-31

⁴⁷¹ ό.π., σελ.26-31

– Σοσιαλισμός – Συνδικαλισμός. Τον Φεβρουάριο του 1972 του απονέμεται ο τίτλος του επίτιμου προέδρου της Ιταλικής Φοιτητικής Πανεπιστημιακής Ένωσης, η οποία απαρτιζόταν από το σύνολο των πολιτικών δυνάμεων. Η διάκριση αυτή είναι και η τιμητικότερη που μπορεί να λάβει ξένος φοιτητής. Παράλληλα, έλαβε και τιμητική πλακέτα ως «ο καλύτερος χρήστης της ιταλικής γλώσσας στον γραπτό και τον προφορικό λόγο»⁴⁷².

Το τέλος του Ε.Σ.Ε.Σ.Ι. – Η μετέπειτα πορεία των κυρίων στελεχών του

Μετά την αδρανοποίηση του ΕΣΕΣΙ, το 1975, πολλά στελέχη του, γυρίζοντας στην Ελλάδα, προσχώρησαν στη Νέα Δημοκρατία, λόγω έλλειψης ενός συμπαγούς εθνικιστικού φορέα, κυρίως μετά την αποτυχία της Εθνικής Παράταξης. Τόσο ο Θόδωρος Καραμπέτσος, όσο και ο Σπύρος Σταθόπουλος στα τέλη της δεκαετίας του '70, δέχθηκαν προτάσεις από στελέχη της Νέας Δημοκρατίας, ωστόσο αρνήθηκαν, παρά τις αντιρρήσεις του Τζόρτζιο Αλμιράντε, ο οποίος θεωρούσε πως στην Ελλάδα δεν υπήρχε εθνικισμός βάθους. Επομένως, θα έπρεπε να αποχωρήσουν από την Εθνική Παράταξη, η οποία σύμφωνα με τον Αλμιράντε τους ενέπαιζε και να προσχωρήσουν στο μεγάλο κόμμα, όπου θα μπορούσαν να δημιουργήσουν το κύτταρο και την κατάλληλη στιγμή να αποχωρήσουν και να φτιάξουν έναν νέο φορέα, στα δικά τους μέτρα. Κίνηση στην οποία τελικά τα δύο ηγετικά στελέχη του ΕΣΕΣΙ δεν προέβησαν.⁴⁷³

Γυρίζοντας στην Ελλάδα, ο Θ. Καραμπέτσος αναλαμβάνει την σύνταξη της εθνικιστικής επιθεώρησης *ΝΕΑ ΔΕΞΙΑ*, η οποία τάσσεται στο πλευρό της Εθνικής Παράταξης. Για τα χρονογραφήματά του στην *ΝΕΑ ΔΕΞΙΑ* εκτίει φυλάκιση σαράντα ημερών υπηρετώντας στο Β' Σώμα Στρατού τα έτη 1977 και 1978 και χαρακτηρίζεται "σταγονίδιο" του καθεστώτος της 21^{ης} Απριλίου κατά την «αβερώφειο» ονομασία των πάσης φύσεως ακροδεξιών – εθνικιστικών στοιχείων. Στις εκλογές για το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο το 1981 είναι υποψήφιος με το ψηφοδέλτιο του Κ.Ε.ΜΕ.⁴⁷⁴, ενώ την ίδια περίοδο εκδίδει τον "Μεταρρυθμιστή" όργανο του Κινήματος των Μεταρρυθμιστών.

⁴⁷² ό.π., σελ.26-31

⁴⁷³ Βλ. περ. *Patria*, τ. 15, σελ. 27

⁴⁷⁴ Το Κόμμα Ελλήνων Μεταρρυθμιστών έκανε την εμφάνισή του στις ευρωεκλογές του 1981. Ιδρύθηκε από τον οικονομολόγο Κωνσταντίνο Θάνο, πρώην υποδιοικητή της Τράπεζας Ελλάδος. Το Κ.Ε.ΜΕ. που κανείς δεν το θυμάται σήμερα, ήταν μία μικρή αλλά αξιοπρόσεκτη παρουσία. Σε μία

Το 1983 προσχωρεί στο Ενιαίο Εθνικιστικό Κίνημα (ΕΝΕΚ). Από εκείνη τη χρονιά και εντεύθεν χρονογραφεί ανελλιπώς στο "Συναγερμό" και εν συνεχεία στη "Νέα Θέση" (όργανο του ΕΝΕΚ⁴⁷⁵) και το 1985 ήταν υποψήφιος του κινήματος στις ευρωεκλογές. Ήταν ιδεολογικός συνομιλητής και για πολλά χρόνια άμεσος συνεργάτης του Νίκου Μιχαλολιάκου, με τον οποίο διατηρούσε στενή φιλική οικογενειακή σχέση και μετά τη διάλυση του ΕΝΕΚ προσχώρησε στο κίνημα «Λαϊκός Σύνδεσμος - Χρυσή Αυγή» και για πολλά χρόνια διατηρούσε τακτική στήλη στην εφημερίδα «Χρυσή Αυγή»⁴⁷⁶.

Ο Καραμπέτσος ήταν ένα από τα ιδρυτικά στελέχη της «Costituente Europea» στην οποία συμμετείχαν στελέχη από την Ιταλία, τη Γαλλία, την Ισπανία και την Ελλάδα, που αργότερα εκπροσωπήθηκε στο Ευρωκοινοβούλιο⁴⁷⁷.

Ο Σ. Σταθόπουλος εξέδωσε και κυκλοφόρησε την εφημερίδα «Αναγέννησις». Το 1974 δημοσίευσε εργασίες, μελέτες και άρθρα σε Ελληνικές εφημερίδες, όπως ο «Ελεύθερος Κόσμος», η «Ακρόπολις», ο «Ελληνικός Κόσμος», αλλά και Ιταλικές όπως η «Secolo d' Italia». Μαζί με τους με τους Λιβιτσάνο και Σφαέλλο, ίδρυσε το 1975 τον Πατριωτικό Σύνδεσμο Αθηνών «Ιωάννης Καποδίστριας» και ο Σταθόπουλος εκλέχθηκε πρώτος Πρόεδρος. Τον Οκτώβριο του 1976 μαζί με ομάδα συνεργατών του, μεταξύ τους οι Μιχάλης Μπέσιος, Θόδωρος Καραμπέτσος και Τάκης Μιχαλόλιας, προχώρησε στην έκδοση του πολιτικού-ιδεολογικού περιοδικού «Αντισοφιστικά-Νέα Ενιαία Δεξιά», το οποίο χρηματοδότησε εκποιώντας σημαντικό μέρος του μεριδίου του από την πατρική περιουσία. Η έκδοση αποτέλεσε την πρώτη οργανωμένη μεταπολιτευτική προσπάθεια που απευθύνθηκε στον Εθνικιστικό χώρο, με κυρίως αντικαραμανλική γραμμή.⁴⁷⁸

εποχή που κανείς στην εθνικιστική δεξιά δεν μιλούσε για τον ευρωπαϊκό προσανατολισμό της Ελλάδας, και την ευρωπαϊκή ένωση, αλλά μόνο για τα εθνικά θέματα εκείνη την εποχή, το Κ.Ε.ΜΕ. έκανε μία δική του επανάσταση. Ήταν ο πρώτος κομματικός σχηματισμός της εθνικιστικής δεξιάς που ξεκάθαρα είχε άποψη για την πολιτικοοικονομική εθνικιστική παρέμβαση στην ευρωπαϊκή ήπειρο. Πολλά χρόνια μετά, πρέπει να ομολογήσουμε, προς αυτό το σκεπτικό κινήθηκε και το Ελληνικό Μέτωπο του Βορίδη. Το Κ.Ε.ΜΕ. στις ευρωεκλογές του 1981 έλαβε ποσοστό 0,89% (47.552 ψήφους). Πρέπει ακόμα να προσθέσουμε ότι στις συγκεκριμένες εκλογές ήταν η πρώτη φορά, μετά την μεταπολίτευση του 1974, που η εθνικιστική δεξιά κατέρχεται με δύο σχηματισμούς, καθώς παρών εκτός από το κόμμα του Θάνου, ήταν και το κόμμα των Προοδευτικών του Μαρκεζίνη. Παρά την σύντομη παρουσία του το Κ.Ε.ΜΕ. και την μικρή του απήχηση, έκανε μία ουσιαστική παρέμβαση στον ιδεολογικό χώρο του εθνικισμού, και από τα κεντρικά του γραφεία στην οδό Ακαδημίας, για πρώτη φορά πολλοί άκουσαν για εθνικιστικά οικονομικά συστήματα.

⁴⁷⁵ Βλ. https://koinosparanomastis.blogspot.com/2014/06/blog-post_8480.html#more, τελευταία είσοδος 13/05/2015

⁴⁷⁶ Βλ. περ. *Χρυσή Αυγή*

⁴⁷⁷ Βλ. Αλέξανδρος Κουτούζος, ό.π., σελ. 38

⁴⁷⁸ Στο ίδιο, σελ. 38

Το 1977 συντάχθηκε με το κόμμα «Εθνική Παράταξις» και ήταν ένας από τους οργανωτές του στο Αγρίνιο⁴⁷⁹. Στην κίνηση της Νεολαίας του κόμματος ακολούθησε την ομάδα του Θόδωρου Περρωτή και αποχώρησε από την Εθνική Παράταξη, ενώ στη συνέχεια συνεργάστηκε με την ομάδα «Κίνημα» και πήρε μέρος στην ίδρυση του ΕΝ.Ε.Κ. (*Ενιαίο Εθνικιστικό Κίνημα*). Ήταν επίσης ιδρυτικό μέλος και στέλεχος στο Κ.Ε.ΜΕ. (*Κίνημα Ελλήνων Μεταρρυθμιστών*), το οποίο ίδρυσε ο Παύλος Μανωλόπουλος και της Ε.Π.ΕΝ. (Εθνική Πολιτική Ένωσης), όπου συμμετείχε στην Κεντρική Διοίκηση και για το διάστημα της λειτουργίας της ήταν Πρόεδρος της Νομαρχιακής Επιτροπής στο νομό Αιτωλοακαρνανίας, με έδρα το Αγρίνιο.

Για την επιλογή του να ενταχθεί στην Ε.Π.ΕΝ., θα κατηγορηθεί από τους εθνικιστές της εποχής για άκρατη λατρεία στο πρόσωπο του Γεώργιου Παπαδόπουλου, αφού πρόκειται για ένα κόμμα το οποίο ιδρύει μέσα από τη φυλακή ο ίδιος ο Παπαδόπουλος. Ταυτόχρονα, όμως, η Ε.Π.ΕΝ. κατηγορείται από την ίδια πτέρυγα ως ένα συντηρητικό, αστικό και αντιδραστικό κόμμα.⁴⁸⁰

Το 1983 ήταν ένας από τους εκδότες και ανέλαβε καθήκοντα διευθυντή και κύριου αρθρογράφου της εφημερίδας «Συναγερμός», ενώ ως δημοσιογράφος ήταν από το 1985, διαπιστευμένος ανταποκριτής στην έδρα της Ευρωπαϊκής Κοινότητας.

Μετά τη διάλυση της Ε.Π.ΕΝ., συμμετείχε στη δημιουργία του κόμματος «Ελληνικό Μέτωπο» του Μάκη Βορίδη, στο οποίο ήταν μέλος της Κεντρικής Επιτροπής⁴⁸¹.

Το 1992 δίδαξε ως καθηγητής στο παράρτημα Αθηνών του «European University» με έδρα το Montraux της Ελβετίας, ως το 2003 που συνταξιοδοτήθηκε. Διατέλεσε τακτικό μέλος της Ολομέλειας του Εθνικού Συμβουλίου Παιδείας (Ε.ΣΥ.Π), του Υπουργείου Εθνικής Παιδείας⁴⁸².

Εντάχθηκε στο κόμμα ΛΑ.Ο.Σ. (Λαϊκός Ορθόδοξος Συναγερμός), και διατέλεσε σύμβουλος Ιδεολογικού του Γιώργου Καρατζαφέρη, εκλεγμένο μέλος της Κεντρικής Επιτροπής, εκλεγμένος Γραμματέας της Κεντρικής Επιτροπής, μέλος του Πολιτικού Γραφείου και της Εκτελεστικής Γραμματείας, ενώ για περισσότερα από

⁴⁷⁹ Για τον Σπύρο Σταθόπουλο, οι εκλογές δεν έχουν την έννοια και τη λογική του συστήματος των αριθμών, έχει την εθνικιστική λογική της ποιότητας και της δύναμης. Της δύναμης των ιδεών και των αξιών του έθνους. Οι εκλογές είναι η αρχή της εθνικής επανάστασης, βλ. http://koinosparanomastis.blogspot.gr/2014/03/blog-post_4.html, τελευταία είσοδος 18/ 4/2014

⁴⁸⁰ Βλ. Αλέξανδρος Κουτούζος, ό.π., σελ. 38-39

⁴⁸¹ Βλ. http://koinosparanomastis.blogspot.gr/2012/blog-post_9052.html05/12/2012

⁴⁸² Στο ίδιο.

τέσσερα χρόνια ήταν υπεύθυνος των Διεθνών Σχέσεων και εκπρόσωπος του κόμματος στις σχέσεις του με τα κόμματα της UEN στα πλαίσια της Ευρωπαϊκής Ένωσης⁴⁸³.

Θεωρείται ο κύριος υπεύθυνος για την αρχική εθνικιστική ιδεολογική κατεύθυνση του κόμματος του Γιώργου Καρατζαφέρη και είναι αυτός που τον έφερε σε επαφή με μερικά από τα σημαντικότερα ονόματα και κινήματα του Εθνικιστικού χώρου στη Δυτική Ευρώπη. Η στροφή του κόμματος προς το μεσαίο χώρο, σηματοδότησε την απαρχή των διαφωνιών του με τον Λαϊκό Ορθόδοξο Συναγερμό και την υποβολή της παραίτησής του από όλα τα κομματικά αξιώματα. Δημοσιοποίησε τη διαφωνία του με σειρά συνεντεύξεων και άρθρων σε περιοδικά και εφημερίδες του ευρύτερου ακροδεξιού χώρου, στις οποίες πρόβλεψε το τραγικό εκλογικό αποτέλεσμα του ΛΑ.Ο.Σ. και επιβεβαιώθηκε στη διπλή εκλογική αναμέτρηση το 2012, όταν το κόμμα του Γιώργου Καρατζαφέρη, υπέστη εκλογική ήττα και έμεινε εκτός βουλής⁴⁸⁴.

Όσον αφορά τον Βεντούρη, η δράση του συνέβαλε τα μέγιστα προκειμένου το Νοέμβριο του 1972 το FUAN να καταλάβει την πρώτη θέση με ποσοστό 45,6%. Μεταξύ των εκλεγμένων με το FUAN εκείνο το έτος ήταν ο Umberto Bossi, μετέπειτα αρχηγός του Λομβαρδιανού Συνδέσμου ή Λίγκας του Βορρά. Στις περιφερειακές ιταλικές εκλογές του Μαρτίου 1973 οι φοιτητοεργατικές συνδικαλιστικές οργανώσεις προτείνουν και στηρίζουν την υποψηφιότητα Βεντούρη. Παρά την αναμφισβήτητη διαφορά που υπάρχει ανάμεσα στις βουλευτικές και τις φοιτητικές εκλογές ο Βεντούρης αποδέχτηκε την πρόταση και δικαιώθηκε, αφού έλαβε διακόσιες χιλιάδες ψήφους και εξελέγη πρώτος βουλευτής του MSI. Όπως ήταν φυσικό, η ανάδειξη σε ηγετική φυσιογνωμία του MSI ενός μη Ιταλού ενόχλησε αρκετά στελέχη του⁴⁸⁵.

Ο Βεντούρης συνεχίζει τη δράση του και μέσα από την αρθρογραφία του στο εθνικιστικό περιοδικό *Il Borghese* ασκεί κριτική στην τάση *Almirante* για την απόφασή της να προσθέσει στον τίτλο του κινήματος τον όρο «εθνικιστική δεξιά». Ο *Almirante* προτείνει στον Βεντούρη να παραιτηθεί και να κατέλθει υποψήφιος στη Ρώμη στις επικείμενες εκλογές του Νοεμβρίου. Ο λόγος ήταν προφανής και δεν ήταν άλλος από το να λάβει ο Βεντούρης λιγότερες ψήφους, αφού η Ρώμη δεν ήταν η

⁴⁸³ Ο.π.

⁴⁸⁴ Ο.π.

⁴⁸⁵ Βλ. περ. *Αντίδοτο*, τ. 32 σελ.26-31

εκλογική του περιφέρεια. Στο συνέδριο του κόμματος στις 17 Σεπτεμβρίου 1973, ο Βεντούρης εκφωνεί έναν λόγο που από πολλούς θεωρήθηκε και ως το κύκνειο άσμα του. Αναφέρεται στην απόφαση του Almirante να προσθέσει τον όρο «εθνικιστική δεξιά» και την στηλιτεύει, θεωρώντας ότι «ο όρος δεξιά εκφράζει απόλυτα την συντηρητική αστική τάξη που όταν κινδυνεύει να χάσει το παιχνίδι μετασχηματίζεται μέσω κάποιων στυγνών και στενοκέφαλων στρατοκρατών σε ακροδεξιά». Πιστεύει πως εάν ο Almirante προβεί σε μία τέτοια κίνηση «θα οδηγήσει το MSI σε κάτι ανάλογο με τους πατριώτες Χιλιανούς του δούλου των πολυεθνικών Πινοσέτ ή με τον Έλληνα Παπαδόπουλο που όνειρό του είναι να γίνουν οι Έλληνες τα γκαρσόνια των καουμπόυ». Για τον Βεντούρη, το κίνημα ήταν «των φοιτητών, των πατριωτών και των ασυμβίβαστων, είναι κίνημα του σοσιαλισμού, της φυλής και της Ευρώπης». Με τη λήξη του συνεδρίου ο Βεντούρης υπέβαλε την παραίτησή του και το ίδιο έτος επέστρεψε στην Ελλάδα για να εκπληρώσει τις στρατιωτικές του υποχρεώσεις. Έκτοτε, δεν ασχολήθηκε με την πολιτική, παρά τις προσεγγίσεις που είχε τόσο από τη Νέα Δημοκρατία όσο και από το ΠΑΣΟΚ, στη μεταπολίτευση πια.⁴⁸⁶

Το γεγονός της απόσυρσης του Βεντούρη το 1973 δεν εμπόδισε τα υπόλοιπα μέλη της «ομάδας Βεντούρη» (Γιάννης Χαρέλος, Βασίλης Τζιώμας, Στέλιος Αθανασιάδης και Ισμήνη Φουρλίδου) να συνεχίσουν να ασχολούνται ενεργά με το MSI και κατ' επέκταση με τα κοινά της Ιταλίας. Το 1990 έλαβε χώρα το 16^ο συνέδριο του εθνικιστικού κόμματος και η παραπάνω ομάδα συμμετείχε ψηφίζοντας για αρχηγό του MSI τον Pino Rauti.

Στο περιθώριο του συνεδρίου, ο Pino Rauti ρώτησε τον Γιάννη Χαρέλο να μάθει νέα από τον Βεντούρη, τα ίχνη του οποίου όμως είχε χάσει και ο ίδιος ο Χαρέλος. Ενδεικτικό της σημασίας της προσωπικότητας του Γιώργου Βεντούρη στο ιταλικό και κατ' επέκταση ευρωπαϊκό εθνικιστικό κίνημα, ήταν και το ενδιαφέρον που έδειξε και ο βουλευτής του MSI Sergio Savoldi για τον Βεντούρη. Ο Ιταλός βουλευτής, μέλος του FUAN το 1968, ανέπτυξε το σκεπτικό του γύρω από την πιθανότητα να κατέλθει ως υποψήφιος σε εκλογές με το MSI ο Γιώργος Βεντούρης σε δύο από τους Έλληνες συνέδρους, τον Χριστόφορο Δημουλό και τον Βασίλη Τζιώμα. Ο Savoldi αποκάλυψε πως υπήρξε εισηγητής της πρότασης για υποψηφιότητα του Βεντούρη στις ευρωεκλογές του 1989 μέσα από τις γραμμές του MSI. Θεωρούσε ότι η υποψηφιότητα Βεντούρη στη βορειοανατολική Ιταλία θα

⁴⁸⁶ Στο ίδιο, σελ. 26-31

πρόσθετε άλλες 300.000 ψήφους στις περίπου 950.000 που διέθετε ήδη το MSI. Αυτό ήταν εφικτό, αφού οι τοπικές νομαρχιακές επιτροπές του MSI ήταν στελεχωμένες με παλαιά στελέχη και συναγωνιστές του Γεωργίου Βεντούρη στη FUAN, στοιχείο το οποίο θα δραστηριοποιούσε τις επιτροπές στο μέγιστο βαθμό, προκειμένου να είναι επιτυχημένη η υποψηφιότητα Βεντούρη. Εκτός από τα εκλογικά οφέλη για το ιταλικό εθνικιστικό κόμμα, οι Έλληνες «εθνικοεπαναστάτες» θα είχαν, σύμφωνα με τον Savoldi, τη δική τους εκπροσώπηση στο Ευρωπαϊκό κοινοβούλιο.⁴⁸⁷

Ιδιαίτερη αναφορά στους Έλληνες που ζουν στην Ιταλία και είναι ενεργά στελέχη του MSI έκανε το 1990 η ιταλική εφημερίδα *Gazzetta di Piemonte*, που εκδίδεται στην ευρύτερη περιοχή του Τορίνο και ανήκε στον χώρο της κεντροαριστεράς. Ο Γιάννης Χαρέλος, ο οποίος είχε εκλεγεί περιφερειακός βουλευτής στο Piemonte με το MSI, είχε συγκροτήσει, εντός του κόμματος, την *Avanguardia Proletaria Nazionale Popolare* (Εθνικολαϊκή Εργατική Εμπροσθοφυλακή). Στο πλευρό του Χαρέλου ήταν και ο Βασίλης Τζιώμας, «πιστός» του Pino Rauti από το 1966. Ο Τζιώμας, πανεπιστημιακός καθηγητής της παιδιατρικής χειρουργικής και θεωρητικός της συνιστώσας των εθνικολαϊκών προλετάρων του MSI, ήταν εκλεγμένος με το εθνικιστικό ψηφοδέλτιο της GISNAL ιατρών στο ανώτατο ιταλικό ιατρικό συνδικαλιστικό όργανο.

Άλλοι εξέχοντες Έλληνες «εθνικολαϊκοί» είναι οι εκλεγμένοι με το MSI στην τοπική αυτοδιοίκηση Δημουλός, Μπίρμπας, Σερέτης, ενώ στους πανεπιστημιακούς, όπου κυριαρχεί η επιρροή του Βεντούρη, προεξείχαν οι Δημαρέλος, Λύγκας κ.ά. Έλληνες «εθνικολαϊκοί» πλαισίωναν, εκείνη την εποχή, αρκετές νομαρχιακές επιτροπές το MSI σε μεγάλες πόλεις της Ιταλίας. Χαρακτηριστική είναι η περίπτωση της Ισμήνης Φουρλίδου που διετέλεσε πρόεδρος της ισχυρής νομαρχιακής στην πόλη Asti.

Πέρα από τον κομματικό μηχανισμό, οι «εθνικολαϊκοί» διέθεταν ερείσματα και τόσο στο εκτελεστικό του MSI με τους Σαρούδη, Λημναίο, Κρινιώτη και την Έλσα Κοράκη, όσο και στην περιφερειακή κοινοβουλευτική ομάδα, όπου οι Ιταλοί βουλευτές Salvodi, Premiati, Anselmi και Bettoni ήταν μέλη του FUAN και στενοί φίλοι και συνεργάτες του Βεντούρη. Αυτή ήταν και η δικλείδα ασφαλείας από πλευράς κοινοβουλευτικής εσωκομματικής κάλυψης στους Έλληνες του MSI.

⁴⁸⁷ ό.π., σελ. 9-10

Ωστόσο, υπήρχε και μία άλλη τάση μέσα στους Έλληνες του MSI με ηγέτη τον Αλέξανδρο Κουτούζο, τότε επίκουρο καθηγητή αιματολογίας και δημοτικό σύμβουλο του MSI στην πόλη Fidenza. Η τάση αυτή ήταν οι «εθνικομπολσεβίκοι». Οι σχέσεις ανάμεσα στους «εθνικολαϊκούς» και τους «εθνικομπολσεβίκους» δεν είναι εύκολο να προσδιορισθούν σε σταθερή βάση. Πολλές από τις θέσεις τους είναι κοινές, ίσως και ταυτόσημες, όμως εμφανίζονται ως αντιμαχόμενες, αφού ο εκσυγχρονισμός του MSI από τον Rauti, φανατικοί υποστηρικτές του οποίου ήταν οι «εθνικολαϊκοί», ερχόταν σε σύγκρουση με πολλές από τις σκληρές δογματικές πεποιθήσεις των «εθνικομπολσεβίκων».

Ενδιαφέρον παρουσιάζει η σκληρή ανταλλαγή άρθρων μέσω της εφημερίδας του MSI, Secolo, μεταξύ των δύο θεωρητικών των δύο τάσεων, του Βασίλη Τζιώμα για τους «εθνικολαϊκούς» και του Γεωργίου Γαλακτιανού για τους «εθνικομπολσεβίκους». Ο Γεώργιος Γαλακτιανός ξεκίνησε την πολιτική του σταδιοδρομία το 1967 ως μέλος μαοϊκής φοιτητικής οργάνωσης και έπειτα από δύο χρόνια εντάχθηκε στο FUAN και το MSI. Ο Γαλακτιανός, σε αυτή τη σειρά άρθρων, ασκεί κριτική στο ίδιο το MSI, την εφημερίδα Secolo, αλλά και τα περιοδικά του κόμματος Linea και Dissidenza, γιατί έχει απομονώσει τις απόψεις των εθνικομπολσεβίκων. Μάλιστα, με συχνές αναφορές στον Χίτλερ, τον Γκαίμπελς και τον Μάο, υπεραμύνεται του παραδοσιακού ιδεολογικού «οπλοστασίου» της τάσης που κυριαρχούσε το 1968 στα ιταλικά πανεπιστήμια. Στα κείμενά του υπάρχουν αναφορές σε «εθνικοεπαναστατικό αριστερισμό», εθνικοσοσιαλισμό, μιλάει για την «αδιάκοπη επανάσταση του Μάο», για «κόμμα εθνικιστικής εργατικής τάξης» και για «εθνικοπρολεταριακό συγκεντρωτισμό». Αναφέρεται στον Στάλιν και τον χαρακτηρίζει «εθνικιστή και αντισιωνιστή» και επιτίθεται στο «πολυεθνικό καπιταλιστικό δυτικό κεφάλαιο», στο εβραϊκό λόμπι των ΗΠΑ, στην ΕΟΚ (νυν Ε.Ε.), αλλά και στον Μιχαήλ Γκορμπατσώφ, τον οποίο χαρακτηρίζει «κλόουν των ΗΠΑ».

Σε αυτήν την επιχειρηματολογία, οι εθνικολαϊκοί του Γιάννη Χαρέλου δεν είναι αντίθετοι, ωστόσο κατηγορούν τους εθνικομπολσεβίκους ότι δεν δίνουν ιδιαίτερη βαρύτητα στον κίνδυνο σε μερικά χρόνια η Ευρώπη δεν θα κατοικείται από Ιταλούς, Έλληνες, Γερμανούς, Γάλλους, αλλά «από αφιονισμένα ανθρωπάκια από άποψη συνείδησης, καταγωγής και αίματος». Επιπλέον, η τάση των «εθνικολαϊκών» στέκεται και στην πολιτιστική πλευρά των όσων υποστηρίζει ο Γαλακτιανός. Θεωρεί παρανοϊκό να μην υπάρχει αντίδραση όταν εκλαμβάνεται σαν πρότυπο ένα «ομοιόμορφο και ισοπεδωτικό σύστημα ζωής» (ρουχισμός, κουλτούρα, τέχνη) και να

απορρίπτονται ως άχρηστα η ιστορία, οι παραδόσεις, τα ήθη και τα έθιμα των ευρωπαϊκών λαών.

Η αντιπαράθεση των δύο τάσεων των Ελλήνων του MSI δεν είχαν μόνο ιδεολογικό υπόβαθρο, αλλά είχαν να κάνουν στο βάθος και με την εξέλιξη του εθνικιστικού κινήματος στην Ελλάδα. Αφορμή για αυτήν την αντιπαράθεση έδωσε άρθρο του Τζιώμα στο περιοδικό *L' aurora del future* (Χαραυγή του μέλλοντος), που ανήκε στο χώρο του MSI. Ο Τζιώμας, μέσω αυτού του άρθρου, κατηγορήσε την πλειοψηφία των Ελλήνων του MSI ότι δεν συμμετέχουν ενεργά στη μάχη που δίνει το MSI με ηγέτη τον Pino Rauti. Όπως ήταν φυσικό, η τοποθέτηση του Τζιώμα δεν έμεινε αναπάντητη από τους εθνικομπολσεβίκους, μέσω του Αλέξανδρου Κουτούζου. Ο Κουτούζος θεωρεί δικαιολογημένη αυτή την αποστασιοποίηση και υποδεικνύει ως υπεύθυνους για αυτήν τους εθνικολαϊκούς, οι οποίοι, με ηγέτη τον Χαρέλο, ενδιαφέρονταν, βάσει των απόψεων του Κουτούζου, μόνο για την αυτοπροβολή τους. Οι κατηγορίες είναι αρκετά σκληρές, αφού γίνεται λόγος για εκμετάλλευση του ονόματος του Γεωργίου Βεντούρη για ψηφοθηρικούς σκοπούς. Η βασικότερη και με τη μεγαλύτερη σημασία κατηγορία που απηύθυνε ο Κουτούζος προς τους εθνικολαϊκούς ήταν ότι δεν ασχολήθηκαν με καμία από τις προσπάθειες που έγιναν στην Ελλάδα για την ανάπτυξη ενός δυνατού εθνικιστικού κινήματος εκεί. Για τον Κουτούζο, είναι ανεπίτρεπτο το γεγονός ότι εξακόσιοι Έλληνες εθνικιστές που παρέμειναν στην Ιταλία και διέπρεψαν στην ιταλική κοινωνία, καθώς και άλλοι πέντε χιλιάδες Έλληνες εθνικιστές που σπούδασαν στην Ιταλία και επέστρεψαν στην Ελλάδα, δεν μπόρεσαν να οδηγήσουν το εθνικιστικό κίνημα στην Ελλάδα στον δρόμο των επιτυχιών. Για τον Κουτούζο, είναι «ανέντιμο να υπάρχουν άτομα που να μιλούν με υπονοούμενα για την αποστασιοποίηση του Βεντούρη», την στιγμή που οι «εθνικοαριστερές» συνιστώσες του ΕΣΕΣΙ δεν δημιούργησαν στην Ελλάδα μετά την μεταπολίτευση, την κατάλληλη υποδομή, παρά το γεγονός ότι είχαν και τις πολιτιστικές και τις οικονομικές δυνατότητες να το πράξουν, για την δημιουργία ενός «λαϊκού κοινωνικού κινήματος, έστω περονιστικής μορφής αρχικά» με ηγέτη τον Γεώργιο Βεντούρη⁴⁸⁸. Ο προβληματισμός σχετικά με την ανάπτυξη του εθνικιστικού κινήματος στην Ελλάδα και την σχετική αδράνεια που επέδειξαν οι Έλληνες εθνικιστές που παρέμειναν στην Ιταλία σχετικά με το ζήτημα αυτό, κυριαρχεί στο σκεπτικό και του Αγαμέμνονα Κριμιζιώτη, ενός ακόμα συναγωνιστή του Βεντούρη

⁴⁸⁸ Ο.π., τ. 28, σελ. 7-11

την περίοδο 1968-1975 μέσα από τις τάξεις του FUAN και του ΕΣΕΣΙ και μετέπειτα πανεπιστημιακός καθηγητής αναισθησιολογίας και στέλεχος του MSI⁴⁸⁹.

Ο Ε.Σ.Ε.Σ.Ι. στη δίνη των «μολυβένιων χρόνων» της Ιταλίας

Η περίοδος ανάπτυξης και δράσης του ΕΣΕΣΙ συνέπεσε χρονικά με μία από τις πιο παραγμένες περιόδους της Ιταλίας από το τέλος του Β΄ Παγκοσμίου Πολέμου. Η «Στρατηγική της Έντασης»⁴⁹⁰ που επικράτησε στην Ιταλία κατά τη δεκαετία 1965-1975 συνδέθηκε με ορισμένα παράνομα διεθνή δίκτυα. Καθένα από αυτά τα δίκτυα λειτουργούσε βάσει της δικής του ιδιαίτερης πολιτικής ατζέντας. Κοινό στοιχείο όλων ήταν ο αντικομμουνισμός, ωστόσο σε άλλα ζητήματα υπήρχαν διαφοροποιήσεις, εάν όχι αντιθέσεις. Πρώτον, υπήρχαν διεθνή δίκτυα με σαφή παραστρατιωτικό χαρακτήρα, που είχαν ιδρύσει νεοναζιστές και νεοφασίστες είτε αμέσως μετά τον πόλεμο, είτε κατά τα επόμενα χρόνια. Δεύτερον, υπήρχαν καθαρά αντικομμουνιστικά δίκτυα, τα οποία υποστηρίζονταν από τις ΗΠΑ και το ΝΑΤΟ και περιελάμβαναν εργατικά σωματεία, θρησκευτικές οργανώσεις, δεξαμενές σκέψης, μερίδα του Τύπου και πολιτιστικούς δυλλόγους. Ωστόσο και σε αυτά συχνά στρατολογούνταν νεοφασίστες προκειμένου να φέρουν εις πέρας διάφορες αποστολές. Τέλος, ένας λόγος ανάπτυξης δικτύων μεταξύ των ευρωπαϊκών εθνικιστικών οργανώσεων ήταν πως πολλές από αυτές τις οργανώσεις δεν κατάφερναν να συμπορευτούν με άλλα σχήματα της χώρας τους, με τα οποία είχαν κοινές ιδεολογικές αφετηρίες. Για τον λόγο αυτό στρέφονταν προς το εξωτερικό, με αποτέλεσμα την, κατά κάποιο τρόπο, διεθνοποίηση του νεοφασισμού, γεγονός που ουσιαστικά αποτέλεσε εξέλιξη και όχι απόρριψη του εθνικισμού στην εκάστοτε χώρα. Τα συγκεκριμένα δίκτυα αντέταξαν την εθνικιστική Ευρώπη ως απάντηση στο δίπολο ΗΠΑ - ΕΣΣΔ⁴⁹¹.

⁴⁸⁹ Ο.π., τ. 30, σελ. 8

⁴⁹⁰ Σύμφωνα με Claudio Celani, «η Στρατηγική της Έντασης αναφέρεται στην περίοδο 1969-1974, οπότε η Ιταλία από μία σειρά τρομοκρατικών εκρήξεων, κάποιες από τις οποίες στοίχισαν την ζωή σε μεγάλο αριθμό πολιτών. Οι εμπνευστές ήταν δεξιοί εξτρεμιστές, που με την αρωγή των μυστικών υπηρεσιών και παραστρατιωτικών ομάδων, προσπαθούσαν να πάρουν την εξουσία με την διενέργεια πραξικοπήματος, αφού πρώτα έχουν πείσει την κοινή γνώμη πως οι εκρήξεις οφείλονταν σε αριστερούς εξτρεμιστές», βλ. Claudio Celani, *Strategy of Tension: The Case of Italy*, *Executive Intelligence Review Magazine*, 2004. Επίσης, για την Στρατηγική της Έντασης βλ. Anna Cento Bull, *Italian Neofascism: The Strategy of Tension and the Politics of Nonreconciliation*, Berghahn Books, 2012

⁴⁹¹ Βλ. Jeffrey McKenzie Bale, ό.π., σελ. 46-50

Επειδή ο Σπύρος Σταθόπουλος ήταν άνθρωπος που προσπαθούσε να κρατήσει ισορροπίες εντός του ΕΣΕΣΙ και δεν ήθελε να εκτίθεται το κίνημα από άσκοπες ακραίες ενέργειες, ένα από τα γεγονότα που τον ενοχλούσαν ήταν τα γεγονότα στην Πίζα το 1969 και ο τρόπος που αυτά συνδέθηκαν με τον ΕΣΕΣΙ και κατ' επέκταση το ενοχοποίησαν. Σύμφωνα με τον Σταθόπουλο, τα γεγονότα στα οποία αποδόθηκε από τα ιταλικά μέσα ενημέρωσης ο τίτλος «Η Πίζα στις φλόγες», ξεκίνησαν όταν εκδηλώθηκε οργανωμένη επίθεση Ιταλών κομμουνιστών εναντίον Ελλήνων εθνικιστών φοιτητών στον χώρο του Πανεπιστημίου της Πίζας. Τότε ο ΕΣΕΣΙ είχε διοργανώσει, όπως σε όλα τα Ιταλικά πανεπιστήμια, ειδικά επιστημονικά σεμινάρια, για τις εισαγωγικές εξετάσεις των Ελλήνων πρωτοετών φοιτητών. Ο Σταθόπουλος υποστηρίζει πως το εξωσχολικό στοιχείο των επιτιθέμενων ήταν σημαντικό και όπως σημειώνει «αποτελούνταν κατά κανόνα από φορτοεκφορτωτές και εργάτες». Επίσημη αιτιολογία των επιτιθέμενων ήταν «η εισαγωγή φασισμού στην Ιταλία μέσω αυτών των σεμιναρίων», όπως ισχυρίζεται ο Σ. Σταθόπουλος. Ο ίδιος στέκεται στον αρχικό αιφνιδιασμό των Ελλήνων εθνικιστών φοιτητών «από τον όγκο και τη βαρβαρότητα των Ιταλών κομμουνιστών», αλλά και στην συνέχεια όπου δύο χιλιάδες Έλληνες φοιτητές μετέβησαν στην Πίζα, καθιστώντας την πόλη πολιορκημένη επί μία εβδομάδα με μοιραίο απολογισμό τρεις νεκρούς και εκατοντάδες τραυματίες.

Ένα δεύτερο περιστατικό που συνδέθηκε με τον ΕΣΕΣΙ και συγκλονίζει ακόμη και σήμερα την Ιταλία, είναι το τρομοκρατικό χτύπημα της Αγροτικής Τράπεζας, στην Piazza Fontana, στο Μιλάνο, με 17 νεκρούς και 88 τραυματίες. Εάν και δεν αποτελεί καθαυτό αντικείμενο της παρούσας διατριβής η ενδελεχής έρευνα της υπόθεσης της Piazza Fontana, ωστόσο κρίθηκε αναγκαία μία πιο προσεχτική ματιά στο συγκεκριμένο γεγονός, καθώς αποτελεί το πιο «εμβληματικό» επεισόδιο της τρομοκρατίας την περίοδο 1969-1974 και σαφές δείγμα της Στρατηγικής της Έντασης που υπερίσχυσε. Κατά την περίοδο αυτή, οι νεοφασίστες, με όχημα πράξεις βίας, τρομοκρατικές ενέργειες και απόπειρες πραξικοπήματος, όπως αναφέρθηκε παραπάνω, προσπάθησαν να ανατρέψουν το δημοκρατικό πολίτευμα στην Ιταλία. Ωστόσο, οι τρομοκρατικές επιθέσεις της 12^{ης} Δεκεμβρίου 1969, θεωρούνται από τις πιο πολύπλοκες υποθέσεις από πολιτικής και δικαστικής άποψης, καθώς μέχρι σήμερα δεν έχουν επιλυθεί⁴⁹².

⁴⁹² Βλ. Giovanni Mario Ceci, *The Explosion of Italian Terrorism and The Piazza Fontana Massacre Seen by The United States*, Università degli Studi Roma Tre, Italia, Historia Actual Online, 15/6/2013, σελ. 29-30

Σύμφωνα με αμερικανούς παρατηρητές, η σφαγή της Piazza Fontana κλιμάκωσε μία περίοδο, η οποία χαρακτηριζόταν από συχνές και διαρκείς απεργιακές κινητοποιήσεις, καθώς και από την αυξανόμενη βίαιη αντιπαράθεση ανάμεσα σε μαοϊκούς αριστερούς και νεοφασίστες. Μάλιστα, η αμερικανική πρεσβεία στη Ρώμη, βλέποντας την ογκώδη διαδήλωση κατά την απεργία της 19^{ης} Δεκεμβρίου 1969 και τις συγκρούσεις των διαδηλωτών με την αστυνομία, που οδήγησαν στον θάνατο του Ιταλού αστυνομικού Antonnio Annarumma, προβληματίστηκε ιδιαίτερα. Ακολούθησαν τα επεισόδια κατά την ημέρα της κηδείας του νεαρού αστυνομικού, κατά τα οποία ομάδες νεοφασιστών είχαν ακροβολιστεί στους δρόμους του Μιλάνο και χτύπαγαν όποιον θεωρούσαν αριστερό, γεγονός που οδήγησε πολλούς Αμερικανούς αναλυτές να χαρακτηρίσουν την κατάσταση στην Ιταλία ως «αποθαρρυντική»⁴⁹³.

Την ίδια περίοδο, η ηγεσία του Κομμουνιστικού Κόμματος Ιταλίας προσπαθούσε να απομονώσει τα ακραία στοιχεία που βρίσκονταν στις τάξεις του, ωστόσο μαοϊκοί και αναρχικοί έβρισκαν πεδίο δράσης και συγκρούονταν συχνά με νεοφασίστες. Παράλληλα, Αμερικανοί παρατηρητές έβλεπαν μία «δεξιόστροφη αυταρχική αντίδραση», την οποία χαρακτήριζαν ως «δυσάρεστη πιθανότητα. Στο ίδιο μήκος κύματος βρίσκονταν και οι New York Times, οι οποίοι στο φύλλο της 7^{ης} Δεκεμβρίου 1969 ανέφεραν πως τους νεοφασίστες συνέδραμαν και Ιταλοί της μεσαίας τάξης οι οποίοι, μπροστά στον κίνδυνο να επεκταθεί η κομμουνιστική επιρροή στην ιταλική κοινωνία, δεν ήταν αρνητικοί στο ενδεχόμενο ενός πραξικοπήματος⁴⁹⁴. Τους φόβους των New York Times για την πιθανότητα επιβολής πραξικοπήματος από Ιταλούς ακροδεξιούς ήρθε να μετριάσει μία σειρά άρθρων του Louis B. Fleming, στους Los Angeles Times. Στα άρθρα αυτά η εξέλιξη αυτή χαρακτηρίζεται ως η λιγότερο πιθανή έκβαση της ιταλικής κρίσης⁴⁹⁵.

Ο Σταθόπουλος απορρίπτει την σύνδεση του ΕΣΕΣΙ όπως επιχειρήθηκε από τις ιταλικές αρχές. Υποστηρίζει ότι «επρόκειτο για μια βομβιστική τρομοκρατική επίθεση, η οποία παραμένει δικαστικά ανεξιχνίαστη μέχρι σήμερα, αλλά για την οποία, σκόπιμα, φρόντισαν να κατηγορήσουν τον ΕΣΕΣΙ ότι δήθεν ενήργησε στα

⁴⁹³ Στο ίδιο, σελ. 31-32

⁴⁹⁴ ό.π., σελ. 33

⁴⁹⁵ ό.π., σελ. 36

πλαίσια ενός σχεδίου αποσταθεροποίησης της Ιταλικής Δημοκρατίας για την επιβολή δικτατορίας»⁴⁹⁶.

Το γεγονός αυτό, σύμφωνα με τον Σταθόπουλο, ήταν η αφορμή για να δεχθεί ο ΕΣΕΣΙ διαρκή και σκληρή επίθεση, με κορύφωση την έκδοση βιβλίου υπό τον τίτλο *Η σφαγή του κράτους*, όπου με την μορφή δικαστικής έρευνας, στοχοποιούνται ο ίδιος ο Σταθόπουλος μαζί με τουλάχιστον εκατό επώνυμα στελέχη του ΕΣΕΣΙ, ως υπεύθυνοι της σφαγής. Για τον Σταθόπουλο, το βιβλίο αυτό «στερείται ηθικής» όπως ο ίδιος έχει δηλώσει⁴⁹⁷. Η αστυνομία αρχικά απέδωσε την ευθύνη σε ακραίες αριστερές οργανώσεις και προχώρησε στη σύλληψη περίπου 200 ατόμων, μεταξύ των οποίων και ο αναρχικός Πινέλι, που πέθανε, κατά τη διάρκεια της ανάκρισής του, στην έδρα της αστυνομίας του Μιλάνου, κάτω από αδιευκρίνιστες συνθήκες. Τελικά, η ευθύνη ακροαριστερών οργανώσεων δεν αποδείχτηκε και η έρευνα επικεντρώθηκε στις εθνικιστικές και νεοφασιστικές οργανώσεις. Μάλιστα, στις 17 Δεκεμβρίου 1969 συνελλήφθησαν τέσσερεις Ιταλοί νεοφασίστες: ο Aldo Pardo, ο Giuseppe Schiriuizi, ο Giovandomenico Zoccoli και ο Demetrio Modafferi. Οι δύο εξ αυτών, οι Pardo και Schiriuizi, γνωστοί για την εξτρεμιστική τους δράση, συμμετείχαν στα ταξίδια που πραγματοποίησαν οι Ιταλοί ακροδεξιοί στην Ελλάδα τον Απρίλιο του 1968⁴⁹⁸. Ωστόσο, ούτε η ενοχή ακροδεξιών ομάδων αποδείχτηκε⁴⁹⁹. Είναι γεγονός πως αρκετές αμερικανικές εφημερίδες, στηριζόμενες σε αναφορές της αστυνομίας, αναφέρθηκαν σε πιθανή εμπλοκή και Ελλήνων, χωρίς όμως αυτή να είναι η κυρίαρχη τάση στον αμερικανικό τύπο, ο οποίος, εφόσον δεν είχαν βρεθεί οι ένοχοι ή το κίνητρο, κατέγραφε ως πιθανούς δράστες είτε τους μαοϊκούς, τους αναρχικούς και τους τροτσκιστές, όσο και τους φασίστες⁵⁰⁰.

Είναι γεγονός πως αρκετά ακόμα τρομοκρατικά χτυπήματα εκείνης της δεκαετίας (1965-1975) στην Ιταλία είχαν συνδεθεί με Ιταλούς και Έλληνες φασίστες. Το ίδιο είχε γίνει και την επόμενη μέρα από την απόπειρα ανατίναξης της αμαξοστοιχίας Παρισίου – Ρώμης στις 21 Απριλίου 1974 οπότε είχε βρεθεί στη σιδηροδρομική γραμμή Φλωρεντίας – Πράτο το πτώμα ενός Έλληνα φοιτητή. Οι

⁴⁹⁶ Βλ. http://arisdeslis.blogspot.gr/2008/10/blog-post_18.html, τελευταία είσοδος 21/09/2014

⁴⁹⁷ Στο ίδιο

⁴⁹⁸ Βλ. Jeffrey McKenzie Bale, ό.π., σελ. 321

⁴⁹⁹ Βλ. Pierre Milza, *Οι μελανοχίτωνες της Ευρώπης – Η ευρωπαϊκή ακροδεξιά από το 1945 μέχρι σήμερα*, εκδ. SCRIPTA, Αθήνα 2004, σελ. 176-177

⁵⁰⁰ Βλ. Giovanni Mario Ceci, *The Explosion of Italian Terrorism and The Piazza Fontana Massacre Seen by The United States*, Universita degli Studi Roma Tre, Italia, Historia Actual Online, 15/6/2013, σελ. 34

αστυνομικές αρχές της Ιταλίας διερεύνησαν το συμβάν, εξαιτίας του γεγονότος ότι ο φοιτητής ήταν ακραίων δεξιών πεποιθήσεων και θεώρησαν ότι μπορεί να συνδέεται με το τρομοκρατικό χτύπημα. Ωστόσο η έρευνα δεν οδήγησε σε κάποιο ουσιαστικό συμπέρασμα και το γεγονός αποδόθηκε σε αυτοκτονία⁵⁰¹. Ακολούθησαν η επίθεση στην Πιάτσα ντελα Λότζια της Μπρέσια στις 28 Μαΐου 1974 και ο εκτροχιασμός του τρένου *Ιταλικό Εξπρές* (12 νεκροί, 44 τραυματίες) στις 4 Αυγούστου 1974, όπου και πάλι οι ανακριτές δεν θα διατυπώσουν κατά τρόπο απολύτως κατηγορηματικό την ενοχή εθνικιστικών οργανώσεων, μολονότι αυτές οι εγκληματικές πράξεις διεκδικήθηκαν από το κίνημα OrdineNero (Μαύρη Τάξη). Φαίνεται πως οι υποψίες της αστυνομίας για εμπλοκή των μυστικών υπηρεσιών υπερίσχυαν⁵⁰².

⁵⁰¹ Βλ. Χρήστος Λάζος, «Οι διασυνδέσεις της Χούντας (1967-1974) με τον Διεθνή Φασισμό», περ. *Τότε*, τ.36, Ιούλιος-Αύγουστος 1988, σελ. 36

⁵⁰² Βλ. Pierre Milza, ό.π., σελ. 176-177

**Ε. Αποκατάσταση της δημοκρατίας και εμφάνιση νέων εθνικιστικών
φοιτητικών οργανώσεων – Τα πρώτα χρόνια της ΔΑΠ-ΝΔΦΚ και η σχέση της με
τους εθνικιστές φοιτητές**

**Η προσπάθεια φιλελευθεροποίησης του καθεστώτος της 21^{ης} Απριλίου και η
πτώση του**

Η προσπάθεια φιλελευθεροποίησης του καθεστώτος της 21^{ης} Απριλίου είχε διαφανεί από το 1972, όταν η κυβέρνηση είχε προκηρύξει φοιτητικές εκλογές για το Νοέμβριο του ίδιου έτους, πάντα στα πλαίσια της πολιτικοποίησης που επιχειρούσε το καθεστώς. Ωστόσο, αυτές οι ενέργειες δεν είχαν θερμούς υποστηρικτές εντός της κυβέρνησης και συχνά οδηγούσαν σε αντίθετα αποτελέσματα από τα επιθυμητά. Έτσι λοιπόν και στις φοιτητικές εκλογές υπήρξε εμφανής παρέμβαση μηχανισμών του καθεστώτος, με αποτέλεσμα στις 22 Φεβρουαρίου 1973 χίλιοι φοιτητές, με την καθοδήγηση της ΚΝΕ (Κομμουνιστική Νεολαία Ελλάδας), να προχωρήσουν στην κατάληψη της Νομικής Σχολής Αθηνών⁵⁰³.

Το γεγονός που έδειχνε ξεκάθαρα τα σημάδια κόπωσης του καθεστώτος και την έλλειψη ερεισμάτων, πλέον, σε αρκετά μέρη της ελληνικής κοινωνίας ήταν το κίνημα του Ναυτικού, στις 22 Μαΐου 1973. Μεγάλος αριθμός αξιωματικών του ελληνικού Ναυτικού θέλησαν να ενεργήσουν δυναμικά προκειμένου να ανατρέψουν την κυβέρνηση και να αποκαταστήσουν την δημοκρατία στην Ελλάδα⁵⁰⁴.

Το σχέδιο προέβλεπε την κατάληψη ενός ελληνικού νησιού (είχε επιλεγεί η Σύρος, ειδικότερα) και την διαπραγμάτευση προς εξεύρεση μίας συμβιβαστικής λύσης για έξοδο της χώρας από την δικτατορία. Οι κινηματίες είχαν βρει υποστήριξη για το εγχείρημά τους στον Ευάγγελο Αβέρωφ και αφανώς στον Βασιλιά Κωνσταντίνο, παρά το γεγονός ότι ο ίδιος απέφυγε να τοποθετηθεί. Ωστόσο, τα σχέδια διέρρευσαν και το κίνημα απετράπη. Η κυβέρνηση Παπαδόπουλου δεν προχώρησε τις διώξεις σε βάθος γιατί ελλόχευε ο κίνδυνος να διαλυθεί το Ναυτικό. Περιορίστηκε στη σύλληψη εβδομήντα εν ενεργεία αξιωματικών του Ναυτικού και των Ευ. Αβέρωφ και Π. Γαρουφαλιά. Η κράτηση των συλληφθέντων δεν θα κρατήσει

⁵⁰³ Βλ. Θανάσης Διαμαντόπουλος, «Το Απριλιανό καθεστώς», ό.π.,σελ. 276

⁵⁰⁴ Στο ίδιο, σελ. 277

πολύ, καθώς θα λάβουν αμνηστία και θα αφεθούν ελεύθεροι. Σε αυτούς που έλαβαν αμνηστία τότε συμπεριλαμβανόταν και ο Αλέκος Παναγούλης⁵⁰⁵.

Την 1^η Ιουνίου 1973 ο Γ. Παπαδόπουλος θα κηρύξει Αβασίλευτη Δημοκρατία και θα καλέσει το λαό να επικυρώσει αυτή την απόφαση στις 29 Ιουλίου με δημοψήφισμα για το νέο Σύνταγμα. Το νέο Σύνταγμα προέβλεπε ημιπροεδρικό καθεστώς με ενισχυμένες τις αρμοδιότητες του προέδρου της δημοκρατίας. Ο πρόεδρος εκλεγόταν με άμεση ψηφοφορία για μία μη ανανεώσιμη επταετή θητεία και είχε την εκτελεστική εξουσία σε βασικούς κυβερνητικούς τομείς, όπως η εθνική άμυνα, η εξωτερική πολιτική και η δημόσια τάξη. Έχοντας διασφαλίσει, λοιπόν, τον πρωτεύοντα και κυρίαρχο ρόλο του ο Παπαδόπουλος αποφάσισε να επιταχύνει την διαδικασία πολιτικοποίησης – φιλελευθεροποίησης του καθεστώτος με την ανάθεση της πρωθυπουργίας σε έναν εκπρόσωπο του πολιτικού κόσμου, τον Σπύρο Μαркеζίνη⁵⁰⁶.

Ο Μαркеζίνης ορκίζεται πρωθυπουργός της χώρας στις 8 Οκτωβρίου 1973. Όπως αναφέρει και ο ίδιος προσπάθησε να αποκλείσει από την κυβέρνηση την συμμετοχή στρατιωτικών και με μία σειρά συνεντεύξεων στο εξωτερικό να παρουσιάσει τις όποιες αντιρρήσεις είχε απέναντι στη νέα κατάσταση, όπως αυτή είχε διαμορφωθεί. Σε μία από αυτές, μάλιστα, εξέφρασε την άποψη πως εάν ήταν στο δικό του χέρι θα νομιμοποιούσε το ΚΚΕ και διατύπωνε επιφυλάξεις για το κατά πόσον θα μπορούσε να σταθεί ένας πρόεδρος, όσο ενισχυμένες αρμοδιότητες και αν είχε, απέναντι σε μία αντίθετη κοινοβουλευτική πλειοψηφία. Ο Παπαδόπουλος, λαμβάνοντας υπ' όψιν του και τις αντιδράσεις του κύκλου του, ζήτησε από τον Μαркеζίνη να σταματήσει για ένα διάστημα τις συνεντεύξεις⁵⁰⁷.

Εν τω μεταξύ, στις 4 Νοεμβρίου 1973 πραγματοποιείται το μνημόσυνο για τα πέντε χρόνια από τον θάνατο του Γεωργίου Παπανδρέου, γεγονός που εκλαμβάνεται ως ευκαιρία από τους φοιτητές να εκδηλώσουν εκ νέου την αντίθεσή τους στο καθεστώς. Τα επεισόδια, οι συλλήψεις φοιτητών, η δίκη που ακολούθησε έδειχναν, παρά το γεγονός ότι όλοι οι συλληφθέντες αφέθησαν ελεύθεροι, πως η κατάσταση ήταν ιδιαίτερα τεταμένη και θα οδηγούσε σε εξελίξεις⁵⁰⁸.

⁵⁰⁵ Βλ. Σπύρος Μαркеζίνης, *Σύγχρονη Πολιτική Ιστορία της Ελλάδος 1936-1975*, τόμος τρίτος (1952-1975), εκδ. Πάπυρος, Αθήνα 1978, σελ. 173 - 174

⁵⁰⁶ Βλ. Θανάσης Διαμαντόπουλος, «Το Απριλιανό καθεστώς», ό.π., σελ. 278

⁵⁰⁷ Βλ. Σπύρος Μαркеζίνης, *Σύγχρονη Πολιτική Ιστορία της Ελλάδος 1936-1975*, τόμος τρίτος (1952-1975), εκδ. Πάπυρος, Αθήνα 1978, σελ. 184

⁵⁰⁸ Στο ίδιο, σελ. 197 - 199

Η ανακοίνωση της απόφασης της κυβέρνησης να επιτρέψει την διεξαγωγή ελεύθερων φοιτητικών εκλογών στις 15 Φεβρουαρίου 1974 θεωρήθηκε από τους φοιτητές άσκοπη καθυστέρηση και οδήγησε στην κατάληψη του Πολυτεχνείου στις 14 Νοεμβρίου 1973. Μετά από ένα τριήμερο έντασης και επεισοδίων ανάμεσα σε φοιτητές, διαδηλωτές και αστυνομικούς αποφασίστηκε η εκκένωση του Πολυτεχνείου με την επέμβαση των τεθωρακισμένων. Τα τεθωρακισμένα έριξαν την κεντρική πύλη του κτιρίου και η εκκένωση ήταν άμεση⁵⁰⁹.

Η αίσθηση που υπήρχε σε φανατικούς πολέμιους της πολιτικοποίησης της 21^{ης} Απριλίου ότι η κατάσταση είχε εκτραχυνθεί οδήγησε στην ανατροπή των Παπαδόπουλου – Μαρκεζίνη από ομάδα μέσων και κατώτερων αξιωματικών με συντονιστή τον διοικητή της ΕΣΑ ταξίαρχο Δημήτρη Ιωαννίδη. Νέος πρόεδρος της Δημοκρατίας ορκίστηκε ο στρατηγός Φαίδων Γκιζίκης, ο οποίος στο διάγγελμά του τόνισε πως *«με την πραγματοποιούμενη πολιτικοποίηση η χώρα παρεδίδετο εις τα αυτά σχήματα και υπετάσσετο εις τας αυτάς συνηθείας κατά των οποίων εξεγέρθηκαν αι Ένοπλοι Δυνάμεις του Έθνους την 21^{ην} Απριλίου 1967⁵¹⁰»*.

Η τουρκική εισβολή στην Κύπρο και η αποκατάσταση της δημοκρατίας

Η εισβολή της Τουρκίας στην Κύπρο και η κατάληψη μεγάλου μέρους του νησιού από τις τουρκικές δυνάμεις τον Ιούλιο – Αύγουστο 1974 ήταν αποτέλεσμα μίας σειράς γεγονότων και χειρισμών, που έχουν ιδιαίτερο ενδιαφέρον και σημασία και θα παρατεθούν συνοπτικά.

Την περίοδο 1968 – 1970 οι σχέσεις Αθήνας – Λευκωσίας γνώρισαν τις πρώτες τριβές. Η Αθήνα, μαζί με τη Διεθνή Κοινότητα, θεωρούσε πως οι διακοινοτικές συνομιλίες κωλυσιεργούσαν επειδή η Κύπρος δεν αποδεχόταν ρυθμίσεις σχετικές με την τοπική αυτοδιοίκηση, όπως ζητούσε η τουρκοκυπριακή πλευρά. Την ίδια περίοδο, Αθήνα και Άγκυρα δείχνουν να βρίσκουν πεδίο προσέγγισης⁵¹¹. Εξάλλου, ο ίδιος ο Παπαδόπουλος δεν επιθυμούσε προβλήματα με την Κύπρο, γιατί πίστευε πως μία εμπλοκή της Ελλάδας στην Κύπρο θα είχε

⁵⁰⁹ Βλ. Θανάσης Διαμαντόπουλος, «Το Απριλιανό καθεστώς», ό.π.,σελ. 281 - 282

⁵¹⁰ Στο ίδιο, σελ. 282

⁵¹¹ Βλ. Παύλος Αποστολίδης, ό.π., σελ. 205-206

εσωτερικές συνέπειες. Για το λόγο αυτό είχε αναλάβει προσωπικά τον χειρισμό του Κυπριακού ζητήματος και προσπαθούσε να ακολουθήσει πολιτική κατευνασμού⁵¹².

Τα δεδομένα στις σχέσεις Ελλάδας - Τουρκίας αλλάζουν το 1971, όταν στην Τουρκία, με επέμβαση του στρατού, ο Νιχάτ Ερίμ ανατρέπει τον Ντεμιρέλ και υιοθετεί πιο σκληρή στάση σχετικά με το Κυπριακό, προειδοποιώντας πως δεν θα έμενε απαθής σε περίπτωση που καταπατούνταν οι Συμφωνίες Ζυρίχης – Λονδίνου. Μάλιστα, έκαναν ανοιχτά λόγο για «επέμβαση» σε περίπτωση που η κατάσταση στην Κύπρο στρεφόταν κατά των Τουρκοκυπρίων⁵¹³. Το καλοκαίρι του ίδιου έτους, φτάνει στην Κύπρο ο Γεώργιος Γρίβας. Η άφιξή του στο νησί θεωρήθηκε πως έγινε με «δάκτυλο» της Αθήνας, με σκοπό να αποτελέσει ο Γρίβας το αντίπαλο δέος στον Μακάριο. Ο Γρίβας ήταν φανατικός οπαδός της ένωσης της Κύπρου με την Ελλάδα, ωστόσο, λίγους μήνες μετά την άφιξή του στο νησί η ΚΥΠ διαπίστωνε πως τη δεδομένη χρονική στιγμή η ένωση θα μπορούσε να επιτευχθεί μόνο μέσω πραξικοπήματος⁵¹⁴. Το βαρύ κλίμα μεταξύ Αθήνας Λευκωσίας επιβάρυνε η απόφαση του Μακαρίου το 1972 να παραγγείλει οπλισμό από την Γιουγκοσλαβία, κίνηση που η Αθήνα την εξέλαβε ως απάντηση στην κάθοδο του Γρίβα στην Κύπρο. Ο Μακάριος, τελικά, δεν προέβη στην αγορά, όμως το πλήγμα στις σχέσεις εμπιστοσύνης των δύο πλευρών ήταν ισχυρό. Η Αθήνα, μέσω του κλιμακίου της ΚΥΠ στην Κύπρο, αλλά και του Γρίβα, σκόπευε στην απομάκρυνση του Μακαρίου και στην επίτευξη λύσης σε απευθείας συνεννόηση με την Τουρκία. Σε αυτήν την περίπτωση, βέβαια, το σχέδιο για ένωση της Κύπρου με την Ελλάδα ναυαγούσε οριστικά. Η Τουρκία, παρά το γεγονός ότι ήθελε και η ίδια την απομάκρυνση του Μακαρίου, προειδοποιούσε την Αθήνα πως οποιοδήποτε τετελεσμένο γεγονός στην Κύπρο θα οδηγούσε στην άμεση επέμβασή της⁵¹⁵. Η Άγκυρα δεν είχε εμπιστοσύνη στην Αθήνα διότι πίστευε πως η Ελλάδα ακολουθούσε κρυφή πολιτική με σκοπό την ένωσή της με την Κύπρο⁵¹⁶.

Ένα άλλο ζήτημα που οδήγησε σε ευθεία ρήξη τον Μακάριο με την Εθνική Φρουρά ήταν η επιλογή των δόκιμων αξιωματικών. Ο Μακάριος, ανησυχώντας και από την άφιξη του Γρίβα στην Κύπρο, ήθελε να ελέγξει την διαδικασία επιλογής, με σκοπό να απορριφθούν οι υποστηρικτές του Γρίβα. Η επιμονή της Εθνικής Φρουράς

⁵¹² Βλ. Κώστας Πλεύρης, *Γεγονότα 1965-1977, Τα άγνωστα παρασκήνια*, εκδ. Ήλεκτρον, Αθήνα 2009, σελ. 537

⁵¹³ Βλ. Παύλος Αποστολίδης, ό.π., σελ. 206

⁵¹⁴ Στο ίδιο, σελ. 207

⁵¹⁵ ό.π., σελ. 208 -209

⁵¹⁶ ό.π., σελ. 209

από την άλλη, σε συνεργασία με την Αθήνα, να επιλεγούν μόνο «εθνικόφρονες» αξιωματικοί και εν γένει το αγεφύρωτο χάσμα μεταξύ Μακαρίου και Εθνικής Φρουράς, οδήγησαν στο πραξικόπημα του Ιουλίου του 1974⁵¹⁷.

Εν τω μεταξύ ο Γρίβας, με την επιστροφή του στην Κύπρο το 1971, προχώρησε στην δημιουργία της ΕΟΚΑ Β', μίας ένοπλης οργάνωσης που είχε προβεί σε παράνομες δραστηριότητες, όπως εμπρησμοί αστυνομικών τμημάτων, απαγωγές και απειλές κατά δικαστικών και αστυνομικών⁵¹⁸. Απώτερος στόχος της δράσης της ΕΟΚΑ Β' ήταν η ανατροπή του Μακαρίου και η ένωση της Κύπρου με την Ελλάδα. Ο Μακάριος από την πλευρά του, επιθυμώντας να έχει τον απόλυτο έλεγχο της εξουσίας στην Κύπρο, άλλαξε τις πολιτικές προτεραιότητές του παραμερίζοντας τον στόχο της ένωσης της Κύπρου με την Ελλάδα και επεδίωκε να μείνει η Κύπρος ανεξάρτητο κράτος με τον ίδιο επικεφαλής⁵¹⁹. Σε αυτό το πλαίσιο και για να αντιμετωπίσει την ΕΟΚΑ Β', ο Μακάριος προχώρησε στη σύσταση του Επικουρικού Σώματος, γεγονός που συνέβαλε στην περαιτέρω όξυνση των σχέσεών του με την Εθνική Φρουρά. Ήταν τόση η έχθρα ανάμεσα στις δύο πλευρές που οι αξιωματικοί της Εθνικής Φρουράς είχαν φτάσει στο σημείο να αποκαλούν τους Κύπριους πολιτικούς ηγέτες πράκτορες των Άγγλων και θεωρούσαν πως υπήρχε συμπαιγνία μεταξύ Μεγάλης Βρετανίας – ΗΠΑ – Τουρκίας με στόχο την παρεμπόδιση της ένωσης Ελλάδας – Κύπρου⁵²⁰.

Η διαπίστωση πως η πολιτική που ακολουθούσε ο Παπαδόπουλος στο Κυπριακό ήταν μετριοπαθής συνεπικουρείται και από το γεγονός πως ο Γρίβας υποδέχτηκε με ευχαρίστηση το γεγονός της ανατροπής του Παπαδόπουλου από τον Ιωαννίδη. Σύμφωνα με την ΚΥΠ ο Γρίβας θεωρούσε πως πλέον την εξουσία στην Ελλάδα την είχαν «δικοί του» άνθρωποι και «πατριώτες»⁵²¹. Στις 27 Ιανουαρίου 1974 ο Γρίβας πεθαίνει και η ΚΥΠ πιστεύει πως εάν ο αντικαταστάτης του είναι άπειρος υπάρχουν δύο ενδεχόμενα: είτε θα υπάρξει επιδείνωση της κατάστασης στην Κύπρο, είτε η ΕΟΚΑ Β' θα παρακμάσει και ο Μακάριος δεν θα δυσκολευτεί να αποκαταστήσει την τάξη. Ήδη, όμως, τα γεγονότα συνηγορούσαν προς το πρώτο ενδεχόμενο, καθώς η αναστολή της δράσης του Γρίβα για ένα δίμηνο, κατόπιν εντολών της Αθήνας, είχε οδηγήσει νεαρότερα μέλη της οργάνωσης σε άσκοπες

⁵¹⁷ ό.π., σελ. 209

⁵¹⁸ ό.π., σελ. 209

⁵¹⁹ Βλ. Κώστας Πλεύρης, *Γεγονότα 1965-1977, Τα άγνωστα παρασκήνια*, εκδ. Ήλεκτρον, Αθήνα 2009, σελ. 537

⁵²⁰ Βλ. Παύλος Αποστολίδης, ό.π., σελ. 210

⁵²¹ Στο ίδιο, σελ. 211

ενέργειες. Τον Γρίβα διαδέχεται μία επιτροπή, ύστερα από οδηγίες και κατευθύνσεις από την Αθήνα. Τελικά, ο θάνατος του Γρίβα και η νέα ηγεσία της ΕΟΚΑ Β' οδήγησαν στην όξυνση της αντιπαράθεσης μεταξύ ενωτικών και Μακαρίου⁵²².

Η κατάσταση οδηγείτο με μαθηματική ακρίβεια στα άκρα. Μία επιστολή του Μακαρίου εστάλη στις 3 Ιουλίου 1974, προς την κυβέρνηση της Αθήνας, με την οποία ζητούσε την απομάκρυνση 650 Ελλαδιτών αξιωματικών από την Εθνική Φρουρά και την αντικατάστασή τους από «νομιμόφρονες Κύπριους αξιωματικούς». Στην επιστολή του ο Μακάριος παρέθετε και στοιχεία σχετικά με την ανάμειξη Ελλαδιτών αξιωματικών σε δραστηριότητες της ΕΟΚΑ Β'. Η επίμαχη επιστολή προκάλεσε την Αθήνα, η οποία λόγω της στρατιωτικής φύσης του καθεστώτος ήταν βέβαιο πως θα αντιδρούσε δυναμικά και όχι μέσω της πολιτικής και διπλωματικής οδού. Ακόμα και σήμερα δεν είναι σαφές εάν ο Μακάριος συνέταξε την επιστολή κατόπιν δικής του πρωτοβουλίας ή είχε ως στόχο την σύγκρουση με την υποστήριξη άλλων παρασκηνιακών παραγόντων⁵²³. Ένας από αυτούς τους παράγοντες θα μπορούσε να είναι ο αγγλικός, εάν συνυπολογίσει κανείς πως οι Άγγλοι προσέφεραν προστασία και ασφαλή μεταφορά στο Λονδίνο στον Μακάριο όταν ο τελευταίος διέφυγε των πραξικοπηματιών του 1974. Πολύ πιθανό οι Άγγλοι να ήθελαν να βάλουν ένα τέλος στην αβεβαιότητα με οποιοδήποτε αποτέλεσμα, με την προϋπόθεση οι ίδιοι να μην χάσουν το ρόλο του ρυθμιστή στο νησί.

Τελικά, το πρωί της 15^{ης} Ιουλίου 1974 εκδηλώθηκε πραξικόπημα που είχε ως αποτέλεσμα την ανατροπή του Μακαρίου και την τοποθέτηση ως προέδρου της Κυπριακής Δημοκρατίας τον Κύπριο βουλευτή Νικόλαο Σαμψών. Οι πραξικοπηματίες είχαν ως στόχο, εκτός από την ανατροπή του Μακαρίου και τη δολοφονία του, ωστόσο ο Μακάριος κατάφερε να αποδράσει και να φυγαδευτεί από σουηδικές δυνάμεις του ΟΗΕ στην Πάφο και από εκεί στην Μάλτα, βοηθούμενος από Βρετανούς⁵²⁴.

Εν τω μεταξύ, από την επομένη της εκδήλωσης του πραξικοπήματος το κλιμάκιο της ΚΥΠ στη Λευκωσία μεταδίδει πληροφορίες για ανησυχητικές προετοιμασίες των Τούρκων για εισβολή⁵²⁵. Στις 18 Ιουλίου 1974 πραγματοποιήθηκε συνάντηση στο Λονδίνο ανάμεσα στον Μακάριο, τον Τούρκο πρωθυπουργό και τον

⁵²² ό.π., σελ. 212

⁵²³ Βλ. Σπύρος Μαρκεζίνης, *Σύγχρονη Πολιτική Ιστορία της Ελλάδος 1936-1975*, τόμος τρίτος (1952-1975), εκδ. Πάπυρος, Αθήνα 1978, σελ. 228 - 229

⁵²⁴ Στο ίδιο, σελ. 230

⁵²⁵ Βλ. Παύλος Αποστολίδης, ό.π., σελ. 216

Αμερικανό υφυπουργό Εξωτερικών Joseph Sisco. Ο Sisco πραγματοποίησε συναντήσεις και στην Ελλάδα και στην Τουρκία. Στις 19 Ιουλίου, βρισκόταν στην Αθήνα και το απόγευμα της ίδιας μέρας μετέβη αεροπορικώς στην Άγκυρα. Παρά το γεγονός ότι ο Αμερικανός υφυπουργός Εξωτερικών βρισκόταν στην Τουρκία, οι τουρκικές ένοπλες δυνάμεις εισέβαλαν στις 20 Ιουλίου στην Κύπρο κάνοντας χρήση του δικαιώματος που τους παρείχαν οι Συμφωνίες Ζυρίχης – Λονδίνου ως εγγυήτριας δύναμης. Στην Αθήνα οι εξελίξεις είναι ραγδαίες με την κυβέρνηση να παραιτείται και τον Πρόεδρο της Δημοκρατίας Στρατηγό Φαίδωνα Γκιζίκη να απευθύνει κάλεσμα σε πρώην πρωθυπουργούς και παλιές πολιτικές προσωπικότητες⁵²⁶. Καθοριστικός ήταν ο ρόλος του Ευ. Αβέρωφ, ο οποίος επικοινωνήσε με τον Κ. Καραμανλή και προέτρεψε τον Φ. Γκιζίκη να τηλεφωνήσει στον πρώην πρωθυπουργό για να τακτοποιήσουν τις λεπτομέρειες της επανόδου του στην Αθήνα⁵²⁷.

Β' περίοδος της Φ.Ε.Π.

Τα δραματικά γεγονότα της εποχής δεν άφηναν ανεπηρέαστο τον φοιτητικό κόσμο. Η ΦΕΠ επαναδραστηριοποιείται και κάνει εκ νέου την εμφάνισή της στα πανεπιστήμια. Βασικό ρόλο στην επαναδραστηριοποίηση της ΦΕΠ έπαιξε ο Κωνσταντίνος Κιλτίδης. Ο Κ. Κιλτίδης άρχισε να ασχολείται ενεργά με το εθνικιστικό κίνημα το 1973. Μυείται σε αυτό το καλοκαίρι του 1973 στις διαδηλώσεις που γίνονται εναντίον του Μαρκεζίνη, φοβούμενος, όπως και οι υπόλοιποι διαδηλωτές, πιθανή επέμβαση της Τουρκίας στην Κύπρο. Τον Σεπτέμβριο του 1974, ως πρωτοετής φοιτητής πια, επαναδραστηριοποιεί την Φοιτητική Εθνική Πρωτοπορία.⁵²⁸

Όπως ήδη έχει αναλυθεί παραπάνω, η Φ.Ε.Π. εμφανίστηκε στην ελληνική φοιτητική πραγματικότητα στα μέσα της δεκαετίας του 1960 και αποτελούσε τον φοιτητικό βραχίονα του κόμματος της 4^{ης} Αυγούστου (Κ4Α), από το οποίο ξεπήδησαν αρκετά στελέχη της ΦΕΠ (Κώστας Κιλτίδης) ή γαλουχήθηκαν με τις αρχές του (Νίκος Καρράς).

⁵²⁶ Βλ. Σπύρος Μαρκεζίνης, *Σύγχρονη Πολιτική Ιστορία της Ελλάδος 1936-1975*, τόμος τρίτος (1952-1975), εκδ. Πάπυρος, Αθήνα 1978, σελ. 231 - 232

⁵²⁷ Βλ. Τάκης Λαμπρίας, *Καραμανλής ο φίλος*, εκδ. Το Βήμα Βιβλιοθήκη, Αθήνα 2010, σελ. 141.

⁵²⁸ Συνέντευξη με Κωνσταντίνο Κιλτίδη, Θεσσαλονίκη 15/06/2013

Μέχρι το 1977, λοιπόν, ορίζουμε την πρώτη περίοδο της ΦΕΠ, διότι μέχρι τότε θεωρείτο το φοιτητικό σκέλος του Κ4Α⁵²⁹. Μέχρι τότε το Κ4Α επεδείκνυε αξιοσημείωτη δραστηριότητα και όλα έδειχναν πως θα συμμετείχε ενεργά στα πολιτικά πράγματα της χώρας. Το 1976 φάνηκαν οι πρώτες διασπαστικές ενέργειες, οι οποίες οφείλονταν είτε στην κάμψη του αγωνιστικού φρονήματος κάποιων στελεχών, είτε απλά στην φιλαρχία αυτών. Την χρονιά εκείνη ο αρχηγός του Κ4Α, αλλά και σημαντικά στελέχη του κόμματος (Γ. Χαρλαύτης, Τ. Κόμπης, Ν. Μεταξάς, Δ. Καψάλας κ.ά.) φυλακίστηκαν ή διώχθηκαν με διάφορες κατηγορίες (συνωμοσία για την ανατροπή του πολιτικού συστήματος, βομβιστικές ενέργειες κ.ά.).

Εκείνη την εποχή, δημιουργείται η Εθνική Παράταξη και η Νεολαία της Εθνικής Παράταξης, η Ε.Ν.Ε.Π. (Ένωση Νέων Εθνικής Παράταξης), στην οποία βρίσκουν στέγη πολλοί εθνικιστές. Ωστόσο, το Κ4Α δεν προωθήθηκε τόσο μέσα στην συγκεκριμένη νεολαία, λόγω και της φήμης που είχε αποκτήσει τα προηγούμενα χρόνια. Η ΕΝΕΠ είχε επιτυχή πορεία για ένα διάστημα και αυτό οφείλετο στο γεγονός ότι η ηγεσία της ήταν ενωμένη. Αυτό το οποίο συνέβαλε σε αυτήν την ενότητα ήταν ο κοινός στόχος να κρατηθεί μακριά το Κ4Α. Μόλις κατόρθωσαν να

⁵²⁹ Το Κ4Α, έχοντας δείξει προδικτατορικά την έντονη διάθεση που είχε να εμπλακεί στα φοιτητικά θέματα, συνέχισε τη δράση του σε αυτόν τον τομέα και στα πρώτα χρόνια της μεταπολίτευσης. Μπορεί η ΦΕΠ να είναι η φοιτητική οργάνωση που ουσιαστικά βγήκε από τα σπλάχνα του Κ4Α, ωστόσο και άλλες φοιτητικές ομάδες ή οργανώσεις σχετίστηκαν με το Κ4Α και τα στελέχη του. Στο πλαίσιο της «αποχουντοποίησης» που ακολουθήθηκε μεταπολιτευτικά από όλο το φάσμα της πολιτικής σκηνής (από Νέα Δημοκρατία μέχρι άκρα αριστερά) συνέβησαν κάποια γεγονότα στο Πανεπιστήμιο Ιωαννίνων, τα οποία έφεραν στο φως τη δράση άλλης μίας εθνικιστικής φοιτητικής οργάνωσης, της Ε.Π.Ε.Ν. (Εθνική Προοδευτική Ένωση Νέων). Στις 15 Ιανουαρίου 1975, οι φοιτητές του Πανεπιστημίου Ιωαννίνων αποφάσισαν, σε παμφοιτητική συγκέντρωση, να μην επιτρέψουν άλλο την είσοδο στον χώρο του πανεπιστημίου σε φοιτητές οι οποίοι υποστήριζαν το απριλιανό καθεστώς. Μάλιστα, υπήρχε και εκλεγμένη επιτροπή αποχουντοποίησης, η οποία είχε συγκεντρώσει στοιχεία και ονόματα ακροδεξιών φοιτητών και τα έδωσε στην οργανωτική επιτροπή που είχε επιφορτιστεί με την υλοποίηση της απόφασης. Στις 16 Ιανουαρίου, ο φοιτητής Καλαϊτζάκης αγήγησε την παραπάνω απόφαση και μπήκε στο εστιατόριο του πανεπιστημίου. Κάποιοι φοιτητές του είπαν να φύγει, ακολούθησε μικρή συμπλοκή και η επιτροπή οδήγησε τον ακροδεξιό φοιτητή εκτός εστιατορίου. Ο Καλαϊτζάκης άσκησε μήνυση σε τέσσερεις φοιτητές. Ακολούθησαν και άλλες παρόμοιες μηνύσεις, όπου οι μηνυτές (Καλαϊτζάκης, Σπύρος Δημητριάδης, Δημήτρης Μπακογιώργος, Δ. Καρπαθιωτάκης) συνδέονταν με την Ε.Π.Ε.Ν., τη χρηματοδότηση της οποίας από το Κ4Α κατήγγειλε η ΟΝΝΕΔ. Αξιοσημείωτο είναι το γεγονός πως ο Καλαϊτζάκης ήταν μέλος της ΟΝΝΕΔ, αλλά διεγράφη ως συνεργάτης του δικτατορικού καθεστώτος. Η δίκη, τελικά, έγινε στις 3 Μαρτίου και καταδικάστηκε ένας εκ των τεσσάρων κατηγορούμενων, ο Γιάννης Δημητριάδης, σε εικοσαήμερη φυλάκιση με αναστολή. Το δικαστήριο έκρινε την ενέργεια της οργανωτικής επιτροπής της 16^{ης} Ιανουαρίου 1975 ως παράνομη, γιατί στηρίχθηκε σε απόφαση που ελήφθη κατά τρόπο μη νόμιμο. Το παραπάνω περιστατικό είναι ένα καλό δείγμα του κλίματος που επικρατούσε εκείνη την εποχή, με τη νεολαία της Νέας Δημοκρατίας ουσιαστικά να παίρνει θέση στο πλαίσιο της πλήρους αποχουντοποίησης της κοινωνίας, τους ακροδεξιούς φοιτητές να εμφανίζονται πιο αποφασισμένοι και αδιάλλακτοι και τους αριστερούς ή δημοκρατικούς φοιτητές να προβαίνουν σε κινήσεις αποκλεισμού, βλ. *περ. Αντί*, *περ. Β'*, τ.15, 22/03/75

πετύχουν τον στόχο ξεκίνησε η εσωστρέφεια⁵³⁰. Από το 1977 ξεκινά η δεύτερη περίοδος, κατά την οποία η ΦΕΠ υποκαθιστά, ως ένα βαθμό, το Κ4Α και δρα περισσότερο ως πολιτική νεολαία και όχι ως φοιτητική⁵³¹.

Η ΦΕΠ δραστηριοποιήθηκε αρκετά, αλλά δεν αναμείχθηκε ως οργάνωση με τη νεολαία της Εθνικής Παράταξης, εφόσον οι δεσμοί της με το Κ4Α ήταν γνωστοί. Μεμονωμένα ορισμένα από τα μέλη της ΦΕΠ αναμείχθηκαν με την ΕΝΕΠ το πρώτο διάστημα. Η ΦΕΠ, υπό αυτές τις συνθήκες θωρακίστηκε και έκλεισε την πόρτα της επιστροφής σε στελέχη της που είχαν αποχωρήσει και είχαν ακολουθήσει την ΕΝΕΠ. Γίνονται, λοιπόν κάποιες ενέργειες στον εθνικιστικό χώρο, που οδηγούν στην πολυδιάσπασή του. Για την ΦΕΠ η αναγκαιότητα για ενότητα ήταν ένα κενό σύνθημα. Μόνη δυνατή ενότητα είναι σε μεμονωμένα θέματα να υπάρξει κοινή γραμμή. Και σε αυτό το επιχείρημα δίνεται μία πολύ ενδιαφέρουσα εξήγηση. Θεωρεί, η ΦΕΠ, πως η μέχρι τότε δράση της την είχε κάνει αξιοσέβαστη, γεγονός που οδήγησε κομματικούς και πολιτικούς σχηματισμούς από όλο το φάσμα της Δεξιάς να την προσεγγίσουν. Αντίθετα, στελέχη που αποχώρησαν από την ΦΕΠ και εντάχθηκαν στην ΕΝΕΠ, δεν κατάφεραν να απασχολήσουν τον συγκεκριμένο πολιτικό χώρο και απομονώθηκαν, με αποτέλεσμα να εμφανίζονται πιο «ακραίοι» και «καθαροί» ιδεολογικά.

Για την ΦΕΠ, ως μόνη λύση για την ενότητα των εθνικιστών ήταν η εμφάνιση ενός ισχυρού εθνικιστικού κόμματος, το οποίο θα έλυνε το πρόβλημα της εσωστρέφειας και της αντιπαράθεσης.⁵³²

Ιδεολογία της Φ.Ε.Π.

Η Φοιτητική Εθνική Πρωτοπορία σαν βασική ιδεολογία της πρότασσε τον εθνικισμό. Ο εθνικισμός αποτελείτο ουσιαστικά από αρκετές εθνικοσοσιαλιστικές ιδέες προσαρμοσμένες στα ελληνικά πρότυπα και παραδόσεις. Δεν είναι τυχαίο εξάλλου το γεγονός πως κύρια προσωπικότητα της πολιτικής και στρατιωτικής ζωής του τόπου θεωρούσαν στην ΦΕΠ τον Ιωάννη Μεταξά, πιστεύοντας ότι αυτός είχε καταφέρει ήδη, εκμεταλλευόμενος και τις συγκυρίες της εποχής του, αυτό που επιθυμούσαν να επαναλάβουν οι ίδιοι.

⁵³⁰ Βλ. περ. *Προβολή*, τ.1, 1981

⁵³¹ Συνέντευξη με Κωνσταντίνο Κιλτίδη, Θεσσαλονίκη 15/06/2013

⁵³² Βλ. περ. *Προβολή*, τ.1, 1981

Για την ΦΕΠ, εθνικισμός «είναι η έμφυτη και ασυμβίβαστη αγάπη κάθε ατόμου προς την πατρίδα του (έθνος), η οποία απορρέει από την συνειδητή πίστη προς την ανωτερότητα της φυλής του, την αυστηρή προσήλωσή του στις αρχές της αξιοκρατίας, την άκαμπτη θέλησή του για συνεχή ιδεολογικό και δυναμικό αγώνα με σκοπό την κυριαρχία του έθνους του». Για την ΦΕΠ ο εθνικισμός δεν συνδέεται απαραίτητα με τον σωβινισμό και τον ιμπεριαλισμό. Ο εθνικισμός κατά την ΦΕΠ έχει αρχέγονη κοιτίδα και μήτρα γέννησής του την Ελλάδα. Ο διεθνισμός (μεγάλος αντίπαλος του εθνικισμού) είναι η θεωρία που διακηρύσσει την κατάργηση των πάσης φύσεως διαφορών μεταξύ των ανθρώπων (βιολογικών, θρησκευτικών, κοινωνικών, οικονομικών) και την συνύπαρξη των λαών κάτω από μία σημαία, ενός παγκόσμιου αδελφικού πνεύματος, βασισμένη στον υλισμό⁵³³.

Ο διεθνισμός χρησιμοποιώντας συνθήματα όπως αφοπλισμός, αδελφοποίηση, κοινοκτημοσύνη, ανθρωπισμός, ειρηνοφιλία, συνύπαρξη, αλλά και την αδιαμφισβήτητη υλική δύναμή του, επιδιώκει τη δημιουργία παραμορφωμένης ιστορίας και κατάσταση εθνικής αμνησίας. Μωσαϊκοποιεί τις φυσικές διαφορές σε ένα συνονθύλευμα ανθρωπίνων δικαιωμάτων, υπνωτίζει τον άνθρωπο κοινωνικά και πολιτικά, μετατρέποντάς τον σε μηχανοποιημένο κυνηγό της ύλης. Για την ΦΕΠ, ο διεθνισμός πηγάζει από την πανάρχαια αντίληψη των Εβραίων περί παγκόσμιας επικράτησής τους. Η ΦΕΠ ασπάζεται την αντίληψη πως η πρώτη οργανωμένη, δυναμική και επιτυχής διεθνιστική ενέργεια των σιωνιστών υπήρξε η Γαλλική Επανάσταση, με το σύνθημα ελευθερία-ισότητα-αδελφοσύνη. Έκτοτε, με τον μανδύα της δημοκρατίας οι σιωνιστές-διεθνιστές επικράτησαν και επικρατούν σε κάθε φιλελεύθερη κυβέρνηση. Παρά τις φιλελεύθερες διακηρύξεις της γαλλικής δημοκρατίας, οι ιδέες των Γιρονδίνων και των Ιακωβίνων δεν ικανοποιούσαν το λαϊκό αίσθημα, έτσι ο διεθνισμός ανακάλυψε ένα άλλο αντίδοτο για την επέκταση και την κατοχύρωση της κυριαρχίας του, τον κομμουνισμό. Κυριότερη πηγή του κομμουνισμού είναι η τσαρική Ρωσία. Μάλιστα, η εφημερίδα *Χάρκοβο* στις 12 Απριλίου 1919 τόνιζε πως «η Μεγάλη Ρωσική κοινωνική Επανάσταση υπήρξε έργο των Ιουδαίων, οι οποίοι όχι μόνο κατεύθυναν την υπόθεση, αλλά πήραν στα χέρια τους το ζήτημα των Σοβιέτ»⁵³⁴.

Για την ΦΕΠ έπρεπε να ξεκαθαρίσει η ακριβής σχέση του εθνικισμού, ως ιδεολογίας, και του πολέμου. Η άμεση σύνδεση των δύο ήταν «αποτέλεσμα

⁵³³ Βλ. Νικηφόρος Ανδριανός, ειδική ιδεολογική έκδοση ΦΕΠ, *Πόλεμος και Εθνικισμός*

⁵³⁴ Στο ίδιο.

προπαγάνδας», την οποία η οργάνωση ήθελε να αποκαλύψει. Μία θεωρία είναι πολεμοχαρής όταν υποστηρίζει πως για την επίλυση κάθε είδους διαφορών μεταξύ ανθρώπων, εθνών, λαών ή την απόκτηση μεγάλων οικονομικών πλεονεκτημάτων, μόνη λύση είναι ο πόλεμος. Αντίθετα με τις πολεμοχαρείς ιδεολογίες, «ο εθνικισμός πιστεύει στην συνεργασία μεταξύ των λαών και στον σεβασμό της εθνικής τους υπόστασης». Ο εθνικισμός δεν πιστεύει στην αποκλειστικότητα της βίας μεταξύ των υπαρχόντων κρατών – εθνών όπως κάνει ο σωβινισμός και ο ιμπεριαλισμός. Αυτό γιατί μέσα σε μία φυσική τάξη πραγμάτων «είναι φυσιολογικό να υπάρξουν ανταγωνισμοί, ταξινομήσεις και ιεραρχήσεις δυνάμεων». Μέσα από αυτή τη φυσική αρμονία των διαφορών αναδύονται τα εξελικτικά στοιχεία τα οποία κάποιους λαούς τους αναδεικνύουν, άλλους τους βελτιώνουν και άλλους τους αφομοιώνουν. Το πρόβλημα είναι πως ο σημερινός κόσμος δεν είναι αρμονικός. Η ΦΕΠ θεωρούσε πως «με την προπαγάνδα που έχει επικρατήσει έχει καλυφθεί η βία από ένα ειρηνόφιλο μανδύα». Εκεί ο εθνικισμός διαφοροποιεί τη θέση του και δεν αποδέχεται τα διεθνιστικά συνθήματα περί ειρηνικής συνύπαρξης. Πίσω από τις «δήθεν φιλειρηνικές προθέσεις κρύβονται οι καταπατητές της εθνικής ενότητας των λαών και όλοι αυτοί οι οποίοι είναι υπεύθυνοι για τον γεωγραφικό διαχωρισμό, ο οποίος είναι αποτέλεσμα βίαιων δημογραφικών αλλαγών και φυλετικών εκριζώσεων». Σύμφωνα με τη θεώρηση της ΦΕΠ, «αυτοί που κόπτονται για την ειρήνη είναι αυτοί που κάνουν σήμερα τις ανθρωπιστικές επεμβάσεις προς εμπέδωση της διεθνούς ειρήνης».⁵³⁵ Βρισκόμαστε σε μία εποχή όπου ΗΠΑ και ΕΣΣΔ χαράσσουν τους δρόμους που οδηγούν στην «ειρήνη και την ελευθερία», που δεν είναι άλλοι από τον καπιταλισμό και τον κομμουνισμό, τους μεγάλους αντίπαλους του εθνικισμού. Οι επεμβάσεις είτε των αμερικανικών, είτε των σοβιετικών δυνάμεων αποδεικνύουν με τον καλύτερο (ή χειρότερο) τρόπο πως καπιταλισμός και κομμουνισμός δεν αποτελούν τίποτα άλλο από ένα «ειρηνοφανές προσωπείο πίσω από το οποίο κρύβονται οι τύραννοι της ανθρωπότητας». Για την ΦΕΠ, το μέγεθος της ειρωνείας μεταξύ θεωρίας και πράξης αυτών που ευαγγελίζονται την ειρήνη και τον ανθρωπισμό φαίνεται από την δήλωση του υπουργού Εθνικής Άμυνας της Ανατολικής Γερμανίας Χάιντς Χόφμαν. Σύμφωνα με τον ίδιο λοιπόν, «ένας

⁵³⁵ ό.π.

πυρηνικός πόλεμος μεταξύ προοδευτικών και αντιδραστικών δυνάμεων δεν θα ήταν τίποτα άλλο παρά μία συνέχεια της πολιτικής της πάλης των τάξεων»⁵³⁶.

Για τον εθνικισμό, «η διεξαγωγή πολέμου είναι αναγκαία σε περίπτωση υπεράσπισης της εδαφικής ακεραιότητας, για αποκατάσταση εδαφών τα οποία ιστορικά, γεωγραφικά και εθνολογικά ανήκουν σε ένα έθνος, αλλά λόγω διαφόρων αιτιών υποδουλώθηκαν κατά το παρελθόν και για την κάλυψη των αναγκών της φυλετικής κοινότητας μέσω της αποκτήσεως γεωφυλετικού χώρου». Όταν ένας λαός, σύσσωμος σαν ένας άνθρωπος και με ελεύθερη συνείδηση ακολουθεί την στρατιωτική και πολιτική ηγεσία στον πόλεμο, πιστεύει στο δίκαιο και στην ιερότητα της διεξαγωγής του και θεωρεί αυτόν ως ιστορική αναγκαιότητα, τότε ο πόλεμος αυτός είναι εθνικός⁵³⁷.

Η ΦΕΠ είχε το «ελληνότροπο αξιακό σύστημα», όπως το όριζαν τα μέλη της, ως προμετωπίδα από την αρχαιότητα έως τον Ιωάννη Μεταξά. Την ενέπνεε το πνεύμα του Ελληνισμού του Μεσοπολέμου (Ιω. Συκουτρής, Κ. Παλαμάς, Π. Γιαννόπουλος, Κ. Τσάτσος, Α. Καρκαβίτσας, Μ. Καραγάτσης, Άγγ. Σικελιανός, Δ. Πικιώνης κ.ά.). Ήταν έντονη η πεποίθηση εντός της ΦΕΠ ότι η γενιά του της περιόδου 1920-1940 είχε αδικηθεί ως προς το τι προσέφερε πνευματικά και ως προς το πόσο προβλήθηκε η συμβολή της πνευματικά. Όσο παράδοξο κι αν φαίνεται, τα στελέχη της ΦΕΠ πίστευαν σε μία άποψη του Λένιν, προσαρμοσμένη, βέβαια, στα δικά τους ιδεολογικά όρια. Σύμφωνα με τον ηγέτη της Οκτωβριανής Επανάστασης, ο αριστερισμός είναι ο εχθρός του κομμουνισμού. Σύμφωνα με τη ΦΕΠ, ο εχθρός του ελληνικού εθνικισμού ήταν η μίμηση ξένων προτύπων. Μάλιστα, θεωρούν πως το «ΟΧΙ» του Ιωάννη Μεταξά προς τον Ιταλό αξιωματούχο στις 28 Οκτωβρίου 1940 αποδεικνύει πως ο ελληνικός εθνικισμός μπορεί να σταθεί μόνος του, με τον Ιωάννη Μεταξά να δίνει μία απάντηση στους Ιταλούς, η οποία ένωσε τους Έλληνες, σε αντίθεση με μία πιθανή υποχώρηση, η οποία θα δίχαζε⁵³⁸.

Για την ΦΕΠ, η παιδεία πρέπει να έχει τις ίδιες επιδιώξεις με την αρχαία ελληνική, της οποίας στόχος ήταν η «οικοδόμηση» του καλού και αγαθού πολίτη. Στόχος, λοιπόν, πρέπει να είναι η ηθικοποίηση του ατόμου, διότι μόνο ένα ηθικό άτομο μπορεί να προσφέρει τις υπηρεσίες του στην κοινωνία. Ο ρόλος του κράτους υπό την έννοια της οργανωμένης κοινωνίας δεν περιορίζεται στην υπηρετήση των

⁵³⁶ ό.π.

⁵³⁷ ό.π.

⁵³⁸ Συνέντευξη με Κωνσταντίνο Κιλτίδη, Θεσσαλονίκη 15/06/2013

πολιτών του. Και οι ίδιοι οι πολίτες, επιδιώκοντας την απόκτηση της αρετής θέτουν τις γνώσεις τους στην υπηρεσία του, ωφελούμενοι και οι ίδιοι, αφού αυτοί το απαρτίζουν.⁵³⁹

Όσον αφορά το συνδικαλιστικό φοιτητικό κίνημα, η ΦΕΠ είχε ξεκάθαρες απόψεις, οι οποίες οπωσδήποτε εμφορούντο από μία δόση αντιδημοκρατισμού από τη μία και ρεαλισμού από την άλλη. Ξεκινώντας από την εξωτερική εικόνα των πανεπιστημίων με τους γραμμένους τοίχους και τα πανώ, μέχρι τη δυσκολία πολλές φορές των ίδιων των καθηγητών να κάνουν μάθημα, εξαιτίας των συχνών διακοπών από συνδικαλιστές φοιτητές, οι οποίοι είτε θα διαφωνούσαν με τον καθηγητή είτε ήθελαν να μιλήσουν στους φοιτητές για πράγματα άσχετα με το αντικείμενο που διδασκόντουσαν εκείνη την ώρα. Η ΦΕΠ υποστήριζε πως τέτοιες συμπεριφορές είχαν αποξενώσει την μεγάλη μάζα των φοιτητών από τα κοινά του πανεπιστημίου και πως η πολιτική φρασεολογία δεν είχε θέση μέσα στο χώρο αυτό. Ο Νίκος Καρράς, σε άρθρο του στο περιοδικό *Προβολή* το 1981, παραθέτει ένα χαρακτηριστικό παράδειγμα του πώς λειτουργούσε το φοιτητικό συνδικαλιστικό κίνημα μεταπολιτευτικά. Η Ανώτατη Βιομηχανική Σχολή Θεσσαλονίκης από τις αρχές Οκτωβρίου 1981, δηλαδή από την αρχή του πανεπιστημιακού έτους είχε καταληφθεί από φοιτητές. Το θέμα της κατάληψης της (τότε) Βιομηχανικής, του Πολυτεχνείου, της Ιατρικής καθώς και η κακή λειτουργία των ΑΕΙ απασχόλησε τη Βουλή, τους καθηγητές, τους γονείς και φοιτητές χωρίς όμως τελικά να δίνεται καμία ουσιαστική λύση. Αντίθετα, τα προβλήματα στην ανώτατη παιδεία γίνονται πολυπλοκότερα και οδηγούν διαρκώς σε αδιέξοδο.

Ας εξετάσουμε πώς είχε το όλο ζήτημα στην Βιομηχανική Θεσσαλονίκης, ειδικά, και στα ΑΕΙ γενικότερα. Τον Ιούνιο του 1980, κατά την πρώτη εξεταστική περίοδο στην Βιομηχανική, έγινε αποχή από το μάθημα της Στατιστικής Α' έτους με την δικαιολογία ότι τα θέματα ήταν δύσκολα και αμέσως μετά από το μάθημα της Πολιτικής Οικονομίας. Η αποχή περιορίστηκε στα δύο αυτά μαθήματα. Τον Οκτώβριο του 1980 αποφασίστηκε αποχή από τη β' εξεταστική περίοδο και κατάληψη της Σχολής. Τα αιτήματα ήταν: πρώτο και βασικό να δοθούν τα δύο μαθήματα που χάθηκαν κατά την πρώτη περίοδο (θεωρούμενα ότι δίνονται για πρώτη περίοδο) και δεύτερο να μην τιμωρηθούν οι φοιτητές, οι οποίοι είχαν συλληφθεί για

⁵³⁹ Βλ. *Το φοιτητικό Πρόβλημα*, ένθετο περιοδικού Ελληνικό Αύριο, σελ. 39-40

πλαστοπροσωπία κατά τις εξετάσεις. Η θέση πολλών φοιτητών σε αυτό το αίτημα ήταν αντίθετη.

Τελικό αποτέλεσμα ήταν να χαθεί και η δεύτερη εξεταστική περίοδος, αφού η σχολή δεν υποχώρησε, τα μαθήματα να μην αρχίζουν, οι πρωτοετείς να μην μπορούν ούτε να εγγραφούν στη σχολή, ούτε βιβλία να πάρουν. Τα δε αιτήματα των συνδικαλιστών φοιτητών άρχισαν να πολλαπλασιάζονται. Συγκεκριμένα, ζητούσαν να διεξαχθεί κανονικά η εξεταστική της β' περιόδου και να κατοχυρωθεί συγχρόνως το έτος.

Η ΦΕΠ θεωρούσε αδιανόητο οι περισσότεροι φοιτητές, που δεν ευθύνονται για τίποτα, να χάνουν τη χρονιά εφόσον μία μειονότητα αποδιοργανώνει το ρυθμό της πανεπιστημιακής ζωής και το κράτος αδυνατεί να δώσει λύσεις στα προβλήματα που ανακύπτουν. Το κράτος ευθύνεται γιατί η αδιαφορία του είναι χαρακτηριστική κατά τη γέννηση του προβλήματος και τα πολιτικά κόμματα ευθύνονται για την πολιτικοποίηση και διόγκωση όλων των προβλημάτων, άσχετα αν άπτονται της πολιτικής ή χρήζουν τόσης προβολής.

Κατά την ΦΕΠ, ήταν παράλογο να ασχολούνται φοιτητές με τις εργασιακές σχέσεις, τα ωράρια και άλλου τέτοιου είδους θέματα, την στιγμή που υπήρχαν ζητήματα καθαρά πανεπιστημιακού ενδιαφέροντος να ασχοληθούν. Μάλιστα, για να πείσει τις αντίπαλες παρατάξεις για μία σειρά ζητημάτων που απασχολούν έως και σήμερα (αιώνιοι φοιτητές, παρακολούθηση μαθημάτων κ.ά.), φέρνει παραδείγματα από χώρες του (πρώην) ανατολικού μπλοκ (ΕΣΣΔ, Κίνα, Ρουμανία)⁵⁴⁰.

Η πρόταση της ΦΕΠ ήταν η δημιουργία εθνικών συλλόγων εντός των οποίων θα δημιουργούντο παρατάξεις, οι οποίες σε καμία περίπτωση (όπως υποστήριζε και η ΕΚΟΦ) δεν θα έπρεπε να είναι μαρξιστικές-κομμουνιστικές. Η ΦΕΠ θεωρούσε πως οι παρατάξεις της Αριστεράς μετέφεραν στον χώρο του πανεπιστημίου μια ιδεολογικοπολιτική συζήτηση που δεν αφορούσε τα προβλήματα των φοιτητών και εν τέλει προκαλούσε εντάσεις και φανατισμό, που λειτουργούσαν διασπαστικά. Βέβαια, η ΦΕΠ δεν άφησε στο απυρόβλητο ούτε την πιο «συντηρητική» νεολαία, η οποία, κατά την ΦΕΠ, αναλωνόταν σε κάποιες αφισοκολλήσεις και σε κοσμοπολίτικες συμπεριφορές⁵⁴¹. Ήταν εκτός λογικής μία τέτοια αντιμετώπιση της φοιτητικής πραγματικότητας. Είναι χαρακτηριστικό πως οι εθνικιστές φοιτητές της ΦΕΠ παραδέχονταν την ανωτερότητα των αριστερών φοιτητών όσον αφορά την

⁵⁴⁰ Βλ. περ. *Ελληνικόν Αύριον*, τ. 46/1984, σελ. 17

⁵⁴¹ Στο ίδιο, τ. 49/1985, σελ. 12-14

προσέγγιση των φοιτητικών ζητημάτων με την διοργάνωση συνεδρίων με τη συμμετοχή πολιτευτών της Αριστεράς, εν αντιθέσει με τις φοιτητικές παρατάξεις των αστικών κομμάτων, οι οποίες αναλώνονταν στην διοργάνωση χοροεσπερίδων. Η εξήγηση που δίνει η ΦΕΠ σε αυτήν την απάθεια, κυρίως των φοιτητών που ανήκαν στη ΝΔΦΚ, βρίσκεται στην ουσιαστικά συντηρητική ανατροφή που έλαβαν από τους γονείς τους, «οι οποίοι ανέκαθεν έβλεπαν την παραμικρή ενασχόληση με τα κοινά, πέραν της άσκησης του εκλογικού δικαιώματος, ως υπερβολή, αν όχι ερωτοτροπία με αριστερές ιδέες».⁵⁴²

Ενδεικτικό των απόψεων της ΦΕΠ για διάφορα ζητήματα που θα έπρεπε να απασχολούν τους φοιτητές ήταν τα Συνέδρια που διοργάνωσε η Πρωτοπορία στις 6-8 Μαΐου 1976 και στις 15-18 Μαΐου 1980. Βασικοί ομιλητές σε αυτά τα συνέδρια ήταν ο Κωνσταντίνος Κιλτίδης, εκπρόσωπος της ΦΕΠ, ο Ιωάννης Κύρου, μέλος της Κ.Ε. της ΦΕΠ και ο Χαράλαμπος Ανδρεάδης, διευθυντής ιδεολογίας της ΦΕΠ, ο Αλέξης Γρέγος και ο Δημήτρης Καψάλας.⁵⁴³

Σαφής ήταν η θέση της ΦΕΠ εναντίον του πανεπιστημιακού ασύλου, με τη δεδομένη μορφή που αυτό απέκτησε στην Ελλάδα. Για την ΦΕΠ, το άσυλο δεν είναι παρά μόνο μία κάλυψη παράνομων ενεργειών εντός του χώρου του πανεπιστημίου. Μάλιστα, διαχωρίζει το θέμα της ελεύθερης διακίνησης ιδεών, αφού το μόνο που θεωρεί μεμπτό είναι ο μη έλεγχος των πεπραγμένων στους χώρους που καλύπτονται από το άσυλο. Η ΦΕΠ, για να τονίσει το παράλογο του μέτρου κατά την άποψή της, διερωτάται γιατί να μην εφαρμοστεί το άσυλο και σε άλλες συλλογικότητες, όπως είναι οι αγροτικοί συνεταιρισμοί, τα εργατικά συνδικάτα και τα εργοστάσια κ.ά.⁵⁴⁴ Πιο συγκεκριμένα, θεωρεί το άσυλο ασυμβίβαστο με την ιδέα της ισότητας των πολιτών. Καμία άλλη κοινωνική ομάδα δεν διαθέτει το προνόμιο να παρανομεί ατιμώρητη. Για την ΦΕΠ δεκτό γίνεται το άσυλο μόνο «υπό την έννοια της αδιατάρακτης και ελεύθερης πνευματικής αναζητήσεως και τούτο υπό την προϋπόθεση να μην θίγεται η πατρίδα, η θρησκεία και η οικογένεια»⁵⁴⁵.

Από τους προβληματισμούς της ΦΕΠ δεν ξεφεύγει ούτε το ζήτημα της χορήγησης αναβολής της εκπλήρωσης των στρατιωτικών υποχρεώσεων των φοιτητών, αλλά ούτε και το σύστημα εισαγωγής στα ΑΕΙ. Για τους υποστηρικτές

⁵⁴² ό.π., τ. 1/1976, σελ. 14

⁵⁴³ Βλ. *Το Φοιτητικό Πρόβλημα*, ένθετο περιοδικού Ελληνικό Αύριο και περ. *Ελληνικόν Αύριον*, τεύχος 23/1980, σελ. 19

⁵⁴⁴ Βλ. περιοδικό *Ελληνικόν Αύριον*, τ. 14/1979, σελ. 9-10

⁵⁴⁵ Στο ίδιο, τ. 23/1980, σελ. 20

φοιτητές της ΦΕΠ, αυτό το μέτρο (όπως και η χορήγηση ασύλου) καθιστά τους φοιτητές τάξη ευνοούμενη από την πολιτεία, έναντι των νέων αγροτών, εργατών, υπαλλήλων, που όμως, δεν είναι φοιτητές. Αναπόφευκτη σε αυτήν την άποψη ήταν και η τουρκική εισβολή στην Κύπρο, το 1974. Τότε, κι ενώ ο ελληνισμός είχε ανάγκη την αμυντική του θωράκιση, υπήρχαν 150.000 Έλληνες φοιτητές, οι οποίοι εκ των πραγμάτων ήταν παροπλισμένοι⁵⁴⁶. Όσον αφορά στο σύστημα εισαγωγής στα ΑΕΙ, η ΦΕΠ είχε από τότε μία άποψη που αργότερα θα βρει πολλούς υποστηρικτές: με τον ένα ή με τον άλλο τρόπο οι μαθητές του Λυκείου αναγκάζονταν να πληρώνουν και φροντιστήρια, αφού πλέον το μάθημα στα σχολεία ήταν ελλιπέστατο. Εκτός αυτού, θα φτάσει κάποια στιγμή κατά την οποία ένας μαθηματικός θα γνωρίζει πολύ καλά την επιστήμη του, αλλά σε άλλα πεδία, όπως π.χ. την Ιστορία θα υστερεί αφάνταστα και το αντίστροφο.⁵⁴⁷

Η λύση που πρότεινε η ΦΕΠ ήταν η οριστική κατάργηση της αναβολής στράτευσης με την παράλληλη κατάργηση των εισαγωγικών εξετάσεων στα Α.Ε.Ι., καθώς και η μείωση της χρονικής διάρκειας της θητείας, η οποία θα μπορούσε να επιτευχθεί χωρίς κινδύνους για το αξιόμαχο των ενόπλων δυνάμεων με τον πολλαπλασιασμό των μονίμων στρατευμένων⁵⁴⁸.

Τέλος, από την «ατζέντα» της ΦΕΠ για τα φοιτητικά ζητήματα δεν λείπει το πρόβλημα των κτιριακών εγκαταστάσεων. Πάγια θέση της οργάνωσης ήταν η δυνατότητα εκ μέρους του κράτους να μπορεί ανά πάσα στιγμή να επιτάξει κτίρια, εφόσον γίνει αντιληπτό ότι η παιδεία και η μόρφωση των νέων είναι εθνική ανάγκη. Το πρόβλημα εντοπιζόταν στο ότι ενώ η ακίνητη περιουσία του δημοσίου ανερχόταν είχε μεγάλη χρηματική αξία, εν τούτοις παρέμενε αναξιοποίητη, με αποτέλεσμα να δαπανώνται μεγάλα ποσά εκ μέρους του κράτους προς ιδιώτες για ενοικίαση ιδιωτικών χώρων⁵⁴⁹.

⁵⁴⁶ ό.π., τ. 23/1980, σελ. 20

⁵⁴⁷ Βλ. περιοδικό *Προβολή*, τ.1, 1981

⁵⁴⁸ ό.π.

⁵⁴⁹ Βλ. *Το φοιτητικό Πρόβλημα*, ένθετο περιοδικού *Ελληνικόν Αύριον*, σελ. 58

Σχέσεις της Φ.Ε.Π. με φοιτητικές – πολιτικές οργανώσεις της Ελλάδας και του εξωτερικού

Η ΦΕΠ δεν διατηρούσε σχέσεις με άλλες φοιτητικές οργανώσεις της Ελλάδας, παρά μόνο με τον καθαρόαιμο πυρήνα της ΝΔΦΚ (Νέα Δημοκρατική Φοιτητική Κίνηση) στην Θεσσαλονίκη και αυτό για το πρώτο χρονικό διάστημα μετά την ίδρυσή της.⁵⁵⁰

Η κατάσταση ήταν διαφορετική όσον αφορά τις διασυνδέσεις που διατηρούσε η οργάνωση με αντίστοιχες του εξωτερικού. Μερικές από αυτές ήταν η CEDADE⁵⁵¹ από την Ισπανία, το Λύκειο Αγίου Γεωργίου⁵⁵² από την Αγγλία, η Terza Posizione⁵⁵³

⁵⁵⁰ Συνέντευξη με Κωνσταντίνο Κυτίδη, Θεσσαλονίκη 15/06/2013

⁵⁵¹ CEDADE (Ισπανικός Κύκλος Φίλων της Ευρωπαϊκής Ιδέας)

Το CEDADE ιδρύθηκε το 1970 στην Βαρκελώνη και εξαπλώθηκε σιγά σιγά σε αρκετές ισπανικές, ευρωπαϊκές και αμερικανικές πόλεις. Σαν ιδέα υπήρχε από το 1965, όταν μια ομάδα νεαρών αποφάσισαν να συστηματοποιήσουν τον αγώνα τους εναντίον της πνευματικής και υλικής παρακμής του ευρωπαϊκού πολιτισμού. Χάρης στην δύναμη, τις συνεισφορές και τη συνεχή εργασία των μελών του, το CEDADE μετατράπηκε από μία άσημη οργάνωση σε έναν ισχυρό οργανισμό.

Σκοπός του CEDADE, του οποίου τα μέλη ήταν κυρίως νέοι άνθρωποι, ήταν να δώσει μία απάντηση σε αρκετά ζητήματα της εποχής του, όπως φιλοσοφικά, καλλιτεχνικά, ηθικά, πολιτικά και κοινωνικά. Η δημιουργία ενός νέου τύπου ανθρώπου βασισμένου στη φυσική, την πνευματική και ψυχική αρμονία ήταν ο απώτερος στόχος. Για την εξάπλωση της ιδεολογίας το CEDADE διαθέτει δικό του εκδοτικό τμήμα το οποίο κυκλοφορεί βιβλία και έντυπα που προάγουν την ιδεολογία. Ο αγωνιστής του CEDADE έπρεπε να διακρίνεται για τη δύναμη του πολιτιστικού και ιδεολογικού του προσηλυτισμού και να αποκτά συνεχώς δυνάμεις από την γνώση του γιατί και τότε πρέπει να αγωνίζεται. Μέλη ήταν εκείνοι που αποστολή τους ήταν η εκπλήρωση του κοινού σκοπού, κατά το μέτρο των ατομικών βεβαίως δυνατοτήτων τους. Τα μέλη διέθεταν ειδική κάρτα και υποχρεούνταν σε τακτική συνδρομή.

Ιδεολογικά, η CEDADE τοποθετείται στον εθνικοσοσιαλιστικό χώρο, τελειοποιώντας και εξελίσσοντας την συγκεκριμένη ιδεολογία στις ανάγκες και τα δεδομένα της εποχής της. Συγκεκριμένα ανέδειξαν τον αγώνα για την απελευθέρωση από την τυραννία του χρήματος και του κεφαλαίου, αξίωναν τη δημιουργία μίας ιδεαλιστικής κοινότητας και αρνούνταν τον υλισμό, επεδίωκαν την αντικατάσταση του ιδεώδους του χρυσού και του χρήματος με το ιδεώδες της εργασίας, πίστευαν στην ιδέα του κράτους, του σοσιαλισμού, του εθνικισμού, του φυλετισμού και στην ανάδειξη της ευρωπαϊκής παράδοσης, στην προαγωγή της τέχνης σαν ανώτατη ανθρώπινη έκφραση, προασπιζόταν τις αξίες της προσωπικότητας, του χαρακτήρα, της αξιοπρέπειας, της ευγένειας και της υγιούς φυσικής και πνευματικής εκπαίδευσης της νεολαίας. Προέβαλλε τον σοσιαλισμό σαν τον δρόμο μέσα από τον οποίο θα εξαφανιστούν το κοινωνικό χάος, η αναταραχή, οι αδικίες και οι ανωμαλίες, αποτελέσματα της αστικής νοοτροπίας και των καπιταλιστικών ή κομμουνιστικών καθεστώτων. Ήταν σαφώς αντίθετη με την πάλη των τάξεων και πρόκρινε την ανώτερη ιδέα της λαϊκής ενότητας. Βλ. *περ. Χρυσή Αυγή* τ. Μαΐου-Ιουνίου 1983, για σχέση ΦΕΠ – CEDADE βλέπε και *περ. Ελληνικόν Αύριον*, Ιούλιος 1979, τ.13, σελ. 5 και τ. 15, σελ. 16-19. Το CEDADE διαλύθηκε το 1993. Βλ. <http://en.wikipedia.org/wiki/CEDADE>, τελευταία είσοδος 11-06-2014

⁵⁵² Η λίγκα σχηματίστηκε το 1974 ως πολιτικός φορέας από τον Keith Thompson και τον Mike Griffin ως φράξια του Action Party, το οποίο είχε ιδρύσει ο Βρετανός φασίστας Oswald Mosley. Σκοπός της λίγκας ήταν να συνεχίσει ό, τι αυτή θεωρούσε γνήσιο και πιο κοντά στις ιδέες του Mosley. Τη δεκαετία του 1970 η Λίγκα στέγασε πολλούς διανοητές της εθνικοσοσιαλιστικής ιδεολογίας, κυρίως όσους επιθυμούσαν μία ενωμένη Ευρώπη με αμιγώς ευρωπαϊκό πληθυσμό, ουσιαστικά μοιραζόντουσαν το ίδιο όραμα με τον Mosley, ο οποίος έβλεπε την Ευρώπη ως ένα έθνος. Η Λίγκα, υιοθέτησε την άποψη περί ανεξάρτητης ιρλανδικής δημοκρατίας ακολουθώντας και σε αυτό το ζήτημα τις απόψεις του Mosley, τοποθέτηση που ερχόταν σε αντίθεση με τις μέχρι τότε θέσεις που είχαν λάβει για αυτό το θέμα άλλοι ακροδεξιοί σχηματισμοί. Η Λίγκα δεν είχε τη φιλοδοξία να αποτελέσει ένα πολιτικό κόμμα με σκοπό την κατάληψη της εξουσίας. Περισσότερο λειτουργούσε ως δεξαμενή σκέψης και ασχολείτο με θέματα κοινωνικά, φιλοσοφικά και πολιτιστικά με απώτερο στόχο να

από την Ιταλία, η FANE⁵⁵⁴ από τη Γαλλία, η Nouvel Ordre Social από την Ελβετία και η Ordem Nova από την Πορτογαλία. Το CEDADE και η FANE ήταν ακραιφνείς

προβάλλουν τον ενιαίο ευρωπαϊκό πολιτισμό. Έχοντας σκοπό η Λίγκα να αποτελέσει μία κλειστή λέσχη στην οποία θα μετέχουν μόνο ηγετικά στελέχη από όλη την ακροδεξιά πτέρυγα περιορίστηκε σε 50 με 100 μέλη. Η Λίγκα δεν είχε πάντοτε ομαλές σχέσεις με άλλους ακροδεξιούς σχηματισμούς. Χαρακτηριστικό παράδειγμά ήταν το γεγονός πως το Εθνικό Μέτωπο απαγόρευσε στα μέλη του να μετέχουν στη Λίγκα. Γενικά η Λίγκα χαρακτηριζόταν από ακροδεξιούς ή πολιτικούς αντιπάλους ως μία «λέσχη γραφικών, παράνομων ηγετών, οι οποίοι τελούν μυστικές τελετές ένταξης στη λέσχη».

Η Λίγκα υιοθέτησε ως σύμβολο δύο βέλη που σχηματίζουν έναν σταυρό, σύμβολο που έδειχνε την τάση της Λίγκας να έρθει σε επαφή με ευρωπαϊκά κινήματα που συμμερίζονταν τις ίδιες απόψεις. Ως εκ τούτου συνδέθηκε με Βέλγους, Γάλλους, Ιταλούς εθνικιστές, αλλά λευκούς εθνικιστές της Νοτίου Αφρικής. Η Λίγκα συνεχίζει και υφίσταται και στις μέρες μας, υπό νέα διοίκηση, εκδίδει μάλιστα το περιοδικό *The League Review*, το οποίο έχει τύχει σχετικής αναγνωσιμότητας σε πανευρωπαϊκό επίπεδο, βλ. http://en.wikipedia.org/wiki/League_of_Saint_George, τελευταία είσοδος 16/11/2014

⁵⁵³ Η Terza Posizione (Τρίτη Θέση) ήταν μία ακροδεξιά οργάνωση, που ιδρύθηκε στη Ρώμη το 1978, αλλά υπήρχε ήδη με το όνομα Lotta Studentesca από το 1976. Η Τρίτη Θέση απέρριπτε τόσο τον καπιταλισμό, όσο και τον σοσιαλισμό, διακηρύσσοντας παράλληλα την ύπαρξη τρίτου δρόμου που οδηγεί στη λύση των πολιτικών και οικονομικών προβλημάτων. Τεράστια ήταν η επιρροή από τον Julius Evola. Ο Julius Evola γεννήθηκε στη Ρώμη στις 19 Μαΐου του 1898, από οικογένεια ευγενών σικελικής καταγωγής. Το συγγραφικό του έργο, του οποίου η θεματολογία είναι πολιτικοφιλοσοφικού περιεχομένου, είναι ιδιαίτερα πλούσιο. Όπως έχει παραδεχθεί και ο ίδιος οι ιδέες και οι απόψεις του Evola διαμορφώνονται υπό την επίδραση του Πλάτωνα, του Nietzsche και της θεωρίας του Υπερανθρώπου. Ενεργή υπήρξε επίσης η παρέμβαση του Evola στην πολιτική ζωή της εποχής, η οποία εκφράζεται από μία αντίθεση τόσο ως προς τον Αμερικάνικο καπιταλισμό όσο κι ως προς τον Μπολσεβικισμό της τότε Σοβιετικής Ένωσης. Πολλοί, λόγω των αριστοκρατικών του ιδεών, βιάστηκαν να τον χαρακτηρίσουν επιπόλαιο ως επίσημο διανοούμενο του φασισμού κάτι που όμως ήρθαν να αντικρούσουν, ο ριζοσπαστικός, κι αιρετικός του λόγος σε συνδυασμό με τις επαναστατικές του διακηρύξεις. Πολύ σύντομα, το εξαμηνιαίο La Torre (1930) απαγορεύεται με διάγγελμα του ίδιου του Μουσολίνι. Στο La Torre ο Evola εξαπολύει μία δριμύα κριτική στο πολιτικό καθεστώς της εποχής, στη σχέση που αυτό είχε με την καθολική εκκλησία, τους μεγαλοβιομήχανους, καθώς και στη λαϊκιστική του απήχηση στις πλατιές μάζες. Αντίθετα ορθά ρομαντικό και ιδιαίτερα πνευματικό χαρακτηρίζεται το ενδιαφέρον του Evola για τη δομή του εσωτερικού εθνικοσοσιαλιστικού καστικού συστήματος προβλέποντας μάλιστα την είσοδο εθνολογικά ξένων μη Γερμανών στις τάξεις αυτού, πολύ πριν την έναρξη του Β' Παγκοσμίου Πολέμου. Γίνονται λοιπόν αντιληπτές και οι ιδεολογικές βάσεις του κινήματος. Η οργάνωση έγινε η προμετωπίδα για τους Ένοπλους Επαναστατικούς Πυρήνες (NAR) το 1980. Προέβαλλε την παράδοση, τον εθνικισμό, τον αντικοινοβουλευτισμό και την στρατιωτική πειθαρχία. Η ομάδα ιδρύθηκε από πρώην μέλη των προηγούμενων νεοφασιστικών ομάδων όπως η Ordine Nuovo, η Avanguardia Nazionale, η Lottadi Popolo, το Σπουδαστικό Μέτωπο, οι οποίες είχαν τεθεί εκτός νόμου, καθώς κατηγορήθηκαν ως απολογητές του φασισμού. Ο Peppe Dimitri ήταν ο ηγέτης της ομάδας, με τον Roberto Fiore και τον Gabriele Adinolfi, που ήταν και οι βασικοί ιδεολογικοί καθοδηγητές. Το σύνθημα της ομάδας ήταν "Ούτε κόκκινο μπροστά, ούτε αντίδραση, Τρίτη θέση" και ήταν μία από τις διάφορες ιταλικές νεοφασιστικές ομάδες της δεκαετίας του '70 που προσπάθησε να σπάσει τον τοίχο που χωρίζει την ριζοσπαστική αριστερά και την ριζοσπαστική δεξιά.

Τον Ιούνιο του 1983, ο δικαστής Mario Amato, ο οποίος ερευνούσε τις σχέσεις μεταξύ της Terza Posizione και τη νεο-φασιστική τρομοκρατία, δολοφονήθηκε. Οι ηθικοί αυτουργοί της δολοφονίας ήταν οι Francesca Mambro και Valerio Fioravanti, οι οποίοι είχαν καταδικαστεί και για άλλες τρομοκρατικές ενέργειες, ανάμεσά τους και το χτύπημα στην Μπολόνια, το 1980. Παρά τον σύντομο βίο της η Terza Posizione παραμένει ένας από τους σημαντικότερους σχηματισμούς της ιταλικής και της ευρωπαϊκής ακροδεξιάς. Πολλά από τα πρώην μέλη του εξακολούθησαν να παίζουν ρόλο στην πολιτική ζωή της Ιταλίας, βλ. http://en.wikipedia.org/wiki/Terza_Posizione, τελευταία είσοδος 11/06/2014.

⁵⁵⁴ Η FANE (Fédération d'Action Nationale et Européenne) ήταν μία μικρή γαλλική ακροδεξιά οργάνωση, η οποία ιδρύθηκε τον Απρίλιο του 1966. Ανοιχτά εθνικοσοσιαλιστική οργάνωση, είχε αρχηγό τον Mark Fredriksen, έναν τραπεζικό υπάλληλο, ο οποίος ασχολήθηκε ενεργά με το ζήτημα της γαλλικής Αλγερίας μετά τη θητεία του εκεί ως αλεξιπτωτιστής. Η FANE ένωσε τρία εθνικιστικά

εθνικοσοσιαλιστικές οργανώσεις και εστίαζαν περισσότερο σε ευρωπαϊκά θέματα. Το επίπεδο της σχέσης της Φ.Ε.Π. με τις ως άνω οργανώσεις ήταν ανταλλαγή απόψεων και εντύπων, μέσω των οποίων η ΦΕΠ προσπαθούσε να αναδείξει τα ελληνικά ζητήματα, τα οποία αφορούσαν την αντίθεσή της στην ευρωπαϊκή προοπτική της Τουρκίας και την τουρκική εισβολή στην Κύπρο⁵⁵⁵. Μάλιστα, η FANE είχε εναντιωθεί, μέσω κειμένου της στην επιθεώρηση – όργανο της, το περιοδικό *Notre Europe*, στην επίσκεψη του Έλληνα Προέδρου της Δημοκρατίας Κωνσταντίνου Τσάτσου στο Παρίσι, ισχυριζόμενη πως «εναντιώνεται σε αυτή την επίσκεψη, η οποία λαμβάνει χώρα λίγο καιρό μετά τις νέες διώξεις εναντίον των συναγωνιστών τους του Κ4Α», σε μία περίοδο κατά την οποία βέβαια επισήμως το Κ4Α είχε αναστείλει τη λειτουργία του και τα ηνία είχε αναλάβει η Φ.Ε.Π.⁵⁵⁶

Η Φ.Ε.Π. είχε αποστείλει το στέλεχός της Αναστασία Μαυρογιάννη σε επίσκεψη στην Ισπανία, ούτως ώστε να συνομιλήσει τόσο με μέλη του ισπανικού κόμματος *Fuerza Nueva* (Νέα Δύναμη), όσο και με μέλη της *CEDA*. Παρουσιάζει εξαιρετικό ενδιαφέρον το γεγονός πως ενώ οι δύο οργανώσεις έχουν ως αφετηρία και κοινό στοιχείο τον εθνικισμό, ωστόσο στο ζήτημα του Σιωνισμού η διαφωνία ήταν

κινήματα: την *Action-Occident*, την *Cercle Charlemagne* και την *Comité de soutien à l' Europe réelle*. Η δραστηριότητα της FANE ήταν περιορισμένη, με την οργάνωση να μετράει περίπου εκατό μέλη. Εξέδιδε ένα περιοδικό, το *Notre Europe (Η Δική μας Ευρώπη)*, το οποίο σχετιζόταν με τα GNR (*Groupes Nationalistes Revolutionnaires*) του Φρανσουά Ντυπρά. Εξέδιδε επίσης μία εφημερίδα, την *L' Immonde*, η οποία στόχευε σε μία «εθνικιστική, σοσιαλιστική και λευκή Ευρώπη» και διακήρυττε «την μάχη μέχρι εσχάτων εναντίον του ιουδαιούλισμου». Στα μέλη του FANE περιλαμβάνονταν ο Luc Michel, αρχηγός πλέον, του *Parti communautaire national-européen* (Κοινοτικό Εθνικό Ευρωπαϊκό Κόμμα), ο Jacques Bastide, ο Michel Faci, ο Michel Caignet και ο Henri-Robert Petit, δημοσιογράφος που διεύθυνε την εφημερίδα *Le Pilon* κατά τη διάρκεια του καθεστώτος του Vichy, στην κατεχόμενη από τους Γερμανούς Γαλλία την περίοδο 1940-1944. Όπως η ΦΕΠ, έτσι και η FANE διατηρούσε επαφές με την βρετανική οργάνωση *League of Saint George* (Λύκειο Αγίου Γεωργίου). Η FANE ενώθηκε το 1974 με το Εθνικό Μέτωπο του Ζαν Μαρί Λεπέν, μέχρι να χωρίσουν και πάλι το 1978, αποσπώντας τότε αρκετά από τα μέλη της νεολαίας του Εθνικού Μετώπου. Το διάστημα κατά το οποίο συμπορεύτηκε με το FN, η FANE δεν εγκατέλειψε τη ρητορική της αμφισβήτησης της εξόντωσης των Εβραίων, αλλά και την άσκηση κριτικής στο καθεστώς του Βισύ για διστακτικότητα στη συνεργασία με την Γερμανία. Η απόσχιση της από το FN, η οποία οφειλόταν σε μεγάλο βαθμό και στην απογοήτευση από τη δολοφονία ενός εκ των ιδρυτών του FN, του Φρανσουά Ντυπρά, σήμανε και την υιοθέτηση καθαρά φιλοναζιστικής φρασεολογίας. Μετά το σύντομο πέρασμα από το Εθνικό Μέτωπο, ο Fredriksen δημιούργησε τη *Faisceaux Nationalistes Européens* (Εθνικιστικός Ευρωπαϊκός Σύνδεσμος) (FNE) τον Ιούλιο του 1980.

Η FANE διαλύθηκε τον Σεπτέμβριο του 1980 ύστερα από απόφαση του Συμβουλίου των Υπουργών στις 30 Σεπτεμβρίου του ίδιου έτους. Η FANE ξαναδημιουργήθηκε και διαλύθηκε άλλες δύο φορές, μία στις 23 Ιανουαρίου 1985 από την κυβέρνηση του Laurent Fabius και μία στις 16 Σεπτεμβρίου 1987 από την κυβέρνηση του Jacques Chirac με την αιτιολογία «των βίαιων εκδηλώσεων που διοργανώνει και την ανοιχτή επιθυμία του να επιβάλλει ναζιστικό καθεστώς» και χαρακτηρίζει την οργάνωση «παραστρατιωτική» και τη συνηματολογία της «ρατσιστική», βλ. http://en.wikipedia.org/wiki/Federation_d%27action_nationale_et_europeenne τελευταία είσοδος 11/06/2014 και Pierre Milza, ό.π., σελ. 242-244

⁵⁵⁵ Συνέντευξη με Νίκο Καρρά, Αθήνα 31/05/2013

⁵⁵⁶ Βλ. περ. *Ελληνικόν Αύριον*, τ.11 Μάιος 1979, σελ. 8-9

ξεκάθαρη. Το CEDADE εμφανίζεται απολύτως αντισιωνιστικό, ενώ ο αρχηγός και βουλευτής της Fuerza Nueva, Μπλας Πινάρ, αρκείται στο να χαρακτηρίσει το ζήτημα ως «ιδιωτικό θέμα», δείχνοντας πως η Fuerza Nueva ακολούθησε πιστά τη γραμμή του δικτάτορα Φράνκο, όντας έντονα αντιμασωνική, χωρίς όμως αντισιωνιστικές αναφορές⁵⁵⁷.

Φοιτητική Εθνική Αγωνιστική Κίνηση (Φ.Ε.Α.Κ.)

Τον Ιανουάριο του 1978 ιδρύεται η «Φοιτητική Εθνική Αγωνιστική Κίνηση», γνωστή ως ΦΕΑΚ, με κύριο στόχο να αγωνιστεί εναντίον ενός πλήθους αριστερών φοιτητικών κινήσεων, οι οποίες σύμφωνα με την ιδρυτική διακήρυξη της ΦΕΑΚ, κατέστησαν το φοιτητικό κίνημα κομματικοποιημένο, προσανατολίζοντάς το μακριά από αμιγώς φοιτητικά ζητήματα και εθνικές ανησυχίες.

Ωστόσο, στο στόχαστρο αυτής της φοιτητικής οργάνωσης είχαν μπει και οι παρατάξεις της Νέας Δημοκρατίας (ΔΑΠ-ΝΔΦΚ), αλλά και του Κέντρου (Δ.Π.). Χωρίς να αρνείται τις κοινές αστικές καταβολές που έχει με τη δεξιά και το κέντρο, η ΦΕΑΚ θεωρούσε ότι όλες οι υπόλοιπες δυνάμεις θα έπρεπε να συνασπιστούν προκειμένου να μπουν μαζί στην πρώτη γραμμή για τη διασφάλιση του ασύλου και της νομιμότητας στα πανεπιστήμια⁵⁵⁸.

Για να βρούμε τις ρίζες της ΦΕΑΚ, θα πρέπει να ανατρέξουμε και πάλι στο Κ4Α. Την περίοδο 1960-1967 το Κ4Α εμφανίζεται μαχητικά στον χώρο των φοιτητών, τόσο στην Αθήνα όσο και στην Θεσσαλονίκη. Με την έλευση του καθεστώτος της 21^{ης} Απριλίου, ο Κώστας Πλεύρης γίνεται καθηγητής αστυνομικών, χωροφυλάκων, αξιωματικών στρατού, ευελπίδων και διευθυντής του γραφείου του υφυπουργού Εσωτερικών Ιωάννη Λαδά. Με την ανατροπή της 21^{ης} Απριλίου από το κίνημα του Ιωαννίδη, συλλαμβάνεται μαζί με τον στενό του συνεργάτη Ανδρέα Δενδρινό και οδηγούνται στην ΕΣΑ. Εκείνη την εποχή ένας άλλος εθνικιστής, ο Πολύδωρος Δάκογλου, μέλος της συντακτικής επιτροπής του Κ4Α, διαχωρίζει την θέση του από τον Κ. Πλεύρη και διατρανώνει την άποψη ότι «η Επανάσταση προδόθηκε από τους Επαναστάτες»⁵⁵⁹. Ο Δάκογλου, δυσανεστήμενος ήδη από το 1972, συνδέθηκε με ιωαννιδικούς κύκλους, οι οποίοι είχαν το όραμα μίας «νέας

⁵⁵⁷ Στο ίδιο, τ.15 Σεπτέμβριος 1979, σελ. 18-19

⁵⁵⁸ Βλ. εφημερίδα *Εστία*, 11/01/1978

⁵⁵⁹ Βλ. περ. *Αντί*, περίοδος Β', τεύχος 62, Σάββατο 8 Ιανουαρίου 1977

πραγματικής Επανάστασεως». Έτσι λοιπόν, το 1973 φτιάχνει τους Αχαιοί, μία μαχητική οργάνωση με εθνικοσοσιαλιστική ιδεολογία και μεγαλοϊδεατικούς στόχους. Ιδρυτικά μέλη ήταν οι Βλαδίμηρος Ψιακής, Βασιλική Γόνου, Λυκούργος Γκόνος, Ιωάννης Σχοινάς, Χαράλαμπος Πρεβεζάνος, Ανδρέας Μπεβερέτος, Αθανάσιος Μπόμπος και οι Δεντάκος, Πολυκαρπίδης, Παπαβασιλείου, Ευαγγελίδης, Ζιαννής και Αδαμαντίδης. Υπεύθυνος στο θεωρητικό σκέλος υπήρξε ο αρχηγός μίας άλλης εθνικιστικής οργάνωσης, των *Ελληνοκρατών*, ο Σπύρος Σταυρόπουλος⁵⁶⁰. Τον Μάιο του 1975 οι Αχαιοί μετονομάστηκαν σε Πνευματική Αναμορφωτική Κίνηση, η λειτουργία της οποίας εγκρίθηκε από το Πρωτοδικείο Αθηνών με την απόφαση 26461/75. Ιδρυτικά μέλη ήταν οι Π. Δάκογλου, Βλ. Ψιακής, Χαρ. Πρεβεζάνος, Λ. Γκόνου και Β. Γκόνου. Δικηγόρος της κίνησης αυτής ήταν ο Γ. Παπαμιχαήλ.⁵⁶¹

Προπομπός του ΕΝΕΚ υπήρξε το περιοδικό - οργάνωση Πατριωτικό Κίνημα ή Κίνημα. Η απόφαση για την ίδρυση του Κινήματος ελήφθη τον Ιούλιο του 1974, ενώ ακόμη οι τουρκικές βόμβες δεν είχαν πάψει να πέφτουν στην Κύπρο. Την απόφαση έλαβαν τέσσερις εθνικιστές, ο Πολύδωρος Δάκογλου, ο Γεώργιος Ταρναράς, ο Ανδρέας Πεβερέτος και ο Χαράλαμπος Μεγρέμης. Τα μέλη του Κινήματος ήταν νέοι άνθρωποι, κατά κανόνα φοιτητές και νέοι επιστήμονες. Το μόνο μέλος μεγαλύτερης ηλικίας ήταν ο Ανδρέας Δενδρινός, ο οποίος μετά από πρόταση του Πολύδωρου Δάκογλου έγινε αρχηγός του Κινήματος. Ελάχιστοι Έλληνες μεγαλύτερης ηλικίας συμμετείχαν, χωρίς ωστόσο να είναι εγγεγραμμένα μέλη. Σημαντικότεροι από αυτούς ήταν ο Δημήτρης Σφαέλλος⁵⁶², τέως βουλευτής και ο Φίλιππος Λιβιτσιάνος⁵⁶³. Μέσα από τις σελίδες του περιοδικού, εξάλλου, γινόταν μία προσπάθεια εξιδανίκευσης της νεολαίας, η οποία οφείλει να είναι ορμητική,

⁵⁶⁰ Στο ίδιο

⁵⁶¹ ό.π

⁵⁶² Γιος του Κωνσταντίνου και της Ασπασίας, γεννήθηκε το 1911 στον Πειραιά και σπούδασε στη Νομική Σχολή του Πανεπιστημίου Αθηνών. Το 1929 ήταν από τους ιδρυτές του Εθνικού Παμφοιτητικού Συλλόγου του οποίου διετέλεσε και πρόεδρος ως το 1931. Από αυτό το έτος και ως το 1933 ανέλαβε το ταμείο του συλλόγου καθώς και την εφημερίδα *Φοιτητικά Νέα*. Το 1933 μαζί με τον Αλέκο Κανελλόπουλο και τον Στέφανο Στρέιτ, ίδρυσαν τον Οίκο του Φοιτητή. Το ίδιο έτος παραιτήθηκε και ίδρυσε το παράρτημα της Εθνικής Ενώσεως Ελλάδος (Ε.Ε.Ε.) στην Αθήνα. Από το 1936 ασχολήθηκε ενεργά με τη βιομηχανία νημάτων και υφασμάτων «Ο Βάμβαξ» στον Πειραιά όπου ήταν πρόεδρος ο πατέρας του και συμμετείχαν τα αδέλφια του Γεώργιος και Σπύρος. Μετά τον πόλεμο ίδρυσε την πολιτική ομάδα Ε.Μ.Π.Ρ.Ο.Σ. και συμμετείχε στις εκλογές του 1946 παίρνοντας μέρος στον ευρύτερο συνασπισμό του Λαϊκού Κόμματος και εκλεγόμενος βουλευτής Πειραιώς. Ανέλαβε ενεργή δράση στον αγώνα για την ένωση της Κύπρου με την Ελλάδα. Διετέλεσε σύμβουλος διαφόρων επιστημονικών οργανώσεων. Έγραψε τα βιβλία: *Οι νέοι και το έργο τους*, *Δια το συμφέρον ημών και των επερχομένων γενεών*, *Εις την υπηρεσίαν της Ελλάδος*, *Ελληνοαμερικανικά συμφωνία*, κ.ά., βλ. www.elia.org.gr/EntryImages%5C1%5CΣΦΑΕΛΛΟΣ_ΔΗΜΗΤΡΙΟΣ.rtf, τελευταία είσοδος 04/04/2014

⁵⁶³ Βλ. <http://enekgr.wordpress.com/2009/05/06/6>, τελ. είσοδος 12/10/2013

μαχητική και να ενδιαφέρεται για το καλό της πατρίδας, μακριά από το πολιτικό κατεστημένο⁵⁶⁴.

Τα εγγεγραμμένα μέλη ποτέ δεν ξεπέρασαν τα πενήντα και λόγω των δυσκολιών και των συνθηκών από την συγκεκριμένη εποχή για την ανάπτυξη ενός εθνικιστικού κινήματος η δράση τους ήταν κατά κανόνα εσωστρεφής, με σημαντικότερο επίτευγμα την έκδοση του μηνιαίου περιοδικού «*Το Κίνημα*», το οποίο κυκλοφορούσε, κυρίως χέρι με χέρι.

Η κατάσταση αυτή συντηρήθηκε μέχρι την παραμονή των εκλογών του 1977. Τότε, τα μέλη του Κινήματος ζήτησαν από τον Δημήτρη Σφαέλλο να μεσολαβήσει και να φέρει το Κίνημα σε επαφή με τον πρόεδρο του νεοσυσταθέντος κόμματος Εθνική Παράταξη, με σκοπό να αναλάβουν την νεολαία του κόμματος.

Ο στόχος επετεύχθη και έτσι δημιουργήθηκε η ΕΝΕΠ (Ενωση Νέων Εθνικής Παράταξης). Κατόπιν πρότασης του Ανδρέα Δενδρινού και με σύμφωνη γνώμη όλων των μελών του Κινήματος, αρχηγός της ΕΝΕΠ ανέλαβε ο Πολύδωρος Δάκογλου⁵⁶⁵. Έτσι λοιπόν, οι Αχαιοί, όπως και το Κίνημα, οργανώσεις οι οποίες ήταν προϊόν απόσχισης από το Κ4Α, συνδέθηκαν με την Εθνική Παράταξη και ήταν στυλοβάτες της ΕΝΕΠ (νεολαία Εθνικής Παράταξης). Ανεπίσημα, ο φοιτητικός βραχίονας της ΕΝΕΠ ήταν η ΦΕΑΚ και άντεξε όσο υπήρχε το κόμμα⁵⁶⁶.

Στις 22 Μαρτίου 1979 διασπάται η ΕΝΕΠ και οι «επαναστατημένοι» της ΕΝΕΠ δημιούργησαν στις 6 Μαΐου 1979 στον Βόλο το ΕΝΕΚ⁵⁶⁷. Ουσιαστικά το

⁵⁶⁴ Βλ. Βασιλική Γεωργιάδου, *Η Άκρα Δεξιά στην Ελλάδα 1965 – 2018*, εκδ. Καστανιώτη, Αθήνα 2019, σελ. 73

⁵⁶⁵ Βλ. <http://enekgr.wordpress.com/2009/05/06/6>, τελ. είσοδος 12/10/2013

⁵⁶⁶ Συνέντευξη με Ιωάννη Γιαννάκενα, Αθήνα 10/10/2013

⁵⁶⁷ Το συνέδριο πραγματοποιήθηκε στο ξενοδοχείο ΞΕΝΙΑ του Βόλου και διοργανώθηκε από Έλληνες εθνικιστές οι οποίοι ήθελαν να μείνουν πιστοί στις διακηρύξεις της Β' Συνδιάσκεψης της ΕΝΕΠ (Νοέμβριος 1978). Στο συνέδριο συμμετείχαν εκπρόσωποι από τοπικές οργανώσεις από όλη την Ελλάδα (Φάρσαλα, Βόλος, Θεσσαλονίκη, Φλώρινα, Δράμα, Κατερίνη, Γρεβενά, Καβάλα, Σέρρες, Κατερίνη, Πειραιά, Καλαμάτα, Άργος, Γκύζη, Παγκράτι, Κολωνός, Ιωάννινα, Ναύπλιο, Δάφνη, Επανομή κ.ά.). Το παρόν έδωσε και αντιπροσωπεία της ΦΕΑΚ με επικεφαλής τον Φώτη Σακελλιάδη. Είναι γεγονός πως η Εθνική Παράταξη ποτέ δεν κάλυψε επισήμως το φοιτητικό τμήμα της ΕΝΕΠ, ωστόσο η ΦΕΑΚ θεώρησε ιστορικό το συνέδριο και σημαντική προοπτική για τον ελληνικό εθνικιστικό χώρο. Για το ΕΝΕΚ, η Εθνική Παράταξη αποδείχθηκε τυπικό δείγμα ευκαιριακού κόμματος με ηγεσία που δεν ανταποκρίθηκε στην πολιτική ανάγκη να εναντιωθεί στην κυβέρνηση. Στα τέλη του 1978, επισκέφθηκε τα κεντρικά γραφεία της νεολαίας η Δέσποινα Παπαδοπούλου και μετέφερε την «*επιθυμία του προέδρου*» να μετονομασθεί η ΕΝΕΠ σε Νεολαία Γεωργίου Παπαδόπουλου. Λίγους μήνες πριν, στην πρώτη ιδεολογική της συνδιάσκεψη και με εισήγηση της ηγεσίας της, η νεολαία είχε καταδικάσει την προσωπολατρεία, την οικογενειοκρατία και τον αρχηγισμό, ως τις τρεις μαστίγες της πολιτικής ζωής του τόπου μας. Έτσι, η αρνητική απάντηση ήταν η πλέον φυσιολογική εξέλιξη στο παράλογο από όλες τις πλευρές αίτημα. Από τότε άρχισε η αντίστροφη μέτρηση και στις 22 Φεβρουαρίου 1979, ο πρόεδρος της Ε.Π. Στέφανος Στεφανόπουλος, αντικατέστησε τον αρχηγό της ΕΝΕΠ Πολύδωρο Δάκογλου διορίζοντας αρχηγό τον Θ. Περρωτή (έμπιστος του Γ. Παπαδόπουλου, είχε διατελέσει διορισμένος πρόεδρος του Φοιτητικού

ΕΝΕΚ ήταν η συνέχεια της κίνησης, η οποία υπήρχε από το 1973 και είχε επικεφαλής τον Πολύδωρο Δάκογλου. Οι ιδρυτές του (Πολύδωρος Δάκογλου και Ανδρέας Δενδρινός) έκαναν λόγο για ένα σύγχρονο εθνικιστικό κίνημα το οποίο θα είχε ξεκάθαρη ιδεολογία, τον ελληνικό εθνικισμό. Κάτι τέτοιο, βέβαια, αποδείχθηκε ιδιαίτερα δύσκολο, αφού και σε αυτόν τον πολιτικό χώρο, όπως και σε αυτόν της Αριστεράς, η πολυδιάσπαση μοιάζει μονόδρομος. Σύντομα δημιουργήθηκαν δύο τάσεις μέσα στο ΕΝΕΚ: η εθνικιστική (με επίκεντρο και αναφορές στην Ελλάδα) και η εθνικοσοσιαλιστική (με επίκεντρο πάλι την Ελλάδα, αλλά με πολλές αναφορές στην εθνικοσοσιαλιστική ιδεολογία). Χαρακτηριστικό δείγμα των διασπαστικών τάσεων ήταν η αποχώρηση του Δενδρινού ανήμερα της ίδρυσης του ΕΝΕΚ, στις 6 Μαΐου 1979⁵⁶⁸.

Ιδεολογία της Φ.Ε.Α.Κ.

Το περιοδικό *Κίνημα*, στο τεύχος του πρώτου δεκαπενθήμερου του Φεβρουαρίου 1978 μας πληροφορεί για «την γέννηση ενός νέου φοιτητικού κινήματος» και παρουσιάζει την ιδρυτική διακήρυξη της ΦΕΑΚ, η οποία παρατίθεται αυτούσια παρακάτω και ακόλουθα θα αναλυθεί ιδεολογικά βάσει των κυριότερων σημείων της:

Συλλόγου Πάτρας κατά τη διάρκεια της δικτατορίας, βλ. Βασιλικής Γεωργιάδου, *Η Άκρα Δεξιά στην Ελλάδα 1965 – 2018*, εκδ. Καστανιώτη, Αθήνα 2019, σελ. 85), του οποίου η πρώτη πράξη ήταν να διαγράψει το σύνολο σχεδόν της Κεντρικής Διοίκησης της νεολαίας. Για το ΕΝΕΚ οι στόχοι της Εθνικής Παράταξης ήταν δύο: ο πρώτος, να χάσει την απόλυτη πλειοψηφία η Νέα Δημοκρατία και ο δεύτερος ήταν η δημιουργία και καθιέρωση ενός πόλου, του εθνικιστικού, που θα ρύθμιζε τις εξελίξεις. Ο πρώτος στόχος επετεύχθη, ο δεύτερος όχι. Η αδιαφορία της ΕΠ προς τους ανθρώπους που την εμπιστευθήκαν και την ψήφισαν, καθώς και η ανυπαρξία οργάνωσης, αγωνιστικότητας και μεθόδων αποδείχθηκαν καθοριστικοί παράγοντες για την πτώση της. Μόνο η ΕΝΕΠ αγωνίστηκε σε βαθμό που να υποκαταστήσει ουσιαστικά την ΕΠ. Αυτό ήταν κάτι το οποίο ενόχλησε το πολιτικό κατεστημένο και την ηγεσία της ΕΠ. Η τελευταία ενεργώντας πραξικοπηματικά, αντικατέστησε την ηγεσία της ΕΝΕΠ, όπως αυτή διαμορφώθηκε μετά από εκλογές στην Β' Ιδεολογική Συνδιάσκεψη, διόρισε πρόσωπα που δεν είχαν αποδοχή από τη βάση της ΕΝΕΠ, με αποτέλεσμα να αποχωρήσουν αρκετοί και άλλο, απλοί ψηφοφόροι της ΕΠ, να γυρίσουν πίσω στη Νέα Δημοκρατία. Ο τελευταίος ήταν και ο βασικός στόχος της ίδιας της Νέας Δημοκρατίας, η οποία εκμεταλλεύτηκε τις ανθρώπινες αδυναμίες και πολλά στελέχη της ΕΠ ενήργησαν διαλυτικά. Είναι αξιοσημείωτη πάντως η αντίληψη που είχαν οι φοιτητές και η νεολαία του ΕΝΕΚ για την γενικότερη διαμάχη, πλην εξαιρέσεων, των νεολαιών όλων των κομμάτων με τις κεντρικές διοικήσεις. Η ΟΝΝΕΔ, αν και αδύναμη ακόμη, περιέκλειε πολλά εθνικιστικά στοιχεία τα οποία ενοχλούσαν τον αρχηγό του κόμματος, ενώ στο ΠΑΣΟΚ η ηγεσία διέλυσε τρεις φορές την νεολαία μέχρι να τη διαμορφώσει κατά τέτοιο τρόπο ώστε να μπορεί να την ελέγχει. Στο ΚΚΕ Εσωτερικού ο «Ρήγας» αποσπάστηκε και η ΕΣΔΗΝ έφυγε από την ΕΔΗΚ και προσχώρησε στο ΚΟΔΗΣΟ. Αυτό αποδεικνύει ότι η εποχή χαρακτηρίζεται από ζυμώσεις οι οποίες ακολουθούσαν την απότομη αλλαγή του πολιτεύματος το 1974, βλ. Σχοινά Ιωάννη *Το ιδρυτικό συνέδριο του ΕΝΕΚ Προοπτική 2000*, στο <http://koinosparanomastis.blogspot.gr/2012/10/2000.html>, τελευταία είσοδος 27/07/2014.

⁵⁶⁸ Συνέντευξη με Ιωάννη Γιαννάκενα, Αθήνα 10/10/2013

Συνάδελφοι, εσείς που βρίσκεστε στον χώρο των Ανωτάτων Εκπαιδευτικών Ιδρυμάτων και Ανωτέρων Σχολών γνωρίζετε, καλύτερα από κάθε άλλον, την κατάσταση που επικρατεί και που χαρακτηρίζεται από ένα πλήθος αριστερών φοιτητικών παρατάξεων που αποτελούν το κατεστημένο ενός πλήρως κομματικοποιημένου και αποπροσανατολισμένου φοιτητικού κινήματος από τους εθνικούς σκοπούς του και τις σωστές, επιβεβλημένες φοιτητικές επιδιώξεις.

Κάθε λογής φωνές γνωστών «φοιτητοπατέρων» κατρακυλούν το φοιτητικό κίνημα όλο και περισσότερο στον βούρκο του μαρξισμού.

Τα φοιτητικά προβλήματα παραμένουν ανεπίλυτα και συσσωρεύονται συνεχώς, μια και οι «φοιτητοπατέρες» καταπονούνται και συναγωνίζονται για την ορθότερη ερμηνεία του μαρξιστικού δόγματος.

Πρέπει να τονιστεί η συνοδοιποριακή πολιτική της κυβερνητικής Δ.Α.Π. (Δημοκρατική Ανανεωτική Πρωτοπορία) και της κεντρώας Δ.Π. (Δημοκρατική Παράταξη), που μη όντας μαρξιστικές παρατάξεις, ευθυγραμμίζονται όμως με τις «μαρξιστικές ιδιοφυίες».

Για αυτούς τους λόγους αποφασίσαμε την ίδρυση της Φοιτητικής Εθνικής Αγωνιστικής Κινήσεως (Φ.Ε.Α.Κ) που θα αγωνιστεί και θα χειριστεί συστηματικά, μεθοδικά και υπεύθυνα όλα τα εκκρεμή φοιτητικά προβλήματα.

Πιστεύουμε ότι τα γενικότερα προβλήματα που αντιμετωπίζει η πατρίδα μας, η διανοητική παρακμή, ο παλαιοκομματισμός, η φαυλοκρατία, η οικογενειοκρατία, η πτώση των αξιών συνθέτουν μία κατάσταση που χρωματίζει πολύ έντονα την ελληνική πραγματικότητα και δεν μπορεί να μας αφήσει αδιάφορους.

Πιστεύουμε ότι ο υλισμός, ατομικός, συλλογικός ή απρόσωπος, αποπροσανατολίζει την νεολαία μας από τα πραγματικά της ιδανικά και στόχους.

Πιστεύουμε ότι η μέχρι σήμερα πολιτική της κυβερνήσεως δημιούργησε και συντηρεί το μαρξιστικό φοιτητικό κατεστημένο.

Σαν Έλληνες φοιτητές, αρνούμεθα να υποταχθούμε στον κομμουνισμό και τις παραφυάδες του, που καταπνίγει την προσωπικότητα του ατόμου και προσπαθεί να μας υποβιβάσει στη δική του μετριότητα.

Η ΦΕΑΚ θα αγωνισθεί με βάση τις παραδόσεις και τις αξίες του Έθνους μας και θα γίνει πρωτοπορία σε κάθε εθνική προσπάθεια.

Η ΦΕΑΚ θα αγωνισθεί για καλύτερες (ουσιαστικές και πραγματικά ελληνικές) συνθήκες παιδείας καθώς και για τη μελλοντική αποκατάσταση των φοιτητών.

Η ΦΕΑΚ θα αγωνιστεί για ένα φοιτητικό κίνημα σφριγηλό, ανεξάρτητο και δημιουργικό, για να γκρεμίσει το μαρξιστικό κατεστημένο των ΑΕΙ και των Ανωτέρων Σχολών.

Η ΦΕΑΚ θα αγωνισθεί να για την κατοχύρωση του πανεπιστημιακού ασύλου από εξωφοιτητικά στοιχεία και επαγγελματίες «φοιτητοπατέρες», καθώς και για την αποκατάσταση της νομιμότητας στα ΑΕΙ.

Η ΦΕΑΚ θα αντιταχθεί σε κάθε προσπάθεια μετατροπής των φοιτητικών οργανώσεων σε κομματικά παραρτήματα που διασπούν τον φοιτητικό κόσμο.

Η ΦΕΑΚ θα μετάσχει ενεργά σε κάθε αγώνα, που τείνει στην προαγωγή των εθνικών επιδιώξεων, στην στερέωση και διαμόρφωση των ελευθέρων θεσμών.

Η ΦΕΑΚ, με την πεποίθηση ότι τα φοιτητικά ζητήματα είναι υπόθεση καθαρά φοιτητική, με πίστη στον αγώνα, με πεποίθηση στη νίκη, καλεί κάθε φοιτητή, που αισθάνεται αγανάκτηση για αυτά που συμβαίνουν, που αντιλαμβάνεται το μέγεθος των φοιτητικών προβλημάτων.

Να αγωνισθεί στις τάξεις της, να μελετήσει την ουσία των προβλημάτων, να διαφωτίσει τους συναδέλφους του, να οργανωθεί στην ΦΕΑΚ⁵⁶⁹.

Το ιδεολογικό πλαίσιο μέσα στο οποίο κινείται η ΦΕΑΚ ανέπτυξε ο Φώτης Σακελλιάδης, φοιτητής του Εθνικού Μετσοβείου Πολυτεχνείου, στο λόγο που εκφώνησε στη Β' Πανελλήνια Συνδιάσκεψη της ΕΝΕΠ το 1978, εκπροσωπώντας την ΦΕΑΚ.

Όπως αναφέρει ο Σακελλιάδης, η ιστορία του κόσμου είναι μία ιστορία πάλης ανάμεσα στους λαούς και τα έθνη. Η ανθρώπινη ιστορία καθώς και η ιστορική εξέλιξη είναι συνυφασμένη με την πάλη ανάμεσα στα έθνη. Διαχωρίζει τη θέση του από τους μαρξιστές, για τους οποίους η ιστορία είναι πάλη ανάμεσα στις κοινωνικές τάξεις. Για τον Σακελλιάδη και την ΦΕΑΚ, η ίδια η ιστορία έρχεται σε αντίθεση με αυτή την άποψη. Για την προάσπιση της παραπάνω θέσης ο Σακελλιάδης έφερε ως παράδειγμα τη σύγκρουση μεταξύ Γερμανίας και ΕΣΣΔ κατά τον Β' Παγκόσμιο, στην οποία κατά τον ομιλούντα δεν υπήρχε ίχνος ταξικής σύγκρουσης. Επιπρόσθετα, ο ίδιος ο Στάλιν παραμέρισε τα διεθνιστική συνθηματολογία, έδειξε ανεκτικότητα στη χρήση παλαιών συμβόλων και στην λειτουργία των εκκλησιών, προκειμένου να κρατηθεί το φρόνημα των Ρώσων σε υψηλό επίπεδο.

⁵⁶⁹ Βλ. περ. *Το Κίνημα*, τ. 1, 15 Φεβρουαρίου 1978, σελ.13

Ο εκπρόσωπος της ΦΕΑΚ υποστηρίζει την άποψη πως ο αγώνας ανάμεσα στους λαούς εξελίσσεται σε πολλά διαφορετικά πεδία, το σύνολο των οποίων αποτελούν τον «πολιτικό πόλεμο». Τα πεδία αυτά είναι η ιδεολογία, ο πολιτισμός, η κοινωνία, η οικονομία, η διπλωματία και ο στρατός. Η σύγκρουση με στρατιωτικούς όρους αποτελεί για τον Σακελλιάδη την πιο φυσική και πιο πρωτόγονη μορφή πάλης.

Ο πόλεμος, στο ιδεολογικό πεδίο, παρουσιάζεται ως «η ανώτερη και πιο αποτελεσματική μορφή της σύγκρουσης ανάμεσα στα έθνη». Όπως αναφέρει ο Σακελλιάδης, πρόκειται για σύγκρουση ανάμεσα σε «οργανωμένα συστήματα σκέψης τα οποία συγκροτούν τις διάφορες ιδεολογίες». Οι ιδεολογίες αυτές μπορεί να αφορούν ζητήματα θρησκευτικά, κοινωνικά και φιλοσοφικά.

Ο Σακελλιάδης εστιάζει στον ιδεολογικό πόλεμο ως «την ανώτερη μορφή σύγκρουσης» και επομένως η ιδεολογία, όντας ο κεντρικός άξονας του ιδεολογικού πολέμου, παίζει κεντρικό ρόλο στην έκβαση της διαμάχης. Σύμφωνα με τον φοιτητή της ΦΕΑΚ η ιδεολογία έχει και έναν άλλο σκοπό να εκπληρώσει, ίσως σημαντικότερο από τον προηγούμενο. Σύμφωνα με αυτήν τη θεώρηση, μία ιδεολογία λειτουργεί ως ασπίδα πίσω από την οποία θωρακίζεται ένας λαός προκειμένου να επιτύχει τον στόχο του, που είναι η δημιουργία ενός συγκεκριμένου και διακριτού τρόπου ζωής και αντίληψης των πραγμάτων. Ωστόσο υπάρχουν, όπως θεωρεί ο Σακελλιάδης, δύο προϋποθέσεις για την επίτευξη του στόχου: η ύπαρξη πολιτικής ομάδας και η μαζική αποδοχή του ρόλου και του έργου αυτής. Για να γίνει πιο σαφές ως προς αυτό που υποστηρίζει, ο Σακελλιάδης δίνει στην πολιτική ομάδα τον ρόλο του εγκεφάλου που θα οδηγήσει το σώμα, που αποτελείται από τον λαό, στην εκπλήρωση του σκοπού. Ο ομιλητής βλέπει αυτή την σχέση (πολιτική ομάδα – λαός) ως μία σχέση αλληλεξάρτησης, αφού πολιτικός λόγος χωρίς αποδοχή από τον λαό δεν επηρεάζει την εξέλιξη της ιστορίας, αλλά και λαός χωρίς πολιτική ομάδα με λόγο που να αρμόζει στο λαό και την κατάσταση, δεν έχει μέλλον.

Ο Σακελλιάδης, δίνοντας και το ιδεολογικό στίγμα της φοιτητικής οργάνωσης που εκπροσωπούσε, της ΦΕΑΚ, αναφέρθηκε στην διαφορά της εθνικιστικής ιδεολογίας με τις υπόλοιπες. Δέχεται πως η κάθε ιδεολογία θέτει ένα στόχο και ως εκ τούτου ο λαός βελτιώνει την ποιότητα της δράσης του και αυτομάτως βελτιώνεται και ο ίδιος. Ο εθνικισμός, αντίθετα έχει ως στόχο τον ίδιο τον λαό, που λειτουργεί ως σύνολο με κοινές ρίζες, ήθη, έθιμα, παραδόσεις δηλαδή ως έθνος. Δεν ζητάει από τον λαό – έθνος να βελτιωθεί για να επιτύχει κάποιο συγκεκριμένο στόχο (π.χ. οικονομικό), αλλά ο στόχος είναι αυτή καθαυτή η βελτίωση του έθνους, που αποτελεί

προϋπόθεση για οποιοδήποτε μελλοντικό επίτευγμα. Ο εθνικισμός ως ιδεολογία λειτουργεί συνειδησιακά, με αποτέλεσμα τα άτομα που ζουν σε συγκεκριμένη στιγμή σε συγκεκριμένο τόπο να αντιληφθούν ότι αποτελούν αναπόσπαστα μέλη του έθνους και πως η εθνική ζωή αποτελεί αναγκαία προϋπόθεση για την ατομική. Ο εθνικισμός, κατά τον Σακελλιάδη, είναι η συνειδητοποίηση πως κύριο μέλημα του ανθρώπου είναι να υπερασπιστεί την πατρίδα στην οποία ανήκει και να εργαστεί για την πρόοδό της.

Έχοντας, λοιπόν, την ιδέα γύρω από την οποία συσπειρώνονται τα άτομα, δημιουργούνται οι προϋποθέσεις για την ύπαρξη αλληλεγγύης. Πλέον, η αλληλεγγύη μεταξύ των ατόμων παύει να είναι ενστικτώδης ή υποσυνείδητη, αλλά μέσω της εθνικιστικής διαπαιδαγώγησης μεταβάλλεται σε ενσυνείδητη και παίρνει τον χαρακτήρα του καθήκοντος. Για τον Σακελλιάδη, η εθνικιστική διαπαιδαγώγηση έχει δύο σκέλη. Το πρώτο αφορά την ολοκλήρωση του ατόμου στα πλαίσια ενός ευρύτερου οργανισμού, όπως είναι το έθνος και το δεύτερο αφορά την ολοκλήρωση της ευθύνης των ατόμων για την διατήρηση της εθνικής ανεξαρτησίας. Στο πρώτο σκέλος το άτομο μαθαίνει να περιθωριοποιεί συνειδητά τα ατομικά συμφέροντα προς χάριν μίας ανώτερης από αυτό συλλογικής οντότητας. Αυτή η συλλογική οντότητα είναι το έθνος και το χαρακτηριστικό που την καθιστά κυρίαρχη έναντι των άλλων συλλογικοτήτων είναι η διαχρονικότητά της. Για τον Σακελλιάδη η αντοχή στον χρόνο και τις πολιτικοκοινωνικές ζυμώσεις όλων των εποχών είναι η ειδοποιός διαφορά ανάμεσα στο έθνος και στις υπόλοιπες συλλογικότητες, οι οποίες μεταβάλλονται ή εξαφανίζονται στο πέρασμα των γενεών. Όσον αφορά το σκέλος που σχετίζεται με την ολοκλήρωση της ευθύνης των ατόμων, εδώ ο Σακελλιάδης στέκεται στην άποψη πως η ατομική ελευθερία ολοκληρώνεται όταν υπάρχει εθνική ελευθερία. Η εθνική ελευθερία, προϋπόθεση για την πρόοδο του έθνους, μπορεί να διασφαλιστεί μόνο με την υιοθέτηση ενός «ηρωικού τρόπου ζωής». Ο ηρωικός τρόπος ζωής είναι ηρωικός, κατά τον εκπρόσωπο της ΦΕΑΚ γιατί διέπεται από δύο έννοιες τις οποίες συνδυάζει η ιδεολογία του εθνικισμού: την ευθύνη και την ελευθερία.

Ο Σακελλιάδης θεωρεί πως οι υπόλοιπες κοσμοθεωρίες αναλώνονται σε «δαιδαλώδεις φιλοσοφικές θεωρήσεις», στέκονται «στις απατηλές υποσχέσεις ενός σύγχρονου υλισμού», χάνοντας έτσι κάθε επαφή με τον φυσικό δεσμό των ατόμων που είναι το έθνος. Σύμφωνα με την θεώρηση του Σακελλιάδη, οι άλλες κοσμοθεωρίες βάζουν σε πρώτο πλάνο τον άνθρωπο μεμονωμένα, «αποκομμένο από

τις επιδράσεις της κληρονομικότητας και του φυσικού του περιβάλλοντος». Με το να αγνοούν τον αντίκτυπο της φυλής και του έθνους «δημιουργούν ένα τεχνητό περιβάλλον που το ονομάζουν κοινωνική τάξη». Για τον Σακελλιάδη, το γεγονός ότι ακόμα και οι μη εθνικιστικές θεωρίες βρίσκουν εφαρμογή μέσα στα έθνη – κράτη αποβαίνει προς όφελος του έθνους». Αυτό συμβαίνει γιατί δρώντας στα πλαίσια ενός έθνους – κράτους θωρακίζουν την ιδεολογία τους υποσυνείδητα πίσω από αυτό, όπως έγινε με την ΕΣΣΔ στην μάχη εναντίον της Γερμανίας τον Β' Παγκόσμιο Πόλεμο.

Ο εκπρόσωπος της ΦΕΑΚ καταλήγει στο συμπέρασμα πως «όλες οι ιδεολογίες καταλήγουν να εξυπηρετούν τον συλλογικό άνθρωπο, τον λαό στην ιστορική του πορεία, δηλαδή του έθνους». Επομένως, «ο εθνικισμός που προβάλλει το έθνος άμεσα είναι η φυσική ιδεολογία του ανθρώπου». Ο Σακελλιάδης, εκφράζοντας και τις ιδεολογικές ανησυχίες της φοιτητικής οργάνωσης της οποίας ήταν μέλος, της ΦΕΑΚ, δεν παραλείπει να αναφερθεί στο παγκόσμιο κοινωνικοπολιτικό περιβάλλον όπως αυτό είχε διαμορφωθεί την εποχή που διεξαγόταν η συνδιάσκεψη. Στηλιτεύει «τις τυφλές συσσωρεύσεις του πληθυσμού, της τεχνολογίας, της οικονομίας, των γνώσεων και της τέχνης, οι οποίες δεν έχουν κανένα σκοπό να προσφέρουν παρά να επιβληθούν και να κυριαρχήσουν τα κράτη που έχουν συσσωρεύσει τα παραπάνω στοιχεία». Κάνοντας κριτική στην εποχή του, ο Σακελλιάδης σημειώνει πως αυτή χαρακτηρίζεται από «τεχνητά είδωλα, απροσανατόλιστες μάζες και την παρακμιακή ηθική των ίσων ανθρώπων». Θέτει, λοιπόν με τρόπο σαφή και emphaticό το στοιχείο του φυλετισμού ως ένα από τα απαραίτητα συστατικά για την πρόοδο και την βελτίωση του επιπέδου και του τρόπου ζωής. Ο Σακελλιάδης είναι τόσο απογοητευμένος από την πορεία που έχει πάρει η ανθρώπινη ιστορία την εποχή εκείνη, ώστε βλέπει τους ανθρώπους να μεταλλάσσονται σε «ανθρώπινη άμμο, όπου όλοι οι άνθρωποι είναι πολύ μικροί, πολύ όμοιοι και πολύ ίσοι μεταξύ τους, με αποτέλεσμα να καταρρακώνεται η προσωπικότητα». Η απάντηση στον «κόσμο της παρακμής» είναι για τον Σακελλιάδη ο εθνικισμός, διότι «μέσα από έναν παρακμάζοντα ευρωπαϊκό πολιτισμό ο εθνικισμός προβάλλει το όραμα ενός κόσμου όπου το άτομο θα έχει τη θέση που του ταιριάζει μέσα στην φυσική του κοινότητα, που είναι το έθνος». Αυτό το τελευταίο στοιχείο εξασφαλίζει την αξιοκρατική οργάνωση της κοινωνίας, που «μαζί με την ισχυρή βούληση για εθνική ανεξαρτησία αποτελούν τα θεμέλια του κόσμου που ευαγγελίζεται η ιδεολογία του εθνικισμού».

Ο Σακελλιάδης, κλείνοντας την ομιλία, που αποτελεί έναν σαφή ιδεολογικό οδηγό για τους συμμετέχοντες στην συνδιάσκεψη, δείχνει την ιδιαίτερη σημασία που είχε για τους Έλληνες εθνικιστές η εκλογική επιτυχία της Εθνικής Παράταξης (ΕΠ) στις βουλευτικές εκλογές του 1977. Η ΕΠ χαρακτηρίστηκε από τον Σακελλιάδη ως «κίνημα που δεν φτάνει στο τέρμα του, αλλά τώρα ξεκινά με σκοπό να επιλύσει τα προβλήματα όχι μόνο της Ελλάδας, αλλά και κατ' επέκταση ολόκληρου του κόσμου», αφού θεωρεί πως μία ισχυρή Ελλάδα θα διασφάλιζε την ηρεμία στην ανατολική λεκάνη της Μεσογείου⁵⁷⁰.

Ιδεολογικά η Φ.Ε.Α.Κ., εκτός από εθνικιστική, θα μπορούσε να χαρακτηριστεί βαθιά αντικομμουνιστική. Ο αντικομμουνισμός δεν είναι το μόνο ιδεολογικό χαρακτηριστικό, αλλά οπωσδήποτε είναι κύριο, ειδικά σε μία εποχή όπου η άνοδος της Αριστεράς στην Ελλάδα είναι υψηλή, λόγω και της πρόσφατης ακόμα αποκατάστασης της δημοκρατίας στη χώρα.

Ωστόσο, η Φ.Ε.Α.Κ., δεν στέκεται τόσο στο απελθόν καθεστώς, όσο στην διασφάλιση κάποιων εθνικών ιδεωδών και στην παρεμπόδιση του κομμουνιστικού «κινδύνου». Είναι η εποχή όπου στον χώρο της Αριστεράς επικαλούνται την αποσταλινοποίηση των κομμουνιστικών καθεστώτων, προκειμένου να παρουσιάσουν ένα διαφορετικό και πιο ανανεωμένο ιδεολογικό προφίλ, όμως η Φ.Ε.Α.Κ. έχει διαφορετική άποψη. Θεωρεί ότι ο σταλινισμός παραμένει, υπό το πέπλο κάποιων διακηρύξεων εναντίον του σκληρού παρελθόντος. Τονίζει ότι το αστυνομοκρατούμενο κράτος παραμένει, φέρνοντας για παράδειγμα τις επεμβάσεις της ΕΣΣΔ σε Ουγγαρία και Τσεχοσλοβακία. Οι συλλήψεις και τα στρατόπεδα συγκέντρωσης συνέχιζαν να υφίστανται. Μάλιστα, φέρουν ως παράδειγμα την Ελλάδα και το ΚΚΕ Εσωτερικού, το οποίο επιχείρησε την περίφημη αποσταλινοποίηση ήδη από το 1968, οπότε και διασπάστηκε το ΚΚΕ, καταποντίστηκε στις εθνικές εκλογές του 1977, στις οποίες συμμετείχε με τον συνδυασμό Συμμαχία Προοδευτικών και Αριστερών Δυνάμεων, με πρόεδρο τον Ηλία Ηλιού⁵⁷¹.

Πεποίθηση της ΦΕΑΚ ήταν ότι η ανώτατη παιδεία χρειαζόταν ριζική αναμόρφωση και για αυτό ήταν απαραίτητη η ψήφιση ενός καταστατικού νόμου που θα καθορίζει όλα τα ζητήματα της ανώτατης εκπαίδευσης. Ήταν αναγκαία η λήψη

⁵⁷⁰ Βλ. http://koinosparanomastis.blogspot.gr/2014/10/blog-post_16.html, τελευταία είσοδος 25/10/2014

⁵⁷¹ Βλ. περ. *Φοιτητικά Χρονικά*, σελ. 9, Μάρτιος 1978

ορισμένων μέτρων τα οποία θα αποτελούσαν την απαρχή της αναμόρφωσης της ανώτατης εκπαίδευσης.⁵⁷²

Φ.Ε.Α.Κ. και φοιτητικά ζητήματα

Κύρια ιδεολογική γραμμή της Φ.Ε.Α.Κ. ήταν ότι οι φοιτητικές παρατάξεις θα έπρεπε να ασχολούνται με αμιγώς φοιτητικά ζητήματα, ερχόμενη έτσι σε πλήρη αντίθεση με το πνεύμα της εποχής, το οποίο επηρεασμένο από την Μεταπολίτευση κυριαρχείται από αριστερές και σοσιαλιστικές ιδέες, οι οποίες υπαγορεύουν, σύμφωνα με την φρασεολογία της ΦΕΑΚ, την εμπλοκή των φοιτητών με εξωσχολικά ζητήματα.

Όσον αφορά τη σίτιση στις σχολές, η Φ.Ε.Α.Κ. ζητούσε την βελτίωση της ποιότητας του φαγητού και τη μελλοντική σίτιση όλων των φοιτητών, με προτεραιότητα στους οικονομικά ασθενέστερους. Για τους τελευταίους ζητούσε και προτεραιότητα για την εισαγωγή τους στις φοιτητικές εστίες. Αναφορικά με την ιατροφαρμακευτική περίθαλψη των φοιτητών, την χαρακτηρίζει ανύπαρκτη και ζητά την δωρεάν χορήγηση όλων των φαρμάκων, πρακτικότερη διεξαγωγή όλων των κλινικών εξετάσεων, κατ' οίκον εξέταση των ασθενών συναδέλφων τους και αύξηση του αριθμού των γιατρών της πανεπιστημιακής λέσχης για καλύτερη και ταχύτερη εξέταση. Από τα αιτήματα δεν έμειναν έξω τα φοιτητικά συγκράματα. Ως λύση σε αυτό το πρόβλημα πρόβαλε την έγκαιρη συγγραφή και παράδοση των συγκραμάτων και δωρεάν χορήγηση των βοηθητικών βιβλίων (άτλαντες, κώδικες κτλ).

Για την βελτίωση της ποιότητας της διδασκαλίας η Φ.Ε.Α.Κ. ζητούσε την συνδρομή εποπτικών μέσων, προκειμένου να ανέβει το επίπεδο της παρεχόμενης μόρφωσης. Σε αυτήν την κατεύθυνση προσέβλεπε και το αίτημα για αύξηση του διδακτικού προσωπικού, που σκοπό είχε την δημιουργία ολιγομελών τάξεων, εντός των οποίων η διδασκαλία θα είχε την μορφή διαλογικής συζητήσεως, γεγονός που έχει αποδειχθεί ως μία από τις καλύτερες μεθόδους για διδασκαλία και εκπαίδευση.

Η μείωση της άκρατης γραφειοκρατίας και ο εκσυγχρονισμός του διοικητικού μηχανισμού δεν έμεινε έξω από τα ζητήματα που απασχόλησαν την Φ.Ε.Α.Κ., όπως βέβαια και η έλλειψη αναγνωστηρίων, τόσο σε αριθμό όσο και σε παροχή υπηρεσιών στους φοιτητές, ζητώντας την άμεση ανέγερση νέων αναγνωστηρίων με τον ταυτόχρονο εξοπλισμό τους.

⁵⁷² Στο ίδιο, σελ. 12

Τέλος, η Φ.Ε.Α.Κ. δεν παρέλειψε να ασχοληθεί με το διαχρονικό ζήτημα του φοιτητικού εισιτηρίου, την ισχύ του οποίου ζητούσε για όλα τα μέσα συγκοινωνίας, όλα τα θεάματα και όλο τον χρόνο, όπως βέβαια και για τον ξεχασμένο θεσμό της φοιτητικής εβδομάδας. Ο συγκεκριμένος θεσμός, μέσα από την διοργάνωση εκδηλώσεων, βοηθούσε, σύμφωνα με την Φ.Ε.Α.Κ. στην σύσφιξη των σχέσεων των φοιτητών πέρα από πολιτικές πεποιθήσεις και μισαλλοδοξία, την οποία εκτρέφουν οι ηγέτες του φοιτητικού κινήματος.⁵⁷³

Δημοκρατική Ανανεωτική Πρωτοπορία – Νέα Δημοκρατική Φοιτητική Κίνηση (ΔΑΠ – ΝΔΦΚ)

Αμέσως μετά την ίδρυση της Νέας Δημοκρατίας στις 4 Οκτωβρίου 1974 από τον Κωνσταντίνο Καραμανλή, ο τότε γενικός διευθυντής του κόμματος Τιμολέων Λούλης προχώρησε, κατόπιν εντολής του ίδιου του αρχηγού της Νέας Δημοκρατίας, στη σύσταση οργανωμένης νεολαίας και όρισε την πρώτη συντονιστική επιτροπή της οργάνωσης.

Η κυριότερη εκπρόσωπος της συντηρητικής νεολαίας μετά το 1974 είναι σαφώς η ΟΝΝΕΔ (Οργάνωση Νέων Νέας Δημοκρατίας), η οποία δημιουργήθηκε στις 17 Οκτωβρίου 1974 (13 ημέρες μετά την ίδρυση της Νέας Δημοκρατίας). Στις 16 Οκτωβρίου 1974 πραγματοποιήθηκε στο θέατρο *Αλάμπρα* η πρώτη δημόσια συγκέντρωση της ΟΝΝΕΔ. Την ιδέα να ονομαστεί έτσι η νεολαία του κόμματος την είχε ο Μάκης Καλλίγερος, και διατυπώθηκε για πρώτη φορά στο δικηγορικό γραφείο του Χρήστου Φύσσα. Η πρώτη εφημερίδα της ΟΝΝΕΔ κυκλοφόρησε τον Νοέμβριο του 1974 με τον τίτλο *Εδώ Νιάτα*, υπό την εποπτεία του στενού συνεργάτη του Κωνσταντίνου Καραμανλή, Παναγιώτη Λαμπρία. Στις 15 Δεκεμβρίου 1975 εκδόθηκε το πρώτο φύλλο της νέας εφημερίδας της ΟΝΝΕΔ με την επωνυμία Δημοκρατική Πρωτοπορία. Αυτή τη φορά την επίβλεψη του εντύπου είχε αναλάβει ο Δημήτρης Τσιγγούνης, ο οποίος διετέλεσε επικεφαλής της εκτελεστικής επιτροπής της ΟΝΝΕΔ από το 1978 έως το 1981. Παράλληλα με τη Δημοκρατική Πρωτοπορία η ΟΝΝΕΔ φροντίζει να εκδώσει και τη φοιτητική εφημερίδα ο *Σπουδαστής*⁵⁷⁴, γεγονός που εν μέρει αποδεικνύει την παράλληλη έως κοινή πορεία που είχαν η νεολαία της Νέας

⁵⁷³ ό.π., σελ. 12-14

⁵⁷⁴ Βλ. http://istoria.onned.gr/?page_id=301, τελευταία είσοδος 06/11/2014

Δημοκρατίας με τη σπουδάζουσα νεολαία που στήριζε φοιτητικές παρατάξεις που πρόσκεινται στη Νέα Δημοκρατία.

Η Δημοκρατική Ανανεωτική Πρωτοπορία⁵⁷⁵ - Νέα Δημοκρατική Φοιτητική Κίνηση (Δ.Α.Π.-Ν.Δ.Φ.Κ.) είναι φοιτητική και σπουδαστική πολιτική παράταξη. Δημιουργήθηκε το 1976 ως αποτέλεσμα συγχώνευσης των παρατάξεων της Δημοκρατικής Ανανεωτικής Πρωτοπορίας (παράταξη των αθηναϊκών Α.Ε.Ι. και Τ.Ε.Ι το 1975) και της Νέας Δημοκρατικής Φοιτητικής Κίνησης (παράταξη της Θεσσαλονίκης το 1974 και 1975) και στελεχώθηκε από μέλη της ΟΝΝΕΔ, αφού η Δ.Α.Π.-Ν.Δ.Φ.Κ. είναι ο φοιτητικός και σπουδαστικός βραχίονας της ΟΝΝΕΔ. Πριν την συγχώνευση των δύο παρατάξεων (ΔΑΠ και ΝΔΦΚ), αυτές είχαν λάβει μέρος ξεχωριστά στις φοιτητικές εκλογές της 9^{ης} Νοεμβρίου 1974⁵⁷⁶.

Το γεγονός ότι η συγκεκριμένη φοιτητική νεολαία ανήκε ιδεολογικά στο κόμμα του Κωνσταντίνου Καραμανλή δεν έγινε εύκολα αποδεκτό από τις υπόλοιπες φοιτητικές παρατάξεις, λόγω της προηγούμενης παρουσίας της ΕΚΟΦ στα πανεπιστήμια, στην οποία, κυρίως η νεολαία της Αριστεράς, καταλογίζει αντιφοιτητική και βίαιη συμπεριφορά. Εξάλλου, το γεγονός πως η συντριπτική πλειοψηφία των στελεχών της ΕΡΕ, όπως ο Ευ. Αβέρωφ, ο Γ. Ράλλης, ο Κ. Τσάτσος, εντάχθηκαν στη Νέα Δημοκρατία, αποδεικνύοντας την οργανική συνέχεια στον χώρο της δεξιάς, την οποία η εκάστοτε ηγεσία του κόμματος την χρησιμοποιούσε ή την αποσιωπούσε, ανάλογα με τις πολιτικές συνθήκες που επικρατούσαν⁵⁷⁷. Άξια αναφοράς είναι και η συνεργασία του Π. Κανελλόπουλου με την Νέα Δημοκρατία το 1977 και το 1981. Ο τελευταίος πρόεδρος της ΕΡΕ είχε παρακαμφθεί από τον Καραμανλή, προκειμένου να ιδρύσει το νέο κόμμα, με αποτέλεσμα να χρειαστεί να

⁵⁷⁵ Ο Βασίλης Μιχαλολιάκος, πρώην υφυπουργός Εθνικής Άμυνας (2004-2007) επί κυβερνήσεως Νέας Δημοκρατίας και ιδρυτικό μέλος της ΟΝΝΕΔ και της ΔΑΠ υποστηρίζει πως υπήρξε ο εμπνευστής του ονόματος της φοιτητικής παράταξης της Νέας Δημοκρατίας (Δημοκρατική Ανανεωτική Πρωτοπορία) που στέγαζε τις διάφορες φοιτητικές οργανώσεις της Νέας Δημοκρατίας στα πανεπιστήμια της Ελλάδας, βλ. συνέντευξη Βασίλη Μιχαλολιάκου στον δημοσιογράφο Στέφανο Μίντζα, βλ. <http://pellanews.gr/synenteuxeis/%CE%BA%CE%B1%CF%84%CE%AC%CE%B8%CE%B5%CF%83%CE%B7-%CF%88%CF%85%CF%87%CE%AE%CF%82-%CE%B1%CF%80%CF%8C-%CF%84%CE%BF%CE%BD-%CE%B2%CE%B1%CF%83%CE%AF%CE%BB%CE%B7-%CE%BC%CE%B9%CF%87%CE%B1%CE%BB%CE%BF%CE%BB%CE%B9%CE%AC%CE%BA%CE%BE>, τελευταία είσοδος 13/05/2019

⁵⁷⁶ http://istoria.onned.gr/?page_id=301, τελευταία είσοδος 06/11/2014

⁵⁷⁷ Βλ. Γιώργος Αναστασιάδης, *Σύγχρονη Ελληνική Πολιτική και Συνταγματική Ιστορία (1940 – 1986)*, εκδ. Σάκουλα, Αθήνα – Θεσσαλονίκη 1998, σελ. 143.

περάσουν τρία χρόνια έως ότου συνεργαστεί μαζί του ο Π. Κανελλόπουλος, έστω και ως ανεξάρτητος⁵⁷⁸.

Με τη μεταπολίτευση να είναι ακόμα νωπή, η Αριστερά κυριαρχεί στα ελληνικά πανεπιστήμια. Ο νεοσυσταθείς φοιτητικός φορέας της ΔΑΠ προσπαθεί να αρθρώσει τον δικό του λόγο, ωστόσο η καχυποψία και οι βίαιες συμπεριφορές καθηλώνουν την παράταξη στο 8% στην πρώτη της συμμετοχή σε φοιτητικές εκλογές.

Η περίοδος που εξετάζεται (μέχρι το 1981) είναι ιδιαίτερα ενδιαφέρουσα, διότι η ΟΝΝΕΔ-ΔΑΠ στην προσπάθειά της να σταθεί στα πανεπιστήμια μέσα σε ένα αν μη τι άλλο εχθρικό περιβάλλον, δεν διστάζει να κοντραριστεί και με την ίδια την κυβέρνηση της Νέας Δημοκρατίας. Εξάλλου, ο Κ. Καραμανλής, όντας θαυμαστής του Charles de Gaulle, αποφάσισε να ακολουθήσει την πολιτική του ριζοσπαστικού φιλελευθερισμού προκειμένου να φύγει από τα στενά όρια της δεξιάς και να προσεγγίσει τον χώρο και τους ψηφοφόρους του Κέντρου, όπως έπραξε και ο Γάλλος πρόεδρος. Αυτή η στροφή προς το Κέντρο θα προκαλέσει τη ρήξη ανάμεσα στην ακραία δεξιά πτέρυγα της Νέας Δημοκρατίας και την ανανεωτική⁵⁷⁹. Τα μέλη της πολλές φορές γίνονται στόχος επιθέσεων αριστερών φοιτητικών οργανώσεων με τη διαρκή κατηγορία των «χουντικών»⁵⁸⁰.

Η ριζοσπαστικοποίηση της ΔΑΠ, αλλά και της ΟΝΝΕΔ αποτέλεσε μονόδρομο, τουλάχιστον μέχρι να αρχίσουν σιγά σιγά να υποχωρούν τα πάθη των προηγούμενων ταραγμένων ετών⁵⁸¹. Η όλη διαδικασία μέχρι η ΔΑΠ και η ΟΝΝΕΔ να πάρουν τη σημερινή τους μορφή θα κρατήσει σχεδόν μία δεκαπενταετία.

⁵⁷⁸ Βλ. Ε. Παπαβλασόπουλος, *Η ανασυγκρότηση του ελληνικού συντηρητισμού: Η οργάνωση της Νέας Δημοκρατίας 1974-1993*, Διδακτορική Διατριβή, Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης, 2004 σελ. 52

⁵⁷⁹ Βλ. Ευστάθιος Τσίρας, *Η νέα άκρα δεξιά στην Ελλάδα: Οργανωτική εξέλιξη, Εκλογική Επιρροή και Πολιτικός Λόγος του Λαϊκού Ορθόδοξου Συναγερμού*, Διδακτορική Διατριβή, Πανεπιστήμιο Μακεδονίας, 2011, σελ. 85

⁵⁸⁰ Βλ. εφημερίδα *Ελεύθερος Κόσμος*, 14/01/1978

⁵⁸¹ Χαρακτηριστική του κλίματος της εποχής μέσα στα ανώτατα εκπαιδευτικά ιδρύματα είναι η ρητορική που ακολουθεί η ΔΑΠ-ΝΔΦΚ σε συνέντευξη τύπου που παραχώρησε στις 13/1/1978, προκειμένου να ασκήσει κριτική στο κυβερνών κόμμα για την πολιτική που ακολουθείται εντός των πανεπιστημίων. Εκεί σημείωνε τα εξής: «Με την αποκατάσταση της Δημοκρατίας στη χώρα μας ο αριστερός ολοκληρωτισμός επιχειρεί επίθεση διαβρώσεως των ΑΕΙ. Το καλοστημένο σχέδιό του διά την μετατροπή των Πανεπιστημίων από σχολεία δημοκρατικών ελευθέρων συνειδήσεων και πλήρως καταρτισμένων επιστημόνων που πρέπει να είναι, σε χώρο προωθήσεως των κομματικών του στόχων, τίθεται αμέσως σε εφαρμογή. Στην προσπάθειά του αυτή χρησιμοποιεί τις γνωστές μεθόδους του διεθνούς κομμουνισμού (τρομοκρατία, λασπολογία, συκοφάντηση, διαστρέβλωση, πλύση εγκεφάλου με κατακλυσμό εντύπων, εκβιασμούς). Το λασπογενές σύνθημα της Χούντας 'πας μη χουντικός κομμουνιστής' γίνεται στην αντίστροφή του έκφραση το σλόγκαν των φοιτητικών φερεφώνων της ποικιλόχρωμης αριστεράς. Όσοι φοιτητές βρίσκουν τη δύναμη να πουν ελεύθερα τις απόψεις τους

Έχει ιδιαίτερο ενδιαφέρον να δούμε ποια ήταν τα στελέχη εκείνα της ΟΝΝΕΔ, που τη στήριξαν και ηγήθηκαν της πορείας της στα πρώτα της βήματα. Αρχικά η ονομασία του ηγετικού σχήματος ήταν «Διοικούσα Επιτροπή», στην οποία δεν υπήρχε επικεφαλής. Έτσι λοιπόν, τη διετία 1974-76 έχουμε τρεις διοικούσες επιτροπές, στις οποίες είχαμε συχνές εναλλαγές προσώπων. Η πρώτη αποτελούταν από τους Αργύρη Καρρά, Μάκη Καλλίγερο, Κορνήλιο Καραμητσάνη, Βασίλη Τσουνή, Νίκο Δρέττα και Μιχάλη Λιάπη, ο οποίος συμμετείχε για λίγο στην αρχή. Στη δεύτερη συμμετέχει ο Άγγελος Μοσχονάς και ο Θεόδωρος Στίνης, ενώ απουσιάζει ο Κορνήλιος Καραμητσάνης, στην τρίτη εμφανίζεται ο Νίκος Παπαδημάτος, ο Άρης Κανατούρης, ο Λάκης Παπαθανασίου και ο Γιώργος Φούτζιλας, ενώ στην τέταρτη αναλαμβάνουν ενεργό ρόλο οι Μιχάλης Ανδρουλάκης,

‘χαρακτηρίζονται’ αυτόματα από καλοστημένες συγκεντρώσεις των οργανωμένων αριστερών - που τις χαρακτηρίζουν γενικές συνελεύσεις σχολών - χαφιέδες της χούντας, φασίστες, φοβεροί εγκληματίες. Έγκλημά τους η πίστη τους στην αρχή του ελευθέρου διαλόγου. Για κάθε ελεύθερη φοιτητική φωνή υπάρχει μόνιμα ο κίνδυνος της διαγραφής. Για όσους τους ενοχλούν βρίσκουν μία κάποια κατηγορία. Άλλος γιατί λέει στη διάρκεια της δικτατορίας είχε πει κάποτε καφέ μαζί με χουντικό συνάδελφό του, άλλος γιατί στα μαθήματα επί δικτατορίας είχε καθήσει δίπλα σε χουντικό συμφοιτητή του. Μαζί με την τρομοκρατία το σχέδιό τους περιέχει και προσπάθεια απομακρύνσεως των φοιτητών από τα όργανα του Φοιτητικού Κινήματος: Τεχνική τους για να το πετύχουν, ο κορεσμός και η απογοήτευση. Έτσι, τον πρώτο καιρό της μεταπολιτεύσεως μαθήματα δεν γίνονται. Αντί γι’ αυτά, ατελείωτες συνελεύσεις με θέματα άσχετα με τα προβλήματα του Φοιτητικού Κινήματος (ρωσοκινεζικές διαφορές κυριαρχούν) που τελικά κουράζουν και διώχνουν τον φοιτητή. Βέβαια το ήδη χαμηλό επίπεδο σπουδών δεν τους ενδιαφέρει ή μάλλον αντιλαμβάνονται ότι εξυπηρετεί τους στόχους τους εάν πέσει ακόμα. Και δυστυχώς στην προσπάθειά τους αυτή βρίσκουν συνεργούς ορισμένους καθηγητές, στην πλειοψηφία τους διαβλητούς για τη στάση τους στο δικτατορικό καθεστώς, που νομίζουν ότι με αυτή τους τη συνεργασία διατηρούν τις έδρες ανεξάρτητα αν παύουν να είναι δάσκαλοι και πνευματικοί ηγέτες. Το ότι τα πτυχία δεν αναγνωρίζονται σε ανεπτυγμένες χώρες του εξωτερικού βέβαια δεν τους ενδιαφέρει. Έτσι, δύο μέρες πριν από τις φοιτητικές εκλογές οι αριστερές παρατάξεις εμφανίζονται αποθρασυμένες. Όλοι όσοι έχετε περάσει αυτές τις μέρες έξω από τα ΑΕΙ θα έχετε διερωτηθή εάν υπάρχει μη μαρξιστική παράταξη στο Πανεπιστήμιο. Όλοι οι χώροι είναι κατειλημμένοι από ποικιλόχρωμες αφίσσες που καλούν τους νέους σε ‘υπερεπαναστατικούς αγώνες’. Το δικό μας προπαγανδιστικό υλικό το οποίο τοποθετούμε δια μαγείας εξαφανίζεται. Ειδικότερα εκτός των ανωτέρω θα σας αναφέρουμε ωρισμένα ενδεικτικά περιστατικά για να αντιληφθήτε τις συνθήκες κάτω από τις οποίες η ΔΑΠ-ΝΔΦΚ συμμετέχει σε αυτές τις εκλογές. Τα ΔΣ Φυσικομαθηματικής Ιωαννίνων καθοδηγούμενα από τους πάτρωνές τους κατέβασαν πανώ της παρατάξεώς μας τα οποία καλούσαν τους φοιτητές που αντιτίθενται στο φασισμό και τον κομμουνισμό να υποστηρίξουν την ΔΑΠ-ΝΔΦΚ. Συγχρόνως όμως την ίδια σχολή ‘κοσμούσαν’ πανώ όλων των άλλων παρατάξεων με ποικιλία ακραίας συνθηματολογίας. Στην ίδια σχολή μόλις χθες οι ίδιες οι εφορευτικές επιτροπές που υποτίθεται ότι είναι ταγμένες να εξασφαλίσουν το αδιάβλητο των εκλογών και τις ίδιες δυνατότητες σε όλες τις παρατάξεις, εκτύπωσαν φέιν-βολάν με το εξής πρωτοφανές περιεχόμενο: ‘Εμπρός όλοι να καταδικάσουμε την κυβερνητική πολιτική στα ΑΕΙ και να καταψηφίσουμε τον φορέα της, την ΔΑΠ’. Στην Αθήνα σε γενική συνέλευση της Νομικής, αριστεριστές επετέθησαν αναίτιως εναντίον του συνδικαλιστικού μας μέλους της Κ. Γ. της ΔΑΠ-ΝΔΦΚ Κώστα Γιώτη με την ανοχή όλων των παρατάξεων. Άλλο επεισόδιο δημιούργησαν χθες στο Πολιτικό Τμήμα της Νομικής με στόχο την τρομοκράτηση της συνδικαλιστικής μας Σοφίας-Ρόζας Βεργή. Στη Φιλοσοφική Σχολή ανεκίνησαν θέμα διαγραφής, παραμονές των εκλογών, εκλεγμένων μας συνδικαλιστών υποστηρίζοντας ότι πριν ένα χρόνο είχαν παρακολουθήσει μαθήματα του καθηγητού Καρμίρη που πέθανε προ ημερών. Στην Θεσσαλονίκη είχαν διαγράψει κατ’ επανάληψη συνδικαλιστές μας με παρόμοιες δικαιολογίες. Η ΔΑΠ-ΝΔΦΚ καταγγέλλει τα παραπάνω γεγονότα τα οποία αποτελούν προσπάθεια φιμώσεως της φωνής μας και δημιουργίας πλαστών αποτελεσμάτων στις προσεχείς εκλογές», βλ. εφημερίδα Ελεύθερος Κόσμος, 14/1/1978.

Ευάγγελος Βασιλάκος, Διονύσης Ζακυνθινός, Νίκος Χελιώτης, Δημήτρης Τσιγγούνης, Δημήτρης και Χρήστος Κοσκινάς.

Από το 1976 έως το 1987 η Διοικούσα Επιτροπή μετονομάζεται σε Εκτελεστική Επιτροπή και πλέον υπάρχει επικεφαλής. Τα ονόματα που συμμετέχουν σε αυτές μέχρι το 1981, είτε ως επικεφαλής είτε ως μέλη, έχουν ιδιαίτερο ενδιαφέρον, γιατί πολλά από αυτά θα καθορίσουν το πολιτικό σκηνικό της χώρας για πολλά χρόνια μετά, φτάνοντας ως το σήμερα. Τη διετία 1976-78, επικεφαλής της επιτροπής είναι ο Αναστάσιος Παπαληγούρας με μέλη τους Αντώνη Σαμαρά, Βύρωνα Πολύδωρα, Πέτρο Μακρή και Αλέκο Βασιλείου και, τέλος, την τριετία 1978-81 επικεφαλής τίθεται ο Δημήτρης Τσιγγούνης (γενικός γραμματέας και υπεύθυνος ιδεολογικού) και μέλη η Μαριέττα Γιαννάκου (υπεύθυνη δημοσίων σχέσεων), ο Βασίλης Μιχαλολιάκος (υπεύθυνος σπουδάζουσας νεολαίας), ο Θρασύβουλος Μαυρομάτης (υπεύθυνος Τύπου), ο Σωκράτης Φωτίου (υπεύθυνος επαρχιακού), ο Βασίλης Βουδούρης (υπεύθυνος συνοικιακού), ο Χρήστος Κοσκινάς (υπεύθυνος Θεσσαλονίκης), ο Νίκος Παπαδημάτος (υπεύθυνος αγροτικού), ο Διονύσης Ζακυνθινός (υπεύθυνος διοικητικού – οικονομικού), ο Χρυσόστομος Χαριτωνίδης, ο Λευτέρης Ζαγορίτης, ο Ανδρέας Ρίζος, ο Βασίλης Κορομάντζος, η Ρόζα Βεργή, ο Ευγένιος Γιαννακόπουλος, ο Ανδρέας Λυκουρέντζος, ο Μάνθος Μιχαλοδημητράκης, ο Γιάννης Τσιτσέλης και ο Γιώργος Βλάχος⁵⁸².

Στην γενιά που επάνδρωσε την ΔΑΠ ανήκε και ο πρώην πρωθυπουργός της Ελλάδας από το 2004 έως το 2009 με το κόμμα της Νέας Δημοκρατίας, Κώστας Καραμανλής. Στον φοιτητικό κύκλο του Καραμανλή ανήκαν και πολλά σημαντικά στελέχη της Νέας Δημοκρατίας τα επόμενα χρόνια, όπως η Μαριέττα Γιαννάκου, ο Νίκος Δένδιας, ο Βάγγελος Μεϊμαράκης, ο Γιώργος Βλάχος, ο Λευτέρης Ζαγορίτης και ο Νίκος Παπαδημάτος⁵⁸³.

Ιδεολογία της ΔΑΠ - ΝΔΦΚ

Ιδεολογικά, η ΔΑΠ-ΝΔΦΚ φρόντισε από την αρχή να αφοσιωθεί στις αξίες της δημοκρατίας και του φιλελευθερισμού, θέλοντας έτσι να απεμπλακεί, κατά κάποιο τρόπο, από την ΕΚΟΦ και ό, τι αυτή συμβόλιζε για εχθρούς και φίλους.

⁵⁸² Βλ. http://onned.gr/index.php?option=com_content&view=article&id=56&Itemid=79 τελευταία είσοδος 20/03/2014

⁵⁸³ Βλ. Μανώλης Κοττάκης, *Καραμανλής off the record*, εκδ. Λιβάνη, Αθήνα 2011, σελ. 132

Το ιστορικό πλαίσιο εντός του οποίου λαμβάνει χώρα η ίδρυση της ΔΑΠ είναι ιδεολογικά φορτισμένο. Στα αμφιθέατρα αντηχούσαν μουσικές των Θεοδωράκη και Φαραντούρη, οι φοιτητές, συνεπικουρούμενοι και από την, κυρίαρχη τότε, αριστερά, απαιτούσαν από τους καθηγητές τους να τους περνούν με τη βάση, είτε είχαν γράψει αναλόγως είτε όχι. Επιπλέον, στις συνελεύσεις, όποιος δήλωνε «δεξιός» και είχε τον λόγο, αυτός συνήθως του αφαιρούταν με διαδικασίες κάθε άλλο παρά δημοκρατικές, όπως βία, αποδοκιμασίες και αποπομπή⁵⁸⁴.

Όπως σε κάθε φοιτητική (και όχι μόνο) οργάνωση η ιδρυτική της διακήρυξη εκθέτει τους κύριους ιδεολογικούς άξονες πάνω στους οποίους σκοπεύει να κινηθεί η εκάστοτε οργάνωση. Η ΔΑΠ φροντίζει από τις πρώτες γραμμές της διακήρυξης να θέσει ως προτεραιότητά της *«την ελευθερία, την κοινωνική δικαιοσύνη, την ισότητα των δικαιωμάτων, την οικονομική ευημερία, με δύο λόγια την ελεύθερη δημοκρατία»*⁵⁸⁵. Για την ΔΑΠ, *«η Δημοκρατία δέχεται την ελευθέρα ύπαρξη και την ελευθέρα διακίνηση των ιδεών ακόμη και από εκείνους που έχουν σαν στόχο να την ανατρέψουν και να την καταργήσουν»* και δηλώνει πως *«ανήκει στους συνειδητούς αρνητάς του φασισμού και του κομμουνισμού, διότι είναι αρνηταί της Ελευθερίας και της Δημοκρατίας»*⁵⁸⁶. Μεγάλο ενδιαφέρον έχουν οι θέσεις της ΔΑΠ σχετικά με την οικονομία. Στον οικονομικό τομέα η κατοχύρωση της ελεύθερης οικονομίας φαντάζει ως απαραίτητη προϋπόθεση για την ταχύτερη οικονομική ανάπτυξη και την επίτευξη του στόχου της κοινωνικής δικαιοσύνης, της οποίας η απουσία συνεπάγεται απουσία των ελεύθερων δημοκρατικών θεσμών⁵⁸⁷.

Ωστόσο, η ελεύθερη οικονομία διαχωρίζεται από την φιλελεύθερη οικονομική πολιτική, που ακολούθησαν *«ιστορικά ξεπερασμένα συστήματα»*, σύμφωνα με την ΔΑΠ. Στρέφεται εναντίον των *«μονοπωλίων και ολιγοπωλίων που νοθεύουν το οικονομικό καθεστώς και υπονομεύουν την κοινωνική συνοχή της χώρας»*⁵⁸⁸, βάζοντας με αυτόν τον τρόπο ένα σοσιαλιστικό πρόσημο στον λόγο της. Συγκεκριμένα, διατυπώνει την άποψη πως το οικονομικό σύστημα που κυριάρχησε στον κόσμο μεταπολεμικά ήταν ο λιμπεραλισμός, τον οποίο η ΔΑΠ θεωρεί πλέον *«απαράδεκτο και ανυπόφορο»*. Η βασική της διαφωνία αφορά την βάση πάνω στην οποία στηρίζεται ο λιμπεραλισμός, τη μισθοδοσία, δηλαδή *«τη χρησιμοποίηση ενός*

⁵⁸⁴ Στο ίδιο, σελ. 131-132

⁵⁸⁵ Βλ. συλλογή Γεώργιου Χατζόπουλου, φάκελος 19, υποφάκελος 2, αρχείο EMIAN

⁵⁸⁶ ό.π.

⁵⁸⁷ Βλ. <http://dapde.blogspot.gr/p/blog-page.html> τελευταία είσοδος 20/03/2014

⁵⁸⁸ Βλ. συλλογή Γεώργιου Χατζόπουλου, φάκελος 19, υποφάκελος 2, αρχείο EMIAN

ανθρώπου από έναν άλλο». Για αυτό τον λόγο η ΔΑΠ μιλάει για «ελεύθερη οικονομία, που δεν αποκλείει την επέμβαση στην περιβόητη ιδιοκτησία ή στα μεγάλα μονοπώλια, όταν η πρώτη θα χρειαζόταν για την ευτυχία όλου του λαού και όταν τα μονοπώλια καρπώνονται κέρδη, αντιλαϊκά»⁵⁸⁹.

Βασικές αρχές της ΔΑΠ-ΝΔΦΚ από την ίδρυση της έως και σήμερα είναι η προάσπιση της εθνικής ανεξαρτησίας, αξιοπρέπειας και εδαφικής ακεραιότητας της πατρίδας, με την ταυτόχρονη κατοχύρωση της λαϊκής κυριαρχίας και της προστασίας του δημοκρατικού πολιτεύματος της χώρας από κάθε εναντίον του επιβουλή και τη διεύρυνση των δημοκρατικών ελευθεριών⁵⁹⁰. Θα ήταν αφύσικο για την ΔΑΠ να μην επιδείξει ευαισθησία γύρω από τα εθνικά ζητήματα, την στιγμή που ήταν γνωστό πως το κοινό της Νέας Δημοκρατίας και επομένως και της ΔΑΠ, έθετε σε προτεραιότητα τέτοιου είδους θέματα. Μάλιστα, ο Κωνσταντίνος Καραμανλής, λίγα χρόνια μετά την ίδρυση της Νέας Δημοκρατίας, σε συνέντευξή του στην εφημερίδα *Ελεύθερος Κόσμος*, παραδέχτηκε πως «υπό στενότερα έννοια εθνικόφρονες είναι εκείνοι οι οποίοι ουδέποτε, είτε έμμεσα είτε άμεσα, συνεργάσθηκαν με τον κομμουνισμό κι αυτοί είναι κατ' εξοχήν εκείνοι που συγκροτούν σήμερα τη Νέα Δημοκρατία»⁵⁹¹. Στη διακήρυξη εκφράζεται η συμπαράσταση της ΔΑΠ στον αγώνα των Κυπρίων «για εξεύρεση δικαίας λύσεως του Κυπριακού που δεν θα δεσμεύει το πολιτικόν του μέλλον και θα είναι αποδεκτή από τον Κυπριακό λαό», χωρίς, πλέον, να γίνεται καμία αναφορά στο παλαιό αίτημα για ένωση της Κύπρου με την Ελλάδα. Επιπρόσθετα, δίνει το σύνθημα για «ολοκλήρωση της καθάρσεως από τα κατάλοιπα της χούντας που ξέφυγαν και την παραδειγματική τιμωρία των υπευθύνων του πραξικοπήματος της Κύπρου» και «την ολοκλήρωση της εξυγιάνσεως των Α.Ε.Ι. από τους συνεργάτες της χούντας»⁵⁹². Παράλληλα με την προσπάθεια της ΔΑΠ να διαχωρίσει τη θέση της από τους υποστηρικτές της χούντας, αλλά και από τις ακροδεξιές τάσεις της ΕΡΕ, προσπάθησε να ενστερνιστεί τους παραδοσιακούς συντηρητικούς και ταυτόχρονα δημοκράτες φοιτητές, κάνοντας λόγο για ζητήματα ιδιαίτερα ευαίσθητα για το κοινό αυτό, όπως «η προαγωγή και ανάπτυξη των πολιτιστικών αξιών του Ελληνισμού» και ο χαρακτήρας της παιδείας, ο οποίος θα πρέπει να είναι «ελληνικός και ν' ανταποκρίνεται στις ανάγκες της σύγχρονης εποχής»⁵⁹³. Είναι σαφής ο στόχος της

⁵⁸⁹ Στο ίδιο

⁵⁹⁰ ό.π.

⁵⁹¹ Βλ. εφημερίδα *Ελεύθερος Κόσμος*, 1/10/1977

⁵⁹² Βλ. συλλογή Γεώργιου Χατζόπουλου, φάκελος 19, υποφάκελος 2, αρχείο ΕΜΙΑΝ

⁵⁹³ Στο ίδιο

ΔΑΠ να ισορροπήσει ανάμεσα στην συντηρητική της φύση και στον εκσυγχρονισμό του λόγου της, προκειμένου να μπορέσει να πείσει το κοινό στο οποίο απευθυνόταν πως ήταν μία παράταξη πιστή στη δημοκρατία. Ως εκ τούτου, το αίτημα για «εκδημοκράτιση των Α.Ε.Ι. με τη συμμετοχή των φοιτητών στη Διοίκηση των Α.Ε.Ι. (συνδιοικήσεις)»⁵⁹⁴ εντάσσεται στις προτάσεις της ΔΑΠ που σκοπό είχαν να δείξουν τις δημοκρατικές της προθέσεις, καθώς και την οριστική διαγραφή του παρελθόντος και κυρίως της ΕΚΟΦ. Η ΔΑΠ επέμεινε σε αυτήν την πρόταση προτείνοντας τη συμμετοχή στη διοίκηση, εκτός των καθηγητών, του βοηθητικού προσωπικού και των φοιτητών, τονίζοντας πως πρόκειται για «ουσιαστικό και αναφαίρετο δικαίωμα, γιατί οι φοιτητές είναι από τους ζωτικότερους φορείς του Πανεπιστημίου»⁵⁹⁵. Το κοινωνικό πρόσωπό της η ΔΑΠ το εμπλουτίζει με μία σειρά από αιτήματα που αφορούν την βελτίωση του βιοτικού επιπέδου του φοιτητή, ως απαραίτητη προϋπόθεση για την ανάλογη άνοδο του επιστημονικού επιπέδου του φοιτητή. Τα αιτήματα σχετίζονταν με την εφαρμογή του νόμου για τα φοιτητικά δάνεια, την παροχή δωρεάν σίτισης, την ιατροφαρμακευτική περίθαλψη των φοιτητών, καθώς και τις διευκολύνσεις που θα πρέπει να παρέχουν οι σχολές στους εργαζόμενους φοιτητές⁵⁹⁶. Για να μπορέσει το Πανεπιστήμιο να διαδραματίσει τον ρόλο που θεωρεί η ΔΑΠ-ΝΔΦΚ ότι οφείλει να έχει μέσα στην ελληνική κοινωνία, θα πρέπει να διασφαλιστεί η αυτοτέλεια και η πλήρης αυτοδιοίκηση των ΑΕΙ, να εξασφαλιστεί η συμμετοχή όλων των φορέων της Πανεπιστημιακής Κοινότητας στη λήψη των αποφάσεων, πέρα από κομματικές κηδεμονεύσεις και να υπάρχουν επαρκείς οικονομικοί πόροι, πρόβλημα διαχρονικό, το οποίο ανέκαθεν απασχολούσε το φοιτητικό κίνημα, μέρος του οποίου εξετάζεται εδώ⁵⁹⁷.

Το Πανεπιστήμιο θα πρέπει να προάγει την καλλιέργεια της επιστήμης και της έρευνας, συμβάλλοντας στην ανάπτυξη της οικονομίας και συνεπώς στη βελτίωση του επιπέδου ζωής των πολιτών, την ελεύθερη διακίνηση των ιδεών με σκοπό τη δημιουργία ελεύθερων προσωπικοτήτων και δημοκρατικών πολιτών και συνεπώς την ενίσχυση της δημοκρατικής ζωής της χώρας, την παροχή υψηλού επιπέδου προπτυχιακών, αλλά και μεταπτυχιακών σπουδών που θα συνδέονται με τις ανάγκες της οικονομίας της χώρας⁵⁹⁸.

⁵⁹⁴ ό.π.

⁵⁹⁵ ό.π.

⁵⁹⁶ ό.π.

⁵⁹⁷ Βλ. <http://dapde.blogspot.gr/p/blog-page.html> τελευταία είσοδος 20/03/2014

⁵⁹⁸ Στο ίδιο

Ιδιαίτερη βαρύτητα δίνεται στον σεβασμό των ανθρωπίνων δικαιωμάτων, σημαντικό στοιχείο ιδεολογικής διαφοροποίησης από άλλες φοιτητικές οργανώσεις του συντηρητικού χώρου, όπως ο ΕΣΕΣΙ, το οποίο έδινε σημασία στις υποχρεώσεις του ανθρώπου. Σαφώς, μέσα στις νέες συνθήκες που δημιουργούνται στην Ελλάδα από το 1974 και μετά, έννοιες όπως κοινωνική δικαιοσύνη, το δικαίωμα στην εργασία, στην παιδεία, στην υγεία, στη στέγη και την κοινωνικής ασφάλιση, δεν θα μπορούσαν να λείπουν από τις αρχές της νεοσυσταθείσας, τότε, φοιτητικής οργάνωσης. Μάλιστα, η ΔΑΠ δίνει ιδιαίτερη έμφαση «στην θεμελίωση κανόνων δικαιοσύνης στη διεθνή κοινωνία προκειμένου να μην εξαρθρωθεί η παγκόσμια τάξη», με την σημείωση πως «παγκόσμια τάξη σημαίνει, προπαντός, Διεθνής Ειρήνη». Συνεχίζοντας, ασπάζεται μία ρητορική, η οποία δεικνύει το μεταπολιτευτικό πνεύμα που κυριαρχούσε στην Ελλάδα, το οποίο προφανώς επηρέασε και τη νεοϊδρυθείσα φοιτητική οργάνωση. Η ΔΑΠ εμφανίζεται ως υπέρμαχος της ελευθερίας και της ανεξαρτησίας των λαών, δύο στοιχείων απαραίτητων «για να καταστεί εφικτή η παγίωση της ειρήνης και του Διεθνούς Δικαίου. Αντιθέτως, ο ολοκληρωτισμός είναι γέννημα αλλά και όργανο του ιμπεριαλισμού για τις επεκτατικές επιδιώξεις του»⁵⁹⁹.

Η ΔΑΠ-ΝΔΦΚ ιδρύθηκε λίγα χρόνια πριν η Ελλάδα, με πρωτεργάτη τον Κωνσταντίνο Καραμανλή, γίνει μέλος της Ευρωπαϊκής Οικονομικής Κοινότητας (Ε.Ο.Κ.), επομένως η προώθηση της ιδέας της Ενοποίησης της Ευρώπης, θεωρώντας την Ενωμένη Ευρώπη παράγοντα διασφάλισης της παγκόσμιας ειρήνης και επιβίωσης των πολιτιστικών αξιών ήταν από τους κύριους στόχους της παράταξης, την στιγμή που η αντιευρωπαϊκή φρασεολογία της Αριστεράς έδειχνε να κυριαρχεί⁶⁰⁰. Χαρακτηριστικό της αντίληψης της ΔΑΠ σχετικά με την ΕΟΚ είναι το σημείο της διακήρυξης στο οποίο εξηγείται από την οργάνωση για ποιο λόγο είναι προς το συμφέρον της Ελλάδας η ένταξή της στην ΕΟΚ. Αναφέρει ότι *«όπως τα άτομα δεν χάνουν, αλλά κερδίζουν ελευθερία όταν εντάσσονται στην πολιτεία, έτσι και οι πολιτείες, ιδίως οι μικρές και υλικώς αδύνατες και στην προκειμένη περίπτωση η Ελλάδα, κερδίζουν ελευθερία και συνεπώς δύναμη ενεργείας όταν συμμετέχουν με την ελεύθερη βούλησή τους και χωρίς επαχθείς εξαρτήσεις σε ευρύτερα υπερεθνικά σχήματα. Ο ελληνικός λαός, αν αξιοποιήσει πέρα για πέρα τις ικανότητές του μπορεί να αποτινάξει κάθε περιοριστικό οικονομικό δεσμό και να διεκδικήσει την δική του θέση*

⁵⁹⁹ Βλ. συλλογή Γεώργιου Χατζόπουλου, φάκελος 19, υποφάκελος 2, αρχείο ΕΜΙΑΝ

⁶⁰⁰ Βλ. <http://dapde.blogspot.gr/p/blog-page.html> τελευταία είσοδος 20/03/2014

στον Ευρωπαϊκό χώρο με τον οποίο τον συνδέουν πολιτιστικοί δεσμοί. Είμαστε υπέρ της εντάξεως της Ελλάδος στην Ευρωπαϊκή Οικονομική Κοινότητα και πιστεύουμε ότι αυτή η ένταξή μας, όχι μόνον θα επιταχύνει την πρόοδό μας, αλλά και θα κατοχυρώσει πιο αποτελεσματικά την Εθνική μας Ανεξαρτησία»⁶⁰¹.

Όλα τα παραπάνω παρουσιάζονται από την ΔΑΠ-ΝΔΦΚ ως τα βασικά στοιχεία για την δημιουργία ενός κράτους, το οποίο θα μπορέσει να οικοδομήσει ένα σύγχρονο, φιλελεύθερο και δημοκρατικό Πανεπιστήμιο που θα βρίσκεται στην υπηρεσία των Ελλήνων Πολιτών και του Έθνους γενικότερα.

Προσπάθεια της άκρας δεξιάς να προσεγγίσει τη Νέα Δημοκρατία σε πολιτικό και φοιτητικό επίπεδο – Η Κίνηση της Βόλβης και οι Ανανεωτές

Στα πρώτα χρόνια της ΔΑΠ-ΝΔΦΚ, η ιδεολογική ταυτότητα είναι κάπως συγκεχυμένη. Αυτό θα μπορούσε να θεωρηθεί λογικό εν μέρει, αφού το κόμμα στο οποίο πρόσκειται η ΔΑΠ-ΝΔΦΚ είναι συνέχεια της ΕΡΕ, το προφίλ της οποίας ήταν καθαρά δεξιό. Μεταδικτατορικά, η ηγεσία της Νέας Δημοκρατίας προσπάθησε να αλλάξει αυτήν την εικόνα και υιοθέτησε την κεντροδεξιά οδό, η οποία θα βοηθούσε το κόμμα να μην ταυτίζεται με τη δικτατορία και τους υποστηρικτές του καθεστώτος της 21^{ης} Απριλίου. Ωστόσο, κάτι τέτοιο δεν ήταν καθόλου εύκολο, πρώτον γιατί στη συνείδηση του κόσμου (υποστηρικτών και μη) η Νέα Δημοκρατία εκπροσωπούσε το δεξιό τμήμα των ψηφοφόρων και δεύτερον, πολλοί οπαδοί της ΕΡΕ συνεργάστηκαν με το απριλιανό καθεστώς, διατηρώντας έτσι σχέσεις με τον ακροδεξιό χώρο.

Σύμφωνα με το περιοδικό *Αντί*, στη νεολαία της Εθνικής Παράταξης (ΕΝΕΠ), είχαν επικρατήσει τα πιο ακραία στοιχεία, όπως ήταν ο Πολύδωρος Δάκογλου. Η ΕΝΕΠ είχε στηρίξει την ίδρυση της ΦΕΑΚ, ωστόσο η αποτυχία μαζικοποίησης της κίνησης αυτής την οδήγησαν στην αποχή από τις εκλογές. Σύμφωνα με τον σχεδιασμό του τμήματος σπουδαστικού της ΕΝΕΠ, κρίθηκε σκόπιμο να εξαπολυθεί μία συστηματική ιδεολογική επίθεση εναντίον της ΟΝΝΕΔ, με σκοπό να αναγκαστεί να υιοθετήσει αντικομμουνιστικές θέσεις και να στεγάσει με αυτόν τον τρόπο αρκετούς φοιτητές και σπουδαστές, οι οποίοι θα περνούν τη γραμμή της ΕΝΕΠ. Η τακτική του Δούρειου Ίππου μέσα στις τάξεις της Νέας Δημοκρατίας υιοθετείται και από τα φιλομοναρχικά στελέχη της Εθνικής Παράταξης, εν αντιθέσει με τα

⁶⁰¹ Βλ. συλλογή Γεώργιου Χατζόπουλου, φάκελος 19, υποφάκελος 2, αρχείο ΕΜΙΑΝ

αντίστοιχα φιλοχουντικά (Ντόντος, Κοφίτσας, Παπαγεωργίου κ.ά.) τα οποία ζητούσαν την καθαρότητα του χώρου και όχι πρόσδεση στο άρμα της Νέας Δημοκρατίας⁶⁰².

Πάντως, είναι γεγονός ότι, λίγο μετά την ίδρυση της ΕΝΕΠ, παρατηρήθηκαν κάποιες μετατοπίσεις από την ΔΑΠ και την ΟΝΝΕΔ προς την νεοϊδρυθείσα νεολαία της Ε.Π., με χαρακτηριστικό παράδειγμα την προσχώρηση στελεχών της ΔΑΠ Ιατρικής Σχολής Αθηνών στην ΕΝΕΠ. Τέτοιου είδους προσχωρήσεις ερμηνεύτηκαν από την εθνικιστική πλευρά ως απάντηση στην υποτονικότητα της ΔΑΠ απέναντι στην Αριστερά στους χώρους του πανεπιστημίου, η οποία, σύμφωνα με την ΕΝΕΠ, υπαγορευόταν από τον ίδιο τον Κ. Καραμανλή, μέσω του γενικού διευθυντή της παράταξης Γ. Μισαηλίδη. Στις τάξεις της ΕΝΕΠ επικρατούσε ένας ενθουσιασμός, ο οποίος ωστόσο απείχε από την πραγματικότητα, αφού η ΕΝΕΠ ποτέ δεν υπήρξε σοβαρή απειλή για την ΔΑΠ⁶⁰³.

Ήταν γνωστή στην άκρα δεξιά η κόντρα που υπήρχε εντός της Νέας Δημοκρατίας ανάμεσα στην φιλελεύθερη και εκσυγχρονιστική τάση που εξέφραζε ο Κ. Καραμανλής και της σκληρής δεξιάς τάσης, εκφραστής της οποίας ήταν ο Ευ. Αβέρωφ⁶⁰⁴. Στο σημείο αυτό αξίζει να ανοιχτεί μία παρένθεση και να γίνει μία μικρή αναφορά σε δύο ομάδες κρούσης που έδρασαν στους κόλπους της ΟΝΝΕΔ, των Κένταυρων και των Ρέιντζερς. Αν και η ίδρυσή τους τοποθετείται στο 1982 και ως εκ τούτου είναι εκτός του χρονικού πλαισίου της παρούσας διατριβής, ωστόσο αποτελούν μία χαρακτηριστική περίπτωση προσέλκυσης ακροδεξιών στοιχείων. Εξάλλου, οι δύο αυτές ομάδες, αποτελούσαν μία πρώτης τάξης ευκαιρία να εφαρμοστεί η τακτική του Δούρειου Ίππου, όπως αναφέρθηκε πιο πάνω. Η εκλογική ήττα από το ΠΑΣΟΚ το 1981, οδήγησε τον Γ. Ράλλη στην απομάκρυνση από την προεδρία του κόμματος και στην διαδοχή του από τον Ευ. Αβέρωφ. Η αλλαγή της ηγεσίας είχε ως αποτέλεσμα ο Ευ. Αβέρωφ, κατόπιν υπόδειξης του Α. Σαμαρά, να ορίσει ως πρόεδρο της ΟΝΝΕΔ τον Β. Μιχαλολιάκο και αντιπρόεδρο τον Μάνο Μανωλάκο, παραδίδοντας έτσι την νεολαία στον σκληρό αντικαραμανλικό πυρήνα. Ουσιαστικός οργανωτής ήταν ο Μάνος Μανωλάκος, ο οποίος υιοθέτησε ένα περισσότερο στρατιωτικό μοντέλο οργάνωσης, ιδρύοντας τους Κένταυρους και τους

⁶⁰² Βλ. περ. *Αντί*, περίοδος Β', τ. 106, Σάββατο 26 Αυγούστου 1978

⁶⁰³ Βλ. Βασιλική Γεωργιάδου, *Η Άκρα Δεξιά στην Ελλάδα 1965 – 2018*, εκδ. Καστανιώτη, Αθήνα 2019, σελ. 83-84

⁶⁰⁴ Βλ. Ευστάθιος Τσίρας, *Η νέα άκρα δεξιά στην Ελλάδα: Οργανωτική εξέλιξη, Εκλογική Επιρροή και Πολιτικός Λόγος του Λαϊκού Ορθόδοξου Συναγερμού*, Διδακτορική Διατριβή, Πανεπιστήμιο Μακεδονίας, 2011, σελ. 85

Ρέιντζερς, με επικεφαλής τον Β. Μιχαλολιάκο, δύο ομάδες κρούσης που συγκρούονταν τόσο με οπαδούς αντιπάλων παρατάξεων, όσο και με εσωκομματικούς αντιπάλους⁶⁰⁵. Το πεδίο για συμμετοχή ακροδεξιών στοιχείων σε αυτές τις ομάδες κρούσης ήταν ανοιχτό. Οι Κένταυροι δραστηριοποιούνταν στην Αττική και είχαν στους κόλπους τους μέλη του ΕΝΕΚ και της ΦΕΠ, ενώ οι Ρέιντζερς είχαν ως τόπο δράσης την Θεσσαλονίκη, έχοντας και αυτοί στους κόλπους τους ακροδεξιούς. Οι ομάδες αυτές αναδείχθηκαν από τα πασπουδαστικά συνέδρια και μετά δρούσαν σε σχολές για ενίσχυση της ΔΑΠ, η οποία ακόμα ήταν πολύ αδύναμη στα πανεπιστήμια. Βασικό τους μέλημα ήταν η αντιμετώπιση των ιδεολογικών τους αντιπάλων και η υποστήριξη της Νέας Δημοκρατίας, είτε αυτή αφορούσε την κεντρική πολιτική σκηνή είτε το κομμάτι της νεολαίας και των φοιτητών⁶⁰⁶.

Το περιοδικό *Τότε*, επίσης, αναφέρεται στην προσπάθεια διείσδυσης ακροδεξιών στοιχείων στον χώρο της Νέας Δημοκρατίας. Τον Δεκέμβριο του 1975 ο Ένιο Μασσαγκράντε και ο Αριστοτέλης Καλέντζης ζήτησαν από τον υπουργό Συγκοινωνιών Γ. Βογιατζή να τους χορηγήσει άδεια ιδιωτικής σχολής αλεξιπτωτιστών, αίτημα το οποίο δεν έγινε αποδεκτό.⁶⁰⁷

Αρκετοί εθνικιστές έβλεπαν το άνοιγμα του Κωνσταντίνου Καραμανλή προς την Αριστερά ως μία λανθασμένη κίνηση, η οποία πρόδιδε τις αξίες που πρέσβευε η ΕΡΕ. Η εγκατάλειψη του Βασιλιά, οι διώξεις των στελεχών του απριλιανού καθεστώτος και η νομιμοποίηση του ΚΚΕ είχαν θορυβήσει και φίλους της Νέας Δημοκρατίας, που μπορεί να μην ανήκαν στην ακραία δεξιά πτέρυγα του κόμματος, αλλά είχαν σαφώς δεξιές αντιλήψεις, σε τέτοιο βαθμό που η διακυβέρνηση της χώρας με τον τρόπο που έγινε από τους απριλιανούς όχι μόνο να μην τους βρίσκει αντίθετους, αλλά μέχρι ενός σημείου σύμφωνους⁶⁰⁸. Η «ιδεολογική μετάλλαξη» που φοβόντουσαν πολλοί υποστηρικτές της, οι οποίοι μετείχαν στον κρατικό μηχανισμό του απριλιανού καθεστώτος, αλλά ήταν και παλιοί υποστηρικτές της ΕΡΕ και οπαδοί του Καραμανλή, όπως ο Λάκης Ιωαννίδης, τους ώθησε στην αναζήτηση, εκτός ίσως από μία θέση μέσα στο κόμμα, της ενότητας της Νέας Δημοκρατίας, αλλά σε μία βάση εθνικοφροσύνης, αφήνοντας πίσω τη στάση του καθενός απέναντι στην δικτατορία.

⁶⁰⁵ Βλ. <https://www.news247.gr/politiki/ta-dakrya-toy-meimaraki-oi-gyftoi-me-ta-ntatsoyn-oi-kentayroi-kai-to-pakman-tis-onned.6463206.html>, τελευταία είσοδος 22/3/2014

⁶⁰⁶ Βλ. www.left.gr, τελευταία είσοδος 22/3/2014

⁶⁰⁷ Βλ. Χρήστος Λάζος, «Οι διασυνδέσεις της Χούντας (1967-1974) με το Διεθνές Φασισμό», περ. *Τότε*, τ.36, Ιούλιος-Αύγουστος 1988, σελ. 40

⁶⁰⁸ Βλ. περ. *Νέα Ενιαία Δεξιά*, Οκτώβριος – Νοέμβριος 1976, τ. 1, σελ. 6

Ταυτόχρονα, η ιδεολογική αναζήτηση μέσα στις τάξεις της Νέας Δημοκρατίας οδηγούσε πολλά στελέχη της, κυρίως νέους, προς μία διαφορετική θεώρηση. Η πιο χαρακτηριστική έκφραση αυτής της τάσης ήταν η Κίνηση της Βόλβης το 1979, οι υποστηρικτές της οποίας ονομάστηκαν «ανανεωτές». Βασικός τους στόχος ήταν η έκφραση των ιδανικών μίας αστικής επανάστασης. Ωστόσο, πολλά στελέχη, υποβοηθούμενα και από το αντιδικτατορικό κλίμα των πρώτων χρόνων της μεταπολίτευσης, στηλίτευσαν τη στάση κάποιων προσώπων που συνεργάστηκαν με τη δικτατορία να επαινούν μετά το 1974 τον Καραμανλή. Ήδη, από το 1975, η ΟΝΝΕΔ με επικεφαλής τον Άγγελο Μοσχονά προχωρά ένα βήμα παρά πέρα και με πολιτικές πρωτοβουλίες αλλά και κείμενά της δίνει το στίγμα της: μιλά για έξοδο της Ελλάδας από το ΝΑΤΟ, αποχώρηση των αμερικανικών βάσεων από την Ελλάδα και προσέγγιση των αδέσμευτων και των σοσιαλιστικών χωρών και προχωρά σε κοινές ανακοινώσεις με την ΚΝΕ, το ΠΑΣΟΚ και τον Ρήγα Φεραίο. Οι κινήσεις αυτές θορύβησαν την ηγεσία του κόμματος, η οποία προχώρησε στην εκκαθάριση των νεαρών ανανεωτών, γεγονός που οδήγησε και στην φθίνουσα πορεία της ΟΝΝΕΔ στον φοιτητικό χώρο. Για περίπου ένα χρόνο, όσοι ζητούσαν δημοκρατικές διαδικασίες (Γ. Βλάχος, Λευτέρης Ζαγορίτης κ.ά.) και αναπροσανατολισμό των πολιτικών στόχων δεν τύγχαναν θετικής αντιμετώπισης. Ενδεικτικό της κατάστασης που επικράτησε εκείνη την περίοδο ήταν και η ανεξάρτητη κάθοδος στις φοιτητικές εκλογές του 1975-1976 της ΔΗΚΙΦ, μίας παράταξης που ξεπήδησε μέσα από την ΟΝΝΕΔ⁶⁰⁹.

Όπως προαναφέραμε, την κορύφωση της αντίδρασης κάποιων στελεχών της ΟΝΝΕΔ αποτέλεσε η Κίνηση της Βόλβης. Τον Μάρτιο του 1979 λαμβάνει χώρα στην Κασσάνδρα της Χαλκιδικής το 1^ο συνέδριο της Νέας Δημοκρατίας, στο περιθώριο του οποίου εκδηλώνεται η πρώτη αμφισβήτηση στο πρόσωπο του Κωνσταντίνου Καραμανλή⁶¹⁰. Εκεί, οι σύνεδροι ενέκριναν ομόφωνα τις ιδεολογικές

⁶⁰⁹ Βλ. περ. *Αντί*, περίοδος Β', τεύχος 120 Σάββατο 3 Μαρτίου 1979, αλλά και στο «Ποιοι ήταν στο Πολυτεχνείο και ποιοι το αντάλλαξαν με αξιώματα...» στο <http://www.paron.gr/v3/new.php?id=62845&colid=37&catid=34&dt=2011-01-09&search=%D0%EF%E9%EF%E9+%DE%F4%E1%ED+%F3%F4%EF+%D0%EF%EB%F5%F4%E5%F7%ED%E5%DF%EF+%EA%E1%E9+%F0%EF%E9%EF%E9+%F4%EF+%E1%ED%F4%DC%EB%EB%E1%EE%E1%ED+%EC%E5+%E1%EE%E9%FE%EC%E1%F4%E1>, τελευταία είσοδος 17/03/2014, γίνεται αναφορά στη ΔΗΚΙΦ (Δημοκρατική Κίνηση Φοιτητών). Εδώ, εμφανίζεται ως προπομπός της ΔΑΠ-ΝΔΦΚ και ο Νίκος Παπαδημάτος ως βασικό του στέλεχος. Όπως είδαμε παραπάνω, ο Νίκος Παπαδημάτος, ο Λευτέρης Ζαγορίτης και ο Κώστας Καραμανλής συνδέονταν με στενή φιλία.

⁶¹⁰ Βλ. Μαρία Δέδε, Ν.Δ.: «30 χρόνια, από τη Βόλβη στη λαϊκή Δεξιά», στο <http://www.enet.gr/?i=news.el.article&id=176816>, τελευταία είσοδος 13/12/2016

αρχές της ΝΔ, κατόπιν εισήγησής του Κ. Καραμανλή, καθορίστηκε ως ιδεολογία του κόμματος ο «ριζοσπαστικός φιλελευθερισμός» και ως έμβλημα ορίστηκε ο πυρσός με τη δεξιόστροφη φλόγα. Στόχος του κόμματος της Νέας Δημοκρατίας ήταν να προασπίσει την ελευθερία της αγοράς, με το κράτος να έχει ρυθμιστικό ρόλο, με στόχο την κοινωνική δικαιοσύνη⁶¹¹. Παρόλο που η Νέα Δημοκρατία ήταν το πρώτο κόμμα που πραγματοποίησε συνέδριο, έστω και με καθυστέρηση πέντε ετών από την ίδρυσή του⁶¹², μία ομάδα στελεχών, με πρωτοπόρο τον Ευάγγελο Μείμαράκη, ζητούσε μέσα από μία προκήρυξή της που την υπέγραφαν ως «Κίνηση της Βόλβης», την μετατροπή της Νέας Δημοκρατίας από ένα κόμμα του «Αρχηγού» σε κόμμα «αρχών», με βαθύτερο στόχο την εξάλειψη της οικογενειοκρατίας και περισσότερες δημοκρατικές διαδικασίες⁶¹³. Δεν είναι τυχαίο πως τα μέλη της κίνησης αυτής είχαν καταγγείλει πως οι διακόσιοι σύνεδροι ήταν διορισμένοι και δεν έκρυβαν πως στόχευαν στην διεύρυνση της Νέας Δημοκρατίας με δυνάμεις πέραν των υπαρχουσών⁶¹⁴.

ΔΑΠ – ΝΔΦΚ και ν.815

Η ψήφιση και η εφαρμογή του ν.815⁶¹⁵, παράλληλα με την επικείμενη, τότε, ένταξη της Ελλάδας στην ΕΟΚ, πρόσθεσε νέες υποχρεώσεις στους φοιτητές, σύμφωνα με τη ΔΑΠ, δεδομένων και των νέων προοπτικών που ανοίγονταν για τη χώρα.

Ωστόσο, η ΔΑΠ έβλεπε το φοιτητικό κίνημα να βρίσκεται σε κρίσιμη κατάσταση, λόγω της πολιτικής που είχε ακολουθηθεί από τη Μεταπολίτευση κι έπειτα. Αποχή και στάσεις εργασίας αποτελούσαν, σύμφωνα με τη ΔΑΠ, δείγμα της

⁶¹¹ Βλ. Άρης Ραβανός, «Νέα Δημοκρατία: Ο ριζοσπαστικός φιλελευθερισμός, ο πυρσός και η Κίνηση της Βόλβης», στο <http://www.tovima.gr/politics/article/?aid=792504>, τελευταία είσοδος 13/12/2016

⁶¹² Βλ. Σπύρος Σεραφείμ, «Γαλάζιες ιστορίες συνεδρίων», στο <http://www.protagon.gr/epikairota/ellada/galazies-istories-synedriwn-2675000000>, τελευταία είσοδος 13/12/2016

⁶¹³ Βλ. Άρης Ραβανός, ό.π.

⁶¹⁴ Βλ. Μαρία Δέδε, «Ν.Δ.: 30 χρόνια, από τη Βόλβη στη λαϊκή Δεξιά», στο <http://www.enet.gr/?i=news.el.article&id=176816>, τελευταία είσοδος 13/12/2016

⁶¹⁵ Διατάξεις του νόμου περιορίζουν το πανεπιστημιακό άσυλο, επιβάλλουν κυβερνητικό έλεγχο στο φοιτητικό συνδικαλισμό και αποκλείουν τη συμμετοχή των φοιτητών από όλα τα πανεπιστημιακά όργανα. Αλλάζει ο τρόπος εξέτασης, καθιερώνεται το σύστημα των εξαμηνιαίων μαθημάτων, καταργείται η τρίτη εξεταστική περίοδος και η τέταρτη πτυχιακή και θεσμοθετείται η μεταφορά των μαθημάτων από το ένα έτος στο επόμενο. Για να χτυπήσει το φαινόμενο των «αιώνιων φοιτητών», η κυβέρνηση προκρίνει την υποχρεωτική διαγραφή των φοιτητών που δεν ολοκληρώνουν τις σπουδές τους στην προβλεπόμενη κανονική διάρκεια σπουδών, προσαυξημένη κατά δύο έτη, βλ. <http://foithtikokinhma.blogspot.gr/2011/01/815.html>, τελευταία είσοδος 17/03/2014

κρίσης. Το φοιτητικό κίνημα, καθοδηγούμενο από την μαρξιστική ηγεσία του, ήταν ξεκομμένο από τα προβλήματα και τις προσδοκίες των φοιτητών και τελικά μεταμορφώθηκε σε ένα κίνημα διαμαρτυρίας χωρίς προοπτικές θετικής δράσης. Συνθήματα όπως «όχι στην εντατικοποίηση των σπουδών» οδήγησαν τους φοιτητές στην αποχή, απορρίπτοντας τον εποικοδομητικό διάλογο. Για την ΔΑΠ του 1979, αυτή η τακτική είναι κυρίως τυχοδιωκτική, αφού η επιστημονική πρόοδος και ο αγώνας για μόρφωση θυσιάζονται στο όνομα του «δημοκρατικού» Πανεπιστημίου, η έννοια του οποίου φαίνεται να περιορίζεται στην παροχή διευκολύνσεων στις εξεταστικές περιόδους και στο πτυχίο.

Η ΔΑΠ κηρύσσει σαν μοναδικό δρόμο προόδου το δρόμο που ανοίγεται εκείνη την χρονική στιγμή μπροστά στην Ελλάδα με την επικείμενη ένταξή της στην ΕΟΚ. Η χώρα έχει ανάγκες από επιστημονικό δυναμικό που να συνάδει με τον ευρωπαϊκό προσανατολισμό της και πρακτικές όπως αυτές που ακολουθούσε το φοιτητικό κίνημα, για την ΔΑΠ ήταν τελείως αρνητικές. Μάλιστα, θεωρούσε πως η ηγεσία του φοιτητικού κινήματος το είχε εγκλωβίσει και δεν το άφηνε να δει τις προοπτικές που θα έπρεπε να εκμεταλλευτεί ολόκληρη η χώρα και ιδιαίτερα η παιδεία. Για την ΔΑΠ, το φοιτητικό κίνημα κινδυνεύει να βρεθεί εκτός πραγματικότητας, αφού ξεχνά ότι ζει και δρα μέσα σε ένα φιλελεύθερο πολίτευμα δυτικού τύπου. Όταν συνειδητοποιήσει ότι οι μέθοδοι που ακολουθεί είναι λανθασμένες τότε θα περάσει στην θετική δράση.

Μέσα σε αυτό το πλαίσιο κριτικής προς την Αριστερά, αλλά και παρουσίας της δικής της αντίληψης, η ΔΑΠ θεωρεί πως το νομοσχέδιο αυτό εισήγαγε αξιόλογες καινοτομίες για την ελληνική πραγματικότητα, όπως η θεσμοθέτηση του τομέα σαν βασική ακαδημαϊκή μονάδα και τα μέτρα υπέρ των εργαζομένων φοιτητών. Παρόλα αυτά, η ΔΑΠ πίστευε πως ο νόμος 815 δεν έδινε λύση στο θεμελιώδες πρόβλημα της αριθμητικής σχέσης διδασκόντων-διδασκομένων, δεν όριζε τα καθήκοντα του κύριου διδακτικού προσωπικού και δεν εισάγει καμία καινοτομία στην εκπαιδευτική διαδικασία. Η εισαγωγή του Νέου Εξεταστικού Συστήματος (διαγραφές, κατάργηση μεταφορών κτλ) έβαζε σε κίνδυνο και τα θετικά σημεία του νόμου. Η ΔΑΠ θεωρεί ότι δεν υπάρχει το υπόβαθρο για μία τέτοια διάταξη, που προϋποθέτει ουσιαστική εκπαίδευση και απότομη αύξηση της προσπάθειας των φοιτητών στα σπουδαστικά τους καθήκοντα. Αυτό που φάνταζε ρεαλιστικό στην ΔΑΠ εκείνης της εποχής ήταν η συμμετοχή του φοιτητικού κινήματος στις διαδικασίες συγκρότησης του τομέα και αντιμετώπιση του εξεταστικού ζητήματος χωρίς απώλεια της φοιτητικής ιδιότητας,

με αύξηση των μαθημάτων της ημιπεριόδου από δύο σε τρία, εφαρμογή του Νέου Εξεταστικού Συστήματος από το Ακαδημαϊκό έτος 1980-1981, κατοχύρωση του θεσμού της προόδου και των προαιρετικών ασκήσεων και εφαρμογή του συστήματος των εργασιών.

Η ΔΑΠ δεν έκρυβε τις σχέσεις της με το τότε κυβερνών κόμμα, τη Νέα Δημοκρατία, αλλά τόνιζε ότι η κριτική στάση που κράτησε στο ζήτημα του ν.815 απεδείκνυε την πολυσυλλεκτικότητα της οργάνωσης και την οργανωτική της δομή⁶¹⁶.

⁶¹⁶ Βλ. περ. *Αντί*, περίοδος Β', τεύχος 119, Σάββατο 17 Φεβρουαρίου 1979

ΣΤ. Συμπεράσματα - Ιδεολογικά ζητήματα, διαφοροποιήσεις και συγκλίσεις

Ερευνώντας τη γέννηση, την πορεία και την εξέλιξη των παραπάνω φοιτητικών οργανώσεων εύλογα προκύπτουν ερωτήματα σχετικά με την ακριβή τοποθέτηση των συγκεκριμένων οργανώσεων στον ιδεολογικό – πολιτικό χάρτη. Ένας λόγος που καθιστά την απάντηση σε αυτά τα ερωτήματα άκρως ενδιαφέρουσα είναι και η σαφής και ταυτόχρονα ρευστή πολιτική κατάσταση που άφησε πίσω της η ταραγμένη δεκαετία 1940 – 1949. Σαφής, διότι το ξέσπασμα του εμφυλίου χώρισε την Ελλάδα σε δύο στρατόπεδα, οπότε τα στοιχεία που ένωναν τα μέλη και των δύο πλευρών υπερίσχυαν των όποιων διαφορών, αλλά ταυτόχρονα ρευστή, διότι η λήξη του εμφύλιου σύγκρουσης έφερε στο φως επιμέρους διαφορές, αυτή τη φορά, όμως, εντός των δύο στρατοπέδων.

Υπό αυτή την έννοια λοιπόν, στην Ελλάδα των πρώτων μετεμφυλιακών ετών, ήταν επόμενο η ρητορική και οι πρακτικές της δεξιάς και συντηρητικής παράταξης, που με τον ένα ή με τον άλλο τρόπο, όπως αναλύσαμε παραπάνω, δεν άργησε να συγκροτηθεί, να έχει έντονα συγκρουσιακό χαρακτήρα. Επομένως, θα μπορούσε να κριθεί ως αναμενόμενη η απορρόφηση στους κόλπους της και στοιχείων, τα οποία, αν και θα επιθυμούσαν μία πιο ριζοσπαστική πολιτική, παρ' όλα αυτά καλύπτονταν από το μεγάλο δεξιό κόμμα, τουλάχιστον κατά τα πρώτα έτη. Με αυτό το σκεπτικό και βάσει των γεγονότων που αναφέρθηκαν στα προηγούμενα κεφάλαια, η παρούσα μελέτη δείχνει πως η μήτρα όλων των φοιτητικών οργανώσεων του ακροδεξιού χώρου, όποια ιδεολογική πορεία και εάν ακολούθησαν, ήταν τα μεγάλα δεξιά, συντηρητικά κόμματα, ο ΕΣ αρχικά και η ΕΡΕ ως συνέχεια και εξέλιξη του πρώτου.

Ούτως ή άλλως, κάτι τέτοιο δείχνει να είναι φυσιολογικό, εάν κανείς δει την πολιτική κατάσταση στην Ευρώπη από το 1945 και έπειτα. Η ολοκληρωτική ήττα του Άξονα και οι αλλαγές που την ακολούθησαν, δεν άφηναν χώρο για δράση όχι μόνο σε φασιστικές ή ναζιστικές οργανώσεις, αλλά σε οποιοδήποτε πολιτικό σχηματισμό τοποθετείτο πιο δεξιά του κατεστημένου δεξιού κόμματος⁶¹⁷.

Σε μία εποχή που στην Ευρώπη τα πολιτικά πράγματα έχουν παγιωθεί λόγω του Ψυχρού Πολέμου και πλέον δεν υφίσταται η «αναρχία» του μεσοπολέμου, η ανάπτυξη μίας σταθερής δημοκρατίας στις δυτικές χώρες δεν άφησε πολιτικό χώρο σε ριζοσπαστικές εναλλακτικές λύσεις. Εξάλλου, τόσο η εμπειρία του

⁶¹⁷ Βλ. John Weiss, *Συντηρητισμός και Ριζοσπαστική Δεξιά, Παραδοσιακρατία, Αντίδραση και Αντεπανástαση στην Ευρώπη 1770-1945*, εκδ. Θύραθεν, Αθήνα 2009, σελ. 9

εθνικοσοσιαλιστικού καθεστώτος στην Γερμανία, όσο και εκείνη των χωρών που βρίσκονταν υπό σοβιετικό καθεστώς, οδήγησαν τα κόμματα στην Δυτική Ευρώπη στο να απορρίψουν τον ολοκληρωτισμό⁶¹⁸. Εάν σε αυτό προσθέσουμε και το γεγονός μίας άνευ προηγουμένου ευημερίας σε αυτές τις χώρες γίνεται αντιληπτό πως ο ιδεαλισμός έχει παραχωρήσει τη θέση του στον ουμανιστικό υλισμό, αποκλείοντας επαναστατικές λογικές⁶¹⁹. Στην Ελλάδα του 1950 δεν θα μπορούσαμε σε καμία περίπτωση, αντίθετα με τη δυτική Ευρώπη, να κάνουμε λόγο για πρωτοφανή ευημερία, ωστόσο η ανάπτυξη, σε συνδυασμό με την ταλαιπωρία ενός ολόκληρου λαού από τα σχεδόν δέκα χρόνια συνεχούς πολεμικής σύγκρουσης παγίωσε κάποιους κομματικούς σχηματισμούς που τότε έδειχναν να καλύπτουν σε γενικές γραμμές τις ιδεολογικές ανησυχίες των Ελλήνων.

Δύο από τους στόχους της παρούσας διατριβής, όπως αυτοί αναλύθηκαν στην Εισαγωγή, είναι η όσο το δυνατόν πιο ακριβής επιλογή ιδεολογικού προσήμου για κάθε μία από τις οργανώσεις, καθώς και η σχέση τους με το κράτος. Η παρούσα μελέτη, λοιπόν, μας οδήγησε σε κάποια συλλογισμούς και εν συνεχεία σε κάποια συμπεράσματα. Εάν δεχτούμε πως η ΕΡΕ, σε σχέση πάντα με την εποχή κατά την οποία δραστηριοποιήθηκε, κατατάσσεται στον δεξιό – συντηρητικό χώρο, θα είχε ενδιαφέρον, να μελετήσουμε που θα μπορούσε να τοποθετηθεί η ΕΚΟΦ βάσει των ιδεολογικών της χαρακτηριστικών και πρακτικών. Η πορεία της ΕΚΟΦ χωρίζεται σε δύο περιόδους: την περίοδο 1959-1963 και την περίοδο 1963-1968. Στην πρώτη περίοδο, όπου ο Κ. Καραμανλής έχει τα ηνία τόσο της χώρας, όσο και της ΕΡΕ, κρατιούνται οι ισορροπίες και θα μπορούσαμε να μιλήσουμε για αμοιβαία συνεργασία ΕΡΕ – ΕΚΟΦ. Σκοπός και των δύο ήταν η οικοδόμηση ενός ισχυρού κράτους, το οποίο απέκλειε τους κομμουνιστές από το εθνικό κράτος. Μάλιστα, σε μία εποχή που οι συγκρίσεις ανάμεσα στον τρόπο ζωής στη δυτική και την ανατολική Ευρώπη ήταν διαρκείς, η ΕΚΟΦ δύσκολα θα έμπαινε σε μία αντιπολιτευτική λογική απέναντι στην ΕΡΕ σχετικά με οικονομικά ή άλλα ζητήματα. Δεν προκύπτει, επίσης, κάποια αντίρρηση της ΕΚΟΦ έναντι του κοινοβουλευτικού συστήματος ή της διενέργειας εκλογών, όποτε αυτό προβλεπόταν. Χωρίς να έχει υιοθετήσει ρατσιστική ή αντισημιτική ρητορική, το αντίθετο μάλιστα, αφού σε άρθρα της *Ηχούς των Σπουδαστών* οι Ισραηλινοί και η πορεία τους αναφέρονται ως παράδειγμα πίστης και

⁶¹⁸ Βλ. Uwe Backes, *Political Extremes: a conceptual history from antiquity to the present*, εκδ. Routledge London and New York, σελ. 140

⁶¹⁹ Βλ. Στάνλεϊ Πέιν, *Η Ιστορία του Φασισμού*, εκδ. Φιλίστωρ, Αθήνα 2000, σελ. 685-686

αφοσίωσης στην πατρίδα και το κράτος που οικοδόμησαν, προσπαθεί μέσα από τη δράση της να υπερασπιστεί, αποφασιστικά και δυναμικά πολλές φορές, τις κλασσικές αξίες ολόκληρης της «εθνικόφρονης» παράταξης. Βέβαια, το έντονα αντικομμουνιστικό πνεύμα που διακατείχε τα μέλη της ΕΚΟΦ είχε ως αποτέλεσμα τα κράτη του πρώην ανατολικού μπλοκ να αντιμετωπίζονται με δυσπιστία, ιδιαίτερα η Βουλγαρία και η Αλβανία. Υπό αυτή την έννοια και εφόσον δεχτούμε τον ισχυρισμό πως ένα από τα είδη του ρατσισμού είναι και ο πολιτισμικός ρατσισμός⁶²⁰, τότε, όντως, στο λόγο της ΕΚΟΦ εμπεριέχονται απαξιωτικά σχόλια, τα οποία όμως είναι απολύτως εναρμονισμένα με το πνεύμα της κυβέρνησης της ΕΡΕ και δεν δείχνουν συνειδητό ρατσισμό. Ο λόγος της ΕΚΟΦ δεν παύει να είναι εθνικόφρων, φιλοδυτικός και αντικομμουνιστικός. Μπορεί να υπήρχαν μεμονωμένοι φιλοναζιστές εκοφίτες, ωστόσο οι απόψεις αυτές ούτε προβάλλονταν ούτε καλλιεργούνταν στις τάξεις της ΕΚΟΦ⁶²¹. Ταυτόχρονα, δεν παραλείπει τις αλυτρωτικές αναφορές, ιδιαίτερα όσον αφορά το ζήτημα της Βορείου Ηπείρου. Θα μπορούσαμε να ισχυριστούμε λοιπόν πως η ΕΚΟΦ της πρώτης περιόδου καλυπτόταν ιδεολογικά από την ΕΡΕ, τη στιγμή που το ισχυρό κράτος δεν παρέλειπε να διαφυλάττει τη «δεσπόζουσα θέση της κλειστής εθνοπολιτισμικής κοινότητας»⁶²², σε μία εποχή, όπου βέβαια, η σύνθεση του πληθυσμού ήταν σχεδόν αποκλειστικά ελληνική. Σημαντικά στοιχεία για την ιδεολογία της ΕΚΟΦ απαντώνται στον *Δεκάλογο του Φοιτητού*. Σύμφωνα με τον *Δεκάλογο*, μεταξύ άλλων, ο φοιτητής «είναι πρώτα Έλληνας και μετά φοιτητής ή οτιδήποτε άλλο», «σέβεται τους δημοκρατικούς ελληνικούς νόμους» και «έχει πάντα ανοιχτά και άγρυπνα τα μάτια της ψυχής του στις εθνοφυλετικές μας παραδόσεις και εμπνέεται από την μεγάλη ιστορική μας κληρονομιά»⁶²³. Ωστόσο, εδώ θα πρέπει να σημειωθεί πως για την ΕΚΟΦ και κατ' επέκταση για την ΕΡΕ, οι «εθνοφυλετικές παραδόσεις» απειλούνταν από τους Σλάβους, οι οποίοι αποτελούσαν τον εξωτερικό κομμουνιστικό κίνδυνο. Δεν συναντούμε, επομένως τον φυλετισμό-ρατσισμό με την σημερινή του μορφή, αλλά προσαρμοσμένο στις κοινωνικοπολιτικές συνθήκες της εποχής. Αντιθέτως, η ΕΚΟΦ, πιστή στην λογική του αντιολοκληρωτισμού και θέλοντας να επιδείξει τον ουμανιστικό χαρακτήρα της Δύσης, σε αντίθεση με τον «απάνθρωπο» κομμουνισμό, επικροτεί το γεγονός πως «νέοι κάθε φυλής της γης

⁶²⁰ Βλ. Elisabeth Carter, «Right-wing extremism / radicalism: reconstructing the concept», *Journal of Political Ideologies*, 2018, Vol. 23, No. 2, 164

⁶²¹ Βλ. Γιάνης Γιανουλόπουλος, «Το ελληνικό παρακράτος και η μακρά ιστορία του...» ό.π.,σελ.15-16

⁶²² Βλ. Paul Hainsworth, *Η Ακροδεξιά, Ιδεολογία – Πολιτική – Κόμματα*, πρόλογος Βασιλικής Γεωργιάδου στην ελληνική έκδοση, εκδ. Παπαζήση, Αθήνα 2004, σελ. 17-18

⁶²³ Βλ. *Ηχώ των Σπουδαστών*, Μάρτιος-Απρίλιος 1962, αρ. φύλλου 33-34

έρχονται να δροσιστούν στις πηγές του ελληνικού πνεύματος», στηλιτεύοντας παράλληλα την εκδίωξη τριάντα Καμερουνέζων φοιτητών από την κομμουνιστική Κίνα⁶²⁴. Όπως αναφέρθηκε παραπάνω, βασικός άξονας της πολιτικής της ήταν η διατήρηση του κοινωνικοπολιτικού status της χώρας, διακηρύττοντας την πίστη της στους κοινοβουλευτικούς θεσμούς. Μάλιστα, εμφανιζόταν ως υπέρμαχος της δημοκρατίας εξισώνοντας πολλές φορές τον φασισμό με τον κομμουνισμό, ως ανελεύθερες ιδεολογίες⁶²⁵. Ο Κ. Τσιλιγιάννης, στέλεχος της ΕΚΟΦ, σε άρθρο του στην *Ηχώ των Σπουδαστών*, χρησιμοποιώντας όρους «λατρείας» και «μίσους» και όχι ένα ορθολογικό πολιτικό λεξιλόγιο, διατυμπανίζει σε όλους τους τόνους πως «οι φοιτηταί μισούν τον κόκκινον και μαύρον φασισμό και λατρεύουν την Δημοκρατίαν»⁶²⁶.

Θα πρέπει να τονιστεί το γεγονός πως, όπως ο Α. Παπάγος, έτσι και ο Κ. Καραμανλής υπήρξαν συγκεντρωτικοί στην διοίκηση της παράταξης, με αποτέλεσμα να ισχυροποιηθούν τόσο, ώστε να φαντάζουν ως αδιαμφισβήτητοι ηγέτες, επιτρέποντας ή ακόμα και επιδιώκοντας την λατρεία προς το πρόσωπό τους⁶²⁷. Η προσωπολατρεία, ωστόσο, μειώνει τα περιθώρια ψύχραιμης κριτικής. Εάν η ΕΚΟΦ ήταν μία εθνικιστική οργάνωση και όχι απλώς η φωνή του κόμματος της ΕΡΕ στα πανεπιστήμια, θα είχε αφουγκραστεί τα συνθήματα για το Κυπριακό ζήτημα, ασχέτως εάν αυτά προέρχονταν και από την Αριστερά. Το Κυπριακό είναι ένα ζήτημα που βοηθά τον ερευνητή να κατατάξει στο ιδεολογικό φάσμα την ΕΚΟΦ. Εξαιτίας αυτού του ζητήματος έχουμε την σύγκρουση της εθνοφροσύνης με τον εθνικισμό. Η εθνοφροσύνη ως έννοια περιελάμβανε και τη νομιμοφροσύνη έναντι της Δύσης και των συμμαχιών που είχε οικοδομήσει διαρκούντος του Β'Π.Π., αλλά και μετέπειτα. Αντίθετα, ο εθνικισμός προτάσσοντας το «εθνικό συμφέρον» έναντι οποιουδήποτε άλλου, δεν περιορίζεται από τη νομιμοφροσύνη και είναι διατεθειμένος ακόμα και για ρήξη με τη Δύση, κάτι το οποίο απεύχεται η ΕΡΕ⁶²⁸. Ο Π. Πιπινέλης, ιδιαίτερα αγαπητός στην ΕΚΟΦ, είχε στηλιτεύσει τον εθνικισμό που εκδηλώθηκε αναφορικά με το Κυπριακό, διατυπώνοντας την άποψη πως ο εθνικισμός είναι αίσθημα, το οποίο οδηγεί στην εμπάθεια και δεν βοηθά στον αγώνα εναντίον του κομμουνισμού, αφού οδηγεί σε σύγκρουση με παραδοσιακούς συμμάχους της χώρας⁶²⁹.

⁶²⁴ Στο ίδιο, Νοέμβριος 1962, αρ. φύλλου 35

⁶²⁵ ό.π., Απρίλιος-Μάιος 1961, αρ. φύλλου 21-22

⁶²⁶ ό.π., Δεκέμβριος 1962, αρ. φύλλου 36-37

⁶²⁷ Βλ. Θανάσης Διαμαντόπουλος, *Η ελληνική συντηρητική παράταξη: ιστορική προσέγγιση και πολιτικά χαρακτηριστικά*, εκδ. Παπαζήση, Αθήνα 1994, σελ. 38

⁶²⁸ Βλ. Δέσποινα Ι. Παπαδημητρίου, ό.π., σελ. 219

⁶²⁹ Στο ίδιο, σελ. 221

Η ΕΚΟΦ της δεύτερης περιόδου (1963-1967) διαφοροποιείται σταδιακά στο ιδεολογικό πεδίο. Σαφώς δεν λείπει ο αντικομμουνισμός, βασικό χαρακτηριστικό και των δύο περιόδων, όμως πολλά στελέχη της δεν κρύβουν τις σχέσεις τους με το καθαρά αντιδημοκρατικό Κ4Α. Οι σαφείς θετικές αναφορές του Κ4Α στο καθεστώς του Ι. Μεταξά της περιόδου 1936-1940, αλλά και οι θέσεις του αρχηγού του Κ. Πλεύρη, μέσα από το βιβλίο του *Αντιδημοκράτης*, φανερώνουν πως πρόκειται για κλασικό «εθνικολαϊκό»⁶³⁰ κόμμα, δηλαδή, θα μπορούσαμε να πούμε εθνικοσοσιαλιστικό. Παρά τις θέσεις αυτές, λοιπόν, υπήρξε, όπως αναδείξαμε παραπάνω, συνεργασία και στήριξη ανάμεσα στην ΦΕΠ της πρώτης περιόδου και στην ΕΚΟΦ. Η φυγή του Κ. Καραμανλή στερεί από την ΕΡΕ τον φυσικό ηγέτη της και αυτή η έλλειψη οδηγεί πολλούς οπαδούς της ΕΡΕ να στραφούν σε πιο ριζοσπαστικές αντιλήψεις, προκειμένου να καλυφθεί το κενό του Κ. Καραμανλή. Δεν είναι παράξενο εξάλλου, πως οι φανατικοί οπαδοί του Καραμανλή της περιόδου 1963-67 ήταν και αυτοί που υποδέχτηκαν πανηγυρικά το καθεστώς της 21^{ης} Απριλίου. Είναι προφανές πως στους κόλπους της ΕΚΟΦ υπήρχαν στελέχη για τα οποία, είτε με το λόγο τους, είτε με τις πράξεις τους έδειχναν πως οι δημοκρατικοί θεσμοί και ο σεβασμός σε αυτούς δεν ήταν πρώτη προτεραιότητα. Επιθυμούσαν μία πιο αυταρχική – αποφασιστική κυβέρνηση, χωρίς βέβαια να αποκλείεται ως πιθανότητα κάτι τέτοιο να προκύψει μέσα από δημοκρατικές διαδικασίες, δηλαδή εκλογές⁶³¹. Εάν συνυπολογίσουμε και τις επαφές με την καθαρά αντιδημοκρατική ΦΕΠ, τότε θα μπορούσαμε να ισχυριστούμε πως η ΕΚΟΦ της δεύτερης περιόδου περικλείει κάποια χαρακτηριστικά (περιορισμός αντιπολιτευτικού λόγου, υπονόμηση δημοκρατικών διαδικασιών) που την καθιστούν, εν μέρει τουλάχιστον, αντιδημοκρατική, χωρίς ωστόσο αυτό να γίνεται εύκολα αντιληπτό, αφού στον δημόσιο λόγο της φροντίζει να δείχνει σεβασμό στον κοινοβουλευτισμό και τους δημοκρατικούς θεσμούς⁶³².

Αν και η ανάλυση των Kitschelt και McGann αφορά διαφορετικές χρονικές περιόδους, θα μπορούσαμε να ισχυριστούμε, πως εφόσον η δυναμική της άκρας δεξιάς εξαρτάται και από το «εάν οι εκλογείς είναι επαρκώς δυσαρεστημένοι από τα υπάρχοντα μετριοπαθή συντηρητικά κόμματα», τότε καταλήγουμε στο συμπέρασμα πως η ΕΡΕ μέχρι την φυγή του Κ. Καραμανλή με τον ένα ή τον άλλο τρόπο

⁶³⁰ Βλ. Κώστας Πλεύρης, *Αντιδημοκράτης*, εκδ. Νέα Θέσις, Αθήνα Μάιος 1987, σελ. 35

⁶³¹ Βλ. Elisabeth Carter, «Right-wing extremism/radicalism: reconstructing the concept», *Journal of Political Ideologies*, 2018, Vol. 23, No. 2, 174

⁶³² Στο ίδιο, σελ. 170

κατάφερνε να συγκρατήσει τις πιο ακραίες ή ριζοσπαστικές φωνές εντός των τειχών του κόμματος⁶³³. Εξάλλου, βρισκόμαστε σε μία εποχή όπου η ιδεολογία ως έννοια συνδέθηκε με τον ολοκληρωτισμό⁶³⁴, με αποτέλεσμα η ΕΡΕ να υστερήσει στον ιδεολογικοπολιτικό αγώνα, αρκούμενη μόνο στον στείορ αντικομμουνιστικό λόγο. Η ΕΚΟΦ, άμεσα επηρεαζόμενη από την ΕΡΕ, δεν έδειξε έτοιμη να αποτελέσει έναν φορέα με σαφή ιδεολογικό προσανατολισμό, που να μπορεί να εκφέρει συγκροτημένο πολιτικό λόγο. Επομένως, η έλλειψη σαφούς ιδεολογικού προσανατολισμού εξέθρεψε την λατρεία στο πρόσωπο του Κ. Καραμανλή, η οποία, όμως, χωρίς ιδεολογικό υπόβαθρο δεν ήταν αρκετή για να κρατήσει ενωμένη τόσο την ΕΡΕ όσο και την ΕΚΟΦ, όπως αποδείχθηκε με την αποχώρησή του το 1963.

Πού, λοιπόν, θα κατατάσσαμε ιδεολογικά την ΕΚΟΦ; Σύμφωνα με τον Gaddi, συντηρητικές είναι «εκείνες οι ιδεολογίες που λειτουργούν μέσα στο χώρο των δημοκρατικών κοινωνιών, με στόχο ακριβώς να τις διατηρήσουν». Ο Gaddi θεωρεί πως δεν πρέπει αυτές οι πολιτικές να θεωρηθούν φασιστικές, εφόσον λειτουργούν στα πλαίσια μίας δημοκρατικής, πολυκομματικής κοινωνίας. Σημείο – κλειδί για τον Gaddi είναι ο σεβασμός που απαιτείται να επιδεικνύουν οι συντηρητικές δυνάμεις σε όσους αποβλέπουν σε περισσότερη δημοκρατία. Σε αντίθετη περίπτωση ο συντηρητισμός μετατρέπεται σε φασισμό. Την ΕΚΟΦ της πρώτης περιόδου, λοιπόν, παρά τα όποια επεισόδια ή βίαιες συμπεριφορές των στελεχών της, την χαρακτηρίζει ένας αντικομμουνισμός και ένας συντηρητισμός που κατά βάση βρίσκεται στο ίδιο μήκος κύματος με το μητροπολιτικό κόμμα. Η δεύτερη περίοδος δημιουργεί τις προϋποθέσεις ώστε να αναδειχθούν δυνάμεις που, όπως υποστηρίζει ο Gaddi, βρίσκονται στις ανατρεπτικές και τις συντηρητικές δυνάμεις, «δυναμικά φασιστικές, έτοιμες να πάνε στην άκρα δεξιά, μόλις το κρίνουν σκόπιμο για τα συμφέροντα της κάστας τους ή τα δικά τους»⁶³⁵. Κατά τη διάρκεια αυτής της δεύτερης περιόδου φαίνεται οι αντιδημοκρατικές φωνές να πληθαίνουν εντός της ΕΚΟΦ, με αποτέλεσμα να έχουμε συχνά οργανώσεις που κινούνται στις παρυφές της άκρας Δεξιάς να μην εκφέρουν έναν άμεσα αντιδημοκρατικό λόγο, ωστόσο οι πρακτικές τους είναι τέτοιες που υποδαυλίζουν την σημασία των δημοκρατικών θεσμών⁶³⁶.

⁶³³ Βλ. Paul Hainsworth, ό.π., σελ. 16

⁶³⁴ Βλ. Δέσποινα Ι. Παπαδημητρίου, ό.π., σελ. 189

⁶³⁵ Βλ. Giuseppe Gaddi, *Ο Νεοφασισμός στην Ευρώπη*, εκδ. Νέα Σύνορα, Αθήνα 1975, σελ. 21

⁶³⁶ Βλ. Elisabeth Carter, «Right-wing extremism / radicalism: reconstructing the concept», *Journal of Political Ideologies*, 2018, Vol. 23, No. 2, 166

Η περίπτωση της ΦΕΠ, τόσο της πρώτης όσο και της δεύτερης περιόδου, είναι πολύ διαφορετική από αυτή της ΕΚΟΦ. Εδώ, πλέον, έχουμε μία φοιτητική οργάνωση με αμιγώς εθνικιστικά και φυλετικά χαρακτηριστικά. Η ΕΚΟΦ δεν είχε αναλωθεί σε ιδεολογικές αναζητήσεις, καθώς η στήριξη στην ΕΡΕ και ο αντικομμουνισμός ήταν τα δύο απαραίτητα και μόνα στοιχεία προκειμένου κάποιος να ενταχθεί στην ΕΚΟΦ. Η ουσιαστική έλλειψη ιδεολογικού υπόβαθρου φάνηκε με την αποχώρηση του Κ. Καραμανλή. Τότε αναδείχθηκαν προβλήματα και διαφωνίες που έως ένα σημείο οφείλονταν και στην έλλειψη ιδεολογικού προσανατολισμού. Όπως εύστοχα σημειώνει ο Ιωάννης Στεφανίδης, ο αντικομμουνιστικός αγώνας ουσιαστικά αποδείκνυε την ανασφάλεια ενός πλέγματος εξουσίας, το οποίο αποσκοπούσε πρώτον στην πάταξη του κομμουνισμού και δεύτερον στην απρόσκοπτη παραμονή στα ηνία της χώρας μίας συγκεκριμένης πολιτικής παράταξης, της συντηρητικής (ΕΣ, ΕΡΕ). Εξάλλου, ο αντικομμουνισμός ήταν και η χρήσιμη έμμεση ή άμεση απειλή για να τεθούν εκτός νόμου τα υπόλοιπα κόμματα, του Κέντρου και της Αριστεράς⁶³⁷. Μέσα σε αυτό το πλαίσιο λειτούργησε και η ΕΚΟΦ. Με χαλαρό ιδεολογικό υπόβαθρο και ανοιχτή υποστήριξη στο κυβερνών κόμμα.

Στην ΦΕΠ αντιθέτως, έχουμε μία πιο ορθολογική εξέλιξη των πραγμάτων. Ιδρύεται το Κ4Α με σαφείς εθνικιστικές και φυλετικές αναφορές και δημιουργείται και ο φοιτητικός του βραχίονας, ο οποίος ιδεολογικά ταυτίζεται με το κόμμα. Όπως αναφέρθηκε παραπάνω, για την ΦΕΠ «εθνικισμός είναι η έμφυτη και ασυμβίβαστη αγάπη κάθε ατόμου προς την πατρίδα του, η οποία απορρέει από την ενσυνείδητη πίστη προς την ανωτερότητα της φυλής του». Εδώ θα πρέπει να υπογραμμιστεί πως ο φυλετισμός που προάγει με τον λόγο και τα κείμενά της η ΦΕΠ αφορά περισσότερο το «μεγαλείο της ελληνικής φυλής» παρά έναν στείο αντιμεταναστευτικό και ακραία ρατσιστικό λόγο, χαρακτηριστικό πολλών εθνικιστικών οργανώσεων της Νότιας Ευρώπης των δεκαετιών του 1970 και 1980⁶³⁸. Η ρητορική της ΦΕΠ στρέφεται εναντίον τόσο της Γαλλικής Επανάστασης, όσο και εναντίον του κομμουνισμού, θεωρώντας πηγή και των δύο τον διεθνισμό, ο οποίος, σύμφωνα με την ΦΕΠ, είναι δημιούργημα του σιωνισμού⁶³⁹. Ο Minkenberg, στην προσπάθειά του να ορίσει την ριζοσπαστική δεξιά θεώρησε πως η μάχη ενάντια στον ατομικισμό και τον διεθνισμό

⁶³⁷ Βλ. Ιωάννης Στεφανίδης, *Η Δημοκρατία δυσχερής: Η ανάπτυξη των μηχανισμών του «αντικομμουνιστικού αγώνος» 1958-1961*, Μνήμων, 29, 2008, σελ. 239

⁶³⁸ Βλ. Elisabeth Carter, «Right-wing extremism / radicalism: reconstructing the concept», *Journal of Political Ideologies*, 2018, Vol. 23, No. 2, 173

⁶³⁹ Βλ. σχετικό κεφάλαιο για την ιδεολογία της ΦΕΠ

αποτελούν βασικά συστατικά στοιχεία της εν λόγω ιδεολογίας⁶⁴⁰, στοιχεία που τα βλέπουμε και στην ΦΕΠ.

Η ΦΕΠ της δεύτερης περιόδου προσπαθεί να υποκαταστήσει το Κ4Α, το οποίο σταμάτησε τη λειτουργία του και επωμίζεται όλο το βάρος της ιδεολογικής καθοδήγησης των μελών της. Η ΦΕΠ, ενώ είναι εθνικιστική και φυλετική-ρατσιστική, αποφεύγει τις αναφορές στον γερμανικό εθνικοσοσιαλισμό και τον ιταλικό φασισμό. Τα μέλη της δεν διστάζουν να αυτοχαρακτηριστούν ως εθνικοκοινωνιστές⁶⁴¹ και συνεχιστές της πολιτικής παράδοσης του καθεστώτος της 4^{ης} Αυγούστου.

Θα μπορούσαμε να ισχυριστούμε πως η ΦΕΠ είναι το πρώτο δείγμα, εντός των ελληνικών συνόρων, της άκρας δεξιάς της ύστερης μεταπολεμικής εποχής, η οποία κάνει την εμφάνισή της στα τέλη της δεκαετίας του 1960 με αρχές του 1970. Η πτώση του στρατιωτικού καθεστώτος βγάζει από τον ιδεολογικό λήθαργο ανθρώπους που είχαν μείνει προσκολλημένοι στον στείρο αντικομμουνισμό, παραβλέποντας τα όποια αρνητικά του οικονομικού συστήματος της Δύσης. Όπως και στην Ευρώπη, έτσι και στην Ελλάδα έχουμε μία νέα άκρα ή ριζοσπαστική δεξιά, η οποία προσπαθεί να απεμπλακεί από τα πολιτικά κόμματα που συστάθηκαν μετά τον Εμφύλιο Πόλεμο. Σαφώς δεν λείπουν και τα μέλη που έπαιζαν ρόλο και τα μετεμφυλιακά χρόνια, αφού και οι ζυμώσεις που έφερε η πτώση της δικτατορίας ήταν πολλές και διαρκείς⁶⁴². Εξάλλου, η μετάβαση της Ελλάδας στην δημοκρατία το 1974 άφησε πίσω της, ένα μέρος του πληθυσμού, αποτελούμενο από αντικομμουνιστές, αξιωματούχους του δικτατορικού καθεστώτος και πρώην αξιωματούχους, το οποίο αποτέλεσε τον πυρήνα των υποστηρικτών των πολιτικών σχηματισμών που συνδέθηκαν με την άκρα δεξιά μέχρι και τις αρχές της δεκαετίας του 1980⁶⁴³. Όμως, για πρώτη φορά η 21^η Απριλίου παύει να είναι το κύριο σημείο αναφοράς και δίνεται βάρος στον «ιδεολογικό αγώνα». Μορφές των ελληνικών γραμμάτων και του πολιτισμού αναδεικνύονται, όπως ο Ιωάννης Συκουτρής, ο Περικλής Γιαννόπουλος, ο αρχιτέκτονας Δημήτρης Πικιώνης κ.ά.⁶⁴⁴ Σε αυτό το σημείο διακρίνεται και το κοινό στοιχείο της ΦΕΠ με το πνεύμα που προσπαθούσε να εμποτίσει τους Γάλλους εθνικιστές ο Αλέν ντε

⁶⁴⁰ Βλ. Elisabeth Carter, «Right-wing extremism / radicalism: reconstructing the concept», *Journal of Political Ideologies*, 2018, Vol. 23, No. 2, 166

⁶⁴¹ Βλ. περ. *Νέα Δύναμις*, τ.6-7, Αθήνα 1982

⁶⁴² Βλ. Paul Hainsworth, ό.π., σελ. 15.

⁶⁴³ Βλ. Αντώνης Έλληνας, *Τα Μέσα Μαζικής Ενημέρωσης και η Άκρα Δεξιά στη Δυτική Ευρώπη – Παίζοντας το χαρτί του Εθνικισμού*, εκδ. Επίκεντρο, Αθήνα 2012, σελ. 184-185

⁶⁴⁴ Συνέντευξη με Νίκο Καρρά 31/5/2013

Μπενουά⁶⁴⁵ από τις αρχές της δεκαετίας του '60. Ο Αλέν ντε Μπενουά, μέλος της FEN από το 1961, ανακαλύπτει έναν κόσμο εννοιών την ύπαρξη του οποίου αγνοούσαν οι Γάλλοι εθνικιστές⁶⁴⁶. Αυτή ήταν και η επιδίωξη της ΦΕΠ, όπως εξηγεί ο ίδιος ο Νίκος Καρράς⁶⁴⁷. Εξάλλου, η σύνδεση του K4A (και κατ' επέκταση της ΦΕΠ της πρώτης περιόδου) με την FEN χρονολογείται τουλάχιστον από το 1967. Συγκεκριμένα, τον Απρίλιο και τον Ιανουάριο του 1967 πραγματοποιήθηκαν στην Λισαβόνα συναντήσεις αντιπροσωπειών εθνικιστικών οργανώσεων από την Ευρώπη και την Λατινική Αμερική. Σκοπός των συναντήσεων αυτών ήταν ο συντονισμός των δράσεων έτσι ώστε να υπάρχει εθνικιστική παρουσία σε ολόκληρο τον κόσμο. Οι συναντήσεις έγιναν υπό την αιγίδα της Aginter Press, μίας υπηρεσίας τύπου που ιδρύθηκε τον Σεπτέμβριο του 1966 στην Λισαβόνα και ελεγχόταν από το δικτατορικό καθεστώς που είχε επιβάλλει στην Πορτογαλία ο Σαλαζάρ. Κατά την διάρκεια αυτών των συναντήσεων αναπτύχθηκαν στενές σχέσεις ανάμεσα στα μέλη της Ordine Nuovo, της Avanguardia Nazionale, της Ordre Nouveau, της Fédération des Etudiants Nationalistes (FEN), στην οποία θα αναφερθούμε στην συνέχεια, και του K4A⁶⁴⁸.

Παρά τις όποιες ιδιαιτερότητες που χαρακτηρίζουν τα πολιτικά πράγματα στην Ελλάδα σε σχέση με την υπόλοιπη Ευρώπη, η Ελλάδα δεν παύει να αποτελεί μέρος των διεθνών εξελίξεων και να παρουσιάζει παρόμοια πολιτικά φαινόμενα, ίσως με κάποια χρονική καθυστέρηση. Έτσι λοιπόν, από το 1977-78 παρατηρείται στην Γαλλία μία άνοδος της άκρας Δεξιάς στο πολιτιστικό και ιδεολογικό πεδίο. Οι εθνικιστές εκμεταλλεύονται την γενικότερη δυσφορία για την πολιτική της ΕΣΣΔ και επιχειρούν να κομίσουν κάτι νέο, αντικαθιστώντας την ιδεολογική κυριαρχία της Αριστεράς με αυτή της ριζοσπαστικής Δεξιάς⁶⁴⁹.

Θα μπορούσε να παρατηρήσει κάποιος, βλέποντας τη ρητορική της ΦΕΠ της Β' περιόδου και τις ιδεολογικές επιδιώξεις της γαλλικής άκρας Δεξιάς εκείνης της περιόδου, κάποια κοινά χαρακτηριστικά. Είναι γεγονός πως μεταπολεμικά η άκρα Δεξιά για πολλά χρόνια αναπαρήγαγε ιδεολογήματα του παρελθόντος, τα οποία στο πέρασμα του χρόνου έχαναν την επαφή με την σύγχρονη εποχή. Αυτό το ιδεολογικό έλλειμμα έγινε αντιληπτό από τους Γάλλους εθνικιστές ήδη από τις αρχές του 1960,

⁶⁴⁵ Για τον Αλέν ντε Μπενουά έχει λεχθεί από τον Γάλλο συγγραφέα Πιερ-Αντρέ Ταγκιέφ, πως διέθετε μία πνευματική περιέργεια που του επέτρεψε να ανακαλύψει έναν κόσμο εννοιών άγνωστων στον εθνικιστικό χώρο μέχρι εκείνη τη στιγμή, βλ. Βλ. Pierre Milza, *ό.π.*, σελ. 330

⁶⁴⁶ Βλ. Pierre Milza, *ό.π.*, σελ. 329-330

⁶⁴⁷ Συνέντευξη με Νίκο Καρρά 31/5/2013

⁶⁴⁸ Βλ. Jeffrey McKenzie Bale, *ό.π.*, σελ. 136

⁶⁴⁹ Βλ. Pierre Milza, *ό.π.*, σελ. 323-324

με τον Ντομινίκ Βενέρ⁶⁵⁰ να απορρίπτει την ακτιβιστική δράση και να επιλέγει τον αγώνα εντός, όμως, των πλαισίων νομιμότητας. Αντίστοιχα, η ΦΕΠ παίρνει για πρώτη φορά αποστάσεις από την 21^η Απριλίου, υπό την έννοια της ιδεολογικής απαγκίστρωσης από το συγκεκριμένο καθεστώς⁶⁵¹ και στρέφεται κυρίως στο καθεστώς του Ι. Μεταξά, το οποίο είχε σαφείς εθνικιστικές αναφορές, αλλά το γεγονός ότι κατάφερε την πρώτη νίκη εναντίον του Άξονα το καθιστά ταυτοχρόνως και ανεξάρτητο, ικανό να σταθεί αποστασιοποιημένο από τα αντίστοιχα καθεστώτα της Ιταλίας και της Γερμανίας⁶⁵². Υπάρχουν δύο διαφορετικές απόψεις σχετικά με το πότε εμφανίστηκε η Νέα Δεξιά. Η πρώτη τοποθετεί τη γέννησή της την επαύριο της εκλογικής αποτυχίας των εθνικιστών στις εκλογές του 1962⁶⁵³, ενώ η δεύτερη στις ταραχές του Μαΐου του 1968 στο Παρίσι, όταν «η ρήξη με την ιδεολογικο-πολιτική ακινησία του γαλλικού εθνικιστικού χώρου της εποχής προέβαλλε επιτακτική»⁶⁵⁴.

Τι ήταν, όμως, η Νέα Δεξιά; Η Νέα Δεξιά αποτελείτο από μία μικρή, αλλά δραστήρια ομάδα διανοουμένων από την Γαλλία και την Ιταλία αρχικά και το Βέλγιο, τη Γερμανία και την Αυστρία στην συνέχεια. Βασικός στόχος των υποστηρικτών της Νέας Δεξιάς ήταν να αποστασιοποιηθούν από το νεοφασιστικό πλαίσιο και να εισάγουν μία νέα πρόταση σχετικά με το τι είναι Δεξιά. Προκειμένου να υπάρξει ο χώρος στον οποίο οι ιδεολογικές αναζητήσεις θα μετουσιωθούν σε πολιτική πρόταση, ο Αλέν Ντε Μπενουά ιδρύει την *Groupement de Recherche et d'Etudes pour la Civilisation Europeenne (G.R.E.C.E)*, και εκδίδει την εφημερίδα *Nouvelle Ecole*⁶⁵⁵. Οι αναφορές της G.R.E.C.E στην ινδοευρωπαϊκή φυλετική ταυτότητα και την διαφορετικότητά της έναντι των άλλων φυλών ερχόταν σε αντίθεση με την μαρξιστική και ιουδαιοχριστιανική θεώρηση, που είχαν υιοθετήσει μία εξισωτική

⁶⁵⁰ Γάλλος ιστορικός, δημοσιογράφος και δοκιμογράφος, μέλος εθνικιστικών οργανώσεων. Αργότερα μετατράπηκε σε ευρωπαϊστή πριν αποσυρθεί από την πολιτική για να επικεντρωθεί σε μια καριέρα ως ιστορικός.

⁶⁵¹ Βλ. περ. *Προβολή*, τ.1, 1981 και Δημήτριος Καψάλας, «Ανάγκη ειλικρίνειας», περ. *Ελληνικόν Αύριον*, Αύγουστος 1979, τ.14 σελ. 15, στο οποίο ο αρθρογράφος επιχειρηματολογεί για ποιο λόγο ο Γ. Παπαδόπουλος είναι πιθανό να μην είναι ο κατάλληλος για να ηγηθεί ενός εθνικιστικού κόμματος σε συνθήκες κοινοβουλευτικής δημοκρατίας. Γράφει χαρακτηριστικά: «Υποθέτουμε πως ο κ. Γ. Παπαδόπουλος αποκτά το δικαίωμα να πολιτευθεί και κατόπιν εκλογών ορκίζεται πρωθυπουργός. Στη μετέπειτα πορεία του θα έχει μία αντιπολίτευση σε στυλ Α. Παπανδρέου, οι κομμουνιστικές οργανώσεις θα διαδηλώνουν καθημερινά, το μεγάλο κεφάλαιο θα πιέζει για “κίνητρα” απειλώντας να παύσει την χρηματοδότηση του κόμματος και οι ψηφοφόροι θα ζητούν ρουσφέτια. Κοντά στα άλλα και η ευθύτητα των στρατιωτικών αποτελεί εμπόδιο για κοινοβουλευτική σταδιοδρομία.»

⁶⁵² Συνέντευξη με Κωνσταντίνο Κιλτίδη, Θεσσαλονίκη 15/06/2013

⁶⁵³ Βλ. Pierre Milza, ό.π., σελ. 324

⁶⁵⁴ Βλ. Δημήτρης Σαββίδης, *ΝΕΑ ΔΕΞΙΑ, ένα κίνημα ιδεών Εθνικιστικής ανατροπής*, εκδ. Patria, Αθήνα 2011, σελ. 7

⁶⁵⁵ Βλ. Piero Ignazi, *Extreme Right Parties in Western Europe*, Oxford University Press, 2006, σελ. 22

οπτική⁶⁵⁶. Η Νέα Δεξιά δήλωνε κάθετα αντίθετη στον ρατσισμό, καλυμένο ή μη. Αντί αυτού επέλεξε το «δικαίωμα στην διαφορά»⁶⁵⁷, το οποίο υιοθετήθηκε από την άκρα Δεξιά στην αντιμεταναστευτική της ρητορική⁶⁵⁸. Σκοπός της ομάδας στοχασμού που δημιουργήθηκε τον Ιανουάριο του 1978, ήταν η ενασχόληση και κατόπιν η κυριαρχία στο πεδίο της «μεταπολιτικής». Ως «μεταπολιτική» τα μέλη της G.R.E.C.E. ορίζουν «τον τομέα των αξιών που δεν ανάγονται στην πολιτική, με την παραδοσιακή έννοια του όρου, αλλά έχουν άμεση επίδραση στην ύπαρξη ή μη κοινωνικής συναίνεσης»⁶⁵⁹. Με την G.R.E.C.E. συνδέθηκαν διάφορες εθνικιστικές ή νεοφασιστικές οργανώσεις, όπως η βελγική νεοφασιστική οργάνωση Hertog Jan Van Brabant, η οποία διέθετε νεολαία με την ονομασία Jonge Wacht και συμμετείχε σε συνέδριο που διοργάνωσε η G.R.E.C.E. το 1979 στο Παρίσι⁶⁶⁰. Η Νέα Δεξιά άρχισε να βρίσκει ευρύτερο και πρόθυμο ακροατήριο στα τέλη της δεκαετίας του 1970, όταν ο Αλέν ντε Μπενουά άρχισε να αρθρογραφεί στο ευρείας κυκλοφορίας συντηρητικό περιοδικό Figaro⁶⁶¹.

Όπως και να έχει, οι ρίζες του κινήματος της Νέας Δεξιάς ίσως πηγαινούν πίσω στα μέσα της δεκαετίας του 1950. Η κυβερνητική αστάθεια στην Γαλλία της εποχής, με τις όποιες συνέπειες και οι πολεμικές επιχειρήσεις στην Ινδοκίνα και την Αλγερία, προσέφεραν νέο ιδεολογικό πεδίο δράσης στους Γάλλους εθνικιστές, οι οποίοι έχουν μπροστά τους, πλέον, μία μεγάλη ευκαιρία να ξεφύγουν από την νοσταλγία του παρελθόντος και να επικεντρωθούν σε νέα ζητήματα, όπως αυτό της αποαποικιοποίησης. Σε αυτά τα πλαίσια ξεπηδούν αρκετά νέα κινήματα, όπως το Jeune Nation το 1954. Η δράση του διακόπηκε το 1958, όταν η γαλλική κυβέρνηση το έθεσε εκτός νόμου, ωστόσο λίγο πριν τεθεί εκτός νόμου θα ιδρύσει την FEN⁶⁶².

Την FEN πλαισίωσε μία ομάδα με την ονομασία *Μανιφέστο «της κλάσης του '60»*, αποτελούμενη από τους Πιερ Πουασέ, Ζακ Βερνέν, Ζωρζ Σμελζ, Αμορί ντε Σονάκ-Λανζάκ και Αλέν ντε Μπενουά. Η FEN, η οποία είχε ιδρυθεί από αντίδραση στην Union Nationale des Etudiantes de la France - Εθνική Ένωση Φοιτητών Γαλλίας (UNEF), έδωσε μάχη προκειμένου να επικρατήσει στα γαλλικά αμφιθέατρα⁶⁶³. Η ιδέα μίας «Γαλλικής Ειρήνης» στα πρότυπα της Pax Romana, η οποία, σύμφωνα με

⁶⁵⁶ Βλ. Θανάσης Διαμαντόπουλος, *Παλιοί και νέοι φασισμοί*, εκδ. Παπαζήση, Αθήνα 1995, σελ. 94.

⁶⁵⁷ Βλ. Piero Ignazi, *Extreme Right Parties in Western Europe*, Oxford University Press, 2006, σελ. 23

⁶⁵⁸ Στο ίδιο, σελ. 26

⁶⁵⁹ Βλ. Pierre Milza, *ό.π.*, σελ. 326-327

⁶⁶⁰ Βλ. Jeffrey McKenzie Bale, *ό.π.*, σελ. 89

⁶⁶¹ Βλ. Piero Ignazi, *Extreme Right Parties in Western Europe*, Oxford University Press, 2006, σελ. 22

⁶⁶² Βλ. περ. *Χρυσή Αυγή*, τ.108, σελ. 30

⁶⁶³ Βλ. <http://chsp.sciences-po.fr/fond-archive/etudiants-nationalistes-publications>, τελευταία είσοδος 4/1/2016

την FEN, «είχε προστατεύσει την Βόρεια Αφρική από την αραβική λαίλαπα», ήταν κυρίαρχη στο Μανιφέστο που δημοσιεύτηκε στο περιοδικό *Cahiers Universitaires*. Έκανε λόγο για την συγκρότηση ενός κράτους βασισμένου στην εθνική κοινότητα, απέρριπτε την διαίρεση που προέκυπτε από την ύπαρξη των πολιτικών κομμάτων και έβαζε στο στόχαστρό του την «μεγάλη, ανώνυμη και διεθνή κεφαλαιοκρατία». Το γεγονός πως το Μανιφέστο ήταν σαφώς επηρεασμένο από διανοούμενους του εθνικιστικού χώρου και όχι απλώς από εθνικιστική συνθηματολογία, αποδείκνυε την παρουσία μίας τάσης εντός της FEN, η οποία είχε επιδοθεί στο πνευματικό και πολιτισμικό σκέλος της αντιπαράθεσης⁶⁶⁴. Εκεί ακριβώς βρίσκεται και το κοινό σημείο του ιδεολογικού αγώνα της ΦΕΠ με το κίνημα της Νέας Δεξιάς, δηλαδή στην προσπάθεια να δοθεί βάρος στους Έλληνες των γραμμάτων και των τεχνών που είχαν επιδείξει ισχυρό πατριωτισμό είτε με το έργο τους, είτε με τον βίο τους, είτε και με τα δύο⁶⁶⁵.

Τις ίδιες ιδεολογικές αναζητήσεις συναντούμε και στην Ιταλία των αρχών της δεκαετίας του 1970. Το MSI αφουγκράζεται το επαναστατικό κλίμα που επικρατεί εκείνη την περίοδο σε ολόκληρη τη χώρα, κάτι που δεν άφησε ανεπηρέαστο ούτε τον φοιτητικό του βραχίονα, το FUAN, το οποίο είχε ενωθεί με τους αριστερούς διαδηλωτές στις οδομαχίες της Βάλε Τζούλια εναντίον των αστυνομικών αρχών, την 1^η Μαρτίου 1968⁶⁶⁶.

Όταν το 1969 ο Almirante αναλαμβάνει την αρχηγία του κόμματος, φροντίζει να υποδεχθεί στις τάξεις του MSI και τον Raouti με την επαναστατική του τάση. Για τον Raouti, η «εθνική δεξιά» που ευαγγελιζόταν ο Almirante ήταν άκρως λανθασμένη προσέγγιση της εποχής και των λόγων που προκάλεσε όλο αυτό το ξέσπασμα επαναστατικότητας στην Ιταλία. Το MSI όφειλε να πραγματοποιήσει μία επαναστατική στροφή και να απορρίψει κάθε συμβιβασμό με το ιταλικό κατεστημένο εκφράζοντας τις ανησυχίες των νέων, των εργατών, των φοιτητών. Ενώ η απαγκίστρωση από τις συνεχείς αναφορές στον Μουσολίνι έμοιαζε επιτακτική, άλλο τόσο επιτακτική φάνταζε η απόρριψη και της Δεξιάς και της Αριστεράς, ούτως ώστε το MSI να επαναφέρει την λύση του «τρίτου δρόμου», άλλοτε κυρίαρχο σύνθημα των φασιστών⁶⁶⁷.

⁶⁶⁴ Βλ. Pierre Milza, ό.π., σελ. 143-144

⁶⁶⁵ Συνέντευξη με Κωνσταντίνο Κιλτίδη, Θεσσαλονίκη 15/06/2013

⁶⁶⁶ Βλ. Pierre Milza, ό.π., σελ. 174

⁶⁶⁷ Στο ίδιο, σελ. 184-185

Αυτοί ήταν και οι λόγοι που οδήγησαν το MSI να υιοθετήσει μία πιο ριζοσπαστική γραμμή και να εισάγει νέα ήθη στον εθνικιστικό χώρο, να ασχοληθεί περισσότερο με πολιτιστικά θέματα και πρωτοβουλίες, μία από τις οποίες ήταν και οι κατασκηνώσεις το 1977 και 1978, γνωστές ως «κατασκηνώσεις Χόμπιτ». Μάλιστα, για πολλούς οι κατασκηνώσεις αυτές αποτελούν και την απαρχή της Νέας Δεξιάς στην Ιταλία. Η πρωτοβουλία ανήκε στο Μέτωπο Νεολαίας, το οποίο ανήκε στην ακτιβιστική - ριζοσπαστική πτέρυγα του MSI. Η παρουσίαση των κατασκηνώσεων αυτών από το ίδιο το Μέτωπο Νεολαίας ως «φεστιβάλ μουσικής, θεάματος και γραφικών τεχνών της άκρας δεξιάς» δείχνει την επικράτηση εναλλακτικών αντιλήψεων εντός του κόμματος, με σκοπό το άνοιγμα στην νεολαία πρωτίστως και κατ' επέκταση στην ιταλική κοινωνία. Στις δύο κατασκηνώσεις κατερρίφθησαν πολλά στοιχεία του φασισμού, όπως ήταν γνωστός έως τότε. Δεν έχουμε να κάνουμε πια με μία στείρα ιδεολογική εκπαίδευση των κατασκηνωτών, ούτε με οργανωμένες συζητήσεις σχετικά με κάποιο θέμα ή κάποιο πρόσωπο του ιταλικού ή ευρωπαϊκού εθνικιστικού χώρου. Μοναδικός σκοπός είναι η επικοινωνία μεταξύ των κατασκηνωτών, η επαφή τους με τη φύση και η, εν μέρει τουλάχιστον, ιδεολογική απομάκρυνση από τον προπολεμικό φασισμό. Πλέον, στόχος των κατασκηνώσεων είναι η ανάδειξη μίας άλλης, εναλλακτικής όψης του φασισμού. Εξάλλου, η επιλογή της ονομασίας των κατασκηνώσεων μόνο τυχαία δεν μπορεί να θεωρηθεί⁶⁶⁸. Ουσιαστικά, η ονομασία σε προετοιμάζει για την δεξιά εναλλακτική πρόταση όσον αφορά την απόρριψη του κομφορμισμού, που τόσο βαθιά είχε διεισδύσει στις τάξεις της Αριστεράς εκείνης της εποχής⁶⁶⁹. Η στροφή σε παραδοσιακές ηθικές αξίες που θεωρούνται στυλοβάτες της κοινωνίας, όπως τιμή, πειθαρχία, αξιοπρέπεια και άρνηση των υλικών αγαθών⁶⁷⁰, αναβιώνουν και έρχονται στο προσκήνιο, με σκοπό να απεμπλακεί το εθνικιστικό κίνημα από τα προπολεμικά εθνικιστικά κινήματα.

Εάν αναλογιστούμε αυτό το πολιτικό πλαίσιο που διαμορφώνεται στην ιταλική πολιτική σκηνή, τότε καθίσταται πιο εύκολο να αντιληφθεί κανείς το πόσο ενδιαφέρουσα γίνεται η περίπτωση του ΕΣΕΣΙ. Όπως αναλύσαμε και παραπάνω, είναι δύσκολο να κατατάξουμε τον ΕΣΕΣΙ σε μία συγκεκριμένη πολιτική ιδεολογία.

⁶⁶⁸ Τα Χόμπιτ είναι ήρωες ενός μυθιστορήματος του Τζ. Ρ. Τόλκιν, καθηγητή φιλολογίας στην Οξφόρδη και συγγραφέα μιας εποποιίας εμπνευσμένης ταυτόχρονα από τους θρύλους των βόρειων λαών και τα επικά μυθιστορήματα του δυτικού Μεσαίωνα. Έχουν την μορφή ενός πλάσματος μικροσκοπικού και ντροπαλού, αλλά ανθεκτικού σαν τις ρίζες ενός αιωνόβιου δέντρου.

⁶⁶⁹ Βλ. Pierre Milza, ό.π., σελ. 358-359

⁶⁷⁰ Βλ. Cas Mudde, *The Ideology of the Extreme Right*, εκδ. Manchester University Press, Manchester and New York 2010, σελ. 189

Οπωσδήποτε, δημιουργήθηκε με τις ευλογίες του δικτατορικού καθεστώτος της 21^{ης} Απριλίου, ωστόσο ο ΕΣΕΣΙ υπήρξε ο πρώτος ελληνικός εθνικιστικός φοιτητικός φορέας στον οποίο έλαβαν χώρα τόσες πολλές ιδεολογικές ζυμώσεις και αναδείχθηκε τέτοια πληθώρα ιδεών.

Όπως τονίστηκε και παραπάνω, εντός του ΕΣΕΣΙ αναπτύχθηκε μία «εθνικοαριστερή» τάση, η οποία θα μπορούσε να περιλάβει διάφορες εκφάνσεις της, όπως οι εθνικοσοσιαλιστές, οι εθνικοεπαναστάτες, οι εθνικοσοσιαλιστές της αριστερής ρητορικής του Ερνστ Ρεμ και οι εθνικομπολσεβίκοι. Αυτήν την τάση ακολούθησε και ο Βεντούρης, ο οποίος αποκήρυσσε με φανατισμό την Δεξιά, υποστηρίζοντας πως «ο όρος Δεξιά εκφράζει την συντηρητική αστική τάξη που όταν κινδυνεύει να χάσει το παιχνίδι μετασχηματίζεται μέσω στρατοκρατών σε άκρα Δεξιά»⁶⁷¹. Φαίνεται πως η εθνικοαριστερή τάση δεν είχε πρόβλημα να απορρίψει τα «αρνητικά» στοιχεία του δυτικού (και κατ' επέκταση αμερικανικού) πολιτισμού, έτσι όπως διαμορφώνονταν από το 1945 και ύστερα, με την έλλειψη γούστου, την λατρεία της ποσότητας έναντι της ποιότητας και του άκρατου καταναλωτισμού⁶⁷².

Σχετικά με το πόσο επηρέασε το γαλλικό κίνημα της Νέας Δεξιάς το ελληνικό εθνικιστικό στοιχείο αρκεί να τονίσουμε την έκδοση του περιοδικού *Νέα Ενιαία Δεξιά* από τον Σπύρο Σταθόπουλο, με έμφαση στις λέξεις «νέα» και «Δεξιά»⁶⁷³. Παράλληλα, ο Ανδρέας Δενδρινός, στέλεχος της ΕΝΕΠ, η οποία στήριξε την ΦΕΑΚ και συνιδρυτής του ΕΝΕΚ, με το οποίο, αν και είχε διαφωνίες η ΦΕΠ⁶⁷⁴, ωστόσο συμπορεύτηκαν όποτε η περίπτωση το απαιτούσε⁶⁷⁵, μετέφρασε και προλόγισε στην ελληνική έκδοση το δοκίμιο των Αλέν Ντε Μπενουά και Γκιγιώμ Φέυ *Η ιδεολογία των δικαιωμάτων του ανθρώπου και το δικαίωμα των ανθρώπων*, δοκίμιο το οποίο

⁶⁷¹ Βλ. περ. *Αντίδοτο*, τ. 32 σελ.26-31

⁶⁷² Βλ. Δέσποινα Ι. Παπαδημητρίου, ό.π., σελ. 179

⁶⁷³ Βλ. Αλέξανδρος Κουτούζος, ό.π., σελ. 38, αλλά και τεύχη του ίδιου του περιοδικού

⁶⁷⁴ Σύμφωνα με τον *Ριζοσπάστη*, ο χώρος της άκρας Δεξιάς τα τέλη της δεκαετίας του 1970 αποτελούταν από τους «ορθόδοξους» της Εθνικής Παράταξης και της ΕΝΕΠ, που κατηγορούσαν αυτούς του ΕΝΕΚ ως «αιρετικούς», από τους «επαναστάτες» του ΕΝΕΚ, οι οποίοι αφορίζαν τους πρώτους ως «παλαιοκομματικούς» και τους «αμετανόητους φασίστες» του Κ4Α (ΦΕΠ) που «χλεύαζαν όλους τους προηγούμενους ως πούλημένους, λιπόψυχους και αντεθνικιστές», βλ. εφημερίδα *Ριζοσπάστης*, 3/11/1979

⁶⁷⁵ Για τις 11/11/1979, η *Επιτροπή Αμνηστίας Βορείου Ελλάδος* είχε προγραμματίσει συγκέντρωση και πορεία διαμαρτυρίας με σκοπό να ζητήσουν τη χορήγηση αμνηστίας στους πρωταίτιους του πραξικοπήματος της 21^{ης} Απριλίου 1967. Στην επιτροπή αυτή συμμετείχαν ονόματα όπως ο Δ. Καψάλας (ΦΕΠ), ο Οδυσσέας Τόσκας, δικηγόρος και πρώην μέλος της ΕΚΟΦ, ο απόστρατος στρατηγός της Χωροφυλακής Κωνσταντίνος Μήτσου κ.ά., βλ. περιοδικό *Ελληνικόν Αύριον*, Νοέμβριος 1979, τ. 17, σελ. 3. Επιπλέον, πέραν της ΦΕΠ, στην συγκέντρωση συμμετείχε το ΕΝΕΚ, πολιτευτές της Εθνικής Παράταξης, βλ. εφημερίδα *Ριζοσπάστης*, 3/11/1979. Τελικά, απαγορεύτηκε η συγκέντρωση σε ανοιχτό χώρο, καθώς και η διεξαγωγή πορείας, βλ. εφημερίδα *Ελληνικός Βορράς* 10/11/1979 και εφημερίδα *Θεσσαλονίκη*, 10/11/1979

δημοσιεύτηκε στο φύλλο 37 της επιθεώρησης *Στοιχεία* της ομάδας G.R.E.C.E. Εκεί ο Δενδρινός ασχολείται με το ζήτημα των «ανθρωπίνων δικαιωμάτων», υιοθετώντας απόψεις όπως «οι άνθρωποι έχουν τόσα δικαιώματα όσα και υποχρεώσεις», «δικαιώματα και καθήκοντα είναι άρρηκτα δεμένα μεταξύ τους», «η αφηρημένη έννοια “άνθρωπος” δεν υπάρχει, γιατί οι άνθρωποι δεν ζουν σε κατάσταση μονάδος στην έρημο, αλλά σε συγκροτήσεις, σε κοινωνίες, σε λαούς», ιδέες οι οποίες κυριαρχούν στο δοκίμιό των δύο Γάλλων εθνικιστών⁶⁷⁶.

Στις τάξεις του ΕΣΕΣΙ υπήρχαν όλες οι εκφράσεις της Δεξιάς και της άκρας Δεξιάς, γεγονός που δείχνει κατά μία έννοια πόσο δυσδιάκριτα είναι κάποιες φορές τα όρια ανάμεσα σε αυτές τις δύο ιδεολογικές οικογένειες. Ο ίδιος ο Αλέξανδρος Κουτούζος αναγνωρίζει την συνύπαρξη εντός του ΕΣΕΣΙ εθνικόφρονων, δεξιών, αντικομμουνιστών, βασιλικών, φασιστών και εθνικοσοσιαλιστών⁶⁷⁷. Η πολυσυλλεκτικότητα που παρουσιάζει ο ΕΣΕΣΙ, αντλώντας υποστηρικτές από τις παρυφές του συντηρητισμού μέχρι την άκρα Δεξιά, δείχνει να μοιάζει με την αντίστοιχη που παρουσίασε το φασιστικό κόμμα της Ιταλίας στα τέλη του 1921, όταν συμπορεύθηκαν μαζί του καθολικοί, ρεπουμπλικάνοι και μοναρχικοί. Κοινή συνισταμένη και στις δύο περιπτώσεις ήταν ο εθνικισμός και ο αντικομμουνισμός⁶⁷⁸. Εξάλλου, το άρθρο Ζ⁶⁷⁹ της διακήρυξης του ΕΣΕΣΙ, αναφέρει πως «το έθνος καθίσταται πνευματικό γεγονός όταν ακεραιοποιείται εντός και υπό του κράτους». Το κράτος εκφράζει την ανώτερη συνείδηση του έθνους, που εντός αυτού και εξ αυτού εκδηλώνεται σαν ιδέα και ισχύς» δείχνει αρκετό για να ικανοποιήσει πιο συντηρητικούς κύκλους, βασική επιθυμία των οποίων υπήρξε ανέκαθεν η ύπαρξη ενός ισχυρού κράτους, «εθνικά» προσανατολισμένου.

Η πορεία που ακολουθεί ο ΕΣΕΣΙ δεν άργησε να παρεκκλίνει από την παραδοσιακή αντικομμουνιστική και αντιολοκληρωτική ρητορία του στρατιωτικού καθεστώτος της Ελλάδας. Οι θετικές αναφορές του ΕΣΕΣΙ σε πολιτικές προσωπικότητες, όπως ο Χίτλερ και ο Μάο, ήρθαν σε αντίθεση με την «ελληνικότητα» που ευαγγελιζόταν το καθεστώς. Ο ναζισμός, επισήμως τουλάχιστον, θεωρείτο το ίδιο εγκληματικός με τον κομμουνισμό⁶⁸⁰. Ο ΕΣΕΣΙ όμως έδρασε σε

⁶⁷⁶ Βλ. Αλέν ντε Μπενουά και Γκιγιόμ Φέυ, *Η ιδεολογία των δικαιωμάτων του ανθρώπου και το δικαίωμα των ανθρώπων*, εκδ. Ελεύθερη Σκέψις, Αθήνα 1981, σελ. 3

⁶⁷⁷ Βλ. Αλέξανδρος Κουτούζος, ό.π., σελ. 22-25

⁶⁷⁸ Βλ. Γεώργιος Κύβελος, *Φασισμός και Εξουσία*, εκδ. Ελεύθερη Σκέψις, Αθήνα Μάρ. 1986, σελ. 64

⁶⁷⁹ Βλ. περ. *Αντεπίθεση*, τ. 11, Ιαν-Φεβ 2003, σελ. 14-15

⁶⁸⁰ Βλ. Κώστας Παπαπαναγιώτου, «Έρχομαι από το άντρον των ναζιστών και σοβιετικών κατασκόπων», περ. *Η Νέα Ελλάς*, τ. 15, Οκτώβριος 1968, σελ. 8. Στο άρθρο αυτό, που περιλαμβάνεται

διαφορετική χώρα από την Ελλάδα, με διαφορετική πολιτική παράδοση και σαφώς επηρεάστηκε ως προς τον τρόπο που αντιλαμβάνεται τις ιδεολογίες. Το εκρηκτικό κλίμα, αποτέλεσμα του μείγματος φανατισμού και ιδεολογικού οργασμού, που κυριαρχούσε στην Ιταλία εκείνων των ετών διέφερε κατά πολύ από εκείνο της Ελλάδας, κυρίως ως προς το γεγονός ότι μεγάλο μέρος των Ελλήνων είχε ταλαιπωρηθεί από την εμφύλια σύγκρουση και από την πολιτικά έντονη 15ετία που ακολούθησε την απελευθέρωση και έμοιαζε, εκ του αποτελέσματος κρίνοντας, να προτιμά να απωλέσει τις πολιτικές του ελευθερίες, προκειμένου να σταματήσει μία μακρά περίοδος πολιτικών διαφωνιών και εντάσεων.

Ο ΕΣΕΣΙ διαλύθηκε το 1975 και μαζί του η ακραία ριζοσπαστική ρητορική του. Όπως είδαμε και παραπάνω, εκτός από τη ΦΕΠ της Β' περιόδου, μετά τη δικτατορία, αναπτύχθηκε και ένας άλλο φοιτητικό κίνημα, η ΦΕΑΚ.

Εν αντιθέσει με την ΦΕΠ, η ΦΕΑΚ επικεντρώνεται σε πολύ μεγαλύτερο βαθμό στον αντικομμουνισμό. Στην ιδρυτική της διακήρυξη⁶⁸¹ κάνει λόγο για «φοιτητοπατέρες που κατρακυλούν το φοιτητικό κίνημα όλο και περισσότερο στο βούρκο του μαρξισμού», θυμίζοντας περισσότερο τη φρασεολογία της ΕΚΟΦ, σε μία εποχή, όμως, που ο αντικομμουνισμός παύει να είναι κεντρικό σύνθημα του κράτους και πλέον οι μυστικές υπηρεσίες καταδιώκουν και τις ακραίες δεξιές φωνές⁶⁸². Παράλληλα, στην ίδια διακήρυξη ασκεί έντονη κριτική στην φοιτητική παράταξη της Νέας Δημοκρατίας (ΔΑΠ) και στην κεντρώα Δημοκρατική Παράταξη για «συνοδοιπορία με τις μαρξιστικές ιδιοφυίες». Η κριτική σε αυτές τις δύο παρατάξεις φανερώνει πως η ΦΕΑΚ δεν τις απορρίπτει, αλλά τις καλεί να αναλάβουν τις ευθύνες τους έναντι των μαρξιστών – κομμουνιστών, γεγονός που από μόνο του δείχνει έναν λανθάνοντα συντηρητισμό, αφού στη διακήρυξη γίνονται έντονες αναφορές στην «επαναφορά της νομιμότητας» στις σχολές. Ίσως φαίνεται υπερβολικό ως ισχυρισμός, αλλά δείχνει αυτή η τακτική να έχει πολλά κοινά σημεία με την άποψη του Κωνσταντίνου Τσάτσου λίγα χρόνια αργότερα πως «ο μέγας εχθρός της δημοκρατίας είναι ο κομμουνισμός» και προέτρεπε την συνεργασία όλων των «εθνικοφρόνων Ελλήνων» (εκτός κομμουνιστών)⁶⁸³. Βεβαίως, θα πρέπει να ξεκαθαριστεί πως ο αντικομμουνισμός της ΦΕΑΚ δεν συνιστούσε τυφλή αποδοχή

στις σελίδες ενός περιοδικού – οργάνου του στρατιωτικού καθεστώτος, ο συγγραφέας αναφέρεται στην «φρίκη του ναζισμού», σε «αμετανόητους εγκληματίες ναζιστές» και σε «δήμιους με σβάστικα», που συνεχίζουν το «έργο» τους στην Ανατολική Γερμανία με τον μανδύα των σοβιετικών.

⁶⁸¹ Βλ. περ. *Το Κίνημα*, 1-15 Φεβρουαρίου 1978, σελ.13

⁶⁸² Συνέντευξη με Ιωάννη Γιαννάκενα, Αθήνα 10/10/2013

⁶⁸³ Βλ. Δέσποινα Ι. Παπαδημητρίου, ό.π., σελ. 285

του συστήματος αξιών της Δύσης, έτσι όπως αυτές επηρεάζονταν και από τις ΗΠΑ μεταπολεμικά⁶⁸⁴. Αντίθετα, υποστήριζε πως «μέσα από έναν παρακμάζοντα ευρωπαϊκό πολιτισμό ο εθνικισμός προβάλλει το όραμα ενός κόσμου όπου το άτομο θα έχει τη θέση που του ταιριάζει μέσα στην φυσική του κοινότητα, που είναι το έθνος»⁶⁸⁵.

Αν και στη διακήρυξη⁶⁸⁶ της ΦΕΑΚ δεν γίνεται καμία αναφορά στον «εθνικισμό», όπως γινόταν ξεκάθαρα στην διακήρυξη του ΕΣΕΣΙ, παρά γίνονται αναφορές μόνο για στο «έθνος» και στην «εθνική προσπάθεια», η ιδεολογία της ΦΕΑΚ, εκτός από αντικομμουνιστική είναι και έντονα εθνικιστική. Αυτό φρόντισε να το ξεκαθαρίσει ο εκπρόσωπος της ΦΕΑΚ στην Β΄ Πανελλήνια Συνδιάσκεψη της ΕΝΕΠ το 1978, Φώτης Σακελλιάδης. Μπορεί ο αντικομμουνισμός της ΦΕΑΚ να εξηγείται εν μέρει λογικά, λόγω και της χρονικής στιγμής που δραστηριοποιείται η ΦΕΑΚ, εν μέσω Ψυχρού Πολέμου, αλλά η ανάλυση της έννοιας του εθνικισμού κατά την ΦΕΑΚ, όπως εκφράζεται μέσα από τον λόγο του Σακελλιάδη, ανανεώνει την έννοια του αντικομμουνισμού και την εκσυγχρονίζει ως ένα βαθμό. Ξεφεύγει από τα αντικομμουνιστικά στερεότυπα και κάνει λόγο για «ιδεολογικό πόλεμο», στον οποίο έπρεπε να επικεντρωθούν οι εθνικιστές, στηλιτεύοντας παράλληλα την σύγχρονη εποχή που έκανε τους «ανθρώπους να μοιάζουν με άμμο, πολύ ίσοι μεταξύ τους, με αποτέλεσμα να καταρρακώνεται η προσωπικότητα»⁶⁸⁷. Ο εθνικισμός παρουσιάζεται ως η ιδεολογία «γύρω από την οποία συσπειρώνεται ο λαός, έτσι η αλληλεγγύη γίνεται από υποσυνείδητη συνειδητή και μετατρέπεται σε καθήκον»⁶⁸⁸. Για την ΦΕΑΚ, η αντοχή του έθνους στον χρόνο αποτελεί την βασική διαφορά του με τις άλλες συλλογικότητες, όπως οι διάφορες κοινωνικές τάξεις, τις οποίες θεωρεί ένα «τεχνητό περιβάλλον»⁶⁸⁹.

Σε αντίθεση με τις υπόλοιπες υπό εξέταση φοιτητικές οργανώσεις η ΔΑΠ-ΝΔΦΚ είχε περισσότερα ιδεολογικά θέματα να επιλύσει. Το στρατιωτικό καθεστώς έπεσε στις 24 Ιουλίου 1974 και την ηγεσία της χώρας είχε αναλάβει εκ νέου ο Κωνσταντίνος Καραμανλής, με κύριο σκοπό την ομαλή μετάβαση στην

⁶⁸⁴ Στο ίδιο, σελ. 178

⁶⁸⁵ Βλ. http://koinosparanomastis.blogspot.gr/2014/10/blog-post_16.html, τελευταία είσοδος 25/10/2014

⁶⁸⁶ Βλ. περ. *Το Κίνημα*, 1-15 Φεβρουαρίου 1978, σελ.13

⁶⁸⁷ Βλ. http://koinosparanomastis.blogspot.gr/2014/10/blog-post_16.html, τελευταία είσοδος 25/10/2014

⁶⁸⁸ Στο ίδιο

⁶⁸⁹ ό.π.

κοινοβουλευτική δημοκρατία⁶⁹⁰. Ταυτόχρονα με τον νέο κομματικό φορέα, τη Νέα Δημοκρατία, ιδρύει και το φοιτητικό σκέλος της παράταξης. Πλέον, τόσο το ίδιο το κόμμα, όσο και ο φοιτητικός φορέας του θα επιδοθούν σε μία εσωτερική αναζήτηση της πολιτικής τους ταυτότητας. Παλαιά στελέχη της ΕΡΕ, νοσταλγοί του δικτατορικού καθεστώτος, εθνικιστές φοιτητές, συντηρητικοί, αλλά και ανανεωτικοί⁶⁹¹ συσπειρώνονται στις τάξεις της ΔΑΠ. Πλέον, όμως, οι πολιτικές συνθήκες είναι τελείως διαφοροποιημένες από αυτές που επικρατούσαν πριν το 1967 και κυρίως πριν το 1965, οπότε και ιδρύθηκε το Κ4Α με τον φοιτητικό του βραχίονα. Ο εθνικισμός που ελλόχευε στις τάξεις της ΕΚΟΦ δείχνει να υποχωρεί σημαντικά στα πλαίσια της ΔΑΠ και της ΟΝΝΕΔ, τουλάχιστον όσον αφορά τη ρητορική⁶⁹². Η ΔΑΠ, όπως και η ίδια η Νέα Δημοκρατία, είχαν μπροστά τους ένα πολύ δύσκολο έργο, που δεν ήταν άλλο από την αποκοπή της από το «εθνικόφρονο» παρελθόν της και να εγγυηθεί τον εκσυγχρονισμό της ελληνικής κοινωνίας⁶⁹³. Στο πλαίσιο της διεύρυνσης, εξάλλου, ο Καραμανλής ενέταξε το 1978 στην παράταξη τον κεντρογενή Κωνσταντίνο Μητσοτάκη⁶⁹⁴. Η εκλογική επιτυχία της Εθνικής Παράταξης δεν διακόπτει την πορεία της Νέας Δημοκρατίας, η οποία συνέχισε το άνοιγμα προς το Κέντρο⁶⁹⁵. Ούτε, όμως, η προσέγγιση της ΕΝΕΠ προς τη ΔΑΠ και την ΟΝΝΕΔ είχε κάποιο ουσιαστικό αποτέλεσμα⁶⁹⁶, παρά το γεγονός ότι η ΔΑΠ, παρεκκλίνοντας ίσως της κεντρικής γραμμής του κόμματος, ασκούσε έντονη κριτική στην κυβέρνηση του Κωνσταντίνου Καραμανλή για ανοχή στην «αριστερά τρομοκρατιαν»⁶⁹⁷ που επικρατούσε στα πανεπιστήμια πριν τις φοιτητικές εκλογές της 20^{ης} Ιανουαρίου 1978⁶⁹⁸. Είναι λογικό πως μία τέτοια ρητορική της ΔΑΠ, όπως αυτή της συνέντευξης τύπου της 13^{ης} Ιανουαρίου που παραχώρησε η φοιτητική παράταξη του κυβερνώντος κόμματος δύσκολα θα άφηνε ασυγκίνητους τους εθνικιστές και αντικομμουνιστές

⁶⁹⁰ Βλ. Γιάννης Βούλγαρης, *Η μεταπολιτευτική Ελλάδα 1974-2009*, εκδ. Πόλις, Αθήνα 2013, σελ. 80

⁶⁹¹ Βλ. περ. *Αντί*, περίοδος Β', τεύχος 92 Σάββατο 11 Φεβρουαρίου 1978, τεύχος 120 Σάββατο 3 Μαρτίου 1979 και Βλ. Χρήστος Λάζος, «Οι διασυνδέσεις της Χούντας (1967-1974) με το Διεθνές Φασισμό», περ. *Τότε*, τ.36, Ιούλιος-Αύγουστος 1988, σελ. 40

⁶⁹² Βλ. περ. *Αντί*, περίοδος Β', τεύχος 120 Σάββατο 3 Μαρτίου 1979

⁶⁹³ Βλ. Κωνσταντίνα Μπότσιου, «Ανάμεσα από το «παλιό» και το «νέο»: Η Νέα Δημοκρατία μετά τη Μεταπολίτευση, 1974-1980» στο http://www.huffingtonpost.gr/konstantina-botsiou/-19741980_b_8583840.html, τελευταία είσοδος 13/12/2016

⁶⁹⁴ Στο ίδιο

⁶⁹⁵ ό.π.

⁶⁹⁶ Βλ. περ. *Αντί*, περίοδος Β', τεύχος 106 Σάββατο 26 Αυγούστου 1978

⁶⁹⁷ Βλ. εφημερίδα *Ελεύθερος Κόσμος* 14/1/1978

⁶⁹⁸ Για το πότε έγιναν οι φοιτητικές εκλογές εκείνης της χρονιάς βλ. εφημερίδα *Τα Νέα*, 16/1/1978

φοιτητές και επίσης δύσκολα θα τους έπειθε να μην επιχειρήσουν την πολυπόθητη διείσδυση στους κόλπους της ΔΑΠ⁶⁹⁹.

⁶⁹⁹ Βλ. εφημερίδα *Ελεύθερος Κόσμος*, 14/1/1978

Πηγές - Βιβλιογραφία

Πηγές

Α' Αρχεία

Αρχείο Γενναδείου Βιβλιοθήκης: Περιοδικό *Αντί* (1975-1979)

Αρχείο Εταιρείας Μελέτης της Ιστορίας της Αριστερής Νεολαίας (Ε.Μ.Ι.Α.Ν):

Συλλογή Αριστείδη Μανωλάκου, Φάκελος 28, υποφάκελος 1

Συλλογή Γεωργίου Χατζόπουλου, Φάκελος 1, υποφάκελος 3, Φάκελος 19, υποφάκελος 2

Συλλογή Γιάννη Γιανουλόπουλου, Φάκελος 21, υποφάκελος 1, Φάκελος 50, υποφάκελος 1

Περιοδικό *Ηχώ των Σπουδαστών* (1960 – 1963)

Αρχείο Δημοσιογραφικού Οργανισμού Λαμπράκη (Δ.Ο.Λ.): Εφημερίδα *Το Βήμα* (1957, 1960-1967, 1972, 2008)

Αρχείο Τύπου Βιβλιοθήκης της Βουλής και Βιβλιοθήκης Πόλης (Λένορμαν): Εφημερίδες *Η Αυγή* (1955, 1960, 1963, 1966), *Καθημερινή* (1962), *Μακεδονία* (1962)

Ελληνικό Λογοτεχνικό και Ιστορικό Αρχείο (Ε.Λ.Ι.Α.): Αρχείο Τρύφωνος Τριανταφυλλάκου

Β' Συνεντεύξεις

Συνέντευξη με τον Νικόλαο Καρρά, μέλος της Φ.Ε.Π.: Αθήνα, 31 Μαΐου 2013

Συνέντευξη με τον Κωνσταντίνο Κιλιτζίδη, μέλος της Φ.Ε.Π.: Θεσσαλονίκη, 15 Ιουνίου 2013

Συνέντευξη με τον Ιωάννη Γιαννάκενα, μέλος της Φ.Ε.Α.Κ.: Αθήνα, 10 Οκτωβρίου 2013

Συνεντεύξεις με τον Κωνσταντίνο Πλεύρη, μέλος της Ε.Κ.Ο.Φ., αρχηγό του Κ4Α και ιδρυτή της Φ.Ε.Π.: Αθήνα, 20 Φεβρουαρίου 2015, 4 Ιουνίου 2015 και 17 Ιουνίου 2015

Γ' Περιοδικά

Αντεπίθεση: τεύχος 11, Ιανουάριος – Φεβρουάριος 2003

Αντί: 1975-1979

Αντίδοτο: τεύχη 26/1990, 28/1991, 30/1991 και 32/1991

Ελληνικόν Αύριον: 1976 – 1985

Ηχώ των Σπουδαστών: 1960 – 1963

Νέα Δύναμις: τεύχος 6-7, Αθήνα 1982

Νέα Ελλάδα: τεύχος 15, Οκτώβριος 1968

Νέα Ενιαία Δεξιά: τεύχος 1, Οκτώβριος – Νοέμβριος 1976

Ουτοπία: τεύχος 102, Ιανουάριος – Φεβρουάριος 2013, εκδόσεις Τόπος

Πόλεμος και Εθνικισμός, Ειδική έκδοση της ΦΕΠ, εκδόσεις Ελληνικόν Αύριον

Προβολή: τεύχος 1, Θεσσαλονίκη 1981

Πρώτη Γραμμή: τεύχος 10, Ιούνιος 1988

Το φοιτητικό πρόβλημα, Ειδική έκδοση της ΦΕΠ

Τότε: τεύχος 36, Ιούλιος – Αύγουστος 1988

Φοιτητικά Χρονικά: Μάρτιος 1978

Χρυσή Αυγή: τεύχος Μαΐου – Ιουνίου 1983, τεύχος 39 Οκτώβριος 1988

Patria: τεύχος 15, Ιανουάριος – Φεβρουάριος 2009

Δ' Εφημερίδες

Η Αυγή: 1955, 1960, 1963, 1966

Το Βήμα: 1957, 1960-1967, 1972, 2008

Ελευθερία: 1950-1951, 1954-1955

Ελεύθερος Κόσμος: 1978

Εστία: 1978

Θεσσαλονίκη: 1974, 1979

Καθημερινή: 1962

Μακεδονία: 1960, 1962

Τα Νέα: 1978

Ριζοσπάστης: 1979

Ε' Ιστοσελίδες

Αλεξιάτος, Γ. (2012). *Σημειώσεις για την ιστορία των φασιστικών κινήσεων στην Ελλάδα (Μέρος 3ο)*. Ανακτήθηκε από <https://www.ektosgrammis.gr/website/simeioseis-gia-tin-istoria-ton-fasistikon-kiniseon-stin-ellada-meros-3o>

Δέδε, Μ. (2010). *Ν.Δ.: 30 χρόνια από τη Βόλβη στη λαϊκή Δεξιά*. Ανακτήθηκε από <http://www.enet.gr/?i=news.el.article&id=176816>

- Κιάος, Ν. (1999). *Η νεολαία στο προσκήνιο 1960-1965*. Ανακτήθηκε από http://anemourion.blogspot.gr/2013/03/blog-post_1906.html
- Μιχαλολιάκος, Β. (2019). Συνέντευξη στον δημοσιογράφο Στέφανο Μίντζα. Ανακτήθηκε από <http://pellanews.gr/synenteuxeis/%CE%BA%CE%B1%CF%84%CE%AC%CE%B8%CE%B5%CF%83%CE%B7-%CF%88%CF%85%CF%87%CE%AE%CF%82-%CE%B1%CF%80%CF%8C-%CF%84%CE%BF%CE%BD-%CE%B2%CE%B1%CF%83%CE%AF%CE%BB%CE%B7-%CE%BC%CE%B9%CF%87%CE%B1%CE%BB%CE%BF%CE%BB%CE%B9%CE%AC%CE%BA%CE%BF>
- Μπότσιου, Κ. (2015). *Ανάμεσα από το «παλιό» και το «νέο»: Η Νέα Δημοκρατία μετά τη Μεταπολίτευση, 1974 - 1980*. Ανακτήθηκε από http://www.huffingtonpost.gr/konstantina-botsiou/-9741980_b_8583840.html
- Νικολαΐδης, Η. (2012), «Η Ελλάδα των σκανδάλων». Ανακτήθηκε από <http://www.tovima.gr/vimagazino/views/article/?aid=479537>
- Ραβανός, Α. (2016). *Νέα Δημοκρατία: Ο ριζοσπαστικός φιλελευθερισμός, ο πυρσός και η Κίνηση της Βόλβης*. Ανακτήθηκε από <http://www.tovima.gr/politics/article/?aid=792504>
- Σεραφείμ, Σ. (2010). *Γαλάζιες ιστορίες συνεδρίων*. Ανακτήθηκε από <http://www.protagon.gr/epikairotita/ellada/galazies-istories-synedriwn-2675000000>
- Φαλτάιτς, Α. (2019). Ομιλία στη «Γιορτή του Ίωνος 2019» (Εκδήλωση της Επιτροπής Ενημερώσεως επί των Εθνικών Θεμάτων, 20 Οκτωβρίου 2019). Ανακτήθηκε από <https://www.youtube.com/watch?v=3HpkNsIoZ1Q> (00:58:30 – 01:26:00).
- Halimi, S. (2004). *Η αμερικανική δεξιά διανοήθηκε το αδιανόητο*. Ανακτήθηκε από <http://archives.monde-diplomatique.gr/spip.php?article107>
- http://www.inskyros.gr/%CE%BC%CE%B1%CE%BD%CE%BF%CF%82_%CF%86%CE%B1%CE%BB%CF%84%CE%B1%CE%B9%CF%84%CF%83/
- <http://www.kathimerini.gr/720535/opinion/epikairothta/arxeio-monimes-sthles/49-xronia-prin-17vi1961>
- <http://archive.efsyn.gr/?p=191086>
- <http://archive.efsyn.gr/?p=191086>
- http://rwf-archive.gr/interviews_senaria-new.php?id=196&interview=1&interview_id=790

<http://www.enet.gr/?i=news.el.article&id=38323>
<https://xyzcontagion.wordpress.com/2014/10/02/skini-02>
<http://www.tanea.gr/news/greece/article/4526084/?iid=2>
http://el.wikipedia.org/wiki/Πέτρος_Βάλληνδας
http://www.ygeiaonline.gr/index.php?option=com_k2&view=item&id=31777:lin_piao
http://www.politeianet.gr/index.php?page=shop.product_details&product_id=214464&option=com_virtuemart&Itemid=89&lang=el
<http://www.iospress.gr/ios2007/ios20070422.htm>
http://koinosparanomastis.blogspot.gr/2014/03/blog-post_4.html
http://mavroskrinos.blogspot.gr/2011/10/blog-post_14.html
http://arideslis.blogspot.gr/2008/10/blog-post_18.html
http://arideslis.blogspot.gr/2008/10/blog-post_18.html
http://en.wikipedia.org/wiki/League_of_Saint_George
http://en.wikipedia.org/wiki/Terza_Posizione
http://en.wikipedia.org/wiki/Federation_d%27action_nationale_et_europeenne
www.elia.org.gr/EntryImages%5C1%5CΣΦΑΕΛΛΟΣ_ΔΗΜΗΤΡΙΟΣ.rtf
<http://enekgr.wordpress.com/2009/05/06/6>
http://istoria.onned.gr/?page_id=301
http://onned.gr/index.php?option=com_content&view=article&id=56&Itemid=79
<http://dapde.blogspot.gr/p/blog-page.html>
<http://www.paron.gr/v3/new.php?id=62845&colid=37&catid=34&dt=2011-01-09&search=%D0%EF%E9%EF%E9+%DE%F4%E1%ED+%F3%F4%EF+%D0%EF%EB%F5%F4%E5%F7%ED%E5%DF%EF+%EA%E1%E9+%F0%EF%E9%EF%E9+%F4%EF+%E1%ED%F4%DC%EB%EB%E1%EE%E1%ED+%EC%E5+%E1%EE%E9%FE%EC%E1%F4%E1>
<http://foithtikokinhma.blogspot.gr/2011/01/815.html>
<http://chsp.sciences-po.fr/fond-archive/etudiants-nationalistes-publications>
http://kokkinosfakelos.blogspot.gr/2010/12/blog-post_8030.html
http://www.hiifl.gr/?page_id=46
<https://old-axisradio.blogspot.com/2014/06/blog-post.html>
http://neaeniadexia.blogspot.com/p/blog-page_13.html
<https://www.news247.gr/politiki/ta-dakrya-toy-meimaraki-oi-gyftoi-me-ta-ntatsoyn-oi-kentayroi-kai-to-pakman-tis-onned.6463206.html>
www.left.gr

Βιβλιογραφία

Ελληνόγλωσση

- Αναστασιάδης, Γ. (1998). *Σύγχρονη ελληνική πολιτική και συνταγματική ιστορία (1940 – 1986)*. Θεσσαλονίκη: Σάκκουλας.
- Αποστολίδης, Π. (2015). *Μυστική δράση, υπηρεσίες πληροφοριών στην Ελλάδα*. Αθήνα: Παπαζήσης.
- Αποστολίδης, Ρ. (1965). *Κατηγορώ*. Αθήνα.
- Αργυρίου, Σ. (2014). *Το εθνικό κίνημα των Ελληνοκυπρίων κατά την περίοδο της αγγλοκρατίας 1945-1960* (Διδακτορική διατριβή). Πάντειο Πανεπιστήμιο Κοινωνικών και Πολιτικών Επιστημών, Αθήνα. Ανακτήθηκε από: <http://thesis.ekt.gr/thesisBookReader/id/36383#page/1/mode/2up>.
- Βακαλοπούλου – Τζουλιάνο, Μπ. (1975). *Ο νεοφασισμός στην Ελλάδα*. Πρόσθετο κεφάλαιο στην ελληνική μετάφραση στο G. Gaddi, *Ο νεοφασισμός στην Ευρώπη*. Αθήνα: Νέα Σύνορα.
- Βασιλίκος, Β. (1974). *Υποθήκες Παπαδόπουλου – Παττακού*. Αθήνα: Πλειάς.
- Βερέμης, Θ. (1998). *Ο στρατός στην ελληνική πολιτική*. Αθήνα: Κούριερ.
- Βούλγαρης, Γ. (2013). *Η μεταπολιτευτική Ελλάδα 1974-2009*. Αθήνα: Πόλις.
- Βούλγαρης, Γ. (2003). *Φιλελευθερισμός, συντηρητισμός, κοινωνικό κράτος 1973 – 1990*. Αθήνα: Θεμέλιο.
- Βούλτεψης, Γ. (1998). *Υπόθεση Λαμπράκη (τόμος Β')*. Αθήνα: Αλκυών.
- Γεωργιάδου, Β. (2019). *Η άκρα δεξιά στην Ελλάδα 1965 – 2018*. Αθήνα: Καστανιώτης.
- Γεωργιάδου, Β. (2004). Πρόλογος. Στο Ρ. Hainsworth, *Η ακροδεξιά, ιδεολογία – πολιτική – κόμματα*. Αθήνα: Παπαζήσης.
- Γιανουλόπουλος, Ι. (2014). *Το ελληνικό παρακράτος και η μακρά ιστορία του, το φοιτητικό κίνημα των αρχών της δεκαετίας του '60, η δολοφονία του Γρηγόρη Λαμπράκη*. Αθήνα: Τμήμα Εκδόσεων Ιδρύματος της Βουλής.
- Γκανούλης, Α. (2016). *Ακροδεξιές οργανώσεις και παρακράτος στην μεταπολεμική Ελλάδα, 1949-1967* (Μεταπτυχιακή Διπλωματική Εργασία). Πανεπιστήμιο Μακεδονίας, Θεσσαλονίκη.
- Διαμαντόπουλος, Θ. (2000). *Το απριλιανό καθεστώς. Ιστορία του Ελληνικού Έθνους, τόμος ΙΣΤ: Σύγχρονος ελληνισμός από το 1941 έως το τέλος του αιώνα*. Αθήνα: Εκδοτική Αθηνών.

- Διαμαντόπουλος, Θ. (1995). *Παλιοί και νέοι φασισμοί*. Αθήνα: Παπαζήσης.
- Διαμαντόπουλος, Θ. (1994). *Η ελληνική συντηρητική παράταξη: ιστορική προσέγγιση και πολιτικά χαρακτηριστικά*. Αθήνα: Παπαζήσης.
- Δρούλια Λ., & Κουτσοπανάγου Γ. (επιμ.) (2008). *Εγκυκλοπαίδεια του ελληνικού Τύπου 1784-1974, τ. Α', Α-Δ*. Αθήνα.
- Έλληνας, Α. (2012). *Τα μέσα μαζικής ενημέρωσης και η άκρα δεξιά στη Δυτική Ευρώπη – Παίζοντας το χαρτί του εθνικισμού*. Αθήνα: Επίκεντρο.
- Ιωαννίδης, Λ. (1973). *Το κίνημα της νεολαίας*. Θεσσαλονίκη: χ.ε.
- Καράγιωργας, Γ. (2003). *Από τον ΙΔΕΑ στο πραξικόπημα της 21^{ης} Απριλίου*. Αθήνα: Ιωλκός.
- Καραμπέτσος, Θ. (1990). *Οι αντιδραστικοί*. Αθήνα: Νέα Θέσις.
- Κάτρης, Γ. (2010). *Η γέννηση του νεοφασισμού στην Ελλάδα 1960 – 1970*. Αθήνα: Το Βήμα Βιβλιοθήκη.
- Κλειτσίκας, Ν., & Σπεραντζόνι, Α. (2003). *Φαινόμενα Τρομοκρατίας. Ο ελληνικός Νεοφασισμός μέσα από τα έγγραφα των μυστικών υπηρεσιών*. Αθήνα: Προσκήνιο.
- Κόκκορης, Σ. (2017). *Από τον Σορέλ στη φλωρεντινή avant garde: Η βία στην ιδεολογία και τις πρακτικές του πρώιμου ιταλικού φασισμού (Διδακτορική Διατριβή)*. Εθνικό και Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών, Αθήνα.
- Κοττάκης, Μ. (2011). *Καραμανλής off the record*. Αθήνα: Λιβάνης.
- Κουτούζος, Α. (1989). *ΕΣΕΣΙ, Πού πήγαν κείνα τα παιδιά*. Αθήνα: Νέα Θέσις.
- Κύβελος, Γ. (1986). *Φασισμός και εξουσία*. Αθήνα: Ελεύθερη Σκέψις.
- Κωνσταντίνου, Μ. (2014). *Έλληνες φοιτητές στην Ιταλία της περιόδου της επταετούς δικτατορίας (Μεταπτυχιακή Διπλωματική Εργασία)*. Πανεπιστήμιο Ιωαννίνων, Ιωάννινα.
- Λάζος, Χ. (1988). Οι διασυνδέσεις της Χούντας (1967-1974) με το Διεθνή Φασισμό. *Περιοδικό Τότε*, τ. 36, Ιούλιος-Αύγουστος 1988.
- Λάζος, Χ. (1987). *Το ελληνικό φοιτητικό κίνημα 1821-1973, κοινωνικοί και πολιτικοί αγώνες*. Αθήνα: Γνώση.
- Λαμπρίας, Τ. (2010). *Καραμανλής ο φίλος*. Αθήνα: Το Βήμα Βιβλιοθήκη.
- Λεντάκης, Α. (2000). *Το παρακράτος και η 21^η Απριλίου*. Αθήνα: Προσκήνιο.
- Λεντάκης, Α. (1975). *Παρακρατικές οργανώσεις και 21^η Απριλίου*. Αθήνα: Καστανιώτης.

- Λεντάκης, Α. (1963). *Οι νεοφασιστικές οργανώσεις στη νεολαία*. Αθήνα: ΔΚΝ Γρηγόρης Λαμπράκης.
- Λιναρδάτος, Σ. (2009). *Από τον εμφύλιο στη χούντα*. Αθήνα: Το Βήμα Βιβλιοθήκη.
- Μαρκεζίνης, Σ. (1978). *Σύγχρονη Πολιτική Ιστορία της Ελλάδος 1924 – 1932*. Αθήνα: Πάπυρος.
- Μαρκεζίνης, Σ. (1978). *Σύγχρονη Πολιτική Ιστορία της Ελλάδος 1936 – 1975*. Αθήνα: Πάπυρος.
- Μπότσιου Κ., & Σακκάς Ι. (επιμ.) (2015). *Η Ελλάδα, η Δύση και η Μεσόγειος 1945-1962, Νέες ερευνητικές προσεγγίσεις*. Θεσσαλονίκη: Πανεπιστήμιο Μακεδονίας.
- Μωραϊτίδης, Μ. (2015). *Το φοιτητικό κίνημα στην Ελλάδα – Πολιτική ριζοσπαστικοποίηση και συλλογική δράση (1956-1964) (Διδακτορική Διατριβή)*. Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας, Βόλος.
- Νικολακόπουλος, Η. (2001). *Η καχεκτική δημοκρατία, κόμματα και εκλογές, 1946 – 1967*. Αθήνα: Πατάκης.
- Νικολακόπουλος, Η. (2000). Από το τέλος του Εμφυλίου Πολέμου έως την άνοδο της Ένωσης Κέντρου. *Ιστορία του Ελληνικού Έθνους, τόμος ΙΣΤ: Σύγχρονος ελληνισμός από το 1941 έως το τέλος του αιώνα*. Αθήνα: Εκδοτική Αθηνών.
- Ντε Μπενουά Α., & Φέυ Γκ. (1981). *Η ιδεολογία των δικαιωμάτων του ανθρώπου και το δικαίωμα των ανθρώπων*. Αθήνα: Ελεύθερη Σκέψις.
- Παπαβλασόπουλος, Ε. (2004). *Η ανασυγκρότηση του ελληνικού συντηρητισμού: η οργάνωση της Νέας Δημοκρατίας 1974-1993 (Διδακτορική διατριβή)*. Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης, Θεσσαλονίκη. Ανακτήθηκε από: <http://thesis.ekt.gr/thesisBookReader/id/14939#page/1/mode/2up>.
- Παπαγαρυφάλλου Π., & Σπύρου Δ. (2013). *Δημήτριος Βεζανής (1904 – 1968): σκέψεις και μαρτυρίες*. Αθήνα: Πελασγός.
- Παπαδημητρίου, Δ.Ι. (2006). *Από τον λαό των νομιμοφρόνων στο έθνος των εθνικοφρόνων, η συντηρητική σκέψη στην Ελλάδα 1922-1967*. Αθήνα: Σαββάλας.
- Παπαδόπουλος, Γ. (1968). *Το Πιστεύω μας (τόμος Α')*. Αθήνα: Γενική Διεύθυνσις Τύπου.
- Παπαϊωάννου, Κ. (2017). *Η γέννηση του ολοκληρωτισμού*. Αθήνα: Εναλλακτικές Εκδόσεις.
- Παπανδρέου, Α. (2006). *Η δημοκρατία στο απόσπασμα (τόμος Α')*. Αθήνα: Λιβάνης.

- Παπαχελάς, Α. (1999). *Ο βιασμός της ελληνικής δημοκρατίας*. Αθήνα: Εστία.
- Πέιν, Σ. (2000). *Η ιστορία του φασισμού*. Αθήνα: Φιλίστωρ.
- Πλεύρης, Κ. (2009). *Γεγονότα 1965-1977, Τα άγνωστα παρασκήνια*. Αθήνα: Ήλεκτρον.
- Πλεύρης, Κ. (1987). *Αντιδημοκράτης*. Αθήνα: Νέα Θέσις.
- Πουλιάνας, Χ. (2017). *Εθνική Κοινωνική Οργάνωσις Φοιτητών (ΕΚΟΦ): Πρακτικές και πολιτική ιδεολογία του δεξιού εξτρεμισμού στην μετεμφυλιακή Ελλάδα (1960-67)* (Μεταπτυχιακή Διπλωματική Εργασία). Εθνικό και Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών, Αθήνα.
- Ριζάς, Σ. (2008). *Η ελληνική πολιτική μετά τον εμφύλιο*. Αθήνα: Καστανιώτης.
- Σαββίδης, Δ. (2011). *ΝΕΑ ΔΕΞΙΑ, ένα κίνημα ιδεών εθνικιστικής ανατροπής*. Αθήνα: Patria.
- Σβολόπουλος, Κ. (2000). Η διεθνής θέση της Ελλάδας, 1955-1967. *Ιστορία του Ελληνικού Έθνους, τόμος ΙΣΤ: Σύγχρονος ελληνισμός από το 1941 έως το τέλος του αιώνα*. Αθήνα: Εκδοτική Αθηνών.
- Στεφανίδης, Ι. (2008). *Η δημοκρατία δυσχερής; Η ανάπτυξη των μηχανισμών του «αντικομμουνιστικού αγώνος» 1958-1961*. Αθήνα: Μνήμων (vol. 29).
- Συλλογικό, (2008). *Μίκης Μάντακας, ένας μαχητής της Ευρώπης* (επιμ. μτφρ. Γ. Νικολόπουλος). Αθήνα: Λόγχη.
- Συλλογικό, (1975). *Εγκυκλοπαίδεια Ήλιος, τόμος Ι*. Αθήνα: Ήλιος.
- Τσίρας, Ε. (2011). *Η νέα άκρα δεξιά στην Ελλάδα: οργανωτική εξέλιξη, εκλογική επιρροή και πολιτικός λόγος του Λαϊκού Ορθόδοξου Συναγερμού*. (Διδακτορική Διατριβή). Πανεπιστήμιο Μακεδονίας, Θεσσαλονίκη.
- Τσουνάκος, Ό. (2000). Από την άνοδο της Ένωσης Κέντρου στην δικτατορία, 1963-1967. *Ιστορία του Ελληνικού Έθνους, τόμος ΙΣΤ: Σύγχρονος ελληνισμός από το 1941 έως το τέλος του αιώνα*. Αθήνα: Εκδοτική Αθηνών.
- Burke, E. (2010). *Στοχασμοί για την επανάσταση στη Γαλλία*. Αθήνα: Σαββάλας.
- Hainsworth, P. (2004). *Η ακροδεξιά, ιδεολογία – πολιτική – κόμματα*. Αθήνα: Παπαζήσης.
- Milza, P. (2004). *Οι μελανοχίτωνες της Ευρώπης – Η ευρωπαϊκή ακροδεξιά από το 1945 μέχρι σήμερα*. Αθήνα: Scripta.
- Roskin, M.G., Cord, R.L., Medeiros, J.A. & Jones, W.S. (2008). *Εισαγωγή στην πολιτική επιστήμη*. Θεσσαλονίκη: Επίκεντρο.
- Skindelsky, R. (2012). *Keynes, επιστροφή στην διδασκαλία του*. Αθήνα: Κριτική.

Weiss, J. (2009). *Συντηρητισμός και ριζοσπαστική δεξιά, παραδοσιακρατία, αντίδραση και αντεπανástαση στην Ευρώπη 1770-1945*. Αθήνα: Θύραθεν.

Ξενόγλωσση

Backes, U. (2009). *Political extremes – A conceptual history from antiquity to the present*. London and New York: Routledge.

Carter, E. (2018). Right-wing extremism / radicalism: reconstructing the concept. *Journal of Political Ideologies*, Vol. 23, No 2, 157 – 182.

Cento Bull, A. (2012). *Italian Neofascism: The strategy of tension and the politics of non-reconciliation*. Oxford and New York: Berghahn Books.

Ceci, G.M. (2013). The explosion of Italian terrorism and the Piazza Fontana massacre seen by the United States. *Historia Actual Online*, 31, 29-40.

Celani, C. (2004). Strategy of tension: the case of Italy. *Executive Intelligence Review*, Vol. 31, No 12-13-14-17.

Freedon, M. (2016). The resurgence of ideology studies: Twenty years of the JPI. *Journal of Political Ideologies*, Vol. 21, 1-8.

Ignazi, P. (2006). *Extreme right parties in Western Europe*. Oxford: Oxford University Press.

McKenzie Bale, J. (1994). *The black terrorist international: neo-fascist paramilitary networks and the strategy of tension in Italy, 1968-1974* (Doctoral thesis). University of California at Berkeley.

Mudde, C. (2010). *The ideology of the extreme right*. Manchester: Manchester University Press.

Politakis, G. (2016). *The post-war reconstruction of Greece – A history of economic stabilization and development, 1944-1952*. London: Palgrave - Macmillan.

Polymeris, V. (2002). Political prisoners in the Greek civil war, 1945-50: Greece in Comparative Perspective. *Journal of Contemporary History*, Vol. 37, 523-540.

Roi, Y. (1995). *Jews and Jewish life in Russia and the Soviet Union*. London: Frank Cass.

Strath, B. (2006). Ideology and history. *Journal of political ideologies*, Vol. 11, 23-42.

Van Dijk, T.A. (2002). *Political discourse and ideology*. Amsterdam – Barcelona: University of Amsterdam - Universitat Pompeu Fabra.

Williams, A. (2017). Ideology in three voices: an adapted methodology for the study of political ideology. *Journal of Political Ideologies*, Vol. 22, 285 – 298.